

KNIHA SOUDCŮV.

PŘEKLAD Z VULGATY
I. Z PŮVODNÍHO TEXTU
A VÝKLAD.

NAPSAL:

DR. JAROSLAV SEDLÁČEK.

ČÍS. LI. PODÍL NA ROK 1910.

CENA 8 K.

V PRAZE.

NÁKLADEM DĚDICTVÍ SV. PROKOPA.

1910.

Výtah ze stanov

Dědictví sv. Prokopa v Praze.

Dědictví sv. Prokopa v Praze je spolek, jehož účelem jest vydávati vědecké bohoslovné knihy v jazyku českém sepsané. Spolek vznikl ze skutečné potřeby, neboť vyžaduje toho čest vzdělaného národa, aby měl vlastní literaturu bohosloveckou. Stanovy došly schválení církevního 1. května r. 1861 a světského 22. června 1861. — Pro informaci uvádíme z nich následující odstavce: § 7. Řádným členem stane se, kdokoli složí 80 kor. buď najednou nebo ve čtyřech po sobě jdoucích letech (po 20 K), nebo i (za mimořádných okolností) v menších částkách a v době delší. Za to podělován bude až do svého úmrtí vždy jedním výtiskem knih každého roku nákladem téhož Dědictví vydaných. — § 9. — 16. „Kdožkoli první část vkladu odevzdá, nabude již práva k účastenství a k vybírání knih vydávaných; kdo by však po dvě léta upsaného základu zapravovati zanedbal, pozbývá práva k odbírání; nabude ho však, jakmile náležitě doplatí.“ „Vklady složené jsou jménem Dědictví sv. Prokopa a nevracejí se ani pro nedoplatek, ani v případě úmrtí.“ „Každý kněz, jsa členem Dědictví, zavazuje se každého roku sloužiti jednu tichou mši sv. za živé i zemřelé spoluúdy a dobrodince téhož Dědictví, pokud možná v oktávě sv. Prokopa. Jiní úlové závazku tomu dosti učiní zbožnou přítomností při mši sv. na týž úmysl v dotčené oktávě.“ „Nesmrtelné ústavy, na př. bibliotéky, mohou býti údy, složí-li 200 kor. najednou nebo v pěti letech po 40 korunách.“ „Správu Dědictví vede výbor sestavený z 20 knězů, kteří buď v Praze aneb na blízku Prahy přebývají. Předlohy k poradám výboru upravují se ve dvou odborech, ve vědeckém a hospodářském. Výbor se doplňuje volbou a sice naprostou většinou hlasů. Volba tato platí na 4 léta. Z prostředků svého volí výbor: starostu, jeho náměstka, pokladníka, jednatele a zapisovatele. Právo potvrditi zvolený výbor i řečené představenstvo přísluší kn. arcib. Ordinariátu pražskému.“ „Starosta řídí všeliké věci spolkové, přijímá příslušné připsy, rozděluje práce, svolává výbor k poradám...“ (Starostou Dědictví jest vysocedůst. pan praelát Dr. Josef Timpach, kanovník vždy věrně metropol. kapitoly u sv. Víta, Praha-Hradčany.) „Pokladník přijímá vklady, přihlášky za člena, příspěvky a peníze stržené za knihy, na schůzích podává zprávu o jmění spolkovém...“ „Každý úd Dědictví sv. Prokopa může písemně podati návrhy k prospěchu úkolů spolkových starostovi, jemuž náleží sděliti je příslušným odborům a celému výboru k uvážení.“ „O jakékoli změně stanov ustanovuje výbor.“ „Kdyby se spolek pro neodvratnou příčinu rozejíti musil, případně jmění nejdust. Ordinariátům (dle rozměru vkladů) a z úroku peněz budou každého roku zakoupeny české bohovědné knihy a rozdávány novosvěceným kněžím se závazkem, aby každý jednu mši sv. obětoval za účastníky téhož Dědictví.“ Pozn. P. T. členové zasílajíce splátky, nechť udají číslo svého diplomu členského. Stvrzení splátek uveřejňují „Časopis katol. duchovenstva“ a listy „Čech“ a „Hlas“ vždy za půl léta. Přihlášky za členy a splátky zasílány buďtež pokladníku dole podpísanému. Expedici podílů obstarává knihupectví B. Stýbla v Praze-II. „Diplom“ (zápisní list) ovšem třeba zaslati mu buď přímo nebo prostřednictvím některého knihupectví. Za vydání knihy platí se 12 h. Starší knihy, jichž seznam s původními cenami níže jest podán, prodávají se se slevou 50% vyjímaje spisy Sušilovy, „Chrámový poklad u sv. Víta v Praze“, a čtyři poslední podíly, při nichž sleva obnáší 33%, a to pouze pro členy; nečlenové platí za ně plnou cenu. Ztratí-li kdo diplom, nový bezplatně mu vydá pokladník Dědictví, Jan Řihánek. Praha-I. č. 190, jenž vyřizuje též objednávky knih pro pp. bohoslovce. — Všechny ostatní objednávky dějtež se u knihupectví Stýblova.

VÝKLAD KNIH PÍSMÁ SVATÉHO
STARÉHO ZÁKONA.

KNIHA SOUDCŮV.

VÝKLAD KNIH PÍSMĚ SVATÉHO STARÉHO ZÁKONA.
ODDĚLENÍ I. SVAZEK 1.

KNIHA SOUDCŮV.

PŘEKLAD Z VULGATY
I Z PŮVODNÍHO TEXTU
A VÝKLAD.

NAPSAL

DR. JAROSLAV SEDLÁČEK.

ČÍS. LI. — PODIL NA ROK 1910.

V PRAZE.

NÁKLADEM DĚDICTVÍ SV. PROKOPĚ.

1910.

Nihil obstat.

Dr. Jos. Tumpach, censor.

Dr Ant. Podlaha, censor.

I m p r i m a t u r.

Z kniž. arcib. Ordinariátu v Praze, dne 31. října 1910 čís. 14.128.

Dr. Jan Nep. Sedlák,
generální vikář.

Tiskem kniž. arcib. knihtiskárny v Praze (Rohlféek a Sievers).

Některá příslušná díla.

TEXTY:

- Polyglotta Londinensis. Edidit Brianus Walton, 1654—57.
Baer S., Liber Josue et Judicum (textus massor.). Lips. 1891.
Ginsburg, Biblia hebraica (massoretica). London 1904.
Kittel, Biblia hebraica. Lipsiae 1905.
Moore, The Book of Judges in Hebrew. V Hauptově sbírce. Lipsko.
Swete, The Old Testament in Greek according to the Septuagint. I. Cambridge 1887.
Biblia Sacra. Ed. Arndt. Regensburg.
Biblia sacra Vulgatae. Edidit Fillion. Paris. Ed. 5.
Bibli Králická. 1596.
Buxtorf-Baer, Concordantiae biblicorum hebraicae et chaldaicae. Bero-
lini 1862.
Hatch and Redpath, A concordance to the Septuagint and the other
Greek Versions of the Old Test. Oxford 1897.
Concordantiarum U. S. S. Thesaurus auct. Peultier, Étienne, Gantois. Paris 1897.

FILOLOGICKÁ DÍLA:

- Driver, A Treatise on the hebrew Tenses. Oxford 1892.
Gesenius-Kautzsch, Hebräische Grammatik. 27. Aufl. Leipzig 1902.
Helbing, Grammatik der Septuaginta. Laut- und Wortlehre. Göttingen 1907.
Kaulen, Sprachliches Handbuch zur bibl. Vulgata. 1904.
König Ed., Historisch-kritisches Lehrgebäude der hebräischen Sprache.
3 Bde. 1884 - 1897.
König Ed., Stilistik, Rhetorik, Poetik. Leipzig 1900.
Thackeray, A Grammar of the Old Testament in Greek according LXX. I.
Cambridge 1909.
Gesenius-Buhl, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch. 14. Aufl.
Leipzig 1905.
König, Hebräisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament.
Leipzig 1910.

VÝKLADY:

- Bertheau, Richter und Ruth. V „Kurzgefaßtes exegetisches Handbuch“.
Leipzig 1883.
Budde, Richter. V „Kurzer Handkommentar von Marti“. Tübingen 1897.
Bonfrerius, In librum Judicum Commentarium v Migne „Scripturae
S. Cursus completus“ VIII. (1631.)
Clair, Juges et Ruth (2. éd.). V „La Sainte Bible commentée“. Paris.
Clericus, Commentarius in l. historicos. Tubing. 1733.
Erhard, Isagoge et Commentarius in B. S. 1735.
Haye, Biblia maxima. IV. 1660 (I. y. Menoch. Tirinus).
Hummelauer, Commentarius in Judicum et Ruth. Parisiis 1888.
Lagrange, Le livre des Juges. V „Études bibliques“. Paris 1903.
a Lapide Corn., Commentaria in Judicum. Noap. 1854.

- Moore G., A critical and exegetical Commentary on Judges. V „The International critical Comm.“ Edinburgh 1895.
 Nowack, Handkommentar zu Richter, Ruth, Samuel. Göttingen 1900.
 Oettli, Deuter., Josua und Richter. V „Kurzgefaßter Kommentar von Strack-Zöckler“. München 1893.
 Rosenmüller, Scholia in Vetus Testamentum. II. Judices et Ruth. Lips 1835.
 Scripturae Sacrae Cursus Completus. Ed. Migne 28 sv. V VIII. jest Bonfrerius Judices, v XXVI. Wouters Dilucidationes.

RŮZNÁ JINÁ DÍLA:

- Benzinger, Hebräische Archäologie. 2. Aufl. Freiburg i. B. 1907.
 Bickell G., Carmina V. T. metrica.
 Blanda, Fr. X. Dr., Stručný přehled starožitností biblických. I. Praha 1895.
 Bünting, Itinerarium S. S., ein Reisebuch. Magdeburg 1585.
 Calmet, Dictionarium S. S., suppl. Mansi. 3 tomi. 1736.
 Cherubini, Bibliotheca Criticae sacra. 4 d. Lovan. 1704.
 Cornely, Historica et critica introductio in Libros S. Paris 1897.
 Curtiss, Primitive Semitic Religion to day. 1902.
 Delph, Theatrum terrae s. et bibl. Coloniae Agrip. 1682.
 Döllner, Geographische und ethnographische Studien zum III. und IV. B. der Könige. Wien 1904.
 Dornstetter, Abraham (Bibl. Studien). 1902.
 Driver, Additions and Corrections in the 7. Edit. of the Book of Genesis. 1900.
 Duncan, The Exploration of Egypt and the Old Testament. Edinburgh 1906.
 Ehrlich, Randglossen zur hebräischen Bibel. 3 Bd. Josue — 2 Sam. 1910.
 Eusebii Pamphili Onomasticon cum Hieronymi interpretatione ed. Larsow et Parthey. Berolini 1862.
 Flavius Josephus. Opera omnia (Archaeologia judaica, De bello judaico etc) edidit Richter. Lipsiae 1826. 6 voll. (Dle „Starožitností“ jest též kniha Judezowsudnich u Petra Comestora „Historia scolastica“, jak ji vydal Novák 1910 z rukopisu překladu).
 Frohnmayer und Benzinger, Bilderatlas zur Bibelkunde.
 Ginsburg, Introduction to the massoretico-critical edition of the Hebrew Bible. London 1897.
 Goldziher Ig., Abhandlungen zur arabischen Philologie. 2 Teile. Leiden 1896—99. Der Mythos bei den Hebräern. 1876.
 Hastings, A Dictionary of the Bible. 5 sv. 1898.
 Hastings, Dictionary of Religion and Ethics.
 Hetzenauer, Theologia biblica. I. Friburg. 1908.
 Gressmann, Altorientalische Bilder.
 Hejčl, Do svatyně Kananejské. Král. Hradec 1910.
 Karge, Geschichte des Bundesgedankens im Alten Test. I. Münster. 1910.
 Kittel, Die älteste. Wissenschaft. 1910.
 Lagrange, Études sur les religions sémitiques. Paris 1903.
 Löhr, Israels Kulturentwicklung. Straßburg 1911. (Má str. 51 fotogr. zdi Jericha, 63 starých domů jeho, 109 oltářů v Sar'a, 128 z Petry a masseby.)
 Miloch Mel. Dr., Starověda biblická. Praha 1888.
 Morgan, Les premières civilisations. Paris.
 Müller M., Asien und Europa nach altägyptischen Denkmälern. Leipzig 1893.
 Musil Al. Dr., Arabia Petraea. I. Moab. II. Edom. III. Ethnographischer T. Wien. Po stopách událostí Starého zákona. V Olomouci 1907.
 Nagl, Die nachdavidische Königsgeschichte Israels. Wien 1905.
 Prásek, Dějiny starověkých národů východních. 2 díly.
 Roscher, Ausführl. Lexikon der griech. und röm. Mythologie. Leipzig.
 Schrader (Zimmern-Winckler), Die Keilinschriften und das Alte Testament. 3. Aufl. Berlin 1902.

- Sayce, *Early Israel and the surrounding Nations*. London 1899.
 Sedláček Jar. Dr., *Úvod do posv. knih Starého Zákona*. Praha 1904. —
Biblické zprávy v různém světle. I. Praha 1900. — *Museum biblických starožitností v Praze*. 1906.
 Smith Ge. A., *The Historical Geography of the Holy Land*. London. 1897.
 Starck E. v., *Palästina und Syrien bis zum Siege des Islam*. Berlin. 1894.
 Swete, *An Introduction to the Old Testament in Greek*. Cambridge 1900.
 Sanda, *Die Aramäer*. Ve sbírce „Der alte Orient“. 4³.
 Thomsen, *Loca sancta* (vom 1.–6. Jahrh.). Halle 1907.
 Vaněk Fr. Dr., *Dějiny starověkých národův orientálních*. Praha 1910.
 Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible*.
 Vincent Hug. le P., *Canaan d'après l'exploration récente*. V „Études bibliques“. Paris 1907.
 Zapletal Vinc. Dr., *Alttestamentliches*. Freiburg 1903. — *Das Deborahlied*. 1905. — *Der biblische Samson*. — *De poesia Hebraeorum in V. T conservata*. 1909. — *Totemismus und die Religion Israels*. 1901.

ČASOPISY :

- Biblische Studien*, herausg. von Bardenhewer, Freiburg i. B. od 1895.
Biblische Zeitfragen, herausg. von Nikel. 12 Hfte od 1898.
Biblische Zeitschrift, herausg. von Göttsberger und Sickenberger, Freiburg i. B. od 1903.
Časopis katolického duchovenstva. Praha od r. 1828.
The Expository Times. Edinburgh od 1888.
Hlídky. Brno od 1884.
Revue biblique, vydávaná Dominikány jerusalemskými. 4 seš. ročně. Paříž od r. 1892.
Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereines. Leipzig od 1878.
Zeitschrift für katholische Theologie. Innsbruck.

Vysvětlení zkratk.

BIBLICKÉ KNIHY jsou označovány po řadě takto: Gn, Ex, Lv, Nm, Dt, Jos, Sdc, Rut, 1—4 Kr, 1, 2 Par, Ezd, Neh, Tob, Jud, Est, Job, Ž (Zh — dle hebrejského čítání), Př, Kaz, Pís, Mdr, Sir, Is, Jer, Pláč, Bar, Ez, Dan, Os, Jo, Am, Abd, Jon, Mich, Nah, Hab, Sof, Ag, Zach, Mal, 1, 2 Makk. — Mt, Mr, Lk, Jan, Sk, Řím, 1, 2 Kor, Gal, Ef, Fil, Kol, 1, 2 Thes, 1, 2 Tim, Tit, Filem, Hebr, Jak, 1, 2 Petr, 1, 2, 3 Jan, Juda, Zjev.

Qerê neb qerî jest „legendum“, t. j. (jak čísti) v massoretském znění: kethîb jest „scriptum“, totiž co tam jest psáno.

NEJSTARŠÍ ŘECKÝ PŘEKLAD označen LXX, a sice: A dle kodexu Alexandrijského, B dle kodexu Vatikánského. „Lag.“ značí Lagarde: „Librorum V. T. can. pars prior 1883“, dle LXX v Origenově Hexaple (hexaplární).

ŘECKÉ RUKOPISY: S (Sarravianus), P (Coislinianus), V (Basiliano-Vaticanus), L (recense Lucianovy, codd. 19, 108, 118), M (codd. 54, 59, 75, 82), N (codd. 16, 30, 52, 53, 58, 63, 77, 85, 131, 144, 209, 236, 237; jako v kateně Niceforově), O (120, 121 a vydání Aldina v Benátkách 1518).

SYRO-HEXAPLÁRNÍ jest překlad Pavla z Telly z hexapl. LXX do syrštiny.

ZLOMKY JINÝCH ŘECKÝCH PŘEKLADŮV: Aqilas, Symmachus a Theodotion.

ARAMEJSKÝ TARGUM jest Jonathana b. Uziela.

SYRSKÝ PŘEKLAD jest Pešittá.

Opravy:

Str. 54 řádek 1. shora יָרֵחַ na místě יָרֵחַ.

„ 90 „ 13. „ Bethel na místě Aethel.

„ 184 „ 8. „ dlané rukou v tvých rukách na místě dlané rukách v tvých rukou.

„ 215 „ 15. „ Philologie na místě Philosophie.

„ 289 „ 22. „ יָרֵחַ na místě יָרֵחַ.

Ú V O D.

1. Jméno knihy.

Obecný název knihy jest »knihá Soudců« neb »Soudcové«, שופטים, Σαφατεῖς u Origena a Sophtim Jeronymovo, Κριταί neb τῶν κριτῶν, Judicum. Název dán knize té tak jako u Knihy králův odtud, že vypisuje povolání a činnost mužů, kterým bylo vésti a vysvobozovati lid z útisků nepřátel. Mužové ti se zvali soudci ve významu vůdců i správců lidu; souditi, rozsuzovati pře bylo jim pouze výjimečně.

Jako u knihy královské byl změněn název v »knihu království«, tak jmenuje Philo i tuto knihu »knihou soudů« ἡ τῶν κριμάτων βίβλος, kterýžto název se však neujal.

Mojžíš ustanovil svým nástupcem Josue. Ten vykonal svou úlohu, vydobyl a rozděliv zemi, a odstoupil do Thamnatsare, aniž by pak býval vládcem nebo soudcem Israelitů jako Mojžíš. Josue neustanovil žádného svého nástupce. Lid byl spravován svými otci a staršími. V náboženských věcech podléhal rozhodnutím kněží a nejvyššího kněze; ve věcech světských však, ve válce a při válečných opatřeních neměl rádce a vůdce. V době potřeby, když vzrostly útky nepřátel, sjednotili se obyvatelé ohrožovaného neb pustošeného kraje, a Bohem povolaný neb posílený muž je vedl a od nepřátel vysvobozoval. Nebyl ani tak soudcem, jako spíše vysvoboditelem, mstitелеm, »vindex«, kterýžto význam slovo »souditi« a »soudce« též mívalo. Byl vůdcem; a poněvadž hlavním úřadem vůdců, vládců a knížat bylo »souditi«, proto byli zvaní judices, kteréž jméno u těchto mužů mělo význam dux, vindex. Pojmenování to bylo zavedeno i u Punů, jejichž »sufetes« byli správci afrických měst s vážností římských konsulův a tyrských dikastů.

U Hebreů byla před dobou královskou řada soudců, kteří vedli lid a působili v rozličných krajích země. K činnosti povolával je Bůh a důvěra lidu. Nepůsobili jeden po druhém, nebyli vůdci veškerého lidu; úřad jejich nebyl dědičný, nýbrž osobní. V knize samé jest o nich řečeno, že byli soudci a soudili; pouze Aod, Barak a Gedeon nejsou tu tak nazváni, ač byla jejich činnost stejná jako činnost soudcův ostatních.

O vypsání dějin synův israelských bylo za starší doby lépe postaráno než za doby novější. Od zajetí babylonského až do dob makkabejských máme o Hebrejcích jen neúplné zprávy v knihách prorokův, u Ezdráše a Nehemiáše. Nejstarším dějinám jejich, vyličeným v Pentateuchu, dostalo se však pokračování v knihách prvých proroků נבואים ראשונים (Josue, Soudců, Samuele a Králů), k nimž čítají Židé též knihu Soudcův. V těchto prorockých dějinách jsou vypravovány děje národa Božího až do pádu Jerusalema r. 586 př. Kr. Kniha Soudcův zaujímá tu dobu od smrti Josuovy až do bojů s Filištiny za doby velekněze Heliho. Samuelem počínají se knihy královské neb Samuelovy.

V řeckých rukopisech (a dle těch i v latinských) bývala připojována ku knize Soudcův i kniha Rut, ač líčí pouze soukromé události jedné rodiny. Někdy psávali v rukopisech všechny děje hebrejského lidu před dobou králů do jedné knihy, kterou pak nazývali Oktateuchem (5 knih Mojžišových, Josue, Soudcův a Rut). V hebrejských biblích jest kniha Rut prvou ze »závitků« (megillot); v syrských rukopisech byla někdy v »knize žen« (Judit a Esther). U většiny rukopisův a překladů jest však uváděna pod zvláštním odděleným názvem a počítána s knihou Soudcův pouze proto, že její děj do doby Soudcův spadá. *)

2. Obsah a rozdělení.

Kniha Soudcův líčí děje a činy Soudcův v hl. 2⁶—16³¹; toť její hlavní obsah. V 1¹—2⁵ jest úvod, v hl. 17—21 pak dva soudobé příběhy.

I. V úvodě shrnuje kniha krátce výboje kmenův israelských a jmenuje místa, kde se usadili kmenové jižní: (1¹⁻²¹) Juda (Kaleb,

*) Dle Nazir 23b byla Rut vnučkou Eglonovou; jiná kniha, Seder Olam rabba, spojuje Sdc 2¹⁶ s Rut 2^{13b}.

Kenité), Simeon a Benjamin, (1²²⁻²⁹) Manasses a Efraim, a kde kmenové severní: (1³⁰⁻³³) Zabulon, Ašer a Neftali, (1³⁴⁻³⁵) Dan, a udává 1³⁶ jižní hranice. Zjevení anděla tvoří přechod v 2¹⁻⁵: vytýká Israelitům, že nevyhladili Kananejských, a prorokuje jim od Kananejců nepřátelství a nátisky.

II. K vlastním dějům Soudců podává 2⁶—3⁶ bližší úvod, v němž vysvětluje děje doby té prozřetelností Boží. Bůh ponechal nevěrný lid nepřátelům, kteří ho utiskovali; když se obrátil a volal k Bohu, vzbudil mu vysvoboditele. Hl. 3¹—3⁵ vypočítává tyto nepřátelské národy. Následují pak děje 12 Soudců (s Deborah a Abimelechem 14):

3⁷⁻¹¹ Chusan uvádí do poroby Israele, Othoniel ho vysvobozuje.

3¹²⁻³⁰ Eglon Moabitů sužuje lid, Aod zabijí Eglona.

3³¹ Samgar zabijí 600 Filištínův.

4¹—5³² Jabin Kananejský jest nepřitelem vyvoleného lidu; Debora a Barak vysvobozují Israele. V hl. 5 jest zapsán zpěv, jímž se vítězství to opěvá.

6—8 Israelité hřeší opět; nová hrozba není nic platna (6⁸⁻¹⁰). Gedeon osvobozuje lid od Madianských.

9 Gedeonův syn Abimelech se učiní králem Sichemu.

10¹⁻⁵ Thola a Jair se krátce uvádějí.

10⁶⁻¹⁸ Nová výtka a hrozba Israeli.

11¹—12⁷ Jefte vysvobozuje Galaad od nátiskův Ammonitů.

12⁸⁻¹⁵ Zmínka o Abesanu, Ahialonu a Abdonovi.

13—16 Filištíné škodí Israelitům, Samsonovy činy.

III. Hl. 17—18 jedná o Michově modle, kterou Danité si odnášejí a postavují v Dan. Konečně hl. 19—21 líčí, kterak obyvatelé Gabaa z kmene Benjamin dopustili se zločinu na ženě Levity. Israel Benjaminský za to vyhlazuje, že zbývá z nich pouze 600 mužův.

Ti soudcové, o nichž se tu podávají zprávy delší, mohou býti zváni »většími« na rozdíl od »menších«, o nichž jest učiněna pouhá zmínka. Číslo 12 by ukazovalo na shodu s počtem israelských kmenů. Kmenové Levi, Ruben, Simeon a nepatrný Ašer nemají mezi Soudci nikoho, za to jest Othoniel z Judy a náleží k současníkům Josuovým, Aod jest z Benjaminu, Gedeon ze západního a Jair z východního Manassa, Thola z Issachara, Ahialon ze Zabulona, Barak z Neftali, Abdon z Efraima, Jefte

z Gadu a Samson ze kmene Dan z doby utiskování Filištiny, které trvalo i za prvních králův.

Kniha Soudců byla sepsána patrně za tím účelem, aby se dokázala péče Jahve o Israele v zaslíbené zemi. Bylo to v prozřetelnosti Boží, že pohané zůstali v zemi a stali se pak nepřátele lidu israelského; Bůh jimi trestal nevěru svého lidu a přiváděl lid k polepšení. Když se obrátili a volali k Bohu, vzbuzoval jim osvoboditele, i vyhnali nepřitele, a zavládl pak pokoj. Tento účel knihy jest naznačen v knize několikrát: (3^{5 a d.}; 3^{12 a d.}; 4^{1 a d.}; 6^{1 a d.}; 10^{6 a d.}; 13¹).

Úvod v 1¹—2⁵ se k celé knize Soudců velmi dobře hodí, neboť ukazuje, jak se kmenové israelští v Kanaanu usazovali. Nevyhubili domácích obyvatel, ale žili s nimi, a ti byli jim pak stálým nebezpečím a svědkem.

Úvod ten jest jakýmsi výtahem z dějin opanování zaslíbené země. I v knize Josue jest líčeno, jak se zmocnili Israelité kanaanějské země, avšak líčení to se liší od zprávy, nalézající se na počátku knihy Soudcův. Obvykle hledí tuto neshodu urovnati tím, že kladou události knihy Josuovy do doby, kdy byli ještě všichni kmenové spojeni a dobývali společně Kanaanu; když pak se rozešli, bylo každému kmeni o sobě zmocniti se údělu, který mu byl dělením vykázán — a to bylo naznačeno v úvodě knihy Soudcův. Opanování celé země neudálo se najednou, dobývání jejích míst trvalo po celé rody.

Po jiném mínění byla by tato zpráva výtahem z nějakého díla, které by bylo o dobývání Kanaanu podávalo lepších zpráv než kniha Josuova. Schrader, Meyer a j. jmenují dílo to »knihou Jahvistovou«. Tento výtah byl by pak býval položen nějakým pozdějším pořadatelem jako úvod před děje Soudcův. Ukazují především, že není úvod 2⁶—3⁶ v žádném spojení a vztahu k úvodu 1—2⁵.

I o přídavku hl. 17—21 soudí mnozí, že měl jiného pisatele neb pořadatele než hl. 2—16. Děje přídavku spadají arcif. do doby před zřízením království; nebyly pojaty do dějů Soudců. (2—16), nýbrž sem položeny, aby dosvědčily, že nebylo v době před královstvím v Israeli pořádku, ano že se tu ujímalo i modlářství, a že byly mravy pokaženy. Pisatel má úmysl ukázati potřebu království. Národ musil si krále přát nejen proto, že byl ak často nepřítelem sužován a huben, ale též proto, že nebylo-

mravního řádu a kázně mezi lidem. To vysvítá patrně ze slov 18^{1. 31}: V oněch dnech nebylo krále v Israeli; a stejně 17⁶, 21²⁴: V oněch dnech nebylo v Israeli krále, ale každý činil, co se mu pravým býti zdálo. Přídavek tento jest tedy přidán pro poučení Israelitům, a nebyl pojat do dějů Soudců snad proto, že při něm není řeči o nepřátelích ani o činnosti Soudcův.

Do doby některého Soudce spadá i vypravování knihy Rut, takže by mohlo býti též přídavkem knihy Soudcův. Že v některých rukopisech tomu vskutku tak jest, bylo již řečeno. Vypravování o zločinu, spáchaném na Levitově ženě, ukazuje potřebu království, a mohlo doporučovati prvního krále Saula z kmene Benjamin; kniha Rut zase ukazovala rodokmen Davida krále a stvrzovala jeho původ z Judy. Obě tato vypravování by se tedy podobným účelem k sobě dobře řadila. Poukazováno při tom i k prvnímu vypravování o modle Michově, a připomínáno, že jest to sepsáno proto, aby se ukázal původ modlářství v Dan a trvání jeho v království Israelském. Zde však, jak praví Hummelauer *), není nic společného než místo Dan, a nezdá se, že by tímto vypravováním bylo již na modlářství pozdějšího krále Jeroboama ukazováno.

3. Povaha doby.

Po smrti Josuově neměli Israelité společného vládce ani vůdce. Lid byl rozdělen v kmeny a některé z nich, jsouce slabší, nemohly vytrhnouti silou a mocí všechna místa svého údělu z rukou Kananejců. Vítězové poddali se časem přemoženým, vcházeli s nimi v užší styky, a opouštěli svou poslušnost, kázeň a poddanost k Bohu Jahve. To dělo se tím snáze, protože měli skorem stejný jazyk, a způsoby jejich, náboženské zvyky, pojmy a vyjadřování náboženská že tuze od sebe se nelišila. Rozdíl veliký byl arcí v tom, že byli Kananejci pohany a Israel cítělem jediného Boha Jahve; avšak způsob obětí, vzývání bohů dalo se u Kananejců skorem tak, jako u Israele vzývání Jahve. Moc, kterou připisovali Hebreové Bohu Jahve, přikládali pohané svým jednotlivým bohům. Oltáře Baalů a Aštaroth byly na četných místech a výšinách, u posvátných stromův a v údolích i jinde, a byly Israelitům stálým po-

*) Commentarius in libros Iudicum et Ruth, str. 6.

kušením. Když jejich otcové tak snadno opustili Jahve a spokojili se zlatým obrazem, což divu, že jejich potomci, svedeni Kananejskými, ctili Baala a Aštaroth, když účta ta byla snad i pohodlnější a některým milá?

Dokud žil onen rod, který pamatoval na zázračné vedení poušti a na zázraky při vstupu do zaslíbené země (2⁷), pokud žili starší dob Josuových, byl uctíván Jahve a země těšila se klidu. Nové pokolení však se od Boha odvracelo, oddávalo se modloslužbě a uzavíralo s pohanskými ženami sňatky. Svatostánek v Šilo byl některým kmenům nesnadno přístupný a vzdálený. Lid si tudíž stavěl oltáře i na jiných místech, a Levité za plat sloužili i modlám, jako se to přihodilo u Michy z rodu Efraim; ano sám vnuk Mojžíšův (18³⁰, v hebr. a LXX napsali Manassův) se tu stal služebníkem modly »terafim«. Co se vypravuje v hl. 19—21, událo se asi brzy po smrti Josuově, neboť Finees (20²⁸) byl vnukem Aronovým.

Jahve viděl tuto nevěru a vydal hříšníky v moc nepřátel. Zloba byla dosti zakořeněna, neboť teprve po několika letech počal se lid obracet a prosil Jahve skroušeně za pomoc a vysvobození. Tohoto se mu povoláním Soudců vždy dostalo, a vládl pak pokoj po dobu, kdy byl Jahve lidem vděčně uctíván. Nebyla tedy doba ta snad dobou nevěry a modlářství; kniha Soudců toho netvrdí, nýbrž líčí pouze, jak nestálým a málo sjednoceným byl tehdy Israel.

Poměry, jak jsou líčeny za doby jednotlivých Soudců, nepanovaly zároveň u všech kmenů, aniž nájezdy nepřátel daly se vždy ve všech krajích. Soudcové byli vůdci a osvoboditeli pouze jednoho neb několika kmenův utlačovaných, ale nikoli celého národa israelského. Jsou-li tu jmenořáni někdy (8²²) »všichni synové israelští«, celý Israel, dlužno to vykládati v užším smyslu, a nikoliv o celém Israeli vůbec. Tak o Othonielovi se minilo, že byl vůdcem veškerého lidu, avšak v knize není ani udáno, za koho a kdy bojoval. Poněvadž však je jmenován již v knize Josuově ve spojení s Kalebem, jehož dceru Aksu obdržel za manželku, lze souditi, že hájil Judu a jižní kmeny, kde i Kaleb byl.

A od svolával (dle hl. 3²⁷) Efraimity a bojoval na hranicích kmene Benjamin; byl tedy též činným pouze v jednom kmeni Israele.

Z nížin svých v jihozápadním Kanaanu činili Filištiné vpády do krajův israelských. Samgar snad byl vůdcem v Dan a Ben-

jamin, zahnal nepřítele, a 600 mužů, kteří přišli plenit, pobil rádlem aneb snad bodcem oráčovým (3³¹).

Proti králi Hazoru, Jabinovi, a jeho vůdci Sisarovi svolali Barak a Debora mnoho kmenův. Ruben se nedostavil, nýbrž zůstal u svých stád, Gad odepřel, Dan nechtěl opustit svých lodí, Ašer zůstal u moře; Zabulon a Neftali, Efraim a Issachar se dostavili, a jimi dobytý vítězství. Juda a Simeon tu nejsou ani jmenováni. Jednalo se tedy při bojích Barakových o několik (4—5) severních kmenův.

Proti Madianitům volal Gedeon muže kmene Manasse, Ašer, Zabulon a Neftali (6³⁵); snad vedl i Efraimity (8³). Ani on ani jeho syn Abimelech však nevedli a nevládli celému Izraeli.

Ještě povolal proti nepřítelům muže zajordánského kmene Manasse (11²⁹); snad měl ve svém vojsku i Rubenity a muže Gad, ne-li i Efraimity (12¹).

Samson vedení kmene neměl; on sám o sobě škodil Filištinům a zaháněl je svou silou z jižních krajův Izraele.

Heli a Samuel požívali sice jako nejvyšší kněží vážnosti celého Izraele; skutečné vlády nade všemi kmeny dostalo se však teprve Saulovi.

4. Původ knihy a její skladatel.

O tom, kdo složil knihu Soudcův a kdy asi byla sestavena, není mezi vykladateli a kritiky shody.

Podání židovské i křesťanské uvádělo četné důvody, dle nichž připisováno složení knihy Soudců Samuelovi, a sestavení knihy kladeno do doby před Davidovou vládou v Jerusalemě.

V tom se shodují všichni, že byla kniha Soudců sestavena z pramenův ať Samuelem ať někým neznámým užitych, neboť nemohl být jeden muž svědkem všech událostí, jež se v ní vypravují a vyličují. Někteří kladou složení knihy té do X. století, jiní do století VI. př. Kr.

Důvody, jež se uvádějí, aby se ukázalo, že byl skladatelem Samuel, jsou: Dle hl. 1²¹ měli Jebusejští Jerusalemem ještě ve své moci, čehož již sedmého roku panování Davidova (2 Kr 5⁵) nebylo. Ukazuje Hummelauer i k tomu, že kniha Soudců Fémčany nazývá Sidonskými; v době Davidově a Šalomounově by je byli nazývali spíše Tyrskými, poněvadž byl Tyrus Hebreům bližším, a měl v té době nadvládu nad ostatními městy.

Z účelu knihy lze souditi, že byla psána v době, kdy bylo ještě nebezpečí odpadu Israelitů k modlářství a k službě bohů kananejských. Toto nebezpečí bylo v první době Saulově; když však Saul odstranil hadače a kouzelníky (1 Kr 28⁹), nebylo více takového nebezpečí, ani za Davida. Kniha Soudců doporučuje království, avšak o království v Israeli dosud nemluví, což by se hodilo též na dobu Saulovu.

V 1 Kr 7^{3 a d.} napomíná Samuel lid, aby odstranil modly Baalů a Aštaroth; v 1 Kr 12^{7 nn.} podává Samuel napomenutí z dějin, jak jest v knize Soudců, především v hl. 2., obsaženo. Poukazují též k tomu, že se v knize Soudců vykládají jména míst podobným způsobem jako v knize Králů, kde jest to přičítáno Samuelovi, na př.: 1 Kr 4²¹ jméno Ichabod, 7¹² »Kámen pomoci«; v knize Soudců 2¹⁻⁵ jméno údolí Bokim, 6²⁴ oltář »pokoj Páně«, 15¹⁹ pramen z čelisti a j.

Tím není arcíř přímo dokázáno, že jest Samuel skladatelem knihy Soudců, nýbrž pouze, že ji složití mohl on neb aspoň někdo v prvních dobách království.

Dříve se též tvrdilo, že psal každý Soudce, jakmile se stal vůdcem, své dějiny, a z těch že byla složena tato kniha. Jiní přisouvali knihu Soudců Fineesovi nebo Ezechiášovi, ano i Ezdrášovi. Ti všichni zastávali jednotnost celé knihy, a dokazovali ji hlavně z účelu, v knize vícekrát projeveného.

Vigouroux seznával ve svém úvodě, že není přídavek hl. 17—21 s ostatní knihou stejnorodý; tvrdil však přece, že jest kniha celá složena jedním pisatelem a že jest pravděpodobně psána Samuelem. Kaulen tu rozeznával mravné části a dějinné věci; tyto by byly starší celého složení a pocházely by od různých spisovatelův. Hummelauer soudí podobně, že vybral skladatel děje větších Soudců ze spisů s oněmi ději souvěských aneb krátce po událostech napsaných; dle něho jest pravděpodobno, že spisů těch užil a celou knihu sepsal Samuel před sedmým rokem krále Davida. Že užito starších pramenů, které srovnány do jednotného rámce, to připouští většina badatelův.

Lagrange k tomu dodává, že i ta poznámka: »A přebýval Jebusejský s Benjaminity v Jerusalemě až do dnešního dne« (1²¹), která se vyskytuje též u Jos 15⁶³, mohla býti v nějakém starším prameni, jehož skladatel užil, a že nelze na ni při určování doby skladatele neb pořadatele celé knihy

Soudců poukazovati; název pak neb jmenování Fénicianů po městu Sidonu (3³) může prý pocházeti z pramene, který pořadatel doslovně uvedl, a že nemůže tudíž býti dle toho určována doba sestavení knihy Soudců.

Novější kritičti vykladatelé knihy Soudců praví, že kniha sestává z několika částí různých pisatelů a různých dob, které byly jakýmsi neznámým pořadatelem sebrány, sceleny a v knihu Soudců upraveny. Ewald a Bertheau tu shledávali prameny dva. König tvrdí, že nebylo uspořádání dokonáno před osmým stoletím př. Kr.

Kittel rozeznává dvě redakce; prvá uspořádala děje Soudců v duchu Deuteronomia a vložila tam jména Soudců menších, druhá přidala k tomu kněžský přídavek a úvod 1—2⁵, spracovaný Jahvisty.

Budde tu rozeznává části jahvistické a elohistické, které byly pak spojeny pořadatelem; části ty vyšly ze škol, nikoliv od jednotlivců. K tomu přistoupily části deuteronomistického a kněžského redaktora. Cornill (Einleitung in die kan. Bücher des A. T. 1908⁶) vykládá, že deuteronomistický skladatel úvodu vytvořil též Othoniela, vzav jeho jméno z Jos 15¹⁷. Redaktor deuteronomistický vzal odjinud děje Aoda, Debory, Gedeona, Jefte a Samsona. Píseň 5²⁻³¹ by dle něho byla druhým pramenem a lišila by se od hl. 4. Gedeonovy děje by vykazovaly též dvojí zprávu: 6²—8³ a 8⁴⁻²⁷; tato by byla starší.

Menší soudcové byli sem přidáni, aby doplnili počet 12 a aby se jimi urovnala účelně leta Soudců. Jahvistický redaktor spojil prameny jahvistický i elohistický; od něho pochází 2²⁰—3⁶, 17—19. Redaktor deuteronomistický sestavil 2⁶⁻¹⁹ 3⁷⁻³⁰ 4¹—8²⁹ 8³³⁻³⁵. Redaktor kněžský doplňoval a přidával 2¹⁰ 8³⁰⁻³² 10⁶⁻¹⁶ 10¹⁷⁻¹⁸, srovnal 19—21. K tomu byl ještě přidán Samgar, aby nebylo třeba počítati Abimelecha.

König poukazuje k tomu, že »zpěv Debořin« jest obecně kladen do doby staré, i před Davida. Starou jest i prvá hlava Soudců. Staví se však proti mínění, že by zprávy o Samgarovi 3⁵¹, Tholovi 10¹, Jairovi 10³⁻⁵, Abezanovi 12⁸⁻¹⁰, Ahialonovi 12¹¹ a Abdonovi 12¹³⁻¹⁵ byly novějšího původu. Ukazuje, že není Abimelech 10¹ jmenován soudcem Israele; »osvoboditi Israele« jest tam řečeno o Samgarovi, a nebylo třeba doplňovati číslo 12 Soudců.

Že jest Samgar (3³¹) jmenován někde i po 16³¹, to nedokazuje, že by byl vymyšlenou osobou, nýbrž pouze, že nebylo tehdy ustáleného znění. I líčení náboženského života, horlivost pro Jahve, různá místa kultu a j. neukazují přímo na jakousi pozdní dobu (Hastings, Dictionary of the Bible, II. Judges).

Lagrange pronáší tento kritický úsudek: Kniha Soudců jest kanonickou, inspirovanou knihou a byla uspořádána pořadatelem zodpovědným a inspirovaným. Týž užil pramenů, jež dlužno z vnitřních známek seznávat i rozlišovati.

Vypravování dějů větších Soudcův, Othoniela, Aoda, Debory, Gedeona, Jefte a Samsona, jsou sestavena v jednotný rámeček. V 3⁷⁻¹²⁻¹⁴ 4¹⁻³ 6^{1-2a} 10⁶⁻⁸ 13¹ jest naznačen pragmatismus líčení: hřích, trest, kajicnost a osvobození. Jednotnost jeví se i v tom, že koná každý Soudce své činy jaksi ve prospěch celého Israele (3¹⁰⁻¹⁵ 4⁴ 8³⁴ 12⁷ 15²⁰), a že jest vždy uvedeno, kolik let trvalo utiskování a kolik let byl klid. Tím se liší tato jednotná část od úvodu a od přídávku; úvod spadá do doby Josuovy a zmiňuje se o některých věcech po Josuově smrti, přídavek o Soudcích nejedná.

Společný rámeček představil Soudce jako osvoboditele celého Israele, kdežto oni ve skutečnosti pouze pro část lidu pracovali. Líčení dějů jednotlivých Soudců se od sebe v leccem liší a nebyla psána týž pisatelem, nýbrž byla vzata z pramenův a uvedena v celek. Zpráva o Othonielovi je sepsána zcela ve slohu společné myšlenky, která v 2⁶⁻³⁶ předchází; jest psána pořadatelem, který sepsal (z části dle Elohisty) i úvod a 10⁶⁻¹⁶. Ostatní děje našel redaktor již hotovy a dal je do společného rámce. Redaktora toho zove i Lagrange deuteronomistou, poněvadž vykazuje přibuznost ve vyjadřování a v myšlenkách s Deuteronomií.

Menší Soudcové byli pořadatelem sem vloženi, poněvadž jich potřeboval pro letopočet. Samgar snad jest přídávkem, neboť jest v LXX až v 16³¹. I vypravování o Abimelechovi má mravní účel, ukázati hříšnost v Israeli a trest, a proto se může připsati též redaktoru deuteronomistovi (9²²).

Lagrange připouští, že byly děje Soudců podány dvojí zprávou, Jahvisty a Elohisty; z těchto dvou pramenů učinil prvý pořadatel jediné líčení, které pak převzal redaktor deuteronomistický.

Děje Aodovy jsou jednotného rázu; podobají se dějům Samsonovým tím, že jest rek obou nástrojem Jahve, avšak není jím připravován. Obé připisuje Jahvistovi.

Děj Debořin jest dle něho dílem Elohisty.

Děj Gedeonův by sestával ze dvojí zprávy. Toho důkazem jsou dva oltáře: jeden jako vzpomínka na anděla (6¹¹⁻²⁴), druhý na místě Baalově (6²⁵⁻³²). Vítězství Efraimitů nad Orebem a Zebem (7²⁵) by bylo paralelní s Gedeonovým pronásledováním Zeba a Zalmana (8⁴⁻²¹). Dle jednoho vypravování jest navštíven andělem, dle druhého jest věrným služebníkem Jahve, an boří oltář Baalův.

U Jefte bylo by pozorovati příbuznost s elohistickým dějem v Nm 20¹⁴ 21²¹ (Sdc 11¹²⁻²⁸), což by bylo od Elohisty, ostatní od Jahvisty.

Lagrange ukazuje též, že to může býti Jahvista Mojžíšových knih, neboť i zde mluví o bojích Jahve a vykazuje zvláštní rčení Jahvisty Pentateuchu: našel milost (6¹⁷), *כִּי עָלָה* (6²²), »Ismaelitě« na místě »Madianité« (8²⁴), *מִה זֹאת עֲשִׂית* (15¹¹).

Důvody ty nejsou zcela přesvědčivé a v rozdělování pramenů se kritikové ve všech částech neshodují.

I Elohista Knihy Soudců klade velikou váhu na proroctví, Bůh tu poučuje v noci, dává sny a vysvětlení, jsou tu vysvětlivky archeologické (Baal berith, svátek Jeftovy dcery), boj proti Baalům kananejským. Jsou tu rčení Elohisty Pentateuchu: *עַל אֲדֹרֶת* (6⁷), třikrát Elohim (6³⁶⁻⁴⁰), *הַשָּׂכִּים בְּבָקָר* (6²⁸), *מִהֲנֶה, הַמִּשִּׁים* (7¹¹), *סֶנֶן* (7⁹⁻¹⁵), *סִבִּיבֵית* (7¹⁸), infinitiv absolutní pokračováním vyjádření osobního tvaru (7¹⁹), *תַּחֲתָיו* (7²¹ jako Ex 10²³), ... *בְּעֵי* lidé ... (9²), *הִטָּא* hřích proti člověku (11²⁷). Spojení této knihy s Pentateuchem a úzký vztah k němu nelze popírat. Kniha Soudců zná Mojžíšovu knihu i Josue, vyjití z Egypta, úmluvu na Sinaji, zázraky na poušti, vítězství nad Moabity, přípovědi a hrozby Pentateuchu, nazíreát.

Pokud se týče úvodu (1—2⁵), shoduje se kniha Soudců v mnohém s knihou Josue (Sdc 1¹⁰⁻¹⁵. 20 = Jos 15¹³⁻¹⁹; S 1²¹ = Jos 15⁶³; S 1²⁹ = Jos 16¹⁰; S 1²⁷ = Jos 17¹¹⁻¹³); snad tu bylo čerpáno oběma z jakési společné zprávy třetí.

Přídavek 17—19 jest jednotný. V hl. 20 a 21 jest dle Budde a Moore midraš (výklad žid., zvláště 20^{27b-28a}) a přeměna starého záznamu; jest tu řeč o dvojí přípravě k boji (20³⁸ a 20¹¹⁻¹⁷), o dvou bojích (20²⁹⁻³⁴ a 20³⁸⁻⁴⁰), a dvojí jest závěr boje (21¹⁻¹⁴

a 21¹⁵⁻²³). Avšak přece shledává tu Lagrange pouze pramen elohistický, snad týž, z něhož jest i prvý úvod.

Složení elohistické neklade před Davidovu dobu a i jahvistickou část by spojoval s Davidovým dvorem. Kdo prvý tyto dvě zprávy sloučil, neznámo. Deuteronomistický pořadatel by arcif náležel době po 621 př. Kr; poslední redakce by mohla býti z doby Ezdrášovy.

Literární kritika buduje i zde z největší části na vnitřních známkách a jediné slovo neb rčení dostačuje jí k tomu, aby byla celá věta ano i celá stať, v níž se ono slovo nalézá, přisouzena tomu neb onomu prameni. Výsledky ty zůstávají na mnoze nejistými a subjektivními, jako při kritice Pentateuchu.

Skladatel mohl některé události znáti ze své zkušenosti, ostatní vybral z dobrých a pravdivých pramenů; bájí se nemůže nazývat ani líčení Samsonových činů. Skladatel vybral děje skutečné a příklady vhodné, jimiž mohl poučiti lid, aby se hrozil modlářství ještě více a lnul pevněji k svému Bohu Jahve.

5. Letopočet doby Soudcův.

Letopočet knihy Soudců jest zdánlivě dosti určitý a podrobný, působí však u srovnání s jinými dějinnými údaji značné obtíže. Kniha Soudcův udává utiskování a pokoj těmito čísly :

3 ⁸	Utiskování pod Chusanem	let	8
3 ¹¹	Pokoj za Othoniela	»	40
	(některé řecké rukopisy A L M a etiopský 50)		
3 ¹⁴	Utiskování za Eglona Moabitského	»	18
3 ³⁰	Pokoj za Aoda	»	80
4 ³	Utiskování za Jabina kananejského	»	20
5 ³¹	Pokoj po vítězství Barakově	»	40
6 ¹	Pustošení Madianity	»	7
8 ²⁸	Pokoj za Gedeona	»	40
9 ²²	Vláda Abimelechova	»	3
10 ²	Thola	»	23
	(několik málo řeck. 22)		
10 ³	Jair	»	22
10 ⁸	Galaad utiskován Ammonity	»	18
12 ⁷	Jefta	»	6
	(řecké B P V a několik jiných 60)		

12 ⁹	Abesan	let	7
12 ¹¹	Ahialon	»	10
12 ¹⁴	Abdon	»	8
13 ¹	Utiskování Filištíny	»	40
15 ²⁰	Samson	»	20

Úhrnem let 410

Když by se považovala všechna tato leta jako doba Soudců, bylo by to číslo tuze vysoké. S tím číslem by bylo pak položití vyjití z Egypta do doby starší krále Merenptaha (1215 př. Kr.), tedy snad do let Amenofise IV. v XV. století. Pak zůstává zase nevysvětleno, proč nezmiňují se pozdější Faraonové při zprávách o kananejských výpravách nikdy o Israelitech jako tamních usedlících.

Kromě toho nelze srovnati tento letopočet s údajem 3 Kr 6¹, kde se praví, že prošlo od východu Israele z Egypta do počátku stavby Šalomounova chrámu (4. roku Šalomounovy vlády) 480 let (řecké mají též 440, poněvadž čítají 11 pokolení po 40 letech na místě 12). Tu by bylo ke 410 přičísti ještě 40 let cesty na poušti, 40 let Davidových (2 Kr 5⁴), 4 leta Šalomounova, leta Josuova, 40 let Heliho (1 Kr 4¹⁸, v LXX 20), leta Samuelova (Jos. Flavia: 12 + za Saula 18) a Saulova (Saul po Samuelově smrti 22; 40 dle Sk. ap. 13²¹). Kdyby se Josuovi přičtlo dle Jos. Flavia V, 1²⁹ let 25 (Eusebius 27) a nečítala se doba od Josuovy smrti až do prvního utiskování Chusanova, měli bychom součet 599 (534 + Josue, Samuel a Saul) let na místě 480 roků 3 Kr 6¹; u Josefa Flavia zahrnuje celá ta doba 592 neb i 612 let.

Skladatel knihy Soudců sám si asi představuje, že Soudcové po sobě následovali; tak aspoň lze souditi z poznámek o menších soudcích v 10¹⁻³, 12⁸⁻¹¹⁻¹³: »Po Abimelechovi povstal... po tom následoval...« Letopočty knihy té nemohou postačiti, neboť se tu líčí, jakoby po smrti Soudcově hned nastalo utiskování; není ani udána doba, v které Israel hřešil a zasloužil si trestu, ani doba jeho kajcnosti. Samgarovi nepřipsána vůbec žádná určitá doba.

Pro tyto obtíže soudí vykladatelé, že měl skladatel knihy Soudců při určování let zvláštní úmysl, totiž že chtěl dosíci jakéhosi určitého čísla neb počtu, a že přiděloval dle svého úmyslu jednotlivým Soudcům neb dějům příhodný letopočet.

Nápadnou jest okolnost, že se tu opakuje čtyřicítka (čtyřikrát), jest tu i číslo 20 a 80 ($\frac{40}{2}$ a 2×40) pro pokoj po vítězství větších soudců. I jinde opakuje se čtyřicítka, jako při cestě pouští, vedení Heli, vládě Davidově a Šalomounově; celá doba 3 Kr 6¹, totiž 480, jest 40×12 . Čtyřicítka čítávala se i jinde jako doba let jednoho pokolení (Hekateus z Milétu). Od Šalomouna do návratu z Babylona uplynulo dle bible též 480 let. Ve shodě s tímto počtem jmenuje 1 Par 6³ⁿⁿ dvanáct velekněží pro prvou dobu, a pro druhou dobu dle opraveného znění 11 velekněží až do Josedeka, jenž byl odveden do Babylona. Daniel čítá podobně ročních 70 týdnů (490 let) pro vládu svatých.

Též na jinou zvláštní shodu upozorňují, která se jeví v počtu 500. Počet ten obdržíme, přidáme-li k 480 letům ještě 20 let před svěcením chrámu Šalomounova (dle 3 Kr 6³⁸ stavěl Šalomoun sedm let chrám a dle 7¹ třináct let svůj dům), a čítáme-li leta od 4. roku Šalomounova do postavení druhého chrámu, 20. roku Dariova. Zdá se dle toho, že jest v tomto čítání let zvláštní účelná soustava.

Byly činěny různé návrhy, aby byl počet let Soudců zmenšen a uveden tak ve shodu s 3 Kr 6¹. Wellhausen upozornil, že se počet let utiskování skoro rovná letům menších Soudců: Aram 8, Moab 18, Kanaan 20, Madian 7, Ammon 18 = 71; Abimelech 3, Thola 23, Jair 22, Abesan 7, Ahialon 10, Abdon 8 = 73 (bez Abimelecha 70). Míni pak, že pořadatel chtěl položití leta menších Soudců na místě let utiskování; leta utiskování Filištíny pak rozdělují na dobu Samsona (15²⁰) a Heliho (1 Kr 4¹⁸ dle LXX) a čítají: poušť 40, Othoniel 40, Aod 80, Barak 40, Gedeon 40, Jefe 6, Samson 20, Heli 20, po Helim 20 (1 Kr 7²), David 40, Šalomoun 4, k tomu 70 let menších Soudcův a 71 rok utiskování činí 491 rok. Tu však není čítán Josue, a počet jest přec o 11 vyšší. Pro dobu Josue, Samuele a Saula čítá Budde 60 let. — Sestavení to neuspokojuje a ani Wellhausen v ně nedůvěřuje.

Nöldeke a po něm Moore míní, že se (dle podání) v staré době leta cizí vlády a poroby nečítala. Odvolávají se na Eusebia, který poznamenává, že 8 let poroby spojováno s dobou Othonielovou. Není tedy čítati let Abimelechových ani let Saulových, který byl Bohem zavržen. Leta útisků Filištinskými se rozdělí: 20 pro Heliho, 20 pro Samsona; z ostatních lze některá spojit: menší Soudci 70, s Jefe 76 (s 4 Šalomouna = 80), Thola 23 a

Abesan 7 = 30, Jair 22, Abdon 8 a Ahialon 10 = 40. Pak vyplýne součet následující: poušť 40, Othoniel 40, Aod 80, Barak 40, Gedeon 40, Samson 20, Heli 20, David 40, menší Soudci až k 4. roku Šalomounovu 80 = 400; k tomu 80 let Josue a Samuela. Počalo-li království r. 1030, pak by dle toho východ z Egypta se byl stal r. 1453.

Dle Sdc 10⁶⁻⁸, kde je řečeno, že ztrestá Jahve Israelity a dá je v moc Filištinův a Ammonitův, lze souditi, že se dály některé děje knihy Soudců současně na různých místech neb krajích. Jasně to však vytčeno není. Filištiné utiskovali lid na jihu, Ammonité v Galaad. 40 let utiskování Filištinů za Samsona a Heli by vyplnilo 18 let Ammonitů, 6 let Jefte, 7 Abesana, 10 Ahialona; 8 let Abdonových by se čítalo do dob Samuelových. Utiskování Aramejci by bylo současné s útoky Madianitů, Moabitská doba pak současnou s dobou Kananejců za Baraka a Debory.

Duncan *) předpokládá, že vyšel Israel z Egypta r. 1215 př. Kr., a rozděluje si proto dobu Soudců na tři současné oddíly. Na severu trpěli kmenové Chusanem 8 let, následuje pak 40 let Othoniela, Jabin je trápil 20 let, pak trval pokoj 40 let, Ahialon 10, což dává dohromady číslo 118 (1154—1036). Na východě Eglon 18, Aod 80, (Jairova leta čítá v 80 let Aodových), Filištiné a Ammonité 18, Jefte 6, činí 122 leta (1154—1032). Na jihu a na západě: Samgar, Madian 7, Gedeon 40, Abimelech 3, Thola 23, Abesan 7, Abdon 8, Filištiné 40, činí 128 let (1154—1026).

Mezi Josuem a Saulem by bylo tedy 128 let, k tomu 20 let Josuových po vejiti do země, což by znamenalo 148 let od vejiti do Kanaan až do Saula.

Stejně období lze vypočísti i dle jiných zpráv. 3 Kr 14²⁵ vypisuje tažení krále egyptského Sisaka proti Judsku a Jerusalemu, při němž byl chrám a královský dům oloupen. 2 Par 12²ⁿⁿ vypravuje totéž. Na jižní zdi egyptského chrámu v Karnaku jest výprava ta zobrazena a vypsána; spadala do 20. roku Sisakova, pátého roku Roboamova, t. j. 932 př. Kr. Dle toho nastoupil Šalomoun vládu r. 977, David r. 1017. Saul byl zavržen Samuelem druhého roku vlády (1 Kr 13¹⁴); následujícího roku byl David pomazán (1 Kr 16¹³). Když Saul zemřel, bylo Davidovi 30 let; dle toho panoval Saul snad asi 13 let, ač mu ve Sk. ap. 13²¹ přiděleno také let 40.

*) Duncan, The Exploration of Egypt and the Old Testament. 99ⁿⁿ.

To dokazuje údaj, že byla archa v domě Aminadabově v Kirjatjearim 20 let (1 Kr 7³); dostala se tam krátce před pomazáním Saulovým. Dle 2 Kr 6² přenesl David v prvních letech své vlády archu z domu Aminadabova do města Davidova. Tam přišel teprve po 7. roce vlády, když dobyl pevnosti Sionu; archu tedy přenesl 7. neb 8. roku vlády. U Aminadaba byla před vládou Saulovou a zůstala tam 20 let, nemohla tedy býti vláda Saulova delší 12—13 let. Saul by tedy byl nastoupil 1030. Vešli-li Israelité 1175 do Kanaanu, zbývá pro období Soudcův od Josue do Saula 145 let, čili 185 od východu z Egypta *).

Výpočet ten může býti stvrzen také z 1 Par 6, kde jest ve verších 4—8 rodokmen kněží mezi vyjitím z Egypta a Davidem. Do té doby spadá 8 kněžských pokolení: Eleazar, Finees, Abišua, Bukki, Uzzi, Zerahia, Meraiot, Amaria a Achitub; Achitub jest vrstevníkem Davidovým, Eleazar pak jest synem Aronovým.

V 1 Par 6³³⁻³⁵ (1 Kr 1¹) jest rodokmen Heman a pěvce, pocházejícího z Elkana, syna Koreova z doby vyjití (Ex 6²⁴); Heman sám žil v době Davidově, a mezi ním a Korem jest též 8 pokolení, právě tak jako mezi Ethanem a Asafem dle veršů 39—42. Jsou to: Elkana, Zuf, Toah (Tohu), Eliel (Elihu), Jeroham, Elkana, Šemuel (Samuel), Joel, Heman; Ethan, Adaia (vrstevník Zufa), Zerah, Ethni, Malchia, Baaseia, Michael, Šimea, Asaf.

Judští králové od Roboama do Joakima zabrali v 16 pokoleních 340 let (937—597); jedno pokolení bychom tu mohli čítati po 25 letech. Osmero pokolení by zabralo 200 let. Dle toho by byl 1217 rok vyjití, 1177 rok příchodu do Kanaanu, a 147 let pro dobu mezi Josuem a Saulem.

6. Povaha původního znění a překladův.

Massoretské znění zachovalo knihu Soudců v dosti dobrém stavu. Různá, odchylná znění hebrejských rukopisů nedotýkají se podstaty vypravování; pochybené znění massoretské se hebrejskými rukopisy zřídka může opravit. Hebrejské znění souhlasí podstatně s targumem, pešittou a Vulgatou. Důležitými jsou kritikovi řecké překlady knihy Soudcův.

*) Petrie, Meyer a Breasted kladou Ramsesa II. do 1300—1234 př. Kr.; pak by byl Exodus asi 1230 (Driver, Additions and Corrections in the 7. Ed. of the Book of Genesis).

Již Arnošt Grabe 1705 poznal, že se zachovaly řecké překlady této knihy ve dvojí různé podobě. Lagarde to dokázal, a na ukázkou toho vydal prvních pět hlav v obojím překladu vedle sebe (*Septuaginta-Studien*, 1892, p. 1—92). K jednomu překladu čítá Moore Alexandrijský kodex, Sarravinský, Coislinský, Basiliano-Vatikánský a několik jiných, též překlad ethiopský, syro-hexaplární (tedy i Orig.), armenský a starolatinský. Znění A vydáno 1897 v Cambridge, recense (snad Lucianořa) Lagardem v »*Librorum veteris testamenti pars prior*«, Göttingae, 1883. Moore rozeznává v řeckých překladech Soudců trojí recensi; prvá by byla ve znění Komplutské polyglotty a v Lagardově vydání, druhá u Theodoretu, což však není jisto, a třetí u Aldina dle codd. 120 a 121.

Druhý překlad řecký byl učiněn asi později; překladatel mohl znáti překlad prvý, starší, avšak není od něho závislým. Ten jest podán v kodexu Vatikánském (B) a jiných řeckých rukopisech, v překladu sahidském (kopt.), u sv. Cyrilla Alex.; vytištěn v Catena Nicephori. Část sahidského překladu vydal Ciasca »*Sacr. biblicorum fragmenta copto-sahidica*« I. 1885 (1¹⁰⁻²¹ 1²⁷⁻²⁸). Snad jest tento řecký překlad egyptského původu ze 4. století. Blíží se více znění massoretskému.

Vulgata podává na mnohých místech i výklad sv. Jeronyma, a to někdy na základě jeho židovských učitelů; vykládá jména vlastní, na místě jednoho hebrejského slova dává dva výrazy soujmenné, přidává slova, aby objasnil smysl. Hummelauer podává ve svém díle na str. 20—21 příklady toho.

Syrský překlad se řídí hebrejským zněním, a prospívá při výkladu knihy; podobně i aramejský targum, jenž vykazuje spíše židovský výklad.

7. Výklady knihy Soudcův.

Origenes podává v devíti homiliích allegorické výklady dějin Soudcův o Kristu a církvi. Zachovány jsou v lat. překladě Rufinově (Migne, *PG*, tom. 12) a sáhalí do poloviny dějů Gedeonových. V »*Tractatus Origenis de libris SS. Scripturarum*«, Parisii, 1900, které vydal P. Batiffol, jsou podobné výklady, které začínají od středu dějů Gedeonových a vykládají část dějů Samsonových.

Též sv. Efrém zanechal výklad této knihy (*Opera*, 308—330).

Sv. Augustin napsal asi roku 419: *Quaestionum in Heptateuchum libri septem* (*PL*, 34⁵⁴⁷⁻⁸²⁴). Z knihy

Soudců jest tu 56 otázek až k hl. 15¹². Svatý Augustin se řídí starým latinským překladem, avšak na více místech vykládá dle lepšího překladu sv. Jeronyma; kde má Itala: »exilis valde rex Eglon« dává přednost Vulg.: »erat autem Eglon crassus nimis« — vykládá »exilis« ve smyslu »crassus«. Kárá pro efod Gedeona, Jefte pro lidskou obět; libuje si v allegorickém výkladu.

Theodoret († 458) rozepisuje se v 28 Quaestiones. (*PG* 80⁴⁸⁵⁻⁵¹⁸) o těžších věcech a místech knihy Soudcův až po únos v Silo. Gedeona omlouvá pro efod, Jefte odsuzuje.

Prokop z Gazy (kolem 520; *PG* 87¹⁰⁴¹⁻¹⁰⁸⁰) uvádí různá čtení řecká, odvolává se i na Hexaplu a přihlíží k Jos. Flaviovi. Catena Nicephori čerpá ze jmenovaných děl.

Isidor ze Sevilly uzavírá nevelikým výkladem svým dobu sv. Otcův (*PL* 83³⁷⁹⁻³⁹⁰).

Dle hebrejského znění vykládali knihu Soudců Židé středověku. Především jmenuje se tu rabbi Šelomo Iṣḥaḳ čili Raši (1040—1105), který uvádí židovská podání. R. David Kimchi (1160—1235) podává mluvnická, jasná vysvětlení. R. Levi ben Gerson jest pojat u Abarbanela (1437—1508). Z židovských výkladů má mnoho kniha: »Postillae perpetuae« Mikuláše Lyrského (1270—1340).

Výklady známější jsou: Arias Montanus: »de varia Republica«, 1592; Serarius, 1609; Bonfrerius, 1631; Cornelius a Lapide, 1642; Malvenda, 1650; protestantské: Seb. Münster (1489—1552), Seb. Schmid (1684), Studer (Das Buch der Richter, 1835, 1842), Bertheau (1883²), Bachmann (1868 — pouze 5 hlav), Moore (A Commentary on the Book of Judges, 1895, kritický a úplný), Budde (1897), Nowack (Richter-Ruth, 1900).

Katolické nové výklady podali: de Hummelauer, S. J. »Commentarius in libros Judicum et Ruth« (Paris, 1888; jest úplný, a přihlíží dobře i k starším výkladům), P. Lagrange »Le livre des Juges« (v Études bibliques, Paris, 1903) s krit. úvodem, překladem z hebr. znění a krit. poznámkami. Zapletal V. vydal: »Das Deborahlied« (1905) a »Der biblische Samson« (1906).

Překlad
z Vulgaty i z původního znění.
Rozbor.

I. Israelští kmenové v Kanaanu.

(1—2⁵)

Prvé dvě hlavy podávají historický přehled, a tvoří tak vhodný úvod k dějům Soudců. Hlava první staví nám před oči jeviště, totiž zemi, kde soudcové působili, kde se děje knihy Soudců sběhly.

Israelité meškají dle tohoto úvodu v ležení na rovině Jericha. Otazují se Jahve, který kmen by měl počíti útokem na Kananejské. Po odpovědi vtrhne Juda společně se Simeonem do území, jež mu bylo přiděleno, aby se ho zmocnil (v. 1—3). Porazí Adoni-bezeka, dobude Hebronu, Debiru a Horma, zmocní se hornatých částí, nemůže však vytlačit Kananejské, kteří byli v nížinách (4—21). Kmen Josefův udeřil na Kananejské, bydlící ve střední části Kanaanu, vzal Bethel, ale nemohl se zmocnit všech pevných míst, jež zůstala tak v držení Kananejských (22—29). Na severu usadili se Israelité mezi Kananejskými (30—33). Kmenu Dan bylo ustoupiti do hor (34—36).

Zjevení anděla v hl. 2¹⁻⁵ tvoří přechod k vypravování dalšímu. Anděl ukazuje pravou příčinu, proč nedobyli Israelité celé země, a proč dopustil Bůh, aby zůstali Kananejští v zaslíbené zemi, totiž aby byli Israelitům trestem.

Prvá hlava obsahuje pro israelské dějiny velmi cenné zprávy. Bohužel, že není tu zpráv o všech kmenech, a že poznáváme podniky a úspěchy i těch kmenů, jež jsou jmenovány, jen kuse a neúplně. I Josuova kniha vypravuje, která byla dobytá země Kanaan (nepraví ovšem, že byla dobytá cele a trvale) a rozdělena mezi kmeny (hl. 10, 11, 13). Jednotliví kmenové však nemohli zabrat hned svého území a počali dle hl. 1. knihy Soudců samostatně či jednotlivě s větším neb menším výsledkem pokoušeti se o dobytí svých údělův. Většina silných měst, úrodné roviny, pláň při mořském břehu na západě zůstaly v moci Kananejských.

Kmen Efraim byl od kmene Judova i od severních kmenů skorem odtržen Kananejskými, kteří měli na hranicích pevná postavení. Teprve David dokonal vydobytí celé země Kanaanu. V první době Josuově bylo třeba společného postupu proti Kananejským, neboť jednotlivě by byl každý kmen již na cestě k svému údělu narazil na nepřítele a byl by se tam ani nebyl dostal.

Z údajů hlavy 1. nelze poznati, kdy byla tato přehledná zpráva sepsána. Poněvadž jest vhodným úvodem k celým dějinám Soudců, můžeme právem souditi, že byla položena na začátek dějův oním mužem, který sebral a sepsal děje Soudcův. Obsah prozrazuje, že v době sepsání bydlili ještě Benjaminité s Jebusity (Jebusité v kraji Benjaminově) v Jerusalemě „až do tohoto dne“ (v. 21); — psáno tedy před sedmým rokem Davidovy vlády, kdy jebusejská tvrz byla teprve dobyta (2 Kr 5). I jednotlivosti, které uvádí hl. 1., svědčí, že jest staršího původu. Z toho, že se rozepisuje více o kmeni Juda, že udává zevrubně okolnosti při vzetí Bethelu, a že o kmenech ostatních toliko povšechně mluví, nelze určitě souditi, že by byl pisatel z kmene Judova. Jako děje Soudců, tak i tento úvod se připisuje dle podání Samuelovi. Ten však v něm nepodává stavu země Kananejské, jaký byl za jeho doby, ale vylučuje, jak slabými byli israelští kmenové na počátku doby Soudcův. Josue dobyl sice země zaslíbené, ale dílo jeho bylo pak na různých místech zmařeno; příčinu toho udává druhý úvod 2⁶—3⁶. Josuova kniha vypočítává sice úděly kmenů, neličí však, jak je zaujali.

Části hlavy první shledáváme i v knize Josuově. Tak jest Jos 15¹³⁻¹⁹ též v Sdc 1¹⁰⁻¹⁵.²⁰ Toto vypravování o Kalebovi a o Othonielovi není proto, že jest i v knize Josuově obsaženo, položeno historicky v dobu před Josuovou smrtí; v knize Josuově jsou události ty položeny prolepticky, poněvadž tam Kalebovy děje souvisle jsou podány, a mohly se sběhnouti dle hl. 1. Sdc třeba až po Josuově smrti. Jos 15⁶³ se nalézá v Sdc 1²¹, Jos 16¹⁰ v Sdc 1²⁹, Jos 17¹¹⁻¹³ v Sdc 1²⁷⁻²⁹, Jos 19⁴⁸ (LXX) v Sdc 1³⁴. Zdá se, jakoby byla hl. 1. pokračováním Jos 1—12. Na četných místech jeví se podobnost s Pentateuchem.

Novější kritika hledá prameny, z nichž by byly plynuly zprávy jak knihy Josuovy, tak i zprávy hl. 1. Soudcův. Dle jedněch dostala se ona zmíněná místa do knihy Josuovy z knihy Soudců (Hävernicks, Kuenen); jiní tvrdí, že obě knihy čerpaly

z jakéhosi dějinného pramene jahvistického. Tyto domněnky nejsou nikterak bezpečny; jsou nejednou těmitěž muži zavrhovány a měněny — a proto jich ani do podrobná uváděti netřeba. Lagrange soudí, že jest hl. 1. čerpána z jakéhos pramene, k němuž redaktor připojil vv. 1, 2, 4, 9, 20, 22; i 2¹⁻⁵ že přibral a spořádal.

Hlava 1.

Verš 1—8. Úmrtím Josuovým uzavřeny děje knihy Josuovy, jako zakončeno vypravování o východu z Egypta a o putování Israelitů po poušti smrtí Mojžíšovou.

Israelité táží se Hospodina, kterému kmeni bylo by počíti útokem na Kananejské. Určen jest k tomu kmen Juda, který společně se Simeonem činí do země vpád, a přemáhá a zajímá vítězně Adoni-bezeka. Nebojuje tu Juda ve prospěch všech kmenů, nýbrž ve prospěch svých.

Vulgata :

1. *Po Josuově smrti radili se synové israelští s Hospodinem, řkouce: Kdo vystoupí před námi proti Kananejskému a bude vůdcem boje?*

Hebrejský text :

1. *A stalo se po smrti Jehošua a tážali se synové israelští Jahve, řkouce: Kdo nám vystoupí ku K^ena'anejskému napřed, aby s ním bojoval?*

1. *Po Josuově smrti* — jest určení doby, od níž vypravování vychází, podobné počátku knihy Jos 1¹; tím naznačeno též vhodné pokračování dějů knihy Jos 24²⁹⁻³⁰.

Josue vedl sice vítězně israelské kmeny proti sborům jižních i severních kananejských králů, vykázal všem předjordánským kmenům jejich díly, avšak jednotlivým kmenům bylo v každém určeném dílu země vyhubiti dříve neb podmaniti tamní Kananejské, než mohli krajem bezpečně vlásti. Poněvadž byl nepřítel ještě dosti mocný, neodvážili se israelští kmenové ujeti se hned dílů svých, ale bydleli společně v krajině při Jerichu a Gilgalu.

Někteří se domnívají, že děje knihy Soudcův, uvedené v 1¹⁻²⁵, jsou souběžným vypravováním o dobytí kananejské země knihy Josuovy, a vykládají odpory v těchto vypravováních

tím, že jest líčení knihy Jos v mnohém smyšleno aneb vykrášleno, přehled však v knize Sdc 1¹—2⁵ že jest jedině pravým obrazem bojův o zaslíbenou zemi. Míni, že dobývali země postupně, po kusech, a že nebyla dobyta najednou, jak to Jos líčí. — Vypravování ta se neshodují ve všem proto, poněvadž nejsou souběžná, ale ony děje udály se v době žití a za vedení Josuova, tyto staly se bez něho.

Slova: *Po smrti Josuově* vztahovati se mohou k dějům celé knihy Soudců, nikoli k přehledu hlavy 1.

Radili se synové israelští s Hospodinem — určitěji v hebr.: *Tázali se synové isr. Jahve*, otázaní učinili u Jahve — v řeck.: *skrze Hospodina* —; rčením tím, jež nalézáme zhusta v pozdějších knihách 18⁵, 20^{18. 23. 27} 1 Kr 22^{10. 13. 15}, i o dotazování se klamně věštby jako Os 4¹², Ez 21²⁶, vyjádřeno, že vyžívali Israelité vůli Boží. Tázali se zajisté knězem — veleknězem — věštbou Urim a Tummim (1 Kr 14⁴¹. Ř.) neb efodem (1 Kr 23⁹, 30⁷), neboť to byl obyčejný způsob věštby St. zákona. Jos. Flavius jmenuje (Starož. 5. hl. 1.) Fineesa, syna velekněze Eleazara (Jos 24³³), kterýmž prý byla dosažena odpověď Jahve; verš 1. však toho ničím nedosvědčuje. *Synové israelští* jsou na tomto místě jen Israelité devíti kmenův a polovice, ježto se zajordánští kmenové již za Josuovy doby do svých krajů vrátili. Místo, kde se Israelité společně tázali po vůli Boží, není sice udáno; ale jest pravdě podobno, že se tak stalo v Gilgalu u Jericha, kdež i později ohlášení vůle Boží obdrželi. (2¹)

Kdo vystoupí před námi, v hebr.: *Kdo vystoupí nám?* (mezi námi; dativus commodi) neboť netázali se Israelští, kdo by je měl ve společné výpravě vésti, aniž se jim jednalo o to, zvědění, který kmen by měl býti předním a vládnoucím, ale otázka zněla: Který kmen by první vpadnouti měl do svého kraje? Tak vysvětluje nám otázku následující odpověď i další vypravování. S hebr. zněním souhlasí ostatní překlady, Aram.: *Kdo první* — Syr.: *na prvním místě*. Tak dlužno vykládati i slova Vulgaty: *a bude vůdcem boje*: který kmen počne boj?

Proti Kananejskému — bromačné jméno, v němž zahrnutí staří obyvatelé země Kanaan, kteří zbyli v zemi po porážce, kterou jim byl způsobil Josue (Jos 11¹⁶⁻²⁰).

1. *נָלַח אֶת* — značí nejen *vystupovati*, ale i *táhnouti na* někoho, *proti* někomu; *בְּתוֹכָהּ* — na počátku — značí

počátek doby a místa, jako Gn 13³ 41²¹; řadu, Sdc 20¹⁸. Slova מִוֶּתֶר יְהוֹשֻׁעַ odtrhují někteří (Paine, Moore) od ostatního textu a připisují je jako přídavek pozdějšímu pořadateli kanonických knih, který by se prý spíše hodil před 2¹¹. Není třeba, bychom zevnější úpravu jednotlivých knih jednomu pozdnímu pořadateli připisovali; úprava je podobnou a shoduje se s předchozími knihami, poněvadž se mohl následující spisovatel řídit předchozím vzorem.

2. *Řekl Hospodin: Juda vystoupí, dal jsem zemi do jeho rukou.*

3. *A řekl Juda Simeonovi, svému bratru: Vystup se mnou do mého dílu a bojuj proti Kananejskému, abych i já s tebou táhl do tvého dílu. I odtáhl s ním Simeon.*

2. *I řekl Jahve: J^ehūdā vystoupí. Hle, dal jsem tu zemi v jeho ruku!*

3. *I řekl J^ehūdā Šim'ónovi, svému bratru: Vystup se mnou do mého dílu a budeme bojovati; a půjdu i já s tebou do tvého dílu. A Šim'ón šel s ním.*

2. Vůli Boží určen kmen Juda, aby počal boje s Kananejskými. Příčinou toho bylo, že Judovi byl před ostatními určen kraj v předjordánské zemi, že jemu již ústy umírajícího Jakoba předpověděna přednost (Gn 49⁸). Nevešel tedy kmen Juda o sobě z jižní strany do svého kraje, jak Graf, Kuenen, Tiele a jiní dovozují, ale vtrhl od východu do údělu svého, který Bůh v moc jeho již dávnými sliby vydal. Východiskem bylo Jericho; odtud nejprve na západ do Judova dílu, pak dále k jihozáp. do údělu Simeonova. Kananejští jsou zde pouze oni, kteří byli v údělu Judově.

3. *Juda řekl Simeonovi, svému bratru* —; kmen Judův učinil Simeonovu kmeni nabídku. Juda a Simeon byli bratřími nejen tak, jako byli všichni Israelité vespolek bratry, ale proto zvláště, že pocházeli z jedné matky, z Lie (Gn 29³²⁻³⁵). Juda vyzval Simeonův kmen, protože s ním na jihu sousedil, a města Simeonova (Jos 19¹⁻⁹) byla při hranicích Judova kmene. Kananejští byli ještě dosti mocni, i bylo třeba společného úsilí dvou kmenův, aby jejich moc nejprve v údělu Judově, pak v údělu Simeonově zlomena byla. *Do mého dílu* —; netáhli, by nějakého dílu si teprve dobývali, ale aby se zmocnili a aby opanovali díl, který jim právem již náležel, jenž jim rozdělením (Jos 14. 15. 19.) usouzen byl.

2. נתתי בידו — *dal jsem do ruky, v moc jeho*. Pfct. zastupuje budoucí čas, poněvadž v prorockých výrocích a v slavném vyjádření Božím děj jest představen jako skutečný, jistý (Srov.: Sedláček, Základové hebr. jaz. bibl. § 86. 2 c.). Odevzdána byla země ta všem synům Israelským již ve slibu, který učinil Bůh Abrahamovi; nyní znovu dává Bůh jednotlivý díl v moc Judovu.
3. וְאַתָּה — jest usouzený, vykázaný *díl* země, κληρος —; ... עִתָּה — *táhni se mnou* a bojujmež (souřadná věta vyjadřující přání); spolu vyjádřena i podmínka: jestli ty půjdeš . . . i já s tebou půjdu (Základové § 87. 3.). Zájmeno vytčeno opakováním při částici וְ (Základové § 73. 1.).

4. *A vystoupil Juda, a vydal Hospodin Kananejského a Ferezejského v jejich ruce, a porazili v Bezequ deset tisíc mužův.*

4. *A vystoupil J^hūdā, a dal Jahve K^{ena}anejského a P^{erizzejského} do jejich rukou, a porazili z nich v Bezeq deset tisíc mužův.*

4. Kniha Soudců zahrnuje děje dlouhé doby a byla psána dle různých památek písemných, a nepochybně čerpáno též z ústního podání, jež se v jednotlivých kmenech udržovalo. Tak podává nám spisovatel zprávu o dobývání krajů země Kanaan stručně a přehledně z pramenů nejspíše obšírnějších v 1⁴—2⁵; stručností a zkrácením tím staly se snad též verše 4—7 poněkud nejasnými. Ve verši 4. jest zpráva o velké porážce v Bezequ, verš 5. dí, že našli Adonibezeka v Bezequ a že proti němu bojováno, dle verše 6. utekl a byl jat a týrán. Není jasno, zda porážka deseti tisíc udála se před Bezekem, kde krále nebylo, anebo zda všeobecné udání verše 4. teprve v následujících vv. 5—7 jednotlivě jest líčeno, a zda udál se toliko jediný boj. V posledním způsobu si knihy sv. Písma libují. Verš tento ukazuje první výsledek úrady Jahve v. 2.

Juda jest jediný jmenován, poněvadž vedl výpravu a protože se o jeho kraji mluví; i při podmětu *Juda* následuje však zájmeno a přísudek v množném čísle: *v jejich ruce . . . porazili*, což bývá, kdykoli hromadným jménem jsou míněni jednotlivci (distributivně). Srov.: Základové § 74. 2.

Kananejského a Ferezejského —; obyvatele kraje Judova jmenuje podobně i Gn 13⁷, 34³⁰, bezpochyby tam počtem převládali. Jinde jsou Ferezejští jmenováni spolu s ostatními národy

Kanaanu (Dt 7¹), a není o nich nic bližšího známo. Pozdější řečtí překladatelé slovo Perazzi vysvětlují ἀπειριστοι, že dle Dt 3⁵ a 1 Kr 6¹⁸ obývali nehrazená místa, na rozdíl od Perizzi, jež přepisují Φερεζαῖτοι. Dle tohoto rozdílu by Ferezejští ani nebyli národem, ale sluli tak lidé bydlící v otevřených vesnicích. Starší překladatelé tohoto rozdílu nečinili.

V Bezeku —; toto jméno uvádí též 1 Kr 11⁸, kde Saul sčítal moc Israelských, se kterou chtěl osvoboditi Jabeš v Galeadu. Toto Bezek Saulovo leželo při horách Gelboe, na nynějším Khirbet Ibzīq, den cesty od Jabesu, jež bylo na druhém (levém) břehu Jordánu. Eusebius a sv. Jeronym činí v »Onomast. sacra« (1870. p. 105. 237.) o něm zmínku a dí, že »v té době byla dvě místa stejného jména Bezek, od sebe ne tuze vzdálená, as 17 řím. mil (25 km) od Neapolis (Nablus), když se sestupuje ke Scythopoli«. Ale nezdá se býti toto Bezek totožným s městem Adoni-bezeka (Eusebius, Kimchi, Ewald, Dillmann a j.), poněvadž leželo příliš severně od kraje Judova. Ať vyšel Juda ze Silo nebo z Gilgalu, vždy dlužno za to míti, že se obrátil ke svému kraji, a nikoli k severu do kraje Issacharova. Bezek knihy Sdc bylo blíže Jerusalema, poněvadž dle v. 7. přišli po porážce Adonibezekově k Jerusalemu, odtud do Hebronu, Dabiru, až měli dle v. 19. hornatinu ve své moci. Conder míní, že Bezek bylo jihovýchodně od Lyddy na nynějším Bezka. Místo to leží západně od Jerusalema, a kmen Juda by byl dle toho nejprve obešel Jerusalem a obrátil se nejspíše na nejmocnějšího protivníka, a pak teprve táhl k Jerusalemu. Toto Bezek jest v kneni Dan; i to zdá se býti příliš vzdáleno od Gilgalu.

Deset tisíc — jest okrouhlé číslo, tak jako 3²⁹ (pobili Moabských kol 10.000) i 4⁶, 7³, 20³⁴ a j.

5. *A našli Adonibezeka v Bezeku a bojovali proti němu a porazili Kananejského a Ferezejského.*

6. *Utekl však Adonibezek; a honili jej a zajali, a osekali konce rukou jeho i nohou.*

5. *A našli Adonibezeka v Bezequ a bojovali proti němu a porazili K'na'anej-ského a P'rizzejského.*

6. *Utekl sice Adonibezek a pronásledovali jej, a jali jej a palce rukou jeho a nohou uřezali.*

5. *A našli Adonibezeka* —; adōni-bezeq = »pán Bezeku«. Pravidelně následuje po adōn ve složených jménech jméno něja-

kého boha, jako po melekh, nikdy však se nespojuje se jménem místa, jako zde (vyj. Ezd 2¹³: Adoniam, jež jest u Neh 10¹⁷ psáno Adonija); proto prohlašují tento název chybným, a dávají mu dle Jos 10¹⁻³ jméno Adonizedek, král Jerusalemský. Zedek, Σίδουζ. byl fénický a kananejský bůh (Corn. a Lapide a jini). Jos. Flavius, Stephanus Byz., Procopius a řecký překlad k Jos 10¹ má Ἀδωνιζέβηζ i Ἀδωνι βεζεζ; (Ζεβέζη). Sv. Jeronym vykládá jméno to: »dominus fulminis«, »pán blesku« neb »pán můj, blesky metající«; analogii tohoto pojmenování měli bychom v Barak (4) a v Βοανεργές (snad Βωηγοργές = υἱοὶ βοωνίης Mar 3¹⁷). Avšak právě odchylka od pravidelného a známějšího snad Adonizedek utvrzuje nás v náhledu, že jest Adonibezek správným jménem, jež se liší od prvnějšího. Král Adonizedek Jerusalemský byl nad to již za Josue poražen a zemřel s ostatními králi.

Adonibezek utekl nejspíše z bitvy do města, kde byl *na-lezen* — náhle, neočekávaně jat; a *osekali konce* — summitates, dle hebr. a řeck. (τὸ ἄκρον) jen palce rukou a nohou, dle Vulg. všechny prsty, aby jej tak spravedlivě ztrestali, a aby zmrzačením stal se neschopným boje. Podobně učinili dle Aeliana Athéňané Aiginským zajatcům, aby nemohli nositi kopí, ale přec držeti vesla. Hannibal zajatce taktéž mrzačil, »prima pedum parte succisa«.

7. *A řekl Adonibezek: Sedmdesát králů s uřezanými konci rukou a nohou sbírali pod mým stolem zbytky jídel; jakž jsem činil, tak odplatil mně Bůh. A přivedli jej do Jerusalema a zemřel tam.*

7. *A řekl Adonibezek: Sedmdesáte králů s uřezanými palci u rukou a nohou (svých) sbírali pod stolem mým zbytky; jakž jsem činil, tak odplatil mně Bůh. I přivedli jej do Jerusala-jim a tam umřel.*

7. *Sedmdesát králů* —; Josef. Flavius, řecký kod. Coislirianus a něco málo jiných mají »*dva a sedmdesát*«. Počet »sedmdesát« býval jako počet sedm u Israele častěji uváděn na místě přesného čísla, zde tedy: veliký počet králů, knížat, náčelníkův. Ty Adonibezek přemohl, uřezal jim palce, a bylo jim jako psům (Mat 15²⁷, též v Odyss. 17³⁰⁹) seděti kdes za hodujícími a sbírat drobtý, jež by spadly se stolu králova. Nebyli pod stolem, poněvadž stůl u Hebreův i u Aegyptanů byl nízký; král těšil se

pohledem na ponížené a zmrzačené, kteří v hladu a v hanbě po zemi zbytků hledali. Adonibezek neuvádí si ukrutnost svou na paměť z litosti, ale že nahlíží odplatu, a snad i z barbarské chlubivosti ji ohlašuje. *Boha* jmenuje, buď že uznal moc israelského Boha, aneb minil boha, který mu byl nepřítivým. Víru v odplatu Boží dokládá i Dt 7¹⁰.

A přivedli jej do Jerusalema a zemřel tam —; Juda obrátil se po té k Jerusalemu, jehož krále již Josue přemohl (Jos 12⁷). Při té výpravě zemřel Adonibezek. Poněvadž dle verše 8. Juda Jerusalema teprve po té vydobyl, vykládají novější (Cassel, Reuss, Budde) poslední slova verše 7. v ten smysl, že jej *přinesli*, totiž mužové neurčiti, aneb že *byl přinesen* svým lidem Adonibezek do Jerusalema; tato okolnost zdála by se nasvědčovati tomu, že byl Adonibezek jerusalemským králem. Nebylo nikterak v obyčeji, zajatému králi, třeba zmrzačenému, dávati svobodu; proto by byl prvý výklad vhodnějším: zemřel jako zajatec mezi mužstvem kmene Judova.

6. Bezeq mohlo se dostati do jména Adonibezeq, aby se lišilo jméno tohoto krále od Adonizedeqa knihy Josuovy. V *Bezeq* není ve 3 řeckých rukopisech a v ethiopském překladu. Steuernagel navrhuje זִיקָה na místě Bezequ (Jos 10¹⁰). Nebyl králem Bezequ, nýbrž Jerusalema. יִקְצְצִי — uříznouti, utnouti ve tvaru pl.; part. pu. מִקְצָצִים vyjadřuje okolnost a nese se k מַכְרִים; בהנר mn. ku jedn. בהן (sam. בהן) ženského rodu, a jest v určovacím akkus. (Zákl. § 82. 2 d.)
7. שָׁלַח — stál [od aram. a syr. שָׁלַח stáhnouti (kůži), svléci (šat)], poněvadž byla jím původně jen kůže, na zemi prostřená — tedy význam kůže; později zvali týmž jménem i stoly jiné. K vazbě viz Zákl. § 73. 4.

8. *Bojovavše tedy synové
Juda proti Jerusalemu, do-
byli ho a zbili ostrostí meče,
vydavše ohni všecko město.*

8. *A bojovali synové Je-
hůdâ proti Jerušalajim a
zbili jej (obyvatele jeho)
ústý meče a město vydali
v oheň.*

8. *Bojovavše . . . proti Jerusalemu* —; u Jerusalema zemřel zajatý král v době boje. Po smrti jeho bylo snad město vzato a lid jeho zbit »in ore gladii«, lefi hěrebh, t. j. ústy meče, prudce, divoce, jakoby meč byl uvyklý pohlcovati bez ohledu, bez ušetření; mohlo by též přeloženo býti jednoduše: »způsobem za-

bíjení mečem. Kdyby mělo býti přeloženo instrumentálně, bylo by při ħérebh třeba členu (ostrím meče). Tak pravidelně při bojích proti Kananejským a Amalekitům bývá pobíjení vyjádřeno.

Ve verši 21. se pravi, že Jebusité obývali Jerusalema a Benjaminité nemohli se ho zmocniti, ano Jebusité bydleli tam spolu s Benjaminity *až do tohoto dne*. To by zdálo se odporovati verši 8. Neshodu tuto různě vykládají. Flavius, a Lapide a j. rozeznávají nižší město, jehož se Juda dle v. 8. zmocnil, a pevnost, již dle v. 21. nedobyl; v dolejším, nově vystavěném městě bydleli synové Juda či správněji Benjaminité společně až do dnů Davidových. Ani v knize Josuově ani v knize Sdc není však činěno rozdílu podobného mezi městem a tvrzí. Správnějším zdá se býti druhý výklad (Augustin, Theodoret a novější), dle něhož Juda, jak v. 8. dí, město spálil; po čase bylo vystavěno znovu, Benjamin se ho zmocniti nemohl a bydlil tam společně s Jebusity; Jerusalema jim však zůstal přece cizím, neboť tam Israelita ani o noclech nežádal (Sdc 19¹²). Hitzig, Stade, Moore, Lagrange upírají pro tyto odpory verše 8. s 21. pravost a historickou cenu verše 8. a tvrdí, že přidán byl v době pozdější jako výklad, proč Adonibezek byl veden do Jerusalema. Odpory však lze předchozím výkladem dobře vysvětliti a odstraniti, tak že není třeba vymítati verše toho, jenž se ve všech překladech nachází.

8. יִלְהַמּוּ nelze překládati časem předminulým, poněvadž imperf. sousledné tohoto významu proti předcházejícím slovesům v hebr. nemá. (Zák. l. § 88. 1.) וַיִּשְׂרֹף הָעִיר בָּאֵשׁ i na jiných místech podobně o spálení ohněm 20⁴⁸, 4 Kr 8¹², Ž. 73¹; doslovně snad: *poslati, odstraniti město ohněm*. Záměna: *město poslati do ohně* na místě: *ohně poslati do města* byla by zde příliš básnickou.

Verš 9.—15. Juda pokračuje ve válce, dobývá Hebronu a Debiru; Kalebovi dán Hebron; dcera Kalebova vdává se za Othoniele.

9. *A potom sestoupivše bojovali proti Kananejskému, jenž přebýval v horách a na jihu i na planinách.*

9. *A potom sestoupili synové J^ehūdā, aby bojovali s K^ena^eanejským, kterýž přebýval na horách, ku poledni a na rovině (v Negeb a v Š^efela).*

9. Kraj judský byl svou povahou z části hornatý, dosahuje největší výše u Hebronu. Na jihu byla suchá krajina, step, která tvořila přechod k jižní poušti; nížina, vlastním jménem Sefela zvaná, rozkládá se mezi judskými vrchy a pobřežím od Jaffy ku Gaze. Hory jerusalemské byly poměrně vyšší judských hor jižních; proto lze správně říci, že *sestupovali* od Jerusalema, ať již na východ, k mrtvému moři, jež jest pod hladinou středozemního moře, ať k jihu neb na západní rovinu.

9. 𐤊𐤍𐤏 značí dle aram. a syr. »sucho«, suchou, vyschlou krajinu, pak též krajinu jižní, protože jižní, arabská poušť byla suchou krajinou. Negeb počínala u Hebronu a sáhala ku Kadeš.

10. *A táhnuv Juda proti Kananejskému, jenž bydlel v Hebronu, jehož jméno bylo za starodávna Kariath Arbe, pobil Sesaje a Ahimana a Tholmaje.*

10. *A táhl Jehuda proti K'ena'anejskému, kterýž bydlel v Hebronu — jméno pak Hebronu bylo v starších dobách Qirjatharba — a pobil Šesaje a Aħimana a Talmaje.*

10. O dobytí Hebronu mluví též Jos 11 a 15. Verš ¹⁰ shoduje se s Jos 15 ¹³⁻¹⁵, do něhož vložena jen zmínka o kmeni Judově. Jos 11 vypravuje o prvním přemožení králův Enakim z hor v Hebronu, jež se událo za vedení Josuova; toto dlužno lišiti od druhé porážky synův Enakových Kalebem dle Jos 15 a od našeho v. ¹⁰. Hebreové zmocnili se Hebronu dvakrát. Po prvním dobytí buď se nemohli udržeti, aneb odešli vůbec z kraje toho a ponechali Hebron tamějším Kananejským; podruhé ho znovu dobyl kmen Juda, a Kaleb se tam trvale usadil. Zpráva knihy Jos 15 byla by dle toho vložena předčasně mezi události starší. Lagrange míní, že jest zde prvotní zpráva knihy Josue (15 ¹³) volně opakována a přetvořena: Kaleb vyhnal syny 'Anaqa a provedl to, co je zde přičteno celému kmeni.

Hebron v judských horách, leží as 21 km jižně od Jerusalema; nynější město jest postaveno v kotlině, jedna část jeho jest přikloněna k východnímu pahorku.

Jméno (Hebronu totiž) *bylo od starodávna Kariath Arbe* —; tak uvádí i Jos 14 ¹⁵. »Qirjath-arba', jež jest Hebron«, jest v Gn 23 ² 35 ²⁷, Jos 15 ⁵⁴ 20 ⁷. Jméno Qirjath značí »město«,

ve Vulgatě »civitas«, a Arbať jest dle Jos 15¹³ 21¹¹ vlastní jméno jednoho z Enakim; Jos. Flavius je jmenuje »Arba Enakimů« (Jos 14¹⁵ 15¹³). Dle Nm 13³³ a targumu by bylo »Anaqim čítati k Nefilim, obrům; po arabském by jméno to mohlo značiti lid »o dlouhé šíji«. V řeck. překladě je psáno i Ἀρβόχ (Lag. Ἀρβόχ), u Eusebia Arbo a Arko. Sv. Jeronym a Talmud vykládají: »město čtyř«, rozuměj čtyř patriarchů: Adama, Abrahama, Izáka a Jakuba, kteří pryč zde byli pochováni, »jak v knize Ježíšově psáno« — dokládá sv. Jeronym. Výklad ten však jasnému znění Jos 15¹³ odporuje; jen jméno Hebron, t. j. »spolčení se«, by se významem hodilo. Číslovka »arbať« byla by psána ve tvaru, jenž bývá při jménech ženského rodu. »Tetrapolis« vykládá Osiander, a novější exegeté (Ewald, Dillmann, Moore) odvolávají se na původ jména Tripolis, jež založeno bylo třemi fénickými městy, Tyrem, Sidonem a Aradem, a proto tak pojmenováno. Bylo by to tedy město čtyř oddělení, neb »čtyř spojených měst«. V řeckém Jos 15¹³ 21¹¹ jest přidáno μητρόπολις Ενακ, v hebr. abi hā-ʿanāq; řecký překlad zdá se býti správnějším. Byl by tedy Hebron hlavním městem Enakim; v hebr. přepsáno z ěm snadno ābi. Dle Nm 13²² byl Hebron o sedm let dříve zbudován než Zoan (Tanis) v Egyptě, a tím poukázáno na velké stáří tohoto místa. Tanis bylo na počátku 19. dynastie egyptské opravováno; možno, že se zbudováním miní jen tato oprava. V egyptských nápisech z dob 18. a 19. dynastie jsou jmenována mnohá místa palestinská, ale jména Hebronu ani Kirjath arba dosud ani v seznamech těch ani v listech z Tell-el-Amarna nenalezeno. V listech těchto jest sice uveden »lid Hābiri«; totožnost Jeho s Hebronem není však nikterak dokázána.

Pobil Sesaje, Ahimana a Talmaje —. Dle Jos 15¹⁴ Nm 13²² jsou tři Enakim, z kmene obrů, jež dle verše 20. Kaleb odtud vyhnal. Jos. Flavius viděl i jejich kosti. Jména těchto tří náčelníků kmenů, sídlících v údolí hebronském, ukazují spíše aramejské tvary než hebrejské: Šēšaj, vyloženo: »oděný v šēš« v bílé roucho, Ahīman = »bratr můj kdo jest?« a Talmāj mohlo by znamenati »o mnohých vráskách« neb dle aramejského »bratrský«; odvození ta jsou však příliš nejistá. Šēšaj naskytá se ještě v Ezdr 10⁴⁰, Achiman v 1. Par 9¹⁷, Talmaj, jméno aramejského krále Gešur, jehož dcera byla matkou Šalamounovou, v 2 Kr 3³, 13³⁷. Lagrange poukazuje na Ahīmaʿan jako v řeck. Lag. 1 Kr 27², Talmaj spojuje s »télem« (brázda).

11. *A odtud odešel táhl na obyvatele Dabiru, jehož staré jméno bylo Kariath Sefer, to jest město písem.*

11. *A šel odtud na obyvatele D^ebîru, a jméno D^e-bîru prvé bylo Qirjath Sefer.*

11. Podmětem tohoto verše jest dle souvislosti Juda; srovnáme-li však znění jeho s následujícím veršem a s Jos 15¹⁵, nemůže býti podmětem leč Kaleb.

Debîr v řeck. a ve Vulg. Dabir, Qirjath-séfer, πόλις γραμμαίων, civitas litterarum, v Jos 15⁴⁹ Qirjath-šannā, Qiriathšenna, v Jos 15³¹ Šanšannā, v Talmudu Quirjath'-arkhi — bylo důležitější místo na jihu v kraji Judově blíže Hebronu, zdá se na místě nynějšího ez-zaher'je neb zāher'je, před Beersabe, čtyři hodiny JZ od Hebronu. Na místě tom stýkají se cesty z Gazy, z Beersabe a z jiných míst jihu a východu, a na blízku jeho jsou Anab a jiná u Jos 15⁴⁸⁻⁵⁰ spolu s *Debîr* jmenovaná místa. *Qirjath-sefer* se vykládá »město písem, knih«, v Talmudu město archivů, Β καγιασσωφαγ, »místo pisařovo«; jest snad totožné s egyptským Bai-ti tu-pa'ira, t. j. »dům písaře«, sofēr, jak i řecký Β, sahidský a syrský překlad vykazují. Není známo, proč se *Debîr* dříve tak jmenoval; ze jména toho lze souditi, že v Kanaan již záhy písmo, knihy a vzdělání se vyskytovalo. Vykládati jméno místa v ten rozum, že tam byly chovány památky předpotopních dějů, neb archivy Enakim, neb knihovna po způsobu knihoven babylonských, jest příliš odvážné. Berosus totiž poznamenal, že Xisuthros uložil v městě Sippar písemní dějiny předpotopního světa a zachránil je tak před vodou. Sippara znamená též »město knih«, ale značí zajisté město v nejstarší chaldejské říši, nikoli město kananejské. — Rabinové pokládali též *Sefer* za jméno muže, jako při Kirjath Arbe jméno Arbe, bez bliž označeného důvodu.

12. *I řekl Kaleb: Kdo by dobyl Kariath Sefer a poplenil je, tomu dám Azu, svou dceru, za manželku.*

12. *I řekl Kaleb: Kdo dobude Qirjath-Sefer a zmocní se ho, tomu dám 'Akhšu, dceru svou, za manželku.*

13. *A když ho dobyl Othniel, syn Kenezův, mladší bratr Kalebův, dal jemu Azu, dceru svou, za manželku.*

13. *A dobyl ho 'Othni'el, syn Q^enaze, bratr Kalebův, mladší tohoto; i dal jemu 'Akhšu, dceru svou, za manželku.*

12. Vůdcové slibovali často odměny svým bojovníkům: tak na př. Saul slíbil podobně (1 Kr 17²⁵) tomu, kdo by skolil Filištínského, (1 Par 11⁶) tomu, kdo by vnikl do tvrze Sionské. Dabir bylo asi městem dosti pevným, proto hleděl Kaleb bojovné muže odměnou povzbudit; slíbil jim odměnu zajisté velkou a čestnou.

13. *Othoniel, syn Kenezův, mladší bratr Kalebův* —; dle hebr. i dle Vulg. byl Othoniel mladším bratrem Kalebovým: *kterýž byl mladší než on* — (než Kaleb totiž). Poznámka »mladší« ukazuje jen, že nebylo mezi ním a Axou tak velikého rozdílu v letech; proto přežil též Othoniel daleko Kaleba (3⁹).

Výklad dle řeckého překladu B a j.: *νῖος Κένεζ ἀδελφοῦ Χάλεβ* — *mladší syn Keneze, bratra Kalebova*, který zastávají Calvin, Ewald, Reuss a j., odporuje Nm 32¹³, kde Kaleb jest jmenován »synem Jefone, Kenezejským«; nesprávný je též výklad »syn Keneze, bratra Kalebova, menšího«, dle něhož by Kenez byl bratrem Kalebovým.

13. Příklady přístavku náležejícího ku genitivu viz 1 Kr 14³, 2 Kr. 13⁸.

14. *Když šla cestou, připomenul jí muž její, by na svém otci vyžadovala pole. Když ona na oslu (sedíc) vzdychala, řekl jí Kaleb: Co máš?*

14. *A stalo se, když přišla i (ponukla ho) ponukl ji, aby žádala na otci její pole; a naklonila se s osla, a řekl jí Kaleb: »Co jest ti?«*

14. *Kteréž, když šla cestou . . . připomenul* —; lépe v hebr.: *když přišla*; v době boje proti Debiru nalézala se nejspíše v nějakém bezpečném místě, snad v Hebronu, který byl před tím dobyt; nyní přišla a vzala si Othóniele za manžela.

Připomenul jí muž její, by na svém otci vyžadovala pole —; jest správnější než v textu hebr., dle kterého by byla Axa vybídla svého muže, aby on žádal věna. Vědělť zajisté, že dcera snáze na otci pole obdrží než zeť, a proto ji vybídl, by sama prosila. *Když ona na oslu vzdychala* —; lépe v hebr., aram. a syr.: *naklonila se s osla*, aby uctivě a důvěrně prosbu svou přednesla. Není pravdě podobno, že by, jak se u Jos 15¹⁸ tvrdí, byla dříve s osla sestoupila, aby snad, jako Abigail (1 Kr 25²³), pokorně otce prosila. Kaleb krátce se táže: *Co jest ti?*

14. **בְּרִיאָה** vykládají též po řeckém znění: *ἐν τῇ εἰσοδῷ αὐτῆς*, neb *ἐν τῇ ἐκπορεύεσθαι* — o té době, když Axa vycházela z otcovského domu; jiní o době, když vcházela do domu či příbytku svého manžela, Jos 15¹⁷: *když přišla k němu*, Vulg.: *když šli spolu*. **רַתְּצָנָה** mívá význam zlého pokušení, svádění; různá znění chtěli srovnati výkladem: Axa ponoukala Othoniele, by žádal pole; když nechtěl, prosila otce sama. **הַשָּׂדֶה** — pole, snad lepší pole, pole u Deb̄ir ležící, pole již vyhlédnuté; kdyby byla chtěla jakékoli pole, bylo by jméno **שָׂדֶה** správnější bez členu; tak jest i v Jos., LXX. **רַתְּצָנָה** -- toto sloveso ještě v 4²¹ značí skloniti se (dle ethiop. značilo by: čekati); v řeckém *ἐβόησεν, ἐγόγγυζεν*, vzdychala, volala; přeloženo tak buď **צָוָה** neb **אָנָה**.

15. *Ale ona odpověděla: Dej mi požehnání, neboť dal jsi mi zemi suchou, dejž i zavlaženou vodami. Dal jí tedy Kaleb pole, nahoře i dole zavlažené.*

15. *A řekla jsem: Dej mi požehnání, neboť dal jsi mne do země Negeb, dej mi též Gulloth-mājim. A dal jí Kaleb Gulloth hořejší a Gulloth dolejší.*

15. *Požehnání* —; tím označují v Písmě sv. i přání i projev dobré vůle darem prokázaný — tedy i dar (jako Gn 33¹¹ 1 Kr 25²⁷, 30²⁶ a j.). Daru si žádala Axa vedle toho, jehož se jí ke sňatku již dostalo. *Dal jsi mi zemi suchou* — *zemí Negeb*, jest po biblickém způsobu mluvy správnější, poněvadž Negeb znamená jih, krajinu Negeb, ale nikoli všeobecně suchou krajinu. Mluvnicky oprávněný jest překlad: *dal jsi mne do země Negeb*, kterýžto kraj byl suchem dostatečně znám. *Dejž i zavlaženou zemi* — tak jsou přeložena slova gulloth-mājim, *prameny vod*; ale spíše jsou to spolu s následujícím gulloth-illith a gulloth-tahtith (tak i v řeckém) vlastní jména míst, jež ležela na cestě z Hebronu do jmenovaného již (v. 12) ez-zāhārijje. Tamtéž nalézá se jedno z nejlepších údolí palestinského jihu, v němž vody jsou hojné a prameny vyráží na více místech; tamních gulloth-illith a tahtith bylo Othonielovi v Dabiru, jež mu potom náleželo, třeba, aby jimi kraj svůj zavodňoval.

15. **כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נָתַתִּי**; **נָתַתִּי** mívá význam: dáti, položití někam — ovšem s předložkou **אֶל** aneb s akk. míst; před členem akkusativní **הָאֶרֶץ** nebývá kladeno, proto nikoli **אֶרֶץ הַנֶּגֶב**, ale **אֶרֶץ**. **הַנֶּגֶב**, v řeckém u Jos 15¹⁹ *Γωλαθμαιμ* — *τὴν Γωλαθ τὴν ἄνω καὶ τὴν Γωλαθ τὴν κάτω*; jména ta jeví tvarem

svým starý kananejský původ; kmen כִּנְיָ v tom významu znám není; význam »pramen«¹ dán dle souvislosti (Pís 4¹²); LXX má λέτρωσσ', *proud, vír*, Sym. ἀρδεΐαιρ, *pokropení* — tedy živou vodu.

Verš 16—21. Kenité provázejí Judu k Aradu, Juda pomáhá kmeni Simeon a dobývá krajin v rovině položených.

16. *Synové Kínea, příbuzného Mojžíšova, vystoupili z města palem se syny Juda do pustiny údělu jeho, která jest na jih Aradu, a bydleli s ním.*

16. *A synové Qenity, tchána Mojžíšova, vytáhli z města palem se syny J^hūdā na poušť J^hūdā, kteráž v (jihu) Negeb 'Aradu; a šel a bydlel s lidem tím.*

16. Znění tohoto verše jest bezpochyby porušeno: Kínejský, otec Kenitů, nebyl tchánem Mojžíšovým, ale ovšem Jethro (Ex 3¹), též Habib (Nm 10²⁹, Sdc 4¹¹) zvaný, a proto vložil řecký překlad jméno Jethro, Jobab i Joab před slovo Kenita. V hebr. schází při slově *qēnī* člen *ha* a postrádáme při něm vlastního jména. Synové Jethrovi vyšli tedy s kmenem Juda *z města palem* — aram. překlad má zřejmě: *z Jericha*. Jericho jest *městem palem* dle Dt 34³. 2 Par 28¹⁵. Kenité nebydleli původně v Jerichu, ale přidružili se tam ku kmeni Juda. Tento verš stvrzuje spolu s v. 22., že kmen Juda i kmen Josef vyšli z údolí řeky Jordanu blíže Gilgalu.

Do pustiny údělu jeho — v hebr. *na poušť Judskou, která jest na jihu Aradu*. — Arad jest nynější Tell Arad jižně od Hebronu. V hebr. lze přeložiti: *která jest v Negeb Aradu* — Negeb však se docela liší od judské pouště, kteráž nemůže se jmenovati částí Negebu. Řeck. má: ἐνι καταβάσεων 'Αραδ — na sestupu, tedy v sousedství Aradu (syro-hex.: v poušti Jud., která jest jižně na svahu Aradu).

A bydleli s ním — mínili bychom, že bydleli s Judou společně v jižních krajích země Kanaan; řecký překlad však vykazuje μετὰ τοῦ λαοῦ Ἀμαληκ — s lidem Amalek, jenž byl Kenitům příbuzný a sousední. V tom smyslu lze též vysvětliti hebr.: *s lidem tím* — s lidem svým, totiž s Amalekity, kteří bydleli jižně až k poloostrovu Sinai. To se shoduje s 1 Kr 15⁶.

16. יְהוּדָי קִינִי — mluvnický správně bylo by přeložiti: *synové Qeniho* (vlastní jm.); v řeckých překl. jest doplněno buď

לודג neb *לואפ* neb *לואפ*. Vulg. tu překládá obecným: *příbuzný*; znamená pravidelně sešvakřeného, tchána i švakra; proto též: *Qain* (Sdc 4¹¹), *švakr Mojžíšův, vystoupil*. — *יִרְיִחַ הַחֲמִירִי* jest Jericho, kde dříve palmy hojně rostly, jak Theophrast, Strabo, Jos. Flavius a j. připomínají; nyní jich tam není. Někteří (Steuernagel) mínili tím též město Tamar (Ez 47¹⁹ 48²⁸) na jihovýchodních hranicích Palestiny, jež Šalomoun zvelebil, ale lépe jest vysvětleno o Jerichu. — *יִרְדָּה* bylo dříve kananejským královským městem; s králem Aradu se srazili Israelité, když chtěli od jihu vtrhnouti do Kanaanu. V řeckém přeložili: *בְּמִירְדָּה הַיָּם*. Z *אֵת הַיָּם* nemohlo mylkou povstati *אֵת הַיָּם*, a proto dlužno za to míti, že se Amalek nacházelo v hebrejské předloze LXX. Amalekité byli v nepřátelství s Israelskými, Kenité zůstali s Israelskými spojeni až do doby Davidovy (1 Kr 27¹⁰); v Nm 24²¹ jsou přičtení k Amalekovi.

17. *Odešel pak Juda se Simeonem, bratrem svým, a porazili spolu Kananejského, jenž bydlel v Sefaath, a zabili ho. A nazváno jest jméno města Horma, to jest kletba.*

17. *A šel J^ehuda se Šim'onem, bratrem svým, a porazili K^ena'anejského, jenž seděl v Z^efath, a vykonali na nich klatbu. I nazváno bylo jméno města toho Hormā.*

17. Vešli do území Simeonova, které leželo jižně od dílu Judova. *Sefaath*, v hebr. *Z^efath*, jest jediné na tomto místě jmenováno; nové jméno *Horma* dáno tomuto místu Israelity.

A zabili ho — správněji dle hebr., aram., syr.: *zničili je*, totiž město. Dle Dt 7² 20¹⁶ byla válka s Kananejskými válkou Boží, Kananejští propadli trestu Božímu a byli tím vydáni úplnému vyhlazení. Město, jež se nalézalo v klatbě, cherem jmenované, bylo úplně zbořeno, obyvatelé pobiti. (Srov. Nm 31, Dt 23⁴ 36, Jos 8²⁴ 10²⁸ 11¹¹, Sdc 21¹¹, 1 Kr 15³).

A nazváno jest jméno města Horma — protože padlo na ně cherem, stalo se městem Bohu odevzdaným, jak je též Nm 21³ jmenují. *Horma* se nalézalo na jižních hranicích svaté země, náleželo kmeni Juda (1 Kr 30³⁰) na hranicích Edom (Jos 15³⁰); později zaujato Simeonity (Jos 19⁴ 1 Par 4³⁰). Jméno Zefath (mohlo by znamenati »strážná věž«) úplně zaniklo, též *Hormā* nelze nalézt ve jménech nynějších míst; uvedené údaje k určení tohoto místa nestačí. V Nm 21¹⁻³ jest *Horma* jmenováno vedle Aradu, avšak není s ním totožno, poněvadž dle Jos 12¹⁴ lišen král Hormy

od krále Aradu. Nm 21³ tvrdí, že Israelité zničili místo to již při svém prvním vpádu do kraje Amorrhejských a že je pojmenovali Horma. Bonfrerius a j. vysvětlují odpor ten tím, že Israelité tehdy místa ta Bohu zaslíbili, a že jest jen prolepticky o jejich zkáze učiněna zmínka; Juda a Simeon je teprve později zničili, aby tak vyplnili slib, a proto že v knize Soudců děj ten jest poznamenán.

17. יהרימו אותה od jména הָרִם, které jest skoro stejného významu s קָדַשׁ; poslední však značí spíše neporušitelnost, svatost, prvním označeny osoby a předměty, jež trestu Božímu propadly, a kdo by jich chtěl užiti, propadá s nimi stejnému trestu; proto jsou zapověděny. יִקְרָא jest neosobné s podmětem nevytčeným. Neshodu s Nm 21^{4, 5} hleděli odstraniti i výkladem, že byla dvě města Horma jmenovaná (Clericus), že bylo dvakráte dobyto a opuštěno (Cassel), že slova בִּיכָה עִיר v Nm 21¹ jsou interpolací a že tam ne město, ale kraj, בִּמְקָר, nazván Horma. Tím však povstávají spíše nové, větší obtíže výkladu, než ony, jež bylo odstraniti. Zefath stotožňuje i Lagrange se Zebaité.

18. *A dobyl Juda Gazy a pomezí jejího, i Askalonu a Akkaronu s územími jejich.*

18. *Dobyl též J^hūdā 'Azzū a pomezí jejího, a Ašq^lonu a pomezí jeho a 'Eqronu s pomezím jeho.*

18. Kmen Juda obrátil se k pobřežním krajinám, které náležely Filištinům, a dobyl Gazy na jihu, Aškelonu ve středu země a Eqronu na severu roviny Sefela i s okolími neb pomezími jejich. Josue měst těch dříve nevydobył (Jos 13²), ani neválčil s filištinskými králi; Juda nyní dobył tři měst, zajisté dosti důležitých, avšak nedobył všech (Azot na př. jmenováno není), a snad po nedlouhém čase je opět ztratil, neboť města ta a skorem celá Sefela byla v dobách Soudců v moci Filištinův. Již v 3³ se všeobecně dí, že zanechal Bůh pět knížat filištinských, aby byli nepřáteli Israele; ke knížatům těm se čítali zajisté i vládcové Gazy, Askalonu a Akkaronu, kteří mohli býti na čas Judou přemoženi, za doby prvního soudce se však zase vzomohli a zmocnili se opět krajů svých.

18. גָּז (silná, pevná) jest nejjižnější pobřežní místo Palestiny, důležité již v nejstarších dobách, poněvadž jím šla cesta do Egypta. Jest uvedeno v seznamu míst Thotmesa III. dávno před vpádem Filištinův a v deskách Tell el Amarna. Dosud

čítá na 35.000 obyv. — Askalon, אֲשָׁקֶלֶן (putování), jest místo ležící mezi Gazou a Azotem, as mili od břehu vzdáleno. — Akkaron, אֶקְרוֹן (vyhlazení), náleželo kmeni Juda, pak i kmeni Dan; zde ctili Baalsebuba, jehož Jos. Flavius zove θεός μυῖαν. Řecký překlad, Itala, syrský hexapl., Tello, ethiop. kopt. (sahid.) a Eusebius v Onomasticon mají záporně οὐκ ἐκλήρορσυσεν (רָבָא הָרִירָא), *nedobyl*, jakoby v orig. וְלֹא לָבַדּ přepsáno bylo v וַיִּלָּבַד; poněvadž se tato odchylka nenachází ve všech řeckých překladech, jest zajisté později provedena. Lagrange přikládá řeckému znění více víry a ukazuje též, že Josefus přiděluje Judovi (St Ž V 2⁴) Askalon a Azot, a nikoli Gazu ani Akkaron; míní, že jest verš tento interpolací.

19. *A byl Hospodin s Judou, a zaujal hory; ale nemohl vyhladiti obyvatele údolí, že měli mnoho vozů, kosami opatřených.*

19. *A byl Jahve s J^{eh}ūdā, a ovládl horu (hory); ale (nemohl) vyhnati obyvatele údolí, že měli železné vozy.*

Hospodin s Judou byl pomocí svou; *zaujal hory* — hornatou část od Jerusalema k Hebronu měl ve své moci. Bezpochyby zavírá tento výraz a potiori v sobě i judskou Negeb. — *Ale nemohl vyhladiti* — v hebr. schází sloveso *nemohl*, které jest ve všech překladech; *obyvatele údolí* — údolím míněn pobřežní kraj, o němž však ve v. 18. bylo řečeno, že tam dobyl tři měst. Nemohl vyhnati odtamtud všechny Kananejské a ztratil po čase, co vydobyl, poněvadž *měli mnoho vozů kosami opatřených*; správněji dle hebr. *měli železné vozy*, t. j. vozy dřevěné, železem obité, s nichž tak jako Hittité a jako Egypťané bojovali. Vozy kosami opatřené byly zavedeny teprve v pozdější době; zde by to byl anachronismus.

Nemohli dobyti celého údělu svého, ač byl s nimi z počátku Jahve, z mnohých příčin; Theodoret dí, že pro liknavost, pro lakotu, s jakou dávky od Kananejských vybírali a přijímali, a hlavně proto, že počali sloužiti jiným bohům.

19. לֹא כִהְרִישׁ — k tomu schází יָבֹל, „*mohl*“, buď neosobně: *nebylo možno vyhnati*, aneb lze doplniti הָיָה neb הָיָה, nebylo jim (možno) vyhnati, jak řecký překlad má: οὐκ ἔδυνάσθησαν.

כְּמֶלֶךְ — může značiti i širší údolí, neb tak jmenována i rovina Jezrael (Jos 17¹⁶); nemůže zde označovati jen ona malá údolí mezi judskými vrchy, neboť tam by se byli obyvatele proti Judovi nemohli udržeti.

20. *A dali Kalebovi Hebron, jakož byl řekl Mojžíš, kterýž vyhladil z něho tři syny Enakovy.*

21. *Jebusejského však, kterýž obýval Jerusalema, nevyhladili synové Benjaminovi; a bydlel Jebusejský se syny Benjaminovými v Jerusalemě až do tohoto dne.*

20. *A dali Kalebovi Hebron, jak byl mluvil Mošė, a vyhnal odtud tři syny 'Anaq.*

21. *A J^ebusejského, bydlícího v Jeruŝalajim, nevyhnali synové Benjaminovi, a bydlil J^ebusejský se syny Benjamin v Jeruŝalajim až do tohoto dne.*

20. Obsaženo již ve v. 10. *Jakož byl řekl Mojžíš* — všeobecně mu to slíbeno Nm 14²⁴, Dt 1³⁶, zřejměji Jos 14¹³ 15¹³ 21¹¹. V Hebronu bydleli dle Gn 23 Hethejští, dle v. 10 Kananejští, dle Jos 10¹⁵ nn. Amorrhejští; dvěma posledními názvy bývají jmenováni obyvatelé Kanaan vůbec; Hittité neb Hethejští mohli být totožnými s Amorrhejskými. *Tři syny Enakovy* — byla to knížata Enakim, ale nikoliv synové Enakovi; hebr. člen ukazuje již, že není Enak vlastním jménem. Jedná se tu o lid, »syny 'Anaqa«, a nikoli pouze o obry; není řeči o zabiti obrů, nýbrž o vyhnání lidu. Hebron dán či odevzdán Kalebovi teprve, když celý kraj judský byl vydobyt.

20. בני הנק מělo by jako v jiných rčenicích význam »synové, mužové vysoké postavy«, »o (dlouhé) šji«, obři, siláci; obři byli dle Nm 13²³, Jos 15¹³ 14¹⁵. V LXX vloženo po »tři« slůvko: města.

21. Juda sbořil Jerusalema (v. 8), nemohl však vyhladiti Jebusejského (Jos 15⁶³) a bydlel s ním v Jerusalemě až do tohoto dne. Ve v. 21 se praví totéž o Benjaminitech; těm náležel Jerusalema dle Jos 18²⁸, ale poněvadž byl na hranicích obou kmenů, bydleli v jedné jeho části též synové Judovi. A nemohli se ani Juda ani Benjamin zmocniti Jebusejské tvrze; spisovatel mohl tudíž o obou tvrditi totéž. *Nevyhladili* — u Jos 15⁶³ *nemohli vyhladiti*, v hebr. *vyhnati*; slovem »nevyhladili« byla by již vytčena i nedbalost, pro kterou nehubili Jebusejských: »mohli vyhladiti«. Lagrange vynechává »v Jerusalemě«; některé rukopisy řecké totiž toho slova nemají.

Verš 22.—29. Kmen Josefův vtrhl do hor Efraim, dobývá Bethelu, některých jiných měst však dobyti nemůže.

22. *Vystoupila též i čeleď Josefova do Bethelu a byl Hospodin s nimi.*

22. *A vystoupil též dům Josefův k Bethelu a Jahve byl s nimi.*

22. Po vypsání výpravy kmenů Juda a Simeon a po zmínce o kmeni Benjamin přechází pisatel k ostatním kmenům. — *Vystoupila též i čeleď Josefova* — podobně jako Juda v. 4. Střed země Kanaan byl hned při první výpravě pevněji opanován, poněvadž tam mohli v Silo postavit i svatostánek, konati u Sicheu shromáždění, a Josue tam až do své smrti přebýval. Kmenové Efraim a Manasses vytáhli společně, snad současně s kmenem Juda a obrátili se k Bethelu. — *Kmen Josefův* — tak jmenován i ve v. 23, 35, Jos 17¹⁷, 2 Kr 19²⁰, 3 Kr 11²⁸ a j. Město Bethel bylo důležitější, proto mluví v. 22. jen o výpravě proti němu. — *A byl Hospodin s nimi* jako s Judou; tím dosáhli též vítězství.

22. Některá hebr. znění (15) a LXX mají בני יוסף, *oi vnoi Iosouph, synové Josefovi*, nikoli dům Josefův; toto jest lepší a starší. Bethel připsán dle Jos 18²² kmeni Benjaminovu, ale náležel vždy kmeni Efraimovu. Poněvadž jest ve v. 22. psáno ... ייזכר גם-היום, zdálo by se, že kmen Josefův spolu s Benjaminem vytáhli proti Bethelu; avšak גם-היום jest řečeno spíše s ohledem na v. 4.: jako Juda vystoupil, tak i Josef. Jméno Josefova kmene shledávají v egyptském Y-ša-p-à-r_a t j. Josef-el, uvedeném v seznamu syrských míst Thothmesa III. v 16. století př. Kr., a tvrdí, že již před příchodem Israelitů náležali se jednotliví kmenové starých Hebreů v zemi Kanaan, tak jako Josef-el i Jakob-el a kmen Ašer na severu. Jest však více pravdě podobno, že tyto názvy označovaly místa Palestiny, a nikoliv tamní kmeny. (M. Müller, Asien und Europa str. 162. a d.)

יְהוָה עִמָּם — na místě toho jest v A a u Eusebia: καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν, což mohlo býti snadno přepsáno z יהוה, ale do znění se úplně nehodí; Budde soudí, že bylo původně יהושע, „Josue byl s nimi“, což žádným textem dovozeno není.

23. *Neboť když oblehli město, které se dříve jmenovalo Luza,*

23. *A shlédla čeleď Josefova Bethel, kteréhož města jméno prvé bývalo Lüz,*

24. *Viděli člověka vycházejícího z města, a řekli jemu: „Ukaž nám vchod do města a učiníme s tebou milosrdenství.“*

24. *a uzřely hlídky muže, vycházejícího z toho města, a řekly jemu: „Medle ukaž nám, kudy vejíti do města, a učiníme s tebou milost.“*

23. *Oblehli město* — vhodněji hebr.: když *shlédlí* neb když zkoumali, kudy a jak by nejlépe na Bethel udeřili neb jeho hradby stekli. *Které se dříve jmenovalo Luza* — uvedeno v Gn 28¹⁹⁻²², kde vypsán původ jména Bethel: Jakub tam postavil a pomazal kámen na památku vidění Božího, jež se mu ve snách událo. Gn 35⁶, 48³, Jos 18¹³ a 16² zdají se rozeznávatí Bethel od Luz, neboť mají: »od Bethel do Luz«; Bethel však jest jen přidáno k vysvětlení: »od Bethel-Luz«. Bethel (dům Boží) jest znám, poněvadž tam stál v dobách království israelského oltář 3 Kr 12²⁸, 13, 4 Kr 10²⁹, 17²⁸, Am 7^{10. 13}, 3¹⁴ a j. Os 10¹³, Jer 48¹³; nyní zaujímá Beitín místo starého Bethelu (jako z Jezrael stalo se Zer'in) na cestě z Jerusalema do Nābulus (Sichem).

24. *Viděli člověka* — v hebr. přidáno: hlídající mužové (viděli) neb hlídky, které v té době již mívali ve válce a při vojenských výpravách, jako 1 Kr 19¹¹, 2 Kr 11¹⁶. *Ukaž nám vchod do města* — nikoli snad bránu města, neboť tu viděli zajiště sami, ale místo, jež by bylo příhodným ku vpádu do města.

23. רִיטִירִי s příčinným významem: zařídili zkoumání; Ř. i L. mají »oblehli«. LXX A a j. mají i podmět οἷκος Ἰσραὴλ za hebr. בֵּית יִרְמְיָהוּ. *Bethel* viz Vigouroux, Dictionnaire de la Bible I, 1671—79, Döller, Geograph. Studien, str. 211 nn.

24. אִישׁ יִרְצָא samostatně položeno jako řecké καὶ ἰδὼν ἀνὴρ ἐξεπορεύετο.

25. *Když jim ukázal, vyhubili město ostrostí meče (ústý meče); onoho muže však a celé příbuzenstvo jeho propustili.*

26. *Kterýž jsa propuštěn, odešel do země Hethim a vystavěl tam město a nazval je Luza, kteréž se tak jmenuje až do dnešního dne.*

25. *A ukázal jim, kudy by vešli do města, a vyhubili město to mečem a muže toho i celé příbuzenstvo jeho propustili.*

26. *A šel muž ten do země Hittim a vystavěl město a nazval jeho jméno Lūz; to jest jeho jméno až do tohoto dne.*

25. *Vyhubili město ostrostí meče* — viz v. 8. *Propustili onoho muže* — řídili se zajiště příkladem Josuovým, který podobně zachoval Rahab a dům její Jos 6^{22. 25}; *příbuzenstvem* zde rozuměno příbuzenstvo v širším smyslu, domácí jeho i zprí-

zněné. Rahab a rod její přidal se k Hebrejským, tento muž však odešel k pohanům.

26. *Odešel do země Hethim* — přidává pisatel, aby vysvětlil původ nového města Luza; odebral se nejspíše k severu, kdež na hranicích Israelitů bylo mu možno vystavěti a zachovati své nové město.

25. לֶשֶׁי הָרֶבֶךְ — meč bez ušetření travil.

26. אֶרֶץ הַחֲרָדִים, v řeck. Χερτεμ, což však znamená též βῆτις, obyvatele Cypru; o Cypru zde ovšem řeči není. כֶּהָּ znamená »mandlovník«; místních jmen tohoto kmene »luz« jest v Palestině více, proto jest těžko určití polohu starého Luza. Dle Talmudu nebylo vzdáleno fenického břehu. Lagrange míní, že je lze stotožniti s nynějším Luweizijje u el-Ghažar, asi hodinu severozápadně od Tell el-Qádi.

27. *Také Manasses nezahladil Bethsan a Thanak s jejich vesnicemi a obyvateli, a Dor a Jeblaam a Mageddo s jejich vesnicemi; a počal Kananejský bydleti s nimi.*

27. *A Měnašše nevyhladil obyvatelů Beth-š'ān a (dcer) vísek jeho, ani obyvatelů Ta'nūkh a vísek jeho, ani obyvatelů Dōr a vísek jeho, ani obyvatelů Jibl'e'am a vísek jeho, ani obyvatelů M'egiddo a vísek jeho, a umíněně zůstal K'ēn'anej-ský bydleti v zemi té.*

27. Kananejští těžili již ve starých dobách z obchodních cest, které zemí jejich procházely, a měli při hlavnějších cestách na důležitějších místech pevnosti neb hrazená města. Těch nemohli Israelité tak snadno dobytí, poněvadž jich Kananejští tím pilněji hájili. Tak zůstala mezi Efraimem a Judou mnohá místa nedobyta, a tak udrželi Kananejští i města při cestě k Damašku v kraji Manasses ležící v rukou svých. *Bethsan*, v hebr. Beth-š'ān (misto pokoje), v řeck. Βαιθσαν, ἢ ἔστιν Σκυθῶν πόλις, bylo majetkem kmene Manasses, ač bylo v mezích Issacharových; Scythopolis je jmenovali, jak Syncellus tvrdí, protože tam zůstala nějaká část Skythův i potom, když ostatní Skythové, kteří učinili vpád až do Palestiny, zase odtáhli. Město Bethsan měli na konec kralování Saulova v moci Filištiné (1 Kr 31¹⁰, 2 Kr 21¹²); snad již za Davida, jistě však za Šalomouna (3 Kr 4¹²) bylo podroběno Israelitům. Nyní nazývá se toto místo Beisan, čítá as 300 obyvatel a leží na východním

konci údolí, jež vychází z velké roviny Ezdrelon k řece Jordánu. Pro hojnost vody a pramenů bylo okolí Bethsan velmi úrodné, tak že Rabbi Simon ben Lakiš pravil: »Kdyby měl býti ráj v Palestině, brána jeho byla by v Beth-š^e’ān«. Zříceniny jeho jsou velmi obsáhlé.

V hebr. jest v tomto verši při všech jednotlivých jmenech měst přidáno: »s *dcerami jeho*«, totiž hlavního města, ve smyslu filiálních městeček, jež byla k. př. k Bethsanu v poměru jako k metropoli. Podobný poměr je v Nm 21^{25. 32}, 32⁴², Jos 15⁴⁵. a j. *Thanak*, hebr. Ta’-anākh (pevnost?), bývá jmenováno vedle Megiddo (Jos 17¹¹, 12²¹, 3 Kr 4¹²). Bylo fenickým městem královským. Teprve v době Barakově dobyli ho Israelité; bylo dáno Levitům (5¹⁹). Nynější místo Ta’annuk leží na pokraji Ezdrelonské roviny, 5 km severozápadně od Ženāne. — *Dor* (bydlení) u Jos 12²³, Δωρ τοῦ Ναφαθδωρ, devět římských mil severně od přímořské Caesareje, bylo Sidonskými založené fenické město na pobřeží při svahu Karmelu; dle Jos. Flavia bylo položeno mezi kmeny Manasses a Dan. V egyptském nápisu jmenováno jest »D-ira«, bylo 1050 př. Kr. v moci kmene Takara, který s Filištiny (Perusati) vytrhl do Kanaanu. Nynější místo zove se Tantūra; naproti němu leží několik ostrůvků v středozemním moři. Před Dor byla jmenována místa na pokraji roviny Ezdrelon, která se i po Dor dále vypočítávají; místem Dor však se pisatel od řady té odchýlil, poněvadž město toto bylo městem přímořským. *Jeblaam* — Ibl’-am (hubí národ?), i u Jos 17¹¹, 1 Par 6³⁵, bylo městem kmene Manasses mezi Megiddo a Jezreel, nynější Hīrbet neb Bīr Bel’ame, půl hod. jižně od Ženāne; pojmenování toto se starému jménu dobře podobá. — *Megiddo*, Jos 12²¹, Vulg.: Mageddo, v Talmudu Legionos-Legio, na nápisích v Karnaku i na deskách assyrských »Maketa«, bylo důležitým vojenským ohraženým místem, jež dalo název celé rovině Ezdrelon u Zach 12¹¹, 2 Par 35²², a i říčce Qīšōnu v knize Sdc 5¹⁹. Jméno samo znamená snad »místo zástupů, vojsk«, a zaujímalo nynější Tell el-Mutesellim u Ležžūn, jež vyniká na západním konci roviny Ezdrelon tak jako Bethsan na východním. O těchto místech viz též: Döller, Geograph. Studien, str. 54, 61 nn.

A počal Kananejský bydleti s nimi; v hebr. asi jasněji: a chtěl a umíněně zůstal Kan. bydleti v zemi té, t. j. pevně, neústupně hájil a udržel si tato místa.

28. *I když sesílil se Israel, učinil je poplatnými, ale nechtěl jich vyhladiti.*

28. *A stalo se, když sesílil se Israel, uvedl K^ena'anejského v robotu a nevypudil jich úplně.*

28. *I když sesílil se Israel* — nejmenuje Manasessa, poněvadž kmen ten měst těch nevydobył; jmenuje Israele vůbec, jenž za doby Davidovy ovšem byl tak silen, že si kananejská města úplně mohl podrobiti. Za Saula nebylo to pro filištinské války možno; Šalomounovi byla již všechna místa podrobena. *Učinil je poplatnými*; jasněji hebr.: *•uvedl Kananejského v robotu•*, v robotní práce. Jako bylo Hebrejským v Egyptě robotovati tamním králům, tak nutili vládcové a králové israelští Israelity i cizince ke stavbám a větším veřejným pracím (Šalomoun dle 3 Kr 9.). *A nechtěl vyhladiti*, — výrazněji v hebr.: *nevypudil jich vyhnáním úplným*, zúplna; místa ona byla i pod vládou israelskou ještě kananejského rázu, poněvadž tam četní Kananejští zůstali.

27. וַיֵּאָמֶר הַכֹּהֵנִי יֵאָל; sloveso יֵאָל značí *•ustanoviti se, rozhodnouti se•*, ať již svobodným rozhodnutím — jako (Gn 18²⁷, Dt 1⁵, 1 Kr 12²², aneb doleháním, žádostí jiného, Sdc 19⁶ 17¹¹, 4 Kr 6³ a j.; zde umínil si Kananejský sám zůstatí, a neustoupil od svých míst.

29. לָמַס často určeno ještě následujícím, značí *•robotu•* i *•robotníka•*; שָׂרֵי מַסֵּי jsou v Ex 1¹¹ *•správcové robot•*. Význam מַס jako *•poplatek•* nelze ze St. Z. dovoditi; poplatek jest vyjádřen slovy וְהָרִישׁ כֹּא הָרִישׁוּ מִנְהָ אֲשָׁר מִנְהָ inf. abs. Srov.: Základové, § 89. 1.

29. *Také Efraim nevyhladil Kananejského, jenž bydlel v Gazeru, ale bydlel s ním.*

29. *A Efrajim nevyhnal K^ena'anejského, jenž bydlel v Gezeru, a bydlel K^ena'anejský uprostřed něho v Gezeru.*

29. *Gazer*, hebr. Gezer, Makkab. a u Jos. Fl. Gazara, bylo fenicko-kananejské město na JZ konci kraje Efraim (Jos 16³ 10) a zůstalo nezávislým ještě za doby Davidovy. Šalomoun obdržel je věnem od egyptského faraona a znovu je vystavěl a opevnil proti Filištinům. Později bylo od Bacchida v dobách syrských znovu opevněno. Eusebius a sv. Jeronym je uvádějí jmény Eser neb Gazer, 4 řím. mile od Nikopole; tamtéž jest mezi Amwās-Nikop. a 'Aqir (Ekron) nové Tell Žezer, v němž se staré jméno zachovalo. *Ale*

bydlel s ním — dle hebr.: *bydlel Kananejský uprostřed (kmene Efraim) v Gezeru*, Jos 16¹⁰ přidává: *»až do dnešního dne a je poddán robotě«*; ježto farao celé město vyhubil, znamená *»do dnešního dne«* dobu před dobytím Gezeru, kdy Kananejští tam ještě bydleli, třeba dobu krátkou. — Gezer uvedeno v seznamu Thothmesa III. i v deskách Amarna, a bylo později dosti důležitou pevností.

Verš 30.—36. Kmenové Zabulon, Aser, Neftali a Dan podobně trpěli Kananejské ve svém středu a zanechali v jejich rukou důležitější místa.

30. *Zabulon nevyhubil obyvatelů Cetronu a Naalolu, ale Kananejský bydlel uprostřed něho a stal se mu poplatným.*

30. *Z^ebūlūn nevyhnal obyvatelů Qitrōnu a obyvatelů Nah^alōlu, a přebýval K^ena'anejský uprostřed něho a byli podrobeni robotě.*

Severní kmenové usazovali se samostatně v přidělených svých mezích; kmen Issachar není jmenován, nejspíše proto, že o jeho místech se stala zmínka již při kmeni Josefově. Issachar nemohl být snadno přehlédnut, vždyť dle písně Debořiny bylo právě jemu mnoho zkoušeti od Kananejských a byl činným v boji severních kmenův. Kraje severní byly pevněji držány starým obyvatelstvem než střední a jižní Palestina; proto zůstala na př. Galilea dlouho *»pohanskou«*.

30. *Zabulon* měl vykázanu západní část dolejší Galileje; meze kraje jeho určeny dle Jos 19¹⁰⁻¹⁶.

Cetron a Naalol — Kitron není mezi městy Zabulonovými u Jos 19 uvedeno; tam (19¹⁵) jest vedle Nahalolu jmenováno Qat̄tath, *Kattavaš*, jež se proto s Kitronem stotožňuje. Qattath jest buď Hirbeth Kotēne severozápadně od Karmelu, neb Kafr Kenna. (Midraš etymologicky vykládá Kitron o Sefforis). Na místě Nahalol (údolí Boží) má řeck. Β. *Αουαβα*, jako u Jos 21³⁵; byloť to levitské město na blízku Jakmeam a Dimna. Totožnost z Ma'lūl, 5 km západně od Nazareta, není spolehlivou.

31. *Těž Aser nevyhubil obyvatel Akko a Sidonu, Ahalab a Achazib a Helba a Afek a Rohob,*

31. *Ašer nevyhnal obyvatelů v Akko a obyvatelů Zidonu a Ahalāb a Akhziḇ a Helbā a Afīq a Reḥob,*

32. *ale bydlel uprostřed kananejského obyvatele oné země a nevyhladil ho.*

32. *a bydleli Ašerité uprostřed k^{na}anejských obyvatel země té, neboť jich nevyhnali.*

31. *Aser* byl severně od Zabulona, západně od Neftali při fenickém břehu. Jméno Ašer objeveno i v nápisech Setiho a Ramsesa II. z doby před vyjitím z Egypta jakožto jméno lidu, bydlícího v severní Palestině asi v těchže místech, kde později kmen Ašer osazen. To však není důkazem, že by byl israelský lid jménem Ašer před exodem tam býval usazen; mohl být i kmen jiného národa téhož jména Ašer (znamená »šťastný«).

Akko, Ἀκκό (záhyb), uvedeno ještě u Mich 1¹⁰, v 1 Makkab. jménem Ake neb Ptolemais. Město leží při ústí říčky Belos, 13 km severně od Karmelského předhoří. Israelité bydleli zde s Feničany. Ptolemaeus II. Lagi dal městu jméno Ptolemais, kteréž se však neudrželo. Sv. Pavel sem přišel dle Sk ap 21⁷. Od křižáků zváno St. Jean d' Acre, nyní se zove Akkā. — *Sidon*, známé fénické město, nynější Saïdā. — *Ahalab a Achazib a Helba a Afek a Rohob*; nelze s určitostí označiti, kde se tato města nacházela. Ahalab, Ἀλάφ, mohlo by býti totožno s Machlab Jos. 19²⁹ a s Makhalliba nápisu krále Sennacheriba, s Promontorium album Pliniovým, s nynějším předhořím Ras-el-Abjad mezi Tyrem a Achzibem. Jiní je stotožňují i s Aleppem, které však leží příliš severně od Aser, jiní s el-Žiš u Safed. Akhzīb, staré Ekdippa, Ak-zi-bi klínových nápisů, jest nynější přímořská vesnice ez-Zib. Helba jest neznámo; stotožňují je s Achaleb. Afīq (»sila«) nemůže býti Ἀφακα na Libanu, jež leží až severně od Beirutu. Rehob (ulice), l.XX Paau, jest neznámo; nejspíše bylo toto místo i Afīq vzdálenější od moře.

32. *A bydlel uprostřed Kananejského* — hebr.: *A bydleli Ašerité mezi kananejskými obyvateli země té*; kdežto Israelité měli roviny Ezdrelon a jižněji výhodná postavení a opanovali — třeba neúplně — své kraje, usadil se kmen Ašer mezi kananejským obyvatelstvem, jak právě mohl, a nebyl tam kmenem vládnoucím a nemohl vyhnati Kananejských.

33. *Těž Neftali nevyhubil obyvatelů Bethsames a Bethanath a přebýval mezi ka-*

33. *Naftali nevyhnal obyvatelů Beth-šemeš a obyvatelů Beth-anāth a bydlel*

nanejským obyvatelem země té; a stali se mu Bethsamité a Bethanité poplatnými.

uprostřed k^ena'anejských obyvatel země té, a obyvatelé Beth-šemeš a Beth-'anāth byli jim ku robotě.

33. *Neftali* — měl svůj kraj ve východní části hořenní Galileje. *Bethsames*, *Beth-šemeš* (dům slunce) Jos 19³⁸, není dosud určeno; Conder je hledá v H. Šemsin, východně od Táboru. *Bethanath* (dům bohyně 'Anāth) jest uvedeno též v seznamu míst krále Setiho a Ramsesa II. Obě jmenovaná města měla názvy od pohanských bohů: boha slunce a bohyně Anath. Bethanath stotožněn nejlépe s nynějším 'Ainita, 9 km severozápadně od Qades Neftali. *A stali se mu Bethsamité . . . poplatnými* — viz v. 30; zprvu tam Israelité bydleli jako přistěhovalí cizinci, později si Bethsamity a Bethanity k porobě podrobili.

34. *A sužoval Amorrhejský syny Dan na hoře, aniž dal místa, aby na roviny sestoupili.*

34. *A tiskli Emorrhejšťi syny Dān na horu, že nedali jim sejítí do údolí.*

35. *A bydlel na hoře Hares, což se vykládá na střepové, v Ajalon a Salebim. I zsilila se ruka domu Josefova, a stal se mu poplatným.*

35. *A počal bydleti Emorrhejský na hoře Hereš, v Ajjalōn a Ša'al'bīm, a stížila se ruka domu Josefova na něm a byli mu v robotu.*

34. *A sužoval Amorrhejský* — ; zde stojí Amorrhejský na místě dřívějšího výrazu »Kananejský«; byť Amorrhejšťi předním lidem kananejským. Sužoval či zoužil, zatlačil *syny Dan na hoře*, hebr. *na horu*, t. j. na hory, do hor byli Danité zatlačeni. Dan měl svůj kraj jihuozápadně od kraje Efraim, ale byl vypuzen od tamního usedlého obyvatelstva a bydlel v úzkém kraji mezi Zora a Eštaol (Sdc 13—16). Část Danitů však obrátila se k severu a usadila se v Laiš, jež pojmenováno znovu Dan. (Sdc 18, Jos 19⁴⁷.)

34. Kritikové kladou na místě »Amorrhejský« slovo »Edomitský«, které se však v žádném překladu nenalézá. Čisti jest כְּתִירִי na místě כְּתִירִי dle LXX Jos 19⁴⁷; jinde v LXX i jedn. číslo (Lagrange). O Amorrhejských viz Döller, Geographische und ethnogr. Studien, str. 88 nn.

35. *Hares, Har-Heres, Ajalon, Ša'al^ebim* — u Jos 19⁴¹. jsou místa ta uvedena takto: Ir šemeš, Selabim, Ajalon. Poněvadž jest Heres soujmené se šemeš a znamená též »slunce«, může býti Har-Heres totéž s Bet-šemeš aneb Ir-šemeš; nynější 'Ain-Šems proti Zurf'a naznačuje jeho místo. — *Ajalon* (místo sajek) na hranicích Filistie; Šalomoun je podmanil (3 Kr 4⁹), Roboam opevnil. Nynější Jālō, 3 km východně od Amwās, na jižním konci údolí Jālō, jest na jeho místě. — *Salebim, Ša'al^ebim* (země lišek), snad Selbit neb Dulbēt, 3 km od Amwās. Foneticky tomu Selbit neodpovídá, neboť bychom na místě š hebr. očekávali arabské *ts*, a nikoli *s*. *I zsilila se ruka domu Josefa*; — nikoli Dan, ale dům Josefov dobyt těchto měst; Beth-šemeš byl brzy v rukou Israelitů (1 Kr 6). Ostatní místa, jak víme, náležela ku království Šalomounovu (3 Kr 4⁹); dobytá byla zajisté dříve.

36. *Byla pak hranice Amorrhejského od výstupu štírového, od Petry a dále vzhůru.*

36. *A hranice Emorhejského jest od stoupání (průsmyku) 'Aqrabim, od Sela' a výše.*

36. V tomto verši přechází spisovatel náhle od kmene Dan k jižním hranicím bývalé země Amorrhejské; snad proto, že ve v. 34. jmenoval Amorrhejské, jejichž moc sáhala na severu až ku kmeni Dan. Místa, jež jsou zde uvedena, byla na jihovýchodě Kanaanu při zemi Edom, a poněvadž některé recenze řeckého překladu (A, Complut., syrohexapl., arménský Lagardův, Talmud i ethiopský) vykazují přidané *ὁ Ἰδομυῖος*, míní Moore, Lagrange a j., že jest zde zmínka o hranicích Edomitův, a nikoliv o mezích Amorrhejských. Jižní hranice svaté země jsou však podobně určeny i v Nm 34⁴, a netřeba tudíž do verše 36. vkládati nové slovo.

Od výstupu štírového —; ve Vulg. jest doslovně přeloženo vlastní jméno ma'alē 'aqrabim, *ἀνάβασις Ἀκραβίμ*. Dle Jos 15³ bylo totéž místo hranicí kmene Judova. Výstup, průsmyk Akrabim (štírů) jest nejspíše »Sujûl en-nqâb«, téhož významu, který se nalézá jihozápadně od Mrtvého moře (Dr. Musil). Jiní jej určovali v »es-Safa«, severně od údolí el-Fikre (466 metrů nad hladinou mořskou).

Petra a dále vzhůru —, hebr. *od Sela'* (skála) *a výše*. Sela, řecké Petra, bylo hlavním městem Nabatheův; od Akrabim a od Sela dále k severu táhly se hranice Amorrhejských. Hranice

kmene Judova až k Sela nesáhaly, proto stotožňuje Moore toto Sela s »es-Sáfijje« na jihu Mrtvého moře, a rozeznává tak dvoje město »Petra« zvané. Lagrange tu miní skálu u Kadeš Barnea, což by se hodilo pro hranice Edomu.

Oettli ve »Strack-Zöckler, Kurzgefasster Kommentar zu den hl. Schriften des Alten Testaments« uvádí kritický rozbor hl. 1. a připomíná, že jsou tu výsledky kritiků velmi nejisté a že bývají potírány i od těch, kteří stejným způsobem pracují. »Užitečnější jest«, praví, »získati z podaného znění aspoň poněkud rozumný smysl, než sestavovati nové znění, kterému schází jakékoliv dosvědčení«.

Hlava 2.

Verš 1.—5. Anděl Hospodinův přichází z Gilgalu do Bokim a kárá Israelské proto, že se spolčují s obyvateli země; ohlašuje i zlé následky toho. Původ jména Bokim.

Tyto verše lze počítati ještě k úvodní části celé knihy, neboť děje soudců počínají opravdu teprve veršem 6. V hlavě první ukázal pisatel již k tomu, že nevyhnali, nevyhubili jednotliví kmenové lidu kananejského. Tím se provinili proti příkazům Jahve, jež byly dány v Ex 23³²⁻³³, 34¹²⁻¹⁶, Nm 33⁵², Dt 4 a j. Anděl jim připomíná tyto příkazy Páně a předpovídá, jak osudnými jim budou Kananejští. Touto částí učiněn vhodný přechod k vypravování dějů soudcův.

Slova andělova ve verši 1.—3. předpokládají zaslíbení Boha Jahve, jak o nich kniha Genesis mluví, předpokládají i úmluvu Boha s národem israelským za Mojžíše a za Josue. Proto je přepisují novější kritikové onomu spisovateli, jemuž by i Deuteronomium rádi připsali, a kladou je do doby pozdější; nepopírají však souvislosti jejich s předchozí hlavou 1.

Hummelauer srovnává verš 1.—3. s 6⁸⁻¹⁰. a s 10¹¹⁻¹³, v nichž jsou obsažena stejná napomenutí i věštba, a upozorňuje, že každá ze tří soudcovských period a každý z oddílů vypravování počíná věstbou. Věštba ta neudála se však toliko jedenkrát, ale na třech různých místech a za různých okolností.

Vulgata :

1. *A vystoupil anděl Páně
z Galgala do místa plačů-*

Hebrejský text :

1. *A vystoupil anděl Jahve
z Gilgalu do Bokhim a pra-*

cích a pravil: »Vyvedl jsem vás z Egypta a uvedl do země, kterou jsem přísahou slíbil otcům vašim, a přislíbil jsem, že nezruším své smlouvy s vámi na věky.

vil: »(Vyvedu vás) Vyvedl jsem vás z Mizrajim a uvedl jsem vás do země, kterou jsem přísahou zaslíbil otcům vašim, a řekl jsem: Nezruším své smlouvy s vámi na věky.

1. *A vystoupil anděl Páně*, — mal'akh Jahve, posel Jahve. Tímto jménem označován i Bůh sám, když se buď v lidské podobě neb jinak zjevoval, jako v Ex 3², 32³⁴, 23²⁰, Nm 20¹⁶, Jos 5¹³. Zde však anděl »vystoupil z Galgala«, nesestoupil s nebe, mluvil ke všem synům israelským (v. 4¹), nikoli k jedné osobě neb jen ku starším lidu. Proto vykládali slovo mal'akh o člověku, o proroku, který vyšel z Galgala, kdež bylo posvátné místo, aby ohlásil lidu slova Hospodinova. I u Agg 1¹³ a u Mal 3¹ označuje mal'akh přirovnáním proroka. Aramejský překlad a rabbinové vykládali slovo »anděl« též o proroku; Theodoret, sv. Augustin, a Lapide o andělu Páně. Hummelauer vykládá slovo to o proroku, Lagrange dle LXX o andělu. — Věc dlužno si představit tak, jakoby byli zástupci lidu shromážděni (6⁸, 10¹¹), k nimž zjev mluvil. — Mluvit sice v první osobě, avšak prorok mohl oznamovati slova Páně, aniž bylo třeba úvodu: »Toto praví Hospodin«, jak je nacházíme v řeckém překladu.

Z Galgala —; jmenováno u Jos 4¹⁹, 4²⁰, 5¹⁰, 2 Kr 19¹⁵ 40 a jinde. Leželo mezi brodem Jordánu a mezi Jerichem. Tam se Israelité poprvé v zemi Kanaan zastavili; tamtéž měli po dlouhý čas i svoje ležení (Jos 9⁶, 10⁶ 43, 14⁶). Jméno Gilgal (= kruh, kolo) pochází snad od kulatých kamenů (Jos 5⁹), nebo snad kruhového jakéhos ohrazení. Nyní zovou zříceniny jeho »Tell Želžůl« neb »Žilžulijje« na severní straně wadi Kelt, východně od Jericha. Ještě v době královské bylo posvátným místem, kde Samuel i Saul obětovali, kde i proroci bydleli (4 Kr 4³⁸). Amos a Oseáš jmenují Gilgal spolu s Bethelem a Beeršeba.

Do místa plačících, do Bokhim —; původ jména tohoto místa vyložen teprve ve v. 5. Bylo as blíže Galgala, a obdrželo nyní teprve zvláštní jméno; dřívější pojmenování jeho známo není. Novější opravují jméno »Bokhim« v »Bethel« a tvrdí, že Bůh, který se dříve zjevoval v Galgala, přešel nyní na nové posvátné místo a tam nové zjevení učinil. Jména Bethel nalézáme

též v řeckém překladu, který dří: ἐπὶ τὸν Κλανθμῶνα καὶ ἐπὶ Βαυθῆλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραήλ. Bokhim by sem tudíž přišlo z v. 5. Jiné překlady toho jména neuvádějí.

Vyvedl jsem vás z Egypta, v hebr.: *vyvedu vás* —; minulý čas jest správný i přihlížíme-li k ostatním slovesům, jež následují, i proto, že jest v překladech. Hebrejské imprf. vzato z Ex 3¹⁷, neboť i v následujícím nalézáme tytéž výrazy, kterých jest při slibech Páně v Pentateuchu použito. *A uvedl jsem vás do země, kterou jsem přísahou přislíbil otcům vašim* —; Hospodin se odvolává často na tuto přísahu. *Nezruším své smlouvy s vámi na věky* —; týká se smlouvy, v níž slíbil pomoc proti Kananejským v Ex 34¹⁰⁻¹¹; neboť tehdy žádal Hospodin též, aby se Israelité nespolečovali s Kananejskými.

1. V בְּכִימ בְּכִימ bliže Jericha stál v křesťanských dobách (ještě v VII. a v VIII. století) chrám, kde ukazovali dvanáct kamenů Josuových. — אֵל הַבְּכִימ četl řecký překlad בְּכִימ, a překládal Κλανθμῶνα jménem stromu, který vydává pryskyřici; přidal však ještě Bethel a jméno »domu israelského« dle v. 4. Κλανθμῶν překládá LXX i strom אֵל הַבְּכִימ v údolí Refaim u Jerusalema 2 Kr 5²³⁻²⁴ i אֵל הַבְּכִימ Ž(h) 84⁷. Někteří uvádějí Bokhim též ve spojení s אֵלֶּן הַבְּכִימ Gn 35⁸ při hrobu chůvy Rebeččiny, Debory. Jiní míní, že bylo Bokhim bliže Silo, poněvadž se zde dle Jos 18¹, 19⁵¹ nalézal svato-stánek. Po slově אֵל הַבְּכִימ jest v massor. znění větší mezera, která mohla povstati nestejným rozdělováním verše. אֵל הַבְּכִימ vykládá König jako praesens historicum. Aby odůvodnili imperfectum tohoto slovesa, kladou před ně někteří אֲנִי בְּכִימ, jiní אֲנִי בְּכִימ, a pak čtou אֲנִי בְּכִימ jako אֲנִי בְּכִימ.

2. *Tak aspoň, byste nečinili smlouvy s obyvateli této země, ale podvrátili jejich oltáře; ale nechtěli jste slyšet hlasu mého. Proč jste to učinili?*

3. *Pročž jsem je nechtěl vyhladit před vámi, abyste měli nepřátele, a jejich bohové budou vám záhubou.*

2. *Ale vy nemáte činiti smlouvy s obyvateli této země, a máte oltáře jejich pobožiti; a neposlechli jste hlasu mého! Co jste to učinili?*

3. *A já též pravím: Nevyhladím jich před tváří vaší a budou vám stranami (k útisku — syr.), a jejich bohové budou vám osidlem.*

2. *Tak aspoň, byste nečinili smlouvy* —; k tomu zavázal Mojžíš i Bůh lid israelský. Jmenovitě však bylo jim přikázáno, *aby podvrátili jejich oltáře*, t. j. pobořili modly i oltáře Kananejských. Vedle svatyní a oltářů ctili tamější pohané své bohy i v kamenných a dřevěných sloupech, v mazzeboth a v ašeroth. Israeli bylo též přikázáno zahubiti lid kananejský, a Hospodin přislíbil k tomu svou pomoc (Ex 23^{23. 24. 32}, o smlouvě a oltářích 34¹²⁻¹⁶, Dt 7¹⁻⁵); avšak Israel jednal proti zřejmým rozkazům Jahve: *proč jste to učinili?* — co jste vy zde v té zemi dosud činili?

3. *Pročež jsem je nechtěl vyhladiti před vámi* —; v hebr. přidáno: *a já též řekl* s ohledem na hrozby Nm 33⁵³, Jos 23¹³ LXX; zde může býti i přítomný čas: *a já též pravím*. Neustanovil tak Hospodin teprve, když viděl, že Israelité nedbají jeho rozkazův, ale již dříve tak hrozil; nyní pak to provede. *Abyste měli nepřátele* — Kananejští budou vám nepřáteli; v hebr.: *budou vám stranami*, stanou se vám nepřátelskými sousedy, budou vás svíratí se stran. Lépe dle parall. místa u Jos 23¹³: *budou bičem na bocích vašich*, neb dle Nm 33⁵³: *budou trním po stranách vašich*, nebo dle jiných souměrně k následující větě: *budou vám tenaty, a jejich bohové budou vám záhubou*, v hebr. *osidlem* —; budou příčinou neočekávané a hrozná záhuby vaší. Proto, že přestoupili Israelité přikázání Páně a nedbali jeho rozkazů, stali se Kananejští jejich nepřáteli. Bůh z trestu dopustil, že se Israelité počali klaněti modlům a že si tak zasloužili trest a záhubu.

2. Řecký překlad jest na tomto místě doplněn dle paralelních znění. כַּחַת בְּרִית jest obyčejné označení výrazu: uzavřítí smlouvu. בְּרִית, pův. rozříznouti; nejspíše užito tohoto slova, že se při uzavření smlouvy určitá zvířata na půlky rozdělovala (Gn 15, Jer 34¹⁸). Podobně v řeckém ὁμοκατέψατο. Původně snad obě strany, jež uzavíraly smlouvu, jedly z rozřezaných zvířat, později jen mezi rozloženými díly zvířat stály neb jimi procházely, by tím symbolicky své spojení vyjádřily. בְּרִית souvisí snad s בָּרָה uříznouti, určití, ustanoviti — tedy: ustanovení, zaslíbení, pak i smlouva. Tak asi Genesius-König v »Hebräisches und aram. Wörterbuch« (str. 49) jmenuje prvním významem slova b'rith: *úmluva* (Gn 6¹⁸) metonymicky i *oběť*, kterou se úmluva stvrzovala, pak i *podmínku*, požadavek úmluvy, tedy povinnost, *zákon* (Ex 31^{1b}). בָּרָה má též význam »jisti«.

מה יצת עשייתם neznamená: jak jste to učinili? — LXX má přídavek: *a nebudete se klaněti jejich bohům, ale spíše rozbijete jejich modly.*

3. לֹא אֱנֹכִי; Bůh není původcem hříchu Israelitů, ale ovšem jejich trestu, kterým stihne lid proto, aby ho polepšil, aby jemu milosrdenství prokázati mohl a aby spravedlnost svoji ukázal. כְּצִנִּינִים בְּצִדִּים וַהֲיִיר לָכֵם לְצִדִּים doplňují dle Nm 33⁵⁵ *trnám na bocích vašich* (v očích vašich, dle Jos 23¹³). Vulg. přeložila צִרִים nepřáteli, zaměňivši צִדִּים s צִרִים. Řecký text překládá εἰς συρροάς útisky; podobně aram. כְּמַעֲיָקִין. Dle assyr. saddu by mohlo býti přeloženo »tenata«, osidla, jako od hebr. צָרָה; byl by to však cizí výraz צָרָה, který by se hodil arcif k מִרְקָשׁ.

4. *A když promluvil anděl Hospodinův tato slova ku všem synům israelským, pozdvihli tito svůj hlas a plakali.*

4. *A stalo se, když promluvil anděl Jahve tato slova ku všem synům israelským, tu pozdvihl lid svého hlasu a plakal.*

5. *A bylo jméno onoho místa nazváno »místo plačících« neb slz; a obětovali tam Hospodinu oběti.*

5. *A nazvali ono místo Bokhim a obětovali tam Jahve.*

4. *Ku všem synům israelským*, nikoli pouze ke starším lidu; mluvil k celému shromážděnému lidu v době, kdy neměl lid žádného takového zástupce neb vůdce, jakým byl Josue. O pláči tom viz 21².

5. *A bylo nazváno »místo plačících«*, v hebr. *plačící*; Vulg. přidává vykládajíc: *neb slz*; bylot to místo posvátnější, poněvadž tam i *Hospodinu obětovali*. — Moore a Budde miní dle Wellhausena, že jsou v. 1^a a 5^b starého původu, ostatní však že pochází od pořadatele. Anděl, provázející Israele od Sinaje ku Gilgalu, odešel, jak dobyl kmen Josefův Bethelu (1²²), do Bethelu, a pak se tam obětovalo. Lagrange ukazuje, že rozlučování to není odůvodněné; verše 1-5 shodují se s tím, co jest v knize Soudců psáno o oběti hl. 20 a 21, o pláči 21², o rozejití kmenův 6⁸ 10¹¹, a s hl. 1.

II. Božská prozřetelnost v dějinách soudců.

(2⁶—3⁶).

Josue rozpustil po posledním shromáždění (Jos 24¹⁻²⁷) lid, aby zaujal kraje, jež mu byly přiděleny (2⁶). Israelité zůstávají věrnými Bohu Jahve, pokud žije Josue a ono pokolení, jež vidělo divy Boží (v. 7-10); nové pokolení odpadá a klaní se bohům Kanaanu (v. 11-13). Za trest upadá v jařmo pohanů (v. 14) a potom teprve činí pokání. Bůh dává jim vůdce, kteří je osvobozují, avšak po smrti vůdcův obrací se Israel opět k pohanství (v. 16-19). Jahve opětně slibuje, že nevyhladí národů pohanských ze země, aby jimi zkoušel Israele (2²⁰—3⁵). Israelité vcházejí s pohany ve sňatky a sloužili jejich bohům (3⁶).

V této části podává spisovatel přehled a úsudek o celé době soudců: Božská prozřetelnost ponechala pohanské národy v Kanaanu potud, pokud jich bylo třeba, aby Israel byl jimi trestán, napraven, vyléčen z nedbalosti ve službě Jahve a z náchylnosti k modlářství. Vytýká častěji Israeli jeho nestálost a poukazuje k ní i v pozdějších částech knihy. Spolu udán i účel celé knihy: pisatel knihy Soudců nechtěl vypisovati prosté dějiny jednotlivých kmenů neb činy jednotlivých soudců, nýbrž chtěl vypravováním oněch dějů poučiti o božské prozřetelnosti, která trestala Israele, kdykoli činil, co se Bohu nelíbilo. Kdykoli volal k Bohu, dal mu osvoboditele (3⁷⁻¹¹, 4¹⁻³, 6¹⁻⁶, 10⁶⁻¹⁶, 13¹).

Spisovatel vychází patrně od ustanovení, která byl zanechal Mojžíš a Josue, ukazuje, že jsou mu děje Pentateuchu a knihy Josuovy dobře známy. Častěji užívá ve svém přehledu týchž slov, která nalézáme i ve starších ustanoveních. Tím se přimyká kniha Soudců ještě více k předešlým knihám, ano na začátku uvádí doslovně poslední verše 24. hlavy knihy Josuovy.

Lagrange shledává ve 2¹⁷⁻²², 23 3²⁻⁴ pozdější vysvětlivky; 2²⁰⁻²¹, 3¹⁻³ připisuje elohistovi, ostatní pak deuteronom. redaktoru. Oetti vylučuje 2¹⁴⁻²² a přiděluje je prvému pořadateli; Bertheau shledává tu dvě zprávy: 2^{11a}, 13-19 a 2^{11b}, 12, 20, 3⁶.

6. *Propustil tedy Josue lid a odešli synové Israele, každý na svůj majetek, aby se ho ujal.*

6. *A rozpustil Jehošua lid a odešli synové israelští každý do svého dědictví, aby ovládli zemi tu.*

7. *A sloužili Hospodinu po všechny dni jeho (Josue) a starších, kteří dlouho žili po něm, a znali všechna díla Hospodinova, jež učinil v Israeli.*

7. *A sloužil lid (Bohu) Jahve po všechny dni J^ehošua' a po všechny dni starších, kteří přežili J^ehošua' — kteří viděli veškero dílo Jahve, jež byl Israeli učinil.*

6. *Propustil tedy Josue lid* — vzato z Jos 24²⁸; propustil je tedy po shromáždění v Sichemu, kdež i smlouvu s Bohem obnovil (24¹⁻²⁷). V tomto verši vidí novější kritikové původní počátek knihy Soudců, spojení a přechod knihy Josue a Soudcův. *Na svůj majetek, aby se ho ujal* —; odešli ke svým vykázaným údělům, aby se jich zmocnili, by jimi (dle hebr. znění) *vládli*.

7. Tento verš jest v poslední hlavě knihy Josuovy vložen teprve po smrti Josuově (v. ³¹) a jest paralelní verši ¹⁰. *Sloužili Hospodinu po všechny dni jeho* —, nejen v době ode dne shromáždění neb ode dne rozpuštění lidu až do smrti Josuovy, ale po všechny dni života Josuova vůbec. *A starších, kteří dlouho žili po něm* —; jsou tu míněny hlavy kmenův a rodů, šejchové, kteří nebyli vždy věkem nejpokročilejšími (Jos 23², 24¹), ale zastupovali svůj rod a dbali, aby byly zachovány staré zvyky a řády, a těšili se všeobecné vážnosti. Byliť to starši, nikoli snad z Mojžišovy doby (Ex 18^{15 a d}), ale souvěcí Josuovi, kteří jej *přežili*, hebr.: *prodloužili dni (své) po J^ehošua'*. Podobné rčení vyskytá se častěji, na př.: Dt 4⁴⁰, 5³³, 3 Kr 3¹⁴, Is 53¹⁰ a j.

Kterí znali všechna díla Hospodinova —; tímto *velikým dílem Jahve* míní se netoliko dobytí země Kanaan, ale zázraky Boží na poušti, které Israelité dle slov Mojžišových v Dt 11²⁻⁷ na své oči viděli, i zázraky v Egyptě a vyjití z Egypta, o čemž jim od očitých svědků bylo vypravováno. Pokolení, které vešlo s Josuem do země Kanaan, zůstalo pamětlivo zázraků Božích a zůstalo věrným službě Boha Jahve. Jak dlouho tato věrnost trvala, nelze počtem let určit, poněvadž nové pokolení neodpadlo zajisté náhle, ale postupem času.

8. *Zemřel pak Josue, syn Nunův, služebník Hospodinu, sto a deset let (stár),*

8. *A zemřel J^ehošua', syn Nūn, služebník Jahve, stár sto a deset let.*

9. *a pochovali ho v kraji jeho majetku v Thamnathsare, na hoře Efraim, s půlnoční strany hory Gaas.*

9. *A pochovali ho v kraji jeho dědictví v Timnath-Hereš na výšině Efrajim, severně od hory Ga'aš.*

8. *Zemřel pak Josue* —, jako v Jos 24²⁹, kteráž jest původní. *Služebník Jahve* — často též o Mojžíšovi, v knize Josue přidáno o Josuovi. Stáří jeho jako Josefovo (Gn 50²⁵).

9. *A pochovali ho v kraji jeho majetku* —. Srov. Jos 24³⁰; byl pochován v okrsku svého údělu (Jos 19⁴⁹), nikoli na hranicích jeho. *V Thamnathsare* — tak psáno i u Jos 19⁵⁰ 24³⁰. Timnath-šerah přesmyknutím snad z Timnath-heres (úděl slunce), jež zdá se býti původním pohanským jménem místa toho. Thamnathsare bylo i s okolím přiděleno Josuovi a nalézalo se na výšině Efraim, která sáhala od veliké roviny severní až skoro k Jerusalemu. Nyní zovou je Tibne, jež leží na cestě z Žifna k Ras-el-Ain. Guérin označil tam mezi několika znamenitějšími hroby jeden jako pohřebiště Josuovo. (Revue Archéol. 1865. I. 100.). Tamtéž ve IV. stol. ukazovali křesťané hrob, *μνημα*, Josuův. Ve středověku hledali jeho hrob blíže Sichemu v Kefr Hāris. *S půlnoční strany hory Gaas* — severně od hory Gaas; údolí či vody pod touto horou ležící jsou zmíněny v 2 Kr 23³⁰ a 1 Par 11³², u nynějšího Ghussane.

9. *תַּמְנַת־הָרֶס* mohlo býti jako *הַר־הָרֶס* místem, na němž staří obyvatelé Kanaanu ctili slunce. *תַּמְנַת־הָרֶס* by mohlo značiti: přebývající, úděl — v řeck. též *θαμνάθηρα*; *רַר* by mohlo znamenati *sráz*.

Jiné *תַּמְנַת־הָרֶס* jest staré kananejské město v Judsku, jiné zase cestou k Azotu v zemi Filištínův. Již Eusebius ukazuje na Tibne; na egyptské *•Hirata•* v seznamu Ramsesa II. poukazuje Müller (viz Lagrange). *Θαμνα* viz Thomsen, *Loca sancta*, 67.

10. *A celé ono pokolení odebralo se ke svým otcům, a povstali jiní, kteří neznali Hospodina ani skutků, jež byl učinil s Israelem.*

10. *A též veškero pokolení ono shromáždilo se ke svým otcům, a povstalo pokolení jiné po něm, které neznalo Jahve ani díla, jež byl učinil Israeli.*

10. *A celé ono pokolení* —, o němž byla ve v. 7. částečně řeč, pokolení zbožné, jež mělo na paměti skutky Páně, *odebralo*

se ke svým otcům — hebr. *shromáždil se věk onen* ke svým otcům (4 Kr 22²⁰). »Jiti k otcům« znamená jako jinde: »usnouti s otcí«, *zemřítí*. I tehdy, když nebylo tělo pochováno na blízku mrtvol jeho předků, praví se: shromáždil se ke svým otcům. Jedni z tohoto pokolení zemřeli na poušti, jiní v zemi zaslíbené, a přece o všech řečeno, že jsou u otců, což ukazuje, že věřili ve společenství duší předků a otců, v nesmrtelnost duší. *A povstali jiní*, — hebr. *jiné pokolení po něm* —; novým pokolením, které se zrodilo a vyrostlo již v zemi Kanaan, počala i náboženská nedbalost a modlářství Israele. *Kteří neznali Hospodina* —; věděli sice, že jest Jahve Bohem, ale neznali ho již jako Osvoboditele, Zákonodárce a Pomocníka svého lidu, neznali z vlastní zkušenosti *skutků, jež byl učinil s Israelem*, t. j. zázraků, v nichž ukázal tolikrát svou moc a svou lásku k Israeli (vzpomínka z Ex 1^{8 nn.}).

Verš 11.—19. Israelité hřešili a proto je vydal Hospodin nepřátelům. V příhodné době vzbuzoval jim soudce.

11. *A synové israelští činili zlé před tváří Hospodinovou a sloužili Baalim,*

12. *a opustili Hospodina, Boha otců svých, který je byl vyvedl ze země egyptské, a následovali cizích bohův a bohů národů, kteří bydleli kolem nich, a klaněli se jim a popudili Hospodina ku hněvu.*

11. *A činili synové israelští, co bylo zlé před očima Jahve, a sloužili Ba'alům.*

12. *A zapomněli Jahve, Boha otců svých, který je vyvedl ze země Mizrajim, a následovali jiných bohů z bohů (těch) národů, kteří (byli) kolem nich, a klaněli se jim a popudili Jahve ku hněvu.*

11. *Činili zlé před tváří Hospodinovou* —, totiž to, co bylo zlé před očima Jahve, co se Bohu nelíbilo; dle Dt 4²⁵, 17², 31¹⁸⁻²⁹ označeno slovy těmi modlářství, kteréž vytčeno stejným způsobem v 3⁷, 4¹, 6¹, 10⁶, 13¹ na začátku dějin jednotlivých soudců. *A sloužili Baalim* —, Ba'alům, bohům kananejského lidu, se kterým žili. V 3⁷ a v 2¹³ totéž vyjádřeno dvěma jmény: Baalu a Aštaroth; sloužili vůbec cizím bohům, upadli v modloslužbu.

12. *A opustili Hospodina* —; spisovatel líčí s bolestí a s rozhorlením hříšnost Israelských. Modloslužba jejich byla tím horší, že opustili Jahve, který byl Bohem *jejich otců, jenž je vyvedl ze země egyptské*. Osvobození to bylo základem smlouvy mezi Bohem a Israelem, příčinou oddanosti a poslušnosti; proto uvedeno též v prvním z desatera přikázání. *Následovali cizích bohův a bohů národů*, v hebr. *z bohů (těch) národů, kteří bydleli kolem nich* —, totiž Kananejských. Zasloužili trest, neboť *popudili Hospodina ku hněvu*. Nevděčnost a nevěrnost tak působí i dle Dt 4²⁵, 9¹⁸, 31²⁹, 32¹⁶.

11. *הַבְּעֵלִים*: množným číslem označen vůbec větší počet bohů, nikoli jen bohův mužských, ale bez rozdílu, jako v násl. společně: Baalim a Aštaroth. »Baal« znamená »pán, vlastník, majitel« něčeho, a bývá proto doplněno jmény míst: Ba'al-Zor, Pán Tyru; Baal-Zidon, Baal-Lebauon, Baal-Šamen, Pán nebes, Baal-Zebub, Baal-Berith. Tito místní Baalim měli ještě vlastní jména, jako na př. Melkarth v Tyru.

13. *Opustivše ho sloužili pak Baalu a Astaroth.*

13. *A zapomněvše Jahve sloužili Ba'alu a 'Aštārôth.*

14. *A rozhněván Hospodin na Israele, vydal je do rukou lupčích, kteří je jali a prodali nepřátelům, kteří bydleli kolem, a nemohli odpor klásti svým protivníkům,*

14. *A rozpálil se hněv Jahve proti Israeli a vydal je do rukou lupčův, a oloupili je, a prodal je do rukou jejich nepřátel kolkolem, a nemohli více obstáti před svými nepřáteli.*

13. *Sloužili pak Baalu a Astaroth* —, bohům a bohyním, jako v assyr. »ilāni u-ištarāti«. Jméno *Baal* v jednotném čísle platí hromadně za celý druh Baalim. 'Aštārôth, jedn. čís. 'Aštōreth, u Foeničanů 'Aštart, byla u Semitů všeobecně ctěna. Babylonští měli Ištar; v jižní Arabii ctili 'Attar, v Syrii 'Athar. Po ní jmenováno v Zajordání město 'Aštaroth-qarnájim. Nápis Mešův uvádí božstvo Moabitů 'Aštar-Kemōš. Hebreové neměli výrazu »bohyně«, i vyjadřovali pojem tento slovem Aštaroth.

14. *A rozhněván Hospodin na Israele*, mocněji v hebr.: *a rozpálil se hněv Jahve proti Israeli* —; vyzývalat modloslužebnost Israelitů trestající spravedlnost Boží. Podobně řečeno i ve v. 20., 3⁶, 10⁷.

Vydal je do rukou loupících —; loupícími byli kočovní kmenové tamější, poněvadž při příležitosti vycházeli na lup do sousedních krajův. Proto dali Egypťané kmenům jižní pustiny palestinské jméno »šasu« (šās), lupiči.

A prodali nepřátelům, kteří bydleli kolem, správněji v hebr., kde jest podmětem Bůh: *prodal je do rukou nepřátel* —; souměrně řečeno s předešlým: *vydal je*. Sousedé jejich, pro jejichž náboženství zapoměli na Jahve, stali se jejich nepřáteli a sužovali je. *A nemohli odpor klásti svým protivníkům*, jako Jos 7¹², totiž odpor platný, účinný, poněvadž nebyl s nimi Hospodin: podlehl jim.

14. שָׁסוּ synonym שָׁסוּ téhož kmene s egyp. ša-su.

15. *ale kamkoli chtěli vycházeti, byla ruka Hospodina na nich, jak byl mluvil a přísahal jim, a byli náramně utištěni.*

15. *Kamkoli vycházeli, ruka Jahve byla proti nim ke zlému, jak mluvil Jahve, a jak se jim zapřísáhl Jahve, a bylo jim náramně úzko.*

15. *ale kamkoli chtěli vycházeti*, hebr. *kamkoli vycházeli*, rozuměj: do pole, do boje proti svým utiskovatelům. Podobné Dt 28¹, Sdc 11³, 2 Kr 11¹, Am 5⁸. *Byla ruka Hospodina na nich*, spíše proti nim; v poslušnosti bylo jim slíbeno: »S tebou jest Hospodin, Bůh tvůj, kamž se koli obrátíš«. *Jak byl mluvil a přísahal jim* —; slova tato vztahují se jmenovitě k výrokům Božím Lv 26^{17. 36-39} a Dt 28^{25. 30-34. 48 a d.}

Spisovatel však nechce mluvit v následujících džích jen o hněvu Božím a líčiti spravedlivý trest Páně na Israeli; spíše chce v první řadě ukázati prozřetelnost Boží, která kajícím vždy pomáhala. Proto nyní odůvodňuje, proč Hospodin vzbuzoval lidu soudce.

16. *A vzbudil Hospodin soudce, kteří by je osvobodili z rukou plenitelův, avšak ani těch nechtěli poslouchati,*

16. *A vzbuzoval Jahve soudce a osvobozovali je z rukou jejich lupičův,*

17. *smílnili s cizími bohy a klaněli se jim. Brzy opustili cestu, kterou kráčeli*

17. *a oni soudců svých neposlouchali, ale smílníce (chodili) za cizími bohy a*

otcové jejich, a slyševše příkázání Hospodinova činili vše jim na odpor.

klaněli se jim. Odstoupili rychle s cesty, kterou kráčeli jejich otcové: slyšeti příkázání Jahve, nečinili toho.

16. *Vzbudil soudce* —; poněvadž se mluví přehledně o celé době soudců, kdy Bůh vícekrát volal muže, kteří stali se vůdci části Israele, někdy i všeho lidu, proti nepřátelům a utiskovatelům, proto lépe: *vzbuzoval. Osvobodili je z rukou plenitelů* —; když byli, jak v. 15^a dí, velice utištěni, obrátili se a prosili Boha za pomoc, což zde vynecháno a teprve ve v. 18^a doplněno. Soudcové jsou proto zváni též »osvoboditelé« (v. 16^a 18^a, 3^a 15^a 31^a). Israelité však, osvobozeni od nepřátel, nechtěli poslouchati soudců,

17. *ale smilnili s cizími bohy*, hebr. *smilníce chodili za cizími bohy* —. Israelité náleželi tělem i duší svému Bohu; když od něho odpadli, hřešili nevěrností, a jako žena, která vydává sebe hříšně jiným, než komu náleží, vydávali se bohům, chodili za nimi, a hřešili tak »smilstvím a cizoložstvím« proti Bohu. Modloslužba bývá častěji tímto obrazem vyjádřena, jmenovitě u Os 1—3, 9¹, Lv 17⁷, 20⁶, Dt 31¹⁶. *Brzy opustili cestu, kterou kráčeli jejich otcové* —, t. j. sešli s cesty, odpadli od Boha, jako Ex 32⁸. Otcové jejich zachovávali povšechně příkázání Boží, potomci však neřídili se příkladem tím.

16. Osvobozovali je — t. j. soudcové osvobozovali Israelity; v řeck.: καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς κύριος, osvobozoval je soudce, spolu s lidem Pán.

17. אָרִי מִיָּהָר inf. abs., jako הִיטִיב často příslovkově. (Základové, § 92).

18. *A když vzbudil Hospodin soudce, v těch dnech klonilo se smilování, a vyslychal náрек utiskovaných a vysvobozoval je ze záhuby ničitelův.*

18. *A když jim vzbuzoval Jahve soudce, tu býval Jahve s každým soudcem a vysvobozoval je z ruky nepřátel jejich po všechny dni onoho soudce; neboť smilovával se Jahve pro jejich nařikání pro ty, kteří je soužili a utiskovali.*

19. *Když však zemřel soudce, vraceli se zase a*

19. *A stalo se, když zemřel soudce, vraceli se a*

činili mnohem hůře než činili jejich otcové, následovavše cizích bohů, slouživše a klaněvše se jim. Neopustili výmyslů svých a tvrdošijné cesty, po níž byli uvykli choditi.

hůře činili než otcové jejich, chodíce za cizími bohy, sloužíce a klaníce se jim: neza-nechali svého konání a své nejtvrdší cesty.

18. *V těch dnech klonilo se smilování*, delší v hebr.: *býval Jahve s každým soudcem*, pomáhal, přispíval jemu, jako byl s Mojžišem, s Josuem a s jinými. *A vysvobozoval je z ruky nepřátel jejich po všechny dni onoho soudce; neboť smilovával se Jahve pro jich nařikání* —; udává příčinu, proč chtěl je Bůh nyní vysvoboditi *ze záhuby ničitelů*, t. j. plenitelů (v. 16).

19. Odpovídá v. 17; jako předešlý verš doplňuje v. 16. Dříve bylo řečeno, že již za života soudcova odpadávali od Boha; zde dí: *když zemřel soudce, vraceli se zase* — t. j. častěji opakovala se nevěrnost jejich, a po smrti soudcově upadávali pravidelně do předešlých hříchův. *A činili mnohem hůře, než činili otcové jejich* —; nemíní tím otce jejich, předky Israelitů, kteří vyšli z Egypta a šli pouští do země Kanaan, neboť ti kráčeli dle v. 17 cestou dobrou, ale míní, že každé následující pokolení bylo horší předcházejícího, hřešilo více (v. 12) než za předešlých soudcův. *Neopustili výmyslů svých a tvrdošijné cesty*, hebr.: *neza-nechali svého konání*, jemuž uvykli, *a své nejtvrdší cesty* —; cesta stvrdla, byla ušlapána předchůdci jejich. Tvrdou lze ji jmenovati též pro tvrdošijnost, z níž vycházela.

18. פֶּן udává i původ i příčinu: »pro nařikání«.

19. עָשׂוּ imperf.; jím označena činnost opakovaná. — לָלֶכֶת jest vysvětleno infinitivy, jež následují. — בְּמִלְכָּתָם; předložka בְּ jest zde partitivní, celek pak předmětem slovesa hifil.

Verš 20²⁰.—3⁴. Hospodin ustanovuje, že nevyhladí národů země Kanaan, ale že chce jimi zkoušeti Israele (v. 23). Jmenuje tyto národy (3¹⁻⁴).

20. *A rozpálila se prchlost Hospodinova proti Israeli a pravil: Protože*

20. *A rozpálila se prchlost Jahve proti Israeli a řekl: Protože přestoupil tento*

ničí tento lid smlouvu, kterou jsem s otci jeho uzavřel, a nedbá slyšeti hlasu mého,

21. *ani já nevyhladím národů, jež zanechal Josue umíraje,*

20. *Protože ničí tento lid smlouvu, hebr. přestoupil ustanovení mé* —; b'rith znamená zde ustanovení, kterým nakázal Bůh, aby jemu jedinému se klaněli (Ex 23²⁴ 34¹²⁻¹⁶), a které Israel přestoupil. Ve smlouvě neb úmluvě Israele s Bohem bylo toto ustanovení ovšem obsaženo.

21. *I já nevyhladím národů, jež zanechal Josue umíraje* —; Bůh přislíbil, že vyhladí národy země Kanaan. Poněvadž však lid israelský přestoupil jeho ustanovení, váhá Hospodin vyplniti svůj slib. Slib ten učiněn podmíněčně: budou-li Bohu věrnými. V Ex 23²⁹, Dt 7²² předpověděno ostatně, že nebudou vyhlazeni národové ti hned proto, aby země nespustla, a aby se nerozmohla v ní divá zvěř. Ti národové, kteří byli v zemi v době smrti Josuovy, zůstanou tudíž z vůle Boží ještě na čas mezi Israelity.

20. גִּרְיָ zřídka jen nazýván Israel, obyčejně: כּוֹכָב. — Moore dělí 2²⁰—3⁶ na 12 zlomků, které by pocházely od 5 autorů.

21. וַיָּמָת — soudobně: když zemřel; v řeck.: καὶ ἀφῆκεν, totiž Bůh. Budde navrhuje בְּמִיתוֹ — při jeho smrti, Lagrange dle překladů וַיָּמָת — a nechal v pokoji.

22. *abych jimi zkoušel Israele, ostříhají-li cesty Hospodinovy a budou-li kráčet po ní, jako ostříhali jejich otcové, čili nic.*

23. *I zanechal tedy Hospodin všech těch národův a nechtěl je rychle vyhubiti aniž jich vydal v ruce Josuovy.*

lid ustanovení moje, kteréž jsem nakázal jejich otcům, a neposlouchal mého hlasu,

21. *já také nevyhladím již ani muže před jejich tváří z národů, kteréž zanechal J^ehošua, když umřel,*

22. *aby zkoušel jimi Israele, zdaž ostříhají oni cesty Jahve chodíce v nich (příkázáních), jako ostříhali jejich otcové čili nic.*

23. *A zanechal Jahve oněch národův a nevyhnal jich ihned, a nevydal jich do ruky J^ehošua.*

22. Národy kananejské zanechal Bůh v zaslíbené zemi z více příčin: 1. aby potrestali Israelity za jejich odpadnutí od Boha;

2. aby utiskováním přivedli Israele na pravou cestu, neboť Israelité potřebující pomoci Boží, obrátili se k němu a stali se zase věrnými; 3. aby v zemi pracovali, k čemuž Hebrejští tehdy nestačili; 4. aby pro útisky nepřátel dbali Israelité větší pospolitosti a se sjednotili; 5. aby naučili se bojovati a zvykli bojům.

Abych jimi zkoušel Israele —; v hebr. není z úst Božích řečeno, ale z úst spisovatele: *aby zkoušel*, že by tak zkoušel. Sloveso i věta závisí na: *nevyhladím* v. 21. Zkoušel jich, zdali zůstanou uprostřed nepřátel, ve stálém styku s pohany, věrnými Bohu Jahve čili nic. *Ostříhají-li cesty Hospodinovy* —, t. j. zdali ustanovení, zákonů náboženských zachovají. V tomto smyslu jest zde položeno: *cesta Hospodinova* neb *cesta moje*.

23. *I zanechal tedy Hospodin všech těch národů* — v oněch místech, jichž dle hl. 1. nemohli Israelité dobyti. Ale i na hranicích Israele zůstali pohanští národové, *a nechtěl jich rychle vyhubiti*. Příčina toho udána v předešlém, ale i v 3², v Ex 23²⁹, Dt 7²² a jinde. *Aniž vydal jich v ruce Josuovy* —; očekávali bychom spíše »v ruce Israele« aneb: »a proto jich nevydal v ruce Josuovy«, ale již od té doby je zachovával, znaje budoucnost Israelitů. Tento výklad však není v původním znění naznačen.

23. נָחַת může býti překládáno i prvou osobou za podmětu »Bůh« jako ve Vulg., aneb třetí osobou jako v syrském přek. — לָלַחַת; množné čís. přípony bylo by lze vykládati buď: v příkázáních a ustanoveních, z nichž »cesta Páně« sestává, aneb by zde mělo dle řeck. a syr. státi נָחַת.

Hlava 3.

Autor vypočítává nejprve pohanské národy, kteří zůstali v zemi Kanaan, a udává, v jakém poměru byli k Israelitům (v. 1¹⁻⁶). Hřešící Israelity vydal Hospodin v moc Chusana Rasathaim, od něhož je osvobodil Othoniel (v. 7¹⁻¹¹). Po té byli souženi Moabity a jejich spojenci; Aod zabil Eglona, krále moabského, a vysvobodil lid svůj (v. 12¹⁻³⁰). Samgar zase bránil Israelských proti Filištínským (v. 31¹).

Ve v. 1¹⁻⁵ nejsou jmenováni všichni nepřatelé Israelitův; Ammonité a Moabité vynecháni, ačkoliv o nich v další knize jest řeč. Jmenovitě nepřihlédnuto ku kmenům za Jordánem položeným, snad proto, že bylo jejich spojení se západním Israelem slabší. Israelité nebyli sužováni jen těmi, kdož v zemi Kanaan ještě zůstali, ale i cizími nepřáteli, kteří činili z Mesopotamie neb ze severní Syrie neb odjinud vpády do země Kanaan.

1. *Tito jsou národové, jichž zanechal Hospodin, aby jimi vzdělával Israele a všech, kteří neznali.*

1. *A tito jsou národové, kterýchž zanechal Jahve, aby jimi zkoušel Israele, všech, kteří nevěděli o žádných válkách K^ena'an.*

1. *Aby jimi vzdělával Israele* — znamená, jako v. ²², »zkoušel«, ἀσκησαι, aneb: Israele nepřáteli jako trestem »napravoval«, polepšoval. *A všech, kteří neznali* — dlužno doplniti z hebr.: *kterí nevěděli o žádných válkách K^ena'an* —; souběžné s 2 ¹⁰: »kteří neznali Jahve a skutků, jež byl učinil s Israelem«, t. j. kteří zrodili se po válkách Josuových a po bojích o dobytí Kanaanu, tedy nové pokolení, jež nemělo zkušenosti o válkách, nezkusilo zřejmé pomoci Boží. Slůvko *a* před »všech« jest exegetické: Israele, totiž všech anebo jmenovitě těch

1. Tento verš shoduje se s v. ² v hebrejském znění; proto považují někteří druhou část v. ¹ za vysvětlivku, která sem byla z v. ² nevhodně položena. — הַנִּיחַ יְהוָה; řecký překl. má ἡσοῦς dle 2 ²¹, »jež zanechal Josue«. Symmachův překl. přidává καὶ διδάξει τοῦ πολέμου τὴν τέχνην. — כְּנִסְרָת; zde uvádí > větu účelnou. Znění následujícího v. ² jest poněkud porušeno.

2. *Aby se potom naučili synové jejich potýkati se s nepřáteli a nabyli cviku v bojování.*

2. *Toliko, aby věděly rody synův israelských, by vyučil je válce, toliko, že dříve neznaly jich.*

2. Hlavním účelem Božím nebyla okolnost, aby se Israelité v bojích s Kananejskými naučili válčiti; to bylo zajisté vedlejší, aniž také pokročili ve válčení za soudců tolik, jako za doby prvních králů. V tomto verši dle Vulg. jest tento účel vyjádřen slovy: *aby se potom naučili synové jejich potýkati se s nepřáteli*. Jinak zní však hebr. text (je-li podmětem Bůh): *aby seznal věky (rody) synův israelských* —, totiž aby zvěděl, zkusal Bůh pokolení israelská tím, že nechal je válčiti s nepřáteli: *když vyučoval je válce*, t. j. válkou jich zkoušel (v. 2 ²², 3 ⁴). Podmětem infinit. »vědět« mohli by však býti (dle Vulgaty) též Israelité v tomto smyslu: *toliko, aby věděly kmeny (rody) synův israelských, by vyučil je válce*, zachoval Bůh Kananejské v zemi, pokud by se totiž Israelité nenaučili válčení (aram.,

Syr.). V hebr. ještě přidáno: *toliko, že dříve (rody) neznaly jich* —; pozdější pokolení neznala zprvu vůbec válek, v nichž Hospodin tak mocně, ano zázračně pomáhal Israeli proti Kanaanejským. Druhá část verše toho vyjádřena jasně i ve v. 1^b: »kteří nevěděli o žádných válkách Kena'an«. Méně vhodně překládají též: »Toliko ty (vyučoval válce), kdož jich dříve neznali« — což bylo by zajisté nejasným omezením. Jahve chtěl dáti pokolením pozdějším znalost válčení; dřívější pokolení jí nabyta při dobývání Kanaanu. Zachování Kananejců bylo tedy trestem 2³, zkouškou 2²², 3⁴ a školou 3².

2. דָּרָו vynechali v řeck. překl., který se shoduje spíše s Vulg. než znění hebrejské. Necháme-li podmětem »Jahve«, jest další věta méně jasnou a neodpovídá tak latinskému překladu, který as podává správný smysl. Také by bylo po דָּרָו žádoucím אֵל. — יִדְרֹכַּ, přípona 3. os. množ. muž. rodu může smyslem se vztahovati jedině k בְּלִיַּחֲבֵירָה, ač jest toto rodu ženského. Starý lat. překlad má: »avšak, kteří před nimi, neznali oněch (věků)«. Věty s דָּרָו na začátku by byly vysvětlivkami pozdější doby: pouze pro učení rodů israelských — druhá: pouze těch, které jich (válek) dříve neznaly (rody). Bertheau vykládá: Kdyby byli Israelité zůstali věrnými, byl by jim Bůh mocně přispíval a Kanaanejské vyhnal.

3. *Patero vládců Filištínských a všechny Kananejské a Sidonské a Hevejské, kteří bydleli na horách Libanu, od hory Baal Hermon až tam, kudy se přichází do Emathu.*

3. *Patero knížat Pelištím a všechny Kenaanejské a Zidonské a Hivvijské, bydlící na horách Libanon, od hory Ba'al Hermon až tam, kudy se vchází do Emathu.*

3. I kniha Jos 13²⁻⁶ vypočítává národy, kteří zůstali v Kanaanu. *Patero vládců Filištínských* —; šeren (»osa«) označuje u Jos 13³, 1 Kr 6⁵, 29⁶ knížata, vladaře filištínského pětíměstí: Gaza, Azot, Askalon, Geth a Akkaron. Měst těchto dobyl dle 1¹⁸ kmen Juda, později jich zase pozbyl. Celá věta závisí na slovese, jež jest v následujícím v. 4¹: »zachoval«. *A všechny Kananejské* —; Kananejskými jmenují zpravidla obyvatele země Kanaan, západně od řeky Jordánu, a čítají k nim někdy i Hevejské (Gn 10¹⁷), kteří jsou zde o sobě jmenováni. Pojmenování toto mělo však někdy užší význam, jímž označovali — jako Egypťané — obyvatele jižních neb jihozápadních planin Palestiny. Kananejští by-

dlili mezi Israelity, i v pohraničních krajích. *Sidonské* —; po hlavním městě Sidonu (etym. »rybí lov«) přešel název »Sidonských« na celý kmen a na celou krajinu, která se u Řeků nazývala Fénicie. Tak se stalo, že Kananejští při úpatí Libanu sídlící — tedy Féniciáné, zvaní jsou Sidonity (10⁶, 18⁷, 3 Kr 5⁶, 16³¹ Ethbaal, král Tyrský, jmenuje se králem Sidonitův). *A Hevejské* —; *Ḥivvim* bydleli v době Jakobově u Sichemu (Gn 34², 36²); Josue je našel v Gabaon (Jos 11¹⁹). Dle Jos 11³ byli však »u Hermonu v zemi Mazfa«, tedy na severu, jak i tento verš udává. Novější chtějí jak zde, tak i u Jos 11³ opravit jméno toto v »Ḥittim«, Hittitské, poněvadž na severu bydleli dle Pisma sv. i dle nápisů egyptských Hittité v končinách, jak ve v. 3° určeno. Žádný překlad však nepřipouští této opravy, a mohla tam s Hittitskými bydlet i též část Hevejských. *Od hory Baal Hermon až tam, kudy se vchází do Emathu* —; Hermon (etym. »prorvané«), t. j. horstvo Antilibanonu, jež se táhne až k moři Galilejskému, nazývají nyní »Žebel-eš-šejch«, na jihu pak »žebel Hejš«. Sidonští nazývali Hermon Sirjōn, Amorrhejští Sanir. Neříká se »hora Baala H.«, nýbrž Baal hory Hermonu. U Jos 13⁵ určeny jižní hranice blíže jménem: »Baalgad na úpatí hory Hermonu«; Baal-Gad bylo v údolí v Coele-syrii, západně od Hermonu. *Baal Hermon* jest Baal hory Hermonu, místo u této hory, jež stotožňují někteří s nynější Hasbeja, jiní méně vhodně s Baalbekem neb s Bāniāsem, kde vzniká Jordán.

Tam, kudy se přichází do Emath — vchod do Ḥamath —; na severních hranicích Palestiny jest rovina Homs, jižně od města Ḥamā na Orontu. Ḥamath jmenováno v nápisech egypt. i assyrských; později bylo nazváno Epifania.

V rukou nepřátel kananejských (v širším smyslu) nalézala se tedy jihozápadní část, rovina Saron a severní krajiny, počínaje od Karmelu, i celý Libanon.

- 3 *Pelištīm* (t. j. přistěhovanci), od nichž má i Palestina své jméno, přišli sem dle nápisů egypt. za doby Ramsesa III.; znepokojovali a soužili Israelské, jmenovitě jižní kmeny, velmi dlouho, a vypudili kmen Simeonův z jeho území.

Kēnaʿani jmenují egypt. nápisy Ki-na-ach-chi, kteří bydleli as při fénických městech. Etym. význam »nížina«, na rozdíl od Aram neb Amorri, není dosti zaručen. Dle bible jsou takto jmenováni po potomku Chamovu, Kenaanovi. *Sidon* byl nejstarším synem Kenaanovým.

4. *A zanechal je, aby jimi zkoušel Israele, bude-li slyšeti příkázání Hospodinovu, jež byl uložil jejich otcům skrze Mojžíše, čili nic.*

4. *Á byli, aby jimi zkoušel Israele, aby zvěděl, budou-li poslouchati příkázání Jahve, jež byl nakázal jejich otcům rukou Moševou.*

4. Řečeno podobně jako 2²² a v. 1¹. V hebr.: *Á byli* t. j. zůstali. *Aby zvěděl* přidáno v hebr.; neníť zajisté třeba Hospodinu čekat, aby poznal něco a zvěděl, poněvadž jest vševědoucí, ale zanechal je, aby se osvědčili v pokušení, ukázali poslušnost a stálost svou uprostřed nevěřících.

5. *Bydleli tedy synové Israelští uprostřed Kanaanejských a Amorrhejských a Ferezejských a Hevejských a Jebusejských.*

5. *A synové Israele bydleli uprostřed K^ena'anejského, Ĥittijského a Eno-rejského a P^erizejského a Ĥivvjského a J^ebusejského.*

5. Jmenuje národy, s kterými Israel v zemi Kanaan bydlel. Jinde jsou též jmenováni po Kananejských Hethejšti, jako v Ex 3⁸ 17, 13⁵, Jos 3¹⁰. Někdy jsou jmenováni na prvním místě Amorrhejšti, snad proto, že byli silnějšími ostatních, jindy (v Dt 7¹, 20¹⁷, Jos 9¹, 12⁸) i Hethejšti. Ku šesti zde jmenovaným národům přidání u Jos 3¹⁰, 24¹¹ ještě Gergezejšti, a proto může býti řeč o sedmi národech Palestiny.

Hethejských —; Ĥittim byli Semité, ač jest Heth v Gn 10¹⁵ zván synem Kenaanovým. Část jich obývala za doby Abrahamovy Hebron. Hittité severní měli mocnou říši a vládli zemí Amor (sev. Palestinou), a vedli války s králi egyptskými dávno před příchodem Israelitův. Proto snad zaslíbená země jmenována u Jos. 1⁴ zemí Hethejskou. *A Amorrhejských* —; Emori jmenováni tu i tam v Písmě sv. na místě všech obyvatel, kterým Israel vzal zaslíbenou zemi. Bydleli dle bibl. zpráv i na jihu, i ve středu Palestiny i za Jordánem. Dle egyptských nápisů byla země Amar či Amor v kraji Libánském. *A Ferezejských* — viz 1⁵; *a Jebusejských* —; měli jméno od Jebus, jež bylo dle Sdc 19¹⁰ 11, Jos 15⁸, 18¹⁶ 28 pojmenováním města Jerusalema, snad jen dočasným, poněvadž již nejstarší památky desek Amarna uvádějí dávno před příchodem Israelitů město to jménem Urusalim. O »Jebuṣ« staré nápisy nevědí. Etym. znamená: »udupané místo«.

Země Kanaan nebyla rozdělena mezi tyto jmenované kmeny tak, jako byla rozdělena a přidána jednotlivým kmenům israelským, ale kmenové ti bydleli někde zvlášť, někde společně.

5. Jako můžeme יִשְׂרָאֵל dle řeckého ἀρειστοι vykládati o obyvatelích nehrazených míst, tak i יִשְׂרָאֵל může značiti obyvatele יִשְׂרָאֵל — stanů, Beduiny, tábořící ve stanech; jindy odvozovali od יִשְׂרָאֵל ἰσηγουδεις.

6. *A brali sobě jejich dcery za manželky a dávali dcery své jejich synům a sloužili jejich bohům.*

6. *A brali sobě jejich dcery za manželky a dávali dcery své jejich synům a sloužili bohům jejich.*

6. Israelité hřešili proti ustanovením Jahvovým, že byli v přátelském styku s pohanskými, neslechetnými Kananejci a že vcházel s nimi ve smíšená manželství, která v Ex 34¹⁶, Dt 7³, Jos 23¹³ jako smilstva byla zapověděna. Manželkami byli tím snáze svedeni k tomu, by ctili cizí bohy aneb aby účastnili se pohanské modloslužby; proto přidáno: *a sloužili jejich bohům.*

III. Othoniel, Aod, Samgar.

(3⁷⁻³¹).

Hl. 37⁻¹¹: Othoniel osvobozuje Israelity z rukou Chusana Rasathaim.

Israelité stali se nevěrnými Bohu Jahve, a ten vydal je v moc a v plen Chusanu Rasathaim, králi Aramu. Když volali ve své úzkosti k Hospodinu, vzbudil jim osvoboditele v Othonielovi, který Chusana přemohl. I zavládl pokoj až do smrti Othonielovy.

Děje jednotlivých soudců uvedeny jsou podobnými slovy o modloslužbě Israelitů: 3⁷⁻⁸, 3¹², 4¹⁻², 6¹, 10⁶⁻⁷, 13¹; povolání vůdce či soudce předcházelo polepšení a prosba Israelitů 3⁹, 3¹⁵ a p. Při tom opakována slova a rčení, která všeobecně o době soudců v přehledu hl. 2—3⁶ obsažena jsou.

Některým se zdá, že si nemohli vzdálení nepřátelé, jako byl Chusan Rasathaim, podmaniti zemi Kanaan, a že, když přemohli Israelské, podrobili si i Kananejské, kteří vedle Israelitů v zemi dosud byli; spolu tvrdí, že není pravdě podobno, kterak Kenezita Othoniel, který byl v jižní části země, by se byl mohl státi a býti vůdcem. Proto praví Wellhausen, že prý chtěl pisatel jmenovati též

pamět přechodu urovnal. Hummelauer míní, že jest Hap-pešilim vlastním jménem; jiní, že jsou to kameny Josuovy neb kameny u brodu jordánského. Srov. 2¹. — Jiní se domnívají, že Aod vyprovodil lid svůj až ku hranicím, jež byly u Galgala označeny hraničními kameny, odkudž se vrátil. Hraniční kameny i mezníky byly opatřeny, jak víme z assyrských památek, nápisy i obrazy. *Mám k tobě tajné slovo, králi* —; záminka, kterou Aod bez podezření mohl pronést, poněvadž přinesl poplatek a dostatečně oddanost svou prokázal. *A ten přikázal mlčení* —, hebr.: *Ticho!* —; přikázal tak přítomným, kterým spolu tím bylo naznačeno, že jest jim odejti.

19. הַפְּשִׁילִים v sg. značí modlu různých božstev i terafim, εἰδωλον i γλυπτόν; targum má מַדְבָּרִיא, kamenné lomy. — חָסַח značí jako mezislovce: pst! ticho! Aram. přeložil סִרְיָק: vystup, přestaň, mlč! Syr.: odejděte odtud!

20. *vešel Aod k němu. Seděl pak v letním večeřadle sám. A řekl: Výrok Boží mám k tobě. Kterýž ihned povstal s trůnu.*

20. *A Ehūd vešel k němu a on seděl v hořejší síni, již měl samotén. A řekl Ehūd: Řeč (sdělení) Boží mám k tobě. I vstal se sedadla (svého).*

20. *Vešel Aod k němu* —; Aod nacházel se s ostatními, kdož byli u krále, ve společné síni přijímací, v divanu, a zvěstoval králi, snad po některém služebníkovi, že něco tajného oznámiti chce. Král propustil ostatní, a Aod vešel za ním do soukromé komnaty, která byla svrchu domu, v hořejším patře. V. 19. však dříve, že Aod přímo králi řekl: »Mám k tobě tajné slovo«; řekl tak veřejně, a král propustiv družinu svou, vzal Aoda do oné soukromé hořejší síně. *Seděl pak v letním večeřadle sám* —, udává okolnost jako ve v. 17. Až posud mívají východní domy na střeše, na rohu střechy, upravenou letní komnatu, která někdy, jmenovitě při vyšším domu, bývá zbudována na způsob vížky. Táž, jsouc opatřena okny na všech stranách, poskytuje v letním horku žádoucího chladu. Jako dříve i posud ji jmenují 'allijja; byla komnatou (3 Kr 17^{19. 23}, 4 Kr 4¹⁰), měla i dvojí dvéře (v. 23.), byla dle hebr. *komnatou ochlazení*.

Řeč Boží mám k tobě —; Aod mluví k němu zajisté velmi opatrně a jedná promyšleně. Aby s králem mohl býti sa-

moten, předstírá tajné sdělení. Aby králi stojícímu lehčeji smrtelnou ránu zasaditi mohl, praví, že chce mu učiniti *sdělení od Boha*, t. j. sdělení, které by pocházelo od Boha israelského, od Boha Jahve. *Král ihned povstal s trůnu* —, na znamení úcty ke slovu Božimu, a snad též proto, že byl překvapen. LXX vysvětluje, že chtěl tiše sdělené tajné slovo slyšeti z blízka; přidali též: o králi!

Někteří míní, že slova Aodova o řeči Boží byla dvojsmyslná, a že mohla značiti věc, záležitost Boží, buď Boha israelského, aneb bohů vůbec, poněvadž hebr. Elohīm obojí znamenati může; tedy: »věc Boží mám k tobě, s tebou«. Tím také sv. Augustin jej vymlouvá ze lži, řka, že Aod pravdu děl, neb měl s Eglonem vyjednatí záležitost, věc Boží. Hebr. »dabhar« má stejně význam: i »řeč, slovo«, i »věc, záležitost«. Targum vykládá: tobě promluvíti, oznámíti (mám).

20. בַּעֲלֵיתָ הַמִּקְרָה, ἐν τῷ ὑπερώῳ τῷ θεινῷ, arab. 'illijjetun neb 'ullijjetun, dle aram. hořejší patro letního paláce. Proti LXX jest לְבָרָה spojití s אֲשֶׁר לָהּ. — כִּסֵּא znamená sedadlo i trůn (1 Kr 1⁹, 4¹³, 4 Kr 4¹⁰); trůn býval výše postaven na stupních (3 Kr 10¹⁹).

21. *A vztáhl Aod svoji levici a vyňal dýku z pravého boku svého a vrazil ji do jeho břicha*

22. *tak silně, že i jilec vešel se železem do rány a nejtučnějším sádlem se obalil. A nevytáhl meče, ale tak, jak byl vrazil, zanechal (ho) v těle: a hned přirozenou cestou skrytá lejna vnitř vyrazila.*

21. *A vztáhl Ehūd svou levou ruku a vzal meč z pravého svého boku a vrazil jej do jeho břicha.*

22. *A vešel i jilec za (plamenem) ostřím, a sádlo se zavřelo za ostřím, neboť nevytáhl meče z břicha jeho, a vyšla lejna. (A vyšel ven do Parš^edon.)*

21. Aod mohl nepozorovaně levicí vytáhnouti připravený meč — Vulg. jej zde jmenuje »sicam«. — *A vrazil do jeho břicha* —; Jos. Flavius mylně tvrdí: »do srdce«.

22. *Tak silně, že i jilec vešel se železem do rány*, hebr.: *a vešel jilec za (plamenem) ostřím* —; délka udána ve v. 16. Nejen meč vnikl do těla, ale i jilec, který as neměl

příčného železa, spolu s ostrím skorem celý v útrobu Eglonovu se zaryl, *a nejtučnějším sádlem se obalil*. Hebr. *a tuk se zavřel za (plamenem) ostrím* — netřeba přísně vykládati, jakoby celý meč vůbec v ráně uvázl a že tukem byl zakryt; tuk obalil i tu část, která snad ještě z rány vynikala.

V následujícím jest lat. překlad delší hebrejského, který krátce dí: *neboť nevytáhl meče z jeho břicha a vyšla lejna*, nikoli ranou, nýbrž, jak Vulg. vysvětluje, přirozenou cestou, což se při velikém poranění stává. V hebr. znění jest poslední věta nejasnou, protože může jejimu slovesu přidán býti trojí podmět. Tím povstaly různé výklady, kterým však Vulg. a starší židovské výklady odporují.

22. **לָהֶב** znamená původně *plamen*, *φίλος*, lesk — plamen meče jest jeho *ostří*, železo. — **וַיֵּצֵא הַפֶּרֶשׁ דָּנָה** podmětem udáváme **פֶּרֶשׁ דָּנָה**, ač jest sloveso v rodě mužském. Srovnej k tomu **הַפֶּרֶשׁ** Ex 29¹⁴ a j., arab. *fartūn*, excrementum, výměšky (targum a Vulg.); přídavek **דָּנָה** jest arcif nevysvětlen. Moore míní, že přidán proto, aby se připodobil výraz ten slovu: **מִכְדְּרוֹתָ** v. 23. Jiní podmětem berou **לָהֶב**, *vyšlo ostří*, a **הַפֶּרֶשׁ דָּנָה** mají za určení směru místa: vyšel meč místem mezi nohami, rozkrokem (Gesenius); **לָהֶב** jest však tuze vzdáleno, a **הַפֶּרֶשׁ** — meč podmětem není, neboť jest rodu ženského. — Jiným podmětem mohl by býti Aod: vyšel **פֶּרֶשׁ דָּנָה** (určení místa) na rozšíření, na plochou střechu, do předsíně; toto nehodí se však k následujícímu v. 23.

Znění tohoto verše 22. bylo zajisté již záhy porušeno; proto posledních slov ani v některých řeckých překladech (A. B.) nenalézáme. B. přidává k v. 23. *ἐξῆλθεν Ἀὼδ τὴν προστάδα* ještě *ἐξ . . . τοὺς διατεταγμένους*, vyšel (spořádaně), řadou sloupů **סָדָר** spořádati) neb stráží. Syrský překlad má: *m'sarhebāi*, vyšel rychle. Lagrange navrhuje tento výklad: Aod odešel tajně, oknem (dle arab. a assyr. *parašdinnu*, *otvor*). Slovo **מִכְדְּרוֹ**, vestibulum, předsíň, má nahraditi nesrozumitelné **פֶּרֶשׁ דָּנָה**: *vyšel oknem*.

23. *Aod pak, zavřev velmi opatrně dvěře večeřadla a zamknuv závorou,*

24. *vyšel zadem. A služebníci královi vyšedše viděli dvěře večeřadla zavřené*

23. *A vyšel Ehūd do síně a zavřel dvěře hořejší komnaty za ním a zamkl.*

24. *A tak sám vyšel. Když jeho služebníci přišli a pohleděli, a aj dvěře hořejší*

a pravili: Snad čistí lůno v letním pokoji. *komnaty zamčeny. A řekli: Bezpochyby zakrývá své nohy ve chladivé komnatě.*

23. *Aod pak, zavřev velmi opatrně dvěře večeřadla* —; v hebr. poněkud jiná souvislost: *A vyšel Ehūd do síně.* — »Hammišd^erōn« (od šadar řaditi, rovnati) dle řeckého προστάδα, aram. ܠܚܕܐ, syr. ܠܚܕܐ, byla by předsíň, sloupovi, schodiště neb cosi podobného. Vyšel z hořejší komnaty, v které zanechal Eglona mrtvého, do jiné síně, kterou pak odešel z domu. Význam slova »mišd^eron« určitě nelze. Vulg. má ve v. 24: vyšel zadem, zadními, malými dveřmi večeřadla. Aod vyšel bezpochyby obyčejným východem, kde viděn byl služebníky královými, neboť ti dle v. 24 pak věděli, že jest král samotén. — *Zavřel dvěře hořejší komnaty a zamkl za ním* (hebr.) —; již tehdy mivali dvěře o dvou křídlech, nebo dílech. Proto množné číslo (jako 16³, 1 Kr 21¹³, 3 Kr 6³¹⁻³⁴). Zavřel za ním (Eglonem), aby služebníci hned do komnaty nevšli a hned o vraždě nezvěděli.

24. *A tak sám vyšel* — přidáno v hebr. znění s důrazem. *A služebníci královi všedše* spatřili z venku již, že jsou dvěře uzavřeny, snad i založeny závorou, o níž arcif v textu řeči není. *A pravili: snad čistí lůno v letním pokoji* —; lépe eufemisticky v hebr.: *Bez pochyby zakrývá své nohy v komnatě chladu* (v chladné komnatě). Orientálové mají o těchto věcech mnohé výrazy, jimiž všeliké neslušnosti v řeči snaží se vyhnouti.

23. המכדרונה vyloženo nahoře. Za בעדר četla Vulg. מאד »velmi opatrně, pilně«; znamená: »za ním, po něm«, jako Gn 7¹⁶. O slovu ינכל mini, že jest přidáno, poněvadž by po pravidle bylo sousledné imperfektum ינכל. Podmětem nemůže býti הלה, spíše Ehud.

24. אך znamená: »nejinak, než — toliko — bez pochyby«. Řčení: את רגליו též 1 Kr 24³: Kryli nohy svrchním šatem svým. Stejně vykládá řecký překlad πρὸς ὀπίσθους κάθηται, aram. עבד זרכא; řecký B však: ἀποκενοὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, urinari. Jos. Flavius vykládá, že služebníci minili, že král spí. החדר המקרה lat. cubiculum — řeck. Α: ἐν τῇ ἀποχωρήσει τοῦ κοιτοῦνος, v záchodě komnaty. Řeck. B překládá jako Vulgata; A snad המקרה nemělo.

25. *A čekali dlouho, až se styděli, a vidouce, že* *25. A čekali až do studu, a hle, nikdo neotvíral dveří*

nikdo neotvírá, vzali klíč hořejší komnaty, a vzali a otevřevše, našli svého klíč a otevřeli, a hle pán pána ležeti mrtvého na jejich leži na zemi mrtvý! zemi.

25. *A čekali dlouho, až se styděli*, hebr. *až do studu* —; jako 4 Kr 2¹⁷, 8¹¹ vyjádřen tím nepokoj, jaký se zmocňuje lidí, když očekávání jejich sklamáno, nejistota, rozpaky, vzrušenost. Jos. Flavius má *πολὴν χρόνον*; i v aram.: velmi dlouho, až mnoho. *Vzali klíč* —; závory, zámky i klíče bývaly a jsou ještě dřevěné. Při zavření dveří zapadly do závory, opatřené několika dírkami, dřevěné hřebky, kterými byla pak závora upevněna. Klíč mívá tolikéž hřebkův, kterými spodem ony hřebky ze závory vysunul a závoru odstrčil. *Našli svého pána ležeti mrtvého* —; nevěděli na první pohled, jak zemřel. Nevyšla ani krev z jeho rány.

25. *וַיִּחְזְקוּ* by bylo *qal* (neb *hif.*) od *חָזַק*, vedlejšího tvaru k *יָחַזַק* (spr.: *וַיִּחְזְקוּ*); lépe přeložiti *וַיִּחְזְקוּ* dle lat. — *עד בורש* jest inf. smyslem v aram. a syr.: *dlouho*, Vulg. *עד מאד* *velmi*. *נָשָׂא* part. má zde prf. význam *padlý*, položený na zemi — jako 4²², 19²⁷, 1 Kr 5³, 31⁹.

26. *Aod pak, když oni se děsili, utekl, a přešel místo model, odkudž se byl vrátil, a přišel do Seirath.*

26. *A Ekhūd zachránil se, když oni meškali, a přešel modly a ušel do Se'irah.*

27. *A ihned zazněla trouba na hoře Efraim, a sestoupili s ním synové israelští a on kráčel v čele.*

27. *A stalo se, když přišel, troubil v troubu na výšině Efrajim, a sestoupili s ním synové Israele s hory a on před nimi.*

26. Aod nabył čekáním služebníkův a potom děsem a zmatkem při mrtvole králově nastalým tolik času, že mohl utéci, *zachránil se, když oni meškali* (v. 24¹). *Přešel místo model* —; jako v. 19¹. *tesané kameny*. »Přejíti« znamená v hebr. jíti kolem neb blíže něčeho neb přejíti řeku. *Odkudž se byl vrátil* — přidává Vulg. Za tím místem byly asi hranice Moabských, neboť se zdá, že se potom již ocitl v bezpečí. *Ušel do Se'irâ* (hebr.) —; etym. drsný, lesnatý. Bylo to místo kdes na začátku hor Efraim, které nelze nyní určit. Seir knihy Jos 15¹⁰ leželo na hranicích kmene Judova a Benjaminova, a bylo Aodovi tuze vzdáleno.

27. Aod zbouřil Israelské: *A ihned zazněla trouba na hoře Efraim* —; Aod, jakmile přišel do Seirath, dle hebr. sám *troubil v troubu*, aby tak svolal tamější Israelity do zbraně (6³⁴, 1 Kr 13³). A sestoupili ti, kteří na horách Efraim, hlavně z kmene Benjaminova, bydleli, s hor do údolí Jericha, a Aod byl jejich vůdcem.

26. זָרָא znamená: *zatím, co* (když), jako Ex 33²², Job 1¹⁸. —

זָרָא doplňují někteří; přešel totiž P'silim, modly (dle Gn 32³²). O řece se tu neděje zmínky. Obešel snad to místo, aby se vyhnul Moabitům, kteří tam bydleli.

27. Řecké překlady (jako B) mají přidáno εἰς γῆν 'Ισραήλ, snad z pozdější doby. V hebr. můžeme mysliti doplněno שָׁמָּה: když přišel *tam*, totiž do Seirath. — שֹׁפָר, σαφαίρη, trouba, někdy rohu podobná, proto i קָרָן na místě שֹׁפָר. Na horách Efraim měli svá sídla kmenové Manasses, Efraim a Benjamin.

28. *A řekl jim: Následujte mne! Vydalť Hospodin naše nepřátele, Moabity, do našich rukou. A sestoupili za ním a opanovali brody jordánské, které převádí do Moabu, a nedopustili nikomu přecházeti.*

29. *Ale pobili v oné době Moabitů kol deseti tisíc, všechny statné a silné muže; žádný z nich nemohl vyváznouti.*

28. *A řekl jim: Pospěšte za mnou, neboť dává Jahve vaše nepřátele, Mo'ab, do vašich rukou. A sestoupili za ním a vzali brody jordánské proti Mo'abu, a nedovolili nikomu přejíti.*

29. *A pobili Mo'abitů v oné době asi deset tisíc, všechny tlusté a všechny silné muže, a neunikl nikdo.*

28. *Následujte mne* —; slibil svým lidem vítězství nad Moabity. *A opanovali brody jordánské, které převádí do Moabu, a nedopustili nikomu přecházeti* —; nadběhli Moabitům, kteří byli v krajině předjordánské v Jerichu, zaujali místa u brodů jordánských proti Moabitům (dle hebr.), aby jim tak zavřeli zpáteční cestu do Moabu. Brody ty nalézaly se u Galgala, nedaleko ústí Jordánu.

29. *Ale pobili v oné době Moabitů kol deseti tisíc* —; nebylať to bitva jednoho dne, ale v celé této výpravě padlo tolik mužů. *Všechny statné a silné muže* —; v hebr. samé *tlusté*,

totiž silného těla. Smyslem kryje se obé: vojsko Moabitů skládalo se z mužů silných, bojovných; byli však vesměs porubáni.

28. **רדס אהרי** neznamená zde »pronásledujte mne«, ale »běžte za mnou« (4 Kr 5²¹). — **כְּמֹרֶא** dle Moore dativus incommodi — nikoli brody vedoucí k Moab; poněvadž všechny spodní brody vedly k Moab, nebylo toho určení třeba. Latinský př. dle řeckého.

29. **לְחֻשׁ** *tlustý*, v aram. **לְחֻשׁ** *hrozný*, syr. *hbitý*. Někteří vykládají: »bohatí, velcí«, což se však sem nehodí.

30. *A snížen jest Moab onoho dne pod rukou Israhelovou, a odpočinula země po osmdesáte let.*

30. *A jest ponížen Mo'ab onoho dne pod rukou Israhelovou. A měla země pokoj po osmdesáte let.*

30. *A snížen jest Moab onoho dne* —; dvanáct rukop. a syr. mají: *v oné době*. Podobným rčením zavírá spisovatel děje některých soudců, na př. 8²⁸, 11³³ (4²³). Snížení to znamená jedině, že po zabití krále Moabitův a po porážce jejich vojska byly kraje israelské vyklizeny od nepřátel. Není však tím řečeno, že by byli Moabšti na dále Israelitům podrobeni (srov. 1 Kr 7¹³ o snížení Filištinův). — *Odpočinula země po osmdesáte let* —; i zde čítají k těmto rokům léta modloslužby od smrti Othonielovy i léta utiskování. Znění však mluví toliko o letech úplného klidu, počínajíc vítězstvím Aodovým.

30. Řecký překlad přidal: »A soudil je Aod, až zemřel«, (poněkud jinak: 10²⁻³, 12⁷⁻⁹⁻¹¹⁻¹³, 15²⁰). Winckler spatřuje ve vypravování o Ehudovi dvojitou zprávu (i Budde a Moore): dvojí vejítí ku králi, dvojí odchod (v. 19 a 20, 22 a 23, 27 a 28). Jednotnost je však dosti patrnou.

Aod právem čítán jest k soudcům, Bohem povolaným, neboť tak o něm tvrdí v. 15. Zabil sice Eglona Istivě; ale dlužno míti na zřeteli, že to byl nepřítel lidu, že v tehdejší válce bylo to obyčejem zcela dovoleným, poněvadž mravní cit tehdejších bojovníků nebyl tak vyvinut, jak bychom si nyní přáli.

3³¹. O Samgarovi se krátce jen sděluje, kterak vysvobodil Israele.

Při něm není připomenuto, že by Israel byl hřešil proti Bohu, ani není udána doba útisku a pokoje jako u ostatních.

Vzpomínka tato zasluhuje však víry, neboť Samgar jest uveden též v písni Debořině, a byl považován vykladatelé za osobu historickou.

31. *A po něm byl Samgar, syn Anathův, který pobil šest set mužů z Filištinů radlem, a sám též uchránil Israele.*

31. *A byl po něm Šamgar, syn Anath, a pobil ostnem volským šest set mužů Filištinů, a vysvobodil i on Israele.*

31. *Po něm* —, totiž po Aodovi. Nikoli v témž kraji, ale jinde povstal Samgar. Jeho činnost mohla býti současnou s činností Baraka a Debory, neboť i tito povstali po smrti Aodově (4¹).

Povstal Samgar, syn Anathův —; hebr. *Šamgar, syn Anatha*. Ani v 5⁶ není o něm více udáno; tam jmenován spolu s Jahel při líčení smutné doby Israelitův. Jeho jméno jest zdánlivě cizí; etym. by mohlo znamenati: »jenž ničí, boří«. »Anath« bylo jméno kananejské bohyně, po níž některá místa (Bethanath v Galileji, Anatoth u Jerusalema) pojmenována.

Který pobil radlem šest set mužů z Filištinů, hebr.: *pobil ostnem volským šest set mužů Filištinův*. Filištiné bydleli na jihozápadní straně Palestiny a činili asi vpády do blízkých krajů kmenů Judova, Simeonova nebo Danova. Samgar povstal, a nikoliv asi sám, nýbrž společně s jinými Israelity bojoval proti Filištinům a vyznamenal se vzácnou udatností hlavně tím, že *ostnem volským* pobil 600 Filištinův. Osten, kterým voly při orání pobízeli, byl někdy i čtyři metry dlouhý a na konci opatřen železným hrotem. Filištiné brali dle 1 Kr 13¹⁹ podmaněným lidem zbraně, a při novém vpádu jejich vyšel proti nim Samgar s lidmi, kteří právě na poli byli, a neměvše zbraní, bojovali proti nim ostny. *A sám též uchránil Israele* —, v hebr. jen: *i on vysvobodil Israele*. Některým se zdá, že sem položen tento děj proto, aby bylo odůvodněno jmenování Samgara v 5⁶.

31. Jméno Samgar krále Gargamiš v říši Hittitů z doby Asurnasirpala a Salmanassara II. objeveno sice v assyr. nápisech 9. stol. před Kr. (Sa-an-ga-ra, země Šanhar, Samgar-Nebo u Jer 39³), není však ve spojení s našim rekem. — Bohyně »Anath«, známá i v Egyptě, nebyla jediné bohyně Hittitův. — מִלְכָּמָה snad מִלְכָּמָה, v aram. פֶּרַשׁ ostén, v syr. mesāsā, jako βοιπλήξ; nikoli ἀροτροπός neb vomer Vulg.

IV. Barak a Debora.

Hlava 4.

Israelité zhřešili znovu proti Bohu, jenž vydal je za to v moc Jabina, kananejského krále Azoru. Jeho vojevůdcem byl Sisara (v. ¹⁻³). Prorokyně Debora vybidla Baraka, aby vyšel s lidmi kmene Zabulonova a Neftali proti Sisarovi (v. ⁴⁻⁹). Barak vytáhl na horu Tabor, a když se přiblížil Sisara, vypadl naň Barak dolů do údolí, porazil a pronásledoval jej (v. ¹⁰⁻¹⁶). Sisara utekl do stanu Jael, Kenitské ženy, kteráž jej ve spaní zabila, a mrtvolu jeho Barakovi ukázala (v. ¹⁷⁻²²). Jabin pak úplně podroben (v. ²³⁻²⁴).

Vypravování o vítězství nad Sisarou ve hlavě 4. jest prosaické. Počiná obvyklým úvodem (4 ¹⁻³), a jest uzavřeno zprávou o ponížení nepřátel (4 ²³). O témž vítězství jedná však také hl. 5. v písni Debořině (v. ²⁻³¹) a přidává ku hl. 4. hlavně toto: Poslové jsou vysláni ku kmenům israelským (5 ¹⁴⁻¹⁸); Barak nočním útokem (5 ²⁰) překvapuje nepřítele; i ti, kdož se prve boje neúčastnili, chápou se po té zbraní proti utíkajícímu nepříteli, vyjímajíc město Meroz (5 ²³).

Obě souběžné zprávy vykazují některé rozdíly. Liší se jmenovitě v těchto věcech: V písni (v. ¹⁹) shromažďují králové kananejší vojsko, v hl. 4. jedině král Jabin. — V hl. 4. není však účastenství jiných králů nijak vyloučeno; byli to králové Jabinovi podrobení, nebo s ním i spolčení, jichž spojená vojska Sisara vedl. Jabin nebyl bez pochyby boji u Kisonu přítomen; proto jest jmenován častěji jen Sisara. Jabin jest v hl. 4. jmenován králem Azoru, což neodporuje písni, která jej jmenuje králem Kanaanu, poněvadž i Azor k zemi kananejské náležel. Krále celého Kanaanu tehdy nebylo.

Dle písněúčastnili se boje všichni kmenové, kteří měli svá sídla poblíž bojiště: Efraim, Benjamin, Manasses, Issachar, Zabulon a Neftali. — Dan, Aser, Ruben a Manasses ze Zajordání vyzvání nevyhověli. Dle hl. 4. měl Barak toliko muže kmenů Zabulon a Neftali. Tím však není vyloučeno, že se i lidé z ostatních kmenů přidali k výpravě Barakově, o nichž zmínka ve hl. 4. opomenuta.

Větší rozdíl pozorujeme v jednotlivostech zabití Sisarova, Dle 4 ²¹ ležel Sisara na zemi ve stanu a spal, když mu Jahel kůlcem

stanu prorazila spánky a přibila jej k zemi. Dle 5²⁵⁻²⁷ stál však na dvoře stanu a pil mléko, a tu prorazila mu Jahel spánek jeho, tak že padl mrtev k jejím nohám. — K tomu lze připomenouti, že znění 5²⁶ není dosti jasno, a tím zdánlivý odpor není tak závažným. Ostatně jest celé vypravování příliš stručné; vynechává mnohé jednotlivosti a spojuje děje a činy, jež po sobě bezprostředně nenásledovaly.

Místopis krajiny, o níž se v dějích Baraka a Debory jedná, není tak na jisto postaven, abychom odporům, jež z něho kritikové dovozují, přikládali veliké váhy. Israelité se shromažďují v Kadeš Neftali, aby táhli proti králi azorskému; táhnou však kol Azoru, které leželo jižně od Kadeš, na horu Tabor. (Kadeš jest asi hodinu severně od Azoru.) Sisara vychází z Ĥarošeth (Ĥaritiije), které bylo asi na západním pokraji veliké roviny Ezdrelonské. Tam svedena bitva, z níž Kananejští prchají směrem k Ĥarošeth. Sisara se skrývá v stanu Kenity blíže Kadeš. — Mohlo-liž prý se to vše státi před mocným Jabinem a v takové blízkosti jeho?

Pro tyto zdánlivé neshody domnívají se někteří, že jsou v hl. 4. a 5. sloučena dvě různá vypravování a děje: vypravování o válce kmenů Zabulon a Neftali s Jabinem, králem azorským (Ĥazôr), a vypravování o jiné válce Sisarově, krále Ĥarošeth, s israelskými kmeny. — Touto domněnkou nejsou však zmíněné neshody odstraněny a nová obtíž, ba větší, nastává, neboť toto vysvětlení přičí se v mnohém i znění hl. 4. a 5. i tradičnímu výkladu. Navrhli proto vysvětlení, dle něhož prý redaktor díla vložil sem, do vypravování o Sisarově boji, zprávu o Jabinovi. Považují jméno Azor za nevhodné (Lagrange), Sangara pak hethejského za nepřítele Israelských a Sisaru za vůdce Hethejských z Kadesu na Orontu. Hethejský Sangara náleží však IX. století.

Namítají dále: Kniha Jos 11¹⁻⁹ líčí boj Josuův se severními Kananity, kteří byli spojeni pod Jabinem, králem azorským, v němž Azor zbořen (11¹¹). — Proč by se byl nemohl král téhož města v době Baraka a Debory nazývati tímž jménem?

Dobu, kdy as byla hl. 4. psána nelze přesně určit. Spisovatel knihy Soudců vzal toto vypravování ze starších pramenů, jež snad byly nejprve zapsány v kmeni Neftali. Pisni hl. 5. připsují mnozí větší stáří než prosaickému vypravování hl. 4. Toto však není sepsáno teprve podle písně, poněvadž mnohé vynechává,

v něčem i znění písně na první pohled odporuje. Bylo tudíž psáno samostatně, snad i v téže době jako píseň.

Pisatel hl. 4. znal Mojžíše a mluví o Jahve tak, jako jest o něm psáno v knihách Mojžíšových; mohl tudíž znáti Pentateuch.

Verš. 1.—9. Israelité opětně hřeší: Jahve je proto vydává v moc Jabina, krále kananejského. Když činí pokání, povstává Debora a volá Baraka k boji proti nepřátelskému vojevůdci Sisarovi.

Vulgata :

Hebrejský text :

1. *A synové israelští činili po smrti Aodově opět zlé před tváří Hospodínovou.*

2. *A vydal je Hospodin v ruce Jabina, krále kanaanského, který kraloval v Azoru a měl vůdce svého vojska, jménem Sisaru; ten pak bydlil v Haroseth pohanském.*

1. *A synové Israelovi opět činili, co bylo zlé před očima Jahve, když zemřel Ehud.*

2. *A prodal je Jahve v ruku Jābīna, krále Kēna'an, který kraloval v Hāzôr, a vůdcem jeho vojska (byl) Ši-šērā, a tento bydlil v Hārô-seth pohanů (národů).*

1. Úvod podobný jako ve hl. 2¹¹, 3⁷⁻¹². *Po smrti Aodově* —; v hebr. jest udána vedlejší okolnost větou: *když Ehud zemřel*. Aod nebyl soudcem a vůdcem severních kmenův, o nichž jest ve hl. 4. řeč. Snad počala již za jeho žití bezbožnost Israelitů, ne právě teprve »po jeho smrti«; v. 1¹ di jen: »když Israelité opět hřešili a když byl Aod mrtev, tu vydal je Hospodin . . .« I při Samgarovi bylo udáno, že byl povolán po Aodovi.

2. *A vydal*, hebr. *prodal je* —; jako v 2¹⁴ (3⁸). *V ruce Jabina, krále kanaanského, který kraloval v Azoru* —; *Jābīn* (etym. »rozumný«) jest jmenován již v Jos 11¹. Ten byl již Josuem poražen, a Azor, »které vynikalo již od starodávna nad ostatní království« (11¹⁰) a které bylo hlavním městem Jabinovy říše, bylo tehdy úplně srobeno. Tento druhý Jabin jest snad potomkem prvního, Azor pak znovu vystavěno. Jest jmenován: »*králem kanaanským*« nikoliv celé země Kanaanu (těch dle bible a zpráv egyptských nebylo), poněvadž tam byli již i Israelité, ale oněch Kananejských, kteří bydleli dle Jos 11⁵ v se-

verních krajích země, při jezeře meromském (jako 5¹⁹). Lagrange vynechává: »který kraloval v Hazor« a klade sem Šamgara. Azor bylo bezpochyby nedaleko Kadeš, tam, kde se nyní nachází značné zříceniny v místě nazývaném Ĥirbet Harre, as hodinu jihovýchodně od Qedeš. Etymologicky znamená Hazor »dvůr« neb »ohradu«. Proto je též hledají v místě, které leží jihozápadně od Qedeš a je dosud zváno podobně: žebel Ĥadire a merdž Ĥazira. *A měl vůdce svého vojska, jménem Sisaru* —; Sisara byl vůdcem vojska Jabinova, ale nebydlel v hlavním městě, nýbrž v *Harroseth pohanském*, v hebr. *Ĥarôseth pohanů* či národů, gojjim. Místo toto bylo na severu v krajině, která se později jmenovala »Galilea národův«. Přídavek gojjim ukazuje, že tam bydleli různí, ovšem pohanští národové. Stotožňují je s nynějším el-Ĥaritīje na západním konci roviny ezdrelonské.

2. הַצִּיר určoval Robinson v Tell Ĥureibe, jižně od Qedeš. Jméno Hazor jest uvedeno v nápisech Thothmesa III. egyptského (1503—1449); vedle domácího krále byl tam, jako v Sidonu, egyptský správce, poněvadž byla tehdy země Kanaan egyptskou provincií. Jmenováno je nalézáme i v listech Amarna a ve zprávách egyptských cestovatelů (Srov. Sayce: »Patriarchal Palestine«, str. 211—228), v 1. knize Makk 11⁶⁷, u Jos. Flavie. Šalomoun je opevnil (3 Kr 9¹⁵), Tiglath-Pilešar r. 734 př. Kr. dobyl. צִיר značí u Ezdr 2⁵³ a Neh 7⁵⁵ jméno služebníků chrámových. Pro zakončení podobalo by se jménům Hittitským, která jako Chtasira, Maurasira — končí v -sira. *Ĥarôseth* hledají v hořejší Galileji. El-Ĥaritīje má podobné jméno, a poněvadž se nalézá při začátku roviny ezdrelonské mezi Kaiffou a Nazaretem, při řece Muqatta-Kisonu, mohla tamní pevnost ovládati druhdy vstup do roviny i hlavní obchodní cestu, která tudy vedla.

LXX vykládá: *a tento bydlil* — o králi. U Lagarda divné znění: *deinde Jabis servierunt regi alienigenarum (Philist.) annis XX hic rex Canaan fuit, qui regnabat in Astaroth(!).*

3. *A volali synové israelští k Hospodinu, neboť měl on devět set okosených vozův, a po dvacet let je násilně utlačoval.*

3. *A volali synové Israelovi k Jahve, neboť devět set železných vozů měl a sužoval syny Israelovy násilně po dvacet let.*

3. *A volali* —, jako 3⁹. *Měl devět set okosených vozů* —, v hebr. *železných vozů*, jako ve v. 13. a v 1¹⁹. Takovýchto vozů mohlo se při válce v rovině Ezdrelon velmi výhodně užívat.

I v knize Jos 17¹⁶ se praví, že měli tamní obyvatelé železné vozy; Thothmes III. zajał po bitvě v rovině Megiddo devět set dvacet čtyři vozy. *Po dvacet let je násilně utlačoval* —. Poroba tato trvala déle než ony první, a Israelité byli utlačováni silou a mocí, t. j. násilím, aneb velmi mnoho. Obě ty věty mluví o Jabinovi, nikoliv o Sisarovi.

4. *Byla pak Debora, prorokyně, manželka Lapidothova, která soudila za oné doby lid.*

5. *A sedávala pod palmou, která se jejím jménem nazývala, mezi Ramou a Bethel v horách Efraim, a vystupovali k ní synové israelští k všelikému soudu.*

4. *A D^{ebh}ōrā, žena prorokyně, manželka Lappidothova, ta soudila Israele v oné době.*

5. *A sedávala pod palmou D^{ebh}ora mezi Rāmā a mezi Beth'el v horách Efrajim, a vystupovali k ní synové Israelovi k soudu.*

4. *Byla pak Debora prorokyně* —; D^{ebh}ōrā (etym. »včela«), žena prorokyně, žena nadšená duchem Božím, jako Maria, sestra Mojžišova (Ex 15²⁰). Táž vzbudila a vedla odpor Israelitů proti Jabinovi. Předpověděla lidu sice vítězství, ale proto ještě prorokyni se nenazývá, poněvadž předpovídání budoucnosti teprve později k prorockým výkonům náleželo. *Manželka Lapidothova* —; tak slul její manžel, o němž nic více nevíme. Jméno »lappidoth« může znamenati »pochodně«; z toho nelze však nijak usuzovati o zaměstnání onoho muže. *Která soudila za oné doby lid* —, v hebr. *soudila Israele* —; neznamená zde »hájila lid« (jako 3¹⁰), ale »soudila«, protože o tom blíže v následujícím verši. Náležíť proto všim právem k soudcům, ač není v 1 Kr 12¹¹ a v listu k Hebr. 11³² mezi soudci jmenována; tamť jsou vyjmenováni jen ti, kteří pro israelský lid bojovali. Debora provázela Baraka, povzbuzovala jej i vojsko jeho k boji, sama však nebojovala. Snad vykonával i Barak soudcovské výkony oné doby, vedle Debory, na jiném místě, v jiném kmeni, ač o tom sv. Písmo nemluví. »Prorok« a »soudce« jest spojeno též Nm 11²⁹ a Is 3².

5. *A sedávala pod palmou* —; tam soudila lid, činila soudní rozhodnutí. Lid přicházel k ní, kdykoli v nějakém sporu byl neb soudního výroku potřeboval. Debora neobcházela jako

Samuel v pozdější době (1 Kr 7¹⁶) jednotlivé obce israelské, ale zůstávala na určitém místě. Úsloví to neznamena zde »bydlila pod palmou«, neboť nemohla Debora míti svůj stan a bydlení pod posvátným stromem. *Která se jejím jménem nazývala* —, v hebr. jedině *Debhora*. U Bethel (vých. od Bethel) byla pod dubem Allon-Bakuth pochována též (dle Gn 35⁸) Debora, kojná Rebečina; proto míní mnozí, že tento strom jest týž, pod kterým později Debora soudila lid. Totožnost zůstává však pochybnou. Ještě určitěji udáno místo to slovy: *mezi Ramou a Bethelem v horách Efraim* —; Rāmā, nynější er-Rām, dvě hodiny severně od Jerusalema, leží sice v kmeni Benjamin, ale ještě v horách Efraim.

4. דְּבוֹרָה jest etym. řecké *Mέλισσα*; ženy mívaly častěji jména zvířat: Zippora (ptáček), Hulda (lasička), Rachel (ovce) a p. »Prorokyněmi« jmenuje sv. Pismo ještě Huldu, Noadiju a Annu.

שֵׁשֶׁת לְפִדּוֹת překládají rabbinové »žena pochodní« a vysvětlují, že připravovala svítílny chrámové; též »žena ohnivá« s ohledem na jméno *Barāq* — »blesk«.

5. דְּבוֹרָה נִזְמֶר nikoli נִזְמֶר ve všech překladech: palma Deborina. Aramejský překlad přidává: »a bydlila v Ataroth Debora a měla v Jerichu palmy, zahrady v Ramatha, olivy olej dávající v údolí, zavlažené pole v Bethel«. Lagrange překládá dle Jer 10⁵: »sedávala pod sloupem (pilířem) Debory«. Dle 5¹⁵ byli s ní vůdcové kmene Issachar; proto lze se domnívati, že sama byla též z kmene Issacharova. Jiní hledají její sídlo v nynějším Debūrījje u paty Taboru.

רִבְיָה, míst toho jména bylo více; znamená »pahrbek, výšinu« a jest v Písmě častěji uváděno. לְבִישָׁן, soudila dle zvykův, obyčejův israelských a zajisté i dle zákona Božího.

6. *Kterážto poslala a zavolala Baraka, syna Abinoemova z Kedeš Neftali, a pravila jemu: Prikazuje ti Hospodin, Bůh israelský: Jdi a veď vojsko na horu Tabor, a vezmeš s sebou deset tisíc bojovníků ze synů Neftali a ze synů Zabulon.*

6. *A poslavši zavolala Bārāqa, syna Abino'am z Qedeš Naftali, a řekla jemu: Zdaž nerozkázal Jahve, Bůh Israelův: Jdi a táhni na horu Tabhôr, a vezmi s sebou deset tisíc mužů ze synů Naftali a ze synů Zebulôn?*

6. Tento verš jest pokračováním v. 3., když mezi tím udáno, kdo byla Debora, která měla osvoboditi lid od nepřátel. *Kterážto*

poslala a zavolala —, vnuknutím Božím, jako počali i jiní soudcové činnost svou, Duchem Božím jsouce vedeni. *Baraka, syna Abinoam* —; Bārāq (t. j. blesk), syn Abino'am (může znamenati: otec můj jest sličnost), neobdržel posláni přímo od Boha samého, ale prostřednictvím Debory. *Z Kedeš Neftali* —; míst, Qedeš jmenovaných, bylo více a proto na rozdíl od Qedeš Juda, Qedeš Issachar, Qedeš v poušti Sin, přidáno zde Qedeš v kmeni Naftali, neb jako u Jos 19³⁷: »Qedeš v Galileji, v horách Naftali«. Jest to nynější Q^edeis, západně od močálu Hūle. Kedeš Neftali bylo městem levitským a ochranným, a mívalo dříve svého kananejského krále. *Přikázal ti Hospodin, král israelský* —, jest v hebr. ještě důrazněji vyjádřeno otázkou; přikázal tak Bůh prorokyni. *Jdi a veď vojsko na horu Tabor*, hebr.: *Jdi a táhni na horu Tabhōr* —. Tabor, nynější Žebel eṭ-Ṭōr, jest kuželovitý vrch (etym. »pupek«) o dosti prostranném vrcholu. Tam mohli se Israelité velmi výhodně shromážditi a postaviti se proti nepříteli, který byl na velké rovině pod vrchem. Hora Tabor leží již v kmeni Zabulon. Kmenové Neftali a Zabulon shromáždili se přede všemi ostatními, protože byli na blízku, a že více od Kananejských trpěli. Dle hl. 5. účastnili se boje i někteří z ostatních Israelitův.

6. קדש značí »svaté místo«. — הֲלֵא בָיָה v této záporné otázce obsažena jest kladná odpověď, jako 1 Kr 20³⁷, Mich 3¹. כִּךְ וּמִשְׁבֵּת Vulg. doplnila: vojsko; LXX καὶ ἀπελεύσῃ εἰς. V jiných překladech: *ídoť, hle!, táhni, rozlož se na hoře*. S následujícím מִשְׁכַּח ve v. 7., které má přechodný význam, tvoří úslovi toto slovní hříčku.

7. *Já pak k tobě přivedu v místě řeky Kisonu Sisaru, knížete vojska Jabinova, a jeho vozy a veškero množství, a vydám je v ruku tvou.*

8. *A řekl jí Barak: Půjdeš-li se mnou, půjdu; nebudeš-li chtítí jíti se mnou, nepůjdu.*

7. *A přitáhnu k tobě k řece Qišōn Šiše^{ru}, vůdce vojska Jabinova, a jeho vozy a jeho tlupy, a dám jej v ruku tvou.*

8. *A řekl jí Bārāq: Půjdeš-li se mnou, i já půjdu, a nepůjdeš-li se mnou, nepůjdu.*

7. *Já pak k tobě přivedu v místě řeky Kisonu* —; prorokyně mluví tak ve jménu Jahve: Jahve přivede nepřítele Sisaru na místo ono, na němž jej Israelité porazí a zničí. Bystřina

Kison, hebr. (údolí) *Qišon*, nynější Muqatta, počíná západně u hory Tabor a protéká rovinou Jezrael podél Karmélu. Sisara táhl z Ĥarošeth k Taboru a přišel k potoku Kisonu, který tehdy byl rozvodněn, čímž zkáza jeho vojska byla ještě zvětšena. *Knížete vojska Jabinova* —; *sār*, kníže, vůdce, jehož povinností bylo v pozdějších dobách sčítati a svolati lid k vojenské službě povinný, a nebyl-li král přítomen, státi v čele vojska. *A jeho vozy a veškero množství*, t. j. jízdní vojsko i pěší tlupy; v hebr. původně »hluk«, z čehož přeneseně: »tlupy«. *A vydám je v ruku tvou* —; viz v. 14.

8. Barak žádá, aby ho Debora provázela; buď neměl z počátku tolik odvahy, aby sám výpravu tu podnikl, anebo chtěl, aby si přítomností Debory zajistil Boží pomoc (v. 14.) a zjednal větší důvěru Israelských. Řecký překlad přidává příčinu vzatou z v. 14.: »neboť nevím den, v němž mi dá svého anděla vůdcem po šťastné cestě (výsledku)«. Barak tedy poněkud váhal, důvěřuje přítomnosti Debořině více než slibu Božímu. Proto bylo se mu odřící radostné slávy, že by vlastní rukou nepřátelského vůdce skolil. Váhání jeho netrvalo však dlouho. Proto jmenuje jej sv. Pavel v listu k Hebr. 11³² mezi těmi, kteří se vyznamenali vírou; o jeho chybě nepoznamenává ničeho.

9. *Kteráž mu řekla: Půjdu sice s tebou, ale tenkrát ti vítězství přičteno nebude, neboť bude Sisara vydán v ruku ženy. Vstala pak Debora a kráčela s Barakem do Kedes.*

9. *A řekla: Půjdu zajisté s tebou, ale nebude tvá sláva na cestě, kterou nastupuješ, neboť vydá Jahve Šiše^eru v ruku ženy. A vstala Debhora a šla s Bārāqem do Qedeš.*

9. Debora svoluje a půjde s ním, *ale tenkrát ti vítězství přičteno nebude*, v hebr. správněji: *ale nebude tvá sláva na cestě* (výpravě), *kteřou nastupuješ* —, t. j. nezískáš si v této výpravě plné slávy, jak snad očekáváš anebo si přeješ. *Neboť bude Sisara vydán v ruku ženy* —, hebr.: *vydá Jahve Sisaru v ruku ženy* —; poněvadž průvodu a pomoci ženy potřeboval, proto slávu z usmrcení Sisary bude mít žena, ovšem žena jiná, nežli Debora, totiž Jahel, která oslavována za to v 5²⁴ nn.

Vstala pak Debora a kráčela s Barakem do Kedes —; vyšli snad z Bethel, kde Debora bydlela, a šli do Kedes na severu

cestou čtyř neb pěti dnův. Odtud snad posláni poslové k různým kmenům israelským, aby se shromáždili a táhli na horu Tabor. V. 10. lat. netvrdí, že by oněch deset tisíc bývalo shromážděno v Kedes a že by byli odtud táhli na horu Tabor; cesta tato by byla bývala obtížnou, poněvadž by jim bylo jíti kol Azoru. Též se mohli na hoře Tabor snáze sejíti než v Kedes, poněvadž na severu nebyly osady Israelitů tak četné. S Deborou táhli tam snad zároveň i Efraimité.

9. **וַיִּשְׁלַח** je omezující neb opravné slůvko. Vulg. četla **וַיִּשְׁלַח** „tenkrát“. V *ruku ženy* vykládali někteří také o Deboře, která měla podíl na vítězství nad nepřáteli. Správný výklad verše ukazuje však na Jahel, a proto dí Jos. Flavius, když vyličil, jak Jahel zabila Sisaru: „a tak samo vítězství, jako byla předpověděla Debora, přešlo na ženu!“

Verš 10.—22. Vypsána bitva a porážka Kananejských; Sisara zabit ženou Jahel.

10. *Kterýžto svolav Zabulon a Neftali, vytáhl s deseti tisíci bojovníkův, a měl v průvodu svém Deboru.*

10. *A povolal Bārāq Zēbūlūna a Naftali do Qedeš, a vystoupilo za ním v patách deset tisíc mužův, a vystupovala s ním Debhōra.*

10. *Kterýžto svolav Zabulon a Neftali* —; hebr. přidává: *do Qedeš*, kteréž by udávalo, že se Israelité sešli v Kedeš. *Vytáhl s deseti tisíci bojovníkův*, hebr. doslovně: *a vystoupilo při nohách jeho* (za ním v patách) *deset tisíc mužů*, z těchto jmenovaných kmenův. *A měl v průvodu svém Deboru*, hebr.: *Debora vystupovala s ním* —, když šli na horu Tabor (v. 12.).

10. **וַיִּשְׁלַח**, vystoupilo — nikoli Barak, ale množství vojska. **וַיִּשְׁלַח** nelze přeložit „s pěšimi“, neb se dle 8⁵, Ex 11⁸, 1 Kr 25²⁷ a j. rovná **וַיִּשְׁלַח** t. j. „za ním“. Lagrange vynechává **וַיִּשְׁלַח**; lépe by bylo dle B **וַיִּשְׁלַח**.

11. *Haber pak Kinejský oddělil se kdys od ostatních Kinejských, svých bratrů, synů Hobaba, příbuzného Mojžíšova, a rozbil své stany až k údolí, jež se zove Sennim, a bylo u Kedes.*

11. *Heber pak Qenita oddělil se od Qaina, od synů Hōbāba, švakra Mojžíšova, a rozbil své stany až k (stromu) Elon Bēza'annīm, který byl blíže Qedeš.*

11. Vypravování jest tímto veršem přerušeno, aby se mohlo vhodně vložit, čeho bude třeba ke zprávě o smrti Sisarově ve v. 17. Udává, kde byl stan Heberův, a jak se dostal Heber až na sever ku Kedes.

Haber pak Kinejský (viz 1¹⁶) *oddělil se kdys od ostatních Kinejských* —, v hebr.: *oddělil se od Qaina, od synů Hobaba* —, t. j. oddělil se od hlavního svého kmene, který bydlil na jihu v Judsku, *a rozbil stany své až k údolí, jež se zove Sennim*. Tím jest určeno, kde se v době vypravování Kenité tito nalézali; přišli na sever, kde bylo Sennim i dle Jos 19³³, totiž na hranicích kmene Neftali. V hebr. jest: *až k Elon* (stromu) *B^eza^cannim, který byl při* (nedaleko) *Qedeš*; q^re B^eza^cnannim.

11. עֵלֹן jest participium; — עֵלֹן znamená strom, zejména »posvátný strom« bez určení druhu. V בצננים není ב předložkou, poněvadž by עֵלֹן pak mělo člen, kdežto jméno to jest zde v genitivu. V mass. znění a v překladech jest psáno různě. Vulg. i aram. přeložili »údolí«. B^eza^cnannim bylo na hranicích Neftali u Dámie, jižně od jezera Tiberias. Lagrange klade tento strom ku Qedeš Issakhar (1 Par 6⁵⁷). Jméno Heber nalézáme i v kmeni Ašer (Gn 46¹⁷, Nm 26⁴⁵) i v Benjaminově (1 Par 8¹⁷) i v Judově (1 Par 4¹⁸) i v listech Amarna: Ḥabiri.

12. *A bylo oznámeno Sisarovi, že vytáhl Barak, syn Abinoemův, na horu Tabor.*

13. *A shromáždil devět set okosených vozův a veškeru vojsko z Haroseth pohanů k řece Kisonu.*

12. *A oznámili Šišerovi, že vystoupil Bārâq, syn Abino'am, na horu Tabhôr.*

13. *A svolal Šišera všechny své vozy, devět set železných vozův, a veškeren lid, který s ním byl, z H^arôseth (národů) pohanů k údolí Qišôn.*

12. 13. Sisara zvěděl o tažení Israelitův, a shromáždil své vojsko a devět set válečných vozů, vyšel z Haroseth národů (v. 2) *k řece Kisonu*, dle hebr. *k údolí Qišôn* (v. 7).

12. וַיִּגְדְּ, a oznámili — neurčený podmět. Táhl k hoře, nikoli na její vrchol.

13. עַם znamená válečný lid, vojsko, jako jinde עַמּוֹ.

14. *A řekla Debora Barakovi: Vstaň, tentoť jest den,*

14. *I řekla Debbhora k Bārâqovi: Vstaň, neboť tento*

ve kterém vydal Hospodin Sisaru do rukou tvých. Hle, on sám jest tvým vůdcem. Sestoupil pak Barak s hory Tabor a deset tisíc mužů s ním.

jest den, ve který dává Jahve Šiše-ru do ruky tvé. Nevychází-liž Jahve před tváří tvou? A sestoupil Būrâq s hory Tabhôr a deset tisíc mužů za ním.

14. Debora dodává Barakovi odvahy, vybízí k útoku a předpovídá mu vítězství nad Sisarou. *Vydal Hospodin Sisaru do rukou tvých* —; míní jen moc Sisarovu, nikoliv osobu jeho (viz v. 9.). *Hle, on sám jest tvým vůdcem*; otázkou v hebr. vyjádřeno pevné tvrzení: *nevychází-liž Jahve před tváří tvou?* Jahve vychází do boje před Israelity; jest »silným bojovníkem« (jako v Ex 15³, Ž 23⁸), »vyjde před námi a bude bojovati za nás« (1 Kr 8²⁰). »Hospodin zástupů jest vůdcem i králem Israele« (1 Kr 17⁴⁵, 2 Kr 5²⁴, Ž 67⁸, Hab 3¹³). *Sestoupil pak Barak s hory Tabor* —; Barak vrhl se s deseti tisíci mužů prudce s hory Tabor na řady a vozy Sisarovy. Prudkostí útoku, svou odvahou, ale hlavně přispěním Božím uvedl lid Sisarův ve strach a v nepořádek.

15. *A přestrašil Hospodin Sisaru a všechny jeho vozy a veškero množství ústy meče před Barakem, takže Sisara seskočiv s vozu pěšky utíkal,*

15. *A zděsil Jahve Šiše-ru a všechny vozy a všechno množství ústy meče před Būrâqem, a sestoupil Šiše-ru s vozu a utíkal pěšky.*

16. *a Barak pronásledoval přecházející vozy a vojsko až k Haroseth pohanův, a padlo veškero množství nepřátel až k vyhlazení.*

16. *A honil Baraq ony vozy a množství až do H^{ar}ôšeth pohanův; a padlo veškero množství Šiše-ry ústy meče, nezůstalo ani jednoho.*

15. *A přestrašil Hospodin Sisaru* —, t. j. pustil na ně veliký strach, kterým celé vojsko uvedeno ve zmatek, takže se dalo brzy na útěk. V hebr. znamená sloveso »poděsil« (dle Ex 14²⁴, Jos 10¹⁰, Dt 2¹⁵, Est 9²⁴, Jer 51³⁴): *setřel* t. j. zkazil. *Ústy meče* —; srov. 1²⁵. Rčení »ústy meče« by se k slovesu »přestrašil« tak dobře nehodilo, jako »setřel«. Dle 5^{20. 21} byli Sisarovi bojovníci ve zmatek uvedeni tím, že bylo »s nebe bojováno proti Sisarovi« (Vulg.). Též Kison přispěl ke zkáze nepřátel.

Jos. Flavius dí, že byli ustrašeni velikou bouří. *Sisara seskočil s vozu pěšky utíkal* —; vůdcové totiž bojovali a vedli bitvu s vozem. Ve zmatku nemohly však vozy tak rychle ujetí pronásledovatelům, uvázly zajisté také v močálech Kisonu, překážely jeden druhému i pěším; proto hleděl Sisara pěšky rychleji utéci, a odchýliv se od obyčejné cesty, utíkal samoten.

16. *A Barak pronásledoval* —, jest závislým ještě na slovese v. 15. Israelité pronásledovali Kananejské až k sídlu Sisarovu, k Haroseth, a při tom *padlo veškerého množství* (ležení, vojsko) *nepřátel až k vyhlazení*, hebr.: *nezůstalo ani jednoho*. Bylo-li Haroseth vzato, není řečeno; jednotlivci mohli se tam snad utéci. O pronásledování Sisarově viz v. 22.

15. חַמָּס o Bohu znamená »vpustiti bázeň, rozeznati« Ex 14²⁴, 1 Kr 7¹⁰, 2 Kr 22¹⁵, Ž 143⁶. LXX: ἐξέστησε, perterruit.

16. כָּד אֶחָד . . . כֹּחַ jako Ex 14²⁸; není třeba vždy doslovně vykládati, že by ani jediného nezůstalo.

17. *Sisara pak na útěku přišel ke stanu Jahely, manželky Habera Kinejského. Byl pak pokoj mezi Jabinem, králem Azoru, a mezi domem Habera Kinejského.*

17. *A Šišera utíkal pěšky ke stanu Jā'el, ženy Hebera Qenity; neboť pokoj (byl) mezi Jabinem, králem Hāzōru, a mezi domem Hebera Qenity.*

17. Haber Kinejský bydlil dle v. 11 u Kedes, a žil dle v. 17 v pokoji s králem Jabinem. Tam obrátil se Sisara, hledaje útočiště. Že mu bylo daleko utíkat, jeví se z toho, že přišel do stanu Jahelina samoten (blíže bojiště byli by zajisté i jiní uprchlíci do stanu toho přišli), a že tam přišel unaven. Netřeba hledati stanu Jahelina až v místě Kedes, které bylo od roviny Jezraelské a od bojiště příliš vzdáleno, a v němž Barak bydlil. Haber vedl kočující život a nezůstával vždy na témž místě.

Ke stanu Jahely, manželky Habera —; o Haberovi není řeči, protože snad nebyl při stanech svých. Manželky náčelníků neb čelnějších beduinů mívají své stany vedle nebo za stanem svého pána. *Byl pak pokoj mezi Jabinem, králem Azoru* —; dle toho mohli oba míti spolu uzavřenu smlouvu, jako ji uzavřel Josue s Gabaonity (Jos 9⁶), Šalomoun s Hiramem. Dům Haberův netrpěl tedy vpády Jabina a Sisary tak, jako Israelité. Tato poznámka vysvětluje, proč se Sisara obrátil ku stanu Jahelinu.

17. יָצַל, znamená kozorožce. סֹדְרוּחַ značí »soudruh«; proto přidal řecký překlad: »Habera, soudruha Kinejského«.

18. *Vyšedší proto Jahel Sisarovi vstříc, řekla jemu: »Vejdi ke mně, pane můj, vejdi, neboj se!« Kterýžto vešel do jejího stanu, a byv jí přikryt pláštěm,*

19. *řekl jí: Dejž mi, prosím, maličko vody, neboť velice žízním. Kteráž otevřela měch mléka a dala mu píti, a přikryla ho.*

18. *A vyšla Jā'ēl v ústřety Šišerovi a řekla jemu: »Uchyl se, pane můj, uchýliž se ke mně, neboj se!« A uchýlil se k ní, do jejího stanu, a přikryla jej pokrývkou (houní).*

19. *A řekl jí: Dejž mi maličko vody píti, neboť žízním. A otevřela měch mléka a dala mu píti, a přikryla ho.*

18. Dle tohoto verše Sisara, přiblíživ se ke stanu Jahelinu, chtěl snad ještě utíkat dále; Jahel pak sama jej pozvala, aby vešel do jejího stanu. *Vejdi ke mně, pane můj, vejdi, neboj se*, v hebr.: *uchyl se* —; nabídla mu přístřeší i pohostinství, protože tak bylo ve zvyku oněch národův, a poněvadž náležel k národu, s kterým kmen Haberův uzavřel smlouvu. *Neboj se*, pravila k němu, poněvadž asi viděla, že prchá a hledá nějakého bezpečného úkrytu. Neměla-li při těch slovech již v úmyslu jej usmrtiti, nehřešila, a pozvání její vyšlo z dobrého srdce; jestliže však již při onom pozvání zamýšlela jen do stanu jej vlákati, aby jej mohla usmrtiti, pak dlužno posuzovati jednání její dle povahy zabítí Sisarova: bylo-li toto hříchem, pak bylo i pozvání lživým. *Vešel do jejího stanu* —; tamť byl bezpečnější nežli ve stanu mužův. *A byl jí přikryt pláštěm*, hebr. *pokrývkou*, houní, kterou kryli i stany, aby po veliké únavě spánkem se posilniti mohl.

19. *Maličko vody* —; jako někdy bývá na místě pokrmu vůbec psáno jen »chléb«, tak na místě »nápoje« jmenována jen »voda«. *Otevřela měch mléka* —, v hebr. *ten měch*, v kterém ve stanu z jara obyčejně mléko (lében) bylo, *a dala mu píti*. Dle 5²⁵ podala mu nádobu lepší, čímž utvrdila jen jeho důvěru. *A přikryla ho* —; doplň: opět, znovu. Dle *A* »přikryla jeho tvář«.

18. סִיִּרָה s přízvukem milra' pro následující ס. — שְׂמִיכָה jest ἀπαξ λεγ., v řeck. ἐν τῇ δέξει, což i »kůži« znamená, pak

pokrývku vůbec, jinde *σάγω, ἐπιβολαίω*, v syr. »kobercem«; כַּמִּיכָה jako Symmach: polštář.

19. נֶאֱדָר הַחֶלֶב (q. נֶאֱדָר) jediné zde. Králická bible má: *nádobu mléčnou*, a vysvětluje »lahvici láku«.

20. *A řekl jí Sisara: Stůj před vchodem do stanu, a přišel-li by kdo a ptal se tebe a řekl: Zdaž jest zde někdo? odpovíš: Nikoho (tu) není.*

21. *Vzalu pak Jahel, manželka Haberova, hřeb stanu, uchopivši zároveň i kladivo; a všedši skrytě a v tichosti, položila hřeb na spánek jeho hlavy a zabitého kladivem v mozku přibila až k zemi; kterýžto, spánek se smrtí spojiv, zahynul a umřel.*

20. *A řekl jí: Stůj u dveří stanu, a stane-li se, že by přišel někdo a tázal se tebe a řekl: Zdaž jest zde někdo? řekni: Není!*

21. *A vzala Jā'el, žena Heberova, stanový kůlec a vložila kladivo do své ruky, a vešla k němu skrytě a vrazila kůl do jeho spánku, a zarazil se do země, když on byl ve spánku, a zahynul a umřel.*

20. Sisara jí úplně důvěřoval, a poněvadž se obával, že přijdou pronásledovatelé až ke stanu, poslal ji ven, aby každého od stanu odvrátila, a pro přílišnou únavu bezstarostně usnul.

21. Jahel vyšla snad dle přání Sisarova ven a uchopila *hřeb stanu*, kůlec, na který bylo plátno neb pokrývka stanu přivázána. Kůl ten byl u svatostánku z kovu, u obyčejných stanů však ze dřeva. *Vzala i kladivo* —; kladivem zaráželi koly stanu do země. U beduinů stany zpravidla postavovaly ženy; proto měla Jahel kladivo po ruce. Hřebů bývá v každém stanu více po ruce na výměnu.

Latinský překlad věc vykládá šíře: *vešla skrytě a v tichosti*, když Sisara usnul, *a položila kůl na spánek* (skrání) *jeho hlavy a zabitého kladivem v mozku přibila až k zemi*, t. j. prorazila mu hlavu. *Kterýžto, spánek se smrtí spojiv, zahynul a umřel*. To se však neshoduje s ličením 5²⁶. Hebr.: *Když on* (Sisara) *byl ve spánku* —, vysvětluje, proč mohl býti tak snadno ženou usmrčen. *Zahynul a umřel* —; jednotlivé výrazy hebr. jsou méně jasné.

20. עֶמֶד jest muž. rodu, ač k ženě praveno — na místě: עֶמֶדִי.

21. **וַיִּצְנֶה**, zarazil se (hřeb); v lat. i v ostatních překladech přechodně. Slovo to znamená též »seskočiti« (Sdc 1¹⁴, Jos 15¹⁸). **נָרַדָּם** znamená »usnouti« a jest spíše particip. než prfc. **נָרַדָּם** (Jon 1⁵). **וַיִּצְנֶה** od **צָנָה** znamená (jako 1 Kr 14^{28. 31}, 2 Kr 21¹⁵) »hynouti, zajítí«. Význam slovesa toho sesílen jest následujícím **וַיָּמָת**: »a umřel«. Moore navrhuje přídavné jméno **וַיִּצְנֶה**: »úplně vysílen«. Lagrange (dle LXX A) překládá: *A svíjel se u jejích kolenou, padl bez vlády a zemřel*; ukazuje, že by bylo spíše očekávat: *vysílen usnul*, než: *usnul a byl vysílen a zemřel*.

22. *A hle Barak, jda za Sisarou, přicházel, a vyšedši Jahel jemu v ústrety, pravila mu: Pojď a ukážu ti muže, jehož hledáš. A když k ní vešel, viděl Sisaru ležeti mrtvého a hřeb zaražený v jeho spánku.*

22. *A hle Bārâqy honil Šiše^{ru}, a vyšla mu Ja^{el} v ústrety a pravila mu: Pojď a ukáži tobě muže, jehož ty hledáš. A vešel k ní, a hle, Šiše^{ra} ležel mrtev, a kůl byl v jeho spánku.*

22. *A hle, Barak jda za Sisarou* —. Krátce po činu Jahelině přichází Barak, který Sisaru pronásledoval. Dle toho by Barak nebyl osobně pronásledoval vojsko Sisarovo až k Haroseth (v. 16.), ale pustil se přímo na sever za Sisarou, neboť od Haroseth ku Kedes byla by cesta bývala příliš dlouhou.

Písmo sv. činu Jahelina ani nechválí ani nehaní; chválí a oslavuje v 5²⁴. Jahel proto, že byla nástrojem prozřetelnosti Boží, že zbavila Israele velikého nepřítele, a zasloužila, by jí Hebrejští dobrořečili. Protože zabila muže, který byl s jejím rodem v přátelském spojení, zdá se, že se dopustila hříšného skutku, lži, lsti a vraždy. Není však nikterak radno, k tehdejším poměrům přikládati měřítko dob nynějších. Přátelství rodu Haberova s Jabinem bylo třeba vynucené, nedobrovolné; Jahel pak domnívala se snad ve své nevědomosti, že jest jí dovoleno, co bylo ve skutečnosti proti právu, čímž by skutek její byl poněkud omluven.

Verš 23. 24. Podrobení Jabinu a jeho zkáza.

23. *Snížil tedy Bůh onoho dne Jabinu, krále kanaanského, před syny israel-skými.*

23. *Tak ponížil Bůh onoho dne Jábina, krále K^{na}anu, před syny Israelovými.*

24. *Kterážto rostli co den a mocnou rukou tiskli Jabina, krále Kanaanu, až ho zničili.*

24. *A doléhala ruka synův Israelových stále větší tíží na Jābina, krále K^ena'anu, až vyhladili Jābina, krále K^ena'anu, úplně.*

23. Obvyčejný závěrek, jako 3³⁰. *Snížil tedy Hospodin* —; není zde jmenován Jahve, nýbrž Elohim. Bůh všeho světa, který jest soudcem národů, potrestal Jabina. Opakováním tohoto rčení upozorňuje autor na to, jak věrně a mocně Hospodin národu svému vždy ku pomoci přispíval, kdykoli se k němu národ obrátil.

24. *Kterážto rostli co den*, v hebr.: *a doléhala ruka synův Israelových stále větší tíží na Jabina* —; moc a síla Israelitů tížila, podmaňovala, tiskla Jabina (3¹⁰).

23. אֱלֹהִים střídavě i jinde s יהוה. V některých řeckých překladech čteme zde: *ὁ θεός*, v jiných *κύριος ὁ θεός*, též *κύριος*.

24. הָיָה כְּבִדָּה . . . יָרְבָה: a šla stále a byla těžkou, a byla stále těžší. Inf. jest předmětem slovesa, podobně též následující přídavné jméno.

V. Debořina píseň.

Hlava 5.

Vítězná píseň, kterou obsahuje 5. hlava, oslavuje vítězství Israelských nad Kananejskými. Píseň jest krásně a uměle složena. Vykazuje úvod (2—9^a), vypsání přípravy k boji (9^b—18) a líčení boje (19—30); verše pak 31. a 32. tvoří závěrek.

Obsah písně jest následující: Na začátku chválí Boha za vysvobození, jehož se Israeli dostalo (2—5); pak uvádí příčiny války a boje. Debora označena za nástroj osvobození (6—9^a). Chválí ty, kdož byli ochotni jíti do boje (9^b—15^a), a kárá kmeny, kteří se boje vzdalovali (—18). Líčí bitvu; i nebe se ozbrojilo proti Sisarovi, Kison pak pohlcoval mrtvolý nepřátel (19—21). Sisara zabit na útěku ženou Jael (22—27). Jeho matka jej s úzkostí očekává (28—30). — Zpěv končí slovy: »Tak ať zahynou všichni tvoji nepřátelé, Jahve« (31).

Píseň jest po obsahu velmi krásnou. Myšlenky jsou tu vyjádřeny stručně, básnickým způsobem, ale spolu mohutně a

živě. Střední část textu jeví jak v hebrejském originalu, tak i v překladech na některých místech znění porušené, jež nelze opravit, poněvadž nemáme po ruce tak starých písní jako jest píseň Debořina, abychom podle jejich výrazů souditi mohli na správné znění této písně. Při porušeném znění klade Rothstein ve své kritické práci (5^{10 nn.}) velikou váhu na syrský překlad Pešittā, pak řecký B, A a syro-hexaplární.

Boj jest vypsán velmi živě. Ze slov písně vycitujeme přímý a první dojem vítězného pocitu. Básník jest jat živou nevolí nad liknavostí a nespolehlivostí některých kmenů, kterým činí hned po boji prudké výčitky. Tyto okolnosti nasvědčují, že byla píseň složena očitým svědkem boje, účastníkem radostného vítězství. I novější kritikové připouštějí, že byla tato píseň složena někým, kdo byl v době onoho opěvovaného boje živ; aspoň kladou 5. hlavu k nejstarším částem hebrejského Pisma sv.

Báseň jest jednotná. Verše 2—11 netvořily o sobě zvláštní písně díků, která by byla teprve později bývala spojena s vítěznou písní v. 12—31 — ale tvoří přirozený a nutný úvod čili prolog k vítězné písni samotné. Druhá část vylichuje, co bylo v první části neb v úvodě jen naznačeno, a ukazuje, proč třeba Israelským chváliti Jahve (2). Zpěv, ve 3. verši slíbený, následuje teprve ve v. 12—31.

Báseň jeví se býti starší než prosaická zpráva čtvrté hlavy. Předcházející vypravování nám objasňuje mnohé okolnosti, které jsou v písni uvedeny beze všeho vysvětlení. Z vypravování hlavy 4. poznáváme, odkud byla Debora, jaký byl její poměr k vůdci Barakovi, proč bojovali Efraimité se severními kmeny. Píseň sama by nám toho neobjasnila. Píseň líčí živěji než prosaická zpráva. Rozdíly ukazují, že povstaly obě zprávy samostatně a že byly skladatelem knihy Soudců věrně dle podání neb dle záznamů za sebou položeny. Na rozdíly ty poukázáno již na počátku 4. hlavy. Nejsou ovšem tak vážné, aby si obě zprávy v něčem podstatně odporovaly. O zabití Sisary podává píseň jasnější zprávu, nežli hl. 4¹⁸⁻²². Jael jest na obou místech zvláštním způsobem velebena, kdežto vůdce Barak jest jen prostě jmenován.

Debora jest považována skladatelkou této písně; určiti to však bezpečně nelze. Nadpis (v. 1¹) připisuje zpěv ten Deboře i Barakovi spolu: »A pěli Debora a Barak atd.« Tento nadpis nepochází arcí od Debory, ale byl k písni přidán, dokud ještě byla lidovým zpěvem, aneb když byla do zpráv knihy Soudců

vřaděna. Skladateli knihy Soudců (Samuelovi?) mohl býti původ písnně znám, a on ho nadpisem dosvědčil. Veršem 7. dle massoret-ského znění bylo by zřejmě potvrzeno, že tak pěla Debora, neboť tam čteme: »Až jsem já, Debora, vstala«; v řeckém a v lat. jest však položena osoba třetí: »Až Debora vstala«. V hebr. bychom mohli tento tvar vykládati i o druhé osobě: »Až ty jsi vstala, Deboro«. Ve 12. verši jest Debora přímo oslovena: »Vzhůru, Deboro! a říkej píseň«! V básni mohla zajisté osloviti i samu sebe, ač právě z těchto slov v. ¹² a z v. ¹⁵ dovozuje Nowack, že Debora písnně té nesložila.

Debora byla dle historického vypravování přítomna boji a mohla tudíž tuto píseň, která nesporně prozrazuje očitého svědka, složit.

Z té okolnosti, že jest jednání ženy Jael šířeji vypsáno, a že tak dojemně vylíčeno úzkostlivé očekávání Sisarovy matky (28—30), jakož i z toho, že žena Jael tak velebena (24), možno rovněž souditi, že byla píseň ta skládána ženou. I způsob, jakým líčeno nebezpečí, úzkost, vítězství, výraz díků a potupy, prozrazoval by tentýž původ. Tento psychologický důvod autorství ženina jest sice slabší, ale přidán k vytčeným již důvodům sesiluje předpoklad, že píseň tu Debora složit mohla.

Debora vyzvala israelské kmeny k obraně a k boji proti Kananejským, a dosáhla toho, že aspoň některé z nich společně proti nepříteli vystoupily. Barak vedl spojené bojovníky z kmenů Josefova, Benjaminova, Zabulonova, Issacharova a Neftali. Ruben a Gad, Dan a Ašer nepřišli. Juda není ani jmenován, poněvadž byl snad městem Jerusalemem a jinými pevnými místy, jež byla dosud v moci Kananejcův, od ostatních kmenův odříznut.

Boj sveden byl za vedení a za pomoci Jahve na jižním konci roviny ezdrelonské, u Taanach a u Megiddo. Do vod Kisonu padali nepřátelé. Sisara, vůdce a kníže jejich, utekl; byl však ve stanu, v němž hledal občerstvení a odpočinku, kinejskou ženou Jael usmrčen. Israelité snad nemohli svého vítězství dostatečně využítkovati, ale přineslo jim přece značné výhody. Zbavili se, aspoň na čas, plenění Kananejských, posílili se v důvěře v pomoc Boha Jahve a utužili mezi sebou svazky, jimiž je náboženství a národnost poutaly. Píseň dovozuje, že se israelští kmenové v oné době proti společnému nepříteli spojovali, jak tomu bylo též, když dobývali zaslíbené země.

Píseň jeví víru a důvěru v jednoho Boha, Jahve, vzpomíná události na Sinai (v. ⁴) — jako v Dt 33² —, zahrnuje modloslužbu (v. ⁶). Tím svědčí, že měl israelský lid v tehdejší době základní učení o Bohu, o úmluvě mezi Bohem a lidem, o modloslužbě, shodné s učením, jež jest podáno v Pentateuchu.

Zpěv Debořin jest složen básnický. Časomíra této básně byla však rozmanitě udávána, a není tedy určitou. Gietmann spatřoval ve verších, jež přiřítal Barakovi, osmislabičné metrum, ve verších Debořiných šestislabičné. Nejistota hebrejského znění stěžuje hledání určité časomíry a správné rozdělení ve stejné slohy. Vynecháme-li verš 2., 12. a 31., obdržíme v celé písni snadno slohy o třech verších. Le Clerc (Clericus) sestavil hebrejské znění této písně v rýmech (viz jeho výklad 5. hlavy).

Lagrange (Le livre des Juges), Schlögl (Le chapitre V du Livre des Juges v »Revue biblique« r. 1903, str. 387 nn.) a jiní se domnívají, že jest v počtu stichů a veršů jakási souměrnost. Zapletal (Das Deborahlied) to však popírá a praví, že básnik rozváděl svou myšlenku někdy více větami a stichy, někdy pak vyjádřil se kratčeji. Týž ukazuje zároveň, že jest úvod složen o jiné časomíře než sama píseň. V úvodu jsou tři disticha o čtvérém zdvihu, v písni pak disticha o zdvihu šesterém. Dvě disticha tvoří jednu slohu. (O časomíře viz: Zapletal, »De poesi Hebraeorum in Veteri Testamento conservata«.)

Po rytmu rozděluje Hummelauer píseň takto: 2—9a, 9b—11, 12—18, 19—21 a 22—30; Moore však: 2—5, 6—11, 12—22, 23—30. Grimme míní, že jest každý verš slohou, pouze 15. verš dělí ve dvě, a 9. a 10. slučuje. Lagrange shledává dle shodného obsahu ve dvou prvních částech básně jednu slohu o 4, a 3 slohy o 8 verších, v poslední části pak slohu o 4 a dvě slohy o 10 verších a verš 31, tudíž: 2—5, 6—8, 9—11, 12 dle LXX, 13—15a, 15b—18, 19—22, 23, 24—27, 28—30, 31. Rothstein (Zeitschrift der D M G. 1902) nalézá v každém půlverši tři zdvihy neb hluboce přízvukové slabiky; slohy se skládají ze dvou veršových řádků a podávají jednu myšlenku.

Ewald míní, že jest hl. 5. složena ze dvou písní (2—11 a 12—31). Niebuhr míní, že pochází tato píseň z druhé poloviny osmého století, Seinecke kladl původ písně Debořiny do dob po babylonském stěhování, Vernes ho hledal ve 4. století př. Kr., Steinthal a po něm Goldziher mínili, že jsou v Deboře

(»včela«) a Jael velebena deštivá mračna, v Barakovi pak »blesk« — tudíž že to celé jest pouhou allegorií a nehistorické. *Μελισσαι* (»včely«) se nazývaly kněžky bohyně Demeter a efesské Artemidy. Spojení to se však k tomuto vypravování, které odpovídá historickým poměrům, naprosto nehodí.

Lagrange shledává v písni této asi tyto pozdější vložky nebo přídavky: בָּרַק ve verši 2 a 9, kde trhá skladbu i parallelismus odloučením slova עַם od יִהְיֶה. Verš 3^a přerušuje souvětí, počaté veršem 2^a. Ve v. 4^a jest גַּם שָׁמַיִם נִטְסוּ גַם podezřelé dvojím גַּם, jako by bylo ze Ž(h.) 68⁹; též הָיָה סִינִי Ve v. 6^a jest יָעַל anachronismem, 11^b variantou v. 13^a; tak i 16^b ku 15^b. Ve v. 17^a snad nestálo původně ani Dan ani Ašer. Jakési menší vady jsou dle něho i ve v. 19^a, 21^b, 27^b, 30^a.

Lagrange odpovídá kriticky k námitkám a odporům, které shledává Budde mezi hl. 4. a 5. hlavně toto: V prosaické zprávě hl. 4. jsou jmenovány pouze kmeny Zabulon a Neftali, v písni uvádí se i Issachar, Efraim, Makir a Benjamin. — V písni (v. 18^a) jsou též uvedeny pouze Zabulon a Neftali, ostatní jmenují se při výzvě Debory; ostatně ve zprávě hl. 4. mohly býti míněny mezi těmi, kteří přišli s Deborou. O způsobu zabití Sisary promluveno již v hl. 4., a dovedeno, že Sisara nemohl býti takto zabit, když stál a pil mléko. V písni bojovali Kananejští u Taanach, dle hl. 4. pod Táborem. — Verš 19^a není však dosti jasným, a Kananejští mohli tábořiti u Taanach před tím, nežli táhli k Taboru.

Vulgata:

Hebrejský text:

1. *A zpívali Debora a Barak, syn Abinoemův, onoho dne slovy:*

1. *A zpívala D^ebhōrā a Bārāq, syn Abīnō'am, onoho dne řkouc:*

1. *A zpívala Debora* —; jednotné číslo jest asi původní, a celý zpěv byl jí asi přičítán. Protože jest Barak ve v. 13^b jmenován, proto jmenuje ho i nadpis vedle Debory. Bylo by lze rozuměti tak, že i Barak pěl (snad se sborem mužů) tuto vítěznou píseň po bitvě — to asi znamenají slova: *onoho dne* — spolu aneb střídavě s Deborou. Z těchto slov vyvozoval již sv. Efrém, že část zpěvu pochází od Debory, část od Baraka; toto mínění však není ničím jiným odůvodněno.

Píseň tato bývala asi též lidem zpívána, kdykoliv konal památku tohoto vítězství.

1. **רָצִיָּו**, jedn. č. jako v řeckém ῥῆεν (ale též vysvětleno ῥῆαν, cecinerunt). Sloveso **רָצִיָּו** má zde v imperfektu samohlásku pathach jako **רָצִיָּו** (4¹⁸) pro *rēš*. — **בְּיוֹם הַהוּא**, jako: *toho času*, když zvítězili.

2. *Vy, kteří jste z Israele
vydali své životy*

Dobrovolně v nebezpečí,

2. *Pro vedení vévodú
v Israeli,*

*Protože se lid dobrovolně
vydal,*

Díky vzdávejte Hospodinu!

Chvalte Jahve!

2. Tímto veršem jest udán účel celé písně: *Žehnejte Hospodinu, t. j. chvalte jej, díky mu vzdávejte.* Prostřední slova jsou nejasná, a proto je podávají překlady jinak než massor. znění. Podle Vulg. oslovuje báseň ty z Israele, kteří vydali *sve životy* (duše) *dobrovolně v nebezpečí* války, boje. Dle hebr. uvádí píseň důvod, proč by bylo děkovati Bohu, slovy: *Pro vedení vévodů v Israeli, protože se lid dobrovolně vydal* proti nepříteli, že se projevil ochotným k boji. V době, kde nebyly israelské kmeny soustředěny, bylo to zajisté štěstím, když vystoupili silní vůdcové (vévodové), jako je nalezla Debora, a když našli u lidu ochotu a poslušnost. Jahve řídil srdce vůdcův i lidu; proto jest mu vzdávati chválu. Výklad hebr. znění jest poetičtější, než výklad Vulgaty, jest doporučen parallelismem a odpovídá smyslem i verši 9; proto zasluhuje přednost. Zapletal klade tento verš před v. ⁵. paralelně k v. ⁴. a překládá: »Když jsi, Jahve, vycházel ze Seir . . . trásla se nebesa; | Když vedli vůdcové Israele, | Když byl lid ochoten (bojovati), | Chvěly se hory před Jahve, | před Jahve, Bohem Israele. |

2. Nejasna jsou slova בִּפְרָעִית פְּרָעִית. Řecký A, Theodotion, Itala, překl. syro-hexaplární a jiné mají: ἐν τῷ ἀρχαῖστῳ ἀρχηγῶνις ἐν Ἰογγῶνι. פֶּרֶעַת znamená původně oddělit, ulomiti — pak vyniknouti, býti v předu; arab. faraʿa = superavit, farʿun vrchol (vylikající muž). Tvar žen. rodu farrāet by měl intensivní význam (jako ʿallāmet = vynikající učitel), tedy: »velký vůdce, vévoda«. Tak přeloženo פֶּרֶעַת toliko v Dt. 32⁴². Předložka בִּ- má tu význam příčinný. Zapletal ji vykládá časově.

Řecký B po významu slovesa פָּרַץ v Nm 5¹⁸, Lev 13⁴⁵ „pusťiti, rozpustiti“ překládá ἀπεκαλύφθη, Symmachus: ἐν τῷ ἀποκαλύπασθαι κεφαλῆς, „odkryto, obnažilo se“ — dle Nm 6⁵ „s rozpuštěnými vlasy“ (jako činili bojovníci svatého

boje až do vítězství); jinak (Luther a jiní): »že osvobozen jest Israel« (Ex 32²⁵). Targum aramejský a syrská pešittā (dle aramejského a syrského významu slova פָּרַע) mají: »za odvetu, za pomstu« (křivdy na Israeli). Lagrange přeložil: »Když zaslíbili v Israeli své kštice« (vynecháno בִּרְכִי). בְּהִיָּמָה, v tom, že dobrovolný byl, ochotným se ukázal (2 Par 17¹⁶), a poslechl vyzvání Baraka a Debory — ἐξουσιασµὸν λαοῦ (Aqilas). Těm, kteří neposlechli výzvy, čini v. 16¹⁶ výčitky; ty, kteří poslechli, těmito slovy chválí. Sv. Jeronym četl asi na místě פָּרַע, slovo נָפְעָה, a n i m a s, s příponou בִּרְכִי s בִּרְכִי významem עָל. Zapletal tu vynechává slovo בִּרְכִי jako pozdější. Bickell (»Carmina V. T. metrica«) označuje metrum 8—6 takto: Biferó' p'ra'ót b'- Jisráel, Béhitnáddebí 'am.

3. *Slyšte králové; ušima
pozorujte knížata:*
*Já jsem, já jsem, která chci
pěti Hospodinu,*
Žalmem chci oslavovati Ho-
spodina, Boha Israele.

3. *Slyšte králové, nakloňte
ucha vladaři:*
Já Jahve, já chci zpívati,
Hráti chci Jahve, Bohu
Israele.

3. Israelští byli již vyzváni, aby vzdali Bohu chválu; nyní obrací se pěvec ku »králům« a »vladařům« národů a světa, aby poslechli chválu Jahve. Israelité tehdy králů neměli. *Slyšte králové, ušima pozorujte* (nakloňte ucho) *knížata* (vladaři hebr.) —, aby totiž poznali králové pohanů Boha Jahve a jeho lid, aby slyšeli o velkých činech Jahve. Králové a vladaři jsou vedle sebe jmenováni i v Ž 2², Hab 1¹⁰. Dle hebr.: *Já (Bohu) Jahve, já chci zpívati* —; Debora s důrazem opakuje, že o n a chce zpívati Jahve. Opakování zájmena a důraz na něm mohly by býti vysvětleny radostí, kterou měla Debora z vítězství. *Žalмовým zpěvem chci oslavovati Jahve* —; »psallam«, paralelně s prvním »canam«, t. j. *zpěvem* (hudbou provázeným) chci oslavovati Boha.

3. אָנֹכִי; Debora to jest, nikoliv Israel, jež chce pěti. זָבִיר užíváno i o hře i o pěni.

4. *Hospodine, když jsi vy-
cházel ze Seir*
A bral jsi se kraji Edomu,
Země se třásla, a nebe

4. *Když jsi, Jahve, vychá-
zel ze Sē'ir,*
Když jsi procházel krajem
Edóm,
Země se třásla, i nebesa
[kapala],

A oblaka kapala vodou.

I oblaka kapala vodou.

5. *Hory se rozplynuly před
tváří Hospodina,
I Sinai před tváří Hospo-
dina, Boha Israele.*

5. *Hory se rozplývaly
[chvěly] před Jahve,
Toť Sinai, před Jahve, Bo-
hem Israele.*

4. Již dávno projevil Bůh Jahve velikou svou moc a velebnost. Debora vzpomíná oněch dob, kdy vedl Jahve mocnou rukou lid svůj od Sinaje a kraje edomského k zaslíbené zemi. *Hospodine, když jsi vycházel ze Seir* —; Seir neb totožné Edom bylo zemí Esauovou, již Esau obdržel od Boha, tak jako obdržel Jakub zemi Kanaan (Jos 24⁴). Tato krajina, většinou hornatá, táhne se od jižního konce Mrtvého moře, kde se zove el-Žibál, až k zálivu 'Aqaba, kde ji jmenují eš-Šerá. Jiní kladou Seir západně od údolí 'Arabá. Hospodin neb Jahve vyšel z Kanaanu, kde byla jeho země, a šel vstříc lidu israelskému, vycházejícímu z Egypta. Pěvec si představuje Hospodina, an se ubírá krajem Edomu k hoře Sinai. Podobné místo v Dt 33²: »Jahve přišel ze Sinai, a ze Seir nám vyšel«, mluví jasně o zjevení Páně na Sinai. Vedení aram. výkladem a slovy Ž 67⁸, mohli bychom v těchto verších spatřovati i líčení Božího zjevení na Sinai (Ex 19¹⁶). *Země se třásla, nebesa kapala a oblaka kapala vodou* (2 Kr 22⁸, Ž 17⁸ a j.) —; při zemětřesení a při tom, když byla hora zahalena oblaky, padal s nebe dešť. Toho však při zjevení na Sinai poznamenáno není. Lagrange vynechává »i nebesa kapala«.

5. *Hory se rozplynuly* (hebr. *rozplývaly*) *před Hospodinem* —; hory, které vždy platí za to nejpevnější na zemi, před Bohem plynuly jako voda (»jako vosk«, Ž.). *I Sinai* bylo by pouze přidáno za účelem vysvětlení (které hory), totiž: *to jest Sinai*. Možno však, že chce tu píseň líčiti bouři, kterou připravuje Jahve, a která bude Sisarovi osudnou (v. 20°).

Proti výkladu, dle něhož by si básník představoval, jak šel Jahve vstříc svému lidu k Sinai ze země Kanaanu krajem Seir a Edom — lze namítati, že dle Exodu Jahve kráčel v čele svého lidu, když vycházel z Egypta, že ho vedl v ohnivém sloupu až k Sinai a až k zemi zaslíbené, a že mu nebylo třeba jíti lidu tomu k Sinai vstříc. Patrně chce Debora jen vzpomenouti oné mocné ruky, kterou Jahve svůj lid na Sinai a po celé cestě chránil a vedl, aniž by přímo mluvila o tom, jak dával Bůh lidu zákon na Sinai.

4. Východištěm bylo by dle těchto slov Seir, cílem pak hora Sinai, ač lépe v Pentateuchu o vedení Bohem od Sinaje zemí Edom do Kanaanu. Jahve se sice zjevoval na Sinai a na Horebu; nemůžeme však z toho dovozovati, že tam bylo původní sídlo Boha Jahve, anebo že si tam Israelité (na př. Eliáš, který tam dle 3 Kr 19⁸ putoval) původní sídlo Jahvovo představovali. Jest sice dosvědčeno, že Jethro, madianské kníže a kněz, i Bohu Jahve obětoval, ale činil tak po příkladu Israelitů; nebyl však původně sám knězem madianského Boha Jahve. O takovém božstvu nemáme žádného svědectví. Stade míní, že byl Jahve Baalem Qenitů, potomků Qaina, a že jej israelští potomci z manželky Jakubovy Ley za svého boha přijali. צִדְדִּי, inf. qal. שִׁדָּה znamená »pole«, ale jest ho užito ve významu »kraj, země« i o Moabu, Aramu, Efraim a Filisteji; dle assyrského »šadû« vykládáno »hora« (2 Kr 1²¹, Nm 23¹⁴, Dt 32¹³). נָטַר, *kapaly*; Zapletal je při שָׁבִיט jako dittografií vynechává. Některé řecké rukopisy mají jako Itala ἐταράχθη, turbatum est, »bylo otřeseno« נָבִירָה; Lagrange míní, že jsou slova o nebi ze ž. (h.) 68⁹ sem vložena. Dvoji נִבִּי נִבִּי není mu poetickým.

5. נִזְכָּר překládají též (dle Is 64¹, dle aram.) jako inf. slovesa זָכַר, totiž נִזְכָּר, dle LXX ἐσαλεύθησαν: *třásl se* (hory). Tento výraz hodil by se k předcházejícímu ἐταράχθη. Masoretské znění má qal נִזְכָּר, *plynula* (houpala se). זָה סִינִי *toť, to jest Sinai*; též deikticky, jakoby jej Debora před sebou viděla. Parallelismus by ovšem tato dvě slova vylučoval; proto je Lagrange i Zapletal vynechávají. זָה významem arabského *dzu*: pán Sinaje — hebrejščina nemá.

Ti, kteří kladou Sinai do Arabie, odvolávají se k slovům v. 4^a a 5^a, že by tu bylo »Seir« položeno paralelně se Sinajem.

6. <i>Ve dnech Samgara,</i>	6. <i>Ve dnech Šamgara,</i>
<i>Anathova syna,</i>	<i>syna Anathova,</i>
<i>Ve dnech Jahel odpočívaly</i>	<i>Ve dnech Jā'el přestaly</i>
<i>cesty;</i>	<i>cesty [karavany];</i>
<i>A kdo jimi kráčivali,</i>	<i>A ti, kteří cestovali po sil-</i>
	<i>nicích,</i>
<i>Chodili po postranních stez-</i>	<i>Chodili po klikatých ce-</i>
<i>kách.</i>	<i>stách.</i>
7. <i>Přestali silní v Israeli,</i>	7. <i>Přestalo vůdcovstvo</i>
	<i>v Isrā'ēli, přestalo,</i>
<i>Nebylo jich — až povstala</i>	<i>Až jsem vstala (já) D^ebhōrā,</i>
<i>Debora,</i>	

Povstala matka v Israeli.

*Povstala (jako) matka v
Isra'ēli.*

8. *Nové boje vybral Ho-
spodin,
A sám podvrátil brány ne-
přátel;
Ani štít ani kopí nebylo
spatřeno
Mezi čtyřiceti tisíci Israele.*

8. *Zvolil si nové bohy,
Tu (byla) půtka v branách;
(Ani) štít ani kopí nebylo
spatřeno
Mezi čtyřiceti tisíci (bojov-
nými) v Isra'ēli.*

6. Před tím, než bylo dobyté vítězství, jež má být písní oslavováno, byly v Israeli smutné poměry. *Ve dnech Samgara*, soudce, který jest jmenován na třetím místě (3³¹), který se projevil před Deborou jako vůdce a osvoboditel, *ve dnech Jahel* — snad též nějaký znamenitější muž v Israeli, o němž ale ničeho blíže udáno není — ve dnech těchto dvou obhájců přec nebyly cesty bezpečny, ale *odpočívaly* t. j. přestaly karavany, nechodilo se po cestách. *A kdo po silnicích kráčivali* —, t. j. komu bylo cestovati v těch dnech, ti *chodili po stezkách postranních*, dělali zacházky, cestovali po skrytých oklikách a vyhýbali se silnicím, aby se snáze před lupiči ukryli.

7. V těch dnech však též *přestali silní*, přestala správa, v hebr. *vůdcovstvo v Israeli* —; nebylo žádné pravidelné správy, proto taková nejistota v zemi. *Až jsem* (dle hebr. 1. osoba: *já*) *povstala, Debora* —; LXX ἀναστῆ, Vulg. »surget« ve třetí osobě. Prvá osoba též ve v. 9. a 13. *Povstala (jako) matka v Israeli* —, t. j. jako pečlivá vůdkyně lidu, která lidu nový život dáti chtěla.

8. V tomto verši ličí píseň ještě stav Israele před bojem. Znění není úplně jasné, ale dle hebr. značí asi tolik: (*Israel*) *si zvolil nové bohy*, klesl v modloslužbu. Modloslužbu trestal však Bůh tím, že vzbudil israelskému lidu nepřitele (2¹¹⁻¹⁵, 3⁷, 8¹²⁻¹⁴, 4¹⁻³). Tak se stalo i tehdy: *Tu (byla) půtka* (válka, nepřítel) *v branách*. Postavení Israelských bylo tím horší, že neměli jeho bojovní lidé žádných zbraní: *Ani* (ochranný) *štít*, *ani* (útočné) *kopí nebylo spatřeno*, nebylo ho vůbec *mezi čtyřiceti tisíci Israele*. Touto hyperbolou není ovšem řečeno, že by byli Israelité neměli v oné době vůbec žádných zbraní; ale Debora

tím chce říci: U porovnání s nepřítelem, který měl dobře ozbrojené vojsko, byli Israelité jakoby beze zbraní. Tak byli vydáni nepříteli; jen Jahve mohl jim dáti ochranu a sílu k boji. Podobně řečeno o Israeli, že byl v dobách krále Saula Filištiny zbaven zbraní. Anebo: Nedali se spatřiti, ač byli četní, neodvážili se ukázati se, a trpěli hanbu a nouzi (Budde, Zapletal; 1 Kr 13¹⁹⁻²²).

Vulgata podává v první části opačný smysl, jakoby Debora těmi slovy již líčila vítězný boj proti nepřítelům: Nové boje vybral Hospodin, t. j. novým, zázračným způsobem, za vedení ženy počal bojovati, a sám podvrátil brány nepřátel; když podvrátil brány, zničil tím anebo dobyl i města. Tak byl nepřítel přemožen, ač neměli Israelité žádných zbraní. Samgar pobil Filištiny ostnem, nemaje ani kopí ani štítu; Jahel použila kladiva a hřebu (kúlce).

Zapletal přeložil verše 7. a 8. ve smyslu zcela jiném: (7.) »Nebylo ovoce v Israeli, | nebylo čočky a ječmene, | až povstala Debora, | povstala matka v Israeli. | (8.) Boží oběti ustaly, | nebylo ječného chleba, | . . .« (Poněkud — na počátku 7. verše — podobně má i Luther: »Es gebrach, an Bauern gebrach es — in Israel, bis dasz ich Debora aufkam . . .«, i bible králická: »Spustly vsi v Israeli, spustly . . .«).

6. שכינר blíž určen ještě jménem otce. יֵלֵל žena, kterou tato píseň ve v. 24 a d. velebí, nežila současně se Samgarem. Poněvadž není jméno יֵלֵל ničím blíž určeno, zdálo by se, že jest jím jmenována a míněna ona žena, o které mluví píseň, která byla Deboře tak milou. Proti tomu lze však namítati, že nebyly dny této ženy Jā'el dobou minulou — ale přítomností; o té pak Debora v 6. verši nemluví. Též by bylo podivno, aby tu dobu po cizí ženě byli pojmenovali. Poněvadž nemůžeme יֵלֵל stotožňovati ani s jménem Samgarovým, ani s jménem Jair (Ewald tak učinil), můžeme se domnívati, že byl Ja'el mužem v oněch krajích známým, který před Debrou v lidu se vyznamenal. V řeckém bylo ηλ, což mohlo býti zkratkou: Israel(?).

Pro tuto nejasnost rozcházejí se vykladatelé v různých náhledech. Miní též, že by שכינר bylo jméno tehdejšího nepřítele Israelitů, který snad před Sisarou zemřel. שכינר jest v pravdě jméno cizí, nehebrejské. Ve dnech יֵלֵל považují pak jako pozdější přídavek. Zapletal čte dle některých řeckých: *v Israeli*.

Smysl tohoto místa jest: Přestal, byl zaražen veškeren obchod. אֶרְחוֹר by znamenalo (jako snad i u Job 6^{18. 19})

»karavany«; ale ve znění hebr. jest אַרְחֻת, »cesty«. עַקְקָלוֹת (Ž h. 125⁹) »křivolaký«. Druhé אַרְחֻת se dle jedněch (Lagrange, Schlögl) do verše nehodí, není ho potřebí: Kdo vůbec cestovati musili, ti chodili po křivolakých, klikatých cestách; Zapletal ukazuje, že slova toho časomíra žádá a že značí i stezky, které pravou cestou nebyly, kudy se obyčejně nechodilo (jako Job 2⁷, Ž 8⁹).

7. פְּרִזוֹן, ještě ve v. 11, kde znamená »vedení« (Hab 3¹⁴ פְּרִזִּים »nížata«, LXX *duvaroi* — jiné *καταούντες*; arabské: faraza, »odloučiti«), zde nepřeloženo: *φραζων*. Tím není řečeno, že nebylo za dnů Samgara a Jaela vedení neb soudců — ale nebylo pravidelné správy. — Dle aram., syr. vykládáno פְּרִזוֹן mnohými jako פְּרִזִּית, otevřená města, vesnice (bez hradeb), ve smyslu: Přestaly vesnice — venkovský lid odešel do hrazených měst, poněvadž nebylo bezpečí. K tomu se však דְּלִי dobře nehodí a פְּרִזוֹן nedává pak ve v. 11 žádného smyslu. Zapletal se domnívá, že tu stávalo פְּרִי, »ovoce«, דָּשׁ doplňuje pak v עֲדָשִׁים, čočka, a přidává שְׂעִירִים, ječmen.

פְּרִי שְׂעִירִים vztahné עַד שְׂעִירִים (ש) nalézáme v tomto verši dvakrát, jinde v Písni Šalam. často, ještě v 6¹⁷, 7¹², 8²⁶. Bylo snad tvarem vztahné částice vedle obyčejného אשר, již ve starších dobách; významem i tvarem odpovídá aram. ש. קַמְתִּי jest tvar 1. osoby jednot. qal; druhá osob. zní קַמְתָּ, před příponami קַמְתִּי. Výjimečně mohl by tak znít i samostatný osobní tvar: »Až ty jsi vstala«. Debora by tak oslovovala samu sebe. LXX a Vulg. přeložily třetí osobou: קַמְתָּ, neb קַמְתָּ.

8. יִבְחַר אֱלֹהִים הַדָּשִׁים (Lagrange je vynechává) vysvětlováno: »Zvolili si nové soudce« — totiž Baraka a Deboru. אֱלֹהִים může mít sice tento význam (dle Ex 21⁶, 22⁷⁻⁸, Ž h. 82¹), ale soudce volil Bůh (2¹⁹), zde pak by výklad ten nebyl dosti srozumitelným. אֱלֹהִים neznámá zde asi Boha, poněvadž jest v písni stále jmenován יהוה. Aram. a LXX mají v duchu Dt 32¹⁷: nové bohy; Vulg. a Syr.: *Bůh zvolil*. Slovo *boje* přidal sv. Jeronym, a ponechal podmět »Bůh« i ve druhé větě. אֶזְלָה שְׂעִירִים —; po אֶזְלָה bývá osobní tvar, zde by byl infinitiv piel významem podstatného jména: »půtka«. הַדָּשִׁים by byl pravidelný inf. nifal, jenž má význam: bojování. Lagrange čte אֶזְלָה שְׂעִירִים: »tehdy pro 5 měst nebylo štítu, ani kopí pro 40.000«. LXX, A, a syr. překládají ως ἄστρον καὶ θυμὸν, לֶחֶם שְׂעִירִים: »jako ječný chléb« — t. j. zvolili si nové bohy, a tím chybili tak, jako kdo dá ječnému chlebu přednost před pšeničným. Přirovnání toto zdá se však

býti velmi slabé a nevhodné. Při tom mění též prvou větu v זָבָחֵי אֱלֹהִים הָדָלָו, »oběti boží přestaly, nebylo ječného chleba« (Budde, Zapletal). אֵם při přísahách, otázkách s předurčenou odpovědí zápornou, značí zápor.

9. *Mé srdce miluje kní-
žata Israele,
Kdo z vlastní vůle jste se
obětovali nebezpečí,
Velebte Hospodina!*

10. *Kteří vystupujete na
bělavé osly
A sedáte v soudě a chodíte
po cestě,
Mluvte!*

11. *Kde se střetly vozy a
zadušeno jest vojsko ne-
přátel,
Tam nechť se vypravují
skutky spravedlnosti Páně
A dobrota k silným Israele;
Tehdy sestoupil lid Hospo-
dinův ku branám,
A dosáhl knížectví.*

9. *Mé srdce jde [náleží]
k řiditelům Israele,
K těm, kteří se oddali mezi
lidem;
Žehnejte Jahve!*

10. *K jezdicím na bělost-
ných oslicích,
Sedícím na kobercích [krás-
ných].
A postupující po cestě,
Pozorujte*

11. *Volání těch, kteří se
seřaďují mezi čerpadly,
Tam opěvují spravedlnost
Jahve,
Spravedlnost Jahve, který
vedl Israele.
Tu sestoupili ku branám,
lid Jahve.*

9. Debora nebo básník mluví; uvádí, že miluje srdcem svým knížata israelská, vznešené lidu Jahve, kteří jezdí na bělostných oslicích, osedlaných krásnými koberci. Její srdce se k nim neslo i v dobách, kdy byl Israel slabě ozbrojen, když byl v nebezpečí. *Kdo se dobrovolně obětoval* (vydal) *v nebezpečí, velebiž Hospodina* —; vybízí tak jako v. 2. I ve verši 10. by byla vybidka: *Mluvte, zpívejte*, neboť požíváte nyní (po zlých dobách nebezpečí a nedostatku) pokoje a blahobytu, mohouce jezdit na dražších a vzácnějších zvířatech (bělavé oslice byly zajisté vzácnějšími), mohouce sedět při soudě, ve branách. Města, která dříve byla otevřena a vydána nepříteli, jsou nyní uzavřena, těší se klidu, tak že se mohou soudové v nich konati. Lid chodí po cestách, neboť

není nepřítele, není nebezpečí. Proto ti, kdož tohoto blahobytu užívají, nechť pozorují, jak se opěvá spravedlnost Jahve! I na místě samém, kde byl boj, tam zníti má chvála Boží (tak dle Vulg. 11.).

Dle hebrejského znění možno rozuměti i tak, že pěvec obrací se k těm, kteří se staví v řady ke slavnostnímu průvodu, a přizvukují k slovům chvály. *Seřaďují se mezi čerpadly* —; kde ta jsou, tam bývají i stromy, a tam ve stínu stromů mohou se lidé shromažďovati. Obvykle bývá slovo to vykládáno o nádržkách, napajedlech, vodních žlabech.

Tehdy sestoupil lid Hospodinův k branám měst, které byly dříve v moci nepřátel; kde nepřítel soudil a vládl, tam nyní svobodně a bez bázně lid Boží chodí, neboť město jest zase v jeho moci.

Již za doby prvních překladů bylo hebr. znění těchto veršů nejasným; proto se tu překlady tolik rozcházejí. Moore míní, že nelze se z nynějšího znění plného smyslu dobrati; jsou prý jako setřený neb uražený (necelý) nápis. Verš 9. zdánlivě opakuje myšlenku verše 2., verš 10. pak jest proti v. 6. a 7.; verš 11b. by se snad hodil spíše k v. 13a. Po verši 12. líčen jest boj, veršem 7. vystupuje Debora. Očekávali bychom tedy spíše líčení příprav k boji; zatím však se tu opěvuje vítězství a lid se vyzývá ke chvále spravedlnosti Jahve. Srdce básníkovo nese se k těm, kteří vedou a řídí Israel, ti se obětovali (A a jiné řecké: silní, mocní, οἱ δυνασταί). 'Zapletal vynechává tu »Žehnejte«, že jest vložkou, a překládá druhý stichos: Mé srdce náleží vznešeným lidu Jahvova.

10. Srdce básníkovo nese se k těm, kteří sedí na vzácných zvířatech (A: na nádherných vozech), na kobercích, jdou po cestě vroubené křovím, zelení (Lagrange), pěkně, nádherně dlážděné, snad drahokamy a perlami (z kořisti). Dle parallelismu bychom i zde očekávali sloveso výzvy, jako ono při v. 9.: Velebte! Zde však jest pouze »loquimini«. Hebr. sloveso má později v význam: »zpívejte«, a může značiti: rozjímejte; řeck. má »vypravujte«, A: φηγίζασθε, B: δηγγασθε.

11. Na cestě diváci u vod přizvukují; všichni velebí Boží spravedlnost; mohou zase jíti ke svým městům. I těm mají poutníci naslouchati!

9. Vulg. spojuje v. 9^a s 9^b; v LXX a syr. jest obé odděleno, takže by **המתנדבים**, kdož jste se dobrovolně obětovali, nenáleželo k **הוקקים**. Toto značí (jako **מְהוֹקֵק** v 14. hebr.) dle LXX: »Srdce mé se nese (Syr. řeklo, Vulg. miluje), náleží, hledí na to, co jest usouzeno Israeli«, *τὴ διαταγμένη*. Usouzeno jest, že zvítězí, poněvadž Israel má Boha Jahve. Zapletal míní, že by tu snad mělo státi **למהוקקי**. Jako **רכבי** a **ישרי** v. 10^a kladl by bez členu i **מתנדבי** na místě původního **לנדיבי** (vznešeným).
10. **שיהי** značí »mluviti, vypravovati«, avšak též »rozjímati, uvažovati«. Lagrange bere tu pouze (jako Gn 2⁵): **שיהי** »křoví, zeleň«. **צהרות** »oslice« snad bělavé barvy, do červena (arabské ṣaḥara, ṣaḥūr »bilý«); řec. A slovo to vynechal, B překládá **צהרים** »poledne«. — **מדין** nebylo porozuměno; A má: »na vozech nádherných«. Jest to asi množné číslo od **מד** »roucho, koberec«, snad ten, jež dávali jako sedlo na zvíře, na němž chtěli jeti. B přeložil: »soudy, místo soudu«, což se sem rozhodně nehodí. Pro časomíru navrhuje Zapletal přidati: **נהה** »krásný«, o kobercích. Slova **הלכי נתיבות**, »putující po stezkách«, a **שמכו** na místě **שיהי** spojuje týž s následujícím veršem: Slyšte!
11. **מהצצים** (od **הץ**) by byli lukostřelci, od **הצץ** děliti: kteří rozdělují (kořist, krmivo zvířatům **הצץ** Př 30²⁷ *εὐτάκτως* o kobykách, LXX: *ἀνακρουμένων*, intonantes — a různé návrhy). Zapletal: **סצחים** jásající, výskající. Vulg. má: »ubi collisi sunt currus, et hostium suffocatus est exercitus«, což ukazuje na výklad o boji; »vozy« dle řeck. *λαμπηων* **מהצצים**, a **מקום**, »ubi«, na místě **מקור**. Na místě **מהצצים** navrhuje Budde **מַצְהִיקים**, »oddávající se hraní«, jiní **מַחְצְצִים**, »troubící«. **משאבים** obyč. místo, kde se dobytek napájí, kam se čerpá voda **שאב**, nebo nástroj čerpací, kolo, místo, kde jsou čerpadla. **יתנו** snad z aram. **תנא** vypravovati, hebrejsky by bylo **ישנו**; dle arab. *tānā* velebiti neb haniti (jussiv?); **יהנו** at dají (dle řeckého *δώσουσιν*) by bylo slabé. **שהיו** vedení, vůdcové (Jeronym: bellatorum), vláda, a jinak. **ירדו** by byl též jussiv. Od **רדה** by zněl tvar ten **ירדו**. Tehdy zmohl brány lid Jahve, byl by výraz silnější; brány nepřítel totiž. Slova: **הָיָה יִרְדּוּ לְשָׁעָרִים עִם יְהוָה**: »tu sestoupili k branám, lid Jahveův«, vynechává Zapletal s důvodem, že se sem dostala z v. 13.

Vstaň, Baraku, ve své síle (vzmuž se! Zapletal),
A učin' zajatci ty, kteří tebe zajatcem učinili,
Synu Abino'am!

13. <i>Zachráněny jsou zbytky lidu,</i>	13. <i>Tu sestupoval Israel</i>
<i>Hospodin v silných bojoval.</i>	<i>jako silák,</i>
	<i>Lid Jahve kráčel mi (LXX</i>
	<i>jemu) jako hrdina.</i>

13. Po boji sestupoval Israel jako mocný, jako hrdina. Tak vysvětluje opravené hebrejské znění Zapletal. Dle jiných výkladů: Tehdy ubohé zbytky lidu docházejí zachránění, neboť unikly záhubě nebo střezení, a mohou jíti k velikým, proti velikým, a Hospodin s nimi jako silnými bojuje. I oni jsou silní a zvítězí nad silnými, jsou jako hrdinové. Dle toho by se hodilo i v prvním členu: »kráčeli jako vznešení, silní«; v hebrejském byla by tu předložka בְּ neb בִּי na místě לִי .

13. יָרַד *sestoupil*, nikoli יָרַד (od יָרַד), *ať panuje*. LXX A: ἐμεγάλησεν , *panoval* tehdy. שָׁרִיד znamená *pozůstalý* z boje. לִי náleží k následující větě. לִי jest dle řeckého $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\varsigma$ v B, G, N lepší než לִי : *kráčel si*, totiž pro sebe, za svou věc, neb *jemu*, totiž Jahvovi. Moore, Budde, Schlögl, Zapletal navrhuji na místě לִי שָׁרִיד slovo יִשְׂרָאֵל .

14. <i>Z Efraim je zničil</i>	14. <i>Z Efrajim vytáhli do</i>
<i>v Amaleku (v údolí),</i>	<i>údolí</i>
<i>A po něm z Benjaminu ve</i>	<i>Jeho bratr Binjamîn byl</i>
<i>tvé kmeny, o Amaleku.</i>	<i>mezi lidem tvým.</i>
<i>Z Machir sestoupila kní-</i>	<i>S Makhîru sestoupili vládci,</i>
<i>žata,</i>	
<i>A ze Zabulona ti, kdož vedli</i>	<i>A se Z^ebûlûnu ti, kdo vedou</i>
<i>vojsko k boji.</i>	<i>hûl písarskou.</i>

14. Prvá část jest zněním porušena a nejasna. Druhá část ukazuje, že vznešení mužové a vůdci pocházeli a vyšli z Machir (což značí kmen Manassesův, jehož větví Machir byl), a ze Zabulona. Dle toho by byla v první části obsažena chvála Efraima a Benjaminu. Dle Vulg. a LXX: *Z Efraima* (lid, vůdcové) *je vykořenil*, zničil *v Amaleku* —; *je* může značiti Sisaru a Kanaanejské. V Amaleku jich však nezničil, zničil je v údolí, v 'emeq; Amalek mohlo z toho vzniknouti přepsáním, neboť i Theodoret a některé řecké rukopisy (A, starolatinský, syrohexaplární) mají:

v údolí. V údolí Kison, v Ezdrelonu byla svedena bitva, tam byli zničeni. Benjamin, kmen a lidé z Benjaminu byli *mezi lidmi tvými* (Deboro), t. j.: slabý Benjamin se přidal ke sboru silnějších Efraimitů. Efraimité i Benjamineštiny tedy pomáhali v boji proti Sisarovi a Kananejským, ač to jinde udáno není. Dle navržené opravy se hodí v souvislost lépe překlad: »Z Efrajimu vytáhli do údolí, jeho bratr Benjamin byl v tvé výzvě (mezi tvými lidmi).«

I z Machir sestoupila knížata —; Machir jest prvorozenec Manassesův (Jos 17¹), a jest zde jmenován na místě kmene Manassesova, který aspoň z části ku pomoci přispěl. Zajordánští lidé kmene Manassesova tu dle 17. verše nebyli. *I ze Zabulonů byli tam vůdcové boje* (viz u 1³⁰) —, dle hebr.: *kteří měli žezlo písařské*, hůl písařskou —; »písař« by tu byl šotër, jenž zapisoval vojsko, a náležel též k náčelníkům, byl vůdcem (4 Kr 25¹⁹, 2 Par 26¹¹).

14. וְשָׂרִישׁ značí »kořeny«. Winckler navrhuje na místě toho וְשָׂרִישׁ, »knížata«, lépe Zapletal וְשָׂרִישׁ (dle assyrského) »sestoupili, vytáhli« (srov. Is 57⁹). Efraim od Amaleka nepochází, v jeho krajině nebyl, proto by se lépe hodilo sloveso, jako v řeckém: ἐτιμωρήσατο αὐτούς, וְשָׂרִישׁ, *vykořenil je*. Jinak čtou: וְשָׂרִישׁ (třetí na voze?), t. j. vybraní, vůdcové, náčelníci (Lagrange). — וְשָׂרִישׁ dlužno nahraditi וְשָׂרִישׁ, *v údolí*, jako LXX a Theodotion: ἐν κοιλάδι, ač tu aram. targum mluví o vítězstvích Josue nad Amalekity (Ex 17¹³). Na místě וְשָׂרִישׁ hodilo by se tu: וְשָׂרִישׁ, *bratr tvůj*, dle LXX, neboť i Efraim byl z Rachely. Jednoduché וְשָׂרִישׁ by bylo příhodnější než וְשָׂרִישׁ aramejské. — וְשָׂרִישׁ značí i »vládce«, i »hůl«, znamení vlády, žezlo. וְשָׂרִישׁ, vůdcové, vedoucí, mající שֶׁבֶט hůl, וְשָׂרִישׁ. I dle Gn 49¹⁰ byla hůl znamením vůdcovým. Zapletal vynechává z časoměrných příčin slovo וְשָׂרִישׁ; Budde je spojuje s následujícím: »Čítejte (můžete-li) knížata v Issachar«.

15. *Vůdcové Issachara
byli s Deborah
A Barakových šlépějí ná-
sledovali,
Jenž se jaksí střemhlav a
v propast vydal nebezpečí;*

15. *Knížata (má) Issakha-
rova jsou s D^ebhorou,
[Jako Issakhar tak Baraq],
Baraq se vydal se svými
pěšími v údolí.*

*Když rozdělen byl proti
sobě Ruben,
Nalezen jest nesvár u veli-
komyslných.*

16. *Proč sedáš mezi dvěma
ohradama,
Abys naslouchal pískotu
stád?
Když rozdělen proti sobě
Ruben,
Nalezen jest nesvár u (jeho)
velikomyslných (hrdinů).*

*V ohradách Re'úběnových
Veliké byly úrady (úzkosti)
srdce.*

16. *Proč jsi zůstal mezi
dvěma ohradami,
Abys naslouchal hře píš-
taly mezi stády?
V ohradách Re'úběnových
Veliké byly úrady myslí.*

15. Bojiště bylo v údělu Issacharově. Kmen Issacharův není na začátku knihy Soudcův (hl. 1.) ani jmenován, zde však jakoby byl kmenem Debořiným, neboť se praví: *Vůdcové Issachara byli s Deborou a následovali šlépějí Barakových.* Ostatní slova připomínají asi horlivost, se kterou bojoval Barak v údolí se svými pěšimi proti vozům Kananejských; vydal se do boje prudce, a prudkostí tou spojen byl s Barakem Issachar, a v údolí Kisonu došli vítězství. Issachar měl svůj úděl mezi Taborem; jemu náležela i část hor Gelboe až k údolí Jordánu. Zabulon byl jeho sousedem na severu, Manasses pak na jihu a na západě (Jos 19¹⁷⁻²³). Moore míní, že by zde, v druhé části verše, měl býti jmenován kmen Neftali (v. 18.) na místě opakovaného jména Issachar, jež není ani v řeckém ani ve Vulgátě. Slova »Jako Issakhar tak Baraq« se sem nehodí; opisovač snad sem přidal jméno Barakovo k Deboře, aby se nezdálo, že byl kmen Issacharův veden pouze ženou. Zapletal překládá po opravě: »Knížata Issakhar byli s D^bhorou, do údolí vyslali své sbory«.

Ruben zajordánský zasluhuje výtky. *Byl rozdělen* —, t. j. Rubenovci nebyli mezi sebou shodni, měli a pronášeli snad veliké zámysly, avšak ničeho neprovedli, nepřišli, aby pomáhali proti nepřátelům. Byli »magnanimi«, velikého ducha, ale »contentio« hádka, neshoda, k ničemu nevedla; aneb (dle v. 16. a dle překladů) byly u nich veliké úzkosti ducha, pro něž se neodhodlali k výpravě.

16. Otázkou touto zahanbuje autor Rubena, že si hověl ve svých ohradách a naslouchal pohodlně pískotu pastýřských píšťal

u svých stád a nevyšel do boje. Život v ohradě, kde byla stáda v bezpečí, byl život pohodlný a nečinný, ba skorem lenivý (Gn 49¹⁴, Ž 67¹⁴), ovšem též šťastný; život v boji byl činný, vyžadoval udatnosti, odvahy, síly, a zasluhoval proto chvály. Pastýři pískotem svolávali stáda; i na pastvě hráli a tak si udržovali stáda pohromadě. Rubenité měli svůj úděl východně od Mrtvého moře, v severním Moabu. Zdá se, že se nemohli ve svém kraji bezpečně usídliti, a že zanikli časem skoro tak, jako kmen Simeonův. Ruben byl prvním synem Jakubovým z Lie. V požehnání Jakubově (Gn 49³) byla mu učiněna výtka, že zarmoutil otce, a v poslední modlitbě Mojžíšově obsažena za kmen Rubenův pouze prosba, aby Ruben žil a nezemřel (Dt 33⁶). V kraji svém nemohli se Rubenité oddati polnímu hospodářství; zůstali pastýři.

15. וְיִשָּׁכָר, *a moje knížata* —; přípona 1. os. zde býti nemůže, dlužno čísti dle překladů וְיִשָּׁכָר vázaným stavem před jménem s předložkou בְּיִשָּׁכָר, tedy: *v Issachar*. V řeckých A, B a Vulgátě není druhého »Issachar«. — Slovece כֵּן, *též*, jest zde užito zvláštním způsobem. S כֵּן při יִשָּׁכָר by se mluvnicky lépe hodilo: »a jako Issachar, tak i Barak«; smyslu však to neprospěje. Vysvětlivku tu Lagrange i Zapletal vynechávají. וְיִשָּׁכָר jest teprve v překladech LXX činně: וְיִשָּׁכָר, vydal, *vrhl své pěší*, neb množné číslo וְיִשָּׁכָר. Vynechati by bylo כֵּן při רַבְרָב *pěší jeho*, t. j. Israelovi, naproti »vozům« Kananejských. Neřekli v druhém členu není žádným překladem odůvodněno: »Knížata Issachara jsou s Deborou a s Barakem, Neřekli jest puštěn do jeho šlépějí v údolí« (Budde, Moore).

סְלִיחַים jsou strouhy a průtoky k zavodňování, jako říčky, potoky Job 20¹⁷, Př 21¹, Ž h. 46⁵. V Gad bylo dosti vody, Ruben však měl krajinu suchou, kde nebylo zavodňovacích struh. Vykládali to o rozdělení či oddělení Jordánem, neb o rozdělení v rodiny; *proti sobě* by však ukazovalo spíše na rozdělení myslí. Lagrange mění předložku a klade sem dle v. 16. כֵּן na místě לֵב. — וְהָקָרָי by značilo »ustanovení, výnos«; zde má býti jako ve v. 16. וְהָקָרָי, »zkoumání, úrady«. Ve Vulg. jest přeloženo וְהָקָרָי. Lagrange se domnívá, že jeden z těchto stejných řádků (15b neb 16b) jest opravou na kraji připsanou, která byla pak pojata do znění; do 15. verše hodí se ovšem lépe, avšak ve znění, jak udává 16b. Židé vykládali to tak, jakoby otázky tyto kladli bojovníci, kteří se k Barakovi dostavili.

16. בין המישתיהו, »mezi dvojí hranicí«, překládáno »hranice«, díl, κλήρων, μεταχειμίων, pohraniční kraj, χειλέων, od »rtu«, (rty, řeč t. j. Kananejců, cizí), ale též od שָׁבַט, »ležeti«, kde stáda lehávají, tudíž »ohrady«.

17. <i>Galaad odpočíval za
Jordánem,</i>	17. <i>Gil'ád zůstal na druhé
straně Jarděnu,</i>
<i>A Dan se zabýval loďmi,</i>	<i>A proč prodléval Dán u
lodí?</i>
<i>Aser přebýval na břehu
moře</i>	<i>Ašêr zůstal na břehu moř-
ském,</i>
<i>A prodléval v přístavech.</i>	<i>A přebývá klidně na roz-
trhaných březích jeho.</i>

17. *Galaad* jest kraj za Jordánem, severně od řeky Jabboku, kde měl Manasses svoje území. *Galaad* zaujímal hlavní část zajordánského kraje; proto sloužilo pojmenování toto někdy i k označení celého zajordánského sídla Israelitův. *Galaad* náleželo kmeni Manassesovu (dle Jos 17¹⁻³); kmen *Gad* byl jižně Jabboku. Syrský překlad sem klade na místě *Galaad Gad*, neboť týž byl sousedním kmenem Rubenovým. Moore a j. míní též, že by tu měl býti *Gad* jmenován, neboť *Manasses* byl již ve v. 4. jménem *Makira* vleben; nemůže tedy býti nyní haněn. *Galaad* by pak dle Moore značilo i levý břeh Jabboku, kde sídlil *Gad*, a *Manasses* by nebyl za *Debory* ještě v *Zajordání* ani usazen. Rubenité se aspoň radili. *Galaad* však neučinil pro své soukmenovce vůbec ničeho.

Kmen *Dan* měl svůj úděl dle 1^{34 nn}, Jos 19⁴⁶ mezi *Judou*, *Efraimem* a *Benjaminem*; i *Joppe* mu náleželo. O kmeni tomto, usedlém na místě od bojiště tak vzdáleném, pěvec asi nemluví. Danité se později (18^{27 a d.}) vystěhovali na sever, a zaujali město fénických osadníků, které se navývalo *Laiš* a *Dan*. To však bylo od moře vzdáleno. Snad sloužili Danité na fénických lodích, sami svých lodí asi nemajíce. *Ašer* jest jmenován po *Danovi*, čímž by bylo projevono, že jsou míněni Danité severní. Moore míní, že dlužno vykládati: »Což, proč žije *Dan* pod ochranou fénických lodí, neb lodníků, proč jest od nich závislým?« Sloveso *gûr* tento význam mítí může (Ž 5⁵, 120^{5 h.}, Is 33¹⁴).

Ašer též nepřispěl, nýbrž zůstal na břehu mořském; jeho úděl byl na severu, při břehu Středoziemního moře, od *Karmelu* až za *Tyrus*. Břeh sám byl opanován Féničany, avšak možno, že

lidé kmene Ašerova přebývali tam ve fénických městech, jako bydlili i jinde Israelité v městech Kananejcův. Pak bydlili při břehu a zůstávali *v jeho roztrhaných březích* (Vulg. *přístavech*). Ašer by byl mohl nejsnáze přijíti a posílit počet bojovníků, poněvadž sousedil s kmeny Zabulon a Neftali.

17. *יגיר* významem: přebývati pod ochranou, býti v ochraně, závislým býti. Na místě *אניית* navrhuje Budde *נאףיר* „Nivy jeho“ (Gn 49¹³), čehož však není třeba. *סרץ מפרציו* od *סרץ*, dle arab. (syr.) »trhliny«; »přístavy« snad odtud, že vbíhají jako otvory, trhliny do břehu. Přípona se nese k *הור*. Zapletal vynechává *לְקִירָה* z příčin časoměrných.

18. <i>Zabulon však a Neftali</i>	18. <i>Z^ebūlūn jest lid, po-</i>
<i>obětovali své životy smrti</i>	<i>vrhl životem [pro smrt],</i>
<i>v kraji Merome.</i>	<i>A Naftali na výšinách pole.</i>

18. Zabulon a Neftali dostává se stejné chvály oproti výtkám, jiným kmenům učiněným. Opovrhli životem, vydali své životy v boji (9¹⁷, Is 53¹²). *V kraji Merome* není dobrý překlad hebrejského: *a Neftali na výšinách pole*; snad že se na výšinách, ležících nad Ezdrelonem, shromažďovali Zabulon a Neftali, odkud pak v šicích postupovali k boji, snad tam boj i počal. Mnozí vykládali toto rčení o hoře Tabor, která leží východně při Ezdrelonu; avšak Tabor tu není jmenován. Boj nebyl sveden na úpatí hory (4¹⁴), nýbrž na druhé straně roviny, při potoku Kisonu (v. 19, 21), u Taanakhu.

Ze jména Merome soudili, že se oba kmenové spojili u vod Merom, kde Josue zvítězil nad kananejským králem Jabinem (Jos 11⁵). Zapletal opravuje toto znění, a přizpůsobuje je prvnímu stichu: »Naftali, jehož ruka byla vysokou«, t. j. projevila se silnou, mocnou.

Zdá se (dle v. 14-18), že Zabulon a Neftali byli jádrem vojska Barakova; poněkud pomáhali též kmenové Efraim, Benjamin, Issachar a Manasses předjordánský. Ruben, Dan (Gad), Ašer a Manasses zajordánský nepřišli. Juda a Simeon vůbec uvedeni nejsou snad proto, že byli vzdáleni a kananejskými městy (Jerusalemem) odříznuti; snad bylo se jim hájiti proti Filištinům, ustavičnému nepříteli svému.

18. Změnou v *פְּדִירָה* bylo též vykládáno ve smyslu: Naftali zůstal na svých horách, jako Ruben, Dan a Ašer, což se k předcházejícímu paralelnímu stichu ani nehodí. Na místě *על*

עַם רָמָה יָדָי navrhuje Zapletal: עַם, jehož ruka
(moc, jako Ž. h. 76e, srov. i Is 26¹¹) byla vyvýšena.

19. <i>Přišli králové a bo-</i>	19. <i>Králové přišli, bojo-</i>
<i>jovali,</i>	<i>vali (tehdy) králové K^e-</i>
<i>Bojovali králové Kanaanu</i>	<i>na'anu,</i>
<i>v Thanach,</i>	<i>V Ta'nakh, na vodách M^e-</i>
<i>Podle vod Mageddo,</i>	<i>giddô,</i>
<i>A přec nic neodnášeli ko-</i>	<i>Zisku stříbra (peněz) ne-</i>
<i>řistí.</i>	<i>ulovili.</i>

19. Zde jest líčen boj a udáno místo boje. Asyndetickými větami naznačena prudkost nárazu a útoku. *Přišli králové* —, spojení se Sisarou proti Israeli, jako za Josue (Jos 11) pod Jabinem. Bojováno bylo v Thanach a na Kisonu, neboť Kison a jeho přítoky jsou *vody Mageddo* (1²⁷), tekoucí blíže tohoto místa. Taanakh neb Ta'nekh jest na jižním kraji roviny Ezdrelonu, nedaleko od Engannim, kde rovina končí; Mageddo jest 1½ hod. severozápadně od něho. Obě místa bývala opevněna, a jména jejich vyskytují se i v egyptských památkách. Králové očekávali a těšili se, že budou mít z válčení a z výpravy veliký zisk; vždyť pro tento zisk (pro kořist) se válčivalo. Z této výpravy však nemají žádného zisku, stříbra ni peněz. To zde řečeno sarkasticky, neboť výsledkem byl útek a smrt.

19. Na místě prvního נִלְחָמוּ, »bojovali«, aby se dvakrát neopakovalo, navrhuje לִאֲרָנֶה רִיחָנוּ, »a tábořili«, aby se sem slovece הָיָה, *tehdy* (Zapletal je vynechává), lépe hodilo. — הָיָה בַּצֵּד בָּצֵד značívá »výdělek peněz«, A: *πλεονεξία* (žádost výdělků), B: *δῶρον ἀργυρίου* (stříbrný dar); »kořist« bylo by tu výrazem slabším, neboť v onom kraji nemohli se kananejší králové veliké kořisti nadíti. Rothstein opravuje: »Přišli králové a seřadili se (סִרְדָּו), | Tehdy (?) bojovali králové Kanaanu, | Seřadili se při vodách Megiddo, | v Taanachu seřadili boj.

20. <i>S nebe jest bojováno</i>	20. <i>S nebes bojovaly</i>
<i>proti nim,</i>	<i>hvězdy,</i>
<i>Hvězdy, trvajíce ve svém</i>	
<i>řádu a běhu,</i>	<i>Se svých výšin bojovaly</i>
<i>Proti Sisarovi bojovaly.</i>	<i>proti Šis^erovi.</i>

20. Vítězství nebylo dosaženo pouhou mocí a bojovností Israelských, nýbrž byl to boj Jahvův. I nebeské mocí se spojily proti

Sisarovi; Jahve pomáhal Israeli. Podmětem jsou zde *hvězdy* (Vulgata a aramejský překlad neosobně), jež *bojovaly s nebes*; nesestoupily k boji dolů, nýbrž zůstaly ve svých drahách, ve svém řádu a běhu na obloze nebeské. Jest to podobné líčení básnické, jako jest ve v. ²¹. Tam jest řečeno, že Kison pomáhal Israelitům tím, že přijímal mrtvolý nepřátel. Netřeba tedy vykládati, že by hvězdy byly zázračným způsobem, zvláštním zjevem pomáhaly a bojovaly proti Sisarovi. Sv. Efrem vykládal rčení »hvězdy« o andělech; jiní mínili, že se stal útok v noci a že tu dávaly hvězdy (jako Jos 10 ¹² slunce a měsíc) zvláštní světlo, aneb že se strhla veliká bouře s nebe, která poplašila Kananejské a uvedla je v nepořádek. Řecký překlad má: bojovaly s *Israelem* t. j. s ním společně proti nepříteli. V originálním znění jest »se Sisarou«, ovšem ve smyslu: »proti Sisarovi«.

20. Massoretským oddělením vzat byl נִלְחָמוּ podmět. Proto sem ve výkladech přidávali: אֱלֹהִים, »bojovali bohové« nebo Bůh. Avšak ani o Bohu ani o andělech nebylo by lze vykládati *ve svých drahách*; taktéž s bouří nelze spojovati hvězdy. — I jinde má כִּסּוֹ význam »proti« (1 Kr 13 ⁵, 17 ³³, 3 Kr 12 ²¹ a j.). Zapletal odlučuje z metrických příčin slova: »se Sisaron« a klade v. ²¹. až po verši ²². Rothstein: Seřadily se hvězdy ve své dráze, | Bojovaly s nebes se Šisrou.

21. Proud Kison táhl je-	21. Proud Qišôn je smetl,
jich mrtvolý,	
Proud Kadumim, proud	Proud setkání, proud Qišôn.
Kison:	
Sešlap duše má siláky.	Šlap, duše má, silně!

21. Proud, řeka Kison smetla těla padlých, mrtvolý, avšak v rozvodněném proudu utopili se i živí, kteří tam buď byli zahnání anebo se tam dostali na útěku. Bitva byla snad svedena na jaře. Kison nemá v oné krajině stále vody, avšak za rozvodnění může tam býti nebezpečným. Připomínají, že se v něm při bitvě dne 17. dubna 1799 utopili někteří Arabové z Debūrijeh, jako v Jordáně (Moore, Hummelauer). Rozvodniti se mohl v té době po jarním dešti. Následující jméno *proud*, *Q^edumim*, není jasné. Vulgata, překlad syrský a některé řecké překlady je ponechávají jako vlastní jméno. Z toho, že ještě jednou následuje »proud Kison«, lze souditi, že jest proud Kadumim s Kisonem totožný. Jiná řeka tu jmenována není. Řecké B G N i aramejský překlad

vykládají od slova qedem : »proud starých«, starobylostí, proud, na němž se za starých dob veliké věci udály. Před tím není sice Kison jmenován, avšak tu připomínají, že porážka Kananejských na Kisonu byla od dávna, od věčnosti předurčena, že tedy jest proto starým dějem. Dle arabského chtěli vykládati: »proud chrabrých, vítězů«, starý vítězný potok. Avšak to by bylo pojmenování řeky zcela neobvyklé. Od slovesa týchž kmenových hlásek odvozuje se výklad »proud setkání«, při němž se setkávali a utkávali v boji Egyptané, Kananejci a j. Rabbi Jonáš vysvětluje: »proud, který nepřátelsky vyšel proti Kananejcům«; Serarius má: proud »východní«, jako Aquilas *καυσώριον* (horký), což platívá však spíše o větru. LXX A, Symmach a Theodotion mají *καθησειμ*, »proud svatých« (qdošm) nebo, jak Lagrange míní, »proud Qadeš«, místa to mezi Thanach a Megiddo. Druhé: proud Kison má snad býti vysvětlivkou nejasného jména předchozího, ačli není pouhou básnickou přízdobou.

Poslední slova: *Sešlap duše má siláky*, jsou nejasna. Lagrange navrhuje parallelismus: »Proud Qadeš sešlapal mrtvolý silných« (i Moore podobně).

21. קדומים od קדם, arabské qadûm, »chrabrý«, předák, קדם »jít vstříc«. Lagrange činí návrh: נהל קדש דרָם בְּזוֹ, »proud Qadeš je sešlapal silně«; נפשי ve významu mrtvolý (jako Lv 19²⁸), k כִּזּוּ přidává ים z קדשים, tedy כִּזִּים, »silní«. כִּזּוּ samo byl by akkus. způsobu. Rothstein: »Proud Kišon je smetl, vody šly vstříc jejich vozům«. LXX B překládá konec: καταπατήσει αὐτόν (Luc. αὐτοῦς) ψυχὴ μου δυνατὴ, což se rovná: כִּזּוּ תִדְרֹכֶנּוּ נַפְשֵׁי (ב) כִּזִּים. Zapletal soudí, že jest tento verš zbytkem slohy. Z v. 20^b běře sem עַם כִּי־רָאָה (na místě קב): »Siserův lid seslábl« (נַהֲלָה), potok Qišón je strhl. Pak קָדְמוּ מִים, »vody se postavily (tekly) proti jejich vozům« רַבְּרִי; pak mění: דָּרְבוּ רַבְּרֵי בְּזוֹ, »silně rozšlápaly jejich jezdce«, totiž jakoby vody je byly »rozšlápaly«.

22. Kopyta koní padala,	22. Tehdy dupala (zemi)
	kopyta koní,
Když náhle utíkali a střem-	Tryskem, tryskem jeho
hlav se řítili	hrdinů.
Nejsilnější z nepřátel.	

22. Tu již ličen útěk poražených nepřátel. Útěk byl rychlý: *Tehdy dupala (zemi) kopyta koní*. Staré překlady mají trpný

rod ve smyslu : »Tehdy kopyta koní *byla srážena* (Vulg. *padala*) tryskem klusajících jeho (Sisarových) hrdinů«. Ve druhé větě lze vykládati stejně o trysku mužů jako o běhu koní neb o jízdě vozů. Jinak »impetu fortium« bylo by zase připisováno útoku a pronásledování Israelitů, jímž kopyta koní Kananejských padala.

22. הָכֵם značí »tlouci« (kladivem, pěstí; »cecidērunt« dle řeckého ἐνεποδίσθησαν (byla vázána?). Trpně by bylo: הִכְּלוּ. — אֲבִירָיו, *jeho silní*, by mohlo býti vykládáno též o koních (Jer 8¹⁶, 47³, 50¹¹; Lagrange): אֲבִירַי. Překlady mají: »kopyta byla uvolněna« (aramejský), »odříznuta« (Theodotion). Vykládali věc tak, že Hebreové koním nepříteli podřezali žíly, takže Kananejci nemohouce ujetí, sestoupili s vozů a utíkali jako Sisara. LXX B: τότε ἐνεποδίσθησαν πτέρων ἵππων, σπονδῆς ἔσπευσαν ἰσχυροὶ αὐτοῦ; A: ἀπεκόπησαν . . . ἵππων, ἀμμάδαρὼν δυνατῶν αὐτοῦ. Rothstein navrhuje: דָּגְרוּ (ו)רָקְדוּ אֲבִירָיו (ו)דָּהָרוּ אֲבִירָיו, »poskakovali, skákali (strachem) jeho koně; pádili, utíkali jeho silní« totiž Sisarovi. Zapletal ukazuje k tomu, že jest v. ²² čísti po v. ²⁰; když totiž Kison Kananejce strhl, nemohly pak jejich koně ještě dupati. Týž běře בִּי slova דָּהָרוּ k כֹּסֵם, tedy: כֹּסִים. — דָּהָר o koních též Nah 3²; opakováním byl by tu znázorněn běh tryskem.

23. Zlořečte zemi Meroz, pravil posel Páně; Zlořečte jejím obyvatelům,	23. Zlořečte Mērôzi, praviť posel Jahve, Zlořečení dejte na jeho obyvatele,
Že nepřišli k pomoci Páně,	Neboť nepřišli hájiti věc Jahve,
K pomoci jeho nejsilnějších.	Pomoc Jahve jako hrdinové.

23. Kananejšti hledali spásu v útěku; kdo jim v útěku nezabránil aneb snad jim i pomohl, toho stihne zlořečení, jako zase jest velebena Jahel ve v. ²⁴, poněvadž Sisarovi další útěk přezkazila a Israelitům přispěla. Osloven tu lid. Město neb místo Meroz není známo; snad to bylo místo ležící na cestě, kudy Kananejci neb Sisara přechali. Bylo-li to místo Israelské, snad ve kmeni Zabulonově, a nepřispělo-li Israelitům k většímu vítězství, zasloužilo tím větší výtky. Meroz psáno i Mazor v A (el-Mazar východně od Thanach), Maror, Merom (Jos 11⁵), Meron (Jos 12²⁰, Jos 19¹⁶), i Meroth u Jos. Flavia. *Posel Jahve*, totiž sám Bůh (2¹, 6¹¹),

který jde před svým lidem do boje, sám vítězí; není to ani Barak, ani prorok, ani Debora (byl by tu člen). *Nepřišli ku pomoci* —, neučinili, čeho bylo od nich žádáno, odepřeli pomoci při pronásledování, nepřispěli pokrmem nebo podobně. Čím neb jak se na nich zlořečení projevilo, není známo; památka jejich v Israeli zahynula. Mínili, že bylo místo to Israelity zbořeno.

23. *בְּגִבּוֹרִים, mezi hrdiny, בְּגִבּוֹרִים, jako hrdinové* (בּ jako v Ž h. 55¹⁹ i v. 13.). — מְלֹאֵךְ vykládáno jako i jinde také o jakéms andělu; o proroku slovo to vykládá i Hummelauer. Rothstein překládá: Zlořečte Merozi, pravil Jahve — zlořečte jejím obyvatelům, — Neboť nepřišli k mé pomoci — k pomoci Jahve jako hrdinové.

24. *Požehnanou mezi ženami Jahel, manželka Habera Kinejce, A požehnanou buď ve svém stanu!*

24. *Velebena buď Ja'el mezi ženami, Žena Hebera Qenity, Mezi ženami, ve stanu buď velebena!*

25. *Žádal si vody, mléka mu dala, A v číši knížecí smetany podala.*

25. *Žádal vody, ona mu mléka dala, V číši knížecí podala kysela.*

26. *Ruku levou vztáhla po hřebu A pravou po kladivu kovářském, A uhodila Sisaru, vyhledavši v hlavě místo ráně, A prorazivši mocně spánek.*

26. *Vztáhla svou ruku po kůlu A pravici po kladivu dělníkův, A udeřila kladivem Šišeru A rozbila hlavu jeho A rozštípla a zhubila jeho spánek.*

27. *Mezi její nohy se svalil, Dodělal a byl mrtev.*

27. *K jejím nohám se svalil, padl a ležel, Mezi její nohy klesl, padl; Tam, kde se svalil, padl skolen.*

24. Zvěstuje smrt Sisarovu a chválu ženy Jahel. Velebí ženu, která není z israelského kmene, ale zasluhuje nejvyšší chvály, poněvadž jednala rekovně a lid israelský zbavila nepřítel. *Požehnanou mezi ženami Jahel* —; má býti velebena nejvíce,

ze všech největší zasluhuje chvály. Jest to žena stanů, z lidu stanů (8¹¹, Gn 4²⁰, Jer 35⁷; beduinka). Slova: *manželka Habera, Kinejce*, jsou vzata z 4¹⁷ a ruší tu souměrnost verše i parallelismus.

25. Ličeno jako ve 4¹⁹. Sisera přichází na útěku před stan Jahelin: *Žádal si vody* (on), *mléka mu dala* (ona) —; nejmenuje tu osoby jménem, zájmeno jest působivějším. V čiši *knížecí smetany podala*, v nádobě, která by se knížatům hodila, v mise, v nádobě pěkné, vzácné, aneb spíše v nádobě veliké (6³⁸), neboť knížatům patřival větší díl, jejich věci jsou veliké, vznešené (1 Kr 9²⁴). Dala mu ħalab (jméno od tuku, másla) t. j. mléko snad takové, jemuž Arabové říkají »leben«, které bývá uchováváno v měchu a jsouc nakyslé chuti, obcerstvuje. Druhé jméno jest položeno paralelně a znamená asi též kyselé, husté mléko, nikoli máslo, ani smetanu. V měchu zbývá vždy něco kyselého mléka, a když pak přidají nového mléka a měchem zahýbají, dostává nové mléko ihned nakyslou chuť, jak si toho lid přeje. Byla tedy Jahel k Sisarovi pohostinnou a štedrou.

26. Snad již mezi tím, co Sisara pil, připravila se Jahel k činu. *Ruku* (LXX A B a Vulgata *levici*) *vztáhla po hřebu* (kůlu, jako 4²¹) —; vzala do levice stanový kůl a pravíci chopila se *kladiva dělníkův*. V 4²¹ jest »kladivo«; zde jest jméno odtažitého významu: »tlučení«, jež dle Aqily, Vulgaty a syrského znění značí *kladivo*. »Fabrorum« jest v hebrejském vyjádřeno výrazem: »ti, kteří mají těžkou práci«, kteří robotí, se namáhají, a z toho odvozuje se výklad: kladivo veliké, těžké. Slova ta připouštěla i jiný výklad. Že tu nejsou jmenována tatáž jména předmětů jako v prosaickém ličení 4²¹, není závadou, neboť se patrně miní předměty tytéž, ač zde použito v básnickém ličení jiných jmen. Vysvětlují rozdíl tento i tím, že byla o zabiti Sisarově dvě podání, kteráž jsou tu v hl. 4. a 5. uložena. Rozdíl snad povstal též výkladem nejasných slov 5²⁶. — Nástrojem tím (Wellhausen miní pouze kladivem) *udeřila Sisaru, a rozbila* (rozpoltila) *jeho hlavu, a rozštípla a zhubila jeho spánek* —; slovesa naznačují čin: »udeřila, rozštípla«, i účinek: »rozbila hlavu a prorazila (hebr. zhubila) jeho spánek«. Vulgata vykládá věc jasněji.

27. Nelze vykládati, že by byla Jahel Sisaru udeřila kulem a prorazila mu spánky, když stál a pil mléko. Dle prvé části v. 27. lze připustiti, že u jejích nohou *ležel* neb si uleh, se svalil,

padl a ležel, totiž usnul, a v tom, když spal, provedla Jahel svůj úmysl; *a tam, kde se svalil, padl* nebo: *zůstal ležeti zabit*.

Rčení: »Mezi její nohy klesl, padl« jest opakování, kterého není v překladech; tím snad má býti zvlášť upozorněno, že žena zničila muže, silného protivníka Israelských, že zničila ho bez námahy, an jako slaboch svalil se a padl k jejím nohám.

24. Osoba žehnaná jest tu určena, jest jedinou, a tak jest pak מִן náhradou superlativu: »nejvíce požehnaná ze žen«. Zapletal míní, že tu vypadla paralelní věta: כִּי הָרְגָה סִיסְרָא בְּהַקְרִיבָהּ, »neboť skolila Sis^rru, když k ní přišel«.

25. כַּסֵּל jako u Gedeona 6³⁸ snad dřevěná nádoba, jako miska, concha (ass. saplu, arab. sifl). Rothstein: — הַלֵּב נִתְּנָה בַּכַּסֵּל. Zapletal vynechává הַלֵּב בַּמִּזְרֵק הַקְרִיבָהּ הַמֵּאָה.

26. תַּשְׁלֵחָה jest 3. mn. ž., zde stačí jednotné č. תַּשְׁלֵחָה s příponou 3. ž. o יָדָה; ruka její, po kůlu ji vztáhla. Řecké A M O i hexaplární mají εἰς ἀποτομῆς κατακόπων na místě הַתְּלִמּוֹת עֲמָלִים, k stínání unavených, či spíše ἀποτομάδα, dřevěný nástroj, jako Aquilas εἰς σφύραν. Navrhovali הַתְּלִמּוֹת ve smyslu הַמַּקְבֵּחַ, »kladivo«; na místě עֲמָלִים četli טַלְמִים, εἰς τέλος, na věky, i množné č. od עָלָם, »mladík«, kladivo mladíků, kteří jím zaráživali kůly stanů (?). LXX A, Luc: καὶ ἀπέτεμε . . ἀπέτριψε; Theodotion: ἀπέτεμε . . καὶ ἔθλασε.

27. Druhé: בֵּין רַגְלֶיהָ כִּרְע נָסַל jest dittografie (Zapletal).

28. *Oknem vyhlížeječ na-
říkala jeho matka
A z jídelny (mřížoví) mlu-
vila:*
*Proč zdržuje vůz jeho ná-
vrat?*
*Proč zdržely se nohy jeho
čtyřspřeží?*

28. *S okna se nahýbá a
běduje,
Matka Šis^rrova s okna mří-
žového;*
*Proč zdržuje jeho vůz pří-
chod,*
*Proč jdou tak pomalu jeho
vozové?*

29. *Jedna moudřejší ostat-
ních jeho žen
Tato slova tehýni odpovídá:*

29. *Nejmoudřejší z jejích
kněžen odpovídá,
A ona si opakuje slova její:*

30. Zena ona vykládá zdržení Sisarovo tím, že shledávají a rozdělují kořist, a představuje si výjev rozdělování velmi živě. *A nejkrasší z žen se mu vybírá*, jest srozumitelný výklad Vulgaty (uterum uterorum superlativně). Otrokyně, zajaté ve válce, tvořily tehdáž zajisté značnou a důležitou část kořisti. Hebr.: *lůno jedno, dvě lůna na hlavu muže* —; metaforicky jest tu lůno určením otrokyně, jako jest to i v nápisu Meši (17. řádek) u sčítání zajatců. Každý muž obdržeti tu mohl po jedné neb dvou zajatých ženách (Dt 21¹⁰⁻¹⁴).

Představuje si dále, jak se vybírá a dostává Sisarovi krásných rouch, též i jiných ozdob (na hrdlo). Poslední část připouští arcíř různý výklad. Rosenmüller míní, že se tu mluví o ozdobném rouchu, které bylo kladeno na hrdla ukořistěného dobytka (k oběti?). Budde vykládá: »Jedno, dvě roucha pro Sisaru, šat s okrajem, šat barevný pro mou šíji«! (Ewald: »pro hrdlo královny«, Reuss: »pro má ramena«!) Jako jest u rouch jmenován Sisara, iemuž se jich dostává, tak bychom i tu očekávali jméno osoby, již ozdoby ty jsou určeny, není-li to také Sisara.

31. U dvora nepřátel jest žádostivost kořisti, u Israele pak přání slávy Jahve a láska k Jahve. Zakončení toto jest zcela vhodné a podobá se výlevu Ž 67²⁻³, 91⁸⁻¹⁰.

Představa žen se rozplynula, Sisara poražen utíká a padá rukou ženy. Smrt jeho je tím potupnější. *Tak ať zhynou všichni tvoji nepřátelé, Jahve!* (Ž 82¹⁰). *Kdo však tě* (Vulgata, syrský) *milují*, ať se lesknou, ať vítězí, zahání temnotu noci, *jako slunce, když se zdvihá ve své moci*, jako slunce ranní (tak 2 Kr 23⁴; podobně o slunci Ž 18^{5 a d.}).

32 (31 b) jest asi časová poznámka vydavatelova (viz 3¹¹).

28. K הָרִיב jest שִׁנָּה synonymum, jež dle LXX a Italy δὲ τῆς δακτυλῆς značí *mřížoví*, B G N mají ἐκτός τοῦ τοξικοῦ, tedy jaksi díra ve zdi. — רִיבב jest יִבב aram. jako hebr. הָרִיב, »křičeti«. Vykládáno však jako נִבֵּט, »pozorovati« (A L hexaplární a aramejský). Lagrange zaměňuje je s רִתְּבֵן אֵי, »hledí«. בִּשְׁשׁ (hanbiti) zdržeti se, váhati 3²⁵ jako אֶחָדִי, piel.
29. חֲכָמָה, »moudrost«, v množném čísle, k čemuž jest חֲכָמָה v čísle jednotném s příponou; lépe חֲכָמָה (Vulgata, Syr.), aneb חֲכָמָה v množ. čísle bez přípony, která se objasní slovem לָהּ: opakuje si její odpověď (svou odpověď, jí opakuje svou odp.), odpovídá si téměř slovy (v. 30.), v nichž vidí naději a útěchu, těší se stejnou myšlenkou.

30. ימצאו Lagrange »nenaleznou ho (Sisaru)?« — רחם jako cunnus v latinském. צבעים (máčetí, barviti) tedy »šat barev«; רקמה okraj, v němž jsou vyšity ozdoby různobarevné, pestré. Takové vyšívání bylo mnoho ceněno (2 Kr 1²⁴). Dvojné číslo snad značí dvoje krajky neb kraje, na obou stranách vyšité. Zapletal opravuje v קקמתי pro můj vzrůst, postavu. לצוארי שכל hrdlům toho, který kořistí שכל, aneb mně, jako kořist, ad ornanda colla. Zapletal čte בצע lup, רקמת לצוארי a קקמתי pro mou šiji; vynechává שכל.

Rothstein vynechává pro rytmus některá slůvka:

- 28 בעד הלון נשקפה אם סיכרא בעד אשנב — מדוע בשש רכבי —
מדוע אחרו פרשיו
- 30 הלא יחלף שכל — שכל בגדים ככל איש — שכל צבעים לסיכרא —
שכל רקמות לצביריו

Budiz tu připojen Zapletalův překlad a rozdělení celé písně, jak je dle navržených jím oprav podává jeho dílo »Das Deborah-lied« (vynechává vv. 1. 3. 31.):

- [1. Tu pěla D^ebōrā a Bārāq, syn Abino'amův, onoho dne takto:
3. Naslouchajte králové,
Pozor dávejte, knížata!
Já chci zpívat
ke cti Jahve,
chci hrát Jahve,
Bohu Israele.]

I.

4. Jahve, jak jsi vytáhl ze Se'iru,
Když jsi kráčel od pole Edómu,
Trásla se země i s nebesy,
A oblakové skápěly vodou.
2. Jak vedli vůdcové Israele,
Když se lid ochotně oddával (k boji),
5. Otřásaly se hory před Jahve,
Před Jahve, Bohem Israele.

II.

6. Ve dnech Šamgara, 'Anathova syna,
 †Ustaly v Israeli karavany,
 A putující chodili
 Křivými stezkami.
7. Nebylo plodin v Israeli,
 Nedostávalo se čočky a ječmene,
 Až vyvstala D'bōrā,
 Vstala, matka Israele.
8. Žertvy Boží ustaly,
 Nebylo ječného chleba,
 Štitu nebylo zřítí ani kopí,
 Mezi čtyřiceti tisíci v Israeli.

III.

9. Mé srdce (náleží) velícím v Israeli,
 Obětavým v lidu Jahve,
10. Jezdícím na bílých oslicích,
 Sedícím na krásných kobecích.
- Vy putující, poslyšte
11. Hlasy plesajících při napájidlech ;
 Tam se oslavují hrdinné činy Jahvovy,
 Hrdinné činy vůdců v Israeli.

IV.

12. Vzhůru, vzhůru, D'bōro,
 Vyšli tisíce svého lidu !
 Povstaň Bārāqu, vzmuž se
 A spoutej ty, kteří tě dříve spoutali, synu Abino'amāu !
13. Tu sestupoval Israel jako rek,
 Lid Jahvův sestupoval hrdinně.
14. Z Efrájimu táhli do údolí,
 Jeho bratr Benjamin byl v jeho sborech.
- Z Makhtru sestupovali vůdcové,
 A ze Z'bulunu ti, kdož třímají žezlo,
15. Knížata Issakharova byli s D'bōrou,
 Do údolí vyslali své tlupy.
- V krajích R'ubenových
 Byly veliké úrady srdce.
16. Proč jsi seděl mezi ohradami,
 Abys naslouchal pískotu stád ?
- V krajích R'ubenových
 Byly veliké úrady srdce,

17. Gile'ad zůstal za Jardénem,
A Dan dlel u lodí.
Ašer seděl (nečinně) na pobřeží mořském
A zůstal u svých zátok.
18. Ale Z'bulun jest lid, který nasadil svůj život,
A Naftali jest lid, jehož ruce se projevíly mocnými.

V.

19. Přišli králové, bojovali,
Bojovali králové K'na'anu,
U Ta'nákhu při vodách M'giddó,
Stříbrné kořisti neulovili.
20. S (hůry) nebes bojovaly hvězdy,
Se svých drah bojovaly.
22. Tu dupala kopyta ořů,
Tryskem, tryskem ujíždějících.
21. Lid Šis'rúv seslábl,
Potok Qíšón je strhl,
Voda se postavila na odpor jejich vozovým řadám,
Silně rozšlápla jejich jezdce.

VI.

23. Zlořečte Merozi,
Ano, zlořečte obyvatelům jeho:
Neboť se nedostavili k pomoci Jahve,
K pomoci Jahve, jako rekové.
24. Velebena buď nad ženy Já'el,
Žena Qenity Hebera,
Velebena buď nad ženy stanů (všechny),
Že skolila Šis'ru, když k ní přišel.
25. Vody žádal, podala jemu
Mléko v číši vznešených.
26. Svou levici vztáhla po kůlu
A svou pravici po kladivu dělníkův.
Udeřila a rozbila jeho hlavu,
Roztloukla a prorazila jeho spánek.
27. K jejím nohám klesl, ležel,
Tam, kde klesl, zůstal zabít ležeti.

VII.

28. Oknem vyhlížela a pozor dávala,
Šis'rova máti, mřížovím:
Proč zdržuje se jeho vůz,
Proč prodlévají spřežení jeho?

29. Nejmodřejší z jejích kněžen jí odpovídá,
I ona sama si dává tu odpověď:

30. Jistě našli lup,
Jistě rozdělují kořist.

Jednu, dvě ženy každému muži,
Kořist barevných rouch Šig'rovi,
Kořist barevných látek mé postavě,
Lup pestré tkaniny pro moji šiji.

[31. Takť nechť zhynou všichni nepřátelé tvoji, Jahve!
Kdo však ho milují, ať jsou jako vycházející slunce
ve své moci!

Měla pak země pokoj po čtyřicet let.]

VI. Gedeon.

(Hl. 6.—8.)

Jahve dopouští, by Madianští utiskovali po sedm let nevěrné Israelity. Madianští činí každého roku do země vpády a pustoší vše (6¹⁻⁶). Když Israelští prosili o pomoc Boží, zjevil se Gedeonovi anděl a oznámil mu, že Bůh jej povolává, aby osvobodil lid z ruky Madianských (6⁷⁻²⁴). Ještě téže noci sbořil Gedeon Baalův oltář a postavil oltář Bohu Jahve. Když pak se zase blížili Madianští, svolal vojsko, zázračným znamením na rouně se ujistiv o bezpečném přispění Božím (6²⁵⁻⁴⁰).

Po vůli Boží zmenšil počet svého vojska na deset tisíc, po té na tři sta. Slyšel sen o pecni chleba, který podvracel stany Madianských, a viděl v tom jisté vítězství nad nepřáteli (7¹⁻¹⁵). Bojovníky své opatřil troubami, nádobami a pochodněmi, a tak vrazili do ležení Madianských, kteří přestraseni náhlým vpádem, dali se na útěk (7¹⁶⁻²²). Gedeon pronásleduje utíkající, jimž se i Efraimští v cestu stavi, a dvě madianská knížata jímají (7²³⁻²⁵).

Když Gedeon upokojil horlivost Efraimských, pronásledoval nepřítel za Jordánem, kde mu lid osad Sukkoth a Fenuel odepřel žádaného chleba. Gedeon jim slíbil pomstu; udeřiv na vojsko Madianských a zajav dvě jejich knížat (8¹⁻¹⁹), vrátil se vítězně, a potrestal starší města Sukkoth, věže Fanuel rozbořil a zajaté usmrtil (8¹⁹⁻²¹). Nabízeného jemu království nepřijal, ze zlatých ozdob, jež nepřátelům vzal, učinil efod a dal je do Ofra, kam lid za modlářstvím chodil (8²²⁻²⁷). Po té se již Madianští neodvážili

bojovati proti Israelským, a po čtyřicet let trval pokoj. Také připomenut rod Gedeonův, jeho smrt a pohřeb (8²⁶⁻³²). Po jeho smrti upadli Israelští do předešlých hříchův (8³³⁻³⁵).

Některým vykladatelům se zdá, že není vypravování o Gedeonovi (hl. 6.—8.) souvislým a jednotným. Studer (1835) poukázal k tomu, že jest v 8²⁻³ řeč o úplné porážce Madianských, neboť Gedeon mluví o »vinobraní« a o »paběrování«; v 8⁴⁻²¹ jest naproti tomu líčeno pronásledování nepřátel Gedeonem, při němž tento jímá dvě knížat, Zebee a Salmana. Nemůže býti, praví Studer, tato pozdější událost následkem předchozích dějů 6—8³, ale celé vypravování jest složeno ze dvou zpráv neb spisů, z nichž prvý 6—8³ má ráz více náboženský, druhý ráz spíše historický. Prvou část připisují někteří (Wellhausen, Stade, Kuenen) vydavateli knihy Soudců, jiní míní, že tvořila dříve o sobě vypravování samostatné, jež nějaký redaktor po čase s jiným vypravováním spojil a novými přídávky opatřil. Budde a Cornill nacházejí v 6¹—8³ dva prameny, jež dva vydavatelé přídávky obohatili; 8⁴⁻²¹ se jim zdá býti zakončením vypravování zcela neodvislého a samostatného. Shledávali tu prameny: Zprávu Jahvistovu, spojené vypravování Jahvistovo s Elohistovým, Elohistovu zprávu prvou a druhou, Jahvistovu druhou redakci pořadatele pramenů jahvistických s elohistickými, redakci kněžské knihy a konečně redakci Deuteronomistovu. Jednotlivá mínění o těchto různých pramenech a přídavech opírají vnitřními důvody, poukazující hlavně k některým odporům a nesrovnalostem, jež mezi oběma prameny se vyskytují.

Gedeon jest dle první části k boji povolán Bohem, dle 8¹⁹ pobil Madianské proto, že chtěl pomstíti na nich smrt svých bratrů. — Můžeme však zcela snadno připustiti, že byl Gedeon k válce puzen oběma důvody: i rozkazem Božím i proto, že chtěl pomstíti osobní křivdu a násilí.

Gedeon pronásledoval dle první části veškeré Madianské, dle druhé části toliko dvě knížat jejich. — Patrně jest, že když nenáviděl Madianské vůbec, byl zaujat nenávistí a nepřátelstvím především proti jejich knížatům — v tom není tudíž žádného odporu.

Jestliže jsou v první části jmenována knížata Oreb a Zeb, nejsou totožná s oněmi knížaty v druhé části uvedenými, Zebee a Salmana; bytť to asi různé osoby.

V první části jsou jmenováni vedle Madianských i Amalekité a »Synové Východu«, v druhé části toliko Madianští; avšak nebylo zajisté třeba vždy vyjmenovati, když se mezi Madianskými našli ještě jiní kmenové v menším počtu.

Dle první části bojováno před Jordánem, dle druhé bojováno za Jordánem. — I tuto okolnost můžeme snadno objasniti, neboť pronásledování dělo se postupně v obou těchto krajích.

Gedeon vyzval Efraimské, aby zastoupili cestu Madianským. Ti učinili tak s dobrým výsledkem, a pisatel přidává k této zprávě o Efraimských ihned to, co řekli Efraimští Gedeonovi nejspíše až po ukončeném pronásledování za řekou Jordánem. — Jako jinde, tak i zde událost pozdější přidána a uvedena při události dřívější, jakoby bezprostředně po sobě následovaly.

V první části podotčeno, že byl Gedeon z nízkého rodu, v části druhé poznamenáno, že byl jako syn královský. — Rod jeho, Abiezer, byl třeba nízkým, menším ve kmeni Manassesově, proto může se říci, že byl rodu nízkého. Jeho otec Joas byl však v onom rodě hlavou, neboť měl Gedeon deset služebníků, mohl svolati celý rod Abiezerův; proto bylo lze říci o něm, že byl jako syn královský.

I ke jménu Jerubaal odkazují kritikové, ale nalézáme je jak v první části 7¹, tak i v 8^{29. 35}; jména »Gedeon« užito střídavě, rovnou měrou, v celém vypravování. Vypravování jest tedy jednotné, a bylo napsáno bezpochyby brzy po událostech, jež podává. Tomu nasvědčuje bližší určení míst (6^{11. 26. 33}, 7^{1. 8. 11. 12. 23}, 8¹¹) i doby (6²⁵, 7^{1. 9. 19}, 8¹³); i zřejmé, slovné uvedení jednotlivých řečí mohlo by toto mínění potvrzovati. Mnohé jednotlivosti ukazují, že byl pisateli znám Pentateuch i děje Josuovy; nalézámeť mnohá jim podobná rčení i ve vypravování o Gedeonovi.

Lagrange pokládá 7³¹, 8^{10b} za pozdní přídatky; deuteronomistovi přičítá 6^{1. 2a. 6}, 8^{28. 32-35}, přehlížeťli jakémus 6⁸⁻¹⁰. Ostatní dělí na dva prameny a míní, že vyšlo vše z trojího podání.

Israel se stal lidem rolnickým a bylo mu zabráněno vpádům nomádův a zadržení volné pohyby a stěhovavost kočovných kmenů. To mohlo býti naznačeno viděním chleba, který převrací stany Madianských. Gedeon byl tu vůdcem a měl i náboženský vliv na lid své doby.

Hlava 6.

V. 1.—10. Israelité uráželi Boha, jenž vydal je Madianským, aby je sužovali po sedm let. Když volali k Bohu, poslal k nim proroka, by jim vytkl jejich nevěrnost.

Vulgata :

Hebrejský text :

1. *Činili pak synové israelští zlé před tváří Hospodinovou, kterýž je vydal v ruku Madianovu za sedm let.*

2. *A byli od nich velmi utištěni, a sdělali si v horách skrýše a jeskyně a velmi pevná místa, aby se ubránili.*

1. *A činili synové Israelovi (to, co bylo) zlé v očích Jahve, a vydal je Jahve v ruku Midjánovu za sedm let.*

2. *A sesílila se nad Israelem ruka Midjánova. Sdělali sobě synové israelští před Midjánem úkryty [paseky], které (byly) na horách, a jeskyně a opevněná místa.*

1. *Činili pak zlé* —; uvádí vypravování podobně jako 2¹¹⁻¹⁴. *Vydal v ruku Madianovu* —; *Midján* byl četný kmen, který byl příbuzným Israelitův, neboť pocházel dle Gn 25² z Abrahama a z děvečky Sařiny Ketury; v Ex 3¹ jsou jmenováni Ismaelity, ač je od těchto dlužno rozeznávat. Sídla jejich byla v severozápadní Arabii, v severním t. zv. Hižáz. Jednotlivé jejich čeledi vedly kočovný život v arabské poušti, přicházely i do kraje edomského a moabského, i za Jordán. V Ex 3¹ a jinde jest řeč o zemi Midján, v níž byla hora Boží (Horeb); dle Nm 31¹ⁿⁿ byli Madianští spojeni s Moabity a bojovali proti Israelským. *Za sedm let* —; Madianští po sedm let přicházeli a pustošili zemi Israelskou.

2. *A byli od nich velmi utištěni*, (hebr. *a sesílila se ruka Midján*) —; podobně řečeno v 3¹⁰ a j. Každoročními vpády kmenů Madianských byly kraje Israelských tak spustošeny a Israelští tak zeslabeni, jakoby byli poddanými Madianských. *A sdělali si v horách skrýše* —, v hebr. bez spojky: *sdělali sobě synové israelští před Midjánem hamminhāroth*, t. j. paseky na horách. Dle Vulg. i dle souvislosti byla hamminhāroth

místa úkrytu neb místa bezpečná ve skalách hor, v horských lesích; snad se ukrývali v opuštěných zříceninách starších staveb, jichž zbytky v zajordánské krajině dosud spatřujeme. *A jeskyně a velmi pevná místa, aby se ubránili* —, přidáno latinským překladem; v hebr. toliko: *a jeskyně a výšiny* —; připravili si totiž nepřístupná místa a jeskyně na horách k dočasnému obývání. Madianští zemi pustošili, Israelité nemohli se jim ubráuiti a utekli proto se svým majetkem, a skrývali se v roklich, jeskyních a na temenech hor.

1. מִדְיָן (významem snad »hádk«); jméno to nalézáme ve jménech města *Modiava* neb *Modoŭva* a *Maðiáua* u Ptolema, jež leželo dle arabských zeměpisců na východní straně ailanitského zálivu. Rozeznávali dříve dvojí Madianity, ale není pro to žádného závažného důvodu; stěhovavý národ mohl míti svá sídla jednou na poloostrově sinajském, po čase mohl se objeviti v krajích zajordánských neb i jinde. O Midjan viz: Döller, Geographische und ethnographische Studien zum III. und IV. Buche der Könige. Str. 186 nn.
2. מִצְדֵּי udává zde příčinu: pro Midjan, z ohledu na Midjān (též v. ¹⁴). — הַמִּנְהָרִית jest *ἀπαξ λεγ.* nejistého významu; řecký překlad B má *τρυμαλίας*, »díry«, A *μάνδρας*, »jeskyně«, aram. מַטְבִּירִית, »skrýše«. Dle arab. *ma n h ar*, které značí »řečiště«, spodní část, kudy bystřina proudí, značilo by zde rokle v horách, které se k úkrytu dobře hodily. Lagrange odvozuje slovo to od *nahara* či *nahira*, »hloubiti« (za vodou), a vykládá o útulcích, udělaných na způsob cisteren neb vodních nádržek. König, Hebräisches und aram. Wörterbuch, vykládá מִנְהָרִית prostě od נָהַר (svítiti), tedy světlinu, průsek, paseku v horských lesích (Str. 230). Jarchi, Kimchi a jiní odvozují tento výraz též od מִנְהָרִית světlo a vykládají o skalních dutinách neb jeskyních, do nichž malým jen otvorem světlo padalo. Tanchum, Stude a j. miní tím ona vyvýšená místa, s nichž ohněm neb světlem dávali jiným znamení, že se blíží nebezpečí nebo nepřítel. — מִצְדֵּי značí 1 Kr 23 ¹⁴⁻¹⁵, 1 Par 12 ⁶⁻¹⁶ vysoké místo, temeno hory, místo nepřístupné, jež mohlo býti útlukem; na jiných místech značí pevnost (*Maasáda* u Josefa Flavia). Proto ve Vulgátě: »ad repugnandum«.

3. *A když Israel zasel, vystupoval Madian a Amalek a jiní z východních národův,*

3. *A stávalo se, když Israel zasel, tu vystupoval Midjān a 'Amāleq a synové Východu a táhli proti němu,*

4. a postavivše u nich stany, jak bylo (co) vyrostlé, vše pustošili až ku příchodu Gazy, a nenechali v Israeli vůbec nic z toho, co k životu náleží: ani ovcí, ani volův, ani oslův.

4. a položili se táborem proti nim a ničili úrodu země až (tam), kudy vcházíš do 'Azzá, a nenechávali (nic) k živobytí v Israeli, ani ovce, ani vola, ani osla.

3. Sousední národové Palestiny byli kočující kmenové, kteří (jako pozdější Beduinové) činivali vpády do úrodných, osazených krajův a olupovali je. Israel zaséval, ale nepřátelé jeho klidili. *A když Israel zasel* —; v čas, kdy již zrna vzešla a obilí vyrostlo, když bylo již lze mluvit o úrodě zemské (v. 4-), tedy přede žněmi: *vystupoval Midjan a Amalek* —. Amalekity liší Písmo (2 Kr 8¹²⁻¹³, 1 Par 18¹¹, Ž 82⁷⁻⁸) vždy od Edomitův; Israelité Edomitů šetřili, ale Amalekity vydali na smrt, neboť nebyli jejich příbuzným národem, nepocházeli tedy ze vnuka Esauova, ač měl též také jméno Amaleq. Byl to národ pocházející snad z čeledi Kanaanovy. Neměl stálých sídel; bydlil jižně od země K'na'anu (Gn 14⁷ již za vpádu Chodorlahomorova), na poloostrově Sinajském (Ex 17⁸, Nm 13¹⁻²⁷), sousedil s Filištínskými (1 Kr 27⁷, 30) a pobýval též při horách Seir (1 Par 4⁴³). Dle 3¹³ činili s Moabity a s Ammonity vpády do krajů za Jordánem; nyní byli spojeni zase s Madianity a s jinými východními národy, hebr. *syny Východu*. Jos. Flavius je zřejmě nazývá Arabý. V Písmě jsou Arabové jmenováni teprve u Is 13²⁰, jenž označuje jménem tím kočující kmeny za Jordánem, Σηριτας, žijící ve stanech, neb obyvatele syrské pouště. S Amalekity bojoval Israel již na poloostrově Sinajském; Balaam předpověděl jim záhubu, kterou jim větším dílem Saul a David připravili.

4. *A postavivše u nich (Israelitů) stany* —; přicházeli každoročně a jak bylo (co) vyrostlé, zelené, pustošili —, hebr. a ničili úrodu země. *Až ku příchodu Gazy* —; jasněji hebr. až (tam), kudy přicházíš do 'Azzá, až blízko k městu Gaza, t. j. od středu země Kanaanu až k její jihozápadním hranicím. *A nenechali v Israeli vůbec nic z toho, co k životu náleží* —; k živobytí, k obživě nic nezanechali, ale buď odnesli, nebo zkazili. *Ani ovcí, ani volův, ani oslův* —; zejména domácí, nejpotřebnější zvířata vzali a odvedli. Míněn tu povsechně dobytek, stáda, jako u Jos 6²¹, 1 Kr 22¹⁹.

3. 4. V hebrejském znění nesouhlasí způsoby časů u sloves těchto veršů, neboť se střídá frekventativ (opakovací způsob) s imperfektem vypravovacím. Moore proto míní, že jest tato část složena ze dvou samostatných pramenů. Podobnou souslednost nalézáme však též i jinde (Nm 9²³, Ž (h) 78³⁶, Přísl 7¹³).

5. *Neboť sami i se všemi stády svými přicházeli, i se svými stany, a plnili vše jako kobyly, nesčíslné množství mužův a velbloudů; čehokoliv se dotkli, spustošili.*

5. *Neboť oni se stády svými vystupovali, se svými stany přicházeli jako kobyly množstvím, a bylo jich a jejich velbloudů bez počtu, a přišli do země, aby ji ničili.*

5. *A plnili vše jako kobyly*, dle hebr.: *přicházeli jako kobyly množstvím* —; vojsko, lid přirovnává se ku kobyilkám i pro množství i pro žravost, jakou krajinu pustoší. *Nesčíslné množství* —, v hebr. vysvětlení: *byli bez počtu*.

5. וְהָיָה כִּי יִבְרָאֵם יִשְׂרָאֵל; jen v LXX A, u Theodotiona a v Itale παρέφερον, v jiných překladech dle q^re: וְהָיָה podle předcházejícího: יִבְרָאֵם; Vulgata četla snad וְהָיָה.

6. *A byl snižen Israel velmi před Madianem.*

6. *A byl Israel pro Midjân velmi seslaben a volali synové israelští k Jahve.*

7. *A volal k Hospodinu, žádaje pomoci proti Madianitům.*

7. *A stalo se, když volali synové israelští k Jahve z příčin Midjânu,*

8. *Kterýžto poslal k nim muže proroka, a řekl jim: Toto praví Hospodin, Bůh Israelův: Já jsem učinil, že jste vyšli z Egypta, a vyvedl jsem vás z domu poroby,*

8. *i poslal Jahve muže proroka k synům israelským, a řekl jim: Tak praví Jahve, Bůh Israelův: Já jsem vás vyvedl z Mizrajim a vyvedl jsem vás z domu otroctví,*

9. *a osvobodil jsem (vás) z ruky Egyptanův a všech nepřátel, kteří vás týrali, a vyvrhl jsem je při příchodu vašem a vydal jsem vám zemi jejich.*

9. *a vysvobodil jsem vás z ruky Mizrajim a z ruky všech utiskovatelů vašich, a vyhnal jsem je před tváří vaší a dal jsem vám zemi jejich.*

10. *A řekl jsem: Já jsem Hospodin, Bůh váš: nebojtež se bohův Amorrhejských, v jejichž zemi bydlíte. A nechtěli jste slyšeti mého hlasu.*

10. *A řekl jsem vám: Já jsem Jahve, Bůh váš! Nebojte se bohův Emorejských, v jejichž zemi bydlíte. A neposlechli jste mého hlasu.*

6. *A byl snížen Israel velmi*, hebr. *velmi seslaben* —, jako řečeno i v 2 Kr 3¹. Řecký A: *ἐπώχεσεν*, »byl nutným učiněn«, na mizinu přiveden. V hebr. jest k v. 6^a přidáno: *u volali synové isr. k Jahve*, což se ve v. 7^a opakuje.

7. *A volal k Hospodinu* —; jasnější spojení s v. 8^a jest v hebr.: *A stalo se, když volali synové Israelští k Jahve z příčin Midjánu, poslal . . .*

8. *Kterýžto poslal k nim muže proroka* —; nikoliv anděla, neboť toho jmenuje Pismo mužem a prorokem (jedině v Gn 32²⁴ a Jos 5¹³, pro podobu jeho). Dříve bylo třeba, aby se pomoci Boží stali hodnými, aby se polepšili, proto se jim dostalo tohoto napomenutí. Řeč tu mluvil prorok k oněm kmenům, které trpěly vpády nepřátel, a procházel za tím účelem jednotlivé osady jejich. *Toto praví Hospodin, Bůh Israele* —, hebr. *Jahve, Bůh Israelův* —; podobné oslovení Ex 13³⁻¹⁴, 20², Dt 8¹⁴, 13⁵⁻¹⁰, Jos 24¹⁷ (Jahve, náš Bůh), též Sdc 4⁶: *Jahve, Bůh Israelův*.

Vyvedl jsem vás z domu poroby, otroctví —, totiž z Egypta, kde jste byli otroky. Vzpomínka tohoto velikého osvobození připomíná Israelským vždy moc a spravedlnost Boha Jahve a úmluvu, kterou po vyjití z Egypta veškeren lid israelský s Bohem uzavřel; z toho mohou ovšem tím spíše poznati, jak se Bohu a úmluvě jeho stali nevěrnými a jak velikého trestu zasluhují.

9. *A osvobodil jsem (vás) z ruky . . . všech nepřátel, kteří vás týrali*, hebr. *všech utiskovatelů vašich* —; řečeno též 2¹⁸, 4¹³, 10¹², 1 Kr 10¹⁸. Miní tím vůbec všechny, kteří proti Israeli bojovali; ti všichni Bohem byli přemoženi. *A vyvrhl (vyhnal) jsem je při příchodu vašem*, hebr. *před tváří vaší* —; míní Kananejské, jichž záhubu Hospodin ustanovil (Ex 23²⁸, 34¹¹, Jos 24¹²⁻¹⁸), aby zemi kananejskou mohl po nich opanovati Israel.

10. *Já jsem Hospodin, Bůh váš* —; jako Ex 20². *Nebojtež se* —, t. j. nechtěte, nevzývejte bohů Amorrhejských, t. j.

kananejských vůbec. Tak na uvedených již místech Ex a Dt 6^{13, 15}, 12²⁹.

7. Tuto část v. 7--10. připisuje Moore Elohistovi, protože jest řeč veršů těch neúplnou, a že jeví podobnosti slohu s jinými díly, jež jsou připisovány Elohistovi.
9. וַאֲנִי, piel se sousledným wau; jiní čtou וַאֲנִי se spojovacím wau. — וַאֲנִי kohortativ při sousledném imperfektu i jinde (10¹², 12³). Prorok končí náhle svou řeč a jen obecně dí: A nechtěli jste slyšeti hlasu mého! Nečiní zvláštních výčitek, jako 2¹⁻⁵, 10¹¹⁻¹⁶; ani výsledek řeči není uveden, nýbrž hned se vypravuje dále o pomoci Boží.

V. 11.—24. Povolání Gedeonovo.

Ku Gedeonovi přišel posel Páně a zvěstoval mu, že bude vysvoboditelem lidu israelského z ruky Madianských. Když však Gedeon vyznal, že jest k tomu sláb, zajištěno mu přispění Boží (v. 17). Gedeon přinesl poslu Jahveovu jídlo, jehož se on dotekl, a ihned bylo ohněm ze skály vyšlým stráveno (v. 21). Posel Páně zmizel, a Gedeon poznal, že to byl anděl Hospodinův. Po té postavil oltář Bohu Jahve v Ofra (v. 24).

11. *Přišel pak anděl Hospodinův a zasedl pod dubem, který byl v Efra, a náležel Joasovi, otci (rodiny) Ezri. A když mlátil Gedeon, jeho syn, obilí na lisu, aby mohl utéci (před) Madianem,*

12. *zjevil se mu anděl Hospodinův a pravil: Hospodin s tebou, nejsilnější z mužův!*

11. *A přišel Mal'akh Jahve a usedl pod (posvátným) stromem, kterýž byl v 'Ofrā, kterýž náležel Jo'ášovi, Abi'ezritovi. A Gid'ôn, jeho syn, mlátil pšenici na lisu, aby v útěku (ji) odnesl před Midjânem.*

12. *A ukázal se mu Mal'akh Jahve a řekl jemu: Jahve jest s tebou, mužný silou!*

11. *Přišel pak anděl Hospodinův, Mal'akh Jahve —; tento posel Boží nebyl jen obyčejným prorokem, jako 2¹, 5²¹, ale poslem Jahve, pravým andělem, jako 13³. Anděl objevil se v lidské podobě a mluvil s Gedeonem jako člověk; mluví (v. 14. 16.) jako sám Bůh v první osobě, stotožňuje se tak s Jahve. A zasedl pod dubem, hebr. a usedl pod (posvátným) stromem —; dle*

řec., aram. a syr.: pod terebintem, a seděl tam, až na něho Gedeon, práci jsa zaměstnán, pohlédl. Svatý neb posvátný strom (též 4¹¹) *byl v Efra a náležel Joasovi, otci* (rodiny) *Ezri* —; *Efra*, hebr. 'Ofrā, jest blíže určeno ve v. 24. »Ofra, Abieezrity« neb Abiezritův, aby tím bylo rozeznáno toto otcovské město Gedeonovo od jiného 'Ofrā v kmeni Benjaminově, uvedeného v Jos 18²³, 1 Kr 13¹⁷. Ofrā toto bylo asi v kraji kmene Manasses, z něhož pocházel Gedeon, a leželo bezpochyby blíže Sichemu, jak souditi můžeme z vypravování hl. 9.; jinak poloha místa toho známa není. V hebr. jest: *kteřý* (strom) *náležel Jo'ášovi, Abieezritovi* —, a nikoliv otci Ezri. Ve v. 24. jest řeč o domu Abiezrově, jenž pocházel od Abiezera, jmenovaného v Jos 17², 1 Par 7¹⁸ i Nm 26³⁰ (Ἀχιέζερ, ὁ ἡμῶς ὁ Ἀ.), syna Galaadova, tedy vnuka Manassesova. *A když mlátil Gedeon, jeho syn, obilí na lisu* —, v hebr. *pšenici*. Vinný lis, »gath«, v němž tlačili hrozny, býval jako čtyřhranná jáma nebo nádržka vytesán ve skále; vytlačené víno vytékalo z něho do vedlejší, spodnější vyhloubeniny (jeqer). Tam vytloukal Gedeon holí z hrsti a klasů, jež před Madianskými z pole přinesl, pšenici, aby aspoň něco sklídil, než by zase Madianští, jako každoročně, přišli spustošit zemi. Vytloukal ji v lisu, poněvadž jí bylo málo a poněvadž chtěl tak učiniti skrytě; mlat nebo humno bývalo vždy na vyšším, otevřeném místě.

12. Anděl pozdravil Gedeona: *Hospodin s tebou, nejsilnější z mužův!* V hebr. znění jest pozdrav andělův zároveň zvěstováním, potvrzením, že Jahve jest s Gedeonem, a nikoli, jako obyčejně, pouhým přáním. Tak těmto slovům rozuměl i Gedeon, jak z jeho odpovědi (v. 13.) vysvítá. *Nejsilnější z mužů* —, hebr. *mužný silou* —; tak řečeno i o Jefte (11¹). Zdali již před tím Gedeon nějak mužnost svou v odporu proti nepřátelům prokázal, není známo, a nelze o tom z uvedeného oslovení určitě souditi.

11. הַאֵלֹהִים, B: ὑπὸ τὴν τερεβινθὸν Ἀδορν. לִירֵאשׁ vztahuje se ke stromu: ἐν τῇ Ἰωάκ. — לִירֵאשׁ LXX B má mylně psáno: ἐν Ἐφραθᾶ. Stotožňovali je s místem Fer'atā, jihozápadně od Nablus, ale to jest staré Pirathon. — יִדְעֹן — etymol. »jenž kácí« (stromy), u významu: silný bojovník — byl nejmladším synem Joasovým. Když se mu anděl zjevil, byl již zajisté dospělým. O »andělu Hospodinově v Starém zákoně« psal Soukup v Časopise katol. duchovenstva, roč. XXV. (1884), str. 162, 236, 270 nn; v roč. XXXVI. (1895) str. 613 Václ. Schwuger.

12. Syrský: mārjā gabbār-hajlā 'amākh: »Hospodin silou mocný (nejmocnější) jest s tebou«; též v arab. překladu.

13. *A řekl jemu Gedeon: Přísám, pane můj, je-li s námi Hospodin, proč jalo nás toto všechno? Kde jsou jeho divy, o nichž vypravovali naši otcové říkajíce: Z Egypta nás vyvedl Hospodin? Nyní však nás Hospodin opustil a vydal v ruku Madianovu.*

13. *A řekl jemu Gid'on: Prosím, pane můj, je-li Jahve s námi, proč tedy našlo nás toto všechno? A kde jsou všechny jeho divy, o nichž nám vypravovali naši otcové říkouce: Což nevyvedl nás Jahve z Mizrajim? A nyní nás Jahve opustil a vydal nás do hrsti Midjánovy.*

13. *Přísám, pane můj, je-li s námi Hospodin —*; Gedeon jmenuje anděla »pánem svým« z úcty a vážnosti. Otázkou svoji chce ukázati, že Hospodin nyní s nimi není. Nejmenuje pouze sebe, ale praví: *s námi*; miní totiž Israelské, s nimiž od nepřátel byl tou dobou sužován, s nimiž spolu v neštěstí se nalézal.

Proč jalo nás toto všechno —; kdyby s námi byl Hospodin, jako býval s našimi otci, toto soužení by nás nemohlo sevřítí. *Kde jsou jeho divy —*, t. j. divuplné, pomocné přispění Boží, jehož se dostávalo lidu Božímu v dřívějších dobách. O divech Božích v Israeli mluví Ex 3²⁰, 34¹⁰, Jos 3⁵ i dějepisné žalmy: 43, 77, 104. *O nichž vypravovali naši otcové —*, vykládajíce synům svým jmenovitě o divech při vyjití z Egypta (Ex 13⁶⁻¹⁴). Tato událost byla vždy připomínkou největšího dobrodiní Božího a spolu největšího divu moci Boží. *Nyní však nás Hospodin opustil —*; Gedeon věří v Boha, ale stýská si, že Hospodin nemá nyní té péče o svůj lid, jako míval dříve. I na jiných místech jest psáno, že Hospodin sám vydává lid v ruce nepřátel, zde v ruku (hebr. do hrsti) Madianských.

13. יֵשׁ יְהוָה jako ve v. 36. stojí ve smyslu אֱלֹהִים; podmíněná věta neuvedena zde žádnou příslušnou částicí, ale přiřaděna prostě spojkou ו (též 13¹², 4 Kr 10¹⁵). — נִסְלָאוּת; pro toto jediné slůvko připisují kritikové tuto větu jinému spisovateli nebo redaktoru, onomu, totiž, který psal dle nich též ostatní místa, v nichž se נִסְלָאוּת naskýtá.

14. *A pohlédł na něho Hospodin a řekl: Jdi v této své síle, a osvobodíš Israele z ruky Madianovy. Věz, že já tě posílám.*

15. *Kterýžto odpovídaje řekl: Prosím, pane můj, čím osvobodím Israele? Hle, čeledí má jest nejnižší v Manasse, a já jsem nejmenší v domě otce svého.*

14. *A obrátil se k němu Jahve a řekl: Jdi v této své síle, a osvobodíš Israele z ruky Midjánovy. Zdaž jsem neposlal tebe já?*

15. *A řekl jemu: Prosím, Pane, jak vysvobodím Israele? Hle, má čeledí jest nejslabší v M^enašše, a já jsem nejmenší v domě otce svého.*

14. *A pohlédł na něho Hospodin* —, hebr. *a obrátil se k němu Jahve* —; posel Boží mluví nyní ku Gedeonovi již jako Bůh sám (též ve v. 10^a). Řecký překlad, chtěje to srovnati s v. 11^a, klade *ὁ ἄγγελος Κυρίου*. *Jdi v této své síle*, »kterou máš« —, a pro kterou byl Gedeon ve v. 12^a pojmenován »mužným silou« —; dosud mu Hospodin nové síly nadpřirozené nedal ani nepřislíbil. *A osvobodíš Israele z ruky Madianovy* —; podobně jako Mojžíšovi, určen tu úkol i Gedeonovi: vysvoboditi Boží lid, a předpověděn mu šťastný výsledek. (Srov. Ex 3 10-12.) *Věz, že já tě posílám*, hebr. *zdaž jsem neposlal tebe já?* — Z toho ovšem mohl Gedeon srozuměti, že mluví posel jménem Božím; proto praví anděl přímo: *já* tebe pošlu, z mého rozkazu a ovšem i za mé pomoci půjdeš. Stejně v 4^a.

15. Gedeon skromně namítá: *Prosím, pane můj, čím* (hebr. *jak*, *Pane* (Bože), *jakými prostředky*) *osvobodím Israele?* — nemámť k tomu potřebné moci, ani vojska a p. *Hle, čeledí má jest nejnižší v Manasse, a já jsem nejmenší v domě otce svého* —; nemluví o kmeni, nýbrž jen o čeledi své. Z čeledí, z rodů skládal se kmen (Jos 7 14). Ve své čeledi měla ovšem rodina Joasova značnou vážnost.

14. בַּחֲדָקָה; míní, že dal Hospodin Gedeonovi novou sílu, když mu pravil (v. 12^a): Hospodin s tebou jest.

15. אֲדָנִי, prosebné rčení, jako ve v. 13^a; ale zde jmenován v hebr. i v aram. již Bůh, tam אֲדָנִי pán. Podobně vymlouval se i Saul (1 Kr 9 21). אֶלְפִי »má čeledí«, אֶלְפִי jako מִשְׁפָּחָה složená z rodin (בֵּיתִים) tvoří s jinými rody a čeleděmi kmen (שִׁבְט). Gedeon byl, jak již podotčeno, nejmladším synem Joasovým.

16. *A řekl jemu Hospodin: Já budu s tebou a porazíš Madiana jako jediného muže.*

17. *A on pravil: Nalezl-li jsem milost před tebou, dej mi znamení, že ty jsi, jenž mluvíš se mnou.*

16. *A řekl jemu Jahve: Zajisté já budu s tebou a porazíš Midjána jako jediného muže.*

17. *A řekl jemu: Jestliže, prosím, jsem našel milost v očích tvých, i učiníš mně znamení, že jsi ty mluvící se mnou.*

16. *Já budu s tebou*, v hebr. a aram. tak jako v Ex 3¹²: *Zajisté já budu s tebou* —; řecký překl. má: »Κύριος bude s tebou«, protože ještě udává mluvícím anděla Páně. Na výmluvu Gedeonovu odpovídá Bůh a dí: Ač jest čeleď tvá slabou, já pomocí svou sám budu s tebou, a tím *porazíš Madiana jako jediného muže* —. V téměř smyslu i Nm 14¹⁵: jako kdyby byli všichni Madianité jediný jenom muž; jediného ovšem silnější snadno přemůže.

17. *A on pravil* (v řeck. překladu: *A řekl jemu Gedeon*): *Nalezl-li jsem milost před tebou* —; řečeno stejně jako (Gn 18³) pravil Abraham třem hostům svým. *Dej mi znamení, že ty jsi, jenž mluvíš se mnou* —; Gedeon již poznává, že ten, jenž s ním mluví jako Bůh, jest neobyčejným, nadpřirozeným poslem. Žádá na něm nějakého znamení, divu, aby nabyl úplné jistoty, že ten, jenž s ním mluví, jest skutečně Mal'akh Jahve nebo Bůh sám. Smysl tento není arcit dosti jasný, neboť nemohl Gedeon očekávatí toho znamení ani od oběti, ani od jídla, jež by byl Bohu podati chtěl. Hebr. text zní: *učiníš mi znamení, že jsi ty mluvícím se mnou*, řecký pak překlad (A a syro-hexaplární): »(jestli) učiníš mi znamení, že ty mluvíš se mnou, neodstupuj odtud, až . . .«; LXX B má: »učiníš mi toho dne vše, co jsi mluvil« — při čemž ovšem chybně položeno *σημεῖον πᾶν* na místě *σημεῖον*. Dle toho děl by Gedeon: »Jestliže mi učiníš znamení, že zvítězím nad Madianskými, pak neodcházej odtud, až se navrátím.«

17. Lidé veliké důvěry žádali při neobyčejných zjeveních neb rozkazech Božích potvrzení znamením, divem nějakým, a nehřešili touto žádostí. Zde však se zdá, že Gedeon již úplně poslu Božimu věřil, a jen ještě jej uctíti chtěl, a proto žádal, aby se zdržel. Moore míní, že jest druhá část v. 17. pozdějším přídavkem vydavatelovým, který tím chtěl připravit na

událost v. 20. Vztažná částice וְ v וְהָיָה není dostatečným důkazem pozdějšího původu, nachází se i ve staré písni Deborině 5⁷, pak 7¹², 8²⁶; qāmez při וְ , na místě obvyklého וּ před hrdelnicemi, dán sem massorety, tedy v době pozdní, a není tudíž žádným svědectvím pro stáří této věty. Lagrange dává k מִדְּבַר člen $\text{הַ$, který asi haplografií vypadl.

18. *Neodstupujž odtud, dokud se k tobě nenavrátím a nepřinesu obět a neobětují tobě. Kterýž odpověděl: Já budu čekati na tvůj příchod.*

19. *Vešel tedy Gedeon a uvařil kůzle a (připravil) nekvašené chleby z měřice mouky, a položiv maso do koše a polévku z masa naliv do mísy, nesl vše pod dub a obětoval jemu.*

18. *Nechť, prosím, neodstupuješ odtud, až já k tobě přijdu a vynesu svůj dar (minħa) a položím před tebe. A řekl: Já budu seděti až do tvého návratu.*

19. *A Gid'ôn vešel a připravil kůzle a měřici mouky v nekvašené chleby, maso položil do koše a polévku vložil do hrnce, a vynesl k němu pod strom a podal.*

18. *Dokud se k tobě nenavrátím a nepřinesu obět a neobětují tobě* —; tak vykládá Vulg. i řecký překlad, vhodněji však v hebr.: *až já k tobě přijdu a vynesu svůj dar a položím před tebe*. Chtěl zajisté přinéstí svému hosti, jehož jako anděla již poznával, nějaký dar a tak jej uctíti, jako uctil Abraham kdys tři přichozí anděly. «Minħa» znamená dar vůbec, jako v Gn 33¹⁰, 43¹¹⁻¹⁵, Sdc 3¹⁵, přechasto ovšem obět, i obět zvířat (Gn 4⁴, 1 Kr 2¹⁷). Kdyby byl Gedeon zamýšlel přinéstí andělu Jahve obět, byl by spolu přinesl i dříví a oheň, avšak on toho nepřinesl, a připravoval dary jako jídlo.

19. *Uvařil kůzle*, hebr. *připravil kůzle* (doslov. «učinil» ἐποίησε) *a nekvašené chleby z měřice mouky* —; Abraham připravil v podobných okolnostech tele, a poručil manželce své, aby připravila chleby (Gn 18⁶⁻⁷). *Nekvašené* — proto, že byly obvyklými a že bylo lze je ihned připravit. *Měřice*, efā, míra sypaných plodin, byla dle Ez 45¹¹ tak velkou jako bathos, míra tekutin, a obsahovala as 36 litrů (dle jiných 39 l.). Není třeba se domýšleti, že napekl 3 celé neb plné měřice chlebův; toho text nepraví. *A položiv maso do koše* —; asi na ony chleby. Kula-

tých, tenkých chlebův užívají Arabové podnes jako podložek, mísek pro masitá i jiná, ba i řídká jídla. *A polévku z masa naliv do mísy* —; polévka, ζωμός, jmenovaná ještě v. 20. a Is 65⁴ (q^re), totiž voda, v níž bylo maso kůzlete vařeno.

18. מִנְחָה vysvětlují starší výklady o oběti; darem je překládá i aram. i syr. text. Mínil někteří, že zúmysla מִנְחָה jmenováno dvojsmyslně, aby tím mohla býti označena i obět i dar nebo předložení pokrmův.

19. הַפָּתִיךְ; arabsky dosud polévka: maraq neb maraqe. Chleby kladli v koš, jako v Gn 40¹⁷, Ex 29^{3. 32}. — כְּסִיר snad kotlík nebo misa. Že vše tak do jednotlivosti jest vysáno, dokazuje tím více pravdivost vypravování. וַיִּצֵּב v LXX B: „a přiblížil se“ (qal), v hebr. „a podal“, obětoval, B: „a poklonil se“ (padl na zemi).

20. *Jemuž řekl anděl Hospodinův: Vezmi maso a nekvašené chleby a polož na onu skálu a vylej na ně polévku. A když tak učinil,*

21. *vztáhl anděl Hospodinův konec hole, kterou držel v ruce, a dotekl se masa i nekvašených chlebův; a vystoupil oheň ze skály a strávil maso i nekvašené chleby. Anděl pak Hospodinův zmizel s očí jeho.*

20. *A řekl jemu Ma'akh Boží: Vezmi maso a nekvašené chleby a polož na skálu onu a polej polévkou. A učinil tak.*

21. *A vztáhl Ma'akh Jahve konec hole, která (byla) v jeho ruce, a dotekl se masa a nekvašených chlebův, a vyšel oheň ze skály a strávil maso i nekvašené chleby. Ma'akh Jahve odešel s očí jeho.*

20. *Jemuž řekl anděl Hospodinův*, v hebr. *posel Boží* (hā'elohim) —; netřeba však ihned pro tuto proměnu jména se domnívati, že by verš 20. nenáležel k celku. Poukazujet tento verš zcela případně na tu okolnost, že byly přinesené dary položeny na skálu, z níž pak dle v. 21. vyšel oheň. *A vylej na ně polévku* —; náleželať také k darům, a pak i proto, aby, když se obět tekutinou politá ohněm zapálí, zázrak tím větším se ukázal. (Srov. 3 Kr 18³⁴ při oběti Eliašově).

21. Dar, který přinesl Gedeon k jídlu, stal se obětí. *Vztáhl anděl Hospodinův konec hole, kterou držel v ruce* —; měl s sebou hůl, jako pocestný. *A vystoupil oheň ze skály* —; zá-

zračným způsobem vyšel tu oheň a strávil ony polévkou polité dary. Oběti nevykonával tu Gedeon, nýbrž sám anděl.

Anděl pak Hospodinův zmizel s očí jeho —; při oběti Manuově (13²⁰) vystoupil a zmizel anděl s plameny oltáře. Zde snad *odcházel*.

20. I tento verš považují za přídavek jakéhos pozdějšího vydavatele, a to nejen pro ono: האלהים (jindy יהיה), ale též proto, že skálu zde jmenuje כלע, v následujícím verši pak ציר, a že jest tu neobvyklé: הלז. — האלהים hebr. znění a řeckého překladu B nezdá se býti původním, poněvadž ostatní překlady vykazují jako יהיה jako na jiných místech. Ohledně הלז možno poznamenati, že kniha Soudců jest poměrně malou, neobjemnou, a že proto v ní mnohá slova jen jedenkrát uvedena býti mohou. כלע a ציר jsou synonyma; proč by nemohla býti zaměněna? — Skalních oltářů z dob Kananejců nalezeno více; známější jsou ony v Petra (u Musila v »Arabia Petraea«, u Frohnmayera a Benzingeru v »Bilderatlas zur Bibelkunde«, 119, a jinde), v Gezer (Gressmann: »Altorientalische Bilder« str. 19. 20), v Megiddo (Kittel: »Die alttestam. Wissenschaft«, 44), a j.

21. Dle verše násl. volal ještě Gedeon na anděla, a ten mu odpovídá. Nezmizel tedy anděl náhle, ale odcházel, a při tom mohl Gedeonovi odpověděti, anebo Gedeon mohl slyšeti jeho odpověď, i když zjevení jeho již neviděl. Jmenovitě v těchto verších spatřují Boehrae a Budde důkaz, že jest vypravování složeno ze dvou pramenů, a snaží se je velice strojeně rozpoznati.

22. *A poznal Gedeon, že to byl anděl Hospodinův, a řekl: O Hospodine, Bože můj, že jsem viděl anděla Páně tváří v tvář!*

23. *A řekl jemu Hospodin: Pokoj s tebou, neboj se, nezemřeš!*

22. *A viděl Gid'ôn, že to byl Mal'akh Jahve, a řekl Gid'ôn: O Pane můj Jahve! protože jsem viděl Mal'akha Jahve tváří v tvář!*

23. *I řekl jemu Jahve: Dobře buď tobě, neboj se, nezemřeš!*

22. *A poznal Gedeon, že to byl anděl Hospodinův* —; z toho, že vyšel (dle předešlého verše ²¹) oheň ze skály, nabyt úplného přesvědčení, že viděl a mluvil s andělem Božím, a nikoli jen s prorokem. *O Hospodine, Bože můj, že jsem viděl anděla Páně tváří v tvář* —; zvolal tak, uleknut a poděšen, neboť se

obával, že mu bude proto zemřít, protože nemělo oko lidské patřiti na Boha. Pravíť Bůh v Ex 33²⁰ zřejmě: »Nemůžeš viděti mé tváře, neboť nemůže mne člověk viděti a žiti«. — Z toho vzniklo snad mínění, že člověku i tehdy jest zemřít, jakmile by spatřil anděla Božího (13^{22a}, Gn 32³⁰, Ex 20¹⁹, Is 6⁵).

23. *A řekl jemu Hospodin: Pokoj s tebou, neboj se, nezemřeš!* — Z toho lze poznati, že se Gedeon obával smrti; Jahve však, či Mal'akh Jahve, odcházející, jej proto upokojuje. Hebr.: *Dobře jest nebo budiž tobě*, v podobném významu: Gn 43²³, Ž 124⁵, 1 Kr 20²¹, 4 Kr 4²³.

22. כִּי עַל כֵּן (Gn 18⁵, 38²⁶, Nm 10³¹ a j. též ve významu: »že, protože«. Doplňiti jest: (*Běda mně*), *zemřu, protože jsem viděl*... — פָּנִים אֵל פָּנִים i jinde při zjevu Božím Gn 32³⁰, Ex 33¹¹.

24. *Postavil tam tedy Gedeon oltář Hospodinu, a nazval jej »Hospodinův Pokoj« až do dnešního dne. A když ještě byl v Efra, kteráž náleží rodině Ezri,*

24. *A postavil tam Gid'ôn oltář Jahve a nazval jej »Jahve Pokoj« až do tohoto dne. A dosud on (oltář) v 'Ofra Abi'ezrity.*

24. *Postavil tedy (pak) tam Gedeon oltář Hospodinu* —; *tam* určeno ještě (dle hebr.) následujícími slovy, neboť stál oltář ten ještě v době, když bylo toto psáno, *v 'Ofra Abiezrity*. O tom viz v. 11. Touto poznámkou potvrzuje spisovatel pravdivost svého vypravování; »neboť ta památka, která dosud stojí, jest toho svědectvím« (Dt 3¹¹, 1 Kr 5⁵, 6¹⁶ a j.).

A nazval jej (oltář) »Hospodinův Pokoj« —; z té okolnosti, že mu tam Jahve řekl (v. 23): »Pokoj tobě« — pojmenoval oltář »Jahve-Šalôm«, a zachoval tím památku slova, jež k němu Bůh promluvil. Podobně činivali i patriarchové: stavěli na místech, která se jim zjevením neb dobrodiním Božím stala památnými, oltáře (Gen 8²⁰ Noe, 12⁷ Abraham, 13¹⁸, 26²⁵, 33²⁰ Jakob) a dávali jim jména (Jakob pojmenoval oltář v Bethel, Gn 35⁷ »Dům Jahve«, Mojžíš: Ex 17¹⁵ »Hospodin vyvýšení mé«).

Oltář ten postavil Gedeon na paměť toho, že se mu zjevil anděl. Není nutno rozuměti věci tak, že by byl oltář ten vystavěl ihned po odchodu andělově; postavil jej třeba, až když nad Madianskými zvítězil a pokoj zemi zabezpečil. Zde však jest to při

příslušném vypravování spolu připomenuto. Gedeon se v tom řídil příkladem patriarchů; chtěl posvětit místo, jež přítomností anděla Jahve stalo se jemu i pozdějšímu lidu památným. Na tomto oltáři mohli obětovati Bohu, ačkoli Pentateuch prikazuje, aby bylo obětováno jedině na oltáři svatostánku. V dobách Gedeonových i soudců vůbec nebylo dostatečného bezpečí a příležitosti, aby mohli všichni Israelité svatostánek v Silo navštěvovati; proto se mohly oběti přinášeti výjimečně i na jiných místech.

24. יהוה שלום nikoli Jahve pokoje, ale *Jahve Pokoj*, jako יהוה צדקו v Ex 17¹⁵ (•Jahve vyvýšení mé•) a יהוה אלהינו (•Jahve naše spravedlnost•) u Jer 33¹⁶. Böhme a Budde tvrdí, že tato část (od druhé věty v. 22.-24.) jest původní částí, což Wellhausen jenom připouští. Tento oltář, který postavil Gedeon na místě, kde se mu zjevil anděl, jest dle mnohých výkladů totožný s oltářem v. 26. Jiní tvrdí, že byl od něho něco málo vzdálen, a že se ve v. 26. jedná o oltáři jiném. — Poslední slova spojuje Vulg. s následujícím veršem; hebr. znění a ostatní překlady je vztahují vhoději k předcházejícím slovům.

V. 25.—32. Na rozkaz Boží zbořil Gedeon oltář Baalův a postavil nový oltář Bohu Jahve a obětoval tam. Lid chtěl jej proto usmrtiti, ale Joas, otec jeho, se ho zastal, a pojmenoval jej Jerubaalem.

25. *v oné noci řekl Hospodin k němu: Vezmi býka otce svého a jiného býka sedmiletého, a sboříš oltář Baalův, kterýž jest otce tvého, i háj, který jest kolem oltáře, posekej.*

25. *A stalo se v oné noci i řekl jemu Jahve: Vezmi volka (z býka), kterýž jest tvého otce, totiž druhého volka sedmiletého, a sboříš oltář Ba'al'iv, kterýž jest otce tvého, a poraziš též posvátný sloup (ašerū), kterýž jest při něm.*

25. *V oné noci* —; té, která následovala po zjevení anděla. I jindy zjevoval Hospodin v noci svou vůli, ve snách nebo zjevením (2 Kr 7⁴ Nathanovi; 4 Kr 19³⁵ Mal'akh Jahve se zjevil v ležení Assyrských). *I řekl jemu Jahve* —; Hospodin sám oznamuje Gedeonovi, co má učiniti.

Vezmi býka otce svého a jiného býka sedmiletého —, v hebr.: *volka z býka*, totiž tele již vyrostlé, které jest již jako

býk. Dle toho by byl vzal Gedeon dva býky: mladého, a druhého sedmiletého; prvý náležel jeho otci, o druhém není poznamenáno, či by byl. Dle v. ^{26. 28.} obětoval však pouze jednoho, a sice starého býka. Zdá se, že jest znění tohoto místa nějak porušeno. Bylo proto rozličným způsobem vysvětlováno; žádné z podaných vysvětlení není však tak prosto a jasno, aby uspokojovalo. *A zboříš oltář Baalův, kterýž jest otce tvého* —; otec Gedeonův Joas, který střežil oltář Baalův, postavil jej snad sám na své půdě, a proto jest zván jeho majetkem. Sloužil však dle v. ^{28.} veřejné službě všech obyvatel onoho místa, a slova »kterýž jest otce tvého« jsou tu asi dittografií. Gedeon měl počítí vysvobození lidu sbořením modloslužebného oltáře. Baal byl bohem Kananejských i jiných národův (viz 2¹³). Při oltáři byl i háj, o němž zároveň bylo Gedeonovi přikázáno: *i háj, který jest kolem oltáře, posekej*. V hebr. jest: *a posekáš též ašerā, kteráž při něm jest* —; *ašera* nemůže znamenati háj, poněvadž 3 Kr 14²³ dí, že modláři stavěli pod každým zeleným stromem kamenné sloupy (Baalovy) a Ašery. Znamená tedy nějaký obraz nebo symbol, který pohané ctili. »Hájem« (ἄλος, lucus) přeloženo toto slovo mylným porozuměním Dt 16²¹. Ašera, bohyně plodnosti, měla své domy (4 Kr 23⁷), svůj obraz (3 Kr 15¹³, 4 Kr 21⁷), své lodi (4 Kr 23⁴) a své proroky (3 Kr 18¹⁰). Její obrazy a symboly byly ze dřeva (Dt 16²¹, 4 Kr 23⁶), a stavěny Kananejskými na různých místech (Ex 34¹³, Dt 12³, 3 Kr 14²³, 4 Kr 17¹⁰, Is 17⁸). Podobu sloupu toho nelze nyní určit.

25. בלילה ההוא ; domnívají se proto, že se snad zjevení Boží událo vůbec ve snách. To však nehodí se ku zjevení v. ^{11.-23.}, při němž anděl *odešel*, a v němž nic neprozrazuje, že by se bylo událo v noci nebo ve snách. — אֶת־פֶּרֶה־הַבָּרִי, iuvencum bovis anebo spíše iuvencum bovem, čímž naznačeno, že nemá vzítí mládě, ale vyspělého volka, jak v syrském hexaplárním a řeckém (Orig.) přidáno d'feṭmā (tučnosti), *rov σιευτόν* (vykrmeného). Hebr. by bylo הַפֶּרֶה הַבָּרִי שֶׁבַע שָׁנִים. Předložka ך schází v řeckém A a některých jiných; může býti též překládána jako vysvětlení »a sice, totiž«, a pak by bylo správnějším ono mínění, jež dí, že jest zde řeč toliko o jednom volku, k čemuž se následující verše ^{26. 28.} dobře hodí, neboť se zmiňují toliko o jediném volku, a nepraví, co se s prvým stalo. Slovo הַפֶּרֶה pak ovšem zůstává nevysvětleným a zbytečným, avšak uvedeno jest též ve v.

26. 28. Lagrange klade na místě **הַשִּׁיר** slovo **שָׁמַן**, vynechávaje zmínku o druhém volku: »Vezmi tučného volka, který jest tvého otce a zboříš...« Kuenen opravuje celé znění v tento smysl: »Vezmi muže (**אִנְשִׁי**) ze svých služebníkův a volka sedmi let.« Kittel: »Vezmi deset svých otrokův a...«. Sedmi-letým však obětní volek asi býti nemohl, a proto aram. překlad přidal: **דְּאַרְפְּטִים שְׁבַע שָׁנִין** — kterýž byl sedm let krmen. Obětovali roční i tříletá zvířata (Gn 15⁹); starší uváděna nejsou. Menochius připomíná, že Bůh žádal obět sedmiletého volka, poněvadž Madianité po sedm let utiskovali Israele. — **וְאֵת־הָאֲשֵׁרָה** v syrském: weštrá, v arabském: Aširašsanama, ašīru, modla (ženského rodu), znamení nějaké, jež bylo při oltáři **עֵלִיר**; assyrsky: ašru, aširtu (pl. ašráti) značí »posvátné místo, svatyni«. Ašerá jest vedle b'elím častěji jmenována; původ (etymologie) jména toho vykládán dle sloupův a dřev, které ji byly v hájích stavěny, »postavená, vzpřímená«, též »bujná« od **אֲשַׁר** (bohatý). Ašera byla fénickou bohyní; její koly neb sloupy přešly pak v kult Astartin. Viz: Döllner, »Geogr. und Archeolog. Studien zum III. und IV. B. der Könige«. 122.

26. *A vzděláš Hospodinu, Bohu svému, oltář na vrcholu oné skály, na kterouž jsi prvé položil obět: a vezmeš druhého býka a budeš obětovati zápalnou obět na hranici dříví, jež nasekáš z háje.*

26. *A postavíš Jahve, svému Bohu, oltář na vrcholu této pevné (skály), na srovnání (ve vrstvách?), a vezmeš toho druhého volka a budeš jej obětovati v zápalnou obět na dříví posvátného sloupu (ašerá), který porazíš.*

26. *A vzděláš Hospodinu Bohu svému oltář* —; Gedeon zbořil oltář modly, a nyní jest mu projevití úctu a zbožnost ku pravému Bohu Jahve. Oltář, který má vystavěti, není totožný s oltářem, o němž byla řeč ve v. 24, neboť tento má státi *na vrcholu této skály*, na nejvyšším místě skály té. *Na kterouž jsi prvé položil obět* —, není v hebr. znění; v řeck. **ἐν κορυφῇ τοῦ Μαυέκ τούτου ἐν τῇ παρατάξει**, »na vrcholu Mauek onoho (neb toho) v řadě«, v řeck. **Ἀ τοῦ ὄρους Μαωχ**. Hebr. slovo jest úplně nejasné. *Na hranici dříví, jež nasekáš z háje* —; dříví na oltář bylo mu nasekati ze sloupu (ašerá), který při Balově oltáři poraziti měl.

26. בָּעִיר, pevného cosi (Is 17¹⁰); nebyla to asi umělá pevnost, ale, jak Vulgata dobře dí, skála; v řeckém překladu Aquilas: *τοξός*, v syrském: »na vrcholu (tuq^{fa}) opevnění onoho«. בְּמַעְרָה, odvozeno od עָרָה, značí řadu (vojska 1 Kr 4²⁻¹⁶, 17²²⁻⁴⁸); Keil vykládá o dřevě, jež bylo kladeno na hořejšek oltáře, König o nastaveném neb narovnaném dříví obětním, jiní o řadě kamení, z něhož byl oltář postaven, jiní o řadě Mojžišově, dle něhož oltář byl zřízen. Viz König, »Hebr. und aram. Wörterbuch«. 237. Na místě הַשָּׂנִי klade Lagrange i zde שָׁנִי.

27. *Vzav tedy Gedeon deset mužů ze svých služebníkův, učinil, jak jemu přikázal Hospodin; ale boje se domácích otce svého a lidí onoho města, nechtěl to učiniti za dne, ale vykonal vše v noci.*

28. *A když vstali ráno mužové toho města, viděli oltář Baalův zbořený a háj posekaný, a druhého býka položeného na oltáři, který právě byl postaven.*

27. *A vzal Gid'ôn deset mužů ze služebníků svých a učinil, jak jemu mluvil Jahve. A poněvadž se obával domu otce svého a mužů města, učiniti to za dne, vykonal tak (to) v noci.*

28. *A vstali ráno mužové toho města, a hle, zbořený oltář Ba'alův a posvátný sloup (ašerâ), který při něm byl, poražený, a (tučný) druhý volek obětovaný na postaveném oltáři.*

27. *Deset mužů ze svých služebníkův* —; dle v. 11. Gedeon sám si vytloukal obilí, dle čehož by se zdálo, že byl chud. Měl-li však takový počet služebníků, byl zajisté on (či spíše jeho otec Joas) bohatším mužem toho kraje. *Boje se domácích svého otce*, v hebr. *obával se domu otce svého* —; domácí jeho otce, jeho pokrevní příbuzní a lidé onoho města, byli modláři, střežili ono posvátné místo. Proto se jich obával, *a vykonal vše v noci* —, nikoliv téže noci, ale některé jiné.

28. *Druhého býka položeného na oltáři* —; dle v. 26. měl Gedeon tohoto býka obětovati. Nebyla as obět ta snad ještě úplně spálena, že mohli ji oni mužové ráno na oltáři spatřiti.

27. Po slovese יָרָא následuje akk. osob, kterých se obával, ale v téže souvislosti i předložka כִּי (to učiniti).

28. רֹאשׁ הַבָּקָר; Moore míní, že bylo toto úsloví později nějakým

písařem přidáno, aby bylo znění verše srovnáno s v. ^{20b}. Lagrange má i zde שמן na místě השני. Při trpném הִתְעַלֶּה = הִתְעַלֶּה stojí אֵל (srov. Základové § 81. 2).

29. *A pravil jeden druhému: Kdo to učinil? A když vyhledávali původce toho činu, bylo řečeno: Gedeon, syn Joasův, to vše učinil.*

30. *A řekli Joasovi: Vyveď svého syna (sem), aby zemřel, neboť zbořil Baalův oltář a posekal háj.*

29. *A řekl jeden druhému: Kdo to učinil? A zkoumali a hledali a řekli: Gid'ôn, syn Jo'ášův, učinil tuto věc.*

30. *A řekli mužové toho města Jo'ášovi: Vyveď svého syna, aby zemřel, neboť zbořil Ba'alův oltář a porazil posvátný sloup (ašerâ), který při něm.*

29. *A když vyšetřovali* —; není řečeno, jakým způsobem zvěděli, že to bylo učiněno Gedeonem. Snad ho někdo viděl, nebo byl služebníky prozrazen.

30. *Vyveď svého syna sem* —; žádali, aby vydal syna, nikoli teprve k soudu, ale, *aby zemřel*, t. j. byl ihned utracen. Nechtěli syna vzít proti vůli otcově, aby snad na se neuvalili krevní pomsty, ale otec měl ho vydati sám na smrt. *Sem* značí: na místo, kde by ho mohli usmrtni; činivali tak za městem (Gn 38²⁴ o Tamar, 3 Kr 21¹⁰ o Nabothovi).

31. *Jimž on odpověděl: Zdaž jste vy mstiteli Baala, že chcete za něho bojovat? Kdo jest jeho protivníkem, nechť zemře, dříve než zítřejší světlo nadejde. Jestliže jest bohem, nechť vykoná trest na tom, kdo jeho oltář podvrátil.*

32. *Od toho dne nazván jest Gedeon Jerobaalem, protože řekl Joas: Ať se pomstí Baal na tom, kdo jeho oltář podvrátil.*

31. *A řekl Jo'áš všem, kteří se postavili proti němu: Což vy povedete Ba'alovu při, anebo vy jemu chcete pomáhati? Kdo by vedl jeho při, do zítřka ať zemře. Je-li on bohem, sám ať vede při za sebe. neboť podvrátil jeho oltář.*

32. *A nazval jej onoho dne Jerubba'alem řka: ať se s ním pře Ba'al, že zbořil jeho oltář!*

31. *Jimž on odpověděl, v hebr.: A řekl Jo'áš všem, kteří se postavili proti němu* —; tím, že žádali, aby jim vydal syna na smrt, již ukázali nepřiznivé, nepřátelské smýšlení i proti otci. *Zdaž jste vy mstiteli Baala, že chcete za něho bojovati?* — hebr. výrazněji: *Což vy povedete Baalovu při* (podobně vytýká Job svým přátelům Job 13⁹) *anebo vy jej chcete vysvoboditi (chcete mu pomáhati)?* — Když se mu stala křivda, není vaší věcí se ho zastávati; když má protivníka, nebudete přec *vy* ho před nepřítelem jeho chrániti, *vy* ho vysvobozovati, jemu pomáhati! Takového vašeho zastání Baal nepotřebuje. Dle Tacita řekl Tiberius podobně: Deorum iniuriae discursae. *Kdo jest jeho protivníkem, nechť zemře, dříve než zítřejší světlo nadejde* —; v latinském není dosti jasno. Mohlo by znamenati: kdo by byl protivníkem Baalovým, zemře do rána t. j. co nejdříve, Baal jej potrestá; aneb: ať zemře. V hebr. znění jest snažší spojení s předcházející větou: *Kdo by vedl jeho (Baalovu) při, do zítřka* —; v tom projevuje otec Joas, že se syna svého mocně zastane, že toho, kdo by chtěl Gedeona trestati za to, co na Baalovi učinil, brzy, do zítřka usmrtí. Totéž sloveso »vésti při« jest v předešlé větě ve stejném významu. *Jestliže jest bohem, nechť (Baal sám) vykoná trest na tom, kdo jeho oltář podvrátil* —; nemůžeme z těchto slov souditi, že by byl Joas uznával Baalovu moc a předpovídal, že Baal skutečně svého nepřítele potrestá. Spíše ukazuje Joas, že v Baala nevěří, a jeho slova zní jako posměch. Nemůže-li se Baal sám sebe zastati, jest to důkazem, že nemá žádné božské moci. Před muži, kteří Baala dosud ctili, nechtěl snad říci: »Kdyby byl Baal bohem, sám by vedl při za sebe, neboť . . .« Moore a j. míní, že tato věta měla přirozeně následovati po větě první: »Což vy povedete Baalovu při aneb vy jej chcete vysvoboditi? Jestliže je on bohem . . .«. Větou: »kdo by vedl jeho při . . .«, jest přetržena souvislost, a proto ji považují za glossu (vysvětlivku), kterou pozdější pisar do znění na nepravém místě vložil. Slovy svými chtěl Joas mužům těm ukázati, že svého syna nevydá, a spolu pohroziti, že ho i mocí ochrání; proto netřeba tuto větu považovati za nevhodnou nebo podvrženou. Promluva Joasova jest zde též patrně jen zkráceně a u výtahu podána.

32. *Od toho dne nazván jest Gedeon Jerobaalem* —; jest zajisté správnější, než hebr.: *A nazval jej onoho dne* (Joas)

J^crubba'alem. Lid sám dal mu toto jméno a tím jej ovšem velebil, neboť uznával, že jest Gedeon Baala mocnějším a že se na něm Baal pomstíti nemohl. Toto jméno J^crubba'al nalézáme v hl. 7. pouze jednou (7¹), v hl. 8. ve v. ²⁹. ³⁵, ale v hl. 9., kde jest řeč o Sichemitech, jest Gedeon jmenován pouze tímto jménem. Výklad jména a etymologie přidány ve slovech Joasových: *At se pomstí Baal na tom, kdo jeho oltář podvrátil* nebo: *at se s ním pře Ba'al, že zbořil jeho oltář* (hebr.)! Znamená tudíž toho, jenž se s Baalem pře, protivníka Baalova. Podobně složeno jest i jméno J^chøjārib. Se slovem »baal« ještě i v pozdějších dobách skládali Israelité jména, a dávali je svým synům; tak měl Saul syna Išbaala, jenž se později jmenoval Išbošeth, Jonathan Meribaala, David syna Baaljada.

31. עֲנִי כַמְדִּיר neznamená: »kteří stáli u něho«, neboť tato poznámka byla by zbytečnou, a v předložce כַּמְדִּיר bývá obsažen význam nepřátelství. — הַאֲתָם הָרִיבִין; výklad: »Baal není Bůh Israelitů, tedy není na Israelitech, jeho při věsti«, se sem dobře nehodí, neboť jak Joas tak i oni mužové byli Israelity, ale ctili Baala, jenž jim tedy byl bohem. Řecký př. B klade slova ta do úst Gedeonovi: καὶ εἶπεν Ἰεδέων, υἱὸς Ἰωάς. — כַּמְדִּיר כִּי »vésti hádku, při s někým« mívá předložku כַּמְדִּיר neb אֶל-; s předložkou כִּי znamená: »za někoho, v jeho prospěch při věsti« (Job 13⁸, ve verši ³² jest předložka כִּי). — הָרִיב כִּי; přípona má význam zvrtný, nikoli »proti tomu«, ale: »za sebe, ve svůj prospěch«. עַד הַבֶּקֶר, »do rána«; obvyčejně jest míněno ráno následujícího dne (jako Sdc 16², 1 Kr 25²²), tudíž: »do zítřka«. Překládají však též: »zemře za tohoto rána«, ještě toto ráno.

32. יִרְבֵּעַל odvozeno od יָרִיב בעל neb יָרִיב. Toliko v Přisl 3³⁰ nalézá se vau (יָרִיב), jindy vždy jod u slovesa יָרִיב; proto míní Moore, že tato etymologie není správnou. Wellhausen zde jako u jiných vlastních jmen míní, že se Gedeon již dříve nazýval Jerubbaal neb i יְרֹאֵל, a že později dán k oslavě Boží jménu tomu význam, který nalézáme ve v. ³². Etymologie ta jest lidovou, jako i na jiných místech.

V. 33.—40. Gedeon svolal proti nepřátelům v rovině Jezrael bojovníky několika kmenů israelských a žádal na Bohu dvojí znamení budoucího vysvo-
bození.

33. *Tedy veškeren Madian a Amalek a východní národové spolu se shromáždili, a přeshedše Jordán položili se tábořem v údolí Jezrael.*

34. *Duch pak Hospodinův objal Gedeona, kterýžto zatroubil svolal dům Abiezerův, aby ho následoval.*

33. *A veškeren Midjân a 'Amaleq a synové Východu se shromáždili spolu, a přešli a položili se v rovině Jizr^eel.*

34. *A duch Jahve pojal Gid'óna a zatroubil v troubu a svolán jest za ním Abíezer.*

33. *Tedy veškeren Madian a Amalek a východní národové* —; viz v. 3^a–5^a. Na jejich veliké množství upozorňuje 7¹². *A přeshedše Jordán*, v hebr. toliko: *a přešli* —; v řeck. B vynecháno, v A: διέβησαν. *V údolí Jezrael*, hebr. *v rovině Jizr^eel* (etymologicky: »Bůh zasévá«); v knize Judith: Ἐσδοράλων, u poutníka Bordeauxského »Stradela«, nyní Zer'in zvaná rovina tato jest východní částí celé roviny mezi horami Efraim a Galilejí. Tato celá rovina, od Karmelu až k Malému Hermonu, byla ovšem též zvána jednoduše Esdrelon a Jezrael, ale údolí Jezrael našeho verše jest zajisté jen ono, jež leželo při městě Jezrael, tedy na východní straně. Tam se mohly zástupy nepřátel dobře rozložit.

34. *Duch pak Hospodinův objal Gedeona*, hebr.: *pojal* —, t. j. jako šat jej pokryl, objal; proto Vulg. induit (1 Par 12¹⁸, 2 Par 24²⁰ jemněji a silněji vyjádřeno). Tak naplnil duch Boží Othoniele (3¹⁰) i Deboru. *Zatroubil v troubu*; dával válečné znamení na různých místech, a *svolal dům Abiezerův, aby ho následoval*, hebr. prostě: *a svolán jest za ním Abíezer*. Rod Gedeonův první následoval hlasu válečné trouby, a připojil se ku Gedeonovi na osvobození země od nepřátel. Počet udán není.

33. זִרְעָאֵל, Ἰεσσαέλ u Jos. Flavia; Ἰζάρα i Megiddo (Zach 12¹¹, 2 Par 35²²), jest ona rovina, na níž časem mnoho bitev bylo svedeno. Nynější vesnice Zer'in, čítající 30—40 domů, jeví výhodnou polohu, chráněnou na severu i jihu pahrbky; má otevřenou cestu k Jordánu i k horám Karmelu. (Döller, »Geogr. und Ethnolog. Studien zum III. und IV. B. der Könige.« Str. 66—67.) — Tento verš připisují Elohistovi.

34. יְהוָה לְבַשָּׁה יְהוָה רָרָה oblekl jej, jest obrazně řečeno. V LXX, u Origena ἐνεδυνάμωσε; syro-hexaplární: ἡγῃλ, »silou obdařil« (obléknouti se ctností Boží viz i u sv. Luk 24⁴⁹). —

פִּיזִיק v podobném smyslu v. 35, 7²²⁻²³, 1 Kr 14²⁰. Poněvadž připisují i tento verš Jahvistovi, míní, že jest pokračováním verše 24.

35. *A vyslal posly k veške-
rému Manasse, kterýž ho též
následoval, i jiné posly
k Ašer a Zabulon a Nef-
tali, kteří se s ním setkali.*

35. *I vyslal posly k veške-
rému (pokolení) M^enašše,
a svoláno jest i toto za ním;
a vyslal posly k Ašer a
k Z^ebulún a k Naftali, a
vystoupili jemu vstříc (před
ním).*

35. *A vyslal posly k veške-
rému Manasse* —, ku kmeni
totiž, z něhož pocházel, avšak jen k oné části jeho, která byla
usazena západně od Jordánu, poněvadž se východně usidlená část
kmene toho boje nesúčastnila. *I jiné posly k Ašer a Zabulon
a Neftali* —; jako v 1³⁰⁻³³. Dle 7²³ bylo po bitvě znovu posláno
k mužům těchto kmenův, aby pronásledovali utíkajícího nepřítele;
to však neodporuje znění tohoto verše 35, neboť byli mužové Ašer,
Neftali a jiní před bitvou většinou propuštěni (dle 7⁶), a ještě asi
nedošli domů, když jich došlo opětne vyzvání, aby pronásledovali
nepřítele na útěku a dovršili tak vítězství. *Kteří se s ním
setkali*, v hebr. *a vystoupili jemu vstříc* —, totiž Gedeonovi,
u něhož se Manassejší již nalézali.

35. Tento verš jest připisován Elohistovi, ale není prý na pravém
místě. Zajisté, že čerpal spisovatel knihy Soudců jednotlivá
vypravování a zprávy z pramenův, ať již písemných ať ústních,
a složil snad dějiny jednoho soudce z více takovýchto pra-
menův; jest však pravdě nepodobno, že bychom mohli dues
jednotlivé věty oddělit a rozeznati, jak k sobě náleží a
z které doby asi jsou. Vnitřní známky řeči, jednotlivá
slova jsou slabým a nejistým pozitivním důkazem. —
יֵצְאוּ לִקְרָאתוֹ znamená obyčejně »vystoupiti (v boj) proti
někomu«. Zde by to mohlo býti vysvětleno: vystoupili ku
Gedeonovi proti Madianským. V řeckém B jednotné číslo: καὶ
ἀνέβη, ὁ ἀνέβησαν — *vystoupil* mohlo by platiti i o celku.
Lagrange čte s příponou jednotného čísla יֵצְאוּ. Obě po-
lovice tohoto verše si dobře odpovídají (Moore).

36. *A řekl Gedeon Bohu:
Vysvobodíš-li mou rukou
Israele, jakož jsi řekl,*

36. *A řekl Gid'ôn Bohu:
Vysvobodíš-li ty mou rukou
Israele, jakož jsi řekl,*

37. *hle, položím toto rouno na humno: bude-li rosa pouze na rouně a na vsí zemi sucho, budu věděti, že osvobodíš Israele mou rukou, jakož jsi řekl.*

37. *hle já kladu rouno vlny na humně: bude-li rosa pouze na rouně a bude-li na vsí zemi sucho, budu tak věděti, že osvobodíš mou rukou Israele, jakož jsi řekl.*

36. Ačkoliv již učinil Ma'akh Jahve Gedeonovi div a dokázal, že jest vyslán od Boha Jahve nebo že jest Jahve sám, přece žádá Gedeon nových zázračných znamení. Nežádá jich tak pro sebe, neboť sám zajisté již Bohu věřil, ale aby utvrdil viru a důvěru těch, kdož ho do boje proti Madianským chtěli následovati. Přišli ku Gedeonovi s plnou důvěrou, ano snad v sebe i příliš mnoho důvěřovali, a bylo třeba, aby poznali více moc Boží a věděli, že vše na Bohu záleží; proto nové divy. *Vysvobodíš-li mou rukou Israele, jakož jsi řekl* —, totiž ve v. 14-16; nepraví: „jakož anděl řekl“, ale „ty (Bůh) jsi řekl“.

37. *Položím toto rouno na humno* —; rouno, *πόκον*, jest vlna s kůží, a nikoliv vlna již sestřihaná (Dt 18⁴, Job 31²⁰). Sám určuje si znamení, jako Abraham (Gn 15) a Ezechiáš (4 Kr 20), poněvadž důvěřuje dobrotě a moci Boží. Proč žádal ještě druhého znamení, nevíme; asi „vnuknutím Božím“, aby důvěra všech tím více se posílila.

37. *וַיִּצָא, πόκον τοῦ ἐρίου*, od gazza stříhati: *stříh ovčí*, vlny, tedy *rouno*. V dobách žní meškali pod širým nebem; rouna bývala pokrývkou, které v létě nepotřebovali. V červenci bývá v Palestině rosa nejhojnější. *גִּרְאֵן*, arab. *gurán*, *humno*, mlat. Toto znamení si vyžádal Gedeon, že měl právě vlnu po ruce. Poněvadž jest zde jméno Boží Elohim a *hā'elohim*, proto připisují někteří v. 36-40 Elohistovi a miní, že se tato znamení stala jen u prorockém vidění nebo ve snách. Tomuto mínění přímo odpíráti nelze, poněvadž vidění jsou častěji popisována tak, jako skutečné události, a proroku neb vidoucimu je byla též skutečnými událostmi.

38. *A stalo se tak. A v noci vstav, a vyždímať rouno, naplnil mísu rosou.*

38. *A stalo se tak. A následujícího dne ráno vstal a ždímal rouno. A vytlačil rosu z rouna, plnou mísu vody.*

39. *A řekl opětně k Bohu: Nechť nerozhněvá se přehlivost tvá na mne, zkusím-li ještě jednou, žádaje si znamení na rouně. Prosím, aby toliko rouno bylo suché, a všechna země rosou navlhla.*

39. *A řekl Gid'ón Bohu: Nerozpalujž se hněv tvůj na mne, když mluvití budu toliko jednou. Zkoušku učiním, prosím, toliko tentokrát jednou na rouně: nechť jest, prosím, sucho na rouně toliko, a na vši zemi ať jest rosa.*

38. *A stalo se —, jak byl na Bohu žádal. A v noci vstav, hebr.: a následujícího dne ráno vstal —.*

39. Aby se přesvědčil, že se div skutečně stal, a že se vlna nenaplnila rosou způsobem přirozeným, proto obrátil pokus. Zajiště byly u Boha příčiny, že i po druhé přání Gedeonovo vyplnil; proto netřeba zváti jednání Gedeonovo pokoušením Boha. *Prosím, aby toliko rouno bylo suché*, v hebr.: *zkoušku učiním, prosím* (jako v Gn 18³² Abraham: Pokusím se, prosím) *toliko tentokrát jednou na rouně.*

38. זָרָה pochází od זָרַר, vytlačiti, ždimati (זָרָר jest cizí).

39. הַשָּׁעָם, tenkrát, jako 15³, 16²⁸. Předložka אֵל zde má význam כֵּן, jako 3 Kr 22¹⁷, Ezech 18⁶.

40. *A učinil Bůh oně noci, jak žádal, a bylo sucho toliko na rouně, a rosa na vsi zemi.*

40. *A učinil Bůh tak oně noci, a bylo sucho na rouně toliko, a na vsi zemi byla rosa.*

40. Jest tu čisti עַל-הַגִּזָּה na místě אֵל, jako ve v. 37.

Znamením těmto příkládán zvláštní typický význam: Rouno, di již Theodore, jest obrazem národa Israelského, rosa znamená milost a dary Boží. Israel měl před Kristem pravou víru, milost a dobrodiní Boží, kdežto ostatní svět v nevěře, v pohanství usýchal, hynul. Po Kristu dosáhlo veškerenstvo milostí křesťanské víry, Israel však byl jich zbaven. Sv. Ambrož spatřuje v rouně obraz blah. Panny Marie, rosou jest mu vtělené Slovo Boží.

Gedeon žádostí svou nehřešil, neboť jest v Hebr 11³² jeho víra chválena, a dle v. 34 byl naplněn duchem Božím.

Hlava 7.

Gedeon shromáždil dvaatřicet tisíců mužstva, a hotovil se k bitvě s Madianity. Aby nepřičítal Israel vítězství své lidské síle, poručil Jahve Gedeonovi propustiti všechny bázlivé domů, po čemž zbylo mu deset tisíců mužův (v. 1-3). Na opětovný rozkaz Boží vybírá Gedeon ze zbývajících mužstva tři sta mužův a sice dle způsobu, jak si počínali při pití vody (v. 4-9). Gedeon jde tajně do ležení Madianských, a uslyšev vypravovati sen jakéhos Madianity, nabývá tím ještě větší posily a odvahy (v. 9-15). S třemi sty mužů napadá noční dobou ležení Madianských, způsobuje zmatek, porážku a útek nepřátel, a pronásleduje je (v. 16-25).

V. 1—8. Gedeon vybral z velkého počtu bojovného mužstva tři sta mužův.

Vulgata :

1. *Tedy Jerobaal, jenž jest též Gedeon, v noci vstal, a přišel s ním veškeren lid ku prameni, který se zove Harad; ležení pak Madianovo bylo v údolí při severní straně vysokého pahorku.*

Hebrejský text :

1. *A vstal ráno J^erubba'al, ten (který) jest Gid'ôn, a veškeren lid, jenž s ním byl, a položili se u pramene H^arôdh, a ležení Midjá-novo bylo severně od pahorku ham-Môre, v rovině.*

1. *Tedy Jerobaal, jenž jest též Gedeon, v noci vstal,* hebr.: *A vstal ráno* —; kterého rána, řečeno není, snad onoho, jež následovalo po znameních na rounu učiněných, v den, když již tak velký počet mužů k němu se shromáždil. *A přišel s ním veškeren lid* —, totiž mužstvo, které poslechlo jeho vyzvání a přišlo bojovati proti nepříteli. *Ku prameni, který se zove Harad,* hebr.: *a položili se u pramene H^arôdh.* I tento pramen byl zajisté při rovině Jezrael (6³³), a nedaleko ležení Madianských. V novější době se tam žádný pramen toho jména nenalézá; proto zůstává určení jeho nejistým. Stotožňovali s ním «ain Žalud» (pramen Goliášův), protože leží na úpatí Gelboe, asi půl hodiny východně od Jezrael (Zer'in), a protože chová hojnost vody, která mohla stačiti velikému množství. Ale nápadno jest, když to byl pramen tak dobrý, kterak se stalo, že ho Madianští neobsadili před Israelity? *Ležení však Madianovo bylo v údolí při severní straně vysokého pahorku* —; určitěji v hebr.: *a ležení*

Midjânovo bylo severně od něho, od Gib'ath ham-Môre, (znění doslovné), *v rovině, t. j. bylo severně od pahorku ham-Môrê.* Bylo-li Hîrôdh nynější Ain Žalūd, pak byl vrch Gib'ath hammore nynější Nebi Daḥi (Malý Hermon), na severní straně údolí, nad místem Sōlem. Vulg. i aram. překlad podaly výklad jména More »vysoký, vynikající« (pahorek); řeck. a syr. překlad podržely vlastní jméno Morā. Terebinta tohotéž jména uvedena jest v Gn 12⁶, Dt 11³⁰, ale nedaleko od Sichemu. Gedeon tam mohl státi se svými lidmi a s Abiezrity, kteří pocházeli z Ofra, od Sichemu nepřítli vzdáleného.

1. *Kittel* po svém způsobu míní, že zněl začátek obráceně: וַיִּדְעוּן הוּא יִרְעֵל עַן הָרֵד (pramen třeseni); ku jménu pramene hodilo se velmi dobře slovo Gedeonovo o bázni: הָרֵד ve v. ³, »kdo jest třesoucím (lekavým)«. Na tomto místě později setkal se i Saul s Filištíny, a i tam jest poznamenáno, že se jich obával הָרֵד (1 Kr 28⁵). Jos. Flavius se domníval, že shromažďoval Gedeon své mužstvo za Jordánem, a »řekou« byl mu tedy Jordán. Jméno »Ain Žalūd« jest z Gilead aneb z Goliath, neboť až sem kladla kdysi tradice místo potýkání Davidova s Goliášem. *Conder* stotožňuje Harod s Ain el-Zemaln u Beisān (Skythopolis) při Jordánu. *Moore* se domnívá, že jest v. ¹ pokračováním 6³⁴; následující v. ²⁻⁸ připsuje nějakému pozdějšímu Elohistovi, v. ⁹ teprve že se zase řadí k prvnímu.

זַמְרָה, údolí, jest Jezrael 6³³. Jméno *More* se mohlo zachovati v Hirbet Temra u Endor; Endor jest jmenováno v Žh 83¹¹ při Madianu. Nahr Žalud ústí do Jordánu u Beisan (Strack, »Palaestina u. Syrien«, 73).

2. *A řekl Hospodin Gedeonovi: (Pře)četný jest s tebou národ, a nebude vydán Madian v jeho ruce, aby nechlubil se Israel proti mně a neříkal: Svou silou jsem vysvobozen.*

3. *Mluv k lidu a ohlas všem poslouchajícím: Kdo jest bojácný a lekavý, ať se vrátí. A odstoupili s hory Galaad a navrátili se z lidu*

2. *A řekl Jahve Gid'ónovi: Lid, který jest s tebou, jest čtenější, než abych vydal Midjána v jeho ruku, aby se nechlubil Israel proti mně, říká: Vysvobodila mne moje ruka!*

3. *A nyní hlásejž v uši lidu, řka: Kdo jest bázlivý a lekavý, navrať se! A sešlo s hory Gil'ad (a zkoušel je Gid'ón) a navrátilo se*

*dvacet dva tisíce mužův, a z lidu dvacet dva tisícův,
toliko deset tisíc zůstalo. a deset tisíc zůstalo.*

2. *A řekl Hospodin Gedeonovi* —; snad se Jahve přímo Gedeonovi zjevil a jemu svou vůli oznámil. (Pře)četný *jest s tebou národ* —; hebr.: *lid, který jest s tebou, jest četnější* (totiž příliš četný), *než abych vydal Midjána v jeho ruku* —. Israelité mají poznati, že Bůh dává nepříteli do jejich ruky, že on dává jim vítěziti. Proto při tak četném počtu bojovníků: *nebude vydán Madian* (v ruce Israelovy), *aby se nechlubil Israel proti mně a neříkal: Svou silou jsem vysvobozen* (hebr.: *Vysvobodila mne moje ruka*). Madianských bylo dle v. 8-10. počtem 135.000, tedy více než pětkrát tolik co Israelitův, ale Hospodin chtěl nepříteli ještě menším počtem poraziti, aby nabyl Israel větší důvěry v moc Jahvovu. Proto poručil Gedeonovi, aby bázlivě propustil.

3. *Kdo jest bojácný a lekavý, ať se vrátí* —; tak prohlášeno již zákonem Dt 20⁸, aby nebyli bráni do boje bázlivi, kteří by mohli polekati srdce svých bratři. *A odstoupili s hory Gilead a navrátili se* —; hory, jež se obyejně *Gilead* jmenují, byly za Jordánem, a uvedení tohoto jména zde působí proto obtíže. Možno, že, jako zvali v době soudců (Sdc 5¹⁴) lid předjordanického kraje Manasse Machirem, ač tento obdržel svůj kraj za Jordánem (Nm 32³⁹), tak byla jménem syna Machirova, Galaada, nazývána krajina i východního i západního Manasse, tedy též hory Gelboe, při nichž Gedeon ležel. Někteří opravují Gilead v Gelboe, ač není tak v žádném znění jmenováno. Navrátilo se odtud do svých domův a vesnic *dvacet dva tisíce mužů* —; tedy značný byl počet těch, kteří se asi ulekli veliké převahy nepřátel.

2. רב s inf. בִּיתָרִי též v Gn 4¹³, 27¹, 29¹⁹, Dt 28⁵⁵. Výrok podobný v. 2 též v Dt 8¹¹⁻¹⁸, 9⁴, Is 10¹³⁻¹⁵.

3. רִצַּעַר sloveso ostatně neznámé. Řecký překlad četl a spojoval s předešlým slovesem: »ať se vrátí a ustoupí s hory Gilead« (též po něm aram. a syr.). Souvislost odpovídá hebr. znění a lat. překladu. Lagrange (podle Moore) navrhuje: רִצַּעַר גִּדְּוֹן, »a zkušel je Gid'ón«.

4. *A řekl Hospodin Gedeonovi: Ještě jest lidu mnoho. Veď je k vodám, a tam*

4. *A řekl Jahve Gid'ónovi: Ještě jest lid ten četný; sved' je k vodě, abych je tam tobě*

je budu zkoušeti, a o kom ti oznámím, aby s tebou šel, ten ať jde; komu zabráním jíti, nechal se navrátí.

5. *A když sestupoval lid k vodám, řekl Hospodin Gedeonovi: Ty, kteří jazykem vody chlemtati budou, jako chlemtají psi, oddělíš je zvlášť; kteří však sehnutými koleny píti budou, budou na druhé straně.*

4. *Ještě jest mnoho lidu, hebr. ještě jest lid ten četný —; proto poručil Jahve, aby je Gedeon vedl k vodě a pozoroval a zkoušel. Veď je k vodám a tam je budu zkoušeti, v hebr.: svedl je k vodě, abych ti je tam oddělil —, t. j. odloučil ty, které ustanovím, aby podstoupili vítězný boj s Madianskými, od těch, kteří jsou k tomu neschopni. Není řečeno, zda je měl vésti k vodám H^arôdh (Nahr Žālūd, jenž vytéká z Ain Žalūd) či k jiným. A o kom ti oznámím, aby s tebou šel —, vyjádřeno v hebr. živěji; tam oznámí jemu Jahve, kdo z mužstva s nim do boje půjde.*

5. Bůh určil, že způsob, jakým kdo bude píti vodu, ukáže ty, kdož mají jíti do boje, a že podle něho Gedeon mužstvo rozezná a rozdělí. Věc ta byla ovšem prozřetelnosti Boží známa, ale jinak byla nahodilou, a způsob pítí neoznačil ani ty nejsilnější, ani ty nejhorlivější, anebo nejbázlivější. *Ty, kteří jazykem vody chlemtati budou, jako chlemtají psi, oddělíš je zvlášť —; způsob, jakým jedni píti budou, udán zřejmě v hebr.: jako chlemce pes. Kterí se položí na zemi a majíce tvář bezprostředně nad vodou, jazykem vodu chlemtati budou, budou jedním oddělením; kteří však sehnutými koleny píti budou (hebr. kdo seohne své kolena, aby pil), budou na druhé straně (vynecháno v hebr.), budou druhým oddělením, totiž ti, kdož si k vodě přikleknou a vodu si hrstí k ústům podávati budou.*

oddělil. O komžkoli řeknu tobě: Tento půjde s tebou, on půjde s tebou, a každý, o kterém tobě řeknu: Ten nepůjde s tebou, nepůjde.

5. *A svedl lid k vodě, a řekl Jahve Gid'ónovi: Každého, který chlemce jazykem z vody, jako chlemce pes, toho postavíš zvlášť, i každého, kdo seohne své kolena, aby pil.*

4. **וַיַּצְרֵם**, *ἐκκαθαρῶν*, *vyčistím*. Slovesa צָרָה se užívá o čistění zlata nebo drahých kovův ohněm (Is 1²⁵, Mal 3²⁻³); zde jím

obrazně naznačeno oddělení, vyloučení těch, jichž k výpravě není třeba.

5. **כָּל־אִשָּׁר יִלֵּךְ בְּלִשְׁוִי**; LXX A *ἐκ*, B ἀπὸ τοῦ ῥήματος (ὅς ἄν λάψῃ). לָקַךְ jest onomatopoëon. Způsobem pití neukázala se zajisté ctnost oněch mužův. Jos. Flavius míní, že bázlivi si vodu rukou k ústům podávali, aby mohli při tom hleděti kolem sebe; bázlivi však byli dle v. ³ již propuštěni. Statečných zvláště nebylo třeba, neboť malým počtem měl býti Madian pokořen, aby se tím jasněji zjevila moc i pomoc Boží, a tu i třemi sty slabých mohlo býti vítězství dosaženo.

6. *Byl pak počet těch, kdož chlemtali vody, ruku k ústům podávavše, tři sta mužův, ostatní však množství všechno pilo při sehnutých kolenech.*

7. *A řekl Hospodin Ge-deonovi: Ve třech stech mužů, kteří chlemtali vody, vysvobodím vás a vydám Madiana do ruky tvé; všechno pak ostatní množství nechť se vrátí do místa svého.*

6. *A byl počet těch, kteří svou rukou k svým ústům (podávanou) chlemtali, tři sta mužův, a všecken ostatní lid sehnul se na kolena svá, aby pil vodu.*

7. *A řekl Jahve Gid'ónovi: Ve třech stech mužů, kteří chlemtali, vysvobodím vás, a vydám Mídjána v ruku tvou, a všecken lid (ostatní) nechť jde každý do místa svého.*

6 *Byl pak počet těch, kdož chlemtali vody, ruku k ústům podávavše* —; udává počet těch, kteří chlemtali vodu (v. ⁷) po způsobu psů (v. ⁵), a proto jest vhodnější řecké znění dle A a j.: ὁ ἀριθμὸς πῦς λαμπάντων ἐν τῇ γλώσῃ αὐτῶν, «veškerý počet těch, kdož jazykem chlemtali». Slova: *rukou k svým ústům podávanou* jsou (dle Moore) buď vysvětlivkou, která se dostala na nepravé místo, neb již původně stála při druhé části verše: *všecken ostatní lid sehnul se na kolena svá, aby pil vodu, rukou k svým ústům podávanou*.

7. *Ve třech stech mužů* — slíbil Hospodin, že vysvobodí Israelské z moci Madianovy, která byla čtyři a pět setkrát čtenější; ano pravil též: *vydám Madiana do ruky tvé*. Bůh může (jak 1 Kr 14⁶ di) zajisté vysvoboditi malým počtem jako velikým, a někdy volí slabé, aby zahanbil silné (1 Kr 1²⁶). *Všecko pak ostatní množství*, totiž devět tisíc a sedm set mužů, *nechť se*

vrátí do místa svého, hebr. *nechal jde každý do místa svého*, totiž domů. Tito ještě snad ani nedošli do svého domova, když již přepadl a zahnal Gedeon Madianské; mohli proto snadno se obrátiti proti utíkajícím Madianským, a je zadržovati neb pronásledovati.

6. Ku: בִּידֶם אֶל שִׁיהֶם by se spíše hodilo sloveso שָׁהָה nežli לָקַק. Obvyklé vysvětlení, dle něhož jedni vodu rukou nabírali a k ústům podávali, a druhí v kleče pili, souhlasí ovšem se zněním v. ⁵⁻⁶ hebrejským i latinským i LXX B. a. j. Na místě שִׁיהֶם בִּידֶם עַל שִׁיהֶם položiti jest בְּלִשְׁוֹנָם, *jazykem svým*.

8. *Když vzali tedy dle počtu potravy a trouby, poručil všemu ostatnímu množství, aby se vrátilo ke svým stanům, a sám s třemi sty mužů vydal se v boj. Ležení pak Madianovo bylo dole v údolí.*

8. *A vzali potravu lidu toho do ruky své a své trouby, a poslal všechny muže israelské, každého do svého stanu, a (oněch) tři sta mužů podržel. A ležení Midjánovo bylo pod ním v údolí.*

8. *Když vzali tedy dle počtu potravy* —; zásoby, jichž bylo třeba, brávali neb dožadovali bojující za starodávna v nejbližším svém okolí. *A trouby* —; jsou uvedeny proto, že jich bylo dle v. ¹⁶ při nočním vpádu užiti. *Poručil všemu ostatnímu množství, aby se vrátilo ku svým stanům*, hebr.: *a poslal všechny muže israelské, každého do svého stanu* —, totiž do domova, jak již v předešlém verši řečeno. *A sám s třemi sty mužů vydal se v boj* —; uvěřil tedy slovu Jahrovu, spoléhaje se a doufaje, že tak malým hloučkem zvítězí. *Ležení pak Madianovo bylo dole v údolí*, hebr. *pod ním* —, jak již ve v. ¹ vysvětleno.

8. מַצָּה, potrava, zásoba na cestu, dle Jos 9¹¹ (též Jos 1¹¹, Gn 42²⁵, 45²¹ a j.). Znění v. ^{8a} jest porušeno, neboť překládáme-li: *potravu toho lidu*, pak by mělo státi הֵנֵכָה צִדְרָת הָעָם ve vázaném stavu; překládáme-li: *vzali potravu ten lid* (dle syr. překl.), bylo by psáti: הֵנֵכָה צִדְרָת, a podmět הָעָם by byl na jiném místě. Na místě צִדְרָת kladou בְּרִי, *nádoby*, džbány. Náhlá záměna podmětu (v první větě *lid*, totiž tři sta, v druhé větě *Gedeon*) jest též nápadnou. Nezdá se, že by bylo oněch tři sta zabrali zásoby všech shromážděných a nyní propuštěných Israelitův; proto latinský výklad: *dle počtu*. Též nebylo tak poznamenáno proto, aby tím poukázáno bylo na nádoby, jichž ve v. ¹⁶ bylo třeba; neboť v hli-

něných nádobách zásob svých nenosili. Opravy navrhovány jsou: וַיִּקַּח אֶת צִדְתֵּי הַכֶּסֶם מִיָּדָם, *a vzal* (Gedeon) *potravu lidu z jejich rukou*, jiná צִדְתֵּיהֶם, *jejich zásoby*, neb *své*; ale žádná nemá dosvědčení v překladech a neuspokojuje. Prvou tuto část v. ⁸ považují pro nejasnost za přídavek nějakého redaktora knihy; poslední věta zdá se jim býti dilem Elohisty a úvodem k dějům v. 16-22.

V. 9—22. Gedeon vloudil se do ležení Madianských a zaslechl tam vypravovati zvláštní sen. Gedeon uvádí válečnou lstí Madianské ve zmatek, a ti utíkají ze svého ležení.

9. *Těže noci řekl jemu Hospodin: Vstaň a sestup do ležení, neboť jsem je vydal do ruky tvé.*

10. *Ale jestli samotén se jíti obáváš, nechať s tebou sestoupí Fara, tvůj služebník.*

11. *A když uslyšíš, co mluví, pak seslí se tvé ruce, a bezpečněji sestoupíš k ležení nepřátel. Sestoupil tedy on s tím i Fara, jeho služebník, ke straně ležení, kde byly hlídky ozbrojencův.*

9. *A stalo se v oné noci i řekl jemu Jahve: Vstaň, sestup do ležení, neboť jsem je dal do ruky tvé.*

10. *A jestli se bojíš sestoupiti, sestup ty a Furá, tvůj služebník, do ležení.*

11. *A uslyšíš, co mluví, a potom seslí se tvé ruce, a sestoupíš do ležení. A sestoupil on i Furá, jeho služebník, ku kraji ozbrojenců, kteří byli v ležení.*

9. *Těže noci řekl jemu Hospodin*, hebr. *v oné noci* —; byla by to noc, která následovala po rozpuštění větší části lidu. *Vstaň a sestup do ležení* —; Hospodin mu (snad ve snách) nakázal, aby táhl se svým lidem, totiž s oněmi třemi sty, k ležení Madianských, a dodal mu odvahy, řka: *neboť jsem je vydal do ruky tvé*, což znamenalo (jako ve v. ² ⁷ ¹⁴ ¹⁵), že mu dá zvítěziti nad nepřítelem.

10. *Ale jestli samotén se jíti obáváš* —; v hebr. správněji jen: *A jestli se bojíš sestoupiti*, nikoli samotén, ale obáváš-li se táhnouti se svými muži proti Madianským, pak jdi do ležení se svým služebníkem a ztratilš bázeň. *Nechať s tebou sestoupí Fara, tvůj služebník*, hebr.: *sestup ty a Furá, tvůj*

služebník do ležení —; Furá byl mládenec, služebník, jakého mívali vznešenější vojinové, vůdcové: zbrojnoš (9⁵⁴, 1 Kr 14¹⁶ a. j.). Gedeon se přece ještě obával, pustiti se s hloučkem svým do otevřeného boje, a proto uposlechl vyzvání Božího a šel se svým zbrojnošem, nepoznán, tajně do ležení Madianských, aby je shlédl. Tím nehřešil, neboť jeho bázeň byla přirozenou, a sdíleli ji s ním bezpochyby i jeho bojovníci.

11. *A když uslyšíš, co mluví, totiž (dle následujícího v.) jakého jsou Madianští smýšlení a ducha, pak . . . bezpečněji sestoupíš se svým mužstvem proti ležení Madianských. Sestoupil . . . ke straně ležení, kde byly hlídky ozbrojenců*, hebr.: *ku kraji ozbrojenců, kteří byli v ležení* —; tam šli, kde bylo mužstvo Madianské ve zbraní. Ležení Madianských bylo, poněvadž v něm byly i ženy i děti a dobytek, rozděleno snad na více částí, anebo byli ozbrojení mužové rozloženi po okraji celého ležení, aby je tak střežili a chránili.

9. *רד sestup* —; zde s předl. *ב*, pak s *בא* znamená sestupovati s vojskem, *táhnouti* — na mnoha místech (1 Kr 26¹⁰).

11. *הַחֲמִשָּׁה* Ex 13¹⁸, Jos 1¹⁴, 4¹² přeloženo i jinde: *elčvorov, ozbrojenci*, mužové k boji hotoví, *הַחֲמִשָּׁה*. Hummelauer spojuje toto jméno dle LXX s *חֲמִשָּׁה*, jež znamenalo *oddíl mužstva padesáti mužův*, a míní, že lze přeložiti: *ku kraji čtyř* neb *tlupy*.

12. *Madian pak a Amalek a všichni východní národové leželi rozloženi v údolí jako množství kobytek; i bylo též bez počtu velbloudů, jako písku, který leží na pobřeží moře.*

13. *A když přišel Gedeon, vypravoval kdosi svému bližnímu sen, a takto podával, co byl viděl: Viděl jsem sen a zdálo se mi, jakoby podpopelný chléb ječného se valil a sestupoval na*

12. *A Midjân a Amalek a všichni synové Východu byli položeni v údolí množství jako kobytky, a velbloudů jejich bylo bez počtu, jako písku, který na pobřeží mořském, co do množství.*

13. *A přišel Gid'ôn, a hle muž, jenž vypravoval svému bližnímu sen a pravil: Hle, sen jsem viděl, a hle, pecen ječného chleba valil se do ležení Midjânova a přišel až ke stanu a porazil jej, a*

ležení Madianovo. A když padl, a podvrátil jej vzhůru, došel ke stanu, porazil jej a podvrátil a srovnal zúplna se zemí.

12. *Jako množství kobylek* —; přirovnání, označující nesmírné množství nepřátel, jako 6⁵. *Jako písku, který leží na pobřeží moře* —; přirovnání podobné, nescíslný počet ukazující (i v Gn 22¹⁷, 32¹², Jos 11⁴, 1 Kr 13⁵ a j.). V hebr.: *bez počtu* —; totéž, jako naše „nescíslný“. Určitěji udáno množství Madianských a jejich spojenců v. 8¹⁰.

13. Řízením Božím se stalo, že bylo lze Gedeonovi právě, když vešel mezi Madianské, slyšeti sen kteréhosi Madianského muže, a že tím posílena naděje ve vítězství Israelských. *Svému bližnímu* —, jinému soudruhu svému. *Jakoby podpopelný chléb ječný se valil*, hebr.: *a hle, pecen ječného chleba* —; dle souvislosti i dle překladu mluví se tu o kulatém pecnu, který býval v popeli pečen, jak lat. překlad dobře přidává. *Ječný chléb* jmenuje se snad proto, že býval tento druh kulatého, pevného (?) chleba pečen z ječné mouky, anebo proto, že měli tehdy ječmene více než jiného obilí. *A když došel ke stanu* —; ke stanu onoho muže, jenž sen tento vypravoval, neboť viděl ve snách osobní neštěstí svoje. Nemíní tedy stan vůdcův; vždyť jest v 7²⁵, 8⁵ řeč o čtyřech králích Madianitův. *Porazil ho a podvrátil a srovnal zúplna se zemí*, v hebr.: *a porazil ho, a padl* —; toto poslední slovo schází v syr., a v hexapl. označeno hvězdičkou.

12. Toto נִשְׁכָּח značí spíše *ležeti* než *padnouti*, jako 19²⁷, Jos 7¹⁰, Esth 7⁶. Dle kritiků spracován tento verš podle 6³⁻⁵.

13. צֶלֶל (qṛē צֶלֶל) jest ἁπασ λεγόμενον, přeloženo v LXX Ἀ μαγίς, „těsto“, u Symmacha κολλύρα, hexapl. kaukā, Aqilas ἐγκουφίας, na popeli pečený, v aramejském: ܚܪܐ topinka, raghif *chléb*. Sloveso צֶלֶל, znamená *pečti*; proto: pecen, pečený chléb. V nejstarších dobách, jak i Plinius poznamenává, lidé ječného chleba požívali více; později byl pokrmem chudých, a pak dávali ječmen zvířatům (3 Kr 4²⁸). צֶד הַחֵלֶב, v některých řeckých překl. přidáno též *Midian*; podstatné jméno se členem může značiti nejen určitý jeden stan, ale též všechny stany. Stanem dobře označen Madian; chlebem: usedlý, pole vzdělávající Israel. Kritikové míní, že tato část (od v. 9-15)

jest Jahvistova, a že má následovati po prvním verši. — **וַיִּסַּל** vynechávají dle LXX; König hájí tvar: **וַיִּנְסַל** k označení trvání.

14. *A odpověděl ten, k němuž on mluvil: Není to nic jiného, než meč Gedeona, syna Joasova, muže israelského; dal totiž Hospodin do jeho ruky Madiana a všechno jeho ležení.*

15. *A když uslyšel Gedeon sen a jeho výklad, poklonil se. A navrátiv se do ležení Israelova, řekl: Vstaňte, dalť Hospodin do našich rukou ležení Madianovo.*

14. *A odpověděl jeho druh a řekl: Není to nic jiného, než meč Gid'óna, syna Jo'ášova, muže israelského; dal Bůh do jeho ruky Midjána a veškeru ležení.*

15. *A stalo se, jak uslyšel Gid'ón vypravování smu a jeho výklad, poklonil se. A navrátiv se do ležení Israelova, řekl: Vstaňte, neboť dal Jahve do ruky vaší ležení Midjáново.*

14. *Není to nic jiného než meč Gedeona* —; slyšeli asi tento muž (i Madianité vůbec) o Gedeonovi již dříve, že podvrátil Baalův oltář, a že jest Bohem Jahve podporován a veden. *Meč Gedeonův* zde znamená vůbec Israelity, kteří s Gedeonem proti Madianským budou bojovati; těch se onen muž madianský obával. *Dal totiž Hospodin*, v hebr.: *Bůh* —; nikoli Jahve, poněvadž ústům cizincovým ono jméno více sluší. *Madiana a všechno jeho ležení* —; jest epexegetický pleonasmus, neboť by stačilo jedno nebo druhé (v. 15.).

15. *Poklonil se* —; snad jen v duchu chválil Boha Jahve za to, že dal mu poznati, jakým strachem tento Madianita — a poněvadž vyslovil smýšlení ostatních svých soudruhů — tedy i mnozí z nepřátel jsou jati. Navrátil se ke svým třem stům bojovníkův a řekl: *Vstaňte, dalť Hospodin do našich rukou ležení Madianovo*, v hebr.: *do ruky vaší*. Tím připravil a nadchl Gedeon lid svůj k útoku.

14. **בְּלִי אֵם-הָרֶב גִּדְּעוֹן** (jak míní Moore) jest prý sem dáno z verše 20.; sem hodí se dle něho lépe jedině **אֵם אִישׁ יִשְׂרָאֵל** hromadně: není to nic jiného, než israelské mužstvo. (Sdc 7²³, 8²², 9⁵⁵, 20²⁰ a jinde **אִישׁ** ve významu *mnohý*.) Podobně jest mu v následující větě podezřelým

בְּדִין, a míní, že přidáno spolu se jiněm Gedeonovým. Překlady a znění nejstarší se s hořejším výkladem shodují. בְּלִי אֵם v Gn 47¹⁸. זֶה se hodí k הָרֵב lépe než k אִשׁ.

15. מִסְפָּר »výčet«, *vypravování*; שִׁבְרִי »zlomení« jeho (rozluštění), *výklad* jeho.

16. *A rozdělil tři sta mužů na tři oddíly, a dal do rukou jejich trouby a prázdné bány a svítilny uprostřed bání.*

17. *A řekl jim: Co uvidíte mne činiti, to učinite: vejdu na kraj ležení a co budu činiti, (v tom) následujte.*

16. *A rozdělil tři sta mužů ve tři tlupy, a dal trouby do rukou jich všech a prázdné bány a pochodně uvnitř těch bání.*

17. *A řekl jim: (Co) ode mne uzříte, tak i či te, a hle, já vejdu na kraj ležení, a jak já budu činiti, tak vy učinite.*

16. *A rozdělil tři sta mužů na tři oddíly* —, aby z různých stran současně vpadli do ležení Madianských. *A dal do rukou jejich trouby*, hebr. *do rukou jich všech* —; trouby měli již dle v. 8. *A prázdné bány a svítilny uprostřed bání*, hebr. *a pochodně uvnitř těch bání* —; báněmi míní větší kulaté hliněné nádoby, do nichž dávali vodu, víno, ale též mouku a jiné věci. Těmi zakryli světlo pochodní, aby se mohli ve tmě dostat do ležení; pak mohli rozbíjeje je způsobiti jimi hřmot, který nepřátele poděsil.

17. Gedeon poučil své bojovníky, co mají činiti: *Co uvidíte mne činiti, to učinite*. Hebr.: *Ode mne uzříte, tak i činite* —, jest krátké, stručné rčení místo: »co ode mne uzříte neb uslyšíte«. Poučení to pro důraz ještě jednou opakováno.

16. שְׁלֹשָׁה רֵאשִׁים, tři oddíly, *tlupy* (jako 9⁴³, 1 Kr 11¹¹, 13¹⁷, Job 1¹⁷). בָּנִים *báně*, nádoby na vodu (Gn 24¹⁴, 3 Kr 18³⁴, Kaz 12⁶, na mouku 3 Kr 17¹⁶). שִׁבְרִית (míní Moore) bylo ve zprávě Elohistově, לְשִׁבְרִית ve zprávě Jahvistově, dle Kuenena přidáno pozdějším vydavatelem. Též nezdá se některým pravděpodobno, že by mohli mužové Gedeonovi míti v rukou i trouby i pochodně s nádobami; nádoby zajisté jim více překážely než ostatní, ale když je pak rozbili, mohli bez obtíží míti v rukou trouby i pochodně. Trouby mohly býti zavěšeny. Křik a troubení nebylo arcíť současné u jednotlivců. Že nebylo dříve učiněno zmínky, odkud vzali po-

chodně a nádoby, nikterak nevadí, poněvadž nebývají vždy všechny jednotlivosti vypsány, jak bychom si my dnes toho přáli.

17. יהיה כאשר אעשה כן ת"י jest sice již vyjádřeno v prvním, כמכני תראו וכי, avšak v Písmě nalézáme velmi často věty, jež opakuji, někdy i doslovně, co již bylo před tím řečeno. Není divu, že by vynecháním těchto vět souvislost nebyla porušena. Opakování jest však spíše známkou prostoty slohu, a nedokazuje, že jest to přídavkem pozdější doby a jiného pisatele. Budde připisuje 17^a Jahvistovi, 17^b Elohistovi.

18. *Až zazní trouba v mé ruce, i vy vůkol po ležení zatrubte a zvolte: Hospodinu a Gedeonovi!*

19. *A vešel Gedeon a tři sta mužů, kteří byli s ním, do oddílu ležení, když počínaly hlídky půlnoci a (zbudivše) postavily hlídače, počali troubiti v trouby a rozbíjetí mezi sebou báně.*

18. *A zatroubím v troubu já a všichni, kdož se mnou; i zatroubíte v trouby i vy vůkol v celém ležení, a řeknete: Jahve a Gid'óna!*

19. *A vešel Gid'ón a sto mužů, kteří (byli) s ním, do kraje ležení, na začátku prostředního bdění, jak byli právě postavili hlídače, a zatroubili v trouby a roztřískali báně, které (byly) v jejich rukou.*

18. *Až zazní trouba v mé ruce*, hebr.: *A zatroubím v troubu já a všichni, kdož se mnou* —; z toho oddílu, ve kterém bude Gedeon, ozve se nejdříve vřesk trub, ostatní pak dva oddíly, na různých stranách ležení, podobně zatroubí, a způsobí tím zdání, jakoby se současně s více stran činil útok na madianské ležení. Před bojem bylo Israelitům troubiti, dle Nm 10⁹. Zvláštní význam mělo válečné troubení kol Jericha (Jos 6⁴⁺⁵). *A zvolte: Hospodinu a Gedeonovi!* hebr.: *a řekněte: Jahve a Gid'óna!* —; doplň: „my jsme Hospodinovi a Gedeonovi (mužové)“. Válečné heslo toto určil Gedeon, anebo sám Bůh; jím mělo býti jeho mužstvo ještě povzbuzeno, a nepřátelé, kteří již o moci Jahve slyšeli a meče Gedeonova (v. 14) se báli, zaleknuti.

19. *Když počínaly půlnoční hlídky* —; Hebrejští rozeznávali tři noční doby čili bdění: první bdění (Pláč 2¹⁹), prostřední neb půlnoční bdění a poslední neb ranní bdění (Ex 14²⁴, 1 Kr 11¹¹); později teprve dělili noční dobu po římském

způsobu na čtyři hlídky. *A zbudivše hlídače*, hebr. *jak byli právě postavili hlídače* —; tím byla by doba ještě blíže určena, totiž (dle hebrejského), když se vystřídaly hlídky, právě když se postavily nové hlídky Madianských. *Zbudivše hlídače*, není správným, ač se nalézá i v řeck. B a v syr., neboť hlídači nespali. *Počali troubiti v trouby a rozbíjeti mezi sebou bāně* —; totiž dle hebr.: bāně, které byly v jejich rukou.

18. ליהוה ולגדעון v některých řeckých př., v aram. a v syr. předchází, nejspíše vloženo z v. 20: *χομπαία* „meč Hospodinův a Gedeonův“.

19. התיכונה *prostřední* bdění naznačuje samo, že rozeznávali tehdy troji bdění. — אך, „toliko, sotva že“; dle lat. a jiných výkladů byl by podmětem Gedeon a jeho lidé: *zbudili* neb *spíše* (po smyslu) *přišli* k hlídkám, jež byly na kraji ležení. ונסוין infin. absol. vyjadřuje a zastupuje osobní tvar (Základové. § 89. 2) jako Gn 41⁴³; ukazuje, že se to *právě* stalo.

20. *A když kolem v ležení na třech místech zatroubili a bāně rozbili, drželi v levicích svítilny a v pravicích zvučící trouby a volali: Meč Hospodinův a Gedeonův!*

21. *A stál každý na svém místě kolkolem ležení nepřátel. A všechno ležení jest pobouřeno, a křičíce a nařikajíce utíkali.*

20. *A troubily ty tři tlupy v trouby, a rozbíjely bāně, a držely v levicích svých pochodně a v pravicích trouby, (jimiž) troubily, a volaly: Meč Jahve a Gid'ônův.*

20. *A stál každý na svém místě (pod sebou) kolkolem ležení, a utíkalo všechno ležení, a křičeli a prchali.*

20. *Drželi v levicích svítilny a v pravicích zvučící trouby* —; zbrani tedy ani nebojovali. Náhlým zvukem trub z více stran byli nepřátelé probuzeni a uvedeni ve veliký zmatek, neboť soudili dle velikého počtu trub na veliké množství útočníkův. *A volali: Meč Hospodinův a Gedeonův* —; Gedeon byl Bohem povolán, aby vedl věc Boží. Kdo šel s ním, bojoval tudíž také pro Hospodina. *Meč* zde přidáno (Hummelauer, Lagrange).

21. *A stáli každý na svém místě* —; nebojovali, nepobíhali, ale nechali působiti v nepřátelském ležení hrůzu a zmatek. *A všechno ležení jest pobouřeno, a křičíce a nařikajíce utí-*

kali, hebr. a *utíkalo* (pobíhalo) *všechno ležení, a křičeli a prchali* (q'rê, k'thîb: zaháněli, útekem chránili) —; prvé sloveso jest v lat. dobře vyjádřeno: *jest pobouřeno*, povstalo všecko ležení — a nikoliv utíkalo, neboť útek vyjadřuje poslední sloveso: *prchali*.

20. ירדוֹקִי *drželi*, nikoli teprve *uchopili*. — *V pravicích trouby*; za to navrhuje Winckler, Budde: *meče*, což však dle v. ²¹ vyloučeno.

21. תַּחֲתָיו, pod sebou — na svém místě; Ex 10²³ a v aram. i syr. překl. יַנִּיכּוֹ jest q'rê, k'thîb, při němž by byl Gedeon podmětem. יִרְיִעַ, a křičeli; v lat. dvě slovesa, v řeck. ἐσήμενον καὶ ἔφρυγον. יִרְיֶץ opravuje Lagrange, Moore ve יִרְיֶץ, a povstalo (ležení)•.

22. *A nicméně tři sta mužů nepřestávalo troubiti v trouby, a vpustil Hospodin meč jednoho každého proti jeho bližnímu ve všem ležení, a vzájemnou vraždou se pobíjeli.*

22. *A troubilo oněch tři sta v trouby, a obrátil Jahve meč jednoho každého proti druhému (a) ve všem ležení, a prchalo ležení až k Bethaššit̄ā do Z'rērā až ku pomezí Abēl M'ḥolā na Tab-bāth.*

23. *Utíkali až k Bethsetta (proti Sareda) a na pomezí Abel Mehula v Tebbath.*

22. *A nicméně tři sta mužů nepřestávalo troubiti v trouby* —; v hebr., jako prosté opakování a pokračování v. ²⁰: *a troubilo oněch tři sta v trouby. A vpustil Hospodin meč jednoho každého proti jeho bližnímu* —; Madianští, probudivše se ze spánku, v temnosti a ve zmatku považovali jeden druhého za nepřitele, tím spíše, poněvadž se obyčejně vojsko šatem nerozeznávalo. *A položil (obrátil) Jahve meč jednoho proti druhému*, hebr. *v celém ležení* —; latinský překlad přidává: *a vzájemně se pobíjeli*, totiž Madianští mezi sebou. Zmatek způsoben bojovníky Gedeonovými, ale za přispění Jahve; proto řečeno: *Jahve položil meč* . . . (podobně 1 Kr 14²⁰, 4 Kr 3²³, 2 Par 20²³).

23. *Utíkali až k Bethsetta* (v řeck. a v jiných: »proti Sareda») —; v hebr.: *a prchalo ležení až k Bethhaššit̄ā do*

Z^erērâ (jest ještě ve v. ²²). *Bethhassittâ* (etymologicky: »dům akaciový«), *Βηθοεῖδχ* (A), *Βασεεττά*, snad nynější Šuttâ. Madianité leželi jihozápadně pod Malým Hermonem; překvapení Gedeonem obrátili se přirozeně k východu, aby se dostali k Jordánu a do své země. Údolím Nahr-Žalud spěchali k Beisān, a na této cestě nalézá se Šuttâ, asi 7 km od Zer'ān. *Sareda* jest místo vzdálenější, jež se stotožňuje dle 3 Kr 7 ⁴⁶ se Zartān (i v Jos 3 ¹⁶), místem to poblíž Jordánu, kde Israelité vedeni Josuem přešli Jordán. Jest to však pochybné; tam dlužno čísti: při brodu Adam, tedy u ed-Dāmije. Bylo by to Qarn-Sartabé proti ed-Dāmije; severně odtud přecházel Gedeon. Obrátili se tedy Madianští podél Jordánu na jih, aby dorazili ku brodu. *A na pomezí Abel Mehula v Tebbath* —, hebr. až ku pomezí Abel *M^eholâ na Tabbâth*. Abel *M^eholâ* jmenováno v 3 Kr 4 ¹² jako hraniční místo kraje, který přidělil Šalomoun správci Bana, synu Ahiludovu, a v 3 Kr 19 ¹⁶ jako otčina Eliseova. Dle Eusebia a sv. Jeronyma bylo to místo *Βηθμαῖελα*, deset římských mil neb čtyři hodiny jižně od Bethsan v údolí Jordánu, tam, kde je nynější el-Fâtur neb Umm-ʿAmdân. Abelmea Eusebiovo, mezi Naplus a Scythopolis, by mohlo býti Hirbet Qa'un na římské silnici. Tabbath není známo. Dle toho přišli Madianští na útěku až ku brodům, jižně od ústí Jabboku ležícím.

22. Doslovně dle hebr. i LXX: a troubilo tři sta trub (A), ve tři sta trub troubili (B), *ἐν κρατίναις*.

23. Zerera, *Σαρερα*, má snad býti psáno Zeredâ: צרדחה. V některých řeckých př. není toho jména. Conder stotožňuje Abel *M^eholâ* s ʿain Helve, v údolí, v němž se nalézají horké prameny (údolí Málih). O Sareda a Abel Mehala viz Döllner: »Geograph. und ethnogr. Studien zum III. und IV. Bch. der Könige«, str. 65—67, a Nagl: »Die nachdavidische Königsgeschichte Israels«, str. 107, 108.

V. 23.—25. Pronásledování Madianských Efraimitů.

23. *Zvolavše spolu mužové Israelovi z Neftali a z Ašer a ze všeho Manasse, pronásledovali Madiana.*

23. *A sešli se synové Israelovi z Naftali a z Ašer a ze všeho M^enašše, a pronásledovali Midjâna.*

23. *Zvolavše spolu mužové Israelovi* —, jasněji hebrejsky: *a sešli se synové Israelovi*, totiž boje schopní mužové z kmenů:

Naftali a z Ašer a ze všeho Měnašše. Kmenové tito (i Zabalun) sešli se dle 6^{3b} ku Gedeonovi, jenž je dle 7⁶ propustil; a ještě dříve, nežli došli svého domova, byli svoláni, aby pronásledovali Madianské. Ze svých sídel nemohl býti Ašer a Neftali teprve volán, poněvadž byli tuze vzdáleni a nebyli by v čas se mohli dostaviti; sídla jejich byla severovýchodně od moře Tiberiadského (Neftali) a severně od Karmelu (Ašer). Z Manassova kmene dostavil se snad jen díl předjordanický.

23. Moore považuje celý verš za přídavek vydavatelův, v. 24. 25. a 8¹⁻³, pak za závěrek vypravování Elohistova. Veškerý Manasse, dí, nemohl býti s Gedeonem, neboť prý to odporuje 6^{3b} a 7^{3.8}. — Vrátili-li se však ti, kteří byli nedávno propuštěni, není žádného odporu v těchto verších. Druhá námitka jest slabší: že by nebyl Efraim v 8¹ tak mluvil, kdyby celý kmen Manasse býval s Gedeonem.

24. *A poslal Gedeon posly po všech horách Efraim, řka: Sestupte naproti Madianu a obsadte vody až k Bethbeře a Jordán. A zvolal veškeren Efraim, a obsadil vody a Jordán až k Bethbeře.*

25. *A chytiv dva muže, knížata madianská, Orebu a Zebu, zabil Orebu na skále Oreb, Zebu pak v lisu Zeb. A pronásledovali Madiana, nesouce hlavy Oreby a Zeby ku Gedeonovi, za řeku Jordán.*

24. *A vyslal Gid'ôn posly po všech horách Efrajim, řka: Sestupte vstříc proti Midjânu a obsadte si vodu až k Bethbūrâ a Jardên. A sešli se všichni mužové Efrajim a obsadili vodu až k Bethbūrâ a Jardên.*

25. *A zajali dvě knížata midjanská, 'Orêbha a Z'e'êbha. A zabili 'Orêbha na skále 'Orêbh, a Z'e'êbha zabili v lisu Z'e'êbh. A pronásledovali Midjâna, a hlavy 'Orêbha a Z'e'êbha nesli ku Gid'ônovi za Jardên.*

24. *A poslal Gedeon posly po všech horách Efraim* —; prvé svolání kmenové měli Madianské pronásledovati, Efraim pak mohl jim dobře zabrániti přechod přes Jordán. *Sestupte naproti Madianu a obsadte vody až k Bethbera a Jordán* —; miní se zde proud s hor Efraim k Jordánu tekoucí. O jiných vodách, jež by bylo osaditi, nebylo řeči, toliko o Jordánu (i 3^{2b}, 12⁵). *Bethbarâ* (jmenováno mylně v řeckém znění jako Jan 1^{2b}; znamená po etymologii: místo brodu, přechodu) jest místo neznámé. Proud,

který mohli obsaditi a který mohl zadržeti Madianské, byl v kraji Efraim toliko Wādī Fār'a; tam mohli Efraimští dorazit ještě před nepřítelem, jenž pak sevřen mezi Jordánem a ústím Fār'a, mohl býti snadno přemožen. Ústí Fār'ā jest 8 km jižněji než ústí Jab-boku. *A obsadil vody a Jordán až k Bethbeře* —; v hebrejském, řeckém a aramejském: »vodu až k Bethbārā a Jardēnu«.

25. *A chytil dva muže, knížata madianská, Orebu a Zebu* —; jména těchto dvou knížat, která pak na paměť dvěma místům zůstala značí: »havran« a »vlk«. Semité si vůbec dávali s oblibou jména zvířat. *Zabil Orebu na skále Oreb, Zebu pak v lisu Zeb* —; na těchto místech padli v bitvě náčelníci madianských vojsk, a jména jejich připomínala ještě v dobách pisatelových ony boje i vítězství. O skále 'Orēbh (Goreb) a porážce Madianských mluví prorok Is 10²⁶ (9⁴). *A pronásledovali Madiana* —, i potom, když byla knížata jeho již padla. *Za řeku Jordán* —; dle tohoto závěrku dostali se někteří Madianští přece za Jordán, a Efraimští je až tam pronásledovali. Gedeon byl dle vypravování hl. 8. za Jordánem, a tam k němu přišli Efraimští.

24. הַיַּרְדֵּן, *vody*, vykládají též o Jordánu; následující הַיַּרְדֵּן bylo by dle toho řečeno epexegeticky: »a (= totiž) Jordán«. בֵּית בְּרָה neni Βηθραβα (u sv. Jana 1²⁸), neboť toto bylo na východní straně Jordánu. V řeckém znění jest psáno různě: Βαυβηρα, v syr. Bethberā (bírā), což souvisí s באר: domus aquae sive putei (Jeron.). Viz Strack: »Palaestina und Syrien«, str. 30.

25. יָקָר znamená vlastně onu nádržku spodní, do níž vinná šťáva (mošt) s výše ležícího lisu stékala (6¹¹). Dle Dt 15¹⁴ a. j. znamená též vůbec *lis* celý. Tím může býti pojmenována i krajina, která pro svoji podobu, poněvadž leží mezi vrchy jako lis umístěna, toto jméno obdržela (jako jmenují krajiny: kotel, hmoždír a p.). V וְרֵאשִׁיטֵּרֶב וְיֶאֱבֵר jest ראש v jedn. čísle, poněvadž se jednotlivě může vztahovati ku každému jménu. מִעֵבֶר, πρὸς Γεδεὼν ἀπὸ πέραν τοῦ Ἰορδάνου (B), ἐκ τοῦ πέραν (A), jako Jos 24³, Sof 3¹⁰, Job 1¹⁰, ale zde nesprávně: ze Zajordání. Slova »A pronásledoval Midjana . . .« považují za pozdější přídavek redaktorův neb toho, kdo chtěl v souhlas uvést 7²³-8³ s 8⁴ nn., dle kterého Gedeon byl za Jordánem. Elohistovi tedy připisují: v. 16a b α, 17 b, 18a b α, 19a b α, 20a α, 22a, 22b, 23a n.; Jahvistovi: v. 16 b β, 17 a, 19 b β, 20 a β b, 21 a část 22 (Moore str. 208).

2. *Jimž on odpověděl : Což pak jsem mohl takového něco učiniti, jako jste učinili vy? Není-liž lepší paběrování Efraimovo, než vinobraní Abiezerovo?*

3. *Do vašich rukou vydal Hospodin knížata madianská, Orebu a Zebu; což mohl jsem já co takového učiniti, jako jste učinili vy? Když tak promluvil, upokojil se duch těch, kteří proti němu horkli.*

2. *A řekl jim: Což jsem já učinil nyní jako vy (u přirovnání s vámi)? Není-liž lepší paběrování Efrajimovo, než vinobraní Abiezerovo?*

3. *Do vaší ruky dal Bůh knížata Midjân, 'Orêbha a Z^eêbha, a co jsem mohl já učiniti jako vy? Tenkrát upustil jejich duch od něho, když promluvil toto slovo.*

2. Aby je upokojil, ponizuje Gedeon před nimi skromně sebe a své zásluhy, a vynáší činy Efraimských. Otázka, tak pronesena, působí větší váhou než kladné vysvětlování. *Což pak jsem mohl něco takového učiniti? (dokázati)*, hebr.: *což jsem já učinil nyní?* —; to jest jen nepatrný čin, ku kterému jsem vás nepovolal, vy jste za to vykonali daleko více! *Není-liž lepší paběrování Efraimovo než vinobraní Abiezerovo* —; vysvětlení tohoto případného přirovnání podává následující v. ³. Vinobraní Abiezerovo jest Gedeonův noční vpád do ležení Madianských (Gedeon nejmenuje oproti Efraimským sebe, nýbrž jméno své čeledi); tím počat boj, nepřítel sice na útěk obrácen, avšak ještě zbyla knížata jeho. Efraimští, zastoupivše nepříteli cestu, při paběrování zhubili knížata Madianských, a proto bylo jejich paběrování lepší než sám čin Gedeonův.

3. *Což mohl jsem já co takového učiniti, jako jste učinili vy* —; tím mohli býti zajisté uspokojeni, neboť Gedeon ona knížata jen hnal, Efraimští pak je zabili, a osvobodili národ od nich.

2. ככב, *jako vy* —, jako to, co vy jste učinili; některá znění mají בכב, «vám» (co jsem učinil)? עָלְלוּת, *paběrování*, ἐπιφύλλε po vinobraní (Mich 7¹, Is 24¹³), po sbírání oliv (Is 17⁶, Jer 49⁹); obrazně o úplném vydrancování. V מְבַצֵּיר ztrácí ב pro švā své zdvojení, proto rafē. Aramejský překlad má méně vhodně: הלא טבין הלשיא דבית אסרים

מִחֻקְשֵׁי דְבֵית אֲבִי עֹזֶר, což nejsou lepší slabí domu Efraimova silákův Abiezerova domu?*

3. אֱלֹהִים, v LXX *κύριος*, tedy יְהוָה, jako ve Vulgátě. כַּחַם jako ve v. 2. — רִיחַם, *duch hněvu, vášně*, jako Job 15¹³, Kaz 10⁴.

V. 4.—27. Gedeon přechází se svým mužstvem řeku Jordán a pronásleduje Madianské. Obyvatelé Sokkoth a Fanuel odepřeli jeho mužům potravy, takže jim Gedeon hrozí pomstou (v. 4-9). Překvapiv ležení Madianských, zajal dva krále jejich, potrestal Sokkoth i Fanuel (v. 10-17) a zabil ony dva zajaté krále (v. 18-21). Nabízenou sobě vládu nad Israelem Gedeon odmítá. Sebrav z kořisti od každého muže po zlaté náušnici, udělal z toho zlata efod, a dal je do Efry (v. 22-27).

4. *A když přišel Gedeon k Jordánu, přešel jej se třemi sty mužův, kteří byli s ním, ale umdlení nemohli utíkatíce (dále) pronásledovati.*

4. *A přišel Gid'ôn k Jarděnu, přešel jej se třemi sty mužův, kteříž byli s ním, umdlení, a honili (nepřátele).*

4. K 7^{24 n.}, kdež jest řeč o Efraimovi, přidáno hned ve v. 8¹⁻³, kterak vyslovili Efraimští Gedeonovi svou nevoli a nespokojenost, poněvadž se to týkalo Efraima. Tím přetržena poněkud zpráva o dalším pronásledování nepřátel Gedeonem, v níž v. 4 pokračuje. Dle 7²² utekli Madianští až k Jordánu, a mohli řeku na velbloudech dobře přebrodit a utéci dosti daleko do země za Jordánem. *A když přišel Gedeon k Jordánu, přešel jej se třemi sty mužův* —; Gedeon vyzval kmeny israelské, jimž to bylo možno, aby pronásledovali nepřitele anebo mu bránili v útěku (7²³⁻²⁴), a sám se třemi sty (7⁶⁻⁸) spěchal za utíkájícími Madianskými za řeku Jordán. *A umdlení utíkatíce nemohli dále pronásledovati* —; v hebr. jsou dvě participia: (kteříž byli s ním) *umdlení a honili* (nepřátele honíce). Patrně jest tato okolnost, že byli unaveni, poznámkou pro následující v. 5. na důkaz, že jim bylo třeba posílnění. Očekávali bychom spíše obráceně: honili a byli umdlení. Již latinský překladatel nalezl znění porušeno.

4. יָצַר, partic. vykládá syr. perfektem, jako řeck. *διέβη*; k hebr. lze doplniti יהיה, ač by správnějším bylo יַעֲבֹר.

יָצַר יָדָיו; B πεινῶντες καὶ διώκοντες, *hladoví a honící*; A: ἀλαοψυχοῦντες καὶ πεινῶντες, i syr. hex.: tedy רַעֲבִים, *hladoví*, vzhledem k v. 5. Vykládají: »unavení pronásledováním«, neb »ač unavení, přece pronásledovali.« Particip. závisí na יָצַר. Lépe by bylo: *nemohli utíkájící* (totiž Madianity) pronásledovati.

5. *A řekl mužům Sokkoth: Dejte, prosím, chleba lidu, kterýž jest se mnou, neboť sešli velmi, abychom mohli pronásledovati Zebee a Salmanu, krále madianské.*

5. *A řekl mužům Šukkot: Dejte, prosím, pecny chleba lidu, který jest při mých nohou (za mnou), neboť jsou umdleni, a já pronásleduji Zebaḥa a Zalmunnā, krále Midjānu.*

6. *A odpověděla knížata Sokkoth: Snad jsou dlaně rukou Zebee a Salmany v tvých rukách, a proto žádáš, abychom tvému vojsku dali chleba?*

6. *A řekla knížata Šukkot: Zdaž jest dlaň Zebaḥa a Zalmunnā nyní v tvé ruce, že jest dáti nám tvému vojsku chleba?*

5. *A řekl mužům Sokkoth* —; Šukkoth, město kmene Gad, bylo dle Jos 13²⁷ v údolí Jabboku (nynější řeky Zerqā), dle Ž 59⁸ v údolí. Jakob, přicházející od Labana skrze Maḥanaim a Fanuel, tam v Šukkoth postavil stany (Gn 33¹⁷). Místo to leželo zajisté za Jordánem; dle jiných údajů lze souditi, že bylo na jižním poříčí Jabboku, neboť severní strana byla Gedeonovi s cesty. Poloha jeho blíže známa není; suad bylo blíže brodu ed - Damlje. *Dejte, prosím, chleba lidu* —, hebr. *pecny chleba*, kulaté chleby (Ex 29²³, 1 Kr 10³). Hebr.: (*lidu*), *který jest při mých nohou*, jako 4¹⁰, totiž »za mnou« neb i »se mnou«. *Neboť sešli velmi, abychom pronásledovati mohli* —, udává příčinu, proč žádá chleba, aby mužové Sokkoth tím spíše na ně měli zřetel a vyplnili jejich žádost.

Zebee a Salmana, krále madianské, hebr. Zebaḥ a Zalmunnā —; Oreb i Zeb byli též vůdci nebo »králi« Madianských, neboť bylo v tehdejších dobách v každém kmeni více náčelníků, vůdců, »králů«. Kniha Nm 31⁸ jmenuje patero madianských králů; v knize Josue uveden značný počet králů kmenů kananejských.

6. *A odpověděla knížata Sokkoth* —; nebyla to knížata v obyčejném slova smyslu, nýbrž jen hlavy rady městské. Odepřeli pokrm a odpověděli výsměchem. Podobně odepřeli zajordánští kmenové pomoc za doby Baraka a Debory (5¹⁷). *Snad jsou dlaně rukou Zebee a Salmany v tvých rukou* —; domnívali se tedy mužové Sokkoth, že jsou Madianští již v bezpečí, anebo že jich Gedeon se svým hloučkem nepřemůže. Proto, bojíce se asi jejich pomsty, odepřeli pokrmu. *Dlaně rukou v tvých rukou* jest metafora, znamenající: »zdaž již jsou v tvé moci«. Assyřští též dle počtu usekaných dlaní čítali počet padlých nepřátel.

5. סכרת (znamená: *chýše, stany*), LXX Σοκχώθ, Jos. Flavius Σοκχαί; Talmud je určuje (při knize Jos 13²⁷) jménem דרעלה, nynější Tell Deir 'Alla, severně od řeky Zergā. Severně sídlo to určují i jiní; viz: Döllér, »Geographische u. ethnographische Studien zum III. und IV. Buche der Könige«, str. 127—9. זָבָה וְצִלְמָנָה znamená »obět a odmítnutá ochrana« ze צַל a מָנָה.

6. יראמר, jednotné číslo; všechny překlady vykazují množné číslo, tedy י koncové vynecháno.

7. *Jimž on řekl: Jakmile dá Hospodin Zebee a Salmanu do rukou mých, setru vaše masa trním a bodláčím pouště.*

7. *A řekl Gid'ôn: Proto, když dá Jahve Zebaħa a Zalmunnā' do ruky mé, tu rozetru vaše maso trním pouště a bodláčím.*

7. *Jakmile dá Hospodin Zebee a Salmanu do rukou mých* —; když tedy odkazujete k tomu, že nejsou dosud Zebee a Salmana v mé moci, počkám i já až do té doby, kdy mi dá Hospodin vítězství. Gedeon mohl žádati od oněch obyvatel přispění; vždyť to byla města israelská, a mužstvo jeho chleba potřebovalo! Odepření bylo znamením nepřátelského nebo aspoň nepříznivého smýšlení; proto jim pohrozil též mstou. *Setru vaše masa (těla) trním a bodláčím pouště*, lépe v hebr.: *rozetru vaše maso trním pouště a bodláčím* —; hrozí jim, že jejich těla položí na trní a bodláči a tak je bude tříti spolu s trny, jako se vytlouká a tře zrní mlátícím válcem. Trní a bodláči, letní dobou úplně suché, nalézají se v Palestině u velikém množství; některé druhy mají velmi pevné trny a ostny.

7. **את קוצי המדבר** —; dle v. 16, v němž se uvádí, jak Gedeon svou hrozbu vyplnil, není **את** spojkou, jež by označovala nástroj (jako v řeckém **ἡ**), ani známkou akkusativu, ale označuje průvod: *spolu s . . .* (König odkazuje na Gn 4¹, 49²⁵). **הברקנים**, **triboloi** (v syrském ponecháno *barquneim*, *Β ἀβαρκηνείν*, *Α βαρκομμεῖ*), značí lat.: *tribuli*, bodláči neb trní. Egyptské *berqânun* jest pojmenování rostliny *Phaeopappus scoparius* neb i *Centauria scoparius* zvané (Moore, »Commentary«). Mylně vykládáno též *tribula* o mlátičkách.

8. *A odtud stoupaje přišel do Fanuel a mluvil k mužům onoho místa podobně. Jemužto i oni odpověděli tak, jako odpověděli mužové Sokkoth.*

9. *Řekl tedy i jim: Až se jako vítěz vrátím v pokoji, sbořím tuto věž.*

8. *A odtud vystoupil do P^enu'el a mluvil k nim právě tak. A odpověděli jemu mužové P^enu'el tak, jako odpověděli mužové Šukkoth.*

9. *A pravil též mužům P^enu'el, řka: Při návratu svém v pokoji sbořím tuto věž.*

8. *A odtud stoupaje přišel do Fanuel*, hebr. *a odtud vystoupil do P^enu'el*. P^enu'el jmenováno jako místo, kde přecházela cesta od severu vedoucí přes řeku Jabbok (Gn 32³⁰). Jeroboam opevnil P^enu'el i Š^ekhem (3 Kr 12²⁵). Poloha jeho nyní známa není. Bylo na pravém břehu Jabbok u (Gn 32²³). Lagrange uvádí, že je Schumacher v »Mitteilungen des D. Pal. Vereines« 1901, p. 2., klade do Medwar Nöl, jv od Žeraš u Zerqâ (»Le livre des Judges«, s. 144). Viz též: Döller, »Geograph. und ethnograph. Studien«, str. 210, 211.

9. *Až se jako vítěz vrátím v pokoji* —; Gedeon měl důvěru a doufal bezpečně, že zvítězí. Při návratu chtěl pak potrestati obyvatele Fanuel. *Sbořím tuto věž*, kterou si snad obyvatelé tamní ke své ochraně postavěli, v níž se bezpečnými mněli (9⁴⁷⁻⁵¹).

8. **פניאל** (značí: tvář Boží) stotožňují s Tulul ed - Dahab, pahorky, na nichž se nalézají staré sříceniny. Významem jména veden soudí Moore, že byla tak zvaná vyčnívající skála, která jevila poněkud podobu obličeje, a uvádí Strabonovo *Θεὸν πρόσωπον*, skálu u Tripole, Pliniovo »promontorium, quod Saturni vocatur«, karthaginské **תנת סן בעל**.

10. *Zebee pak a Salmana odpočívali se vším vojskem svým. Patnáct tisíc mužů totiž pozůstalo ze všech tlup východních národů (potom), když bylo sto dvacet tisíc bojovníků, tasících meč, zabito.*

10. *A Zebah a Zalmunnâ' (byli) v Qarqôr, a jejich ležení s nimi, kolem pátnácti tisíc, všichni pozůstali ze všeho vojska synů Východu; a padlých (bylo) sto a dvacet tisíc mužů, tasících meč.*

10. *Zebee pak a Salmana odpočívali se vším svým vojskem* —; hebr. i v ostatních překladech: *a Zebah a Zalmunnâ' (byli) v Qarqôr, a jejich ležení s nimi*. Qarqôr jest neznámé místo; Eusebius a sv. Jeronym jmenují římskou pevnost Karkaria, den cesty od města Petry, avšak to by bylo tuze vzdáleno od míst, kterými Gedeon šel. Qarqaghîš u Ammán, jmenované Burckardem, není též jistě stotožněno. *Patnáct tisíc mužů totiž pozůstalo* —, z těch, kteří utekli z krajů před Jordánem (7²⁹) a zůstali shromážděni při vůdcích Zebeovi a Salmanovi. Počet zabitých jest arcíř velmi vysoký, avšak i jinde udána veliká čísla zabitých nepřátel (viz Nm 31 o Madianu za dob Mojžíšových). *Stodvacet tisíc bojovníků tasících meč* —; tím označení i ve v. 20° a 20¹³⁻¹⁷ bojující, boje schopní mužové.

10. קרקר znamená: pevnou půdu. Qarqare není totožné s místem, jež jest jmenováno Qarqaru na assyrských nápisech Salmanassarových a Sargonových; neboť toto leželo blíže Emath, tedy daleko severněji. Ve v. 11 jmenuje aramejský překlad též קרער (11³³); poněvadž se u Jeronyma a v nápisech aramejských nalézají na místě ק též ק, mohlo by i zde býti psáno ק na místě ק, tak že bylo ležení to v 'Arō'er. רבסלי, padající i *padlí* (20⁴⁶, Jos 8²⁵).

11. *A vystoupiv Gedeon cestou těch, kteří bydlili ve stanech, k východní straně Nobe a Jegbaa, udeřil na ležení nepřátel, kteří byli v bezpečí a nic protivného netušili.*

11. *A vystoupil Gid'ôn cestou těch, kdož ve stanech bydlí, východně od Nobah a Jogb'hâ a udeřil na ležení, a ležení bylo v bezpečí. (aram.: cestou k ležení Arabů, kteří bydlí...)*

11. *A vystoupiv Gedeon cestou těch, kteří bydlili ve stanech*, totiž cestou nomádův neb beduinů, kteří měli své stany

na poušti. Místo jest bliže určeno: *k východní straně Nobe a Jegbaa*, hebr. *východně od Nobaḥ a Jogb^{eh}á*. Dle Nm 32⁴² dobyla čeleď Nobaḥ, z kmene Manasse, místa Hanath (Qenath) zvaného a měst k němu příslušejících, a dala jim své jméno Nobaḥ. Toto Qenath stotožňuji s nynějším el - Qanavāth v horách Hauranu. *Jogb^{eh}á*, město kmene Gad, jest jmenováno v Nm 32³⁵, a leželo tam, kde jest nyní Hīrbeth - el - Gubeihāt, mezi místy 'Ammōn a es - Salt (Lagrange: Ažebihāt, 3 hod. východně od es - Salt). Gedeon nepřišel až do Nobe, ale šel cestou beduinů, která vedla východně od jmenovaných měst; až tak daleko leželi Madianští a nenadáli se, že by je mohl Gedeon až tam pronásledovati.

11. דָּרַךְ jest ve vázaném stavu, a ač obyčejně s gen. znamená *cestu do, k . . .* (někam), zde nemůžeme překládati: »cestou k těm, kteří ve stanech bydlí«, nýbrž: *cestou bydlících*, neboť tak podávají i překlady. — דְּרָכֵינוּ בְּאֶרְצֵיהֶם; první jméno (part. trp. rodu) jest sice ve váz. stavu, ale proti pravidlu hebr. jazyka opatřeno členem, což v arab. častěji při particip. bývá. Vázaný stav před jménem s předložkou naskýtá se v hebr. jen výjimečně (5¹⁰). Part. pass. mívá nezřídka význam činného rodu, jako: בֹּטְחִים, důvěřující, זָכוֹר, pamětlivý; — u tohoto slovesa שָׁכַן jest arcit častějším činný rod. — יִגְבוֹהָהּ od גְּבוּהָהּ, *vysokým jest*; proto nesprávně vykládá aram. רַמְתָּא, vysoká. O rodu Nobaḥ srovn.: Döller »Geograph. und ethnogr. Studien«, str. 76.

12. *A utíkali Zebee a Salmana, kteréžto Gedeon pronásleduje chytil, když do zmatku přivedl všecko jejich vojsko.*

13. *A navraceje se z boje před východem slunce*

14. *Jal mládence z mužů Sokkoth, a vyptal se ho na jména knížat a starších Sokkoth, a napsal sedmdesát sedm mužův.*

12. *A utíkali Zebaḥ a Zalmunā', a pronásledoval je, a chytil oba krále Midján, Zebaḥ a Zalmunnā', a všechno vojsko poděsil.*

13. *A vracel se Gid'ōn, syn Jo'ašův, z boje od stoupání (průsmyku) Hereš.*

14. *A jal mládence z mužů Šukkoth, a vyptával se ho, a napsal jemu knížata Šukkoth a starší jeho (místa), sedmdesát a sedm mužův.*

12. Gedeon překvapil ležení Madianských. Králové sice dali se znovu na útěk, byli však chyceni, vojsko pak Madianských, zděšeno zajisté již, jakmile se Gedeon s bojovníky svými přiblížil, utíkalo v nepořádku, opustivši své vojevůdce, »krále«.

13. *A navraceje se z boje před východem slunce* —; lat. překlad udává dobu, kdy se Gedeon se zajatými králi vracel: nikoli v den boje, ale druhého dne ráno. Targum to vykládá o západu slunce; zde však o době řeči není. Znění tohoto verše jest však na konci nejasno. Dle hebr. lze znění jeho vykládati o místě, od kterého se Gedeon vracel: *a vracel se Gid'ôn, syn Jo'ašův, z boje od stoupání Heres* —; (též LXX A: *od stoupání 'Agés*). Gedeon se totiž vracel jinou cestou k Sokkoth, a nežli se jeho obyvatelé nadáli, stál u města. *Heres* jinak známo není; sestup byl asi v es - Salt.

14. *Jal mládence z mužů Sokkoth* —; mláďencem jmenuje Pismo sv. i dospělého již jinocha. Ptal se ho na jména předních toho města, *a napsal sedmdesát sedm mužův*. Ve v. 6. jmenována jsou jen knížata; »staršími«, kteří spravovali a tvořili radu obce, byly hlavy čeledí a rodin, »knížaty« pak nazývají se vladařové i vůdcové bojovníků. Ta jména napsal mláďenec, aneb si je Gedeon zaznamenal dle udání mláďenceva. Počet zdá se býti okrouhlý, neboť bývá sedmiček a sedmdesátek často v tomto smyslu užíváno. — Dle toho nebylo tedy písmoznámo pouze malému počtu Israelitův.

13. מְלִכְיָהּ הָהָרִים, »adscensus Ares«, u Theodotiona a Symmacha i ὁ ὄρος (čteno ההרים a הָרֵשׁ), *stoupání vrchů*. הָרֵשׁ znamená též *slunce*, ač výrazu toho řidčeji užíváno; *stoupání* (průsmyk) sluje מְלִיָּה (1³⁶, Jos 10¹⁰, 15^{3.7}, 18¹⁷ a j.). Syrský překlad: men mšaḡānā dḡades; aram. d'ares מְלִיָּה שְׁמֵשׁ, před západem slunce. Gedeon se dostal dříve do Sokkoth a pak do Fanuel; vracel se tedy cestou jinou.

15. *A přišel k mužům Sokkoth a řekl jim: Ejhle, Zebbee a Salmana, pro něž jste mi utrhalí, řkouce: Snad jsou ruce Zebbee a Salmana v tvých rukou, a proto žá-*

15. *A přišel k mužům Šukoth řekl: Hle, Zebaḥ a Zalmunnā, pro něž jste mi utrhalí, řkouce: Zdaž dlaň Zebaḥa a Zalmunnā nyní v tvé ruce, že jest nám dáti*

*dáš, abychom dali mužům,
kteří jsou umdleni a sešlí,
chleby?*

*tvým mužům umdleným
chleba?*

16. *Vzal tedy starší města
a trní pouště a bodláčí, a
rozdral jimi a roztrhal
muže Sokkoth.*

16. *A vzal starší města a
trní pouště a bodláčí, a dal
je znáti mužům Šukkoth.*
[LXX B.: mlátil, A.: roztrhal,
q^ré a aramejský: rozlámal].

15. *Pro něž jste mi utrhali* —; Gedeon vešel do města, jež snad ani nebylo opevněno a hájeno, a vytýkal mužům toho místa, že mu na jeho žádost (8⁶) odpověděli posměchem. Zebee a Salmana byli nyní zajati v jeho rukou, a mohl je obyvatelům ukázati. *Mužům, kteří jsou zemdleni a sešlí* —; muži Sokkoth věděli, že je lid Gedeonův umdlený, a přec jim chleba nedali, anebo právě proto, že o Gedeonovu slabém mužstvu se domnívali, že ničeho nepořídí, odmítli jejich prosbu.

16. Gedeon vykonává, čím ve v. ⁷ hrozil: *Vzal tedy starší města* (asi i knížata), jež měl zaznamenaná, *a trní pouště a bodláčí, a setřel jimi (a ztýral) muže Sokkoth* tím, že je položil obnažené na suché trní a poručil vláčeti, až se jejich kůže roztrhala a oni veliké bolesti trpěli. Podobné mučení zaznamenávají i pohanští spisovatelé; Kroesus tak mučil přívržence svého bratra. Hebr. znění se odchyluje od překladův i od v. ⁷, neboť má zde jiné sloveso: *A dal je znáti* (cititi, seznánil je s trny) *mužům Šukkoth*. Ve významu: *trestati, týrati* se slova toho neuzivá. Mohli bychom snad vyložit: Gedeon potrestav starší města trním, poučil tak, neb varoval ostatní muže, obyvatele Sokkoth; nebo lépe: dal cititi jim trní t. j. bičoval je, rozdral je trním.

16. רידע, hifil slovesa רדע, q^ré רירע, v LXX B ἡλόησεν, A κατέξανε (αὐτούς, syro-hexaplární s obolem; bez znaménka κατέξανε ἐν αὐτοῖς τοὺς ἀνδρας). Aby se sloveso shodovalo s v. ⁷ a s překlady, třeba změnit jen poslední hlásku ע v ש, tedy שרירע od רירע; řecký, Itala a syrský měly snad שרירע.

17. *Věž také Fanuel po-
vrátil, usmrtiv obyvatele
města.*

17. *A věž P^enu'él sbořil a
zabil muže města.*

18. *A řekl k Zebeeevi a Sal-
manovi: Jací byli (to) mu-*

18. *A řekl Zebaḥovi a Žal-
munnā': Kde (jací) jsou*

žové, jež jste v Taboru zabili? Kteříž odpověděli: Podobní tobě, a jeden z nich jako syn královský.

mužové, které jste zabili v Tabhôru? A řekli: (Byli právě) tak jako ty i oni; jeden každý (byl) dle podoby synů královských.

17. I druhou hrozbu ve Fanuel vyplnil. Z toho, že jest Fanuel teprve na druhém místě jmenováno, následuje nutně, že tam Gedeon přišel teprve ze Sokkoth; kdyby se byl vracel původním směrem, mohl být i ve Fanuel dříve a odtud teprve jíti do Sokkoth.

18. Zajatí vůdcové bývali často vedeni v průvodu vítězové a teprve v otčině tohoto usmrceni neb k jinému trestu odsouzeni. Tak vedl i Gedeon, jak se zdá, Zebee a Salmanu do Efra, a tam je nejdříve jaksi soudil. *Jací byli (to) mužové, jež jste v Taboru zabili?* — jest mírněji řečeno než v hebr.: *Kde jsou mužové, které jste zabili v Tabhôru?* Otázka ta jest obžalobou, neboť vědí zajisté tázaní, o kom jest řeč, a jsou zodpovědni za smrt oněch mužův. Tato slova nevztahují se k útoku Gedeonovu na rovině jezraelské, nýbrž k nějakému vpádu neb útoku Madianských, při němž byli snad úkladně zabiti bratři Gedeonovi. *Kteříž odpověděli: Podobní tobě, a jeden z nich jako syn královský* —; jest to odpověď, která se hodí k otázce, jak jest v lat. znění položena. Této odpovědi mohlo být i v otázce tázací slůvko *kde?* přízpůsobeno v *jací?* Mužové ti byli Gedeonovi podobní, neboť byli jeho bratry; *jedenkaždý* z nich byl postavou, vzrůstem *jako syn královský*.

18. אִיפֹה znamená vždy jen *kde?* (Gn 37¹⁶, 1 Kr 19²², 2 Kr 9⁴), a jest tak přeloženo i v řeck. a aram. Někteří opravují v אִיפֹה, „jak?“, arab. kaifa?; jiní doplňují v אִיפֹה בִּי, „kdo tedy?“ במִיךָ בְּמִיָּהם jest jmenná věta: *jako ty* (tak) *i oni* (byli). אֶדֶד; k tomu lat. překlad přidal z *nich*, tedy by byl jaksi jen jeden z nich zvláště chválen, k čemuž se však množné číslo בְּנֵי, *synů královských*, méně hodí. אֶדֶד 15^{4b} znamená „každý“, distributivním smyslem při לְ i 3 Kr 5³, 4 Kr 15²⁰, se členem Ex 26²; řecké překlady אֶדֶד většinou pominuly. תִּבְרִיר —; snad hora Tabor severně při rovině Ezdrelon, aneb nějaké místo toho jména. Hora Tabor byla arcíť od obyčejného bydliště Gedeonova značně vzdálena; ale stejně vzdálena k jihu byla i rovina Tabor, nedaleko Bethel ležící, jmenovaná v 1 Kr 10³.

19. *Jimžto on odpověděl: Byliťto moji bratři, synové moji matky. Živť jest Hospodin, že bych vás, kdybyste je byli zachovali, nezabil.*

20. *A řekl Jetherovi, svému prvorozeni: Vstaň a usmrť je! Kterýžto nevytasil meče; bál se, bylť ještě mládenček.*

19. *A řekl: Bratři moji, synové mé matky, (byli) oni. Živť jest Jahve, kdybyste je byli na živu zachovali, nezabil bych vás.*

20. *A řekl Jetherovi, svému prvorozenému: Vstaň, zabij je! A nevytasil meče mládenec, neboť se bál, že ještě mladíčkem byl.*

19. *Byliť to moji bratři, synové mé matky* —; vražda byla vůbec trestána usmrcením vražedníka (Lv 24¹⁷). Zde Madiánští, cizinci, nepřátelé, zabili Gedeonovi více bratří; proto měl pro krevní pomstu právo je usmrtiti. *Živť jest Hospodin, že bych vás, kdybyste je byli zachovali, nezabil.* Dle Nm 25¹⁷ neměli Israelité šetřiti Madiánských; časem však tohoto zákazu nedbali aneb jej vztahovali pouze na ty, kdož bydlili v jejich území. Proto by byl mohl Gedeon oněch králův ušetřiti, a byl by tak učinil, kdyby za ně byl mohl na živu zachovati nebo vykoupiti své bratry.

20. *A řekl Jetherovi, svému prvorozeni* —; již v posledních slovech v. 19 jest obsažen rozsudek nad zajatými králi. K jejich větší potupě chce Gedeon, aby je usmrtil jeho mladícký syn. Tenť má také povinnost pomstiti smrt svých strýcův, ovšem teprve ve druhé řadě. *Jether* (značí výbornost) jest jméno dosti časté. Tak slul Jethro tchán Mojžíšův, jenž byl Madianitou, Ismaelitský otec Amasy, rodin Jehudā a Ašer; Jithrān, jméno edomitského rodu.

Kterýžto nevytasil meče; bál se —; pro syna Gedeonova bylo zajisté vyznamenáním, že jemu bylo usmrtiti madiánské krále, k čemuž však neměl potřebné odvahy, neboť byl ještě mladícký.

19. ¹⁹ uvádí nesplnitelnou podmínku. בני אחי, *vlastní bratři*, jako Gn 43²⁹.

20. Že jest zde jmenován syn Gedeonův Jether, z toho dovozují, že náleží tato část vypravování starší zprávě, dle které by byl Gedeon při oné výpravě provázen čeledí Abiezerovou.

21. *A řekli Zebée a Salmana: Ty vstaň a oboř se na nás, neboť dle věku jest i síla člověka. Vstal Gedeon a usmrtil Zebée a Salmana, a vzal ozdoby a (závěsy) měsíčky, jimiž zdobívají hrdla královských velbloudův.*

21. *A řekl Zebaḥ a Zalmunnā: Vstaň ty a oboř se na nás, neboť jaký muž, taková i jeho síla. A vstal Gid'ôn a zabil Zebaḥa a Zalmunnā, a vzal měsíčky, které byly na hrdlech jejich velbloudův.*

21. *Ty vstaň a oboř se na nás* —; Zebée a Salmana viděli, že usmrcení neujdou, a chladnokrevně vyzvali Gedeona, aby je jako muž usmrtil sám. *Dle věku jest i síla člověka*, hebr.: *jaký muž, taková i jeho síla* —; muž má mít sílu a odvahu muže. Výrok ten jest obecný; Lagrange navrhuje: *Udeř nás, neboť silákem, hrdinou jsi.* *A usmrtil (Gedeon) Zebée a Salmana, a vzal ozdoby a měsíčky, jimiž zdobívají hrdla královských velbloudův* —; hebr. text jmenuje toliko *měsíčky, které byly na hrdlech jejich velbloudův*. Jízdným velbloudům dávali k ozdobě řetízky kolem hrdel (v. 26), které zdobili malými, zlatými závěsnými měsíčky. Na velbloudech královských bylo zřejmě více dražších ozdob, jež si Gedeon vzal jako kořist.

21. *כִּי כַאִישׁ גְּבוּרָתוֹ* jest elliptické, neboť vynecháno porovnávací כֵּן. LXX B: *jako muže, tak jest síla tvá* (ἡ δύναμις σου) odchýlně od ostatních; proto klade Lagrange *כִּי גְבוּרָה אַתָּה*. *חֲשִׁיכֵי-רָנִים* —; nosívali je i mužové (v. 26) i ženy (Is 3 18), a byly i ze stříbra. Etymol. spojují toto slovo s aram. a syr. *ܫܚܪܐ*; proto zde sahrānē.

22. *A řekli všichni synové israelští Gedeonovi: Vládni námi ty a syn tvůj a syn tvého syna, neboť jsi nás vysvobodil z ruky Madianovy.*

22. *A řekli mužové israelští Gid'ónovi: Panuj nad námi, i ty i syn tvůj i syn tvého syna, neboť jsi nás vysvobodil z ruky Midjānovy.*

22. Israelští kmenové trpěli velmi často nepřátelskými vpády kočovných národův, a když se viděli osvobozeny některým ze soudců, přáli si zajisté, aby byli tak stále chráněni proti nepřítelům, a žádali si po čase mít stálého vůdce a vladaře. Gedeon zvítězil neobyčejným způsobem a úplně nad mocnými Madianskými; — proto chtěli ho nyní učiniti králem, a chtěli uděliti královskou moc

i jeho rodu. *A řekli všichni synové israelští* —; *všichni* jest přidáno, a není v hebr. znění (v řeck. καὶ ἐπὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ: »a řekl muž Isr.«). Kdyby byl celý Israel volil krále, zajisté že by byla zmínka učiněna o shromáždění Israelitův. Zde však nabídli Gedeonovi vládu jen ti kmenové, kteří seúčastnili boje a pronásledování Madianských, a nesešlo se za tím účelem zvláštní shromáždění; pouze bojovné mužstvo, vojsko, učinilo mu tuto nabídku. Mohli to býti mužové z kmenův Efraim, Manasse a též Ašer, Nef-tali a Zabulon (7¹⁴, 7²³). *Vládni námi ty a syn tvůj a syn tvého syna* —; Gedeon měl zajisté již jako soudce lidu po celý svůj život moc, jež se podobala moci královské, kterouž oni mužové chtěli učiniti dědičnou. *Neboť jsi nás vysvobodil z ruky Madianovy* —; proto skládali v něho Israelité svou důvěru, proto nabídli mu panství. I později uznán Saul králem, když přemohl a zahnal nepřítel (1 Kr 10¹). — Is 33²² jmenuje Boha králem proto, »že spasí nás«.

22. Nabízení vlády Gedeonovi lze srovnati se slovy, jichž užil Joatham ve své bajce o volbě krále u stromův (Sdc 9), a se slovy o zřízení království za doby Samuelovy (1 Kr 8⁵⁻⁷, 10¹⁹, 12¹³). Israelitům byl králem Bůh Jahve, čehož však oni zapomínali, a žádali krále stálého ze svých mužů, neboť o tom mluví již Dt 17.

Moore připisuje verše 22-23 Elohistovi druhému, a poukazuje jmenovitě k tomu, že zde království odmítnuto podobnými slovy, jako v knize Samuelově (1 Kr).

23. *Jimž on řekl: Nebudu vám vládnouti já, ani nebude vám vládnouti můj syn, ale vládnouti vám bude Hospodin.*

24. *A řekl jim: Jednu žádost vložím na vás: Dejte mi náušnice ze své kořisti. Mívali totiž Ismaelitě zlaté náušnice.*

23. *A řekl jim Gid'ôn: Nebudu nad vámi panovati ani já, ani nebude nad vámi panovati můj syn: Jahve panovati bude nad vámi.*

24. *A řekl jim Gid'ôn: Zádost (jednu) na vás vkládám: dejte mi každý prsten své kořisti! Měli totiž zlaté prsteny, poněvadž to byli Jišm^{e'}ělští.*

23. *Jimž on řekl: Nebudu vám vládnouti* —; odmítl nabízenou hodnost královskou i za sebe i za své dědice, a udává příčinu: *ale vládnouti vám bude Hospodin.* »Poněvadž Bůh

Jahve vám vládne, jest vaším králem«. Vláda Boha Jahve nebyla uznávána Israelem teprve v době proroka Oseáše (13¹⁰), ale již v nejstarších dobách; nehledíme-li k Pentateuchu, poznáváme ji již v knize Sdc 5. Pozdější zřízení národa israelského vyšlo z tohoto přesvědčení o králování Jahve nad lidem. Gedeon zamítnutím nabízeného panství projevuje skromnost, zbožnost a úctu k Bohu.

24. Válečná kořist nalézala se již rozdělena v rukou jednotlivých bojovníkův. Kořisti bylo jim vše, co našli v ležení Madianských a co mohli vzíti padlým nepřátelům. Z této kořisti chtěl Gedeon sebrati tolik, aby z toho mohl učiniti efod. *Jednu žádost vložím na vás: Dejte mi náušnice ze své kořisti* —; mužové israelští chtěli Gedeonovi projevit svou vděčnost tím, že mu nabídli důstojnost královskou, kterouž však on odmítl, vyžádav si od nich zlaté ozdoby. Žádost ta byla, jak se zdá, projevena jen k těm, kteří byli s Gedeonem po celý čas výpravy, tedy k oněm třem stům. V hebr.: *Dejte mi každý prsten* —, prsten ušní totiž, tedy, jak dobře Vulgata vykládá: *náušnice*. Žádal tedy od každého jednu ozdobu. *Neboť měli zlaté prsteny, poněvadž byli Jišm“élští* (dle hebr.); Ismaelity (Gn 37²⁶⁻²⁷) rozumí zde spisovatel nomády vůbec, tedy i Madiánské, ač se jinak Ismaelité, jako kmen Ismaela, syna Ahrahamova, od nich lišili. Kočující tito kmenové nosili také zlaté náušnice; proto jest připojena tato vysvětlující poznámka, aby bylo patrné, proč měli Israelité v kořisti zlaté prsteny.

23. Wellhausen, Stade a j., kteří vývoj dějin Israelitů zcela jinak pojímají, než dle podání jsme uvykli, míní, že teprve v nepořádných dobách bezvládní a vzpour mezi smrtí Jeroboama II. a mezi pádem Samarie vznikla myšlenka, že se králování na zemi s panstvím Jahve nesrovnává.

24. **נָחֳשִׁי** neznamená nosní kruh, neboť takové kruhy nosily pouze ženy a bývají označeny přídavkem **נָחֳשִׁי**. Dle LXX: *ze své kořisti, מִשְׁלָלָהּ*.

25. *Kteřížto odpověděli: Velmi rádi dáme. A prostřevše na zemi plášť, vházeli do něho náušnice z kořisti:*

26. *A byla váha vyžádaných náušnic tisíc sedm set*

25. *A řekli: Velmi rádi dáme. A rozprostřeli plášť, a metalí tam každý prsten své kořisti,*

26. *takže byla váha zlatých prstenů, které si vyžádal,*

šiklů zlata, bez ozdob a obojků šarlatového roucha, jež králové Madianovi nosívali, a bez zlatých řetízků velbloudův.

tisíc a sedm set zlatých (šiklů), kromě měšičkův a kapek (perel) a šarlatových rouch, která mívají králové Midjánovi, a kromě řetízků, jež byly na hrdlech jejich velbloudův.

25. *Velmi rádi dáme* —; ochotně vyhověli žádosti svého vůdce. *A rozprostřevše na zemi plášť, vházeli do něho náušnice z kořisti* —; svrchní, příkrývací plášť, do kterého různé věci vložit a sbírat mohli (Ex 12³⁴ i těsto, jindy obilí). Jediný jen plášť byl prostřen; dle znění LXX, AB (τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ) rozprostřel Gedeon svůj plášť, a každý tam vhodil náušnice ze své kořisti: ἐνώπιον οὐράων αὐτοῦ.

26. *A byla váha vyžádaných náušnic tisíc sedm set šiklů zlata* —; náušnice nejsou počítány, ale váženy. Sběrka vydala značnou váhu zlata: čítáme-li šekel po 16·37 g, tedy v celku 27·829 kg. Gedeon žádal od mužů toliko prsteny, ale v tomto verši jsou vedle sebraných prstenů jmenovány i jiné ozdoby, jež Gedeon u nepřítelů ukořistil aneb od svých mužův obdržel. *Bez ozdob*, v hebr. *kromě měšičků*, které jmenovány ve v. ²¹; *bez obojků* (hebr. kapek) —; dle Vulg.: monilia. Dle Is 3¹⁹ vykládáno o ozdobách na hrdle zavěšovaných, nebo též o náušnicích v podobě kapek, o perlách. *A (bez) šarlatového roucha, jež králové Madianovi nosívali* —; roucho šarlatové bývalo předností králův. Obvykle se jím asi neodívali, ale poněvadž beduinská knížata brala sebou i své poklady, měli ve svém ležení skvostná roucha. *A bez zlatých řetízků velbloudův* —; uvedeno již ve v. ²¹. Mínil se tím snad i jiné řetízky, které ostatní mužstvo našlo a vzalo.

25. נתון נתון inf. abs.; vyjádřeno tak sesílení významu: „jistě dáme, rádi dáme“. את השמלה, určitý plášť, snad tedy Gedeonův; proto klade Lagrange jednotné číslo יספרו.

26. Při udání vah nebo peněz bývá šekel vynecháno (Viz: Základové § 93. 3.). *Bez měšičků*; králická bible: „halzl“. והנטיפים vykládali od נטה kapati: *kapky*; v aram. כליליא, jako koruna, diadém. Jiní jednoduše: náušnice, král. bible: „jablélčka“. הארגמן červené, purpurové velmi cenné barvy.

Jméno argamannu (assyř.) jest cizího původu. Nachovou barvu a látky tak barvené znali a vyráběli v nejstarších dobách Feničané. Wellhausen a Stade považují ²⁶ b za pozdější přídavek.

27. *A učinil z toho Gedeon efod, a uložil je ve svém městě Efra. A smilnil v něm všecken Israel, a stalo se Gedeonovi a veškerému jeho domu zkázou.*

27. *A učinil to Gid'ôn v efôdh, a uložil je ve svém městě v 'Ofra, a smilnil veškeren Israel, za ním tam (chodě), a stalo se Gid'ónovi a jeho domu osidlem.*

27. *A učinil z toho Gedeon efod*, hebr.: *a učinil to Gid'ôn v efôdh* —; všeho zlata a toho, co v předešlém v. ²⁶ vyjmenováno, upotřebil Gedeon, aby z toho zhotovil *efod*. Tak zove se jedno roucho nejvyššího kněze israelského, k němuž byla připjata i náprsní ozdoba »hošen hammišpat« s Urím a Tummím. Pro tuto ozdobu bylo efod velmi důležité, tak že 1 Kr 23⁹, 30⁷ di, že se král David efodem dotazoval vůle Boží. K efodu bylo dle Ex 28⁶ⁿⁿ, 39²ⁿⁿ třeba značného množství zlata, k hošen hammišpat potřebovali pak drahokamů; proto bylo tolik zlata shromážděno. Efod, jež Gedeon zhotoviti dal, bylo památkou na osvobození z ruky Madianských; proto je chtěl učiniti tak skvostným. Bylo zprvu asi určeno k účtě Boha Jahve, neboť se praví, že teprve později se stalo příležitostí nevěry Israelitův. *A uložil je ve svém městě Efra* —; tam totiž (dle 6²⁴) postaven byl oltář Bohu Jahve Šalom. K bohoslužbě při něm konané bylo zajisté potřeby více věcí kromě efodu; i ty byly bezpochyby při této příležitosti pořizeny, ač se o tom zmínka neděje. Sv. Augustin míní, že tu zřídil Gedeon pohanskou svatyni, a že se to stalo až po 40 letech pokoje. Připomínají též, že bylo dle 6²⁶ Gedeonovi poručeno, aby postavil oltář, na němž pak i obětoval; že chtěl snad tudíž tímto efodem památku onoho kněžství svého v rodině zachováti (Tirinus v »Biblia Maxima« ad versum). Tam Gedeon jako soudce lidu, jemuž svěřena starost o kmeny israelské, dotazoval se snad nějakým knězem v důležitých věcech vůle Boží. *A smilnil v něm všecken Israel* —; hebr. znění a jiné překlady přidávají: *tam*, totiž *chodě*. Israelským stala se tato skvostná památka předmětem hříšné úcty, pověry a modloslužby, neboť tato bývá vyjádřena slovem: »smilnil Israel« (v. ³³). *A stalo se Gedeonovi a veškerému jeho domu zkázou*, hebr. *osidlem* —; Israelité

z mnohých stran (všechen) chodili do Efry, snad teprve v dobách pozdějších, když (dle v. ³³) začali sloužiti modlám, a protože Gedeon jim k tomu, nevědomky, poskytl příležitost, proto mohl pisatel poznamenati, že bylo Efod příčinou zkázy Gedeonovy a veskerého domu jeho. Slovem *Gedeonovi* není třeba rozuměti, že by on sám byl trestán pro toto efod, neboť ještě ve v. ³⁵ jest chválen; spíše míněn jest tím jeho rod.

27. מִדְּיָן —; Gesenius a jiní, vedeni hlavně překladem pešittā, která vykládá efod slovem lořďa, dle sv. Efrema zalmā, »obraz, modla«, míní, že toto efod, Gedeonem učiněné, bylo modlou. Na modlářství Gedeonovo a jeho rodu neukazuje však ani jediné slovo celého tohoto vypravování, ani nelze dokázati, že by bylo jednání Gedeonovo bývalo již tím hříšné. LXX zde slova efod nepřekládá. (Viz 17⁵.) Sloveso מִדְּיָן uložil, netřeba vykládati jen o soše, neboť jest ho v 6³⁷ užito o rouně (srovn. i 7⁵, Am. 5¹⁵, Job 17⁶). מִדְּיָן bylo by dle Lagrange vysvětlivkou. — O efodu Gedeonově šíře proti Spencerovi píše Cherubini v »Bibliotheca criticae sacrae« II., str. 547. nn.; o »Efodu ve Starém Zákoně« viz V. Zapletal v »Časopise katol. duchovenstva« 1900, str. 459 nn; Sedláček, Bibl. zprávy v různém světle, Praha 1909, str. 184 nn.

V. 28—35. Závěrečné poznámky o Gedeonovi; jeho smrt a stav Israelitův po smrti Gedeonově.

Následují verše, jimiž se vypravování o Gedeonovi uzavírá, a učiněn jest přechod k následujícímu vypsání dějin Abimelechových. Slova těchto veršů podobají se všeobecným poznámkám, jak se nám i na jiných místech knihy naskýtají, a pocházejí patrně od vydavatele neb od pořadatele dějin knihy Soudcův.

Poněvadž jsou veršem 28. děje Gedeonovy uzavřeny, míní kritikové, že sem v. 29. nenáleží, ale že má následovati po 8³, anebo že jest po v. 21 závěrkem části Jahvistovy. V. 33-35 připisují t. zv. Deuteronomistovi, který prý napsal i 2¹², 3⁷ — všeobecné poznámky. Verš 30-32 napsal dle nich poslední vydavatel knihy Soudcův, aby tvořily úvod ke hlavě 9. Vidíme z toho, jak i malé části by tím byly od sebe roztrhány. Lagrange připisuje v. 28 a 32-35 redaktoru deuteronomistickému.

28. *A snížen jest Madian před syny israelskými, a nemohli více pozdvihnouti*

28. *A byl snížen Midján před tváří synů israelských, a nepozdvihli více hlavy*

šíjí svých; ale země byla v pokoji po čtyřicet let, v nichž Gedeon byl vůdcem. své. A země měla pokoj čtyřicet let ve dnech Gid'ónových.

28. *A snížen jest Madian před syny israelskými —; seřten, zlomen jest Madian, poražen Israelity úplně. Podobně řečeno 3¹¹ 30, 5³². A nemohli více pozdvihnouti šíjí svých, hebr. své hlavy —; porážkou úplně sklesli i moci i odvahou. Gedeon byl uznáván oněmi, jež od Madianských vysvobodil, soudcem. A tak byl po čtyřicet let v zemi pokoj od nepřátel.*

29. *A odešel pak Jerobaal, syn Joasův, a bydlil ve svém domě, 29. A vyšel J^erubba'al, syn Jo'ášův, a bydlil ve svém domově;*

30. *a měl sedmdesát synů, kteří vyšli z jeho ledví, neboť měl mnoho manželek. 30. a měl Gid'ón sedmdesát synů, kteří vyšli z jeho ledví, neboť měl mnoho manželek.*

29. *Odešel pak Jerobaal, syn Joasův, a bydlel ve svém domově —; v Efře byl Gedeon domovem již, když odsoudil a usmrtil Zebee a Salmanu, a když tam postavil efod, ač pisatel teprve nyní praví, že odešel a bydlel ve svém domě. Nepřipomenul toho při v. 27 zajisté proto, poněvadž chtěl tam dodatí, co se stalo se zlatými náušnicemi. Nyní nebylo žádných válek, a proto mohl Gedeon klidně zůstávati ve svém domě a řídit v jednotlivých případech záležitosti lidu, který se k němu asi o radu a rozhodnutí obracel.*

30. *A měl sedmdesát synů, kteří vyšli z jeho ledví —; počet tento zdá se býti okrouhlým, neboť jich bylo dle 9⁵ zabito sedmdesát, ač ještě jeden, Joatham, pozůstal. Možno arcit, že by Joathama, jakožto syna ze souložnice, nebyli v počet synů z manželek uzavírali. Též na nápise sochy Panammu ze Senžirli měl Bar-Zūr sedmdesát příbuzných u sebe, kteří s ním byli usmrceni. Jehu, jenž se po Achabovi stal králem, zabil též Achaba se sedmdesáti jeho syny v Samarii. D. Müller (*Die altsem. Inschriften von Sendschirli*) vyslovuje proto domněnku, že bývalo dle starosemitského zvyku (který však od jinud znám není) sedmdesát členů v družině knížete nebo náčelníka. Tak bylo s Jakobem 70 duší (Gn 46²⁷, Ex 1⁵; — srovnej i Nm 11¹⁶⁻²⁴ při Mojžíšovi, i Sdc 1⁷). Jair měl dle 10⁴ třicet synů, Abesan 12⁹ třicet synů*

a tolikéž dcer, Abdon 12¹⁴ čtyřicet synův a třicet vnukův. (Srovn.: Moore »Commentary«.) *Měl mnoho manželék* —; tím uzavřen přátelský poměr s rodinami, z nichž ony manželky byly, a moc a lesk domu Gedeonova dle tehdejšího názoru vzrostl.

29. Moore míní, že pojmenování Gedeonovo v tomto verši ירבעל bylo sem položeno vydavatelem, na místě Elohistova גדישן.

30. ירבעל ירבעל, vyšli z jeho ledví; »femur« vl. stehno — značí, že nebyli to pouze za syny přijatí, nýbrž praví synové Gedeonovi (Gn 46²⁶, Ex 1⁵).

31. *Souložnice pak jeho, kterou měl v Sichemu, porodila mu syna, jménem Abimelecha.*

32. *A zemřel Gedeon, syn Joasův, v dobré starobě, a byl pochován ve hrobě Joasa, svého otce, v Efře rodu Ezri.*

31. *A jeho souložnice, která byla v Šekhem, porodila jemu i ona syna, a dal mu jméno Abimelekh.*

32. *A zemřel Gid'ôn, syn Jo'ášův, v dobré starobě, a byl pochován v hrobě Jo'áša, svého otce, v 'Ofrâ Abi'ezritův.*

31. *Souložnice pak jeho, kterou měl v Sichemu* —; jest jmenována v následující hl. 9¹ 2¹⁶. Byla-li ženou kananejskou, nelze říci. *Porodila mu syna jménem Abimelecha* —; jméno tohoto syna může býti různě přeloženo. Melekh znamená zde, jako i v jiných vlastních jménech, »Bůh-král« (Achimelekh, Elimelekh, Malkhišua); tedy: »Melekh jest mým otcem« aneb »otec Melekhův« (dle onoho: můj bratr jest Melekh), ale též: »Můj otec (tedy Gedeon) jest králem«.

32. *A zemřel Gedeon, syn Joasův, v dobré starobě* —; značí netoliko, že Gedeon dosáhl pokročilého věku, ale že mu Hospodin dal pozeňnané stáří (jako jest řečeno i Gn 15¹⁵, 25⁸ o patriarchovi, a 1 Par 29²⁸ o Davidovi). *A byl pochován ve hrobě Joasa, svého otce, v Efře* —; již v nejstarších dobách měli jakési rodinné hrobky.

31. Jaussen poznamenává (v »Revue biblique«, 1910, str. 248, 249), že se tento poměr nerovná onomu manželství, které se u Arabů zvalo šadiqā, kde oba jsou jako přátelé; muž přináší ženě dary, kdykoliv k ní přichází, jeden může druhého po vůli zapuditi, dítka náleží čeledi ženině. — Gedeon dával tu dítěti sám jméno. שִׁלְשָׁה může značiti pravou ženu,

jako Sdc 19³ⁿⁿ. Jaussen l. c. uvádí podobný příklad ze života beduinův.

אִמְתוֹר וְיֹאחָזִי jmenuje Joatham 9¹⁸ אִמְתוֹר. — jak mini Moore, nemůže znamenati „můj otec jest král“, a odvolává se na to, že Melekh ve vlastních jménech vždy pouze boha znamená. — Jos. Flavius zve onu ženu Idruma, snad veden 9⁴¹, že by pocházela z Aruma.

32. בְּרִפְיָה opravují, poněvadž jest ve stavu váz., v בעֲרִפְתָּ, jiní považují אֲבִי הַקְּדוֹרִי za vysvětlivku. LXX B má: „zemřel ve svém městě“ (snad z ἐν πολιῇ ἀγαθῇ — Lagrange).

33. *Když pak zemřel Gedeon, odvrátili se synové israelští a smilnili s Baalim. Aučinili s Baalem smlouvu, aby jim byl bohem.*

33. *A stalo se, když zemřel Gid'ôn, i obrátili se synové israelští a smilnili (modloslužbou) za B'alim a učinili si Ba'ala-B'rîth bohem.*

34. *A nerozponíněli se na Hospodina, Boha svého, který je vytrhl z rukou všech jejich nepřátel kolkolem;*

34. *A nepamatovali se synové israelští na Jahve, svého Boha, který je vytrhl z ruky všech jejich nepřátel kolkolem,*

35. *ani neučinili milosrdenství s domem Jerobaala, Gedeona, po všem dobrém, které on učinil Israeli.*

35. *a neučinili milosrdenství s domem J'erubba'ala Gid'óna dle všeho dobrého, co on učinil s Israelem.*

33. *A odvrátili se synové israelští* —; jako 2⁹. 11. 13, 3¹¹. 12, 4¹, totiž odvrátili se od pravého Boha Jahve k modloslužbě. Syny israelskými rozuměj ony, kteří Gedeona soudcem a vůdcem měli; tedy hlavně Efraim a Manasse zhřešili, *a učinili s Baalem smlouvu, aby jim byl bohem.* Ba'al-B'rith též El-B'rith (Bůh smlouvy) v 9⁴⁶ zvaný, byl bůh Sichemitův, neboť v Sichem byl jeho chrám.

34. *A nerozpomněli se na Hospodina* —, Jahve 3⁷, je-muž bylo dlužno připisovati vítězství nad Madianem a vysvobození z rukou nepřátel. Podobně 2¹⁴, Dt 12¹⁰, 25¹⁰, Jos 23¹ (»dal odpočinutí od nepřátel kolkolem«).

35. *Ani neučinili milosrdenství s domem Jerobaala, Gedeona* —; neodplatili domu Gedeonovu dobrým za to, že je

osvobodil od nepřátel, ale pomáhali Abimelechovi zabiti sedmdesát synů Jerobaalových, jak si Joatham v 9¹⁶⁻¹⁸ stěžuje. To, co dle 9. hl. učinili Sichemité, položeno tu na vrub všem Israelitům; ale patrně jest to řečeno především o Sichemitech. Zde jsou uvedena obě jména Gedeonova vedle sebe; prvé nacházíme výlučně v hl. 9., druhé (Gedeon) v hlavě 8. (vyj. v. 29). LXX B má: *αὐτός ἐστιν Γεδεών*.

VII. Abimelech.

Hlava 9.

Abimelech, syn Jerubaalův, hleděl si po smrti Gedeonově získati královskou důstojnost. Nejprve si získal Sichemity, odvolává se na to, že z nich pochází. Potom zabil všechny své bratry — vyjímaje Joathama, nejmladšího syna Jerubaalova — a stal se králem v Sichemu (v. 1-6). Joatham projevil Sichemitům vypravovanou bajkou, že jejich novým pánem opovrhne, vytýkal jim nevděčnost k jejich ochránci Jerubaalovi, a když byl jim a Abimelechovi předpověděl neštěstí, utekl (v. 7-21). Po třech letech se Sichemité, svedeni jakýmsi Gaalem, vzbouřili proti Abimelechovi (v. 22-29), jenž přitrhnuv se svými věrnými, uzavřel Gaala v Sichemu, dobyl města a zbořil je (v. 30-45), lid pak, který se utekl do blízké věže, ohněm zahubil (v. 46-49). Při obléhání města Thebez byl však Abimelech mlýnským kamenem, který jakás žena s hora na něho vrhla, zasažen, zraněn a zbrojnošem svým dobit. Zlořečení Joathamovo se vyplnilo (v. 50-57).

Vypravování o Abimelechovi jest jaksi pokračováním rodinných dějů Gedeonových. Gedeon nepřijal sice nabízeného království, syn jeho však nedbal Boha Jahve a zmocnil se této důstojnosti násilím. Jeho království trvalo proto jen krátce, on sám pak zahynul bídnou smrtí.

Abimelech soudil sice lid Sichemu a okolí jeho, poněvadž se tam učinil králem, nebyl však jako ostatní soudcové a vůdcové, ve knize Soudců jmenovaní, Bohem povolán. Nelze ho tudíž řádně k soudcům Israelitů čítati. Jeho dějiny ukazují, že byl lid, když opustil Boha a přidržoval se cizího Baala, neštěstím stíhán; ostatní soudcové lid od nepřátel osvobozovali, Abimelech jej vedl spíše v záhubu.

Vypravování hl. 9. jeví se jako jednotný celek, a vzato do knihy Soudců buď z ústního podání, aneb spíše z písemných zpráv města Sichemu nebo kmene Efraimova. K soubornému celku dějů knihy Soudců se sice nehodí, avšak řadí se přirozeně k dějům rodu Gedeonova (8⁴⁻²¹) a ukazuje nám, v jakém stavu se tehdy na mnoze Israel ocitl. Sichem nebylo zúplna obydleno Efraimity; byli tam dosud Kananejští, a jednotlivé rody hleděly nabyti v městě a i v kraji převahy. Království Abimelechovo nebylo nikterak přípravou království Saulova, poněvadž bylo násilnické, příliš krátké, a bylo spíše po způsobu kananejském omezeno na jediné místo.

Jednotnost vypravování připouští většina kritikův. — Pouze v té části, kde jest řeč o nepřátelství mezi Abimelechem a Sichemity, spatřují dvojí podání: jedno ve v. 22-25, dle něhož by byl zlý duch Sichemity pobouřil, druhé ve v. 26-29, dle kterého by přistěhovalá rodina Gaalova vzbouření byla způsobila.

Moore připisuje 9²⁶⁻⁴⁰ Jahvistovi, ostatní Elohystovi; Budde přiděluje Jahvistovi 9¹⁻⁵, 26-40, 50-55. — Vzbouření povstalo nespokojeností Sichemitů, jejíž původcem byl (dle v. 23.) zlý duch, a Gaalem bylo zorganizováno. Netřeba tudíž dvě rozličná vypravování zde předpokládati.

Vypravování hl. 9. jest i dle kritiků řaditi k nejstarším částem knihy Soudcův. Snad jest současně s písní Debořinou. Celek nejví účty ku království a nepochází proto z královských dob.

Pisatelem zdá se býti někdo jiný, než pisatel části o Gedeonovi. Jmenuje Gedeona výlučně Jerobaalem, městské správce zove be'alim, a užívá jména elohim. Anebo byl pramen, z něhož toto vypravování vzato, nezměněně pojat do knihy Soudcův, a mohl se proto v některých vyjádřeních lišiti od pramenů druhých.

V. 1—6. Abimelech přišel do Sichemu, rodného města své matky, a vzav od modlářů peníze, najal si lid, kterým své bratry, syny Gedeonovy, povraždil. Po té učiněn králem Sichemu a Beth-millo.

Vulgata :

Hebrejský text :

1. *Odešel pak Abimelech,
syn Jerobaalův, do Sichemu*

1. *A šel Abimelekh, syn
J^eruba'alův, do Š^ekhem*

k bratřím své matky, a mluvil k nim a veškerému příbuzenstvu domu otce své matky, řka:

k bratřím své matky, a mluvil k nim a celému příbuzenstvu otcovského domu své matky, řka:

1. *Odešel pak Abimelech* —, totiž po smrti otcově (8³³). *Syn Jerobaalův* —; bylť Abimelech synem Gedeonovým, který (dle 6³², 7¹) Jerobaalem byl zván, a jeho souložnice (vedlejší ženy), kterou uvádí Jos. Flavius jménem *Ιγούμας*. Byl jeden a sedmdesátým (nebo po jiném výkladu sedmdesátým) synem Gedeonovým, narozen v Sichemu. Nemoha právem nastoupiti dědictví a úřadu otcova, poněvadž mu v tom bránil rod z vedlejší manželky, hleděl ve své ctižádosti státi se lstí a násilím králem israelským. Přišel do své otčiny, *do Sichemu k bratřím své matky* —, totiž k nejbližším příbuzným, ke svým strýcům. Obrátil se však i *k celému příbuzenstvu otcovského domu své matky* —; i daleké příbuzenstvo se tehdy k sobě hlásilo a uznávalo vážnost společného otce domu, hlavy celého příbuzenstva. Čeleď matky Abimelechovy byla snad ve skrovnějších poměrech, poněvadž matka jeho byla přičtěna jen k vedlejším ženám Gedeonovým, a poněvadž žádal Abimelech od Sichemitů peněz. Za oné doby bylo v Sichemu ještě dosti Kananejcův, ač se nalézali v menšině. Abimelechova matka asi Kananejkou nebyla, a její čeleď mohla požívat v městě jakés vážnosti.

Město *Sichem*, hebr. Š'khem, v klínovém písmě Sakmi (v egypt. Skmm? t. j. záda, zadní část ramen, snad pro rozhraní vod), bylo poblíže nynějšího Nābulusu, Nāblus (z Ὑφλavia Neapolis), ležící mezi horami efraimskými, a sice mezi Ebalem na severu a mezi Garizim na jihu. Město toto bylo svou polohou a památkami velmi důležitě. Místo starého Sichemu zaujímá nynější ves Balāta, kde jest rozhraní vod, »záda« země od severu k jihu. Jméno Balāta ukazuje na posvátný dub (ballūt). Tímto místem šly velké obchodní cesty: jedna ze středu Palestiny do zajordánského Galaadu, druhá vedoucí z Jerusalema Bethalem k severní rovině. Bylo pojmenováno po Sichemovi, synu knížete Hevitů Hemora. Na Sichemitech vykonali synové Jakobovi, Simeon a Levi, dle Gn 34. lstivou a ukrutnou pomstu za násilí, způsobené jejich sestře. V Sichemu uloženy kosti Josefovy (Jos 24³⁹). Josue shromáždil u Sichemu lid israelský, a připomenuv mu ještě jednou

zákon Boží, postavil pod dubem velký kámen na paměť úmluvy (Jos 24²⁶). Pod dubem u Sichemu odepřel později Roboam slevu poplatkův, a Jeroboam stal se králem Sichemu a severního království. Sichem stalo se po té hlavním sídlem Samaritánů, kteří zde měli i střed svého smíšeného kultu. Jan Hyrkan město zbořil. Nové město, jmenované po Vespasianovi »Flavia Neapolis«, nestálo na místě starého Sichemu; odtud pocházel sv. Justin, mučedník. O Šekem viz: Döller »Geographische und ethnographische Studien zum III. und IV. Buche der Könige«, str. 198—201; Thomsen »Loca sancta«, str. 108—109.

1. בית אב, dům otce, otcovský, rodinný dům, jest jako složené jméno, neboť nalézáme v množném čísle nikoli בית אבתי, nýbrž בית אבות. LXX A a Lagardovo řecké znění vynechává אב (i Lagrange).

2. *Mluvte ke všem mužům Sichemu: Co jest vám lépe, aby panovalo vám sedmdesát mužů, všichni synové Jerobaalovi, aneb aby panoval muž jeden? Spolu též uvažte, že kost vaše jsem a tělo vaše.*

2. *Mluvte, prosím, v uši všech mužů Šekhem: Co jest vám lépe, aby panovalo vám sedmdesát mužů — všichni synové Jeruba'alovi — aneb aby panoval vám muž jeden? Vzpomeňte též, že jsem já vaše kost a vaše tělo.*

2. Příbuzenstvo bylo Abimelechovi nakloněno, proto hleděl jim získati ostatní obyvatelstvo Sichemu, a poslal své příbuzné, aby mu připravovali půdu.

Mluvte ke všem mužům, v hebr. »pánům« nebo »majetníkům« —, čímž naznačeni jsou zde (jako v 1 Kr 23¹¹⁻¹², 2 Kr 21¹²) mužové, kteří mohli jednati jménem jiných, tedy nikoli obyvatelé Sichemu vůbec. *Co jest vám lépe?* —, prospěšnější; *aby panovalo vám sedmdesát mužů* —, t. j. všichni synové Jerobaalovi. Ač nebyl Gedeon králem, přec byla jeho vážnost uznávána, a poněvadž neoznačil asi žádného ze svých synů nástupcem, mohli a chtěli snad též všichni jeho synové — počtem sedmdesát — panovati v Sichemu. Mnohovláda nebyla nikdy prospěšnou, a Abimelech rozšířil tak pověst, že všichni synové Jerubaalovi se hodlají o vládu města rozdělit, aby tím Sichemity zalekl a je přiměl k tomu, aby raději jediného vladaře přijali — a sice domácího, rodáka, ze které příčiny je upozorňuje na svou

osobu. *Spolu též uvažte, že kost vaše jsem a tělo vaše* —, že jsem z vaší krve a vašeho těla, že jsem vašim příbuzným. Tak nazval v Gn 29¹⁴ i Laban Jakoba; David podobně oslovil starší Judské 2 Kr 19¹²⁻¹³. Matka Abimelechova bydlela v Sichemu (8³¹), a poněvadž byla jen vedlejší manželkou, proto náleželi synové její k jejímu rodu, nikoli k rodině otcově; Abimelech tam tudíž vyrostl.

2. דבר באזניו, mluvíti v uši něčí, před někým, v jeho přítomnosti, bez zvláštního důrazu. בְּעֵינָיו, v aramejském: »obyvatelé«, ve Vulgátě i v LXX »mužové«, v syrském: »pánové«, značíva majetníka, manžela. — הַמֶּשֶׁלֶׁ אִישׁ —; při infinitivu jest zde podmět v nominativu, což bývá, když jest podmět od svého infinitivu něčím oddělen.

3. *A mluvili bratři jeho matky o něm ke všem mužům sichemským všechny tyto řeči, a naklonili srdce jejich Abimelechovi říkajíce: »Bratr náš jest!«*

3. *A mluvili bratři jeho matky o něm (v uši) všech mužů Šekhemu veškerý řeči tyto, a naklonilo se srdce jejich k Abimelechovi, neboť pravili: On jest bratr náš!*

3. Příbuzní Abimelechovi rozhlásili jeho řeči po městě a naklonili srdce jejich, (v hebr.: *a naklonilo se srdce jejich*) —, že chtěli poslouchati, následovati Abimelecha. Tím, že se odvolával na svůj původ, nejsnáze je zaujal, neboť očekávali, že jim bude jeho povýšení prospěšným.

4. *A dali mu sedmdesát (šiklů) váhy stříbra z chrámu Baal-Berith. Kterýž si za ně najal muže chudé a toulavé, a následovali ho.*

4. *A dali mu sedmdesát (šiklů) stříbra z domu Ba'al-Berith. A Abimelekh najal si jimi muže lehkomyšlné a smělé, a šli za ním.*

4. Abimelech neměl asi buď žádného, anebo jen skrovné jmění. Proto mu dali obyvatelé Sichemu stříbro z pokladu Baal-Berithova, téhož boha, jehož sochu Gedeon kdysi rozbil. *Sedmdesát (šiklů) váhy stříbra z chrámu Baal-Berith* —; při chrámech byly uschovávány sbírky, dary, oběti, pokuty a p. v pokladu chrámovém, a veřejná správa byla patrně oprávněna v dobách potřeby odtud pomoci nabývat. Sedmdesát šiklů bylo by na našich penězích asi 190 K, což v tehdejší době k sestavení

menší čtyry mohlo stačiti. Ba'al-Berith jest jako El-Berith, bůh, Baal úmluvy, (srovn. Ζεύς Ὀρκίος), buď Baal, jenž chránil úmluvy, závazky, nebo Baal spojených Kananejských, neb Jahve sám. Snad vznikl tento přídavek »Berith« pro místní nějakou nahodilou a neznámou okolnost. Abimelech najal za darované peníze *muže chudé a toulavé*, v hebr.: *lehkomyslné* (t. j. daremné) a *smělé* (ke všemu i k zločinům odhodlané). Sedmdesát šiklů bylo by jaksi zapláceno za sedmdesát synů Gedeonových, jež Abimelech usmrtil; čísla se aspoň shodují.

4. בִּרְיָת fenicky jest město Berytus, Bejrut; toto město však zde miněno není, ač tam dle obrazů na penězích měli Baala-Berith. Při »Baal« bývá jméno místa, při »El« pak památka (jako Gn 21³³). Srovnej Döller, »Geographische und ethnographische Studien zum III. und IV. B. der Könige«, str. 200. O Baalu a jeho jménech viz též: Karge, »Geschichte des Bundesgedankens im Alten Testament« I., strana 210 nn.; o baalu berith tamtéž, str. 333 nn. — רִיקִים »prázdní«, zde *lehkomyslní*, jako 11³, 2 Par 13⁷, 2 Kr 6²⁰, též jako Vulgata: *chudí*, bez majetku, majetku zbavení (Neh 5¹³); *ῥακία* Nového Zákona souvisí s tímto kmenem a bylo nadávkou. — פְּחֻזִּים značí: *smělé*, vyzývavé, s čímž shoduje se význam stejného arabského slovesa. Vulgata: *toulavé*; LXX: *bídné*, aramejský: *opovrhlivé*, Symmachus: *zoufalé*. Najatců těchto chtěl Abimelech užiti k převratu.

5. *A přišel do domu svého otce v Efře a pobil své bratry, syny Jerobaalovy — sedmdesát mužů — na jednom kameni; a zůstal Joatham, syn Jerobaalův nejmladší, že byl skryt.*

6. *Shromáždili se pak všichni mužové sichemští a všechny rody města Mello, a šli a ustanovili králem Abimelecha vedle dubu, který stál v Sichemu.*

5. *A přišel do domu svého otce do 'Ofry, a povraždil své bratry, syny Jerubbaalovy — sedmdesát mužů — na jednom kameni; a pozůstal Jothám, nejmladší syn Jerubaalův, neboť byl skryt.*

6. *A shromáždili se všichni pánové Šekhemu a veškeren dům Millô, a šli a ustanovili Abimelecha králem při dubu Muzzâb, který jest v Šekhem.*

5. *A přišel do domu svého otce v Efře —; s najatými lidmi šel do svého domova, a zabil tam na jednom kameni,*

což znamená asi tolik, jako *na jednom místě* (aneb »na místě«, »najednou« ?), na skalní ploše. Zvolil k tomu kámen snad proto, aby je pohodlněji vraždití mohl, a aby veškeru jejich krev snadno do země svedl a zakryl. Krev zabitých zvířat bylo dle Dt 12¹⁶⁻²⁴ přikryti, poněvadž v ní byl po tehdejších mínění život, či duše živoucí. Proto též tím pilněji hleděli odstraniti stopy lidské krve. Jediný *Joatham, nejmladší syn Jerobaalův, zůstal* —, poněvadž se skryl, jak hebr. znění zřejmě tvrdí; na živu byl arcif ještě též Abimelech.

6. *A všechny rody města Mello*, v hebr.: *veškeren dům Millô* —; jméno to nalézáme i ve v. ²⁰, a poněvadž Beth-Millo nazývalo se opevněné místo v Jerusalemě, miní většina vykladačů, že bylo Mello tvrzi, věží, opevněním města Sichemu, buď v městě nebo poblíž města stávavší. Abimelech panoval ještě jiným místům, poněvadž mohl dle v. ²⁸ ustanoviti v Sichemu svého úředníka, a poněvadž mohl později vésti proti Sichemským dosti četné vojsko. *Vedle dubu, který stál v Sichemu*, (dub u Sichemu též Gn 12⁶, Dt 11³⁰), v hebr. *při dubu* —; »ēlôn« označuje posvátný strom, dub, terebinth nebo jiný strom, jenž se stal posvátným buď pro nějakou důležitou událost, anebo náboženskými obřady, jež pod ním vykonávali. *Který stál v Sichemu* —; v hebr. jest slovo muẓẓáb, jež překládá Vulgata: »stál«. Poněvadž stojí před vztahnou částicí, lze je považovati za jméno vlastní, jímž byl onen dub u Sichemu nazýván (jako 4⁵ a 1 Kr 10³ a j.). Pod posvátným terebinthem u Sichemu zakopal Jakob všechny modly, jež mu jeho domácí vydali (Gn 35⁴); tamtéž postavil Josue po obnovené úmluvě Boží velký kámen mazzēbā, který slyšel všechna slova, jež mluvil Jahve (Jos 24²⁶). Snad dělo se ustanovení krále Abimelecha pod tímže stromem, a jméno muẓẓab mohlo by pak býti přepsáno z původního mazzēbā (památný kámen), tedy *při stromu mazzēby*.

6. בֵּית מִלּוֹ, dům naplnění (zemí, místo nánosem vyplněné), nemůže se dobře stotožniti s věží Sichemitův v. ⁴⁶. Aramejský překlad má מִלִּיתָא, LXX Μααλων (u Jerusalema: ἡ ἀκρα).

עַם אֶלֶן מִצֵּב (hofal od יָצַב) značí pos t a v e n ý (»strom«).

Řecký překlad A a j. mají: πρὸς τῇ βαλάνῳ τῆς στάσεως, tedy z מִצֵּב, při dubu zastavení (vojenské posádky); v syrském: dm^ezafjā. Aramejský překlad vysvětlil toto úsloví zcela jinak, totiž rovina sochy, jako i řecký Aqila. Po

Jos 24²⁸ zněla by oprava: אֱלֹהֵי הַמִּצְבָּה. Viz článek Frant. Syllaby v Časop. katol. duchov., roč. XXXI. (1890): »Význam posvátných stromův u národů pohanských a u Israelitův«. O posvátných stromech u Arabů viz Musil: »Arabia Petraea« na více místech. Millo vysvětlovali jednotlivci též jako rodné jméno Abimelechovy matky. Kámen mazzeba, u Arabů nuṣb neb anṣab, byl považován, jako řecké βῆτωλος, za přibýtek Boží (Zapletal, »Totemismus«, str. 54 nn.). Obrazy posvátných stromů nynějších Arabův a obrazy mazzeb viz u Musila, o. c. Srov. též Gressmann, »Altorientalische Bilder und Texte«; Curtiss, »Primitive Semitic Religion to day«.

V. 7—21. Joatham vypravuje lidu bajku.

Joatham, jenž unikl rukám Abimelechovým, dověděl se o tom, že Abimelech ustanoven králem, pospíšil, aby z bezpečného místa na hoře Garizim k shromážděnému lidu promluvil. Vypravoval bajku, která stromy hledaly krále; — i Hebrejští žádali si nerozvázně krále (8²², 9²). Oliva, fík, réva zamítly království, — jako Gedeon (Jerubaal) a i Joatham. Bodlák chtěl zprvu přijati království, co však může bodlák (Abimelech) lidu poskytnouti? A zavrhnou-li jej potom, může jim býti ke zkáze, jako mohou od bodláku chytiti a spáleny býti i libánské cedry.

Joathamova bajka jest v knihách Písma nejstarší a první bajkou. Jinou shledáváme ve 4 Kr 14⁹. Bajka tato jest sice jednoduchá, ale při prostotě své velmi krásná, a objasňuje velmi dobře povahu nového království i nebezpečí, jež z něho povstati mohou. Nezavrhne a neodsuzuje království vůbec, pouze vládu Abimelechovu.

7. Když to bylo zvěstováno Joathamovi, šel a stál na vrcholu hory Garizim, a pozdvihnuv hlasu volal a řekl: Poslyšte mne, mužové Sichemu, tak nechť vás slyší Bůh!

7. A zvěstovali (to) Jothamovi, a šel a stál na vrcholu hory G^erizzim, a pozdvihl hlasu svého a volal, a řekl jim: Poslyšte mne, obyvatelé Šekhem, a uslyš vás Bůh!

7. Lid zvěstoval Joathamovi, jenž se dosud ukrýval, že Abimelech byl ustanoven králem. Joatham šel a stál na vrcholu hory Garizim —; nelze bezpečně tvrditi, že by se byl Joatham ihned dostavil, aby mohl osloviti ony muže, kteří po ustanovení

krále ještě pod posvátným stromem stáli, neboť bylo se mu za-
jistě obávati úkladův a moci Abimelechovy. Spiše se zdá, že při
nějaké jiné příležitosti, když byli sicheští mužové shromážděni,
Joatham je oslovil. Hora Garizim (G^rizzim, hora Gerezitův, oby-
vatelů pouště?, nynější et-Ṭôr) zdvihá se jižně od Sichemu, 311 m
nad údolím, které na severu uzavírá hora Ebal. S těchto hor 'pro-
hlášena Israelitům požehnání a zlořečení (Jos 8³³). Joatham ne-
mluvil snad s nejvyššího bodu hory, ale s některé nižší, vedlejší
výšiny tohoto vrchu, odkud jej lid dobře slyšeti mohl. *Poslyšte
mne, mužové Sichemu, tak nechť vás slyší Bůh!* —; Bůh
(dí »Elohim« k Sicheomitům) nechť vyslyší prosby vaše vždy (neb
zvláště v dobách úzkosti) tak, jak vy nyní (v době mé úzkosti)
poslechnete slova má.

8. *Šli stromové, aby nad
sebou pomazali krále; i řekli
olivě: »Vládni nám«!*

8. *Vyšli stromové, aby po-
mazali nad sebou krále, a
řekli olivě: »Kraluj nad
námi«!*

9. *Kteráž odpověděla:
Zdaž mohu opustiti tučnost
svou, jíž i bohové užívají i
lidé, a přijíti, abych byla
povýšena mezi dřevy?*

9. *A odpověděla jim oli-
va: Zdaž opustím svou tuč-
nost, kterouž ve mně velebí
Bůh i lidé, a půjdu, abych
se vznesla nad stromy?*

8. *I řekli olivě* —; v oné krajině rostou olivy u veliké
hojnosti, a vynikají najmě v údolích poblíž Sichemu lepostí stromu
i hojností ovoce. Proto snad oliva nejdříve jmenována. Netřeba
vykládati tuto prvou volbu o osobě, jíž by byli Sichemité krá-
lovství dříve nabízeli, poněvadž důstojnosti královské vůbec
mnohým nenabízeli, a že jednotlivostem bajky neodpovídá vždy
zvláštní význam v ději neb v poučení, k němuž se bajka nese.

9. *Zdaž mohu opustiti tučnost svou* —; oliva zamítá
nabízenou hodnost, že by tím ztratila svoji tučnost, to nejlepší,
čím oliva slyne. *Jíž i bohové užívají i lidé*, v hebr.: *kterouž
ve mně velebí Bůh i lidé*, aneb dle LXX: *ve které* (jest psáno:
ve mně, poněvadž tučnost olivě jest vlastní, proto můžeme pře-
ložit: *ve které*) *uctívají* (lidé) *Boha i lidi*. LXX B má: »jíž
uctívají lidé Boha«. Oleje užívali lidé při službě Boží, jím posvě-
covali posvátné předměty; olej dávali k obětním chlebům, do svi-
tilen, olejem se natírali lidé o svátcích, a na znamení úcty vylé-

vali olej na hlavu hostě. *Abych byla povýšena mezi dřevy* –; bylo by to pro olivu ztrátou i snížením.

9. הִתְנַחֲמִי má v massor. znění nevhodná znaménka samohlásek; mohlo by býti nejspíše hifil, avšak jinde tvaru toho není. Pravidelně zněl by tvar ten הִתְנַחֲמִי , »způsobiti zanechání«, zastaviti, při čemž by arcitázací ה scházelo. Jiní vykládají tvar ten hofalem s vynechanou předtvočkou ה a s přidaným tázacím י . Překládati lze: »Zdaž mám, zdaž mohu opustiti?«. Tvar *gal* to býti nemůže, poněvadž nemívá předmětu v akkusativu. Perfectum jest zde jako v podmínečné větě, jejíž podmínka jest nesplnitelnou (viz: Základové § 86.), jež vyjadřuje podivení o věci pravdě nepodobné. Sigmatický aorist *ἔλειπα*, který se tu vyskytuje v řeckých rukopisech skupiny kodexu Vatikánského (v. 9^{11. 13} zde: *ἀπολείπασα* = v *Α ἀφείσα*), jest obecným v papýrech křesťanské doby, ač i Josef Flavius trvá při *κατέλιπον*. Srov.: Thackeray, »Grammar of the Old Testament in Greek«, str. 234.

$\text{יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים}$ nemůžeme dobře přeložiti »kterou ve mně«, neboť bylo by pak בִּי postaveno po slovese, ale »v níž«, jakoby אֲשֶׁר-בִּי .

יִכְבְּדוּ jest piel, jež nebývá bez určitého podmětu, jako zde: »uctívají«. Proto opravují někteří tento tvar v nifal יִכְבְּדוּ , »uctívají se«. LXX B: »v kterém uctívají lidé Boha« vynechal spojku; aramejský: »kterouž uctívají Jahve, a v níž si libují synové lidští«. Clericus má ve svém výkladu svědectví z Herodota o tom, že se v Egyptě při obětech mnoho oleje užívalo (ad versum).

10. *A řekli stromové stromu fíkovému: Pojď a přijmi království nad námi!*

11. *Kterýž jim odpověděl: Zdaž mohu opustiti svou sladkost a ovoce nejlahodnější, a jíti, abych byl povýšen mezi dřevy?*

10. *A řekli stromové k fíku: Pojď, vládni ty nad námi!*

11. *A řekl jim fík: Zdaž opustím svou sladkost a ovoce své výborné, a půjdu a vynesu se nad stromy?*

10. I fík jest na východě velmi užitečným stromem. Dávati majiteli svému slušný výnos, jeho plody lze déle uchovati. Proto jemu nabízeno panství na druhém místě. Judsko bylo krajem révy, Samařsko slynulo fíky.

11. Fík odmítá podobně jako oliva: *Zdaž mohu opustiti svoji sladkost a ovoce nejlahodnější*. Fík přináší dva druhy ovoce v různých dobách roku: paggima bikkūrīm, ranné fíky již v dubnu (Os 9¹⁰, Pís 2¹³), a letní fíky, které zrají v srpnu a bývají na stromě až do prosince. Debelā zvali sušené fíky, jako je nalézáme v obchodě.

12. *A řekly stromy révě: Pojď a vládni nám!*

12. *A řekli stromové k révě: Pojď ty, vládni nad námi!*

13. *Kteráž jim odpověděla: Zdaž mohu opustiti své víno, jež obveseluje Boha i lidi, a mohu povýšiti se nad ostatní stromy?*

13. *A řekla jim réva: Zdaž opustím svou šlávku, jež obveseluje Boha i lidi, a půjdu, abych se vznesla nad stromy?*

13. *Zdaž mohu opustiti své víno, jež obveseluje Boha i lidi* —; i réva odmítá nabízené panství, nechce věnovati jemu svých sil, aby mohla dávat *víno*, v hebr. *vinnou šlávku*, *mošt* (Mich 6¹³). *Který obveseluje Boha* (v LXX B vynecháno slovo »Boha«, v A a targumu opsáno: »od Boha lidem«) — jest po lidsku mluveno. V mysli starých byly oběti Bohu přinášené »pokrmem jeho«, ač věděli, že jich nepožívá a že se ničí. Proto mohli říci, že by obětované víno mělo u Boha též účinek, jako u lidí. Víno přidávali k obětem celotným a pokojným; i při denní oběti vyléváno víno. Maličko vína lili na oltář, snad též na obětní kusy, jako to činili Řekové i Římané; později vylévali je u spodu oltáře. Jméno elōhīm by zde mohlo též značiti pohanské bohy; ti obveselovali se po minění pohanů nektarem a vínem při božských hodech svých. *Obveseluje lidi* —; tak psáno i v Ž 103¹⁵, Př 31⁶.

13. תירוש, *šlávka hroznů*; jmenována vedle zemních plodin s obilím a s olejem na mnohých místech Písma, a znamená (jako u Os 4¹¹) též vykvašené víno, יין.

14. *A řekli všichni stromové bodláku: Pojď a vládni nad námi!*

14. *A řekli všichni stromové trnitému keři: Pojď ty, vládni nad námi!*

Naučení, z prvé části bajky plynoucí, jest: Mužové přední, vzácní, jimž bylo panství nabízeno aneb jimž by slušelo je nabídnouti, nechťeli a nechťejí království přijati, poněvadž chtějí

i dále užitečnými býti v soukromém postavení a čest svou si zachovati. Třemi příklady prohlásil Joatham obecně: Žádný muž by nechtěl býti vaším králem. Aramejské výklady vysvětlují olivu jmenovitě o Othonielovi, fík o Deboře, révu o Gedeonovi. Qimchi vše to vysvětluje o Gedeonovi, synu a vnuku jeho. — Když ušlechtilé stromy panství nepřijaly, nabídli je stromové nízkému trní.

14. *A řekli všichni stromové bodláku* —; slovem »všichni« netřeba nutně zahrnovati též olivu, fík a révu, poněvadž by se tento výklad s významem bajky nesrovnával. Gedeon, zamítnuv vládu, nešel nabízet ji se Sichemity někomu jinému. *Bodláku* —; v hebr. trní vůbec neb *trnitému keři*, jehož vlastnosti jsou opakem vlastností olivy, fíku i révy: trní nepřináší jedlých plodů, nedává stínu, raní toho, kdo se mu přiblíží, zabírá bez užitku, ano zdánlivě i na škodu půdy, na níž vyrostlo.

14. רחמנו, rhamnus, ῥάμνος; značí *trní*, janiž lze blíže určití jméno jednotníka. V Palestině jest nejobyčejnějším tak zv. *Lycium europaeum*, L., kustovnice vrboolistá. Lagrange uvádí »rhamnus palaestina«, Oettli »rhamnus paliurus«.

15. *Kterýž odpověděl jim: Jestliže mne v pravdě ustanovujete sobě králem, pojdte a pod mým stínem odpočívajte; nechcete-li, nechť vyjde oheň z bodláku a stráví cedry libánské.*

15. *A řekl trnitý keř stromům: Jestliže vy mne v pravdě pomazání královské nad sebou udělujete, přijďte, odpočívajte v mém stínu; ne-li, vyjde z trní oheň a stráví cedry L^ebānōnu.*

15. *Jestliže v pravdě mne ustanovujete králem* —; trní pochybuje o upřímnosti učiněné nabídky, dobře pozorujíc, že se nesluší, aby vládlo vysokým, užitečným a krásným stromům. Přece však jest panství toho chtivo, a proto di: *v pravdě*, jestli není nabídka jen žertem učiněna. *Pojdte a pod mým stínem odpočívajte* —; v těchto slovech skryta jest veliká ironie. Stínem a odpočinkem ve stínu míní bodlák, aby se mu stromové podrobili a aby se spolehli v jeho ochranu, neboť nový král chce a bude jich chrániti před nepřáteli tak, jako stín chrání před zárnými paprsky slunce. Avšak, jako stromové nemohou u trní nalézt stínu, tak třeba lidem krále, jenž by je dovedl chrániti; k čemu byl by jim král, jenž žádoucí ochrany poskytnouti nemůže? *Nechcete-li* (přidáno Vulgatou), *nechť vyjde oheň*

z bodláku a stráví cedry libánské —; častěji zapalovali na Východě ku konci léta suché trní a bodláčí, aby je tak z pole odstranili a popelem jeho pole poněkud pohnojili. Ohněm tím bývaly však též i vyšší stromy zasaženy a spáleny. Proto hrozí bodláčí, že může zasáhnouti a strávit i nejušlechtilější a nejvyšší strom — cedry Libanonu, nebudou-li mu důvěřovati. Ohněm můžeme rozuměti hněv, ukrutnost vladařovu, která ovšem poddaným velice škoditi, je ničiti může. Zvolí-li tedy trní králem, buď nebudou míti žádné ochrany, anebo je trní zahubí.

16. *Nyní tedy, jestliže jste právě a bez hříchu nad sebou ustanovili králem Abimelecha, a dobře jednali s Jerobaalem a s jeho domem a odplatili se jemu za dobrodiní jeho, jenž bojoval za vás,*

17. *a vydal svůj život v nebezpečí, aby vás vytrhl z ruky Madianských,*

18. *a vy jste nyní povstali proti domu otce mého a zavraždili jeho syny, sedmdesát mužů, na jednom kameni, a ustanovili jste králem Abimelecha, syna jeho děvečky, nad obyvateli Sichemu, protože bratr váš jest;*

19. *jestliže jste tedy právě a bez nepravosti jednali s Jerobaalem a s jeho domem, veselte se dnes v Abimelechovi, a on nechť se veselí ve vás!*

16. *A nyní, jestliže jste právě a upřímně učinili, ustanovivše Abimelekha králem, a jestliže jste dobře učinili s J^erubba'alem a s domem jeho a jestliže jste jemu odplatili podle zásluky jeho rukou;*

17. *kterýžto — otec můj — bojoval za vás, a odvrhl svůj život od sebe, a vysvobodil vás z ruky Midjánovy,*

18. *a vy jste teď povstali proti domu mého otce, a zabili jeho syny, sedmdesát mužů na jednom kameni, a ustanovili jste králem Abimelekha, syna děvečky jeho, nad obyvateli Š^ekhem, protože bratr váš jest; —*

19. *a jestliže právě a poctivě jste jednali dnes s J^erubba'alem a jeho domem, veselte se v Abimelekhovi, a veselí se i on ve vás!*

16. Joatham přechází k významu bajky. Že byla královská důstojnost odmítnuta, toho pomíjí, poněvadž to bylo Sichemitům

známo. *Jestliže jste právě a bez hříchu nad sebou ustanovili králem Abimelecha* —; podobně pravilo i trní ve v. ¹⁵. Určitým, vážným a přímým ustanovením Abimelecha králem ukázali se Sichemité nevďěčnými a nevěrnými ku Gedeonovi, jenž jim byl tolik dobrodiní prokázal. *Jestliže jste dobře jednali s Jerobaalem* —; troji 'předvěti' jest odděleno vloženou větou (parenthesí od v. ¹⁶. »jenž bojoval... až do v. ¹⁹.^a ... dnes, tohoto dne«) od závěti v. ¹⁹.^b. Zásluhy a skutky jeho, jež odplaty zasluhovaly (hebr., — v podobném významu Abd 15, Is 3 ¹¹, Přisl. 12 ¹⁴), uvádí Joatham Sichemitům na paměť, aby tím jasněji viděli svou vinu. *Jenž bojoval za vás* —; náleží (jak v hebr.) již k v. ¹⁷. V hebr. i v jiných nalézáme vhodně přidáno: *otec můj*.

17. *A vydal svůj život v nebezpečí* —; dříve (v. ¹⁶.) jmenoval jen Jerobaala, zde jej jmenuje dle hebr. s důrazem »otec můj«. *Odvrl svůj život od sebe* —, t. j. nasadil život, odvážil se (jako 5 ¹⁸). *Aby vás vytrhl* —; neosvobodil toliko Sichemitův, ale Israelity vůbec.

18. *Kteří jste nyní povstali proti domu otce mého a zavraždili jeho syny* —; za dobrodiní Gedeonova dali Sichemité Abimelechovi peníze, aby mohl usmrtiti své bratry. Tím hřích jeho byl i jejich hříchem (v. ²¹). *Syna jeho děvečky* —; Abimelechova matka nebyla řádnou manželkou Gedeonovou. Jako se stromy snížily až k trní a učinily si je králem, tak i Sichemité dali synu děvečky přednost před syny řádných manželek, a dopustili se spolu nevďěku a ukrutnosti. Lagrange poznamenává, že by se byl Joatham snad neodvážil jmenovati Abimelechovu matku před Sichemity »děvečkou«, aby jich neurazil, a že byla tato slova snad promluvena v Ofra (vyj. »protože bratr váš jest«).

19. Opakuje násloví v. ¹⁶. *Veselte se dnes* —; dle hebr., syrského a některých jiných překladů náleží určení času *dnes* ještě k předcházejícím slovům: *jestliže jste jednali s Jerubaalem dnes, veselte se v Abimelechovi, a on necht se veselí ve vás* —; řečeno ironicky: těšte se svému trnitému králi, buďte s ním šťastni (LXX A asi: považujte se pozhnanými)!

17. נִלְחַם עָלָי —; předložka עַל má při slovesech krýti, chrániti význam: nad, na. Příbuzné tomu jest: bojovati za někoho (původně: k jeho ochraně).

20. *Jestliže však neprávě :
nechť vyjde oheň z něho a
stráví obyvatele Sichemu a
město Mello; nechť vyjde
oheň z mužů Sichem a z mě-
sta Mello a pohltí Abime-
lecha!*

21. *Když to byl řekl, u-
tekl, a odešel do Bery a
bydlil tam, boje se Abime-
lecha, bratra svého.*

20. *A pakli nikoli, nechť
vyjde oheň z Abimelekha a
stráví obyvatele Š^ekhemu
a dům Millô, a nechť vyjde
oheň z obyvatelů Š^ekhemu
a z domu Millô a stráví
Abimelekha!*

21. *A utekl Jōthâm a prchl,
a odešel do B^eērâ a zůstal
tam, strachuje se před Abi-
melekhem, bratrem svým.*

20. *Nechť vyjde oheň z mužů Sichemu* —; ohněm miněn hněv, boje a jakákoliv nehoda. Nový král bude Sichemu osudným, Sichemští pak jemu též. Posledními slovy přesahuje vysvětlení Joathamovo slova pouhé bajky. Jak se vyplnila tato kletba, jest udáno ve v. 42. 54. 56. Staří Arabové i Peršané věřili, že zvláštním slavným způsobem pronesená slova některých osob působí na jiné osoby neb věci jistým a neodvratným účinkem, požehnání neb kletbu přinášejíce. Po indické víře jest slovo zbrani braminovou, kterou může své nepřátele zničiti. Takové mocné slovo kletby pronesl zde Joatham, a Bůh učinil, že se kletba vyplnila. O tom, jakož o arabském hiža^u uvádí příklady Goldziher, »Abhandlungen zur arabischen Philologie«, I. str. 26 nn.

21. Joatham, aby unikl Abimelechově mstě, *utekl, a odešel do Bery* —, neznámého místa, kde mohl bezpečně meškati a odkud přec též mohl sledovati, co se v Sichemu děje. *Bera*, hebr. B^eērâ (studně), jest jméno příliš obecné; proto je nelze přesně určit. Staří (Eusebius a Jeronym) je stotožňovali s Βηρα ve kmeni Judově, osm mil severně od Eleutheropole (snad nynější Hirbet el - Bireh, jež je od Eleutheropole či od Beit - Žibûnu vzdáleno více než 8 mil). Novější je kladou severně od Jerusalema, tam, kde bývalo Beeroth (Jos 9 17), nynější el - Bireh v kmeni Benjaminově, více než 15 km severně od Jerusalema; někteří myslí i na Be'er - šeba^u (Beersabe) na jihu Palestiny.

21. LXX A, Lagarde a Syr. hex. mají *ἐν ὁδῷ*; překládaly tedy mylně בארה: na cestu. Jos. Flavius: »do hor«; syrský má דביר, LXX A pak jiné znění: *Taga* na místě Bera.

V. 22—29. Bůh poslal ducha rozbroje mezi Abimelecha a lid sichemský. Sichemité strojí mu úklady na horách, olupují cestující. Příchodem Gaalovým počala zjevná vzpoura.

22. *Kraloval tedy Abimelech nad Israelem tři leta.*

23. *I poslal Hospodin nejhoršího ducha mezi Abimelecha a obyvatele Sichemu, kteří si ho počali oškliviti,*

24. *a vzkládati ohavnost vraždy sedmdesáti synů Jerobaalových a proliti jejich krve na Abimelecha, svého bratra, a na ostatní knížata Sichemité, kteráž mu pomáhala.*

22. *A vládl Abimelekh nad Israelem tři leta,*

23. *a poslal Bůh zlého ducha mezi Abimelecha a pány Šekhemu, a zpronevěřili se obyvatelé Šekhemu Abimelekhovi,*

24. *aby přišlo násilí na sedmdesáti synech Jerobaalových (vykonané), a aby položil jejich krev na Abimelecha, jejich bratra, který je byl usmrtil, a na pány Šekhemu, kteří posilnili jeho ruce k zavraždění jeho bratří.*

22. *Kraloval tedy Abimelech nad Israelem tři leta* —; Sichemité nedbali slov Joathamových a poddali se vladařství Abimelechovu. Ve v. 6¹⁸ 20¹ bylo řečeno, že byl králem v Sichemu a v Beth - Millo; dle v. 55¹ vztahovala se jeho moc i na jiná města (Efru, Tebez) středního Kanaanu. Abimelech ani v Sichemu nebydlil (v. 34¹). V. 22¹ dí, že panoval nad Israelem; nikoli nad veskerým Israelem, ale nad krajem Sichemu, jenž si ho králem učinil. Tři leta vlády jeho mohou znamenati celou dobu jeho násilnického panování, poněvadž i jinde (10² 3, 12⁷ 9. 11¹ 14, 16³¹) stejnými slovy trvání moci soudců jest udáno.

23. *I poslal Hospodin nejhoršího ducha*, hebr. a ostatní překlady: *zlého ducha* —, jako ho dle 1 Kr 16¹⁴ vyslal na Saula. Tímto duchem byla mysl Saulova nakloněna ke zlému, zde k rozbroji — čehož arcit Bůh původcem není. Abimelech i Sichemité byli svou vinou zlému tak poddáni, že se dopouštěli stále nových nepravostí. Bůh dopustil, že se znesvářili, jakoby byli zlým duchem navedeni. Sv. Augustin a jiní vykládají zřejmě slova ta o zlém duchu, který dopuštěním Božím nesvár způsobil a dále roz-

dmychoval. Viz Migne, »Scripturae sacrae Cursus completus«. XXVI, 737-8. Clericus má vyloženo »dissentionem«, neshodu, nesvár. *Počali si ho oškliviti* —; v hebr. více přizpůsobeno slovům bajky v. 15. 16.; *zpronevěřili se*, stali se mu nevěrnými, protivili se mu.

24. Jako Abimelech, tak i Sichemité byli vinni smrtí oněch sedmdesáti synů Gedeonových, a za tuto vinu byli i Abimelech (v. 36.) i Sichemité (v. 37. 45. 49.) trestem stížení. Vulgata a Jos. Flavius mají volnější znění, dle něhož hleděli Sichemité vinu oně vraždy se sebe svaliti. Dle znění hebr. způsobil zlý duch, že přišla vražda sedmdesáti synů na ně, a Hospodin položil jejich krev na ně. Řecké znění dří: τοῦ παραγαγεῖν τὴν ἀδικίαν . . . τοῦ θείναι: »aby vznesl nepravost . . . a položil« na Abimelecha, jakožto původce, i na obyvatele Sichemu, poněvadž ho posilnili penězi (v. 4.) a účinnou pomocí (v. 18.).

22. שָׂרָר (שָׂרָר) pochází spíše od שָׂרָר než od שָׂרָר — jinde bývá sloveso שָׂרָר. Syrský výklad čítá dobu tří let vlády Abimelechovy až do události, jež se líčí v následujících verších.

24. לְבִיָּא הַמָּס . . . כְּשֶׁרָב — dle řeckého by bylo prvý infinitiv opravit v לְהַבִּיא. Neshoda vznikla tím, že při dvou infinitivech po sobě následujících jest různý podmět. — וְדָמָם náleží dle massor. znění po athnaḡu již k následujícímu: לְבִיָּא. — הַמָּס שְׂכֶמָה jest předmětný genitiv: vražda na 70 spáchaná (jako Gn 16⁵, Hab 2¹⁷: na Libanu učiněné násilí).

25. *A položili proti němu zálohy na vrchu hor, a když očekávali jeho příchod, prováděli loupeže, berouce kořisti na kolem jdoucích; i bylo (to) zvěstováno Abimelechovi.*

25. *A položili jemu pánové Šekhemu zálohy na vrších hor a olupovali každého, kdož přecházel mimo ně tou cestou; a bylo zvěstováno Abimelekhovi.*

25. *A položili proti němu zálohy* —; není jasno z jaké příčiny osadili zálohami vrchy hor, učinivše tak *proti* Abimelechovi. Snad ho chtěli polapiti, kdyby šel cestou k Sichemu. *Na vrchu hor* —; obsadili Ebal a Garizim i jiné vrchy, s nichž mohli snadno přehlédnouti a ovládati všechny důležité cesty k Sichemu vedoucí. *Prováděli loupeže . . . na kolem jdoucích* —;

na kupcích, těmi cestami procházejících. Snad olupovali i ty, kdož přinášeli králi poplatky nebo dary; snad škodili tím Abimelechovi i proto, že se kupci nebezpečným cestám vyhýbali, a že byl tak příjem králův stenčován a jeho vážnost mizela. *Bylo zvěstováno Abimelechovi* —; tyto zprávy přišly krátce před poselstvím sichemského správce Zebula, aneb zároveň s tímto poselstvím (v. 30.), neboť teprve poté táhl král proti městu (v. 34.).

26. *A přišel Gaal, syn Obedův, se svými bratry, a přešel do Sichemu. Jeho příchodem pozdvižení jsou obyvatelé Sichemu*

27. *vyšli na pole, pustošíce vinice a tlačíce hrozny, a postavivše sbory zpívajících, vešli do chrámu svého boha, a zlořečili při hodech a pohárech Abimelechovi.*

26. *A přišel Ga'al, syn Ebedův, a jeho bratři, a vešli do Šekhem. A položili pánové Šekhem v něho důvěru,*

27. *a vyšli na pole a ořežávali své vinice a tlačili, a uspořádali slavnost, a vešedše do domu svého boha jedli a pili, a zlořečili Abimelekhovi.*

26. *A přišel Gaal, syn Obedův* —; Sichemité nemohli bezpečně vycházeti ani na pole a do svých vinic, a přijali rádi Gaala, kterýž se jim nabídl za vůdce proti Abimelechovi. Obyvatelé Sichemu tvořili jistě více stran; jedna, se správcem Zebulem, zůstala Abimelechovi věrnou, jiná mu zlořečila. *Ga'al* (v LXX AB Γαλααδ, Jos. Flavius: Γαλαης), ošklivý (?); dle hebr. bychom mohli překládati: syn otroků v. V LXX A psáno Αβεδ, v LXX B a j. υἱὸς Ιωβηλ, jinde Ὠβήδ, Vulgata: Obed. Jobel odvozují z Joba'al (Jahve jest Baal), a dokazují z tohoto jména, že byl Gaal Israelitou. Vhodnější jest přijati znění Vulgaty: Obed, neboť »otrokem« patrně nebyl. Přišel se svým příbuzenstvím, *a přešel do Sichemu. Jeho příchodem pozdvižení* —; lépe v hebr.: příchodem jeho nabyli Sichemští větší odvahy, ztratili bázeň, důvěřovali v něho jako ve svého vůdce (jak následující verše ukazují) — a vyšli zase do polí a vinic.

27. *Pustošíce vinice* -; nepustošili vinic z nepřátelství, ani proto, aby je ničili, nýbrž obírali vinice, jak hebr. znění dī: *orežávali své vinice*, sbírali víno, tlačili hrozny, jako při obyčejném vinobraní. *A postavivše sbory zpívajících* —; zřejměji hebr.: *a uspořádali slavnost* (vinobraní). A podobně, jako slav-

nost tu konávali Israelité o svátcích stánků v chrámě jerusalemském: *vešli do chrámu svého boha* —; snad do chrámu onoho Baal-Beritha, a uspořádali hostinu, při níž *zlořečili Abimelechovi*, který v Sichemu té doby nesídlil a o bezpečnost Sichemských se asi postarati nemohl.

26. *λωβηλ* na místě *λωβηδ* mohlo býti v uncialním rukopise snadno přepsáno z hebr. עֲרֹבֶה, jako v 1 Par 2³⁷⁻³⁸, kde A piše též *λωβηδ* a B Ὠβήδ, též 1 Par 26⁷, 2 Par 23¹. ויעברו בשכם vyjádřeno významně a stručně: přešli a vešli do Šekhem. Podobně 1 Kr 9⁴ a 2 Kr 2¹⁵: přecházeli v počtu, t. j. byli spočtení.

27. הַלִּילִים, Ἑλλούλιμ, značí v Lv 19²⁴ obět chvály, obět, při níž prvotiny ovoce přineseny byly. Dle toho má LXX B εἰσάγεσαν «a přinesli», kdežto A má χοροὺς (od הָרָג), aramejský: חֲנִינִי «tance». Nowack a jiní spojují toto pojmenování s arab. jménem nového měsíce: hilál (הִלָּל, zářiti) a míní, že po jménu slavnosti nového měsíce i jiné slavnosti zvané byly «hillulim»; tak i slavnost vinobraní v tomto verši. הִלָּל, assyrské alálu, značí «plesati».

28. *A volal* (při tom) *Gaal*, *syn Obedův*: *Kdo jest Abimelech a jaké jest Sichem, abychom mu sloužili? Zdaž není synem Jerobaalovým, a ustanovil svého služebníka Zebula knížetem nad muži Emora, otce Sichemu? Proč tedy bychom mu měli sloužiti?*

28. *A řekl Ga'al*, *syn Ebedův*: *Kdo (jest) Abimelech a kdo Šekhem, abychom jemu sloužili? Zdaž (to) není syn Jerubba'alův a jeho správce Zebul? Nepoddali se mužům H'móra, otce Šekhema? A proč bychom měli býti jemu poddání?*

28. Sichemité nevystoupili veřejně proti Abimelechovi, že neměli vůdce. Spozorovav Gaal, že lid při vinné slavnosti Abimelechovi zlořečí, užil té příležitosti, aby počal vzbouření proti němu, a nabídl se býti vůdcem pravých, rodných Sichemitů, mužův Emora, otce Sichemu, proti Abimelechovi, který jest na polo z israelské krve. *Kdož jest Abimelech a jaké jest Sichem, abychom mu sloužili* —; kdo jest Abimelech, aby mohl býti vládcem Sichemu, a kdo jsou Sichemští, aby byli poddanými Abimelechovými? Jest Abimelech po právu vladařem? a zdaž Sichemité, jichž někdejší vládcem byl Emor, jsou povinni býti jeho poddanými? *Zdaž není*

synem Jerobaalovým, a ustanovil svého služebníka Zebula knížetem —; jméno Jerobaalovo bylo Sichemitům nepřijemným, poněvadž Gedeon jméno to obdržel za to, že zbořil oltář Baala, jehož Sichemité ctili. Jerobaal byl Israelita, který přišel do Sichemu, nebyl sourodým Sichemitům. Abimelech nevládl sám, a správce, jehož tam ustanovil, byl jen jeho služebníkem. A ten by měl vlásti *nad muži Emora, otce Sichemu*? O Ĥamôru, otci Šekhema, viz v (Gn 33¹⁹, 34. Modláři sichemští pyšní se tím, že se čítají k rodu Ĥamôra, vladaře Sichemu, a nyní by měli sloužiti Abimelechovi a jeho služebníku? Hebr. znění, poněkud dle překladu aramejského změněno, podává tento smysl: »Nebyl-li syn Jerubba'alův a Zebul, jeho služebník, (dříve) poddaným mužů Ĥamôra, otce Šekhema? Proč tedy máme býti (nyní) jim poddáni? Za dob Jakubových panoval Ĥamôr nad Sichemem i nad předky Abimelechovými, a my, potomci panujících, měli bychom se poddati potomku poddaných našich?«

28. Massor. znění jest v tomto verši pokaženo. וְיָרֵיבָהּ שָׁכֵם; řecký překlad má: καὶ τις ἐστὶν υἱὸς Συχεμ (»kdo jest [ten] Sichemita?«) paralelně s předchozím: »kdo jest Abimelech?« Následujícimu však spíše odpovídá protiva, v níž Sichem značí město a obyvatele jeho vůbec; o synu Emorově, o Sichemovi, toto znění vykládati nelze.

וְיָרֵיבָהּ »poddejte se, služte!« jest imperativ, kterým po athnalju v massor. znění počíná se nová věta. Lat. i řecký překlad četly: וְיָרֵיבָהּ, jeho služebník; jiný řecký překlad: κατεδουλώσατο τοὺς ἄνδρας Εμμοροvy. Kautzsch navrhuje וְיָרֵיבָהּ: »Není on synem Jerubaalovým a Zebul jeho správcem? Nechť on (Zebul) jemu slouží spolu s Ĥamority; my však (Israelité), jak mu budeme poddáni?« Antithese jest však patrně mezi וְיָרֵיבָהּ a אֲנָחֵנוּ אֲבִירָבֶהּ: tito (syn Jerubbaalův a správce jeho) byli poddáni Ĥamoritům (snad v mládí); jak máme my, svobodní Sichemité, jim se podrobovati? Z knihy Gn 33 nelze ovšem vyvozovati, že by byl býval Jakub nebo synové jeho v poddanství Ĥamôra, vládce Sichemu. Překlad aramejský a syrský podávají jasný smysl: »Zdaž nesloužili Jerobaal a Zebul mužům Emora, otce Sichemova? Proč tedy budeme my jemu sloužiti?« — Wellhausen míní, že hrál Zebul obojetnou hru; trpěl, aby se lid bouřil a mluvil proti Abimelechovi, chtěje snad z toho míti prospěch. Když pak slyšel řeči Gaalovy, chtěl se ho zbaviti a stavěl se služebníkem Abimelechovým.

29. *Kéž by dal někdo tento lid do ruky mé, abych odstranil z (jeho) středu Abimelecha! A bylo řečeno Abimelechovi: Shromaždi množství vojska a přijď!*

29. *A kéž by byl tento lid v mé ruce, pak bych shladil Abimelekha! A řekl Abimelekhovi: Shromaždi vojsko své a vyjdi!*

[dle LXX: *a řekl bych Abimelekhovi*].

29. *Kéž by dal někdo tento lid do ruky mé* —; když byl Gaal vzbudil v posluchačích vášně vzpoury, slibuje jim, že odstraní Abimelecha, když se odevzdají jeho vedení. »Lidem« míní zajisté Sichemity, kteří nejsou přívrženci Zebulovými. *A jest řečeno*, v hebr.: *a řekl Abimelekhovi* —; Gaal by tu oslovoval Abimelecha nepřítomného (dle řeck. v 1. osobě: *a řekl bych* nebo *a řeknu jemu: Shromaždi vojska množství* (cokoliv) *a přijď!*). Vyzývá jej ve své chvástavosti a hrozí, že ho se svou čeledí a se Sichemity přemůže a zbaví vlády. O jakémsi přímém poslání k Abimelechovi verš nemluví.

29. כִּי יִהְיֶה jest pouze zvolací částicí: *Kéž by!*, jako na mnohých jiných místech (Nm 11²⁹, Dt 28⁶⁷, Job 23³). וְאִמְרָה s paragogickou koncovkou: *já bych chtěl odstraniti*. וְאִמְרָה, v řeck. καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτόν, *a řeknu jemu* (řekl bych), וְאִמְרָה. Ve Vulgátě pojata neosobně aneb doplněno: *řekl kdosi*. וְאִמְרָה vykazuje v massor. psaní neobyčejné seghol; pravidelný imperativ by byl buď וְאִמְרָה (jak též některá vydání mají), anebo וְאִמְרָה (podobně Př 24¹⁴ וְדַע na místě וְדַע).

V. 30—40. Zebul, správce Abimelechův, oznámil mu příchod a úmysly Gaalovy. Abimelech objevuje se se svojskem svým kol Sichemu. Gaal bojuje, ale poražen utíká zpět do Sichemu.

30. *Zebul však, kníže města, uslyšev řeči Gaala, syna Obedova, velmi se rozhněval,*

30. *A uslyšel Zebul, správce města, slova Ga'ala, syna Ebedova, a vzňal se jeho hněv,*

31. *a poslal tajně posly k Abimelechovi řka: Hle, Gaal, syn Obedův, přišel se svými bratřími do Si-*

31. *a poslal posly k Abimelekhovi lstivě (v Aruma) řka: Hle, Ga'al, syn Ebedův, a bratři jeho přišli do*

chemu, a bouří město proti tobě. *Šekhem, a hle! tísní proti tobě město!*

30. *Zebul však, kníže města* —; Zebul (znamená: obydlí), dle v. 29 služebník Abimelechův, jest zde jmenován knížetem, či spíše správcem, úředníkem, jehož byl Abimelech v Sichemu ustanovil, aby ho zastupoval. *Velmi se rozhněval* —, zpozorovav, že Gaal snaží se státi pánem Sichemu; rozhněval se, poněvadž dle v. 36. nn. sám po té cti bažil. Poněvadž však Sichem nebylo městem podrobeným, vydobytým, neměl Zebul žádné posádky, na niž by se mohl proti Gaalovi spolehnouti. Proto *poslal tajně posly k Abimelechovi* —; dle hebr. znění spíše se zdá, že poslal ono poselství *lstivě* (ἐν κρυφῇ, jinde μετὰ δόλον, syrsk.: *lstí*). Zavolal Abimelecha, aby tento přemohl Gaala; potom by se sám postavil Sichemitům v čelo proti Abimelechovi, a nepustil by ho do města. Předpokládal bez pochyby, že Abimelech, bojem se slabem, města nedobude. *Bouří proti tobě město* —; v hebr. poněkud nejasně: *tísní proti tobě město*. Spíše bychom očekávali: svádí, jako též Jos. Flavius vykládá: *παροξυνει*. Nedobýval města, poněvadž nikdo mu při příchodu odporu nekladl. Lagrange navrhuje: »Dávají vycházeti« městu proti tobě; Abimelech měl se nadíti, že se bude moci vyprázdněného města tím snáze zmocniti.

31. בְּתָרְמָה jest ἡπαξ λεγόμενον, jež lze odvozovati od kmene רמָה jako תָּרְמִית, leš, klam a מְרָמָה. Překlad: »S darem«, בְּתָרְמָה se sem nehodí. Někteří hebrejští exegeté mínili, že jest to vlastní jméno místa, v němž se Abimelech zdržoval: v Thorma, jež by bylo totožné s מְרָמָה v. 41. I chybným psaním to vysvětlují (že ת toho jména z מ přepsáno). צָרִים בארומה jest ve všech překladech odvozováno od צָר, proto: I. XX A πολιορκουσι, B περιμάθηνται, aramejský צִירִין, obsident — ač tomu odporuje, že se sloveso צָר pojí s předl. כָּל, a zde jest akkus. Proto navrhuji spíše odvození od kmene צָר (part. צָרִים) trans. významem: svírající, tísnící — což jest pravděpodobnější, poněvadž i jiné tvary těchto sloves se změnily. Stade navrhuje opravu v מְצָרִים (hif. od צָר) »činiti nepřátelským«, což jinak odůvodněno není; lépe מְעִירִים budí, bouří, nebo מְרָצִים: »dávají vycházeti« městu proti tobě.

32. *Vstaň tedy v noci s lidem, jenž s tebou jest, a skryj se v poli;*

33. *a časně z rána při východu slunce udeř na město; když pak on vyjde se svým lidem proti tobě, učiň jemu, co budeš moci.*

34. *Vstal tedy Abimelech se vším vojskem svým v noci, a položil u Sichemu na čtyřech místech zálohy.*

32. *A nyní vstaň v noci ty a tvůj lid, jenž s tebou (jest), a vyčihej v poli.*

33. *A ráno při východu slunce časně vstana roztáhneš se na město, a hle, (jakmile) on i lid, který (jest) s ním, vyjdou proti tobě, a učiníš jemu, seč tvá ruka stačí.*

34. *A vybral se Abimelekh a veškeren lid, jenž byl s ním, v noci, a učinili zálohy při Šekhem ve čtyřech tlupách.*

32. Zebul dává jen radu, jak by Abimelech snadno Gaala přemohl: nechť položí skryté zálohy blíže Sichemu a časně z rána počne hnáti útokem na město; Gaal vyjde, utká se v boji, a bude zálohami překvapen a v moc Abimelechovu vydán.

33. *Učiň jemu, co budeš moci* —; Zebul nedí ničeho o sobě, nechce se boje účastniti, jest však jist, že bude Gaal poražen. V hebr.: *učiníš, seč tvá ruka stačí* —, čeho dosáhnouti může (jako 1 Kr 10⁷).

34. *Položil u Sichemu na čtyřech místech zálohy* —; podobně rozdělil i Gedeon svůj lid ve tři oddělení (7¹⁶). Tak učinil Abimelech i později (dle v. 43.).

34. ארבעה ראשים i jinde (1 Kr 11¹¹, 13¹⁷, Job 1¹⁷) o rozdělení vojska v oddily, které na čtyřech místech rozloženy byly.

35. *A vyšel Gaal, syn Obedův, a stál ve vchodu městské brány. Vstal pak Abimelech a (všecko) vojsko s ním s místa záloh.*

36. *A když uzřel Gaal lid, řekl Zebulovi: Hle, s hor sestupuje množství! Jemuž*

35. *A vyšel Ga'al, syn Ebedův, a stál ve vchodu brány města, a vstal Abimelekh a lid, který byl s ním, s místa záloh.*

36. *A spatřil Ga'al ten lid a pravil Zebulovi: Hle, lid sestupuje s vrcholů hor!*

*on odpověděl: Stíny vrchů A pravil jemu Zebul: Stín
vidíš jako hlavy lidí a tou vrchů vidíš jako muže.
mýlkou se klameš.*

35. *A vyšel Gaal* —; netušil ničeho o přítomnosti nepřátel. Vyšel nikoli z města, ale z domu. *Vstal pak Abimelech a všecko vojsko s ním* —; objevil se s lidem svým Gaalovi, třeba nevystoupil hned s celou silou svého lidu. V hebr. schází slůvko »*všečen*« (lid), poněvadž větší část zůstala skryta v záloze.

36. *Řekl Zebulovi* —, jenž se nacházel též u brány; snad provázal Gaala, aby žádného podezření nevzbudil. *Hle, s hor sestupuje množství* —; Gaal uviděl zajisté na horách, Sichemu blízkých, mužstvo Abimelechovo, nikoli však muže oněch záloh, o nichž byla ve v. ²⁵ řeč. Zebul ho upokojoval, řka: *Stíny vrchů vidíš jako hlavy lidí*, v hebr. *jako muže* —; bázlivý vidí a představuje si nepřitele i tam, kde žádného není, a děsí se. Vulgata zde přidala: »*hlavy*«, a »*tou mýlkou se klameš*«.

37. *A opět řekl Gaal: Hle, lid táhne z prostřed krajiny, a jeden sbor přichází cestou, která hledí k dubu.*

37. *A opět mluvil Ga'al a řekl: Hle lid* (jenž) *sestupuje* (z místa, které jest) *na blízku prostředku krajiny, a jeden oddíl přichází od cesty* (vedoucí) *ke stromu věštcův.*

37. Nepřítel se blíží, a Gaal jasněji rozeznává dva oddíly, jež z různých stran přicházejí: *Hle, lid* (pěší vojinové) *táhne z prostřed krajiny* —; v hebr.: *z místa, které jest na blízku Ṭabbūr-u země*. Tabbur značí ve fenickém, samaritánském a v ethiopském vrch, v hebrejském umbilicus, pupek, pak i prostředek země (Ez 38 ¹² o judské zemi). Tímto jménem bylo as označováno blíže Sichemu jakési určité místo, které snad z roviny poněkud vystupovalo, kde se snad i více cest scházelo, a proto je lze považovati i za vlastní jméno. *A jeden sbor přichází cestou, která hledí k dubu* —; buď rozdělil Abimelech jeden oddíl zálohy (v. ³⁴) ve dva sbory, anebo přicházel s druhým oddílem z jiné strany. V hebr.: *od cesty (vedoucí) ke stromu věštcův* —; řecký překlad, aramejský a syrský uvádějí poslední slovo jako vlastní jméno dubu: dub M^eōnⁿim. Byl to posvátný strom, podobně jako dle v. ⁶ strom Muzzáb. Jméno M^eōnⁿim by

naznačovalo, že tam ohlašovali věštby, anebo že tam pro věštby chodili. Strom Mazzeba v. 6e byl bez pochyby v městě, tento strom byl však v polích za městem.

37. **פֶּרֶךְ הָאֵרֶץ** přelož. v LXX *δμφαλός*, v aramejském: **רִיקְסָא**, tvrz, v syrském opevnění. I u klassiků: »umbilicus Siciliae — is locus, qui in medio Siciliae est, umbilicus eius insulae nominatur«. Neznamená to však nejvyšší bod nebo vrch. LXX tu měla **כַּיִם**: »se strany moře«. — **אֵלֶךְ בְּיַרְדֵּי** jako ve v. 6e dub nebo jiný strom. Vulgata a řeck. Theodotion odvodili toto jméno od **יָרַן**, oko; proto překládali: *ἀποβλεπόντων*, »která hledí«. Sloveso **כָּנַן** v poel i jinde nalézáme ve smyslu: věštiti (Is 2e, Jer 27⁹). **כִּי־יִזְכֹּן** znamená toho, kdo se zabýval znameními, tím, co se nahodilo (omina), věštec. Viz Kö nig, »Hebr. Wörterbuch«, 340.

38. *A řekl mu Zebul: Kde jsou nyní ústa tvá, jimiž jsi mluvil: »Kdo jest Abimelech, abychom mu sloužili?« Zdaliž to není ten lid, jímž jsi opovrhl? Vyjdi a bojuj proti němu!*

39. *Odešel tedy Gaal — sichemský lid se tomu díval — a bojoval proti Abimelechovi.*

38. *A řekl jemu Zebul: Kdež tedy (jsou) nyní ústa tvá, jimiž jsi mluvil: Kdo jest Abimelekh, abychom jemu byli poddáni? Není-liž toto lid ten, jímž jsi pohrdal? Vyjdiž nyní a bojuj proti němu!*

39. *A vyšel Ga'al před (v čele) obyvateli Šekhemu, a bojoval proti Abimelekhovi.*

38. Zebul oslovuje ironicky Gaala, zahanbuje ho a posměšně vybízí, aby dle svých dřívějších chlubitvých slov šel a bojoval proti Abimelechovi. *Kde jsou nyní ústa tvá* —, t. j. *slova tvá* (jak aram. překlad di), která mluvil ve v. 28. *Vyjdi a bojuj proti němu* —; Gaalovi nezbývá než jíti a pustiti se do boje, anebo ztratiti u Sichemských veškeru vážnost.

39. *Odešel tedy Gaal — sichemský lid se tomu díval* —; dle hebr. spíše přeložíme: *vyšel Gaal před obyvateli Šekhemu*, totiž v čele jejich. Jeho bojovný lid byli Sichemité, ač ho nenásledovalo všechno obyvatelstvo; Zebul zůstal v městě.

38. **נִי־עַן** neb **נֶעַן** znamená též *kde?*, jako **הֵנָּה**; zde však jest jen sesilující částicí: »tedy«, »přec« —, jako po **וְיִי**, **וְיִי** (Gn 27³³, Os 13¹⁰).

39. יַעֲזָב מluvnicky správně by mohlo značiti též, jako ve Vulgatě: před tváří obyvatelů Sichemu; první výklad však poměrům lépe odpovídá.

40. *A on jej pronásledoval utíkajícího (a vehnal do města), a padali z jeho strany velmi až ku bráně.*

40. *A honil jej Abimelekh, a utíkal před ním, a padali mnozí ranění až ku bráně města.*

40. Gaal byl v krátké době vojskem Abimelechovým donucen k útěku. *A vehnal do města* —; obrátil se, prchaje, zajisté k městu, neboť až ku bráně města padali jeho ranění. Zda Sichemité Gaala též do města vpustili, hebr. znění nepraví; Vulgata tuto poznámku sice přidala, avšak zdá se, že se mysl Sichemitův ihned při tomto nezdaru od něho odvrátila, a že se Gaal dostal jen ku bráně, ale nikoli do města.

V. 41—49. Gaal vyhnán Zebulem z města, a Sichemité vedeni Zebulem bojují proti Abimelechovi. Tento však vítězí, dobývá města, ničí Sichem i věž Sichemu, do níž se byli obyvatelé utekli.

41. *A Abimelech zůstal v Ruma. Zebul však vyhnal Gaala a jeho soudruhy z města, a netrpěl, aby v něm zůstávali.*

41. *A bydlil Abimelekh v Arūmā. A vyhnal Zebul Ga'ala a jeho soudruhy, aby nemohli bydleti v Šekhemu.*

41. *A Abimelech zůstal v Ruma*, v hebr. v *Arūmā* —; je-li ve v. ³¹ udáno místo, kde se Abimelech zdržoval, a je-li i tam čisti Ruma neb Arūmā (na místě Thorma), pak navrátil se Abimelech po boji s Gaalem do svého sídla — a do Sichemu ani nevešel. *Arūmā* (vysoká?) jest neznámé místo, zvané v LXX A: *Αριμα*, u Eusebia mylně *Πεμφ(θ)ις* t. j. Arimatheia u Diospole; Flavius: *Αβουμα*. Nacházelo se bezpochyby nedaleko Sichemu. Stotožňují je s Klu-el-'Ormech, jež se nalézá 14 km jihovýchodně od Sichemu. *Zebul však vyhnal Gaala a netrpěl, aby v něm zůstávali*, v hebr. *vyhnal... aby nemohli bydleti v Šekhemu* —; netrpěli Gaala v městě, poněvadž je marně přivedl do boje s Abimelechem, který skončil nezdarem. Snad chtěl tím Zebul Abimelecha poněkud usmířiti.

41. יַעֲזָב —, v LXX A: *καὶ ἐκάθισεν*, B: *εἰσῆλθεν*; jiný i *ἐπέστρεψεν* — tedy i vešel i obrátil se, יַעֲזָב.

42. *Následujícího pak dne vyšel lid do pole. Což když bylo oznámeno Abimelechovi,*

43. *vzal své vojsko a rozdělil ve tři sbory, položiv v polích zálohy. A vida, že lid z města vychází, vstal a udeřil na ně*

44. *se svým sborem, dobýváje a obléhaje město. Dva sbory pak běhaly po poli a honily protivníky.*

42. *A stalo se nazejtří a lid vyšel do pole; a oznámili (to) Abimelekhovi.*

43. *A vzal (svůj) lid a rozdělil jej na tři tlupy, a zdělal v poli zálohy; a viděl, a hle, lid vycházel z města. I vstal proti nim a pobíjel je.*

44. *A Abimelekh a ten oddíl, jenž s ním byl, vyrazili a postavili se ke vchodu brány města; dva pak oddíly obořily se na všechny ty, kteříž byli v poli, a zbily je.*

42. *Následujícího pak dne vyšel lid do pole* —; není dosti jasno, ku kterému dni tento den byl následujícím (nebo dle hebr. nazejtří). Abimelech odtáhl, Gaal byl vyhnán, a když se Sichemité spořádali a vyzbrojili, vyšli do pole, neb vůbec z města ven. Vyšli zajisté proti nepříteli, kterým byl Abimelech, a tento byl zpraven o tom, že se připravují, aby vyšli do pole — ač v. ⁴² dí, jakoby teprve po vyjití Sichemitů bylo to Abimelekhovi oznámeno. Jos. Flavius a jiní míní, že vyšli Sichemité jako dle v. ²⁷ do vinic, nebo k jiným pracím polním. Leč, proč by byl pak Abimelech tak se připravoval k útoku, nač by byl rozděloval lid svůj ve tři sbory a válečně proti bezbranným lidem postupoval?

43. *Vzal své vojsko a rozdělil ve tři sbory* —; jako již ve v. ³⁴, tak i nyní položil zálohy poblíž Sichemu, a když vyšli Sichemité — byl tedy o tom již dříve zpraven — a vzdálili se poněkud od města, vrhl se na ně a pobíjel je.

44. Abimelech udeřil na ně *se svým sborem, dobýváje a obléhaje město* —; v massor. znění jest množné číslo: Abimelech a oddíly, které s ním. Abimelech však vedl jen jeden oddíl, poněvadž dva ostatní oddíly se rozešly po kraji, aby tam pronásledovaly nepřítel; množné číslo jest tedy chybným. *Dobýváje a obléhaje město*, zní v hebr. textu jinak: *vyrazili a*

postavili se ke vchodu brány města, aby zabránili Sichemským, kteří vyšli, vrátit se, a aby jim ze Sichemu nikdo nemohl přijíti na pomoc. Dva sbory pak běhaly po poli —; v hebr.: obořily se na všechny ty, kdož byli v poli neb v kraji. Podobně učinil i Josue při dobývání města Hai (Jos 8¹⁴⁻²²).

42. Moore a j. považují v. ²⁶⁻⁴⁰ za samostatné vypravování Jahvistovo, jež jest zprávou o vyhnání Gaala dokončeno; v. ⁴² řadí pak k v. ²⁵ jako pokračování Elohistovo, a spojují text takto: Abimelech slyšel, že Sichemité činí zálohy, loupi na cestách, a chce je ztrestati. Den po nové podobné vycházce Sichemitů jde Abimelech proti nim, odřízne je lidmi, jež sám vede, od města, města seslabeného vyjitím bojovníků dobude a zbojí. — Při tomto výkladu nebylo by lze položit pokus Gaalův do téže doby, a chování se Zebulovo bylo by velmi nejasným. Poněvadž není zde žádného podstatného odporu, není příčiny, proč by postup, jak nám ho hl. 9. podává, byl měněn nebo za nesprávný považován.

44. והראשית překládá LXX A ἀρχαί, B οἱ ἀρχηγοί, knížata, jiný jinak; dle latinského bylo by správně הראש. Množné číslo vykládá se i tím, že ve sboru bylo mnoho jednotlivcův. I jménem הראשית by toto slovo rádi nahražovali, ale záměna ta není odůvodněna.

45. *Abimelech pak dobýval města po celý ten den, a dobyv ho, zabil všechny jeho obyvatele, a zbořil je tak, že v něm zasel sůl.*

45. *A Abimelekh bojoval proti městu po celý ten den a dobyl města, a lid, který v něm byl, pobil, a zbořiv město, posel je solí.*

45. Abimelech dobýval Sichemu po celý den, a dobyv ho, usmrtil obyvatele mečem a město zbořil tak, že v něm zasel sůl —; nasypání soli bylo známkou, že to místo zůstane navždy neúrodným, pustým — bylať solná půda jako poušť. Neplodná půda u Mrtvého moře měla solný povrch. Tak svědčí Dt 29²³, Jer 17⁶, Ž 106³⁴, Sof 2⁹ ukazuje na zkázu Sodomy a Gomorrhy. Město Sichem nezůstalo však dlouho v ssutinách, ale bylo, protože leželo na příznivém, důležitém místě, brzy po tomto ztroskotání znovu vystavěno. Za dob královských bylo předním místem severní říše, a Jeroboam je opevnil (3 Kr 12²⁵).

46. *Když to uslyšeli, kteří bydleli na věži Sichemitů,*

46. *Uslyševše pak (toto) všichni pánové věže Šeche-*

vešli do chrámu svého boha Berith, kdež s ním byli uzavřeli smlouvu, a od toho obdrželo jméno to místo, kteréž bylo velmi opevněno.

mu, vešli do síně (sklepení) chrámu boha B^erith.

46. *Kterí bydleli na věži Sichemitů* —; uslyševše, že Abimelech zbořil Sichem, hleděli se před ním zachrániti. *Věž Sichemitů*, Migdal Š^ekhem, bylo nějaké blízké, neopevněné místo, v němž stávala věž, po níž bylo pojmenováno to místo, a kde byl též chrám El - B^erithův. Stotožňuje se i s Beth Millo. *Vešli do chrámu svého boha Berith* —; v hebr. jest udáno zvláštní místo v tomto chrámě, jež považovali Sichemité, kteří se tam utekli, posvátným a proto i bezpečným — זִרְיָה. Jméno to jest uvedeno ještě ve v. ⁴⁹ a v 1 Kr 13⁶, kdež označuje nějakou skrýši, jako byly jeskyně a cisterny; zde znamená nějaké místo uvnitř chrámu, nikoli věž, jak řecký překlad a Vulgata v. ⁴⁹ překládá, ale buď vnitřní síň, ἀδύωον, neb podzemní skrýši. Chrám El - B^erith nebyl snad onen Ba'al B^erith v. ⁴, ač El - božstvo a Ba'al - pán by mohla býti synonyma. Tento chrám stával asi někde v okolí Sichemu, kdežto onen byl při městě samém. Další poznámku, v níž jest jméno B^erith vysvětlováno, má jedině Vulgata.

46. זִרְיָה, ὀχυρώμα, ἄσφα, neb συνέλευσις, praesidium; podle arabského sarhun by bylo možno vysvětlovati: věž, větší stavba, tvrz (sklepení dle tradice) — ač se v tomto významu k ostatnímu nehodí. Dle arab. ḡarīḥ vykládají: dutina, jáma, pohřební místo neb jeskyně ve skále vytesaná. I tento význam zde neuspokojí, poněvadž nám v. ⁴⁹ dří, že byl kolem něho neb na něm udělán oheň a že bylo spáleno. Některé řecké překlady mají Baal διαθήκης, Vulgata: háj, fanum dei sui Berith. König, »Hebr. Wörterbuch«, uvádí oba významy: věžní stavení i jáma.

47. *Abimelech též uslyšev, že jsou mužové věže Sichemských spolu shromáždění,*

47. *A bylo oznámeno Abimelekhovi, že se shromáždili všichni pánové věže Š^ekhemu,*

48. *vystoupil na horu Selmon s veškerým svým lidem, a uchopiv sekeru, uťal větev se stromu, a vloživ ji na rameno a nesa pravil ke spo-*

48. *a vystoupil Abimelekh na horu Zalmôn, on i veškeren lid, jenž byl s ním, a vzav Abimelekh sekery do ruky své, sekal chvojí se*

*lečníkům: Co mne vidíte
činití, rychle učínte.*

*stromův, a zdvihl je a polo-
žil na rameno své a řekl
lidu, jenž s ním byl: Co
vidíte, (že) činím já, spěšně
učínte jako já!*

47. Patrně obdržel Abimelech ještě v Sichemu zprávu, že jsou obyvatelé věže Šekhem shromážděni, by mu kladli odpor, anebo proto, že se mu nechtějí podrobiti.

48. *Vystoupil na horu Selmon* —; hora úplně neznámá, která byla zajisté blíže věže sichemské, snad výběžek hory Garizim na jihozápadě (šejch Šelmân), černým lesem porostlý. Sekerou (v hebr.: sekerami) utínal Abimelech větve se stromův a odnášel je k oné věži, a vyzval všechny, aby učinili po jeho příkladu (7¹⁷).

48. צִמְרֵי jest v řeckých překladech zván *Εἶκων* neb *Αἶκων* (ἄρκος *Εἶκων*), který zde však nemůže býti míněn. Salmon, jmenovaný v Ž 67¹⁵, není asi s tímto místem totožný, poněvadž hora u Sichemu nemohla býti známa sněhem svým, ani nebyli tu králové potřezeni — spíše u Hermonu. Zalmón etymologicky by mohlo znamenati «černý les». — הַקְרָדִּים, *sekeru* v množn. čísle, kdežto ve všech překladech přirozeněji číslo jednotné, snad s příponou קֶרֶד־בֵּר, *sekeru svo* u. שִׁבְתָּ znamená: «větve, chvojí» v hromadném významu; proto řecké: *φοφύριον*, a Jos. Flavia: *φακέλλους* ἱλῆς ξηρᾶς, otepě suché látky. V מִהַר שֵׂעִר jest prvé sloveso příslovkovým. (Viz: Základové § 92.)

49. *Tedy nasekavše o zá-
vod větví se stromů, násle-
dovali vůdce. Kterážto oblo-
živše pevnost, zapálili; a tak
se stalo, že bylo kouřem a
ohněm tisíc lidí zabito, mu-
žů zároveň i žen, obyvatelů
věže sichemské.*

49. *A nasekal též všecken
lid, každý chvojí své, a šli
za Abimelekhem a položili
na (síň), a zapálili nad nimi
síň (úkryt) ohněm. Izemřeli
též všichni muži věže Še-
khemu, téměř tisíc mužův i
žen.*

49. S chvojím přiblížili se místu, kde se obyvatelé shromáždili, *a obloživše pevnost, zapálili* —; přiložili totiž chvojí k onomu místu nebo na ně, byl-li to úkryt podzemní neb jeskyně nebo sklepení, a zapálili je, takže se zadusili nebo byli spáleni všichni tam ukryti, počtem téměř tisíc. Také úkryt sám byl spálen,

zničen. V semitských chrámech sloupovádi a vnitřní síň, cella, byly kryty; ostatní snad nekryto.

49. שִׁיכָה by byla zájmenná přípona 3. m. při jméně שִׁיכָה, neboť při ženském jméně by znělo: שִׁיכָתִּי; LXX (Lagrange) klade neurčené שִׁיכָה.

V. 50—57. Abimelech odešel k městu Thebez, oblehl je a chtěl je zapáliti; avšak zasažen shozeným kusem mlýnského kamene, byl tu poraněn, a zavolal svého zbrojnoše, aby jej proklál. Poslední verše poukazují na trestající spravedlnost.

50. *Abimelech pak (odtud) jda přišel k městu Thebes, kterézlo obklíčiv vojskem oblěhal.*

50. *A šel Abimelekh odtud k Těběz, a oblehl Těběz a dobyl ho.*

51. *Byla pak uprostřed města vysoká věž, na kterou se utekli muži spolu i ženy a všechna knížata města, a zavřevše co nejpevněji dvěře, stáli na střeše věže za cimbuřím.*

51. *A byla uprostřed města silná věž, a utekli se tam všichni mužové a ženy a všichni pánové města, a zavřeli za sebou, a vystoupili na střechu věže.*

52. *A přistoupiv Abimelech ku věži, udatně bojoval, a přibližuje se vchodu, snažil se podložit oheň.*

52. *A přišel Abimelekh až k věži, a bojoval proti ní, a přiblížil se ku dveřím věže, aby je zapálil ohněm.*

50. *A pak odtud jda přišel k městu Thebes* —; místo to bylo asi dříve Abimelechovi poddáno, a přidalo se ke vzpouře Sichemských. Po zničení Sichemu a sichemské věže obrátil se Abimelech ku Thebes. Hebr. Těběz (lesk?) jest nynější Tubās, 10 km severovýchodně od Sichemu.

51. *Vysoká věž*, hebr. *věž síly* (jako v Ž 60⁴) —, t. j. pevná, silná. *A všechna knížata města*, v hebr. *všichni pánové města* —; činěn tu rozdíl mezi »muži« a »pány«. *Stáli na střeše věže* (po cimbuří neb za cimbuřím) —; střecha byla zajisté plochá, zděným zábradlím opatřená, za nimž mohli se obránci před střelami nepřátel ukrýti. Vulgata přidala: *per pugnacula*, čímž lze miniti ono zábradlí neboli cimbuří.

52. *Snažil se podložití oheň* —; věž stála bezpečně, proto chtěl Abimelech ohněm obrance zničit.

51. בְּנִיחָהּ-טֹרֶף, věž síly, od טֹרֶף; od טָרַר, arab. *ʿad* (utéci pod ochranu), by značilo ochrannou věž. בְּעֵלֵי הָעִיר jest v řeckém B vynecháno, v A: οἱ ἡγούμενοι τῆς πόλεως. Králická bible: muži (páni).

53. *A hle žena jedna, shodivši s hůry žernový úlomek, udeřila (jím) do hlavy Abimelechovy, a prorazila mozek (lebku) jeho.*

54. *A on zavolal spěšně svého zbrojnoše a pravil jemu: Vytas meč svůj a zabij mne, aby se snad o mně nemohlo říkati, že jsem byl usmrcen ženou. Kterýž naplniv rozkaz, usmrtil jej.*

55. *A když zemřel, všichni, kdož s ním byli z Israele, navrátili se do sídel svých.*

53. *A shodila žena jedna hořejší žernov na hlavu Abimelekhovu, a prorazila jeho lebku.*

54. *A zavolal spěšně mládence, jenž nosil jeho zbraň, a řekl jemu: Vytas svůj meč a usmrť mne, aby neřikali o mně: Žena ho zabila! I probodl jej jeho služebník, a zemřel.*

55. *A vidouce mužové israelští, že Abimelekh zemřel, odešli, každý do místa svého.*

53. *Shodivši s hůry žernový úlomek* —, totiž kus svrchního mlýnského kamene z ručního mlýnku; tvrdý, hořejší kámen, jenž byl rukojetí opatřen a otáčel se na spodním pevném kameni, míval 0·75 m v průměru a 2 dm tloušťky, tak že inohl vážit více než 10 kg. *Prorazila mozek jeho* —; lépe: lebku, jak v hebr. Podobně prý zahynul i epirský Pyrrhus v Argos.

54. *Vytas meč svůj* —; v LXX B: τὴν ὁμπαίαν μου, (v A vynecháno). Býti zabít rukou ženy, bylo velikou potupou (Judith 16⁸⁻¹¹); proto zavolal rychle svého zbrojnoše, aby jej mečem proklál. Služebníka, jenž nosil zbraň, mívali vznešenější vojínové, vůdcové, dle 7¹¹, 1 Kr 14⁶, 16²¹.

Ten pak, naplniv rozkaz, usmrtil jej —; proklál jej, jako si i Saul přál (dle 1 Kr 31^{4 n}). Abimelechův pokus kralování skončil podobně, jako kralování Saulovo.

55. *Všichni, kdož s ním byli z Israele* —; kdož z jiných, Abimelechovi podřízených míst byli v jeho vojstě, odešli domů.

Tato slova nestačí k důkazu, že bylo bojováno jediné proti Kana-nejským.

53. *שָׁלַח רָכָב*, též jen *רָכָב*, jezdící (Dt 24⁶); *רָכָב* (רָכָב), hifil slovesa *רָכַץ* s punktací, takže se spíše podobá tvaru od slovesa *רָכַץ*.

56. *A odplatil Bůh zlé, jež byl Abimelech proti svému otci učinil, zabiv sedmdesát svých bratrů.*

57. *I Sichemitům dostalo se za to, co způsobili, odplaty, a přišlo na ně zlořečení Joathama, syna Jeroaalova.*

56. *A odplatil Bůh zlo Abimelekhovo, jež učinil svému otci, když zabil sedmdesát svých bratrů;*

57. *a všechno zlo mužů Šekhemu vrátil Bůh na hlavu jejich, a přišlo na ně zlořečení Jōthâma, syna Jerubba'alova.*

56. 57. Zničení Sichemu a smrt Abimelechova byly odplatou, trestem Božím; jimi vyplněno i zlořečení Joathamovo, neboť Joatham zlořečil i Sichemitským, kteří byli spoluvinní smrti 70 bratrů jeho, i Abimelechovi. Slovo Elohim a povšechný úsudek prý by ukazoval (dle některých) práci Elohistovu.

VIII. Thola a Jair.

(10¹⁻⁵).

Thola z kmene Issacharova a Jair z kmene Manassova jsou tu taktéž jmenováni mezi soudci Israele. Pisatel však neuvádí dějů jejich doby; poznamenává jediné potomstvo Jairovo a smrt obou soudců.

Šest soudců jest podobně krátce uvedeno: Samgar (3³¹) a, vedle Tholy a Jaira, Abesan, Ahialon a Abdon (12⁸⁻¹³). U těch vysáno jediné, že soudili Israele, pak učiněna poznámka o jejich smrti a o pohřebním místě jejich; u Jaira a Abesana udán i počet jejich potomstva. Pro tyto sporé zprávy jmenují je menšími soudci.

Doba, v níž vystoupili, jest udána velmi neurčitě. Kdežto u ostatních soudců bývá udáno, jak dlouho nepřátelé Israele utiskovali a na jakou dobu soudce zemi pokoje zjednal, při menších soudcích jest udán jen čas, po který byli soudci lidu (u Samgara jediné, že pobil Filištinské a vysvobodil Israele). Není také známo,

jakou váhu měli tito jednotliví menší soudcové, zdali jen soukromě pracovali na osvobození svého lidu, anebo zda snad vedli vojska a války proti nepřátelům, jako Gedeon a Jefté.

Při všech jest udáno: *po něm povstal*, neb *jemu následoval* tento nový soudce. Netřeba však vždy toto rčení přísně vykládati v ten smysl, jakoby po předchozím soudci ihned následoval v témže kraji nově uvedený soudce; mohl působiti po něm, ale též vedle něho, nebo v jeho době, ale na jiném místě.

Jméno *Thola* uvádí se v rodokmenu Issacharově v Gn 46¹³, Nm 26²³, a bylo pojmenováním celé čeledi; jiná čeleď se jmenovala Pua, který v 10¹ jest jmenován otcem Tholy, v 1 Par 7¹ však bratrem jeho. *Jair* jest jmenován synem Manassovým (Nm 32⁴¹, Dt 3¹⁴, 3 Kr 4¹³); dle 1 Par 2²² jest synem Seguba, vnuka Machira, syna Manasse. *Ahialon* jest synem Zebulonovým (Gn 46¹⁴, Nm 26²⁶). Poněvadž se u některých činí zmínka o četném potomstvu, byli tito soudcové snad vůdci a otcí četného kmene nebo celé čeledi, kterou chránili a vysvobodili z útisku nepřátelského. V čeledi zachována pamět slavných činův onoho otce, a zaznamenána krátce v knize Soudcův. Wellhausen, Stade a j. poukazují k tomu, že děje větších soudců jsou zcela jinak uváděny nežli děje soudců menších, a též se jim zdá, že počet sedmdesáti let, přikázaný menším soudcům, symetrii knihy Soudců ruší. Proto tvrdí, že byla zmínka o menších soudcích vložena do knihy teprve v době pozdní, když již i pořadatel deuteronomistický práci svou byl vykonal.

Hlava 10.

Vulgata :

1. *Po Abimelechovi povstal vůdce v Israeli Thola, syn Fua, strýce Abimelechova, muž z Issachara, který bydlil v Samiru na hoře Efraim;*

2. *a soudil Israele dvacet a tři leta, a zemřel a byl pochován v Samiru.*

Hebrejský text :

1. *A povstal po Abimelechovi k osvobození Israele Tolá', syn Puá, syna Dōdō, muž z Issakhára, a ten bydlil v Šamíru v horách Efrajim;*

2. *a soudiv Israele dvacet a tři leta, zemřel, a pochován jest v Šamíru.*

1. *Po Abimelechovi povstal vůdce v Israeli Thola —;*
v hebr.: *k osvobození Israele*, jako ostatní soudcové (2¹⁶, 3¹⁰).

Nepřítel zde udán není. *Tholá'*, *syn Pu'á* —; dle Gn 46¹³ a 1 Par 7¹ jsou to jména dvou synův Issacharových. Tholá' znamená »červenec nachový« i »nachový šat« (assyř. tultu, červ); pu'á značí »barvířská červeň« i rostlinu »rubia tinctorum«. *Syna Dōdō* —; nikoli, jak překládá Vulgata, *strýce Abimelechova*, neboť se nikterak nezdá, že by byl býval Thola příbuzným Abimelekhovým. Vlastní jméno *Dodo* vyskytuje se ve jménech hrdinů Davidových (2 Kr 23⁹⁻²⁴, 1 Par 11¹², 27⁴). *který bydlil v Samíru na hoře Efraim* —; Šamír bylo též místo v horách kmene Judova (Jos 15⁴⁸). Toto *Šamír* bylo sídlem čeledi kmene Issacharova, který měl svá původní sídla jižně od Neftali a Zabulona, a rozšířil se i jižně od velké roviny na severních výběžcích hor Efraim. Místo jinak neznámé.

2. *A soudil Israele dvacet a tři leta* —; stejně udána doba činnosti i u ostatních menších soudcův (vyj. Samgara), a Jefe (12⁷) i Samsona (15²⁰). Podobně poznamenáno i o úmrtí jejich a o místě, kde byli pochováni.

1. אהרי אבימלך —; poněvadž jest Abimelech jmenován, proto se domníváme, že působil Thola tam, kde byl Abimelech, tedy mezi kmeny Efraimovým a ovšem i Issacharovým, z něhož byl. Příbuzný Abimelechův byl by spíše z Manasse, nežli z Issachara. בן דוד, filius patruí, υἱὸς πατρὸς αἰτοῦ (Vulgata: Abimelechi); jméno tohoto strýce doplňují z řeckého znění *M: Kaie*, אִישׁ קַיָּה (4 Kr 25²³), což však zůstává velmi pochybným, poněvadž za to schází v řeckém slova: אִישׁ יִשְׁשָׁכָר, (dle lat.) *muž z Issakhara*. Jméno *Dudu* objeveno též v nápisech Tell-el-Amarnských, kde označuje kananejského úředníka egyptského dvora. Mnohé rukopisy mají na místě Šamír Σαμαρεια; ta však byla založena v pozdější době, a její jméno sem dáno patrně jen proto, že bylo známější.

3. *Po něm následoval Jair z Galaadu, který soudil Israele za dvacet dvě leta.*

4. *A měl třicet synů, kteří sedávali na třiceti oslátkách, a byli knížaty třiceti měst, jež dle jeho jména nazvána jsou Havoth Jair, to jest města Jair, až do dnešního dne, v zemi Galaad.*

3. *A povstal po něm Jā'ir gil'ádský, a soudil Israele dvacet a dvě leta.*

4. *A měl třicet synů, kteří jezdili na třiceti oslích a měli třicet měst; tato jmenují se až do dnešního dne Hawwōth Jā'ir, kteráž jsou v zemi Gil'ádu.*

3. *Po něm následoval Jair z Galaadu* —; hebr. *gi-l'adský*, totiž původem z Gileadu, zajordánského kraje Manassova. Jméno Jaira, vnuka Manassova, udáno v Nm 32⁴¹ a 1 Par 2²², a tamtéž spojeno též se jménem měst Havoth Jair.

4. *A měl třicet synů* —; potomstvo udáno i u Abesana (12⁹) a Abdona (12¹⁴). *Kteří sedávali na třiceti oslátkách*, hebr.: *jezdili na třiceti oslích* (též u Abdona 12¹⁴), a tvořili tak čestný průvod Jairův. Absalon 2 Kr 15¹ měl podobně ke svému průvodu mladíky, ovšem cizí. Na oslu jezdili na Východě i mužové i ženy, tak jako dosud. *A byli knížaty třiceti měst, jež dle jeho jména nazvána jsou Havoth Jair* —; v Nm 32^{39-41 nn.} se vypravuje, že dobyl Machir Galaadu za Jordánem, Jair pak že dobyl Hawwoth (původně skupina beduinských stanů, pak i místo neb město) Amorrhejských, jež pak dostala po něm jméno Hawwoth - Jā'ir. Tato města v době soudce Jaira toto pojmenování snad již ztratila; ale protože jemu a jeho potomstvu náležela, obnovena znovu paměť toho jména, a sídla ona nazvána opět Hawwoth - Jā'ir. Tak míní Hummelauer; Lagrange poukazuje k tomu, že by tu zmínka o 30 městech mohla býti pro jméno Jair později vložena. Počet *třiceti* a bližší určení: *v zemi Galaad* se na obou místech shoduje. V Dt 3¹⁴ položena Hawwoth - Jā'ir do země Basan (i Jos 13³⁰ a 3 Kr 4¹³ 60 měst); v 1 Par 2²² jich vyčteno dva a třicet, v zemi Galaad. *Gil'ad* jest krajina východně od Jordánského údolí, mezi rovinami Basan a mezi poušti Moab; řeka Jarmuk jest její hranicí na severu, planina u Rabbath Ammon na jihu. Kmen Gad obdržel jižnější kraje Galaadu, Manasses pak severnější.

4. עיריָה, osedlaní oslové (5¹⁰, Gn 49¹¹); arabské 'airun značí též osla, i domácího i divokého. Tomuto tvaru množného čísla přizpůsoben i plural slova עיר, který pravidelně zní עָרִים. LXX B přičítá Jairovi třicet dva syny: *ἐπιβαίνοντες ἐπὶ τριάκοντα δύο πώλλους καὶ τριάκοντα δύο πόλεις αὐτοῖς*. יָרִיר, tohoto pojmenování užito jedině o těchto městech; v řeck.: *Ἐπαύλεις Ἰαείρ*. — יָאִיר, značí »kterého (Jahve) osvěcuje«; jméno *Ἰαείρος* též v Est 2⁵ (jméno otce Mardocheova). O Hawwoth Jā'ir viz: Düller, »Geographische und ethnogr. Studien«, str. 72 nn. O Tholovi a Jairovi též v Migne, »Cursus Scripturae sacrae completus«, XXVI 739-740.

5. *A zemřel Jair, a pocho-
ván jest v místě, jemuž jest
jméno Kamon.*

5. *A zemřel Jā'ir a po-
chován jest v Qāmōn.*

5. *A zemřel Jair, a pochován jest v místě, jemuž jest jméno Kamon*, hebr. krátce: *v Qāmôn* —; poněvadž ostatní poznámky o Jairovi se nesou ku krajině východně od Jordánu ležící, není pochyby, že i Kamon bylo v téže krajině. I Jos. Flavius klade je do Galaadu. Polybius se zmiňuje o *Καρούν* (nynější Tabakat Fahil) při jmenování města Pelly a jiných zajordánských míst; dosud však nemohlo tam býti nikde blíže určeno.

5. Řecké znění má *Ψαμμών* (B), *Ψαμμό* (A); Eusebius je mylně stotožňuje s *Καμμωνά*, Cyamon, na rovině Ezdrelon (nynější Tell Qaimun). *קַמּוֹן* znamená snad »trvání, stálost«. Jakés Kumina jest jihovýchodně od Beisân (Strack, »Palaestina und Syrien«, str. 98).

IX. J e f t e.

(10⁶—12⁷.)

Israelité, usazení východně od Jordánu, byli v prvních dobách po Mojžíšovi nomády, a zapomínali asi velmi snadno na Boha. Nemohli docházeti v bezpečí k svatostánku v Šilo, žili uprostřed pohanských národův, a podlehli proto tím snáze staré náchylnosti a klaněli se modlám. Když trpěli vpády Ammonitských, nalezl se u nich muž, který je mohl osvoboditi. Jefte neb Jiftah z Galaadu, nemanželský syn, byl svými bratřími z otcovského domu vyhnán a stal se v Tob hlavou tlupy, která se živila loupením, snad v krajích, jež nebyly Ammonitskými dostatečně chráněny. Jeho pověst se rozšířila, a když se galaadští pohlaváři chtěli postavit na odpor Ammonitským, žádali zvláštním poselstvím Jefte, aby se navrátil a byl jim vůdcem. Poněvadž slíbili uznati ho doživotně svým vládcem, vrátil se, vyjednával s králem Ammonitů. svolal mužstvo, a učiniv Bohu zvláštní slib, šel do boje. Nepřátele přemohl a po svém slibu dceru obětoval. Po té dostavili se Efraimité a činili výtky Jeftovi, že jich hned na počátku boje nepovolal; Jefte se s nimi utkal v boji a krvavě je přemohl. Soudiv Israele po šest let, zemřel a byl pochován v Galaadu.

V dějích Jeftových jsou dvě značnější episydy: vyjednávání s králem Ammonitův (11¹²⁻²⁸) a odboj Efraimských (12¹⁻⁶). Prvá episyda byla — po mínění kritiků — vložena do celého vypravování snad v šestém století př. Kr. (Jer 49¹), když se drali Ammonité do starého území Israelských, aby bylo prokázáno

právo Israelských na ony kraje (dle Nm 20 a 21). Druhá zpráva (o Efraimských) jest dle Reusse a Wellhausena pozdějším přídavkem (dle 8¹⁻³). Jednotlivé nesrovnalosti, jež se v těch částech naskýtají, budou objasněny při výkladu. — Proč by však byl nemohl Jefte napřed vyjednávat s nepřátelským králem? Důvody, jež Jefte ve prospěch Israelských uvádí, musí se arciť přirozeně s Nm 20, 21 shodovati. Zpráva o nepokoji, který způsobili Efraimští, jest dosti důležitou, a nemohla býti jen smyšlena a později k celku přidána; není důkazu, že by byla psána jiným, než autorem hl. 11.

Jiní zase míní, že vypravování, v hl. 11. obsažené, vykazuje dva prameny, jež by byl pozdější pořadatel spojil. Wellhausen a Stade upírají dějům Jeftovým historičnosti; prohlašují celek za mythus. Jejich vysvětlení však, založená pouze na domněnkách a potvrzovaná dohady, uspokojiti nemohou.

Lagrange přisuzuje 10⁶⁻¹⁶ deuteronomistickému pořadateli, 10¹⁷⁻¹⁸ Elohistovi, snad i 10⁸⁻¹⁰⁻¹⁶; v dějích Jeftových shledává Jahvistu v 11^{1a-3-4a}, 10^{6a}, 11^{4b-5b-6-11a-29-32-33a}, Elohistu v 11^{1-11a-12-28-29a-30-32-33a-34-35a-40}, redaktora jahve-elohistického, druhého Deuteronomistu, kněžského redaktora a pořadatele deuteronomistického pak v 11^{33b}, 12⁷.

Hlava 10. obsahuje od v. ⁶ úvod k dějům Jeftovým. Hospodin dopustil, že byl Israel Ammonitskými soužen, poněvadž sloužil cizím bohům (v. ⁶⁻⁹). Israelité volali k Hospodinu, a ten jim připomenul, jak vždy vysvobozoval lid svůj, když se k němu obrátil, od různých nepřátel, ale nechať nyní se obrátí a prosí cizí bohy za vysvobození (v. ¹⁰⁻¹⁴). Israelité vyznávají svou nevěrnost, opouštějí cizí bohy a dosahují Božího milosrdenství (v. ¹⁵⁻¹⁶). Ammonité se položili v Galaadu. Israelité se rozhodli v Mazpa, že vůdcem učiní toho, kdo počne bojovati proti Ammonitským (v. ¹⁷⁻¹⁸).

Děje soudce Jefte uvedeny podobně jako předcházející děje: zprávou o hříchu Israelitův, o soužení jejich, lítosti a touze po vysvobození. Tento úvod pochází zajisté, jako části 3¹², 4¹, 6¹ⁿⁿ, od téhož pořadatele knihy; proč jest delším ostatních, není nikde řečeno, a těžko příčinu toho udati.

I tento úvod, míní kritikové, jest složen ze starší části, elohistické, a z doplňku pořadatele knihy, totiž neznámého Deuteronomisty. Ve v. ⁷ jest zmínka o Filištinských, proti nimž Jefte nebojoval; úvodem k dějům Samsonovým však tato část proto

není, poněvadž děje Samsonovy mají svůj zvláštní úvod. Tento v. 7. připisují Elohistovi, a dí, že jest úvodem ku vypsání útisků se strany Filištinských nikoli za doby Samsonovy (poněvadž jeho děje nejsou elohistické), nýbrž za doby Samuelovy a Saulovy. Kuenen a Kittel zde žádných částí elohistických vůbec nenalézají, ale připisují vše Deuteronomistovi, jen něco z v. 6. 8. 10 redaktoru staré knihy Soudců, něco pak redaktoru nové knihy Soudců, který prý měl zálibu ve slohu Elohistově (Moore).

6. *Synové pak israelští, ke starým hříchům nové přidávající, činili zlé před obličejem Hospodinovým, a sloužili modlám Baalim a Astaroth a bohům Syrie a Sidonu a Moabu a synův Ammonových a Filištínův. A opustili Hospodina a nectili ho.*

6. *A synové israelští opět činili, co bylo zlé v očích Jahve, a sloužili B'e'alim a Aštarôth a bohům Arámu a bohům Zidônu a bohům Mo'abu a bohům synů 'Ammônových a bohům Pelištím, a opustili Jahve a nesloužili mu.*

6. *Synové pak israelští, ke starým hříchům nové přidávající*, —; hebr. (jako 2¹¹⁻¹³, 3⁷): *a opět činili... co bylo zlé v očích Jahve*. Toto zlé bylo opět, že ctili cizí bohy a opustili Jahve. *A sloužili modlám* —; v hebr. a v LXX není psáno *modlám*, což bylo do latinského překladu přidáno. Ctili hlavně bohy sousedních národů, s nimiž se stýkali; nectili všichni a všude všechny tyto bohy, ale dle toho, kým byli svedeni a na kterém místě bydlili, vešla ve zvyk modloslužba a úcta toho neb onoho boha. *A opustili Hospodina* —; a zapomněli Jahve (2¹², 13, Jos 24²⁰) i přikázání, že jedině jej ctíti mají, zapomněli i jeho velikých skutkův a dobrodiní, a dávali oněm bohům přednost. O Aramu, Sidonu, Moabu viz: Döllér, »Geograph. und ethnograph. Studien« str. 192, 121, 181^a nn.

7. *Rozhněvav se na ně Hospodin vydal je do rukou Filištínův a synův Ammonových.*

7. *A rozpálil se hněv Jahve proti Israeli, a prodal je v ruku Pelištím a v ruku synův 'Ammônových.*

8. *A byli souženi a náramně utiskováni po osmnácte let všichni, kdož by-*

8. *A soužili a potírali syny israelské v onom robe za osmnácte let, všechny*

dlili za Jordánem v zemi syny israelské, kteří byli Amorrhejského, který jest za Jardênem v zemi Emo- v Galaadu, rejského, který v Gil'adu.

7. *Rozhněvav se na ně Hospodin vydal je*; —; srov.: 2¹⁴, 3⁸, 6¹. *Do rukou Filištinův a synův Ammonových* —; o soužení Filištinským mluví teprve děje Samsonovy (13) a Samuelovy (1 Kr 7). *Ammonité* byli za Jordánem sousedy Israelitů (viz 3¹³), neboť tito byli usazeni v Galaadu, mezi Ammonity a mezi řekou Jordánem. Hlavním místem Ammonitův bylo Rabbath Ammon na řece Jabboku.

8. *A byli souženi a náramně utiskováni* —, totiž Israelité za Jordánem bydlící. V latinském jsou slovesa trpného rodu, v hebr.: *a soužili a potírali syny israelské v onom roce za osmnáct let* —; tím miní spisovatel jen Ammonitské, nikoli Filištinské, neboť ti bydlili na jihozápadním konci předjordánské země a nepodnikali výprav za Jordán. *V onom roce*, v řeckém: *v oné době*, v syrském: *od onoho roku*, kdy je Bůh vydal (prodal), počínajíc; utiskovali je po osmnáct let. Délka doby udána jako 6¹, 13¹. Dle 11⁴ začali Ammonité bojovati proti Israelským *po nějakém čase*, což lze též přeložiti: *po roce*. *Kdož bydlili za Jordánem v zemi Amorrhejského, který jest v Galaadu* —; to ukazuje zřejmě, že jest řeč jediné o Ammonitských. *Země Amorrhejského*! jest země králův Oga a Sehona (Dt 31⁴, Nu 32²⁹). *Galaad* jest zde psáno ve smyslu celého sídla Israelitů za Jordánem.

8. יִרְעָצוּ יִרְעָצוּ; mluvnickým podmětem jsou ovšem Filištiné a synové Ammonovi z v. 7. — בשנת ההיא jest v latinském vynecháno a může býti pozdější vložkou, neboť schází i v řeckých rukopisech. Hummelauer míní, že z udání 18 let, שנה יח, povstalo špatným čtením בשנה ההיא, jež vloženo do textu; avšak číslice bývaly písmenami hebrejskými v Písmě označovány teprve později, nikoli v době nejstarších překladův. Lagrange míní, že se sem »osmnáct let« dostalo z předešlého verše, kde by bylo stálo »a prodal je Jahve za 18 let«, jako 3¹⁴. Dle následujícího verše soužení byli Ammonitskými též Israelité západně od Jordánu usazení. O *Ammonitech* viz: Döller, »Geograph. und ethnogr. Studien« str. 183ⁿⁿ.

9. *takže synové Ammonovi, překročivše Jordán, spustošili Judu a Benja-*

9. *A přešli synové Ammonovi Jardên, aby bojovali i proti J'chudâ i proti*

mina a Efraima; a soužen byl Israel příliš.

10. *A volajíce k Hospodinu pravili: Hřešili jsme proti tobě, že jsme opustili Hospodina, Boha svého, a sloužili Baalům.*

Binjāmîn i proti domu Efrajim, a Israel byl velice soužen.

10. *A volali synové israelští k Jahve, řkouce: Hřešili jsme proti tobě, neboť jsme zapomněli svého Boha (Jahve), a sloužili jsme B^e’ālîm.*

9. *Takže synové Ammonovi překročivše Jordán —; v hebr. jednoduše: a přešli.* Krajiny kmenů Judova, Benjaminova, Efraimova sousedily spolu. *Aby bojovali i proti Jehūdâ —,* když dříve již byli spustošili krajiny za Jordánem ležící. *Israel —,* totiž jmenování kmenové. Znění toto, po 2¹⁵, připisuje Lagrange deuteron. pořadatel.

10. *A volajíce k Hospodinu —; v nesnázích obrátili se prosebně k Bohu Jahve, jako 3^{9. 13}, 4³, 6^{6. 7}.* Vyznávají v kajinosti a v pokoře, že hřešili. *Že jsme opustili Hospodina, Boha svého, —; v hebr. (většina hebrejských rukopisů má: a že) dle překladů dlužno doplniti: Jahve (LXX B: ten Bůh).* V řeckém B jest člen jednotného čísla při jménu množného čísla: τῶ Βααλεῖμ.

11. *A řekl jim Hospodin: Zdaž nesušovali vás Egypťští a Amorrhejští a synové Ammonovi a Filištiné,*

11. *A řekl Jahve synům israelským: Což ne od Mizraim a od Emorejského, od synů Ammónových a od Filištin —*

12. *těž i Sidonští a Amalekitéa Kanaan, a volali jste ke mně, a vysvobodil jsem vás z ruky jejich?*

12. *a Zidónští a Amalêq a Mā’ôn utiskovali vás, a volali jste ke mně a vysvobodil jsem vás z ruky jejich.*

11. *A řekl jim Hospodin —; Jahve vytýká Israelitům modloslužbu, připomíná jim, jak je různí národové (jichž jest zde jmenováno sedmero, jako ve v. 6) sušovali, a jak je Jahve vždy vysvobodil.* Nejsou tudíž ani vděčnými. Jak k nim Hospodin promlouval, zdali ve svědomí či skrze anděla (jako 2¹) nebo skrze proroka (jako 6⁸) nebo snad kněze, udáno není. Výtka jim skutečně učiněna, poněvadž Israelité též odpovídají (v. 15). *Zdaž*

nesužovali vás? —; nemíní toliko Israelské té doby, nýbrž zajiště i předky jejich, neboť není známo, že by je byli v dobách soudců utiskovali Egypťané. Ti utiskovali Israele v Egyptě, odkud je Bůh vyvedl. Není tu slovesa, proto dlužno doplniti (dle 2¹, 6⁸): nevyvedl jsem vás z Egypta? Překlady berou sloveso z v. 12; anokolutu hebr. nemají. *Amorrhejští* —; ti neutiskovali sice Israele jako Egypťané, ale byli protivníky, nepřáteli Israelských (Dana, 1³⁴), nechtěvše je pustiti do zaslíbené země. Proto bojovali Israelité s nimi a s jejich králem Sehonem v dobách Mojžišových (Nm 21^{21 nn.}). Na místě Amorrhejských uvádí syrský překlad Moabity, kteří tu jmenováni nejsou. *Synové Ammonovi* jsou jmenováni v 3¹³ jakožto spojenci Moabitův a Eglona, jejich krále; řecký překlad (A L) proto sem připojuje jméno Moabitův. *A Filištiné* —; utiskovali Israelity v době Samgarově (3³¹). K pozdějším dějům za Samsona a za Samuele tato slova vztahovati nelze. V hebr. znění jest tato věta (v. 11) bez přísudku — tedy anakoluthon, jakž bývá v živé rozmluvě. Přísudek »nebyli jste utiskováni?« není vhodný; lépe z v. 12. doplniti slovesem: »vysvobodil«, anebo kladně dle překladů: »byli jste utiskováni«.

12. *Těž i Sidonští*, totiž Feničané, uvedení i v 3³, jsou mezi nepřáteli Israele. Kdy ti asi Israelské utiskovali, není známo; mohli tak činiti v severních krajích, kde měli své osady, neboť Písmo všech dějů vůbec nám nezaznamenalo. *A Amalek* —, spojenci Eglonovi (3¹³) a Madianských (6³⁻³³). *A Kanaan*, v hebrejském a aramejském: *Mā'ôn* —; Maonité bydlili jižně od Mrtvého moře, a Písmo je jmenuje teprve v dobách králův Ezechiáše (1 Par 4⁴¹), Josafata (2 Par 20¹) a Uzziáše (2 Par 26⁷). Některé řecké překlady mají na místě toho: *Madian*, kteří soužili lid za Gedeona; latinský překlad má *Kanaan* (4²), syrský: *A mmonité*. »Madian« by sem nejspíše náleželo.

11. 12. I tyto verše pokládají kritikové za dílo opravy pozdějšího pořadatele, míníce, že by v původním znění nebyli jmenováni než ti národové, kteří skutečně lid israelský utiskovali, a Moab a Madian že by nebyli vynecháni. Lagrange k Egyptu přidává: חַעֲלִיתִי אִתְּכֶם.

13. *A přece jste mne opustili a ctili jste cizí bohy; proto neosvobodím vás již;*

13. *A vy jste mne opustili a sloužili jste jiným bohům; proto již vás nevy osvobodím!*

14. *jděte a vzývejte bohy, jež jste si vyvolili: ať oni vás vysvobodí v době úzkosti!*

15. *A řekli synové israelští k Hospodinu: Hřešili jsme, odpláť ty nám, jakkoli se ti líbí; toliko nyní nás zachraň.*

14. *Jděte a volejte k bohům, jež jste si vyvolili: ať oni vás vysvobodí v době soužení vašeho!*

15. *A řekli synové israelští k Jahve: Hřešili jsme, učiň ty s námi, cokoliv dobrého v očích tvých, toliko vysvobodíš nás tohoto dne!*

13. *A ctili jste cizí bohy* —, (jako 2¹³ 19), což bylo velikým proviněním, a zapověděno mnohokrát. Dle Dt 7⁴, 11¹⁶, Jos 24¹⁶ přislíbil Israel, že nebude cizím bohům sloužiti. *Proto neosvobodím vás již* —; protože jest Bůh milosrdný, možno vyložit: když se neobráťte, když neopustíte cizích bohův.

14. *Jděte a vzývejte bohy, jež jste si vyvolili* — (Dt 32³⁷, srovn. Os 2⁹), jimž dali přednost před Jahve, jež považovali za lepší, ano za mocnější svého pravého Boha. K tomu doloženo: *ať oni vás vysvobodí v době úzkosti* —; tu se objeví, mají-li moc, mohou-li pomoci. Tak řekl i Eliseus Joramovi: »Jdi k prorokům svého otce« (4 Kr 3¹³).

15. Israelité vyznali své provinění, jako ve v. 10: *Odpláť ty nám, jakkoli se ti líbí* —, t. j. tresci nás za to sám; hebr.: *učiň ty s námi, cokoliv dobrého v očích tvých*, jako 1 Kr 3¹⁸, 2 Kr 15²⁶. *Toliko nyní nás zachraň* —, zbav nás nyní útisků nepřátel, vysvoboď nás. Podobně prosil i David: »Nechť upadneme v ruku Hospodinovu, neboť jeho slitování jsou mnohá, toliko ať neupadnu v ruce lidské« (2 Kr 24¹⁴).

16. *Toto pravivše vyházeli z pomezí svých modly cizích bohův a sloužili Hospodinu Bohu. Kterémuž se zzelelo nad jejich bídou.*

16. *A odstranili bohy ciziny ze středu svého a sloužili Jahve. A byl sklíčen jeho duch pro bídu Israele.*

16. *Toto pravivše vyházeli z pomezí svých modly cizích bohů* —, v hebr., řeck. a j. *ze středu svého bohy ciziny*, jež měli u sebe; Vulgata opět doplnila: *modly*. Tím projevili upřímnou lítost a obrat smýšlení. *Kterémuž se zzelelo nad jejich bídou* —; slitoval se nad nimi a chtěl je vysvoboditi.

V hebr.: *A byl sklíčen jeho duch (duše) pro bídu Israele* —, což dle Ex 6⁹, Nm 21⁴, Sdc 16¹⁶, Job 21⁴, Zach 11⁸ znamená, že duch Boží byl stažen, nechtěl trpěti déle bídu Israelských, pohližeti na to, jak je cizinci, modláři utiskují; trpělivost jeho byla již vyčerpána. Tím dán přechod k líčení následujícímu.

16. *וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ*, *zkrácen byl duch jeho* (v Ex a Job jest *וַתִּקְצַר*), stažen, nikoli zármutkem, bolestí, ale, jako u lidí, nedočkavou horlivostí, netrpělivostí i hněvem. V. 15-16 přisuzují kritikové zcela Elohistovi. Původní pisatel J.XX B napsal tu *וַתִּקְצַר* na místě *וַתִּקְצַר*. (Srov.: Thackeray »Grammar of the O. T. Greek« str. 112.)

17. *Synové pak Ammonovi, svolavše (se), rozbili stany v Galaadu; synové israelští, proti nim shromáždění, položili se v Masfa.*

18. *A řekla knížata Galaadu, jeden druhému, bližnímu svému: Kdo by z nás první počal bojovati proti synům Ammonovým, budiž vůdcem lidu galaadského.*

17. *A shromáždili se synové 'Ammônovi a učinili ležení v Gil'ádu; a sebrali se synové israelští, a položili se táborem v Mizpâ.*

18. *A řekl lid, knížata Gil'ádu, jeden druhému: Který jest muž, jenž počne bojovati proti synům 'Ammônovým? Ten ať jest hlavou všem obyvatelům Gil'ádu.*

17. *Synové pak Ammonovi, svolavše (se)* (hebr.: *shromáždili se*), *rozbili své stany v Galaadu* —, na nějakém příhodném místě krajiny Galaad. *Synové israelští, proti nim shromáždění, položili se v Masfa* —; hebr. v *Mizpâ*, jež se zove Mizpâ Gile'adu, kde bylo posvátné místo (dle 11¹¹), jež však blíže určeno není (11²⁹⁻³⁴). Mohlo by to býti Mizpâ mezi Suf a Žeraš v Gile'adu. Slovo Mizpâ značí, jako Ramoth (výška), v yhlídku. Obě tato jména jsou v Jos 13²⁶ spojena; stotožňuje se tedy Mizpâ Gil. s Ramoth Gil'ad. Doslovně by toto spojení značilo: Ramoth u Mizpâ. Viz: Döller, »Geographische und ethnograph. Studien zum III. und IV. Buche der Könige«, str. 70-71; Guthe, »Kurzes Bibelwörterbuch«, 438.

18. Israelští neměli žádného společného vůdce, ale více knížat. *A řekla knížata* (hebr.: *a řekl lid, knížata*) *Galaadu, jeden druhému, bližnímu svému* —; ti, kdož zastupovali lid,

radili se o společné záležitosti. *Kdo by z nás první počal bojovati proti synům Ammonovým, budiž vůdcem lidu galaadského* —; hebr. znění: *který muž* (tedy netoliko z knížat, ale i z lidu) není pravděpodobno, neboť jen kníže, náčelník nějakého oddělení mohl podniknouti útok na nepřítele. Ten mohl se pak stát vůdcem nejen vojska, bojovného lidu, ale i celého Galaadu. Nemíni se tu arcíť jen: *kdo počne bojovati vůbec*, nýbrž *kdo bude bojovati s úspěchem, ten ať jest hlavou všem obyvatelům Gil'ádu*. — I tento návrh se stal jistě z prozířetelnosti Boží, a Bůh to řídil, aby muž, jím vyvolený, stal se osvoboditelem lidu a soudcem.

18. שָׂרִי גִלְעָד jest v LXX A spojeno s דָּהָם: knížata lidu Galaadu; Lagrange slova ta vynechává. V 10¹⁷—11¹¹ spatřuje dvě souběžné zprávy: Elohistovu, dle níž hledají hlavu רֹאשׁ (10¹⁸), Jefte jest vyhnán (11²), chce býti náčelníkem (11⁸⁻⁹), přísahá, žije mimo rodinu. Dle Jahvistovy zprávy jest Jefte synem nevěstky a utekl ze své země (11¹⁴⁻³); za války ho hledají v Tobu a nabízejí mu náčelnictví (11^{4-5b-6}), jež přijímá (11^{11a}). Jednotlivá slova: »starší« (11⁷) a »hlava« (11^{11a}) přiděluje pořadateli.

Hlava 11.

Jefte osvobozuje Galaad od Ammonitův.

Jefte utekl ze svého domova do sousedního syrského kraje Tobu, kde nabyt v čele potulných a loupeživých lidí jakési pověsti (v. 1.-3.). Když počali Ammonité bojovati proti Galaadu, žádali starší lidu Jefte, aby byl vůdcem jejich proti nepříteli, a slíbili mu, že ho učiní hlavou celého Galaadu. Učinili jej pak vůdcem lidu v Maspa Galaadu (v. 4.-11.). Jefte vyslal ihned posly ku králi Ammonitů, který neprávem činil nároky na zemi, ležící mezi Jabbokem a Arnonem. Ammonité však práv Israelitů neuznali a začali nepřátelství (v. 12.-29.). Jefte učinil Bohu slib, že mu obětuje, dá-li mu Bůh zvítěziti, toho, kdo mu z jeho domu nejprve vyjde při návratu vstříc. Přemohl Ammonity a vzal jim dvacet měst (v. 30.-33.). Navracejícímu se přišla vstříc jediná dcera. Srdce otcovo jest tím zkormouceno; avšak nechce rušiti slova, a po dvou měsících vykonává svůj slib. Památku dcery Jeftovy obnovovaly ženy israelské každoročně po čtyři dny (v. 34.-40.).

V. 1—3. Původ a první osudy Jeftovy.

Vulgata:

1. *Toho času žil Jefte galaadský, muž velmi silný a bojovný, syn ženy nevěstky, kterýž se narodil z Galaada.*

2. *Měl pak Galaad manželku, z níž obdržel syny, kteří, když dorostli, vypudili Jefte, řkouce: »Dědicem v domě otce našeho býti nemůžeš, poněvadž jsi zrozen z druhé matky.«*

Hebrejský text:

1. *Jiftaḥ pak gil'ádský byl muž udatný, a byl synem ženy nevěstky, a Gil'ád zplodil Jiftaḥa.*

2. *A porodila mu žena Gil'ádova syny, a vyrostli synové ženy té, a vyhnali Jiftaḥa a pravili jemu: Nebudeš děditi v domě otce našeho, neboť jsi synem jiné manželky.*

1. *Jefte galaadský, muž [velmi silný a bojovný —;* byl tedy z kmene Manassova v Galaadu za Jordánem. V hebr. toliko: *muž udatný*, (mužný silou), čímž bývá míněna udatnost ve válce, jako 6¹², 1 Kr 9¹ a j. *Syn ženy nevěstky —;* jako Abimelech 8³¹, 9¹⁸. Neznačí snad vedlejší manželku, nýbrž nevěstku, kterou aramejský překlad zove přímo pun^hqā^h (z veřejného domu). *Kterýž narodil se z Galaada*, hebr. přímo: *Gil'ád zplodil Jiftaḥa —;* tu nelze asi vykládati vlastní jméno *Galaad* o krajině ani o lidu galaadském (5¹⁷), ale o pravém otci Jeftově, poněvadž i následující verš i v. 7° tento výklad podporují.

2. *Měl pak Galaad manželku —;* vedle Jefte měl Galaad více synů ze své řádné manželky. Ti mohli býti staršími, poněvadž netřeba souditi, že by syn nevěstčin býval zrozen dříve než řádní synové. Nevěstka jest jmenována zde před řádnou manželkou, poněvadž byla matkou vůdce, o němž pisatel chce podati zprávu. Vedlejším synům dostávalo se jen z milosti části dědictví, a Galaad chtěl snad též Jeftovi dáti jakýsi podíl. Za života otcova zůstal Jefte mezi bratřími; ale jakmile ti vyrostli, vypudili jej řkouce: *Dědicem v domě otce našeho býti nemůžeš*, hebr.: *nebudeš děditi*. Neměl tedy Jefte dědičného práva, *poněvadž jsi zrozen z druhé matky —,* z matky, která nebyla s otcem v řádném manželském svazku. Jefte si dle v. 7° stěžuje, že jej starší Galaadu vypudili z otcovského domu; stalo se to tedy asi veřejným právním jednáním.

1. יִסְתָּחַל, jméno vlastní, nalézá se též v יִסְתָּחַל a יִסְתָּחַל, (město v Zabulon, Jos 19^{14.27}). זִנְהָ, *nevěstka*, na rozdíl od שְׁלֵנָה, *vedlejší manželka*; táž ve v. 7¹ jmenována eufemisticky *jinou manželkou*, אִשַּׁת אֲחֵרִית, což neznamená zde ženu cizí, ani ženu z jiného snad kmene (dle aramejského). וִירָדָה (tak bývá psáno v P kněžské knize); v řeckém jest podmětem matka: ἡ ἐγέννησεν τὴν Γ. (B), nebo καὶ ἔτεκεν (A). גִּלְעָד vysvětlují o krajině Gil'ad (Bertheau, Moore) neb o lidu; Moore míní, že jsou slova v. 1^b pozdějším přídavkem, jenž vznikl tím, že neporozuměli přídavku Gil'adský v 1^a. Lagrange míní, že byl otec Jeftův neznám; jméno *Galaad* by bylo pouze mylně uvedeno jakožto vlastní jméno Jef-tova otce.

3. *Tu utekl od nich, a vzdáliv se bydlil v zemi Tob. A shromáždili se u něho mužové bídni a loupeživí, a následovali ho jako (svého) vůdce.*

3. *A utekl Jiftah před svými bratřími, a usadil se v zemi Tób. A scházeli se k Jiftahovi ničemní mužové, a činili s ním výpravy.*

3. *Utekl od nich* —, byv vyhnán z otcovského domu. *Bydlil v zemi Tób* —; kraj »Tubin« jest jmenován v 1 Mak 5¹³ a 2 Mak 12¹⁷. Místo Tabae, město v Pereji, nebylo by daleko od Gileadu. *A shromáždili se u něho mužové bídni a loupeživí* (v hebr. *scházeli se*) —; mužové odvážní, kteří neměli stálého sídla, vycházeli na loupež do sousedních krajův. Poněvadž bývala mezi sousedními kmeny častá nepřátelství, byly tyto loupeže jen pokračováním neb obnovením války, a věci u nomádů jaksí dovolenou. Podobně shromáždil i David kolem sebe muže bídne a toulavé (1 Kr 22²), a znepokojoval jimi nepřátele Hebrejských, když mu bylo utéci před Saulem (1 Kr 23¹ⁿⁿ, 25, 27').

3. אִשַּׁת אֲחֵרִית nelze stotožňovati s אִשַּׁת אֲחֵרִית v 2 Kr 10⁶, kde jest vlastním jménem: Ištob, král Maakhah. Neubauer stotožňuje tuto zemi, v Talmudu jmenovanou סוּסִיָּה, Šusijje, s Hippos v Desítiměstí, nynější el-Husn. Strack, »Palae-stina und Syrien« (str. 162), uvádí, že jest stotožňováno i s et-Tajibeh a s Hirbet Dobuk.

V. 4.—11. Starší Galaadu žádají Jefte, aby jim byl vůdcem proti Ammonitům, a slibují mu, že bude a zůstane hlavou všech obyvatelů galaadských.

4. *V oněch dnech bojovali synové Ammonovi proti Israeli.*

5. *A když (na ně) prudce doléhali, vyšli starší (mužové) z Galaadu, aby odvedli Jefte ze země Tob.*

6. *A pravili mu: »Pojď, a buď naším knížetem a bojuj proti synům Ammonovým!«*

4. *A stalo se po dnech, že bojovali synové 'Ammōnovi s Israelem.*

5. *A stalo se, když bojovali synové 'Ammōnovi s Israelem, že šli starší Gilaadu, aby vzali Jiftaha ze země Tōb.*

6. *A pravili Jiftahovi: »Pojď a buď nám soudcem, a budeme bojovati proti synům 'Ammōnovým.«*

4. *V oněch dnech* —; v hebr.: *a stalo se po dnech*, po jakési neurčité době, počínajíc útekem Jeftovým do Tobu. *Bojovali synové Ammonovi proti Israeli* —; možno, že vpády Ammonitů trvaly již delší dobu, poněvadž se nepraví, že by byla počala válka teprve »v oněch dnech«. Jefte se v Tobu se svým sborem proslavil udatností, a proto ho chtěli Galaadští učiniti svým vůdcem. Ammonité byli dle Gn (Srov. Skinner, »Commentary on Genesis«, 313—314.) spřízněni s Moabity, a měli svá první sídla v krajích zajordánských; kočovníci ammonitští sídlili severovýchodně od Moabitův a východně od Israelitův, a měli hlavním městem Rabbath Ammān při Jabboku. V různých obdobích činili vpády do sousedních krajin israelských, jež někdy nabývaly rázu pravidelné války. Vpádem Ammonitů do Jabeš-Galaadu bylo dle 1 Kr 11¹ urychleno ustanovení Saulovo králem. David je potřel dle 2 Kr 10—12 v ukrutném boji.

5. *A když prudce doléhali* —; v hebr. jest opakováno znění v. 4., a proto snad zdálo se býti znění toto nadbytečným, tak že některé řecké rukopisy je vynechaly, přecházejíce z *καὶ ἐπερὶ ἧν* ihned k v. 5. (B). Vulgata spojila obě. *Vyšli starší z Galaadu* —; totiž náčelníci, hlavy rodin a osad, šejchové nomádův. Slovem *Galaad* bývá míněno někdy celé israelské Zajordání; zde se však jedná o kraj mezi Arnonem a Jabbokem, který nyní zovou Belqā. O Galaadu viz: Döller, »Geogr. Studien«, str. 10 nn.

6. *Pojď a buď naším knížetem* —, vojevůdcem, mimořádným náčelníkem, soudcem. *A bojuj* —; lépe v hebr.: *a budeme bojovati*, tebou vedeni.

4. מִיָּמִים znamenati může též dobu jednoho roku, jako 1 Kr 1⁸; zde však značí jen neurčitou, delší dobu, jako 14⁶, 15¹.
6. קָצַן značí zde i ve v. 11 (jako arabské qāḍi, od קָצַף řezati, stanoviti) toho, jenž stanoví, spravuje i soudí, rozhoduje; vedle jiných jmen značí i vojevůdce (Jos 10²⁴), vládce (Is 3⁶), hlavu, náčelníka.

7. *A on jim odpověděl: Nejste-liž to vy, kteří jste mne nenáviděli a vyhnali z domu otce mého, a nyní ke mně přicházíte nouzí dohnání?*

8. *A pravila knížata Galaadu k Jeftovi: Pro tu příčinu jsme nyní k tobě přišli, abys vyšel s námi a bojoval proti synům Ammonovým, a byl vůdcem všech, kdož bydlí v Galaadu.*

7. *A řekl Jiftah starším Gil'ádu: Nejste-liž vy, kteří jste mne nenáviděli a mne vyhnali z domu otce mého? A proč jste přišli nyní ke mně, když jste v nesnázi?*

8. *A řekli starší Gil'ádu Jiftahovi: Proto jsme se nyní k tobě vrátili, abys šel s námi a abys bojoval se syny 'Ammónovými, a byl nám vůdcem, všem obyvatelům Gil'ádu.*

7. *Nejste-liž to vy, kteří jste mne nenáviděli* —: Jefte se diví jejich žádosti a jeví překvapení. *Vyhnali z domu otce mého* —, to jest vyloučili spolu i z rodu a z kmene. Na Východě byla a jest za neustálých poměrův ochrana, již kmen jednotlivci poskytuje, velmi důležitou (proti loupeži, při krevní pomstě a pod.); ten, jenž z kmene jest vyloučen, nepožívá více této ochrany, jest bez zákona, nemá nároků na výhody soudův a na pomoc proti bezpráví.

8. *Pro tu příčinu jsme přišli k tobě* —; příčinná částice nevztahuje se k posledním slovům Jeftovým — »přicházíte nouzí dohnání« — nýbrž spíše k první části jeho otázky: *Proto jsme se nyní vrátili k tobě* —, chceme tě totiž přivésti zpět, protože jsme tě vyhnali. *Abys vyšel s námi* —; lze lépe podmínečně vysvětliti: »Vyjdeš-li s námi a budeš-li bojovati... budeš vůdcem všech, kdož bydlí v Galaadu«. Slibeno mu tedy vedení a správa všech zajordánských Israelitův.

8. שׁוּב značená zde spíše: »obrátili jsme se na tebe«, neboť nepřišli k němu dvakráte, nevrátili se tudíž k němu. — רָבָן (v kodexu Petrohradském אֲבָן) může ukazovati na účel příchodu jejich: právě proto.

Dle 12^a povolal Jefte i Efraimity do boje proti Ammonitům, ti se však nedostavili. Dle 12⁷ spravoval Jefte Izraelity po šest let; mohl tudíž býti uznán soudcem i některými předjordánskými kmeny.

9. *A řekl jim Jefte: Zdaliž opravdu jste ke mně přišli, abych bojoval za vás proti synům Ammonovým, a vydá-li jich Hospodin do rukou mých, budu já vašim knížetem?*

10. *Kterážto jemu odpověděli: Hospodin, jenž toto slyší, jest prostředníkem a svědkem, že splníme příslibení svá.*

9. *Zdaliž opravdu jste ke mně přišli* —; nabídnutí trvalého náčelnictví nad Galaadem záviselo ovšem na výsledku boje s Ammonity. Proto v důvěře v Boha Jahve dí Jefte: *vydá-li jich Hospodin do rukou mých* —; v hebr. *přede mne* (dle Dt 31⁵, Jos 10¹²: zažene-li je na útěk přede mnou), *budu vašim knížetem!* Slova Jeftova netřeba pojímati otazně: otázkou není tento verš vyjádřen ani ve všech latinských překladech.

10. Starší odpověděli přísahou: *Hospodin, jenž toto slyší, jest prostředníkem a svědkem* —, v hebr.: *Al jest Jahve svědkem* (slyší) *mezi námi* —; uslyší (v aramejském: jako svědek) a pamatovati bude slova, kteráž mezi námi promluvena, a bude střežiti nás, odchýlíme-li se od svých slibův. *Že splníme příslibení svá*, v hebr.: *kdybychom neučinili tak, jak pravíš* —; t. j. nechat slyší Bůh, čili: »On slyší a ví, že učiníme právě tak, jak ty pravíš, totiž že tě uznáme svým stálým knížetem«.

11. *Odešel tedy Jefte s knížaty Galaadu, a veškeren lid učinil jej svým knížetem. A mluvil Jefte všechny své řeči před Hospodinem v Masfa.*

9. *A pravil Jiftah starším Gil'ádu: Jestliže mne přivedete zpět, abych bojoval proti synům 'Ammónovým, a vydá(-li) mně jich Jahve, budu vám náčelníkem!*

10. *A odpověděli starší Gil'ádu Jiftahovi: Al jest svědkem Jahve mezi námi, kdybychom neučinili tak, jak pravíš.*

11. *A šel Jiftah se staršími Gil'ádu, a učinil jej lid hlavou a správcem nad sebou, a mluvil Jiftah všechna svá slova před Jahve v Mizpá.*

11. Jefte šel se staršími Galaadu do Masfa a byl tam od lidu prohlášen vůdcem a knížetem. Již nyní byla uznávána jeho správa, neboť ti, kdož z Galaadu mohli bojovati, postavili se pod jeho velení; úplně a slavně byl knížetem uznán po vítězství (v. 30. 31.). Tato slova by se ovšem lépe hodila po verši 31. (miní Oettli). *Veškeren lid učinil jej svým knížetem* —; dle předchozí úmluvy, kterou uzavřeli s Jeftem starší lidu, učinil jej lid sám vůdcem tak, jako později uznán i Saul v Gilgalu (1 Kr 11¹⁵), Ro-boam v Sichemu (3 Kr 12¹), i Jeroboam (3 Kr 12²⁰). Ku shromažďení zvolili posvátné místo, bezpochyby v Masfa, kde měl Galaad ležení (dle 10¹⁷), kde se později usídlil i Jefte (11³⁴). Tam stál nejspíše oltář, neboť v oněch dobách, kdy ještě nebylo pevného chrámu ve středisku Israele, a kdy nemohli Israelité pro nepokoje se strany Kananejských i jiných nepřátel pohodlně navštěvovati svatostánek a archu, mohli mít oltáře, na různých místech Bohu Jahve postavené. Proto následují slova: *A mluvil Jefte všechny své řeči před Hospodínem v Masfa* —; mluvil neb slavně opakoval Jefte ona slova, která řekl starším galaadským, když jej o pomoc žádali, před Jahve, aby tak nové zařízení před nejvyšším Pánem a vládcem Israele, Bohem Jahve, bylo uzavřeno. *Masfa*, hebr. Mizpā, jest místo v Galaadu položené (v. 34 Os 5¹), snad na blízku nynějšího es-Salt (nikoli Mizpa v Benjamin), aneb masfā severozápadně od Gerasu (viz Thomsen, „Loca sancta“, str. 88, *Μασφαθ*).

11. מִצְפָּה (ve v. 30. מִצְפֶּה), jednou s koncovkou místa מִצְפֶּה, stotožňovali dle Jos 13²⁶ s Ramoth-Gil'ad (Döller). Lagrange vynechává dle LXX הַזֶּה.

V. 12.—28. Jefte vyjednává skrze své posly s Ammonity.

Jefte žádá nejprve, aby Ammonité udali příčinu vpádu. Král požaduje zpět kraj mezi Jabbokem a mezi Arnonem, který odebrali Israelité, vyšedše z Egypta, Ammonitům. Jefte popírá tyto nároky a udává, že Israelité šetřili práv Edomu i Moabu, a vydobyli onoho kraje na Sehonu, králi amorrhejském. Jahve rozhodne mezi nimi. Duch Boží přišel na Jefte, jenž postoupil proti Ammonitům.

12. *A vyslal posly ku králi synův Ammonových, kteří*

12. *A poslal Jiftah posly ku králi synův Ammōno-*

by v jeho jméně řekli: Co jest mně a tobě, že jsi přišel proti mně, abys plenil mou zemi?

13. *Jimž odpověděl: Poněvadž zabral Israel, když vystupoval z Egypta, moji zemi od končin Arnonu až k Jabboku a k Jordánu; a nyní mi ji navrať v pokoji!*

12. *A vyslal posly —*, kteří by zdrželi krále Ammonitův od války, jež byla nespravedlivou. *Co mně a tobě —*; co jest mezi námi (mezi Israelem a Ammonity — nikoliv osobou Jefte), jaká věc nás dělí?

13. *Jimž on odpověděl —*; král Ammonitů tvrdí, že Israelité vzali zemi, která náležela Ammonitům, a udává její hranice: *od končin Arnonu až k Jabboku a k Jordánu*. Řeka Arnon, nynější Wadi Možib, vtéká do Mrtvého moře a tvořila jižní hranici Zajordání. Jabbok, nynější Ez-Zerqā (modrá), jest přítokem Jordánu, do něhož vpadá as uprostřed mezi Mořem Mrtvým a Galilejským, a byl severní hranicí; Jordán tvořil hranici západní, a na východ byla hranicí syrská poušť (dle v. 22: od pouště až k Jordánu). Dle Nm 21¹³ sáhala země Moab k severu až po řeku Arnon; avšak i kraje za Arnonem náležely (dle nápisu krále Meša a dle Is 15. 16, Jer 48) v staré době panství moabskému. V tomto verši jmenuje král Ammonitů zemi tuto *svou zemi* —; dle toho vládli jejich králové někdy též nad Moabity. *Nyní mi ji navrať v pokoji* —; v hebr. *nyní mi je*, totiž »města« této krajiny, navrať bez boje.

12. Kritikové poukazují k tomu, že mluví Jefte spíše k vladaři Moabu (v. 15. 18. 24. 26) než Ammonu. Nowack klade též »Moab« na místě »Ammon«. Práva Ammonova a Moabova byla stejná. Israel šetřil Moabu, porazil Amorrhejské a zmocnil se jejich země, a nebylo se mu starati o to, kdo v těch zemích dříve vládl.

14. *A opět vzkázal jim Jefte a nařídil, aby řekli králi Ammonu:*

vých řka: Co jest mezi námi, že jsi ke mně přišel bojovat v mé zemi?

13. *A řekl král synův 'Am-mônových poslům Jiftahovým: Poněvadž zabral Israel moji zemi, když vyšel z Mi-žrajim, od Arnonu až k Jabboku a k Jarduenu; a nyní mi je v pokoji vrať!*

14. *A znovu ještě poslal Jiftah posly ku králi synův 'Ammônových.*

15. *Toto praví Jefte: Nevzal Israel země Moab ani země synův Ammonových,*

16. *ale, když vystupovali z Egypta, chodil pouští až k Rudému moři, a přišel do Kades;*

17. *a poslal (odtud) posly ku králi Edomu, řka: Dovol mi, abych prošel tvou zemí. A tento nechtěl svoliti k jeho prosbám. Poslal též ku králi Moabu, kterýžto podobně průchod poskytnouti zamítl. Zůstal tedy v Kades,*

18. *a obešel se strany zemi Edom a zemi Moab, a přišel proti východnímu kraji země Moab a položil se tu táborem za Arnonem, a nechtěl vejíti do krajín Moabu; Arnon jest totiž hranicí země Moab.*

15. *A řekl jsem: Tak praví Jiftah: Nevzal Israel země Mo'áb ani země synův 'Am-mônových,*

16. *ale, když vystupovali z Mizrajim, procházel Israel pouští k moři trstěnému, a přišel do Qadeš,*

17. *a poslal Israel posly ku králi Edómu, řka: Nechť přejdu, prosím, tvou zemí, a nevyslyšel (toho) král Edomu; a poslal též ku králi Mo'ábu, a nechtěl (svoliti). Tu zůstal Israel v Qadeš.*

18. *A šel pouští a obešel zemi Edóm a zemi Mo'ab, a přišel proti východu (slunce) země Mo'áb, a položili se za Arnónem; a nevešli do krajiny Mo'ábu, neboť Arnon jest hranicí Mo'ábu.*

15. Jefte popírá tvrzení královo: *Nevzal Israel země Moab ani země synův Ammonových* —; Moabity jmenuje, protože byli s Ammonity spřízněni. Ammonité bydlili (dle Dt 2³⁷) u řeky Jabboku; jedině Rabba Ammán jest jmenováno ve Starém zákoně jako město Ammonitův. Později zmocnili se Israelité ovšem velké části kraje, připsaného kmeni Gad. Moab jest tu jmenováno na prvním místě, že do této země, jež ležela severně od Arnonu a náležela kdysi Moabským, Israelité od jihu nejdříve vešli. Zemi, již král Ammonitů žádá, našli Israelité v moci Amorrhejského krále Sehona z Hesebonu.

16. *Chodil pouští až k Rudému moři, a přišel do Kades, —; dle hebr.: když vystupovali z Mizrajim, tehdy procházel Israel pouští k moři trstěnému* (vztahuje se k Ex

13. 14). *Přišel do Kades*, —; nynější zřícenina Kornúb na hranicích poušti Sin a Faran (Nm 20¹⁴⁻¹⁶). Odtud dala se vyjednávání.

17. *A poslal posly* —, totiž Israel tehdy z Kadeš, jak čteme Nm 20¹⁴⁻²¹. O poselství k Moabitům není v Nm žádné zmínky; žádali-li od Edomitů povolení průchodu, bylo jim žádati o povolení i u severních sousedův, u Moabských. Že Israelité obešli území Moabovo, o tom zmiňuje se Nm 21¹¹.

18. *A obešel se strany zemi Edom a zemi Moab* —; Israelité obrátili se tehdy nejprve k jihu, až k zálivu Akaba. Po té, prošedše (dle hebr.) *pouští*, dostali se k východním hranicím edomským a moabským do údolí Zared, 'Ijje'-ha-'abárím, *a položili se za Arnonem* —; východními údolími (údolím Ležûn) došli krajin Beer (nyn. al-Mdejene na Tamadu), severně od Arnonu ležících, jež nenáležely již Moabitům, nýbrž Amorrhejským. Dle Nm 21²⁶ vydobyl těchto krajů král amorrhejský Sehon na Moabitech; proto snad mohl král Ammonu odpověděti Jeftovi, že kraj severně od Arnonu ležící náležel Moabitům.

16. O Qadeš v 'Ain Qdeis viz: »Revue biblique« 1896, 440—451.

17. וָלֹא אָבָה, odepřel svolení, jako שָׁמַע לֹא. Dle Nm 20¹ zůstali Israelité v Kades před vyjednáváním; když byla jejich žádost zamítnuta, bylo přirozeno, že se zdrželi tam, kde byli, a jak se tu udává.

18. מִדְּבַר; Vulgata čella: מִבְּעֵבֶר, se strany. בְּעֵבֶר אֲרֹנִין, na druhé straně Arnonu, vycházejí z Moabu nebo z místa pouště, kudy Israelité táhli. Potok neb údolí Ležûn jest hlavním přítokem Arnonu. — Zastávky Israelitův určuje takto Musil v »Miszellen zur Bibelforschung« (Die Kultur. 1910 str. 3 nn.).

19. *Poslal tedy Israel posly k Sehonovi, králi Amorrhejských, kterýž bydlil v Hesebonu, a pravili mu: Dovol, abych prošel zemí tvou až k řece.*

20. *Kterýžto těž, zhrdnuv slovy Israelovými, nedovolil mu přejíti svými hranicemi, ale shromáždiv nesčíslné množství vyšel proti*

19. *A poslal Israel posly k Šihônovi, králi Emorejských, králi Hešbonu, a řekl jemu Israel: Nechť přejdu (přejdeme), prosím, tvoji zemí k svému místu.*

20. *A nedůvěřoval (dle řeckého odepřel) Šihôn Israeli průchod hranicemi svými, a shromáždiv Šihôn veškeren svůj lid a rozloživ*

němu do Jasa, a byl mu silným protivníkem. *se táborem v Jahaz, bojoval s Israelem.*

19. *Poslal tedy Israel posly k Sehonovi, králi Amorrhejských, kterýž bydlil v Hesebonu*, dle hebr. *králi Hešbônu* —; Hesebon bylo hlavním městem jižního kraje Amorrhejských a leželo 20 římských mil východně od ústí Jordánu. Nejprve připadlo kmeni Rubenovu, pak kmeni Gad, a stalo se městem levitským; po čase opanovali je opět Moabité. Zříceniny jeho zovou nyní Hirhet Hešbân. *Dovol, abych prošel zemí tvou až k řece* —; dle hebr., aram. a řeck.: *až k svému místu*, totiž k zemi, jež mi jest přidělena (Nm 10²⁹). Stejně čteme i v Nm 21²¹⁻²².

20. *Zhrdnuv slovy Israelovými* —; dle LXX *odepřel*, však Sichon Israeli průchod hranicemi svými, v hebr.: *nedůvěřoval*. *Shromáždív nesčíslné množství vyšel proti němu do Jasa* —; i dle Nm 21²³, Dt 2³² shromáždil Sehon všechny své síly, a položil se u Jasa. *Jahaz*, město jmenované též v Mešově nápisu, nalézalo se zajisté blíže Hesebonu. *A byl mu protivníkem* —, v hebr.: *a bojoval s Israelem*.

20. רָלָא הָאֲמֹרִי, καὶ οὐκ ἠθέλησε . . . διελθεῖν, vykazuje v hebr. nepravdivou vazbu. Lagrange opravuje dle LXX A a j.: יִרְמְיָא, a odepřel. — יִרְמְיָא jmenováno u Jos 13¹⁸, Is 15⁴, Jer 48³⁴, Nm 21²³; též v nápisu Mešově יִרְיָ, v řeck. Jassa.

21. *A vydal jej Hospodin do rukou Israelových se vším jeho vojskem, kterýž jej porazil a opanoval celou zemi Amorrhejského, obyvatele oné krajiny,*

21. *A vydal Jahve, Bůh israelský, Šihona a veškeren lid jeho do rukou Israelových, a porazili je, a ovládl Israel celou zemi Emorejského, bydlícího v zemi oné.*

22. *a všechny jeho končiny od Arnonu k Jabboku a od pouště až po Jordán.*

22. *A opanovali všechny končiny Emorejského od Arnonu až k Jabboqu a od pouště až po Jardên.*

23. *Hospodin tedy, Bůh Israelův, podvrátil Amorrhejského, když bojoval proti němu lid jeho israelský, a ty nyní chceš opanovati jeho zemi?*

23. *Tak tedy Jahve, Bůh Israelův, vyhnal Emorejského před svým lidem israelským, a ty ji (zemi) chceš mít?*

21. *Vydal je Hospodin* —; od Jahve obdržel Israel zemi amorrhejskou, kterou si nyní král Ammonitů chce přivlastnit.

22. Hranice opanovaného kraje určeny, jako Nm 21²⁴⁻²⁶ a Dt 2³⁶⁻³⁷. Tím dokázal Jefte, že nevzal Israel ničeho ani Moabitům, ani Ammonitům; Jabbok byl hranicí mezi vydobytým krajem a mezi Ammonity.

23. *Hospodin tedy, Bůh Israelův, podvrátil* —; v hebr.: *vybral*, t. j. vyvlastnil, odňal Amorrhejskému držení. Jefte dovolává se toho, že Israelitům dána byla ona země mocí Boha Jahve, *a ty nyní chceš opanovati (odnít) jeho zemi?* Výboje národů jsou výboji jejich bohů, kteří vládu národa též udržují; proto i další slova Jeftova.

24. *Zdaž nenáleží tobě právem to, co má bůh tvůj Chamos v moci své? Tak i to přechází v náš majetek, co Hospodin, náš Bůh, opanoval.*

25. *Či snad jsi ty lepším Balaka, syna Šeforova, krále Moabu; anebo můžeš tvrditi, že se potýkal s Israelem a bojoval proti němu,*

26. *když bydlil v Hesebonu a jeho městečkách, a v Aroer a v městečkách jeho, a ve všech městech podle Jordánu, po tři sta let? Proč jste se po tak drahý čas o toto navrácení nepokusili?*

24. *Zdaž nevládneš tím, co ti v majetek odevzdal K^emôš, tvůj bůh? A všim, co před námi odňal Jahve, Bůh náš, vládneme my.*

25. *A nyní, jsi snad ty lepším Balaka, syna Zipporova, krále Mo'abu? Zdaž půtkou potýkal se on s Israelem, zdaž (kdy) válkou bojoval proti nim?*

26. *Když obýval Israel Hešbôn s jeho příslušnými místy, a 'Ar'ôr s jeho příslušnými místy, a veškerá města, která jsou při Arnonu, po tři sta let, a (proč) nevytrhli jste v té době?*

24. *Zdaž nenáleží tobě právem to, co má bůh tvůj Chamos v moci své* —; vy božským právem vládnete tím, co vám bůh váš, Chamos, dal, a tímže právem vládli jsme i my zemi Amorrhejských. Chamos (K^emôš) byl bohem národa moabského, jenž se též jmenuje »lidem K^emôšovým« (Nm 21²⁹, Jer 48⁴⁶). Zdálo by se, že bůh tento byl společně ctěn i od národa

ammonitského, ač jest hlavním bůžkem těchto jmenován (3 Kr 11³³, 4 Kr 23¹³, Jer 49¹⁻³) Milkom. Jefte pronáší v těchto slovech názor své doby.

25. Jefte ukazuje dále, že králové moabští nečinili nároků na zemi Israelem obývanou, a že země ta zůstala po tři sta let v jejich nepopíraném držení. *Či snad jsi ty lepším Balaka* —; chceš ty snad se zastávati práv svého lidu lépe a moudřeji než Balak? Nm 22² dí, že Balak, král moabský, chtěl bojovati proti Israeli, však nikoli proto, aby jim odňal vydobyté kraje, ale poněvadž se obával o své země; nebojoval však, nýbrž zavolal Balaama, aby Israeli zlořečil.

26. Snáze a větším právem mohli tak žádati v dřívějších dobách, *když bydlil (Israel) v Hesebonu a jeho městech*, totiž místech, vesnicích, která závisela na Hesebonu neb k němu příslušela. *Aroer* (jmenováno v Dt 2³⁶, 3¹², u Eusebia Arni) bylo nejjihnější městem israelským v zajordánských krajích, a náleželo kmeni Rubenovu. Zříceniny jeho, nyní zvané Hirbet 'Ar'air, leží půl mile jižně od Dhibánu, při severním břehu toku Mōžibu (Arnon). *Ve všech městech podle Jordánu* —, v hebr.: *kteřá jsou při Arnonu* —; bylo snadno tak velice sobě podobná jména řek zaměnit. Města při Arnonu jsou již s Aroerem spolu jmenována, proto dlužno větším právem čísti: *podle Jordánu. Po tři sta let* —; čítána tu leta utiskování a soudců, kteří jsou v knize soudců před hl. 10. jmenováni. Vyjme-li z nich osmnáct let trvající utiskování, působené Ammonity, obdržíme právě 301 rok. *Po tak drahý čas* —, totiž od doby Balakovy až doposud; v hebr.: *proč nevytrhli jste v té době?*

24. Sloveso ירש má význam »získati, míti, zdědit«, v hifil: dáti dědictvím, majetkem, ale též odnítí dědictví, majetek, vyhnati. Lagrange míní, že sem bylo dáno Kemoš později na místě původního Melekh nebo Milkom.

25. הַטֹּב טֹב; opakovaným přídavným jménem טֹב dán komparativu větší důraz. LXX A, Lagarde a j. druhého טֹב nemají; proto je Lagrange vynechává, není ho třeba.

26. צִרְעָר (význam: ohražené místo, neb: keř jalovcový) jinde psáno צִרְעָר i צִרְעָר; v LXX A jest po Hesebonu jmenováno καὶ ἐν Ἰαζύρ, na místě Aroer. Jazer bylo město západně od 'Ammán ležící. LXX a Vulg. mají na místě Arnonu Jordán, což se sem lépe hodí: Hesebon, Jazer a města u Jordánu

udávají dobře kraj, o který se jedná. **הַצִּלְתָּם** jest 2. osoba mn. **הַצִּלְתָּם**, s příponou mužského rodu, jako LXX B, bylo by rozuměti buď o městech aneb o obyvatelích oněch měst. *Tři sta let* mohlo by býti též okrouhlým počtem. O Aroeru a Arnonu viz: Döller »Geograph. Studien« str. 262—264.

27. *Neprohřešuji se tedy proti tobě, ale ty jednáš zle proti mně, vypovídaje mi nespravedlivě války.*

Nechť rozsoudí Hospodin, rozhodčí tohoto dne, mezi Israelem a mezi syny Ammonovými!

28. *A nechtěl přestati král synův Ammonových na slovech Jefte, kteráž byl posly vzkázal.*

27. *A já nehřešil jsem proti tobě, ale ty jednáš se mnou zle, že bojuješ proti mně.*

Nechť rozsoudí Jahve, kterýž jest dnes rozhodčím mezi syny Israelovými a mezi syny Ammónovými!

28. *A neposlechl král synův Ammónových slov Jiftaha, kteráž mu vzkázal.*

27. *Neprohřešuji se tedy proti tobě* —; Jefte mluví ve jménu Israelově, jenž neučinil Ammonitům křivdy. *Nechť rozsoudí Hospodin, rozhodčí tohoto dne* —; necht rozhodne a prohlásí sám Jahve, který z protivníků jest v právu, zda Israelité či Ammonité. On jest rozhodčím tohoto dne, této doby, jmenovitě doby boje tím, že popřeje vítězství straně, která má pravdu.

28. Král Ammonitů neuznal důvodů Jiftových a zůstal nepřitelem. Dojde tudíž k rozhodnutí bojem.

V. 29.—31. Jefte, posílněn duchem Božím, vychází do boje proti Ammonitům a činí Bohu slib, bude-li mu dáno vítězství.

29. *A udál se na Jefte duch Hospodinův, a obcházel Galaad a Manasse, i Masta Galaadu, a odtud přešel k synům Ammonovým.*

30. *Zaslíbil slib Hospodinu řka: Vydáš-li syny Ammonovy do mých rukou,*

29. *A přibyl na Jiftaha duch Jahve, a přecházel Gil'ád a Menašše, a přešel Mizpe Gil'ádu, a z Mizpe Gil'ádu přešel (na) syny Ammónovy.*

30. *A učinil Jiftah slib Jahve a řekl: Vydáš-li syny Ammónovy do ruky mé:*

31. *toho, kdokoliv by se prvý, vyšel z veřeji mého domu, při pokojném návratu od synův Ammonových se mnou setkal, (toho) obětují Hospodinu v obět celotnou.*

31. *ten, kdo mi vyjde ze dveří mého domu při mém návratu v míru od synův 'Ammônových vstříc, náležití bude Jahvovi, a obětovati ho budu v obět zápalnou.*

29. *A udál se na Jefte duch Hospodinův* —; před bojem obdržel i Gedeon (6³⁴) i Samson (14⁶⁻¹⁹) ducha Božího, jenž jim dodal odvahy a ubezpečil je o jistém vítězství. Tak posilněn («nadšen», Králická bible) *Jefte obcházel Galaad a Manasse i Masfa Galaadu*, aby vybízel k boji a soustředil bojovníky. Dle v. 11¹ nacházel se Jefte již dříve v Masfa, a snad učinil i v téže místě Bohu zaslíbení svoje (v. 30¹); dle 10¹⁷ byl sice Israel již shromážděn v Masfa proti Ammonitům, avšak nejspíše nestačila síla jejich, a proto obcházel Jefte celý Galaad, kraj Manassův, žádaje pomoci i od kmene Efraimova (12²), a sebrav tak dostatečné vojsko, vyšel z Masfa *k synům Ammonovým*, dle hebr.: *na (proti) syny 'Ammônovy*.

30. *Zaslíbil slib Hospodinu* —; sliby Bohu činiti bylo dávným zvykem, neboť již Jakob na cestě do Mesopotamie učinil slib (Gn 28²⁰⁻²²). *Vydáš-li syny Ammonovy do mých rukou* —; Bůh Jahve vítězil a mohl dáti vítězství nad nepřáteli. Slibem projevil Jefte svou víru a důvěru v Boha.

31. *(Toho), kdokoliv by se prvý, vyšel z veřeji mého domu, při pokojném (šťastném) návratu od synův Ammonových se mnou setkal* —; slibuje jasně a zřetelně, že bude obětovati člověka. O zvířeti nemohl říci: «kdokoliv by vyšel z veřeji mého domu»; nebyl by býval jist, nepotká-li nějaké nečisté zvíře, jež by pak obětovati nemohl. Vítězům, když se vraceli a byli vítáni, neposílala se zvířata v ústřety. Jefte chtěl zajisté slíbiti něco zvláštního; kdyby byl minil zvíře, nebylo by to nijak neobvyčejno a zvláštní, a byl by se zajisté jinak vyjádřil. Dle 11³ neměl Jefte tehdy žádného domu; později však, když se navrátil do Galaadu a když se stal vůdcem, není pochyby, že svou rodinu a svůj lid v nějakém domě usadil, a že tedy mohl mít svůj dům. *Při pokojném návratu*, hebr.: *při mém návratu v míru* —; když bych přemohl Ammonity, tím boj ukončil a

pokoje od synův Ammonových zemi zjednal. *Toho obětují Hospodinu* (lat. překlad má: *v oběť zápalnou*, celotnou, »holocaustum«, text hebr. pak: *ten náležeti bude [Bohu] Jahve, a obětovati ho budu v oběť zápalnou* — 'ólá*) —; tím míněna skutečná, krvavá oběť, neboť »ólá* má na všech přechetných místech Pisma vždy jen význam »oběti krvavé«. »Oběť* vůbec je uvedena tímto jménem toliko v Gn 8²⁰ a Is 61⁸. O »oběti* v duchovním, přeneseném smyslu děje se zmínka toliko v poetických knihách, u proroka Oseáše 14³, v žalmech 49²³, 50¹⁹ a Sir 35¹, a na těchto místech jmenuje se »ťōbh, zebah, qorbān«, a nikoliv »ólá*; v dějepisných knihách nikde. O zvířeti by také nemohl dobře říci: *A bude náležeti Jahvovi!*

Že chtěl Jefte přinést Bohu oběť lidskou, nemůžeme se diviti, uvážíme-li, že chtěl Bohu přinést za oběť něco zvláštního, že žil mezi lidem pohanským, kde lidské oběti za nejlepší byly považovány, a že neměl většího vzdělání. Sotva as uvažoval při svém slibu, kdo by z jeho lidí mohl jemu přijíti vstříc. Nejméně pomyslel zajisté na jedinou dceru svoji, neboť pak by byl nezvolal (dle v. 35¹): »Běda mně, dcero má!« — Z tohoto místa nelze dovozovati, že by lidské oběti byly starším Israelitům bývaly obvyklými; to bylo by třeba teprve dokázati. Písmo a dějiny Israelitů takového domnění nikde nepotvrzují. U Abrahama bylo obětování syna Izáka jen zkouškou, a když Samuel zabil Agaga, nebylo to obětí, poněvadž byl Agag pohanem, nýbrž pouhým usmrčením toho, kdo smrt zasloužil. Hospodin dle Dt 12³¹ zapověděl Israelitům přináseti lidských obětí. Jindy také Písmo o lidské oběti, Israelity přinášené, zmínky nečiní. — Jefte byl sice nadšen duchem Božím, a duch ten dával mu odvalu, sílu k boji proti nepřátelům, avšak neřídil veškerých jeho činův. Proto nelze říci, že by i tento slib vycházel z ducha Božího. Vždyť i Gedeon i Samson i Saul měli ducha Božího, a přece jsou některé jejich skutky vytýkány a zavrhovány. Písmo neposuzuje ani jeho slibu ani vyplnění slibu toho, obojí jednoduše vypravuje; všeobecně ovšem chválí vedle ostatních soudců i Jefte, nezkaženost jeho srdce (Sir 46¹³), víru (Hebr 11³²), ale tím ještě nevychvaluje a nedoporučuje všech jednotlivých jeho skutkův.

29. יִיבֶר (*a přešel*, s akkusativem, určujícím místo, jako 18¹³) jest zde třikrát opakováno, a znovu uvedeno ve v. 32¹, kde vypravování o válce pokračuje. V hebr. jest prvé יִיבֶר

spojeno s předcházející větou: Duch Boží na něho přišel, a pak — mocí této síly — přecházel. Sv. Jeronym spojil podobně i sloveso v. ³⁰ יִידֵר נָדַר, jakoby i slib vycházel z moci ducha Božího, a dokládá: »Proto, že obětoval svou panen-skou dceru, jest položen sv. apoštolem (Pavlem) mezi svaté«. V hebr. však takového spojení není; slovem יִידֵר začíná nová nezávislá věta. Lagrange by (dle Budde) zaměnil prvé »Gil'ad« s Efrajim. Ve výkladu: Jefte přeběhl mocí ducha rychle z Tob Manasse — kladl by Budde na místě Gil'adu jméno Argob. Gil'ad jest tu jižní krajina mezi Arnonem a Jabboqem. Lagrange míní, že tento verš ²⁹ jest psán jiným pisatelem než v. ³⁰; dle prvního jest Jefte již za Ammonity, dle v. ³⁰ by byl odešel až po slibu (»Le livre de Juges«, 217).

30. יִידֵר נָדַר (a zaslíbil slib), učinil slib, který se rozeznává od יָהֵר. Věc, která tomuto zaslíbení neb kletbě יָהֵר podlehla, náležela sice též Bohu, ale nemohla býti nikdy obětována v עֹלָה, bývala zničena. Co bylo Bohu zaslíbeno נָדַר, bylo lze též vykoupiti (Lv 27²). Mohl tudíž Jefte dceru svou deseti šikly vykoupiti; nevykoupil jí však náhradou, poněvadž chtěl z vděčné mysli své vše vykonati tak, jak byl slíbil. Kdyby byla dána יָהֵר Bohu, nebylo by o vykoupění řeči. Aramejský překlad přidává proto též při verši ³⁰: כִּפְיָנָהּ כְּהָנָה הָיָה פְּרִיק יִתָּה בְּדַמִּין, a neotázal se Pin'ešase, kněze; kdyby se ho byl otázal, byl by ji (dceru) vykoupil penězi! Calmet, Jahn, Haevernick a jiní vykládají slib Jeftův o יָהֵר.

31. אֲשֶׁר יֵצֵא; člen při tomto participiu označuje obecnost: kdokoliv by vyšel; toto lze však říci, tak jako i לְקִרְאוֹת (vstříc přijít) a מִדְּלֶתִי בֵּיתִי (ze dveří mého domu), toliko o člověku, nikoliv o zvířeti. Proto nelze překládati, jak někteří míní: »to, cokoliv by vyšlo z domu, obětuji...«. Vulgata přidává vhodně: primus, prvý.

וְהָיָה לְיָהוָה (a bude náležeti [Bohu] Jahve); לְ značí zde, jako i na jiných místech při הָיָה, majetek, vlastnictví (Srov. Základové: § 82. 6.). Druhá část וְהָיָה לְיָהוָה jest vysvětlením části prvé: bude náležeti Jahvovi tím, že ho budu obětovati v oběť zápalnou. Příponu הָיָה nelze vykládati dativem, na místě לְ, ve smyslu: bude náležeti Jahvovi (otrok), a budu obětovati jemu oběť zápalnou, jakoby Jefte řekl: »a při té příležitosti přinesu nějakou zápalnou oběť, nikoli toho, kdo mi přijde vstříc«. Analogie k tomu uváděné (Job 31¹⁸, Is 44², 65⁵, Ez 29³) nedovolují této výjimky obecně při přechodném slovese užití (ani pro יָ). Vedení Qimḥim hleděli mnozí i z novějších exe-

getů slib Jeftův v lepším, příznivějším smyslu vysvětliti, a pojímali spojku „ve“ ve smyslu disjunktivním, „aneb“: „bude náležeti Hospodinu“ (když nebude moci být obětován), anebo jej obětuji v obět zápalnou. Výklad ten jest umělým, neboť ačkoli mívá někdy tento význam rozlučovací (Ex 21¹⁷, Příš 30⁸), přece dvě „au“ po sobě tohoto významu vy- lučovacího (buď ... buď) nemají. Na citovaných místech lze též spojovacím „a“ překládati. V Lv 6⁵, Dt 17¹², 2 Kr 2²¹ mohlo „b“ býti zaměněno s „a“, „aneb“ (tak Reinke, Cornely, Holzammer, Zschokke, Keil). Prvá věc: „bude náležeti Jahve“, není protivou ke druhé věci, ale jest jako genus ad speciem.

Středověcí židovští učitelé, Lyranus a jiní vykládají slova „a obětuji ho v obět zápalnou“ metaforicky, že slibil jej zasvětili službě Jahvově, což bylo též obětí (Os 14³, Žh 40⁹, 50²³, 51¹⁹), jako 1 Kr 1²⁴ u Samuela. Předcházející slova „bude náležeti Jahvovi“ však ukazují, že to není obrazně mí- něno; není znění to básnické, jako ona uvedená místa. — Zaslíbení Jeftovo nebylo také ani metonymií, jako by bylo snad obětování Levitův (Nm 8¹¹) a Samuelovo (1 Kr 1), aniž obětoval Jefte symbolicky něco jiného na místě své dcery.

Sv. Otcové a jiní spisovatelé rozepisují se i o tom, zdali a jak Jefte slibem svým hřešil. Jefte osobně slibem učiněným nehřešil, neboť chtěl Boha uctít zvláštním způsobem, jako ctíli Kananejci Baala, a nebyl by zajisté slibil něco, o čem by byl věděl, že jest Bohem zapověděno nebo jeho nedůstojno. Chybil-li, pak stala se jeho chyba jen v nevědomosti, a lze ji omlouvat jeho postavením a hrubostí doby. Někteří vy- týkají mu pošetilost, že nerozvážil ani slibu ani jeho vy- plnění; jiní, že neprozřetelně a ukvapeně jednal. Sv. Jeronym, jehož uvádí i sv. Tomáš, praví o něm: In vovendo fuit stultus, quia discretionem non habuit, et in reddendo impius (Za- pletal, „Das Gelübde Jephtas“ v „Alttestamentliches“, 78—98. Viz též Migne, „Cursus Scripturae s. Completus“, XXVI. 740—753). Zápověď Jahvova o lidských obětech (Dt 12³¹) nebyla mu třeba ani dobře známa, neboť nebyli zajordánští Israelité ve čtení Zákona a v náboženství tak vzděláni, jako ti, kdož u svatostánku a na blízku kněží bydlili; snad znal příběh Abrahamův, kde Bůh obětování syna žádal. Znění v. 31, srovnáno s v. 34.—39, jest jasno.

V. 32.—33. Bitva a porážka Ammonitův.

32. *A přešel Jefte k synům
Ammonovým, aby bojoval*

32. *A přešel Jiftah k sy-
nům Ammônovým, aby bo-*

proti nim, a Hospodin je vydal do rukou jeho.

33. *Aporazil je od Aroeru až jak přicházíš do Mennith, dvacet měst, a až k Abelu, které jest poseto vinicemi, porážkou velmi velikou; a byli pokořeni synové Ammonovi syny Israelovými.*

32. *A přešel Jefte k synům Ammonovým —; vtrhl do jejich území anebo do kraje, který osadili.*

33. *A porazil je od Aroeru až jak přicházíš do Mennith—; tím udán směr a dosah vítězné výpravy Jefťovy. 'Aro'er leželo při území kmene Gad, východně od Rabbath Ammon; odtud tiskl Ammonity až do Mennith. Minnith (u Jos. Flavia Maniathe, u Eusebia Menseth), 4 římské mile východně od Hesebonu na cestě k Filadelfii, bylo ammonitské město, jež Israel jen na čas osadil. Až k Abelu, které jest poseto vinicemi —; v hebr. Abel - K^e-rāmīm, v LXX Abel ampelonon, jež bylo dle Eusebia 6—7 řím. mil vzdáleno od Filadelfie ('Ammān), neznámo však, v kterém směru. Od Aroeru pronásledoval tudíž Jefte Ammonity asi k Mennith, a odtud se zase místem Abel - Keramim vracel (Hummelauer).*

33. מִנִּיחַ není Minjeh, které leží jižněji, hodinu severovýchodně od Mádaba. — אֲבֵל כְּרָמִים —; jiné »Abela« uvádí Eusebius 12 mil východně od Gedary, kam as Jefte, poněvadž leželo příliš severně, nepřišel. LXX B dī: »až k Arnonu«, a překládá Minnith mylně ἐν ἀριθμῷ.

V. 34.—40. Při návratu potkává Jefte svou jedinou dceru a vyplňuje slib Bohu učiněný.

34. *Když se vracel Jefte v Masfa do svého domu, přišla mu jednorozená jeho dcera vstříc s bubny a sbory; neměl totiž jiných dítek.*

joval proti nim, a vydal je Jahve do ruky jeho.

33. *A porazil je od 'Aro'er až jak vejdeš do Minnith, dvacet měst, až k Abēl-K^erāmīm, porážkou velmi velikou, a byli pokořeni synové 'Ammōnovi syny Israelovými.*

34. *A přišel Jiftah do Mizpa ke svému domu, a hle, jeho dcera vyšla mu vstříc s bubínky a s křepčícími sbory. A ona byla jen jedinou; nebyloť mu kromě ní syna ni dcery.*

35. *Spatřiv ji, roztrhl roucha svá a pravil: »Běda mně, dcero má, zklamala jsi mne a sama jsi zklamána! Otevřel jsem totiž ústa svá k Hospodinu, a nemohu jinak učiniti!«*

35. *A jak ji spatřil, tu roztrhl roucha svá a pravil: »Běda, dcero má! Ty mne hluboko srážíš; a právě ty mne vrháš do neštěstí! A já jsem otevřel ústa svá Jahvovi, a nemohu obrátiti.«*

34. *Když se vracel Jefte v Masfa do svého domu —; Jefte se vracel z vítězného boje ve slávě do Masfa, odkud byl do války vyšel. Do Masfa přišel asi se svým domem, když byl učiněn knížetem lidu galaadského. Přišla mu jednorozená jeho dcera vstříc s bubny a sbory —; chtěla se zpívajícím sborem dívek vítati svého otce a oslaviti vítězství, jak je oslavovala též Maria, sestra Mojžíšova (Ex 15²⁰), a jak činily ženy israelské Davidovi, když porazil Goliáše (1 Kr 18⁶). Ženy postupovaly při zvuku bubínkův asi ve dvou sborech za dcerou, tleskající v taktu rukama a pohybuje rytmicky tělem. Byla jednorozenou, což ještě důrazněji vyčteno slovy: neměl totiž jiných dítek, v hebr. nebylo mu kromě ní syna ni dcery.*

35. *Spatřiv ji, roztrhl roucha svá —; činivali tak na znamení veliké bolesti nebo zármutku. Běda mně, dcero má, zklamala jsi mne a sama jsi zklamána —; nenadál se, že bude dcera jeho první osobou, kteráž mu z domu vyjde vstříc, a proto mohl říci: zklamala jsi mne. Ona pak byla zklamána proto, že vyšedši s radostí vítězi vstříc, uslyší truchlivou zvěst o slibu otce svého. Jasněji v hebr.: ty mne hluboko srážíš (doslovně: ponižuješ, shýbáš) a právě ty mne vrháš do neštěstí —, což znamená: »byl jsem povýšen, nadšen vítězstvím, ty však mne srážíš svým příchodem, neboť ztratím tebe a ztratím i potomstvo«. Jefte, od příbuzných pronásledován, měl ve své dceři zajisté radost a útěchu. Nyní však vidí, že i ona jest mezi těmi, kteří ho trápí; proto tak zvolal (Lagrange, »Le livre de Juges«, 205). Otevřel jsem totiž ústa svá k Hospodinu, učiniv slavný slib, a nemohu jinak učiniti —; podobně Am 1³ a jinde. Jefte již lituje, že se nemůže vyhnouti obětování své dcery.*

36. *A ona mu odpověděla: Otče můj, otevřel-lis ústa svá k Hospodinu, učin mi,*

36. *A odpověděla jemu: Otče můj, otevřel jsi ústa svá k Jahve, učin mi tak,*

co jsi slíbil, když popřána tobě msta a vítězství nad tvými nepřáteli.

jak vyšlo z tvých úst, když ti dal Jahve pomstu nad tvými nepřáteli, nad syny 'Ammónovými.

37. A řekla otcí: Jen toho mi popřej, oč prosím: Propusť mne, abych mohla po dva měsíce choditi po horách a oplakati se svými družkami své panenství.

37. A řekla otcí svému: Povoleno mi budiž toto: popusť mi dva měsíce, abych chodila a sestupovala po horách a oplakávala své panenství, já a mé družky.

36. Otče můj . . . učiň mi, co jsi slíbil —; něžně volá: Otče můj! a odhodlaně dí: učiň mi tak, jak vyšlo z tvých úst (dle hebr.) —; slib, dané slovo dlužno vyplniti, vždyť popřána tobě msta a vítězství nad tvými nepřáteli! Jak to seznala, vypravováno není; buď se sama domyslíla toho, co otec její zaslibil a čeho se tak velice ulekl, anebo jí to otec sdělil.

37. Propusť mne, abych mohla po dva měsíce choditi po horách a oplakati se svými družkami své panenství —; prosí, aby odložil na čas zaslibenou obět, a toho času chce použití a sestupovati po horách (Lagrange: pobíhati po horách), na pahorcích, jež byly níže Mazfa (snad vzhledem k domovu řečeno), a tam oplakávati s družkami své panenské mládí, které bude nyní obětováno. Ztrátu života bude tím více oplakávati, protože nezanechává žádného potomka, což bylo neštěstím a hanbou (srovn. Is 47⁹, 49²¹).

34. יְהִידָה jsou bubínky, tamburiny. יְהִידָה, jediná; v některých řeckých překladech ἀγαπήτη, milá, tedy יְהִידָה. Na mužské מִכְנִי bychom očekávali (dle LXX) מִכְנִי, s příponou ženského rodu; podobná záměna rodu, enallage, vyskytá se ještě na šesti místech Písma sv.

35. הִייתָ בְּעֵינַי, jsi z osob, které mi neštěstí přinášejí. LXX A má: ἐμπροσθέντων καὶ σεμνοτάτης, což jest převráceno z ἐμπροσθέντων εἰς ἐμέ: »Ty jsi trnem v mých očích«. Lagrange přidává k עַי ještě (dle LXX) כָּלִיד, otevřel jsem ústa svá o tobě, učinil jsem slib, který se tebe týká; pak se vysvětlí i ἐν ἑμοί verše 36, jakoby tu bylo na místě: »Abi, Otče můj!«, »Abi, jestli o mně jsi otevřel . . .«

37. Lagrange a Zapletal kladou יְהִידָה (od רִיד, budu pobíhati, toulati se — na m. יְהִידָה. K^{et}ib רִידָה jest od רִידָה, q^{ere} רִידָה od רִידָה, jako ve v. 38.

38. *Již on odpověděl: Jdi! A propustil ji na dva měsíce. A ona odešla s družkami svými a oplakávala své panenství na horách.*

39. *A když přešly dva měsíce, vrátila se k svému otci, a učinil jí, jak byl slíbil, (jí) která nepoznala muže.*

Odtud zobecněl zvyk v Israeli,

40. *že se po ročním oběhu scházely dcery israelské a oplakávaly dceru Jefte Galaadity po čtyři dny.*

38. *A řekl: Jdi! a propustil ji na dva měsíce. A ona šla s družkami svými a oplakávala své panenství na horách.*

39. *A ku konci dvou měsíců vrátila se k svému otci, a vyplnil na ní svůj slib, který zaslíbil; a ona nepoznala muže.*

A stalo se obyčejem v Israeli,

40. *že vycházely rok co rok dcery israelské oplakávali dceru Jiftahovu po čtyři dny v roce.*

38. Jefte povoluje její prosbě, a po dvou měsících, když se navrátila,

39. *učinil jí tak, jak byl slíbil* —; slíbil dle v. ³¹, že „bude náležeti Jahvovi, a obětovati budu (jej) v obět zápalnou“. Dle svého slibu ji též obětoval na oltáři. *Kterážto nepoznala muže* —; nebyla provdanou, jest vedlejší okolnost, pro kterouž byla smrt její tím bolestnější, obět její tím větší. Proto, že ona zemřela v mládí jako panna, *zobecněl zvyk v Israeli,*

40. *že se po ročním oběhu* (rok co rok — hebr.) *scházely dcery israelské a oplakávaly dceru Jefte* —; ctily vzpomínku žalu a smrti dcery Jeftovy (v. ³⁸) a oslavovaly její památku, konajíce ji nikoli na jednom místě, ale v každém místě o sobě.

39. *לֹא יָדְעָה* není výsledkem předchozí věty, nýbrž větou samostatnou; kdyby byla výsledkem, stačilo by *וְכֵן*, a nebylo by třeba osobního zájmena.

Výklad o skutečné oběti podporují nejstarší židovští exegeté, Jos. Flavius i aramejský překlad. Ti, kdož vykládají, že Jefte chtěl to, co mu přijde vstříc, buď Jahve věnovati, a neb obětovati v obět zápalnou, hledí znění těchto versů vysvětliti tak, že dcera Jeftova (kterou Jos. Flavius zove Seilam), oplakávala, že jí bude žiti beze sňatku, a zůstavši pak na živu obětovala se službě Páně. Starý zákon nepodává nám však zřejmých a jasných důkazů (Lv 27 ¹⁻⁶, Ex 38 ⁸, 1 Kr 2 ²²), že by se byly panny zasvěcovaly službě Boží.

Panenství nebylo u Israelitů považováno za dokonalost. Slibem nazirejských se k němu nezarazovali, neboť nazireové Samuel i Samson měli manželky. Kdyby byla dcera Jeftova zůstala na živu, nebylo jí třeba zvláště po dva měsíce truchliti; mohl by pak oplakávat panenství svoje po celý život. Zůstati bez sňatku, zřici se požehnání, jež potomstvu bylo přislíbeno, bylo ovšem velikou obětí, ne však v takové míře, aby se Bohu více líbila než něco jiného. Jefte věděl, že ztrácí jedinou dceru, ale byl toho mínění, že jest mu slib naprosto vyplniti. Pismo skutku Jeftova nekárá, poněvadž ani jinde, ani při těžkých hříších (Gn 38), úsudku žádného nepřičiňuje. Jefte jest veleben (1 Kr 12¹¹) pro vítězství vedle Jerubaala, Baraka a Samuela; v Sir 46¹⁴ jest chválena poslušnost soudců, »jejichž památka buď k požehnání«. V Hebr 11³²⁻³⁴ jest Jefte též jmenován, a uvedeny krásné skutky a činy soudcův. Tím není chváleno, že takový slib učinil, ani není veleben proto, že slib svůj splnil (Zapletal, »Das Gelübde Jephtas« v »Alttestamentliches«, str. 95—8.). Ti, kdož vykládali obět Jeftovu v duchovním smyslu, dobře si byli vědomi, že se oběti lidské Mojžíšovu zákonu protivily; bylo jim proto vykládati jasná slova Písma uměle a strojeně.

Kdož vidí v bibli mythy, srovnávají událost tuto s obětí Ifigenie Agamemnonem (i ve jméně spatřují podobnost: *Ἰεφτα γενεῖα*), při níž však Diana podložila laň; jiní ukazují k tomu, že i Idomeneus, král Krefanů, Neptunovi podobný slib učinil a syna svého za obět přinesl aneb přinést chtěl; lid prý ho pak pro ukrutnost tuto vyhnal. Ukazují též na truchlivé památky Adonise či Tammuza (Ez 8¹⁴), Hadadrimmona v Megiddo (Zach 12¹¹). V Laodicaei na fenickém pobřeží a jinde dívky oslavovaly Artemidu pro její panenství. — I jiné události biblické vykazují jakousi podobnost a shodu s některými příběhy řeckými neb římskými, avšak tím není dokázáno, že by děje Jeftovy nebyly historickými. Co na řeckém mythu jest pravdy, to známo není, poněvadž tam báje velmi bujně rostly. Děj dcery Jeftovy se od nich značně odchyluje, a vyказuje určité údaje osob, doby i místa; jeví tedy historičnost.

40. *לַתְּנִיתָ, θογηνῖν*, aramejský *לִנְחָנָה*, ad lamentandum, ut plangant, aby oplakávaly, jest ve všech starých překladech. *תְּנִיתָ* (Klostermann *לִנְחָנָה*, opěvovati) významu oslavovati, velebiti (5¹¹), — dle jiných docházeti, těšiti — na tomto místě míti nemůže. Někteří mínili, že se uzavřela lidem, a že jen čtyři dny v roce byla navštěvována svými družkami; Clericus (Leclerc): stala se služebnicí nejvyššího kněze, mlela pšenici ku posvátným chlebům, šila oděvy a p. Výklady ty nemají však v Písmě žádného podkladu.

Hlava 12.

Efraimští překročili řeku a stěžovali si, že jich Jefte hned na počátku boje s Ammonity nepovolal. Jefte odpovídá, že byli povoláni ku pomoci a nepřišli; nyní pak, když sám porazil Ammonity, má snad bojovati s Efraimem? (v. 1-3). Shromáždívá muže galaadské, porazil a zahnal Efraimity, kteří byli na útěku schytáni při brodu jordanším, po řeči poznání a ubíjení (v. 4-6). Jefte byl soudcem Israele po šest let. Když zemřel, byl pochován v Galaadu.

Událost kmene Efraimova podobá se oné v 8 1-3; i tam Efraimští horlili proti Gedeonovi proto, že jich nepovolal ihned na počátku boje. Gedeon však svou mírnou a pokornou odpovědí je upokojil, tak že nedošlo k žádnému boji. Zde došlo k boji, v němž byli Efraimští poraženi a potřeni.

Pravost a historickou platnost této události uznávají — aspoň po většině — i novější kritikové. Věc jest prostě vypravována, a jeví zvláštní původní ráz. Efraimité neviděli rádi samostatného vystupování bratrského kmene; záviděli mu štěstí, žárlíce asi na svoje domnělé prvenství. Lid israelský byl tehdy ovšem ještě velmi vzdálen jednoty a pospolitosti.

Podobnost 12 1-6 s 8 1-3 nedokazuje, že jedno z těchto vypravování by bylo líčeným a nepravým; Efraimští byli hrdí a učinili rozbroj i za Gedeona i za Jefte. Kdož neuznává pravosti jednoho z obou těchto líčení, nejsou ve shodě; jedni tvrdí, že jest 12 1-6 psáno dle 8 1-3, jiní zase opak toho. Doba této druhé události není arcí přesně vymezena. Dle 11 34 byl Jefte ve svém domově; propustil — jak můžeme z 12 4 souditi — své bojovníky, ano již i dva měsíce (11 39) uplynuly, nežli se Efraimští dostavili. Proto soudí Wellhausen, že jest vypravování 12 1-6 pozdním přídavkem, uváděje, že jest událost tato příliš pozdě položena, že Efraimité o pomoc žádání nebyli (čemuž však odporuje 12 2). — Vše, co jest tu vypravováno, mohlo se státi v oněch dvou měsících (11 39), a jest zapsáno teprve po hl. 11, poněvadž chtěl pisatel nejdříve podati vše o Jeftově slibu. Nežádal-li Jefte pomoci od Efraimských, mohli o ni před ním žádati starší Galaadu, a proto není o tom ve hl. 11. více žádné zmínky. Lagrange má za to, že jest tato část psána jiným pisatelem než ono vypravování o Jeftově slibu, a připisuje ji (jako 8 1-3) Jahvistovi.

Vulgata :

1. *Tu pak vzniklo v Efraimu povstání; neboť předsedše k severu řekli Jeftovi: Proč jsi nechtěl, jda do boje proti synům Ammonovým, nás zavolati, abychom táhli s tebou? Proto zapálíme tvůj dům (nad tebou).*

Hebrejský text :

1. *A shromáždili se muži Efrajim a přešli do Zafónu, a řekli Jiftahovi: Proč jsi přešel do boje proti synům 'Ammónovým a nás jsi nezavolal, abychom šli s tebou? Zapálíme ti tvůj dům nad tebou.*

1. *Tu pak vzniklo v Efraimu povstání* —; povstání, vzbouření by mohlo býti toliko proti Jeftovi. Správněji však v hebr.: *a shromáždili se mužové Efrajim. Předsedše k severu* —; jasněji v hebr.: *a přešli do Zafónu*, místa v Galaadu, které leželo ve východním pohoří jordanském. Totéž místo jmenuje Jos 13²⁷. Bylo přeloženo »k severu«, poněvadž Zafón znamená »sever«; tato poloha se však sem nehodí. Dle poznámky jerusalemského Talmudu stála osada tato tam, kde bylo později místo 'Amāthō neb Amathūs, ležící severně od Jabboku při ústí er-Ružibu (nynější Amathe). *Řekli Jeftovi: Proč jsi nechtěl, jda do boje proti synům Ammonovým, nás zavolati?* hebr.: *proč jsi ... nás nezavolal* —; z těchže příčin, pro něž i proti Gedeonovi vystoupili (8¹), činí nyní výtku Jeftovi. Přáli si asi míti aspoň mezi severními kmeny prvenství a nadvládu a vedení v boji. *Proto zapálíme tvůj dům*, (v hebr. přidáno: *nad tebou*) —; připojili hned hrozbu (14¹⁵, 15⁶). Podobné rčení též 9⁴⁹, 3 Kr 16¹⁸.

1. צפונה v LXX A a j. nepřeloženo: Σεφενα, Itala Sephin, v B a ve starých překladech Aqily, Symmacha a Theodotiona: ες βορρην, syrohexaplární: lasfina, pešittá: garb, já, »na sever«. Efraimští přešli Jordán, neboť Jefte bydlil v Galaadu ve kmeni Manassově. — הציף bývá vázáno buď s פה, ve smyslu »dát něco do ohně«, nebo s ע, »podložit oheň pod něco«; rčení: »nad tebou« v uvedených místech jest jasno.

2. *Jimž on odpověděl: Byla mně i lidu mému prudká půtka proti synům Ammonovým, a volal jsem vás, abyste mi pomoci přispěli, a nechtěli jste.*

2. *A řekl jim Jiftah: V půtce jsem byl já i můj lid, a synové 'Ammónovi náramně* (řecký př.: Já i lid můj jsme se utkali v půtce, a 'Ammonité nás utiskli velmi); *a volal jsem vás, a nevysvobodili jste mne z ruky jejich.*

3. *Vida to, položil jsem duši svou do svých rukou, a táhl jsem proti synům Ammonovým, a vydal je Hospodin do mých rukou. Čím jsem zasloužil, abyste proti mně v boj povstali?*

3. *A viděl jsem, že mi pomoci nechceš, (LXX B: že tu není pomocníka), tu položil jsem život svůj do své ruky, a táhl jsem proti synům 'Ammônovým, a Jakve je dal do mé ruky. A proč jste tohoto dne vystoupili proti mně, abyste se mnou bojovali?*

2. *Byla mně i lidu mému prudká půtka proti synům Ammonovým* —; v hebr. doslovně: *Muž půtky* (ve smyslu trpném: muž, na něhož se útočí) *jsem byl já i lid můj*, t. j. bylo mně i lidu mému bojovati, brániti se (Jer 15¹⁰), dlouho a mnoho. *A synové Ammonovi náramně* —; sloveso zde vypadlo, lze však je snadno doplniti z řeckého: *nás utiskli. Volal jsem vás, abyste mi pomoci přispěli, a nechtěli jste* —; Jefta mluví ve jménu lidu, s kterým a za který bojoval (11¹²), ve jménu Galaadských, kteří se bez pochyby obrátili ve svých nesnázích o pomoc k vůkolním kmenům, ale Efraim nepomohl — nemá tedy příčiny si stěžovati.

3. *Položil jsem duši svou do svých rukou*, hebr.: *život svůj do své ruky* —; podobně 9¹⁷: odvážil, vydal svůj život, jakoby život svůj v rukou drže, s odvahou v rukou vrhl se do nebezpečí proti nepřítelům (1 Kr 19⁵, 28²¹), jsa nucen bojovati bez jejich pomoci, posily. *Proč jste tohoto dne vystoupili proti mně, abyste se mnou bojovali* — (hebr.); netoliko slovy, hádkou, neboť viděl Jefta, že jsou připraveni vésti s ním boj skutečný.

2. איש ריב, muž půtky, který půtku začíná (Is 41¹¹, Job 31³⁵), i ten, který se brání, je napaden, jako Jefta. Z pravidla opisuje איש přídavné jméno, které vyjadřuje nějakou trvalou vlastnost, jako na př.: איש דברים výmluvný a pod. V LXX B: ἐταρτίουν με σφόδρα (A slovesa nemá); doplniti lze tedy: τίσκλι mne, trápili mne. — דעק s akkusativem: Neh 9²⁸, křičeti na někoho; častěji אל, 3°, Jon 1⁵, tedy אל יכב (hif. 4¹⁰⁻¹³).

3. Dle LXX A Lagarde (οὐκ ἤν οὐ σωζων) vynechává Lagrange γ při איי. Na místě ואישמה možno čístי ואישמה.

4. *Svolav tedy k sobě všechny muže Galaadu, bojoval proti Efraimu; a porazili mužové galaadští Efraima, že řekl: Uprchlíkem jest Galaad z Efraima, a bydlí uprostřed Efraima a Manasse.*

4. *Shromáždil tedy Jiftah všechny muže Gil'ádu, a bojoval proti Efrajim. A porazili mužové Gil'ádu Efrajim, protože řekli: Unikli jste z Efrajimu, vy Gil'adští, ve středu Efrajimu, ve středu M^enašše. (Řecký př.: že řekli ti, kdož unikli z Efraim: Vy, Galaad, jste ve středu Efraim a ve středu Manasse.)*

4. *Svolav tedy k sobě všechny muže Galaadu* —; stalo se tedy již po ukončení bojů s Ammonity, když byli již bojovníci rozpuštěni. Jefte je svolal, což mohl v oněch nebezpečných dobách zajisté velmi rychle provést. Efraimští byli úplně poraženi; Galaad se na nich vymstil za to, že se mu vysmívali. V čem ten výsměch záležel, není jasno, poněvadž jest znění následujících slov porušeno a poněvadž neznáme dopodrobna dějin obyvatelů galaadských; posměšky takové mívají někdy malichernou příčinu a nepatrný původ. Dle latinského překladu mohli bychom vyložit: *Protože Efraim řekl: Vy Galaadští jste jen uprchlíky z Efraim*, t. j. nejste pravým kmenem, nemáte vlastního údelu, ale trpíme vás mezi Efraimem a Manassem; proto nemáte práva vésti samostatně války. Dle hebrejského by naráželi Efraimští na to, že Gileadští unikli kdysi snad zkáze nebo porážce, a že jsou ve středu Efraimu a ve středu Manasse — že nejsou tudíž příslušníky ani Efraim, ani Manasse. Řecký překlad zachoval ze slov Efraimských pouze druhou větu: *že řekli ti, kdož unikli z Efraim: Vy Galaadští jste ve středu Efraima a ve středu Manasse*; syrohexaplární překlad má tato slova označena hvězdičkou, na znamení, že jsou přejata z jiných překladův.

4. *כִּי אָמַר פְּלִיטִי אֵשׁ* —; Moore míní, že jest opakováno z v. 5 a na nepravé místo položeno, a אֵשׁ že jest přidáno později. — *פְּלִיט* neznamená uprchlíka, zrádce, ale toho, kdo unikl, se zachránil, utekl z bitvy. Lagrange tato slova vynechává.

5. *A obsadili Galaadští brody jordánské, kterými*

5. *A vzal Gil'ád Efrajimu brody Jarděnu; a když ři-*

se měl Efraim navrátiti. A když k nim přišel (četně) utíkající z Efraimu a řekl: Prosím, abyste mi dovolili přejíti, řekli jemu Galaadští: Jsi ty Efratejský? Když řekl: Nejsem,

6. otázali se ho: Rci tedy Šibboleth! což znamená klas. Když odpověděl Šibboleth, nemoha tímže písmenem vyjádřiti »klas«, tu ho ihned chytili a uškrtili při samém brodě jordánském. A padly v oné době z Efraima čtyřicet dva tisíce.

kali utíkající z Efrajimu: Necht' mohu přejíti! tu řekli jemu mužové Gile'ádu: Jsi z Efrajima?, a řekl-li: Nikoli,

6. i řekli jemu: Rci tedy Šibboleth! a řekl: Šibboleth, a nedal pozor (syrský: nemohl), aby vyslovil správně, tu ho popadli a zabili ho při brodech Jarděnu. A padly v oné době z Efrajima čtyřicet a dva tisíce.

5. A obsadili Galaadští brody jordánské, jimiž se měl Efraim navrátiti —; jimiž se mohl vrátiti do sídel svých (viz 3²⁸, 7²⁴). Brody byly při ústí Jabboku a jižněji u Jericha; v letní době bez pochyby i na jiných místech. A když k nim přišel (četně) utíkající z Efraima —; když přišel někdo z Efraimských, kteří četně, jichž mnoho prchalo z boje, a řekl: Prosím, abyste mi dovolili přejíti (hebr. Necht' mohu přejíti! nechte mne přejíti), našel brod osazený nepřítelem. Poněvadž však nemohli Galaadští rozpoznati ho po šatu (nenosili Efraimští, ani bojovníci, zvláštních rouch nebo odznakův, kterými by se lišili od jiných), položili mu otázku: Jsi ty Efratejský? Jsi ty Efraimita? Efraimští ovšem věděli, proč se Galaadští táží; proto zajisté zapírali; řekl-li však kdo: Nejsem, zkoušeli ho Galaadští ještě po řeči.

6. Rci tedy Šibboleth —; i jinde bývá různá výslovnost téže řeči v různých krajích, tak že lze podle výslovnosti rozeznati, odkud mluvící pochází. Efraimští měli dle toho tu zvláštnost, že jim nebylo lze vysloviti hebrejské š tak, jako je vyslovovali druzí kmenové, nanejvýš Galaadští, vyslovujíce je nepochybně svým zvláštním způsobem. Šibboleth, po němž je zkoušeli, znamená »klas«, jak Vulgata připomíná, ale též řeku, »proud« (Ž 68³, Is 27¹²); mohlit ke zkoušce vzíti zajisté i jiné slovo s hláskou š. A řekl:

Šibboleth, a (nedal pozor) nemohl vysloviti správně —; tím poznali jeho původ, že jest Efraimitou, a byl ihned, *při samém brodě*, zaškrcen, zabit. Podobně poznán v Novém zákoně i sv. Petr po výslovnosti galilejské. *A padly v oné době z Efraima čtyřicet dva tisíce* —; na celé výpravě ovšem, tedy v boji i na útěku, počet zajisté velmi značný.

6. Řekové nemají hlásky š; proto snad vyjádřili v překladu slovo שבלל slovem σύνθημα, heslo (LXX). Šibboleth tehdy ovšem jakýmsi heslem bylo. LXX B má σάχως, klas. Syrský opisuje: meřul dlā ghēr meškaḥwā lammallālū hākhānā (že totiž nemohl tak vysloviti); arabský: neboť nemohli Efraimští vysloviti šin. Šibboleth nalezeno v egyptském šbrt-n-gbrj, גבר (viz Burchardt, »Die altkanaanäischen Fremdworte im Aegypten« č. 841). Již v listech Tell-el-Amarnských vyskytuje se Žilu na místě Silu, z čehož lze souditi, že Efraimští tuto výslovnost ve svém kraji již našli, a že ji pak sami převzali. Odchyly od obecné výslovnosti trvají mnohdy v jednom kraji dlouho, a všichni, kdož se tam usazují, je přijímají. Tak Döller, »Geographische und ethnogr. Studien«, str. 24. — לֹא יָדָע znamená v hifil upevniti, zřiditi, připraviti, zde něco dovésti; říditi srdce (1 Kr 23²²), pozor dáti, jak jest ve 12 rukopisech (יָדָע, nedal pozor). Dle syrského a Vulgaty lépe čísti יָדָע, nemohl. — כָּן významem přídavného jména předmětného: správně. — וַהֲרֹג zabiti, porážeti zvířata; ale i o lidech: 3 Kr 18⁴⁰, 4 Kr 10⁷⁻¹⁴.

7. Soudil pak Jefte galaadský Israele šest let, a zemřel a byl pochován ve svém městě Galaadu.

7. A soudil Jiftah Israele šest let, a zemřel Jiftah gilaadský a byl pochován v městech Gil'adu. (syrský: v jednom městě Gil'adu.)

7. Soudil pak Jefte galaadský Israele šest let —; podobně podána zpráva (10²⁻⁵, 12¹⁰⁻¹³⁻¹⁵) o menších soudcích (o Samsonovi 15²⁰). *Israele* značí tu (jako v. 8¹¹⁻¹³) Galaadské. *A jest pochován ve svém městě Galaadu* —; hebr.: v městech Gileadu (LXX A ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ Γαλααδ, B ἐν Γαλααδ) jest nejasné. »Jeho městem« zove se v 11³⁴ Masfa. Jos. Flavius a řecké M jmenují Σεφ neb Σεφε, Sebee, což jest snad pokažené Μαοσηφα; nejspíše byl též pochován ve svém městě Masfa (Lagrange: v Mizpa Gileadu).

7. Jeftova leta čítají někteří s lety menších soudců dohromady (76), a miní, jelikož tento počet ruší chronologii knihy Soudců, že jej dlužno postaviti vedle řady let ostatních soudců, ale nečitati s nimi (viz výše Úvod, str. 14). — גלעד nebylo město (ač by se tak zdálo dle 10¹⁷), nýbrž krajina; dle lat. by stálo v hebr. בעיר. Lagrange sem klade גלעד במצפה בעיר. Midraš vykládá hebr. znění: *v městech Gil'adu* tak, že Jefta umíral malomocenstvím, a když mu odpadávaly údy, že byl každý pochován jinde. Bylo prý to trestem za to, že obětoval svou dceru. Dle jiných chtěla mítí všecka města Gil'adu po části z mrtvoly Jeftovy, a proto prý ji rozdělili a pochovali v městech Gil'adu.

X. Abesan, Ahialon a Abdon.

(12 8-15)

Ani u těchto soudců netřeba vykládati, že by byl Abesan následoval po Jeftovi, Ahialon po Abesanovi a Abdon po Ahialonovi; doba jejich tím, že jsou po sobě jmenováni, ještě určena není.

V. 8.—10. A b e s a n.

8. *Po něm soudil Israele Abesan z Betlema.*

9. *Kterýž měl třicet synův a tolikéž dcer, jež rozevдал ven za manžely, a stejný počet žen vzal svým synům a uvedl do svého domu. Kterýž soudil Israele sedm let.*

10. *A zemřel, a byl pohřben v Betlemě.*

8. *A soudil po něm Israele Ibžán z Bethlehema.*

9. *A měl třicet synův, a třicet dcer vyslal ven, a třicet dcer přivedl svým synům odjinud. A soudil Israele sedm let.*

10. *A zemřel Ibžán, a byl pochován v Bethlehemu.*

8. *Po něm soudil Israele Abesan z Betlema* —; slůvkem: *po něm* (Jeftovi) uvedeny jsou zprávy o těchto dalších, jiných soudcích ve spojení s Jeftem, ač není vyloučeno, že mohli tito soudcové žiti jinde než Jefta, a též v jiných dobách. Jos. Flavius a rabíni vykládali toto místo o Betlemu Judově; spíše však lze mysliti na Bethlehem ve kmeni Zabulon (Jos 19¹⁵), nynější Beit

Laḥm (Bétlāhm), více než míli cesty severozápadně od Nazareta. Kdykoli jest jmenován judský Betlem, vždy při něm stává buď »Juda« neb »Efrata«. Proto již lze se domnívati, že zde o tomto Betlemě řeči není; judský kmen jest jmenován toliko v době Othonielově a Samsonově.

9. *Kterýž měl třicet synův a tolikéž dcer* —; jasněji v hebr.: *a třicet dcer vyslal ven*, totiž do jiných čeledi vyvdal, *a třicet dcer přivedl odjinud* za manželky z jiných kmenů neb čeledi, čímž ukázáno, že rod Abesanův byl velmi četný a že měl pro ony sňatky spojení s mnohými jinými rody. *Kterýž soudil Israele sedm let* —; jako 10².

8. יִצְחָק —; etymologie jména tohoto není známa (v LXX B Ἀβασάν, A Ἑσβών, Jos. Flavius Ἀψάνης). Ti, kdož míní, že pocházel z Betlema Judova, spojují jeho jméno s יִצְחָק, jakoby tento býval soudcem Israele pode jménem יִצְחָק. Tomu však odporuje zmínka o potomstvu Bo'azově v knize Rut.

V. 11.—12. Ahialon.

11. *Po němž nastoupil Ahialon zabulonský, a soudil Israele deset let.*

12. *A zemřel, a byl pohřben v Zabulon.*

11. *A po něm soudil Israele Elón z^ebulůnský, a soudil Israele deset let.*

12. *A zemřel Elón z^ebulůnský, a byl pochován v Ajjālónu v zemi Z^ebulůn.*

11. *Po němž nastoupil Ahialon* —; hebr. *soudil Israele Elón z^ebulůnský*. Dle Gn 46¹⁴ jest Elón, Z^ebulůnův syn (Nm 26²⁶ LXX B Ἀλλών), zakladatelem čeledi (mišpahā) Elonitův; z této čeledi byl soudce Elón (LXX B Αἰλών, A Αἰλόν, v latinském Ahialon). Elon i Ajjalon mají v hebrejském stejný počet hlásek, proto z úmysla položeno massorety ve v. ¹² jméno ono ve znění druhém: Ajjālón.

12. *A byl pohřben v Zabulon* —; zpráva ze všech nejstručnější. Řecký překlad má totéž jméno: ἐτάφη ἐν Αἰλώμ (A: Αἰλεῖμ) ἐν γῇ Ζαβουλων. Misto Elon v Zabulonůu známo není.

11. יִצְחָק znamená d u b. — יִצְחָק bylo též jméno Hittity, jehož dcera byla manželkou Esauovou (Gn 26³⁴, 36². A Ἑλώμ).

12. Misto יִצְחָק (B Αἰλόν) Jos 19⁴³ bylo z pohraničních měst kmene Danova; s naším nikterak nesouvisí. L a g r a n g e

upozorňuje, že by snad bylo možno mysliti na Abellin, severně od Šef-Amar (?). Strack uvádí tu Maelon z Jos. 19³³, které by bývalo při údolí Halazon, v nynějším Hīrbet Ghallun (Palaestina und Syrien, str. 6).

V. 13.—15. A b d o n.

13. *Po něm soudil Israele Abdon, syn Illelův, faratonský.*

14. *Kterýž měl čtyřicet synův a z nich třicet vnuků, kteří jezdili na sedmdesáti oslátkách. A soudil Israele osm let.*

15. *A zemřel, a byl pohřben ve Faratonu země Efraim, v horách Amalekitův.*

13. *A po něm soudil Israele 'Abdōn, syn Hillēlův, pir'athōnský.*

14. *A měl čtyřicet synův a třicet vnuků, kteří jezdili na sedmdesáti oslích. A soudil Israele osm let.*

15. *A zemřel 'Abdōn, syn Hillēlův, pir'āthōnský, a byl pochován v Pir'āthōnu v zemi Efrajim, v horách Amaleqitův.*

13. 'Abdōn, syn Hillēlův, pir'āthōnský —; Pir'āthōn (Faraton) bylo dle v. 15 v zemi Efraim. Odtamtud pocházel i hrdina Davidův Benaia, 2 Kr 23³⁰, 1 Par 11³¹, 27¹⁴ (i 1 Makk 9⁵⁰). Nyní jest na jeho místě Fer'atá, vzdálené as 10 km jihozápadně od Nablus (někdejšího Sichemu).

14. *Kterýž měl čtyřicet synův* —; podobně svědčí o vážnosti a velké přízni, jako 10⁴.

15. *A byl pohřben ve Faratonu země Efraim, v horách Amalekitův*; není známo, proč by část hor Efraim měla též jméno Amalek. Jedni soudí, že snad tam bývala nejstarší sídla Amalekitů, jiní, že tam v době Soudců byli Amalekité na nějaký čas zatlačeni (viz 5¹⁴).

13. LXX B má Αβδών, Ααβδών υἱὸς Σελλήμ, což zajisté psáno chybně neopatrným čtením. עבדון znamená služebný, servilní. Ewald uvádí jeho jméno ve spojení s Bedanem v 1 Kr 12¹¹, a míní, že tam má býti psáno Abdon; jiní tam navrhuji (dle řeckého a syrského) opravu v Barak. Abdon byl též dle 1 Par 8²³ syn Šašakův, z kmene Benjaminova; jiný (1 Par 8³⁰, 9³⁶) byl synem Jehielovým, a třetí synem Míky z doby Josiášovy.

15. Pir'āthón knihy 1 Makk 9⁵⁰ bychom spíše hledali v Benjaminu. Lagrange mění zakončení takto: »V horách Efraim v zemi Ša'alim«; v některých řeckých rukopisech (M) jest uvedeno: ἐν γῇ Σελλήμ, jako 1 Kr 9⁴ (LXX A Σααλειμ); Amalek by se sem tudíž bylo dostalo z 5¹⁴.

Jos. Flavius připomíná k této stručnosti (ve »Starožitostech žid.« V, 7¹³⁻¹⁵), že neučinil soudce ten ničeho, co by zasloužilo řeči nebo zmínky; Abdon pak prý nevykonal nic skvělého, poněvadž za něho panoval blahobyt.

XI. S a m s o n.

(Hl. 13.—16.)

Samson jest posledním z dvanácti soudců, kteří jsou jmenováni v knize dějin těchto mužův. Poslem Jahvovým bylo předpověděno Samsonovo narození jeho matce i jejímu muži Manuovi. Samson byl »nazirejským« od narození, rostl a měl ducha Jahvova (13. hl.). Uzavřel sňatek s Filištínkou v Timnathu (14. a 15.), a když byla tato i s otcem upálena (15⁷), chodil za jinou Filištínkou v Gaze (16¹⁻³); po té zalíbil si Dalilu v Soreku. Touto oklamán ztratil tělesnou sílu, kterou ho Bůh obdařoval, byl pak Filištíny jat, oslepen a zotročen. Když cítil, že se mu opět vrátila jeho síla, podvrátil o velikém svátku dva sloupy Dagonova chrámu; tím byl chrám zbořen, a Samson zahynul i s Filištíny, kteří byli ve chrámě.

Děje Samsonovy liší se značně, ano úplně od dějův ostatních soudcův. »Soudcem« byl Samson v tom významu, že byl nepřátelům Israelovým hrozným jako Soudcové. Jeho mládí padá v dobu, kdy byli Israelité v poddanství; Filištíné byli jejich pány, a Israelité se jich obávali tak, že jim Samsona, který je chránil, bez odporu vydali (15¹¹). Ostatní soudcové byli vůdci lidu, jímž zaháněli nepřitele; Samson podniká své činy samoten, v zázračné síle, kterou má a cítí ve svém těle. Působí Filištínům mnohou škodu, zabije četné muže jejich, ukazuje Israelitům, že se lze panství Filištínův opřít, že k tomu i Jahve pomáhá — a »počiná tak vysvobozovati Israele z rukou Filištínův« (13⁶; z metrických příčin soudí Zapletal, že byla tato slova později přidána). Činy jeho dějí se v omezeném kraji; působí také jen krátkou řadu let. Podnět k činům zavdává jeho náklonnost ke třem filištínským ženám.

Údaje jak zeměpisné tak i historické dokazují dostatečně, že se jedná o skutečnou osobu, o reka nikoliv báječného, nýbrž historicky pravého.

Celé vypravování jeví se býti jednotným. Hlava 14. psána na základě zpráv hl. 13.; hl. 16. shoduje se se zprávami hl. 13. Ve všech částech shledáváme tentýž sloh a výrazy podobné slovům Pentateuchu (Jahvistovi); toto lze vysvětliti nápodobením a tím, že byl Pentateuch v paměti pisatelově. Mohly býti psány a složeny jedním pisatelem (Samuelem). Redaktoru jakémus přičítá Oettli pouze 13¹, 15²⁰ a poslední slova 16³¹. Budde připisuje hl. 13 Jahvistovi. — Nevíme ovšem, byl-li Samuel Samsonovým souvěkovcem, aneb žil-li teprve v době pozdější.

Vypravování jest do jisté míry básnické. Parallelismy a rým jsou v 13^{14. 23}, 14^{14. 16. 18}, 15^{3. 7. 14. 16. 18}, 16^{6. 7. 9. 17. 23. 24. 28. 30}. Zapletal (»Der biblische Samson« 1906, str. 11) míní, že jsou veškerý řeči ve verších (verše o dvojím zdvihu jsou: 13^{3 nn. 6 nn. 10. 17. 22. 23}, 14^{2. 3 b. 12. 15. 16. 18}, 15^{2. 7. 11-13. 16}, 16^{6. 7. 10. 11. 13. 15. 17. 18. 25. 24. 26}, o trojím zdvihu: 14^{3 a. 14}, 15^{3. 10 b. 18}, 16^{9. 28}; mimo to ještě porůznu izolované verše o trojím zdvihu, a tristicha o dvojím zdvihu). V líčení dějů Samsonových jeví se též povaha lidového vypravování, jakéhosi lidového eposu. Snad byl tu zpracován Samsonův život na základě lidového vypravování. Odtud vysvětlí se satyra, s jakou se tu o nepřátelech Israelitův, o Filištinech, vypravuje: jsou bázliví, nechápaví, neprozřetelní, a hynou i se svým bůžkem o jeho slavnosti.

Činy Samsonovy jsou vypravovány prostě a nejsou snad složeny za tím úmyslem, aby báječnému reku byly připsány činy v nějakém posvátném počtu — ať již 5 (Ewald), neb 12 (Bertheau), nebo 6, aneb 7. Uvedených velikých činů jest v dějích Samsonových jedenáct. Je-li ovšem zaznamenáno vše, co Samson proti nepřátelům vykonal, nevíme. Jeho činy jsou neobyčejné, ale vždy možné, a vypravování o nich jeví se věrohodným.

Roskoff, Steinthal, Goldziher, Braun, Schultz, Stahn a j. srovnávají Samsona s Herkulem; odvolávají se i na pohanské jméno Samsonovo (od שמש slunce), i na tu okolnost, že jeho činy jsou podobny báječným (12) dílům Herkulovým. Samson by byl dle toho výkladu bohem slunce, jeho vlasy by byly paprsky sluneční, lev by připomínal zvířetník, lišky s ohněm by značily zkázu obilní (římské robigalia, 25. dubna), roj včel ve lvu by značil hojnost

medu, když je slunce ve znamení lva, Samson by byl Herakles, Dalila pak Omfale. — Tamní včely nemohou však dávat i ve dnech psích mnoho medu, neboť není květův. V báji jest vztah k přírodním zjevům patrný, u Samsona však jest vše dějinně určeno; nelze také herkulovskou báji v dějích Samsonových celou nalézt.

Hlava 13.

Samsonovo narození a mládí.

Anděl Boží ukázal se ženě Danity Manue, a předpověděl jí syna, který bude nazirejským a počne osvobozovati Israele od Filištinův (v. 1-7). Na prosbu Manuovu objevil se anděl ještě jednou (v. 8-14), a vystoupil v plameni oltářní oběti k nebi (v. 15-23). Samson se narodil, a měl ducha Božího (v. 24-25).

Tato část jest jaksi úvodem k hlavám následujícím. V ní obsažen důvod, proč mohl mít Samson takovou sílu, jaká se jevila při jeho následujících činech: byl Bohu zasvěcen, byl nazirejským od narození. Proto odkazuje následující vypravování o Samsonových činech často ke zprávám hl. 13.

Vulgata:

Hebrejský text:

1. *A synové israelští činili opět zlé před obličejem Hospodinovým, který je vydal do rukou Filištínských za čtyřicet let.*

1. *A synové israelští opět činili, co bylo zlé v očích Jahve, a dal je Jahve do ruky Pelištím za čtyřicet let.*

1. Spisovatel počíná vypravování o utiskování se strany Filištinův obvyklým způsobem, jako 3¹², 4¹ a j. *Filištiné*, Pelištím, jsou jmenováni mezi nepřáteli Israele již 3³ (též 10⁷), a byli, jak i jméno jejich se vykládá, přistěhovalci (dle Am. 9⁷, Dt 2²³ a Jer 47⁴) z ostrova Kaftor, snad z Krety. Krátce před dobou králů podmanili sobě kraj Judův i kraj Efraim (dle 1 Kr 4), ano dostali se i do severní, veliké roviny (1 Kr 31). V zemi, kterou obsadili, bylo pět měst, jež se častěji spolu jmenují: Gaza, Azot, Askalon, Gath a Akkaron; každé toto město mělo svého vládce, který byl i vojevůdcem. *Za čtyřicet let* — utiskovali, loupili Filištiné jižní kmeny israelské, nikoli celý Israel. Podobně udána doba utiskování Israelských 3⁸ osmi lety, 3¹⁴ osmnácti lety (i 10⁸) a j.

Verš tento, jímž se vypravování zařazuje do knihy Soudců, jest přepisován redaktorovi.

1. פְּלִשְׁתִּים —; v assyr. Palastu a Pilistu, v egypt. Purasati neb Pulasati, v LXX Φυλιστιειμ neb i Φιλιस्τειμ, jindy překládáno ἀλλόφυλοι, u Is 9¹² i Ἕλληνες. Z Παλαιστῖνοι, jak u Jos. Flavia, pochází jméno Παλαιστίνη. Dle egyptských pramenů přišli Filištiné z Keftó, což může značiti kraje Malé Asie, ale též ostrovy, i Řecko, a spolu též Kretu. Za Ramsesa III. učinili totiž Filištiné vpád do Egypta, byli pak s jinými ještě kmeny poraženi (1220?), a určena jim stálá sídla (byla jim asi ponechána ona sídla, která již měli). Lagrange pronáší mínění, že to nebyl ani zvláštní národ, nýbrž pouze sdružení dobrodruhů s rodinami, kteří se dostali na toto pobřeží a usadili se tu. Snad se sem Filištiné stěhovali vícekrát; usazení jejich za Ramsesa III. nebylo asi prvním. — Ethiopské »falasa« značí »putovati«; dle toho by jméno Filištinů znamenalo: »putující«. Hitzig spojoval jméno toto s Pelasgy (valaxa = bílým býti), a vykládal je »bíli«, na rozdíl od »rudých«, totiž Feničanův. Jiní vykládají פְּלִשְׁתִּים přehláskou z פְּלִשְׁ, t. j. nížina, Šefela. (O Filištiněch viz Döller, »Geograph. und ethnographische Studien zum III. und IV. Bd. der Könige«, str. 91—97.)

2. *Byl pak jakýsi muž ze Saraa a z pokolení Dan, jménem Manue, který měl manželku neplodnou.*

3. *Tétó zjevil se anděl Hospodinův a řekl jí: Neplodnou jsi a bez dětí, ale počneš a porodíš syna.*

2. *A byl jeden muž ze Zor'á, z příbuzenstva Danitův, a jeho jméno Mano^{ah}, a jeho manželka byla neplodná a nerodila.*

3. *A ukázal se posel Jahve ženě té a řekl jí :
Hle, jsi neplodnou
A nerodila's; —
Máš však počítí a
Poroditi syna!*

2. *Byl pak jakýsi muž ze Saraa* —; místo Saraa, hebr. Zor'á. Zare'á jest město v rovině Sefela; v Sdc 16³¹, 18^{2-8. 11} jmenováno spolu s Eštā'ól. Náleželo dle Jos 19⁴¹ Danitům, dle 15³³ však kmeni Judovu; od Judských osazeno po vyhnanství (Neh 11²⁹). Odtud vyšli Danité, aspoň část jich, a stěhovali se k severu, k pramenům jordánským. Jest uvedeno již v deskách Tell-el-Amarnských: Zarḥa. Nyní se na tom místě nalézá malá vesnice Šar'a, proti

Betšemeši ('Ain Šems) na svahu. Místo to bylo vystaveno nájezdům Filištinův. *Z pokolení Dan* —; zde jmenováno »pokolení, příbuzenstvo« Dan, ač 18¹⁻³⁰ je jmenuje »kmenem«. Danité byli Amorrhejskými vytlačeni do hor, a měli svoje prvá sídla mezi kmenem Efraim a Juda. Pokolení toto čítalo (dle Num 1³⁹, 26⁴³) šedesát tisíc bojovných mužů, bylo však přece vždy méně četným ostatních kmenův. *Jménem Manue* —; Manôšh (znamená: »pokoj«, »místo pokoje«) jmenován toliko v této části. *Který měl manželku neplodnou* —; jako se jiní proroci a velcí mužové narodili z matek zprvu neplodných (Izák, Josef, Samuel, sv. Jan Křt.), tak mělo býti i u Samsona. Dítka takové matky bylo v plném smyslu darem Božím, a jeho narození znamením, že jest Bohem ke zvláštním věcem určeno.

3. *Zjevil se anděl Hospodinův* —; hebr. *mal'akh Jahve*. Posel Jahve, kterýž se zjevil podobně jako za Gedeona (6¹¹), měl podobu lidskou, neboť jej v. 6⁶ jmenuje »mužem Božím«, a teprve, když zase zmizel, poznali, že to byl posel Boží (v. 21). *Počneš a porodíš syna* —; opakováno ve v. 5.

2. *Zar'a* jest 15 km. od Jerusalema na západ; nynější osada Šar'a leží před nádražím Deir-Abân. — מִשְׁפָּחָה. »pokolení«; z mišpahôth sestával »kmen«, k mišpahá pak náleželo několik rodin. Dan měl (dle Gn 46²³, Nm 26⁴²) pouze jediného syna. Lid Zar'a byl z polovice מְנַחֵם, 1 Par 2⁵⁴. Viz Strack, »Palaestina und Syrien«, pod heslem Zarea a Esthaol, str. 164 a 57.

3. LXX B nevyjadřuje מִכָּל, ale toliko καὶ συλλήμνη νόον. Mal'akh Jahve (6¹¹) ukazuje na protivu: Neplodná a bezdětek — a požehnaná matka. — V překladu z hebr. upraveno znění řeči přímých dle veršův u Zapletala, »Der biblische Samson«.

4. *Protož se vystříhej, abys nepila vína ani opojného nápoje, a nejedla nic nečistého.*

4. *A nyní (vystříhejš se,) nepij Vína ani opojného nápoje, A nejez Nečistého nic!*

4. Matka Samsonova nebyla sice nazirejskou, ale aby byl Samson od svého početí Bohu zasvěcen, proto přikazuje posel Jahvův matce, aby se zdržovala všeho, co bylo nazirejským dle Nm 6³ zapověděno. Příkaz ten vztahoval se nepochybně k době od početí dítěte a trval, pokud matka dítě kojila. *Abys nepila*

vína ani opojného nápoje —; hebr. šekhar znamená někdy víno, jindy nápoj opojný různého druhu. Mohli bychom tímto jménem označiti ovocné víno, jež dle Pis 8^a připraveno bylo z granátových jablek, též (jak sv. Jeronym podotýká) z obilí, z datlí nebo jiného palmového ovoce. U Arabů značí podobné pojmenování palmové víno. *A nejedla nic nečistého* —; nečistým bylo v šem Israelitům maso některých druhů zvířat, maso zardoušených a roztrhaných zvířat a pod. (Dt 14, Lv 11). Nazirejským bylo zapovězeným a snad tedy též nečistým vše, co z vína bylo vytlačeno, hrozný zelené i suché (Nm 6^a). Nazireát Samsonův byl tedy zcela zvláštního rázu; jindy toho od matky nazirejcovy žádáno nebylo.

5. *Neboť počneš a porodíš syna, jehož hlavy se břitva nedotkne; bude totiž nazarejským Božím od svého dětství a od matčina lůna, a počne osvobozovati Israele z ruky Filištínských.*

6. *Když pak přišla k svému manželovi, řekla jemu: Muž Boží ke mně přišel, mající obličej andělský, velmi hrozný. A když jsem se tázala, kdo by byl a odkud by byl přišel a jakým jménem by se nazýval, nechťel mi říci.*

5. *Neboť hle, ty počneš
A syna porodíš
Nůžky nemají vstoupiti
Na hlavu jeho;
Neboť zaslíbeným Bohu
(Hoch ten) býti má od lůna,
A vysvobozovati počne
Israele z moci Pelištím.*

6. *A přišla žena, a pravila
muži svému, řkouc:
Muž Boží
Přišel ke mně;
Jeho vzezření,
Jako Boží vzezření,
(Velmi hrozný,
A já jsem se ho neotázala,
Odkudže by byl,
Ani svého jména
Neoznámil mi.*

5. *Počneš a porodíš syna* —; stejně řečeno Gn 16¹¹ a Is 7¹⁴. V hebr. jest přítomný čas: počínáš a rodíš, při »hle!« významem nejbližší budoucnosti. *Jehož hlavy se břitva nedotkne* —; vlasy, kštice bude znamením posvěcení Samsonova, spolu pak znamením jeho síly (16¹⁷). Podobně Nm 6⁵, 1 Kr 1¹¹. *Bude totiž nazarejským Božím od svého dětství* —; nazirejský, ἐξάρμενος, ἡγιασμένος, »Bohu zaslíbený«. Obvyčejně zasliboval se

Israelita Bohu jen na nějakou dobu, po níž přinesl obět a spálil svou kšticí; tímto slibem chtěli se totiž Israelité vzdáliti cizích, kananejských mravův a zachovati starou jednoduchost otcův. Samson jest nejstarším toho příkladem; měl však býti nazirejským po celý svůj život, neměl stříhati svých vlasů nikdy. Semité nechávali si růsti vlas, když učinili válečný slib (Zapletal, »Der bibl. Samson«, 57). Anděl Boží nepředpovídá svými slovy budoucnosti, že se totiž hlavy Samsonovy nůžky nikdy nedotknou, ale udává, co se státi nemá. Nazirejským zakázáno podobně, jako Samsonově matce, by nepili vína; totéž zapověděno i kněžím po čas bohoslužby (Lev 10⁹, Ezech 44²¹). Dále bylo se jim chrániti znečištění, mrtvolou způsobeného; tohoto však Samson nezachovával, poněvadž byl povolán k tomu, aby potíral nepřátele. *A počne osvobozovati Israele z ruky Filištinských* —; dle hebr. doslovně: *bude první v osvobozování*, jako Sdc 13²⁵, 16¹⁹⁻²², 4 Kr 10³². Spisovatel mohl míti při tom na mysli pokračování boje proti Filištinským, jež se dělo v době Saulově; nemínil tím však říci, že by byl Samson osvobození toho nedokonal.

6. *Muž Boží* —, znamená jako jinde obyčejně proroka Božího; proto se matka Samsonova domnívala, že viděla proroka. *Mající obličej andělský*, v hebr.: *jeho vzezření jako vzezření Boží, velmi hrozná* —; jako Gn 28¹⁷, Ex 34¹⁰, Ž 98³, Job a j., vzbuzovalo zjevení úctu a spolu hrůzu.

5. הָרָה s הֵרָה, *ejhle!* —; s partic. má význam budoucího času (futurum instans). — יָגִיד jest participium řídkého tvaru (Gn 16¹¹). — מִירָה, *nůžky*, dle překladů *břitva*, nevstoupí na jeho hlavu —: snad znamení neporušené přirozenosti. נִזִּיר zdržoval se všeho znečištění; mrtvolou (Nm 6⁶) se však bojovný rek neznečistil, anebo se ho aspoň tento příkaz netýkal. מִן הַבֵּטָן, zasvěcen byl od narození (od lůna matčina) až do dne své smrti (v. 7). Poslední slova »a počne osvobozovati...« tvoří v hebrejském textu distichon o šesterém zdvihu, čímž se liší od ostatních veršů, které mají pouze 2+2 zdvihy; proto míní Zapletal (l. c. str. 57), že jsou předavkem poradatelovým.

6. אִישׁ אֱלֹהִים není určeno, ač má אֱלֹהִים člen. Dle jiných vynechává i Zapletal מְלֹאךְ, a čte: *vzezření Boží*; »velmi hrozná« bylo by dle toho pozdější vysvětlivkou. LXX a Vulgata nemají záporu: *a neotázala jsem se ho*; Lagrange

vynechává proto וְלֵאמֹר, a poznamenává, že jest na východě zvykem tázati se po místě, odkud kdo přichází a kam jde, ale nikoliv po jméně.

7. *Ale odpověděl toto: Ejhle počneš a porodíš syna; chraň se, abys nepila vína ani opojného nápoje, a abys nepožívala nic nečistého. Hoch totiž bude nazirejským Božím od svého dětství, od lůna své matky až do dne své smrti.*

7. *A řekl mi: Hle, počneš, Syna porodíš! Však nyní nepij Vína ani opojného nápoje, A nejez Nečistého nic! Neboť zaslíbeným Božím Bude on od lůna (hoch ten) Až do dne své smrti!*

7. Žena opakuje svému muži slova posla Božího, vynechává však tu okolnost, že dítě ono počne osvobozovati Israele, a přidává, že bude nazirejským až do dne své smrti, což ostatně již ve v. 5 spolu jest obsaženo. — Nazirejským měl býti Samson zajisté proto, aby byl dokonalejším a mohl vykonávati, k čemu ho Bůh ustanovil. Nazireátem nedosáhl ihned svatosti, nebyl tedy posvěcen v lůně matčině, neboť *od lůna své matky* položeno paralelně a se stejným významem, jako: *od svého dětství*.

8. *Modlil se tedy Manue k Hospodinu a řekl: Prosím, Hospodine, aby muž Boží, jehož jsi poslal, přišel opět a poučil nás, co bychom měli činiti s pacholíkem, který se má naroditi!*

8. *A modlil se Mano^{ah} k Jahve a řekl: Prosím, Pane! Muž ten Boží, Jehož jsi nám poslal, Nechať přijde opět k nám, a Ukáže co činit máme S pacholíkem, jenž se narodí!*

8. Manue věřil zajisté své manželce, že se jí ukázal muž Boží; ale domníval se, že se ho asi na vše, čeho by zachovávat dlužno bylo, nevyptala, a proto z této opatrnosti prosil, aby se muž Boží ukázal jim oběma ještě jednou. Prosba vyplynula ovšem z velké důvěry v Boha.

8. וַיִּקְרָא, jako וַיִּקְרָא, ano i jako מִיָּקְרָא: participium pual, s významem futuri exacti. Zapletal míní, že není הנכר verše 7. pŕi-

vodním; neboť vybývá tu jeden zdvih. Ve v. ⁶ bylo by dle něho původním: "אִישׁ יְהוָה, aneb בִּכְתָב יְהוָה.

9. *A vyslyšel Hospodin prosícího Manue, a anděl Boží se opět zjevil jeho manželce, když seděla na poli. Ale Manue, manžel její, nebyl s ní. Když spatřila anděla,*

10. *pospíšila, a běžela ke svému muži, a zvěstovala mu řkouc: Ejhle, zjevil se mi muž, jehož jsem před tím viděla.*

11. *A vstal a šel za svou ženou, a přišel k muži, řekl jemu: Ty jsi, kterýž jsi mluvil s ženou? A on odpověděl: Já to jsem.*

9. Důležitost povolání Samsonova jeví se v tomto opětém poslání posla Jahvova. *Vyslyšel Hospodin* —; v hebr. nikoli Jahve, ale (zase jako ve v. ⁶) Bůh, *Elohim*.

10. Manue chtěl býti přítomen zjevení muže Božího; proto ho žena spěšně zavolala. *Jehož jsem před tím viděla* —; v hebr. *toho dne*, spíše ve významu jednoho, určitého dne, nebo toho dne, kdy přišel, *onehdy* (jako v překladech).

10. בִּיּוֹם . . . יוֹמָהּ; příslovkové spojení dvou sloves. LXX ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, v onom určitém dni (v. ³), tedy spíše בִּיּוֹם הַהוּא.

12. *Jemuž Manue pravil: Až se tvá řeč naplní, co chceš, aby pacholík činil, anebo čeho se má chrániti?*

9. *A vyslyšel Bůh hlasu Manoahova a posel Boží přišel opět k jeho ženě, když seděla na poli; ale Manoah, její muž, nebyl s ní.*

10. *A běžela žena spěšně, a oznámila svému muži a řekla jemu:*

*Ejhle, zjevil se
Mi zas ten muž,
Jenž onehdy
Byl přišel ke mně.*

11. *A vstal a šel Manoah za svou ženou, a přišel k muži a řekl jemu: Jsi-liž ty ten muž, Jenž mluvil k ženě (mé)? A řekl: Jáť jsem.*

12. *A řekl Manoah: Tehda, v ten čas, Když tvé se splní slovo, Co bude povinností (Vzhledem) pacholíka (Co pro něj úkolem)?*

13. *A řekl anděl Hospodinův k Manuovi: Všeho, o čemž jsem řekl tvé ženě, nechať se zdržuje.*

14. *A ničeho, což pochází z révy, nechať nepožívá, a nepije vína ani opojného nápoje, a neživí se ničím nečistým; a co jsem jemu přikázal, ať naplňuje a zachovává.*

13. *A řekl posel Jahve Manoahovi:*

Ode všeho, jak jsem řekl Ženě tvé, nechť jen se střeží,

14. *A ničeho, co z vinné révy Pochází, ať ona nejí, Vína ani opojného nápoje Ať ani nepije, Ani nečistého nic Ať ona nepožívá, (Nechať všeho dbá, co jsem přikázal)!*

12. Manue chce, aby mu posel Boží opakoval, co byl jeho manželce dle v. ⁴ a ⁵ oznámil; chtěl však dle v. ⁸ též býti sám poučen, co by měli s pacholíkem činiti. K tomu se asi vztahují slova znění hebr.: *co bude povinností* (rozuměj: naší) *ohledně pacholíka, co pro něj úkolem* —; co jest nám činiti před jeho narozením, a co potom? Dle lat. překladu i jiných tázal se však jen, dle čeho se má pachole řídit.

13. *Nechať se zdržuje* —; dle Vulgaty řečeno tak o pacholeti, dle hebr. o matce: *ať se ona vystříhá*. Stejný rozdíl vidíme i v následujícím v. ¹⁴.

14. *A ničeho, což pochází z révy, nechať nepožívá* —; tato záповěď není ve v. ⁴ ani ve v. ⁷, ovšem ale v Nm 6³. Matka má dle hebr. zachovávatí vše, co posel Boží poručil; nemá požívatí ničeho, co z vinné révy pochází, nemá pítí ničeho opojného, aniž požívatí něčeho nečistého.

12. Lagrange navrhuje pouhé עת, Zapletal z metrických přičin אשר בעת ההיא aneb יבא, zkrácená podmíněčná věta. וברך (i v. ¹⁷) v jednotném čísle; dle LXX, syrského, Vulgaty a některých hebrejských rukopisů považuje Zapletal ומעשרה za pouhé vysvětlení, které by ovšem metrum vy- lučovalo.

13. הַשְׂמֵר jest 3. osoba ženského rodu, nikoli 2. osoba, neboť tu by byl imperativ.

14. היין schází v mnohých kodexech LXX. V poslední větě spa- třuje Zapletal pozdější přídavek.

15. *A řekl Manue andělu Hospodinovu: Prosím tě, abys vyhověl mým prosbám: připravíme tobě kůzle kozí.*

16. *Jemuž odpověděl anděl: Bys mne i nutil, nebudu jísti tvého jídla; chceš-li však připravit celotnou oběť, oběťuj to Hospodinu. A nevěděl Manue, že by to byl anděl Hospodinův.*

15. *A řekl Mano^{ah} poslu Jahve:*

*Rádi bychom pozdrželi tebe,
A ti kůzle malé předložili.*

16. *A odpověděl posel Jahve Mano^{ah}ovi:*

*Kdybys mne i zdržel,
Nebudu přec jísti z pokrmu já tvého;
Zápalnou však chceš-li připravit oběť,
Jahve oběťujž to!
Neboť Mano^{ah} nevěděl, že by to byl posel Jahve.*

15. *Prosím tě, abys vyhověl mým prosbám* —; v hebr. *Rádi bychom pozdrželi tebe*, rádi bychom tě zdrželi, abys s námi pojedl, neb u nás přijal pokrmu. *Připravíme tobě kůzle kozí* —; nikoli k oběti, nýbrž k jídlu, jak celá souvislost ukazuje. Domnívali se, že stojí před nimi člověk, prorok, muž Boží. V hebr. řečeno krátce (tak 1 Kr 9²⁴): *předložíme před tebe kůzle* —, jakoby to bylo prosloveno dvojsmyslně (o jídlu i oběti), a jakoby Manue čekal, jaké odpovědi se mu od zjevu dostane.

16. Jak již podotčeno, podobá se zjev tohoto anděla zjevení, jež se stalo Gedeonovi (6¹⁷). Tam Gedeon přinesl kůzle a chleby, a anděl učinil obě oběti; zde pak zřejmě dí, že nechce žádného pokrmu od něho: *bys mne i nutil. Chceš-li však připravit celotnou (zápalnou) oběť, oběťuj to*, totiž to, co mně připravit chceš, kůzle, *Hospodinu. A nevěděl Manue, že by to byl anděl Hospodinův* —; vysvětluje nám, proč mu chtěl Manue podávat jídlo, anebo proč se ho (dle v. 17.) tázal po jméně. Tím však není ještě udána příčina, proč anděl odpověděl, jak následuje.

17. *A řekl jemu: Jaké máš jméno, abychom tebe, když se naplní řeč tvá, ctíli?*

17. *A řekl Mano^{ah} poslu Jahve:*

*Jaké jméno tvoje?
Chcemeť tebe ctíti,
Až slovo tvé se splní!*

18. *A on mu odpověděl:
Proč se tážeš na jméno mé,
jež jest divuplné?*

18. *A řekl jemu posel Jahve:
Proč tážeš se mne na to?
Jméno mé, toť divuplné
(nepochopitelné)!*

17. *Jaké máš jméno*, jak se zoveš, *abychom tebe ctili?* —; Manue poznal, že muž Boží zasluhuje úcty, věřil, že se všechna jeho slova naplní, a proto jej chce znáti jménem. *Když se naplní řeč tvá* —; lépe: až se naplní. V hebr. beze spojky. Jakým způsobem zvláštním by jej chtěli ctiti, řečeno není. Jos. Flavius míní, že mu chtěli dáti dary (srov. 1 Kr 9^{6nn.}); aramejský a syrský překlad má: »bychom tě zavolali«, snad pozvali, bys oslavil s námi narození dítky.

18. *Proč se tážeš na jméno mé* —; stejnou otázku dal v odpověď anděl Jakubovi Gn 32²⁹. *Jež jest divuplné* —; podobně i v hebr.: *divné*, ve významu: jest divem, nikoli ve slabém významu: jest podivné. Výraz hebrejský může býti odvozen i od významu »příliš těžkým, nemožným býti« — tedy: jméno mé jest nepochopitelné, což však neodpovídá překladům. Jméno své nazývá posel Jahve *divem* z ohledu na lidi, jimž jest nebešťan divem, a jeho jméno, jež by vyjadřovalo jeho podstatu, nepochopitelné. Známe sice jména některých andělův, avšak ta nejsou jejich pravými jmény; označují buď úřad, jaký andělům těmto jest v nebi vykázán, anebo byl jménem tím jako nějakým příměním pojmenován anděl Boží pouze za příležitosti, když ukázal se a dlel mezi lidmi.

17. *כִּי שְׁמִי* kdo (po smyslu: jaké, *מה*, Gn 32²⁸, Ex 3¹³), co jest tvé jméno? Táže se po jméně, aby mu, až by odešel, mohli darem projevit poctu.

18. Zapletal spojuje (pro metrum) *לְשִׁמִּי* s následujícími slovy. *K'ethib לְשִׁמִּי* může státi jako pravidelný tvar ku přídavnému jménu *שִׁמְלִי*, co jest nad lidskou moc, nebo nad lidské poznání: podivný, zázračný (Žh 139⁶). Aramejský překlad poukazuje zde na jméno Boží: *יהוה מְפֹרָשׁ*: onoť (jest) zvláštní, oddělené (Jahve).

19. *Vzal tedy Manue kůzle
a mokré oběti, a položil na
skálu, a obětoval Hospodi-*

19. *A vzal Mano^{ah} kůzle
a (plodinný) dar, a obětoval
na (té) skále Jahvovi, který*

nu, který divy činí; on pak divy činí. A Mano^{ah} a jeho sám a jeho žena (na to) pohlíželi. žena patřili (na to).

19. *Vzal tedy Manue kůzle a mokré oběti* —, totiž dary, jež se vylévaly na oltář neb u paty oltáře. Hebr. *hamminḥā* znamená plodinné oběti, oběti z jedlých věcí, které bývaly přidávány (dle Nm 15⁴) k obětem celotným. Podobně přidal Ge-deon k obětovanému kůzleti nekvašené chleby (6¹⁹⁻²¹). *A položil na skálu* —, v hebr. *a obětoval na té skále*, která obvykle za oltář sloužila, a proto ve v. 20° přímo oltářem se jmenuje. Manue přinesl obět, položil ji na skálu, aby tam byla obětována Bohu Jahve; obětujícím, totiž služebníkem nebo knězem, zdál se zde býti spíše anděl. Proto přidáno: *On pak sám a jeho žena (na to) pohlíželi* —; stáli jako věřící, jako svědkové. Dle v. 16° však obětovali sami. *Hospodin, který divy činí* —; podobně o Bohu řečeno v Ex. 15¹¹, Ž. 76¹⁵. Slova tato mohou se zde ovšem vztahovati pouze k tomu, že dává Bůh neplodné manželce Manuově syna, nikoli k události v. 20. Slova hebr. textu jsou méně jasna; řecký a latinský překlad shodují se s naším výkladem, toliko řecký B má: *διαχώρισεν ποιῆσαι*, »a odešel, aby učinil«.

19. *וַיִּתֵּן מַנּוּחַ דָּוָר* dává význam vedlejší okolnosti, když doplníme *וְהָיָה*: *a on, (který divy) činí*. Vulgata a podobně i řecké překlady četly asi *וַיִּתֵּן מַנּוּחַ לָהּ*. LXX B má *διαχώρισεν*, *probi-hal*, odešel, procházel, *ποιῆσαι*, aby činil. Zapletal soudí, že jest vynechati slova: »A Mano^{ah} a jeho žena patřili«, je-li-kož prý předbíhají verši 20° (i Lagrange).

Jihovýchodně od nynějšího místa Sar'a na cestě k židovské osadě Artuf jest kámen, 3·70 metrů dlouhý i široký, 2 metry vysoký, k němuž vedly stupně. Židé jej zovou *bāmōt Mano^{ah}*, výšina Manoova; domácí lid jej jmenuje kamenem dírkovaným, neboť jsou v něm díry, které by svědčily, že byl kamenem obětním. Obraz jeho viz v Kittelově »Die alt-testamentliche Wissenschaft«, str. 32; obraz i popis v »Revue biblique« 1898, 122 nn. Karge (»Geschichte des Bundesgedankens im alten Testament« XIII.) míní, že to jest stavební kámen z křesťanských dob, na němž si udělali domácí hráči pro svou hru řadu jamek, do nichž vkládali bílé a a černé kaménky.

20. *A když vystupoval plamen z oltáře k nebi, anděl*

20. *Když však vystupoval plamen z oltáře k nebesům,*

Hospodinův taktěž v plameni vystoupil. Když to spatřili Manue a jeho žena, padli na svou tvář na zemi.

tu vystoupil posel Jahvův v plameni oltáře. A Manoah a jeho žena vidouce (to), padli na tváře své k zemi.

20. *A když vystupoval plamen z oltáře k nebi —*; nic ve vypravování nesvědčí, že by byl oheň vyšel ze skály, tak jako při oběti Gedeonově. Když byl položil Manue obět na skálu, zapálil asi pod ní oheň, jak obyčejně. Zde nejmenuje se skála, ale oltář, poněvadž skála sloužila na jeho místě, byla oltářem. Celé vypravování jest jen povšechné, zkrácené; proto nečiní zmínky o ohni a dříví, mluvíc hned o plameni. *Anděl Hospodinův taktěž v plameni vystoupil —*, a ukázal, že není jen prorokem, ale že jest poslem Jahvovým, jak Manue i jeho žena ve v. ²¹ ²² vyznávají. *Manue i žena jeho padli na svou tvář na zemi —*; strachem spíše než úctou.

21. *A neukázal se jim již anděl Hospodinův. A ihned porozuměl Manue, že (to) byl anděl Hospodinův,*

21. *A posel Jahvův neukázal se již Manoahovi a jeho ženě. Tehdy poznal Manoah, že (to) byl posel Jahvův.*

22. *a řekl své ženě: Smrti zemřeme, že jsme spatřili Boha.*

22. *A řekl Manoah své ženě:*

Dojista nám zemřít bude, Neboť viděli jsme Boha!

21. Dvakráte se zjevil, a *neukázal se jim již. A ihned porozuměl Manue —*; hebr. *tehdy poznal*, když viděl, že anděl zmizel, když vystoupil v plameni oltářním.

22. *Smrti zemřeme, že jsme spatřili Boha —*; Manue celý poděšen se obává, že zemrou, neboť neměly oči lidské hleděti přímo na tajemné božství, jak se staří domnívali (Gn 16 ¹³, 32 ³⁰, Ex. 20 ¹⁹, 33 ²⁰, Sdc 6 ²², Is. 6 ⁵). Praví: *spatřili jsme Boha*, v hebr. *elōhīm* —; tak zde pojmenován posel Boží, podobně jako v 1 Kr 28 ¹³ duch Samuelův jmenován též *elōhīm*.

23. *A žena mu odpověděla: Kdyby nás byl chtěl Hospodin usmrtiti, nebyl by přijal z rukou našich zápalnou*

23. *A řekla jemu jeho žena: Kdyby nás chtěl Jahve Usmrtiti, Nepřijal by od nás*

obět a dary, a nebyl by nám toto vše ukázal, aniž by nám byl řekl, co nastane.

*Zápalného daru ani plodinného,
Nebyl by nám zjevil
Všechny tyto věci.*

(A toho zde by nám byl nedal slyšeti).

23. Žena jej upokojuje a dí: *Kdyby nás byl chtěl Hospodin usmrtiti, nebyl by přijal z rukou našich zápalnou obět* —; Bůh přijal tu obět tím, že jí andělem svým žádal, a že při ní div učinil. *Nebyl by nám toto vše ukázal* —; mluví o zjevení se anděla a o tom, že náhle v plameni se ztratil. *Aniž by nám byl řekl, co nastane* —; v hebr.: *a toho zde* (toho právě) *by nám byl nedal slyšeti*, totiž zprávu, předpovědění o narození syna, a nařízení, jež se toho týkají. To bylo, co mělo nastati.

23. *וַיִּרְאֵנוּ, ukázal nám*; ale řecký překlad má: *ἐφώτισεν ἡμᾶς*, osvětil nás, jakoby od slov. *אור*. — *בְּקֵצָה*, v té době, (LXX *καθὼς καιρός*), nikoli jako protiva k dávnověkosti, nýbrž jednoduše: *právě tehdy*, když nás mohl usmrtiti.

24. *Porodila tedy syna a nazvala jeho jméno Samson. A rostlo pachole, a žehnal mu Hospodin.*

24. *A porodila žena (ta) syna a nazvala jeho jméno Šimšón. A pachole rostlo, a Jahve mu žehnal.*

25. *A Duch Hospodinův počal býti s ním v ležení Danově mezi Saraa a Es-thaol.*

25. *A počal jej Duch Jahve ponoukati v ležení Dānově mezi Zor'â a mezi Eštā'ól* (dle řeck.: *poprvé s ním šel, počal s ním jíti*).

24. *Nazvala jeho jméno Samson*; —; míněna tu ovšem jeho matka. *Samson*, hebr. *Šimšón* —; při tomto jméně není udána příčina nebo význam jeho. Josef Flavius překládá *ἰσχυρός*, silný, odvozuje je od slovesa »šaman«; všeobecně se však odvozuje od slovesa »šamam«, významem, který by se osobnosti jeho dobře hodil: pustošitel, ničitel, ač jest toto odvození nejisté. Od »šammēš« by mělo význam: služebník. Bývá též vykládáno od »šemeš« (slunce), jako přídavné jméno: *solaris*, slunečný, sluncový, aneb zdrobněle: *slunko*. Jméno Šimšón nalezeno i v egyptském (Burchardt, »Die altkananäischen Fremdworte und

Eigennamen im Aegypt.« č. 855). O jméně Samsonově, o jeho činech a hříších viz Migne, »Cursus Scripturae sacrae completus«. XXVI. 753—763. — *Žehnal mu Hospodin* —, tím, že dal mu svého Ducha.

25. *A Duch Hospodinův počal býti s ním* —; vícekrátě měl Samson Ducha Božího, poprvé však za známých okolností byl s ním duch Boží, neb jak hebr. znění dí: *počal jej duch Jahve ponoukati* — *v ležení Danově, v Maḥane Danově*, jež bylo dle sv. Jeronyma a dle 18¹² za Qirjath-j^carim, v kmeni Judově. Dále udáno místo ještě jinak: mezi *Zor'a a Ešthā'ol*, kde byl Samson pochován, kde snad i rodičové jeho bydlili. Poněvadž byla obě tato místa v kmeni Danově, aneb aspoň na hranicích tohoto kmene, neshoduje se to s místem ležení Danova v kmeni Judově; proto míní někteří, že bylo jiné Maḥane Dan v kmeni Dan mezi Saraa a Esthaol, ono pak stanové ležení v Judsku že bylo asi teprve později postaveno. Ešthā'ol bylo dle Eusebia 10 římských mil severně od Eleutheropole, tam, kde jest nyní vesnice Ešú, 4 km severovýchodně od Šor'a' (ašuwa má Thomsen, »Loca Sancta«, str. 62; viz »Expository Times« 1910, str. 563).

Hlava 14.

Hlava 14—16. líčí Samsonovy činy. Bůh mu dal zvláštní dar, neobyčejnou sílu. Za to bylo Samsonovi zachovávatí nazíreát, kterému byl již v lůně matčině zasvěcen. I tehdy, když se dopouštěl hříchů, jeho síla ho ještě neopouštěla; nebylať vázána svatostí života. Ten však, jenž již v lůně matčině Boží povolání obdržel, jemuž ženy k velikým činům pohnutku daly — ženami dospěl k záhubě! Tím, že se přiblížil k filištínské ženě, naskytla se mu příležitost škoditi Filištínským a potíratí je. Činil tak z Boží vůle, ale nebylo zajisté vůlí Boží, aby hřešil. Tak, jako připravovali Moabitě Israelitům dle Nm 25 záhubu, tak zahuben i Samson. Byla mu odňata síla, ztratil zrak očí; za to však nabýval víry a důvěry v Boha — pro kterou ho i sv. Pavel (Hebr 11³²) chválí. Ještě jednou se mu dostalo — na okamžik — daru síly, které užil proti nepřátelům Israelovým.

Nejprve jsou vypravovány — ve hl. 14. — události, jež se sběhly u příležitosti Samsonova manželství se ženou Filištínkou.

Samson ohlásil svým rodičům, že si vezme Filištinku za manželku (v. 1-3). Tento sňatek se stal příčinou nepřátelství s Filištinskými. Na cestě do Thamnatha roztrhal Samson mladého lva, v jehož těle po nějakém čase nalezl roj včel (v. 4-9). Při svatebních hodech předložil spolustolovníkům hádanku, jejíž smysl však na prosby své ženy jí zjevil (v. 10-17). Ona vyzradila rozluštění hádanky Filištinským, a Samson byl nucen dáti jim slíbených třicet šatův. Šaty vzal s mužů, jež pobil v Askalonu, a dav je oněm svatebním druhům, odešel (v. 18-19). V jeho nepřítomnosti byla jeho žena vdána za jiného (v. 20).

Vulgata:

1. *A sestoupil Samson do Thamnatha; a spatřiv tam ženu z dcer filištínských,*

2. *vystoupil a oznámil svému otci a své matce a řekl: Viděl jsem v Thamnatha ženu z dcer Filištínů, tu, prosím, abyste mi vzali za manželku.*

Hebrejský text:

1. *A sestoupil Šimšón do Timna, a spatřil v Timna ženu mezi dcerami Pelištím.*

2. *A vystoupil a oznámil svému otci a své matce a řekl:*

Spatřil jsem ženu (v Timna)

Mezi dcerami Pelištím;

Tu vezměte mi

Nyní za choť!

1. *Sestoupil tedy Samson do Thamnatha* —; ze svého domova, ze Saraa, šel do Timna. *Timna* bylo staré místo. Dle Jos 15¹⁰ stávalo na hranicích kmene Judova, ale náleželo (dle Jos 19⁴³) Danitům. Filištíné se toho místa častěji zmocnili a na čas je obsadili. Království judskému bylo za doby Achazovy (2 Par 28¹⁸) při novém vpádu Filištinských odňato. Zříceniny jeho, nyní nazývané Tibne, leží asi hodinu západně od Ain Šems (starého Beth-Šemeš), asi 5¼ km jihozápadně od Saraa; nad zříceninami stojí vesnice el-Burejž. — Není tu udáno, proč se Samson odebral do Thamnatha; na snadě by bylo spojití tento verš s posledním veršem předešlé hlavy takto: když dospěl Samson v Machane Dan, počal jej Duch Boží ponoukati, a proto, následkem toho, sestoupil do města Filištínských.

2. *Vystoupil a oznámil svému otci a své matce* —; obvykle se staral otec ženichův o nevěstu a vyjednával s otcem nevěstiným (Gn 34^{4 ad.}), a proto žádá Samson svého otce, aby mu filištínskou ženu za manželku povolil a vzal. Zákonem bylo (dle

Ex 34¹⁶ a Dt 7²) zapověděno manželství Israelských s Kananejskými, k nimž Filištinští čítáni nejsou; avšak manželství takové bylo přec proti zvyku Israelitův a snad i proti přání rodičův. Rodičové mu sňatek s ženou filištínskou dle v. ³ zrazovali, ba snad mu ani k němu vůbec nesvolili, neboť (po v. ⁶ ⁷) šel Samson do Thamnatha sám, aby si ji vzal sám za manželku, a měl (dle v. ¹¹) při svatebních hodech jen filištínské soudruhy — nikoliv israelské, a zanechal pak svou manželku v jejím otcovském domě, neuvedl ji do svého místa. — Nelze ovšem připustiti, že by byl sňatek s pohankou býval následkem vlivu Ducha Božího (13²⁵), neboť Duch Boží posiloval Samsona k boji a v boji proti nepřátelům Israelovým, a mohl mu tuto milost poskytovat, i když nevedl svatého života. Slib nazíreátu nevztahoval se k manželství, a pokud Samson tomuto slibu zůstával věren, zůstávala mu i síla, Bohem daná. K manželství se ženou pohankou svedla jej vášeň, neboť dle v. ¹: *spatřiv tam ženu z dcer filištínských*, ihned si ji za ženu míti přál. Pravit arci v. ⁴: *Rodičové jeho nevěděli, že věc ta přišla od Hospodina* —; Hospodin však nepůsobil k tomu sňatku, ale prozřetelnost Boží dopustila, že tím učiněn počátek nepřátelství, a že Samson z toho měl pohnutku ke své činnosti proti Filištínským.

1. בתמנתה též v Gn 38¹² a j. Tento akkusativní tvar utvořen spíše z תמנת než z תמנה; rodové jméno תמני (15⁶) by ukazovalo, že se iněsto zvalo תמנה (Jos 15¹⁰). Timna knihy Gn 38¹² není asi totožno s tímto Timna; ono bylo asi (jako Jos 15⁵⁷) jižně od Hebronu. Tak Skinner, »Commentary on Genesis«, str. 453, ač poznamenává, že by se snad Tibne také hodilo. Někteří míní, že šel Samson do kraje Filištínův, aby si u tamních kovářů — poněvadž jich v Israeli nebylo — dal opravit pluh nebo něco jiného (Bonfrerius); v Písmě však toto mínění odůvodněno není. Ženu onu zove Písmo אשה, snad s příhanou aneb proto, že již byla vdána nebo vdovou; tak zove se i Dalila 16⁴.
2. Bez důvodu tvrdí někteří vykladaelé rabinští, že se stala ona žena israelskou proselytkou. Vždyť zůstala doma, a vzala si pak opět pohana za manžela; zůstala tedy pohankou. Zapletal pokládá בתמנתה z metrických důvodů za pozdější vložku.
3. Ale jeho otec a jeho matka mu řekli: Což není ženy mezi dcerami tvých bratří a ve všem lidu mém,
3. A řekl mu jeho otec i jeho matka:
Zdaž není ženy mezi dcerami tvých bratří

že chceš vzíti manželku z Filištinů, kteří jsou neobřezanci? A řekl Samson otci svému: Tuto mi dej, neboť se zalíbila mým očím.

4. Rodičové jeho však nevěděli, že věc ta přišla od Hospodina, a že hledal příležitost proti Filištinům; v té době totiž vládli Filištiné nad Israelem.

3. Ale jeho otec a jeho matka mu řekli —; nejsou zde zajisté udána všechna slova, jimiž rodičové Samsonovi domlouvali, aby ho odvrátili od jeho neblahého úmyslu. Dle obsahu uvedených slov mluvil tak pouze otec, neboť dí: *ve všem lidu mém* (LXX a Pešittá: *tvém*). Samson pak také odpovídá pouze svému otci, on praví: *Tuto mi dej*, hebr. *vezmi* (ty). V hebr. jest na začátku též jednotné číslo: *A řekl mu*. Otázka: *Což není ženy mezi dcerami tvých bratrů?*... vyjadřuje spolu důtklivé napomenutí a výtku. Vždy hleděli, i patriarchové, uzavíratí sňatky v přibuzenstvu, jak svědčí Gn 24³, 26³⁴, 28¹⁻⁸. Z Filištinů, kteří jsou neobřezanci —; tento potupný přídavek kladen častěji při jmenování Filištinských, jako 15¹⁸, 1 Kr 14⁶, 17²⁶, 31⁴, 2 Kr 1²⁰. Lišit se od nich národ israelský obřízkou více než od jiných kananejských národův, u nichž byla obřízka většinou obvyklá. *Neboť se zalíbila mým očím* —; v hebr. doslovně: *jest pravou v mých očích*, jako ve v. 7¹ a 3 Kr 9¹².

4. Rodičové jeho však nevěděli, že věc ta přišla od Hospodina —, že jest od Jahve, jeho řízením a dopuštěním způsobena. Zdálo se jim spíše, že by toto manželství bylo proti vůli Boží, proti jeho zákonu, neboť věděli od anděla, že bude Samson proti Filištinům bojovati. *A že hledal příležitost proti Filištinům* —; tuto příležitost, aby mohl proti Filištinským něco podniknouti, s nimi ve spojení vejíti, vyhledával Samson ovšem řízením Božím, ale nikoliv Bůh sám. *V té době totiž vládli Filištiné nad Israelem* —; vyjadřuje okolnost a příčinu, proč chtěl Samson hledati příležitost proti Filištinům. Tito nevládli arcit nad celým Israelem, pouze nad sousedními kraji. — Samsonovo

A v celém lidu tvém (mém),
Že manželku si vzíti jdeš
Z Pelišťim, neobřezancův?
A řekl Šimšón otci svému:
Tuto mi vezmi,
Neboť se mi líbí!

4. A jeho otec a jeho matka nevěděli, že to (bylo) od Jahve, že on (Šimšón) hledal příležitost proti Pelišťim. A v oné době panovali Pelišťim nad Israelem.

manželství bylo počátkem pátek, neboť při svatebních hodech byl Samson obelstěn, a hleděl se proto na Filištínských pomstíti, což zase jejich pomstu vyvolalo.

3. Sloveso jest v jednotném čísle; proto míní někteří, že by אָמַר bylo přídavkem. Otec však mluví tu i jménem matčiným, a jednotné číslo slovesa může býti i při více podmětech, nese-li se k nim jednotlivě. בְּבָנוֹת, *mezi dcerami*, jest rozdílné od מְבָנוֹת v. 1², *z dcer*; pešitá má בְּבֵית אִבִּיךָ, jest však i jinde tuze volným překladem. עָמִי, *ve všem lidu mém*; v syrském a arabském a v některých řeckých překladech ἐν τῷ λαῷ σου, v lidu tvém, čemuž dává Lagrange i Zapletal přednost.
4. אָנֹכִי jest ἄπαξ λεγόμενον. Dle 4 Kr 5⁷ znamená אָנֹכִי v hifil hledati čas, přijíti v čas, v pravou dobu; tedy zde vhodně latinské: occasio. Aquilas: πρὸφασις; v řeckém jest ἐκδίκησιν, m s t u, neb ἀνταπόδομα, s p l a c e n í.

5. *Sestoupil tedy Samson s otcem svým a s matkou do Thamnatha. A když přišli k vinicím města, objevil se mladý lev, zuřivý a řvoucí, a přišel mu vstříc.*

5. *A sestupoval Šimšón (i jeho otec i jeho matka) do Timna, a přišel do vinic Timna, a hle, mladý lev řvoucí (přišel) v jeho ústřety.*

5. *Sestoupil tedy Samson s otcem svým a s matkou* —; zdá se, že chodil Samson častěji do Thamnatha, ale v tomto stručném vypravování jest řeč pouze o jedné jeho cestě, a s tou jsou spojeny příhody různých dob. Neboť zde ve v. 5^a jest řečeno, že s nim šli i jeho rodičové, kteří byli proti tomu sňatku, a pak ani o tom ničeho nevěděli, že Samson roztrhal lva; stalo se to snad jindy, když s ním nebyli. Moore (dříve již Stade), Lagrange i Zapletal se domnívají, že slova (v hebr.): *i jeho otec i jeho matka* jsou pozdějším přídavkem, že Samson sám sestupoval do Thamnatha, aby tam pojal Filištínku za ženu. *A když přišli k vinicím města* —; v LXX B: ἦλθεν, přišel (Samson sám), A: ἐξέκλειπεν, zabočil, odstoupil. Na blízku bylo i údolí Sorek, známé svými vinicemi. *Objevil se mladý lev, zuřivý a řvoucí* —; v hebr. toliko: *řvoucí*. Lvové byli v těch dobách i později ještě v Kanaanu, ač byla země ta dosti čteně obydlena; tomu nasvědčuje 1 Kr 17³⁴, 2 Kr 23²⁰, 3 Kr 13³⁴, 20³⁶, i jména Lebaoth (Jos 15³²), Beth-Lebaoth (dům lvi) 19⁶. V hebr. jest stručná, pregnantní vazba: *a hle, mladý lev řvoucí v jeho ústřety!*

5. Mnozí vykladatelé (dle řeckého) mínili, že Samson opustil cestou rodiče, anebo že šel cestou vedlejší, snad kratší, vinicemi, kdežto by byli rodičové zůstali na obyčejné, pohodlné cestě, a že proto neviděli lva ani neslyšeli jeho řevu. כֹּרֶם, »sad«, obyčejně vinný sad, v 15⁵ (סִדְרָה) i olivový sad. כַּפִּיר, arabsky gifr neb gafir, jest vyrostlý lev, který si již sám kořisti hledá; mládě nebo lvice slove (dle Ez 19⁴) גִּיר. — Manželský poměr, při němž zůstává žena v domě svých rodičů nebo ve svém domě a nejde za svým mužem, zvali u Arabů manželstvím »sadiqa«. Takovým bylo snad i toto spojení Samsonovo (viz v. 10⁶).

6. *Vpadl pak duch Hospodinův na Samsona, a roztrhal lva jako kozelce, na kusy (jej) rozedrav, ačkoliv neměl zcela ničeho v ruce. A nechtěl to oznámiti otci ani matce.*

6. *A vpadl na něho duch Jahve, že ho roztrhal, jako trhávají kůzle, ač neměl zcela ničeho v ruce své. (A nevypravoval svému otci ani matce své, co učinil.)*

6. *Vpadl pak duch Hospodinův na Samsona* —; mocně, neodolatelně přišel na něho duch Boží, duch síly, který mu dal i odvalu, aby v tom okamžení své tělesné síly užil. Podobně řečeno i ve v. 19, 15¹⁴ a v 1 Kr 10⁶, 10, 11⁶, 18¹⁰ (o zlém duchu při Saulovi), 16¹³ (o Davidovi). *A roztrhal lva jako kozelce, na kusy jej rozedrav*, v hebr. *a roztrhal ho, jako trhávají kůzle* —; poněvadž toto sloveso se nalézá též v Lv 1¹⁷, kde jest řeč o trhání křídel holubích při oběti, mohli bychom se domnívati, že spisovatel zde naráží na nějaký obřadní zvyk, při němž kůzle — někteří míní, již vařené — trhávali. Tím označen způsob a též lehkost, s jakou Samson lva onoho roztrhal, *nemaje ničeho v ruce své*. Podobně i o Davidovi (1 Kr 17³⁴⁻³⁶) a o Banaiášovi (zabil lva v jámě, 2 Kr 23²⁰). Něco podobného nalézáme i v báji o Herkulovi, který zabil nemejského lva též pouhýma rukama, beze zbraní; i obr Polydamas učinil tak v Olympu. Lev byl všude obávaným dravcem, a proto jest přirozeno, že Řekové a jiní národové (Babyloňané o Gilgamešovi) bájili o svých obrech mezi jiným, že přemáhali a zabíjeli lvy. *A nechtěl to oznámiti otci ani matce* —; patrně o tom rodičové ničeho nevěděli. I tato slova, míní Moore, jsou dle v. 18⁶ sem vložena, ana by rušila prosté, jasné vypravování; Zapletal soudí, že se Samson před svatbou ještě vrátil domů, a proto se mohlo říci, že této události doma nevypravoval.

6. **יִשְׁעָהוּ** (piel), *roztrhati na kusy*; obrazně 1 Kr 24⁸: slovy *roztrhati* (původně: štípati). Steinthal, který v činech Samsonových hledá pouhý mythus slunečného muže nebo reka, míní, že jest tento lev obrazem slunečního vedra; slunce spaluje pole a lesy nejvíce, když jest ve znamení lva (o psích dnech), ale tu se mu vrací jeho paprsky a ono hyne, aby jako mírné slunce podzimní zase ožilo. Jak daleko jest biblické toto vypravování od takového výkladu! — Příklady potvrzují, že se i jednotlivým Habešanům leckdy silou a obratností zdařilo, lva beze zbraní (holí) skoliti. (Zapletal, »Der biblische Samson«, str. 31).

7. *Sestoupil pak a mluvil se ženou, která se líbila jeho očím.*

7. *A sestoupil a smluvil se se ženou, a líbila se v očích Šimšónových.*

8. *A navraceje se po několika dnech, aby ji pojal, odchýlil se, aby pohleděl na mrtvé tělo lví, a hle, roj včel byl v ústech lvových a plást medu.*

8. *A vracel se po dnech, aby ji pojal. Když se odchýlil, aby pohleděl na padlé (tělo) lva, hle, roj včel v těle lvově a med!*

7. *Sestoupil pak a mluvil se ženou* —; zase přišel sám, bez rodičů, k oné ženě, *jež se líbila v očích Šimšónových*, jako ve v. ³ (jež byla pravou v očích Šimšónových).

8. *A navraceje se po několika dnech* —; vracel se z Thamnatha do Saraa, což se srovnává s v. ⁷. Když tu ženu navštívil a snad vše ku svatbě připravil neb umluvil, vracel se domů. Neboť na této cestě vzal med a jedl ho, a přinesl i svým rodičům. Poznámka: *aby ji pojal*, totiž za ženu, zdála by se nasvědčovati tomu, že se ubíral z domova, ze Saraa do Thamnatha, a že tam zastihl dle v. ⁹ ještě své rodiče. Poněvadž jest prvý výklad vhodnějším, dlužno považovati větu: *aby ji pojal*, za vedlejší okolnost, jako by bylo řečeno: a chtěl ji pojeti za manželku. *Odchýlil se* z obyčejné cesty, neboť lev ležel ve vinicích (v. ⁵). Stalo se tak *po několika dnech*, v hebr. *po dnech* —; tím není ovšem doba určena. Naznačena tím dle ostatních okolností spíše kratší než delší doba, ale taková doba, jež stačila, aby v mrtvém těle lvově se mohly usaditi včely a nanést tam i medu. *Hle, roj včel byl v ústech lvových a plást medu*, hebr. *hle, roj včel v těle lvově a med* —; v suchých, horkých krajinách vysychají mrtvá těla zvířat na vzduchu velmi rychle, kůže a scvrklé

maso zůstává na kostře jako přilepeno, vnitřek pak jest prázdný. Maso padlých neb roztrhaných zvířat bývá též odstraněno dravci, a kostra vyschne a nezapáchá. Tento lev byl roztrhán; tím lehčeji vyschla jeho mrtvola a pozbyla úplně zápachu, takže se v ní mohl roj včel mezi kostmi usaditi. Včely usedají za rojení na vše, zaujmou a naplní skuliny skal i trhliny stromův; usadily se tudíž i v ústech lvových anebo jinde v jeho kostře. Událost tato byla zajisté podivnou a vzácnou — proto jest zde též uvedena —; není však nikterak pravdě nepodobnou. Staří se domnívali, jak i Virgil a jiní uvádějí, že by se z hniјících mrtvol skotu rodily včely, a Herodot vypravuje v V. kn. 114. hl., kterak obyvatelé Amathusy vyvěsili hlavu Onesila, který je obléhal, nad bránu města, a když ji potom sňali, našli ji naplněnou rojem včel.

8. בִּימֵיִם, *po dnech*, nemůže zde nikterak znamenati »po roce« (tak ovšem v 17¹⁰ a jinde); Samsón by svůj sňatek tak dlouho nebyl odkládal, aniž by byl čekal tak dlouho na příležitost proti Filištinským (v. 4¹). Vulgata překládá: *po několika dnech*, jiní: *po málo dnech* a pod. בְּקֶרֶת, jak miní Loore, Stade, nebylo v původním znění; jest však i ve všech překladech. בִּישָׁרָה (od בָּשַׁר, padnouti), *padlé* (jako cadaver od cadere, πτώμα od πίπτειν). נִירָה znamená tělo; v latinském i v LXX: *v ústech*, Jos. Flavius: ve hrudi.

9. *A vzav jej (med) do rukou, jedl cestou; a přišed k svému otci a matce, dal jim část, a oni jedli též. Nechtěl jim však oznámiti, že vzal med ten z těla lvova.*

9. *A vybral jej do svých rukou, a jda dále jedl. A přišel (k své ženě), k svému otci a k své matce a dal jim (jí) a jedli; ale neoznámil jim, že vybral med ten z těla lvova.*

9. *Přišed k svému otci a matce* —; domů, do Saraa. Mohl se tam snadno vrátiti, neboť to nebylo daleko. *Nechtěl jim oznámiti*, lépe v hebr.: *neoznámil jim*, opomenul, neučinil toho. Dle Jos. Flavia dal z toho medu své ženě; poněvadž jí však neřekl, odkud med ten jest, nemohla pak ani ona hádanku rozluštit.

9. יִירָה (od יָרָה) má na jiných místech význam: *šlapati, panovati i zmocnití se*, (κατέλαβεν Pláč 1¹³); původně znamená: *v tiskl, vryl, vnikl* (srov.: Fischer-Buxtorfi »Lexicon«, str. 1094), z toho vzal, odňal, vytrhl, *v y b r a l* — kteréž se zde s řeckým ἐξῆλε a aram. נִסָּחִיָה shoduje.

כַּפִּיר אֶל do svých rukou; LXX A: εἰς στόμα αὐτοῦ, do úst, poněvadž asi četli פִּיר. Syrský překlad má: a tek l med s jeho rukou. — וַיִּלְךָ s dvěma prostými infinitivy též: Jos 6⁹⁻¹³, 1 Kr 6¹², 2 Kr 3¹⁶ i jinde.

10. *Sestoupil pak jeho otec k ženě, a připravil svému synu Samsonovi hody, neboť tak činívali mladíci.*

10. *(A sestoupil jeho otec k ženě). A učinil tam Šimšón (LXX Pešittā: po sedm dní) hody, neboť tak činívali ženichové.*

10. *Sestoupil pak jeho otec k ženě* —; kriticky vhodnější a jasnější by bylo: »a sestoupil Samson k ženě«, poněvadž — jak již ve v. 5° ukázáno, — otec Samsonův asi při svatbě nebyl. Ve všech zněních jest však stejně jen o otci řečeno, že on (otec) sestoupil k ženě, aby ji snad připravil na sňatek, jak aramejský překlad dodává: sestoupil v záležitosti ženy (té). Přípravy staly se však již dříve, neboť v. 8° dī: *a vracel se, aby ji pojal. A připravil svému synu Samsonovi hody* —; lépe a správněji v hebr.: *a učinil tam Šimšón hody*, totiž svatební, v domě nebo v místě své nevěsty. Řecký a syrský překlad přidávají z v. 12° ještě: *po sedm dní*, totiž: bylo hodováno. *Neboť tak činívali mladíci* —; spisovatel připomíná, že tak bývalo obyčejem ženichův (hebr.), a sice odbývali svatební hody v domě nevěstině. Poznámku tu činí z té příčiny, že byl u Israelitů za doby pisatelovy již jiný zvyk. K svatební slavnosti náleželo především převedení nevěsty do ženichova domu; ženich, provázen svými přáteli (1 Makk 9³⁹), šel k domu nevěsty, která mu rodiči odevdána byla (Gn 24⁵⁹, Rut 4¹¹, Tob 7¹²). Odtud ji vedl do svého domu, nebo do domu svých rodičů (Jer 7³⁴, 16⁹, 25¹⁰, Pis 3⁶, 1 Makk 9³⁷⁻³⁹), kde se odbývaly hody. Dle Gn 29²², Tob 8²¹ slaveny hody výjimečně jen v domě rodičů nevěstiniých, poněvadž rodiče ženichovi byli vzdáleni; zde však zůstala nevěsta i po svatbě v rodném domě svém. Není známo, panoval-li tento zvyk v dobách Samsonových všeobecně, anebo zdali, jak se podobá, jej zavedli Filištinští nebo sousední národové, chtějíce, aby Israelita, jenž by pojal jejich dceru za manželku, byl tak přinucen přistěhovati se do jejich země a odciziti se lidu svému.

Při manželství dávných Arabů činí W. R. Smith, Goldziher a j. rozdíl mezi manželstvím »ba'al« a manželstvím »been«. V prvním stávala se nevěsta a žena smlouvou, koupí nebo zajiťm

(lupem) majetkem manželovým; muž ji mohl propustiti, žena však toho práva neměla. Dítka příslušely manželu a jeho kmeni. V druhém stěhoval se muž do kmene ženina. Žena zůstala ve svém stanu, a volila si manžela po své vůli, mohla ho též po libosti propustiti; dítka náležely kmeni manželčinu. Manželství *ṣadīqā* (přátelské) náleží k tomuto druhu; žena přijímá u sebe muže jako přítele, přijímá od něho dary, kdykoliv se dostaví; dítka z tohoto manželství zůstávají matce a jejímu kmeni. Jaussen poukazuje (v *Revue biblique* 1910, str. 237—249) k tomu, že může vdova u některých Arabů vejíti ve zvláštní sňatek, při němž její manžel zůstává ve svém stanu, nemá práva na majetek oné vdovy, ani nemůže po ní děditi. Dítka z tohoto manželství jsou vychovávány u vdovy, a muž jest povinen dávatí jí za to náhradu; když děti dospějí příslušejí manželovi. Žena může sice manžela zapuditi nebo propustiti, avšak zůstává svazkem tím vázanou. Muž takový navštěvuje ženu a přinášívá jí dary; zove se *žōz musarrib* (přehláskou ze *zauž*, t. j. asi: volný manžel).

Manželství Samsonovo mohlo býti tohoto druhu. Samson navštěvoval ženu tu, která se nezove ani pannou (*ʿalmā*), ani dívkou (*bʿtūlā* neb *naʿarā*), nýbrž *iššā* *žena*, že byla asi již vdanou nebo vdovou; přicházel do jejího domu, přinášíval jí dary (15¹), vyjednával o manželství s ní samou (14²), nechtěl uznati práva, že by ho mohla zapuditi (15²), ač při manželství *ṣadīqā* měla k tomu plné právo (Jaussen, o. c. 248).

10. Zapletal pokládá prvá slova za pozdější vložku, a klade v. ¹¹ před ¹⁰. Na místě *וַיַּעַשׂ* jedn. čísla čte: *וַיַּעַשׂוּ*, a připravili (tovaryši), jak je to jejich zvykem. *בַּשִּׁירָה*, pítko, značí *hody*.

11. *Když pak ho lidé toho místa viděli, dali mu třicet tovaryšův, aby byli s ním.*

11. *A stalo se, jak jej (Filištíné) spatřili, tu vzali (jemu) třicet tovaryšův, aby byli s ním.*

12. *A mluvil k nim Samson: Předložím vám hádanku, a rozluštíte-li mi ji v sedmi dnech hodovních, dám vám třicet plátěných rouch a tolikéž sukní.*

12. *A řekl jim Šimšón: Chci vám předložiti Hádanku; Jestli mi ji Rozluštíte*

V hodovních těch sedmi dnech,

*A naleznete-li to sami,
Pak vám dám
Třicet plátěných rouch a
Třicet svátečních šatův.*

11. *Dali mu třicet tovaryšův, aby byli s ním* —; obyčejně si ženich vybral sám soudruhy, kteří ho doprovázeli k domu nevěstinu a tvořili snoubencům čestný průvod. V Mat. 9¹⁵ jmenují se »synové ženichovi«. Zde však tomu bylo jinak: Filištíňští dali mu třicet soudruhů, vybraných ovšem z Filištinských (v. 18-), kteří byli spolu jeho hosty. V Písni jest uvedeno 60 takovýchto mladíků-hosti.

12. *Předložím vám hádanku* —; žertovné řeči a jmenovitě hádanky byly u Řekův i jinde při hostinách obvyklými, a rovněž dávány i odměny či výhry těm, kdož γρίφον συμποτικόν rozluštili. Samson chtěl hodovníkům svým též předložit hádanku, jsa bezpečného mínění, že ji nikdo z nich v sedmi dnech nerozluští. *Dám vám třicet plátěných rouch* —; v hebr. šadin, plátěný, čtyřhranný kus lněné látky, kterým se svrchu pokrývali. Plátno sindonu bylo jemnější (Is 3²³), a tkávali je doma (Přisl. 31²⁴). Každý z přítomných tovaryšů měl obdržeti jedno roucho. *A tolikéž sukní* —; v hebr. jest výraz nejasný. Nejspíše se míní: třicet zvláštních, svátečních šatů, jichž nenosili při práci, jež střídali a nosili jen při zvláštních, slavnějších příležitostech. Taková roucha jsou vždy tužbou obyčejných lidí (Gn 45²², 4 Kr 5⁵).

11. Vulgata přidává: cives loci illius, ač mohou býti podmětem též rodiče neb lidé nevěstin. LXX A, Jos. Flavius, syrohexaplární a jiní: ἐν τῷ φοβεῖσθαι αὐτοὺς αὐτόν, »když, že se ho obávali«, z čehož povstal výklad, že poznali Filištíňští sílu a odvahu Samsonovu, a přidali mu z toho ohledu třicet mužů, by jej tak střežili; na místě ברארית čteno ברארית (i Lagrange).

12. חלפת בגדים původně: proměnná roucha, jež převlékali; ve Vulgatě toliko tunicas, řecky στολάς, což vykládáno různě.

13. *Jestliže mi (to) však
nebudete moci rozluštit,
dáte vy mně třicet plátěných
rouch a stejný počet sukní.
A oni odpověděli jemu:*

13. *Nedovedete-li ale
Mi to rozluštit,
Pak vy mi dáte
Třicet plátěných rouch a
Třicet svátečních šatův.*

*Předlož hádanku, bychom
(ji) slyšeli!*

14. *A řekl jim: Zpojída-
jícího vyšel pokrm, a ze sil-
ného vyšla sladkost. A ne-
mohli po tři dni rozluštit
tuto hádanku.*

A řekli jemu:

*Předlož hádanku svou,
Nechť slyšíme ji!*

14. *Tu pravil jim:
Zpožírajícího vyšlo jídlo,
A ze silného vyšlo sladké.
A nemohli tu hádanku roz-
luštit (po tři dni).*

13. *Jestliže však nebudete moci rozluštit* —, jak Samson jistě očekával — pak totéž vyplatíte mně. A mladíci přijali podminky, neboť pravili: *Předlož hádanku, bychom (ji) slyšeli!*

14. *Z pojidajícího vyšel pokrm, a ze silného vyšla sladkost* —; »pojídajícím« mohl nazvati lva, který vhodně i přídavným jménem »silný« jest označen. V první části jest antithesis, že z toho, který sám jen potravu brával, vyšel také jednou pokrm, (dle hebr. *jedlé*, co lze jisti, něco, co se jídá); v druhé části není antithese, ale hádanka vyjadřuje tu též něco neobyčejného: *ze silného* a obávaného vyšlo *sladké* (hebr.), něco sladkého, příjemného. Obtíž hádanky záležela více ještě v druhé, nežli v první části její. *A nemohli po tři dni rozluštit* —; hádanka byla vzata z události zvláštní a ojedinělé, a Samson ji předložil proto, aby mohl něco proti Filištínským učiniti. Udání dne se s následujícím zdánlivě neshoduje.

14. Přídavná jména popisná: *požírající* a *silný* mohla hosty jen stěží vésti k tomu, že jest jimi míněn lev, ač mají »lev« i jiná zvířata v semitských jazycích mnohá pojmenování, vzata z jejich vlastností a zobecnělá. »Silnému« by bylo protivou slabé, »sladkému« ovšem hořké, jak vykazuje syrský překlad (men m^erīrā) a některé řecké: ἀπό πυρρός, z hořkého — takto však lev vůbec pojmenován býti nemohl. שלשת ימים; dle toho nemohli po tři dni hodů rozluštit hádanky, a zavolali (dle v. 15) sedmého dne ženu Samsonovu, aby rozluštění vyzvěděla. Řecký a syrský překlad mají ve v. 15 udání: čtvrtého dne, což jest však patrně přízpůsobeno udání v. 14 o třech dnech. Na to upozorňuje Sweet v »An Introduction to the Old Testament in Greek«, str. 442. Moore spatřuje chybu ve v. 14, a navrhuje opravu ve smyslu: ולא יכלו להגיד החידה ששת ימים, »nemohli rozluštit hádanky po šest dní«, neboť číslovka ששת neliší se od שלשת leč jedinou hláskou; po šest dní se marně namáhali, sedmého pak dne žádali manželku Samsonovu, aby vyzvěděla

rozluštění, a poněvadž čas kvapil, přidali i hrozbu. Tomu odporuje však v. 17, dle něhož žena Samsonova sedm dní před mužem plakala. Nejlépe vynechati údaj: »po tři dni«, i následující: »sedmého«.

15. *A když nadešel sedmý den, řekli ženě Samsonově: Lichoť svému muži a přemluv ho, aby ti oznámil, co hádanka ta znamená. Kdybys to nechtěla učiniti, spálíme tebe i dům otce tvého. Či jste nás proto zavolali k oddávkám, abyste nás oloupili?*

15. *(A stalo se sedmého dne.) Tu řekli k ženě Šimšonově:*

*Přemluv přece muže svého,
Ať ti hádanku svou zjeví,
Sice spálíme tě,
I dům otce tvého (ohněm).
Abyste nás obrali,
Jste si nás (sem) pozvali?*

15. *A když nadešel den sedmý* —; Filištinští se obrátili, jak lze souditi z v. 17, již prvního dne na manželku Samsonovu, aby jim vyzradila smysl hádanky. Když pak nadešel den sedmý, a ona jim rozluštění ještě neoznamovala, opakovali jí svou žádost a hrozili ohněm. Tak by bylo možno udání tohoto verše dobře s v. 17. srovnati. *Lichoť svému muži a přemluv ho, aby ti oznámil* —; hebr., aramejský a syrský překlad: *aby nám oznámil* — rozuměj: tebou, abychom tvým prostřednictvím zvěděli, *co hádanka ta znamená*. — *Spálíme tebe i dům otce tvého*, hebr. doslovně: *ať nespálíme* —; hrozba a ukrutná msta jest obsažena v těchto slovech (podobně 12¹, 3 Kr 16¹⁸). *Či jste nás proto zavolali k oddávkám, abyste nás oloupili* (LXX, aramejský: *ožebračili*) —; dovolávají se i studu a hanby, která nedovolí, aby pozvaní svatební hosté byli připraveni o tolik, co by jim bylo platiti, spoléhajíce, že tím více se žena přičiní, aby rozluštění vyzvěděla.

15. Neshodu v počtu dní hledí vykladatelové srovnati i takto: žena hleděla asi v prvních šesti dnech o své újmě, z pouhé zvědavosti vylákati smysl hádanky, sedmého pak dne přišli a žádali ji o to Filištiné. Vynecháním čísel ve verších 14^a a 15^a by se neshoda ovšem jednoduše odstranila. Jiní (i Hummelauer) navrhuji tento výklad: *Když nadešel sedmý den* jest nový odstavec vypravování, přerušený vloženou okolnostní větou: *řekli* (Filištiné, již dříve) *manželce Samsonově, a ona proto po sedm dní plakala.* הָלַךְ נָשָׁא jest (dle Königa) infinitiv qal, nikoli piel: *zda nás se zmocniti, (dle nifalu) nás chudými učiniti?*

jak jest přeloženo i v LXX a v aramejském. נִיְכֹלִיב, či nikoliv? se sem naprosto nehodí, neboť bychom očekávali v tom významu כִּי לֹא, či ne? Správně dlužno s některými hebr. rukopisy a s aramejským čisti לֹא כִּי, sem, což odpovídá Vulgatě, kde jest položeno: *k oddávkám*. Na místě prvního לֹא lépe dle LXX לֹא.

16. *Tu ronila před Samsonem slzy a naříkala mluvíc: Zanevřel jsi na mne a nemiluješ mne, proto mně nechceš hádanku, kterou jsi předložil synům mého lidu, vyložití. Ale on odpověděl: Svému otci a své matce jsem (to) nechtěl povědět, a tobě to mám oznámiti?*

16. *Tu plakala žena Šimšónova před ním a pravila: Nemáš pro mne nežli nenávist,*

A lásky žádné.

Hádanku jsi předložil

Mým soukmenovcům,

Mně však jsi jí nezjevil.

Tu řekl k ní:

Hleď, ni otci svému,

Ani matce své jsem toho nezjevil,

A tobě bych to povědět měl?

16. *Tu ronila před Samsonem slzy* —; výrazněji v hebr.: *Tu plakala žena Šimšónova před ním*, doslovně: *na něm*, rozuměj: obtěžovala ho pláčem, den co den plakala, a hleděla ho svými slzami přiměti k tomu, aby jí hádanku vysvětlil. *Zanevřel jsi na mne a nemiluješ mne* —; v hebr. *nemáš pro mne nežli nenávist*, není v tobě žádné lásky ke mně. Kladný výrok dotvrzuje záporným, a udává i příčinu, dle které poznává, že k ní lásky nemá: *protože mně nechceš vyložití hádanku*. Samson odpovídá chabě, poukazuje k tomu, že jí nemůže oznámiti to, čeho ani rodičům nepověděl; tím by jen tvrdil, že má k rodičům větší lásku nežli ke své manželce, že jsou mu rodičové bližší.

16. עָלִי וְרָתַבָּ; podobně i Nm 11¹³ a Gn 45¹⁵ (na jejich hrdle, když je objímal, plakal Josef nad bratřími). — Z toho, že Samson zde mluví o otci a matce, ještě nevysvitá, že tam oba byli přítomni, a že chtěli i oni znáti výklad oné hádanky.

17. *A plakala proto po sedm dní hodů před ním;*

17. *A plakala před ním sedm dní, v nichž měli hody,*

konečně dne sedmého, když se mu stala obtížnou, vysvětlil (jí to). A ona spěšně oznámila (to) svým lidem.

18. *A ti řekli jemu sedmého dne před západem slunce: Což sladšího nad med a co silnějšího nad lva? A on jim řekl: Kdybyste byli neorali mou jalovičkou, nebyli byste uhodli mé hádanky!*

a sedmého dne jí to pověděl, neboť na něho doléhala. A oznámila hádanku synům svého lidu.

18. *A řekli jemu mužové města (toho) sedmého dne, dříve než slunce zašlo:*

Co sladšího nad med?

Co nad lva silnějšího?

A řekl jim:

*Byste byli neorali jalovičkou mou,
Nerozluštili jste mojí hádanky!*

17. *A plakala proto před ním po sedm dní* —; v hebr. *na něho* neb *nad ním*, jako v předešlém verši. Nedávala mu pokoje a stále doléhala na něho po celou dobu svatebních hodův, až jí to pověděl: *neboť na něho doléhala* (hebr.). Samson minil, že může rozluštění svěřiti své ženě, neboť té má záležeti na prospěchu manželově; avšak ona to *spěšně oznámila svým lidem*.

18. V poslední chvíli, když se Samson již těšil, že jeho hádanky nerozluští, *sedmého dne, před západem slunce*, vyjevili mu rozluštění hádanky. Tak mohli se tím více těšiti jeho rozpakům a překvapení, že zvítězili nad ním. *Kdybyste byli neorali mou jalovičkou, nebyli byste uhodli mé hádanky* —; kdybyste nebyli vyzvěděli na mé manželce smysl hádanky, sami svým důvtipem byste se ho nebyli dopátrali. »Jalovičkou« jmenuje svou manželku v přirovnání, jež se mladé, nerozvážené ženě filistinské hodilo; »orati cizí jalovičkou« zde znamená, užiti cizí věci neb osoby bezprávně k svému prospěchu a ke škodě druhého.

18. בָּטָרָם יָבֵן הַחֲרָקָה jest v LXX, Vulgatě, aramejském i jiných překladech obecně vyloženo: *před západem slunce* (řecký B: před východem). — חֲרָקָה jest sice akkusativ směru neb místa, ale užito ho jako nominativu (poněkud podobně v. 5. תַּמְנִיתָה). Stade, Budde, Lagrange, Zapletal opravují toto slovo v הַחֲדָרָה, smyslem: »dříve než v ešel (Samson) do komnaty« (dle Ž 18⁶). — לִילָה הָרִשְׁתָּה vykládají některé řecké překlady (i syrský) o nevěrnosti manželky Samsonovy, ač neprávem, neboť Samson užil zde přirovnání, jež netřeba v tomto případě do jednotlivosti probírat.

19. *Vpadl pak na něho duch Hospodinův, a sestoupil do Askalonu, a pobil tam třicet mužův, a vzal jejich šaty a dal je těm, kteří rozluštili hádanku. A náramně rozezlen šel do domu svého otce.*

20. *Jeho žena však pojala za manžela jednoho z jeho přátel a svatebčanův.*

19. *A vpadl na něho duch Jahve, a sestoupil do Ašqelónu, a pobil z nich třicet mužův, a vzal jejich kořisti, a dal ty šaty těm, kteří oznámili hádanku. A rozpálil se jeho hněv, a vystoupil do otcovského domu.*

20. *Žena Šimšónova dostala se však jeho tovaryši, který mu byl svatebčanem.*

19. *Vpadl pak na něho duch Hospodinův* —; Samson poznal, že jej Filištiné přelstili, a byl proto rozněván. Ale nyní i duch Hospodinův, jak řečeno v 13²⁵, 14⁶, působil na něho, aby počal Filištinským nepřatelům opláceti jejich zlo. Opustil hody i dům své nevěsty, aby si zjednal roucha, jež slíbil tovaryšům za rozluštění hádanky. *Sestoupil do Askalonu* —; město Ašqelón (nynější el-meždel) bylo jedním městem z filištinského pětiměstí, a leželo při moři mezi Gazou a mezi Jabne, ale as 8 hodin cesty vzdáleno od Thamnatha, kamž Samson asi sotva mohl pro vzdálenost jiti, nehledě ani k tomu, že nebylo dobře možno, aby v opevněném Askalonu Filištinské napadl. Spíše by bylo hledati toto Askalon na místě nynějšího Hirbet Asqalán u Bet Nettif, které nebylo od Thamnatha vzdáleno více než hodinu. Ač náleželo ku kmeni Judovu, mohlo býti tehdy osazeno Filištiny. Tam se asi Samson obrátil, *a pobil tam třicet mužův*, jejichž šaty vzal a dal těm, kdož rozluštili hádanku; v hebr. *a vzal jejich kořisti, a dal ty šaty těm, kteří oznámili hádanku*. Nemohl zajisté venkovským mužům, jež přepadl, zároveň vzíti i plátěný sindon i roucho proměnné, poněvadž ti obojího zároveň při přepadení sotva měli; aniž třeba se domnívati, že pobil všech 30 mužů jednoho dne a že třicet rouch Filištinským ihned odevzdal. Mohl se zajisté do Askalonu vícekrátě vraceti a slíbená roucha po kusech přinášeti. *A náramně rozezlen šel do domu svého otce* —; rozněván na svou manželku, která ho zradila, i na Filištinské. Opustil je, ač tam nejspíše chtěl zůstávati, a vrátil se k svému otci do Zorá.

20. *Jeho žena však pojala za manžela* —, hebr. dostala se jeho tovaryši, který mu byl svatebčanem; dle latin-

ského vzala si žena Samsonova *jednoho z jeho přátel a sva-
tebčanů*, totiž jednoho z oněch třiceti tovaryšů, kteří byli po-
zváni k hodům, za manžela, aby nezůstala po svatbě bez muže,
což by zajisté bylo bývalo pro ni velikou pohanou.

19. Protože bylo město Askalon od Thamnata tuze vzdáleno, a
protože není řečeno, co učinili za to Askalonité, kdežto
v ostatních částech knihy příčina, výsledek i účinky jsou vždy
přesně uvedeny, míní Stade, že jest prvá část verše ¹⁹ po-
zdějším přídavkem; Samson (dle Stade) vcházel do komnaty,
a tu mu Filištinští vyjevili rozluštění hádanky, a on, ničeho
jim nedáv, utekl do domu svého otce.
20. לְמִרְעוּתוֹ אִשָּׁר רָעָה לוֹ, *jeho soudruhu*, který mu byl
druhem svatby, svatebčanem. רָעָה, piel ke slovesu, jež
má v qal význam: obcovati s někým, v hitpael: někoho si
přidružiti.

Hlava 15.

Samson chtěl se navrátiti k své manželce v Thamnatha;
jeho tchán mu však sdělil, že se vdala za jiného (v. ¹⁻²). Chtěje
pomstíti tuto hanu, svázal Samson tři sta lišek a pustil je s ohni-
vými pochodněmi do polí Filištinův; obilí, vinice i olivové sady
byly tím zapáleny, za to však spálení Filištinými i Samsonova
manželka i její otec (v. ³⁻⁶). Samson pak, podrážděn Filištině
ještě jinak, odebral se k Etam (v. ⁷⁻⁸). Filištiné sebrali vojsko,
a mužové kmene Judova vydali jim svázaného Samsona (v. ⁹⁻¹³).
Samson roztrhal před Filištinými svá pouta, a uchopiv osličí
čelist, pobil jí tisíc mužův (v. ¹⁴⁻¹⁷). U veliké žizni byl Samson
občerstven vodou, která vyšla z pramene divem (v. ¹⁸⁻²⁰).

V. 1—8. Pomsta Samsonova. Samson spaluje
úrodu na polích Filištinův.

Vulgata:

1. *Po krátké době pak
(později), když nastávaly
dni pšeničných žní, přišel
Samson, aby navštívil svou
manželku, a přinesl jí ko-
zelce. A když chtěl vejíti
do její komnaty, zabránil
mu její otec, řka:*

Hebrejský text:

1. *A stalo se po dnech,
v čas pšeničné žni, přišel
Šimšón navštívit svou ženu
s kůzlem a řekl:
Vejdu k ženě své do ko-
mnaty!
A nedal mu její otec ve-
jíti.*

2. *Domníval jsem se, že jsi na ni zanevřel, a proto jsem ji dal tvému příteli. Ale má sestru, která jest mladší a krásnější než ona; budiž tato tobě chotí na místě ní.*

2. *A řekl její otec :
Věru, domníval jsem se,
Že jistě zanevřel jsi na ni,
A druhu tvému jsem ji dal.
Což sestra její, jež jest
mladší,
Není krásnější než ona ?
Ta budiž tobě na místě
jejím !*

1. *Když nastávaly dni pšeničných žní* — ; svatba byla snad slavena v březnu, pšeničné žně pak tam počínaly asi od poloviny května. Prošly tedy snad dva měsíce. Doba jest proto udána, poněvadž následuje ve v. 4^a zpráva o tom, jak zkazil Samson plodiny na polích. V hebr. *po dnech*, několika, po kratší době, *v čas pšeničné žni. Přišel Samson, aby navštívil svou manželku a přinesl jí kozelce* — ; přinesl kůzle na smíšenou a darem. Není známo, bylo-li mu při každé návštěvě přinést nějaký dar. Poněvadž byla Filištinka dle 14¹⁰ skutečnou manželkou Samsonovou, nelze tento dar klásti na roveň daru, který učinil Juda Thamaře (Gn 38¹⁷⁻²⁰⁻²³). Otec jeho ženy postavil se však Samsonovi v cestu.

2. *Domníval jsem se, že jsi na ni zanevřel* — ; dle 14¹⁹ odešel Samson rozhněván, a měl zajisté i příčinu k hněvu. Otec se asi Samsona bál, a proto mu nabízel sestru jeho ženy, kterouž však Samson odmítl.

1. *וַיֹּאמֶר, a řekl* (Šimšôn), ve Vulgatě: *a chtěl*. O manželství a daru viz 14¹⁰.

3. *A odpověděl mu Samson: Od tohoto dne nebude na mně viny proti Filištínům; budu vám totiž činiti zlé.*

3. *A řekl jim Šimšôn:
Nyní prost jsem (viny) na
Pelištím,
Až učiním jim něco zlého.*

3. Samson hrozí Filištínům nepřátelstvím, protože mu byla odňata manželka, tedy ze soukromé příčiny; byl však k tomu veden spolu též vnuknutím ducha Božího, aby pomstil křivdy a škody, jež Filištínští činili jeho lidu israelskému. Hrozbu svou doplňuje ve v. 7^a *Od tohoto dne nebude na mně viny proti Filištínům*, hebr. *nyní prost jsem (viny) na Pelištím* — ; oni sami jsou vinni tím, co já jim učiním, sobě nechť dávají vinu, neboť mi zavdali k zlému příčinu. *Budu vám totiž činiti zlé* — ;

v hebr.: *Až učiním jim něco zlého*, totiž, když jim učiním škodu neb cokoli jiného zlého, nebudu tím vinen.

3. נָקִיָּי s předložkou בִּי znamená (jako v Nm 32²²) *býti prost, čist viny*, tedy i náhrady a trestu. — וְהָיָה; srozumitelnější v latinském: *od tohoto dne*.

4. *A šel a schytal tři sta lišek a připojil ohony jedněch k druhým, a navázal uprostřed pochodně.*

4. *A šel Šimšón a schytal tři sta lišek, a vzal pochodně, a obrátil ohon k ohonu, a položil jednu pochodeň uprostřed mezi dva ohony.*

4. *Schytal tři sta lišek* —; hebr. šu'al znamená sice lišky, ale mohlo by označovati i šakaly. Šakalové jsou poněkud větší lišek, žijí v jeskyních a roklích, a pobíhají i ve stádech. Poněvadž nebývá takové množství lišek pohromadě a protože by bylo i velmi těžko pochyťati tři sta lišek, ježto jsou divoké, plaché a chytré, možno dáti významu »šakal« přednost (snad i Ž 62¹¹). Schytání lišek však Samsonovi úplně nemožným nebylo; mohl je chytati po čase, pouštěti na různá pole. Ovid zmiňuje se (ve Fasti IV 679) o staroitalském zvyku, po němž honili o slavnosti bohyně Ceres v římském cirku lišky, na jejichž ohonech byly navázány hořící pochodně. Nebo obalili lišku slamou a travou, kterou zapálili, a vehnali je do obilí; tím prý byla znázorněna obilní zkáza, rubigo, rez (?). *A připojil ohony jedněch k druhým, a navázal uprostřed pochodně* —; v hebr. *vzal pochodně*, nejspíše ze dřeva olejem nasáklého neb smolou promočeného připravené, *a obrátil ohon k ohonu*, svázal dvě a dvě lišky neb šakaly k sobě provazem neb něčím jiným, *a položil jednu pochodeň uprostřed mezi dva ohony*, přivázal ji tak, aby aspoň na čas pevně vězela. Již z toho popisu lze souditi, že nevypustil všech těchto zvířat ani najednou, ani z jednoho místa.

4. שִׁיָּי jest hláskami podobno perskému pojmenování šakala, z něhož pochází i evropské jméno »šakal«. V Písmě jest šakal zván שָׁקָל (Is 13³², 34¹⁴, Jer 50³⁹), jako v arabském: »syn vyti«, protože noční dobou vyje. — שִׁיָּי, LXX A καὶ συνέδησεν, B ἐπέστρεψε; jest zde hifil. Po dvou je svázal, aby nemohly tak spěšně utíkati, ani se lehce skrýti.

5. *A zapáliv je ohněm, rozpustil je, aby sem tam se roz-*

5. *A rozžehl oheň na pochodních, a vypustil je do*

utíkaly. A ony šly hned do osení Filištínův. Když je zapálily, tu spáleny jsou i plodiny i to, co ještě na stéble stálo, takže strávil plamen i vinice i olivové sady.

6. *A řekli Filištíné: Kdo učinil tuto věc? A bylo jim řečeno: Samson, zeľ Thamnatského, poněvadž (mu) vzal jeho manželku a dal jinému, toto způsobil. A vystoupili Filištíné, a spálili jak ženu, tak i jejího otce.*

stojatého obilí Pelištím, a zapálil jak hromady tak i to, co bylo na stojatě, jak vinice (tak i) olivy.

6. *A řekli Pelištím: Kdo toto učinil?*

A řekli: (Šimšôn) Timnijského zeľ; To proto, že mu ženu vzal, A dal ji jeho tovaryši. A vytáhli Pelištím, a spálili ji a jejího otce ohněm.

5. *Zapáliv je ohněm, rozpustil je, hebr.: a rozžehl oheň na pochodních a vypustil je do stojatého obilí Pelištím —; bylo přede žněmi nebo již o žních, obilí tedy bylo zralé a suché. Když je (oseni) zapálili, tu spáleny jsou i plodiny i to, co ještě na stéble stálo —; v hebr. a zapálili jak hromady, co již na hromadě požato a ve snopech svázáno bylo, tak i to, co bylo ještě na stojatě, jak vinice tak i olivy. Vinice a olivové stromy, jež byly vedle rolí, chytily od obilí a shořely též.*

6. Filištínští hledali původce ohně a škůdce, a bylo jim řečeno, že tak učinil *Samson, zeľ Thamnatského*. Oheň řádl i na polích, jež byla od Thamnatha vzdálenější, protože zde tchána Samsonova jmenují po jménu jeho obce; nad to pak i dále řečeno: *A vystoupili Filištíné*, t. j. přišli odjinud, *a spálili jak ženu tak i jejího otce*. Řecký a syrský překlad praví mírněji: *a dům jejího otce*. Ukrutnou pomstu vykonali na ženě Samsonově proto, že se nemohli pomstiti Samsonovi, a že ona přivedla Samsona do země a dala mu tak příležitost škoditi Filištínům.

5. וְכַד כָּרַם זֵית; nikoli: až k sadům olivovým, nýbrž dle překladů: *jak vinice tak i olivy*. Moore považuje toto rčení za pozdější přídavek.

6. Mnohé hebrejské texty mají, jako řecký a latinský překlad: וְהָאֵלֶּה בֵּית אָבִיהָ (i dům jejího otce, t. j. i s rodinou).

7. *A řekl jim Samson: Ať jste to učinili, nicméně ještě*

7. *A řekl jim Šimšôn: Že takto jednáte,*

*si od vás pomsty vyžádám
a pak přestanu!*

*I na vás chci se vymstít,
A potom teprv ustanu.*

7. Ke hrozbě v. 3^a přidává Samson: *Ač jste to učinili, v hebr.: že takto jednáte* —; t. j. ač jste zahubili ty, kdož mne oklamali, *nicméně přec si ještě od vás pomsty vyžádám*, pomstím se také ještě na vás, *a pak přestanu*, odejdu od vás. — Prvou větu vykládají velmi různě. Někteří míní, že přišli Filištíni k Samsonovi a chtěli i jeho potrestati, ale on pravil: »Jestli se mne dotknete, učiníte, způsobíte....« O tom však zde řeči není. Jiní: »Poněvadž jste tak ukrutně s manželkou moji naložili, proto já....« Samsonovi bylo však upálení oné ženy asi lhostejno; nebylť tehda při mstě ani Israelští jemnocitní. Opět jiní: »Když jste tak učinili, domníváte se, že mi to stačí; ale nikterak, nicméně, přes to....« Všecky tyto výklady dovolávají se jednotlivých překladů, jež však tuto nemají žádné váhy.

Ti, kdož pěstují mythický výklad bible, srovnávají událost veršů 1-7 s činy Herkulovy báje: s chycením erymantského kance, kretského býka, jelena Artemidina. Steinthal, jak již vzpomenuto, se domnívá, že jest tímto vypravováním symbolisován úpal sluneční, kterým způsobena bývá letní dobou obilní rez. — Římané mohli onen zvyk, jež uvádí Ovid, zavésti po Feničanech, u nichž mohl vzniknouti na základě podání o skutečné události Samsonově. Samsonovo zabití lva jest rekovný čin, který byl též mnohým pohanským, báječným rekům připisován. Spálení žně lískami jest zde zajisté původní; naivně líčeno stalo se oblíbeným prosto- národním vypravováním.

7. וְכִי יִשְׁכַּח nikoli významem: přece, nicméně, jako ve Vulgatě, nýbrž důrazové: *zajisté (se pomstím)*.

8. *A zbil je hroznou ranou, tak že, děsí se, lýtko na stehno kladli. A sestoupiv bydlil v jeskyni skály Etam.*

8. *A zbil je, lýtko i stehno (velikou ranou). A sestoupiv zdržoval se v roklině skály Etám.*

8. *A zbil je hroznou ranou, tak že, děsí se, lýtko na stehno kladli* —; tím by byl vyjádřen buď veliký obdiv a uleknutí, při němž by lýtko jedné nohy kladli na stehno nohy druhé, čehož smysl však zůstává nejasný, anebo — což jest velmi pravděpodobno — hrozný úprk, při němž pádili tak, že se »až lýtkama stehem dotýkali«. (Srov. české: »vzal nohy na ramena«.) Hebr.: *a zbil je, lýtko i stehno, velikou ranou* —, vyjadřuje úplnost,

velikost porážky úslovím, jež bylo tehdá nejspíše nějakou, nám nyní bliže neznámou průpovědí. *A sestoupiv bydlil v jeskyni* (hebr. *v roklině*) *skály Etam* —; dle v. 9. byla skála Etam v kmeni Judově. Při ní leželo asi též místo, jež Roboam mezi Betlemem a Tekoa opevnil (v 1 Par 4³ jméno osoby, 2 Par 11⁶ i v 1 Par 4³² jmenováno místo 'Eṭam, אֵתָאם, mylně na místě 'Ether). Půl hodiny jižně od Betlema nalézáme toto jméno v 'Ain 'Atān, též Hirbet 'Atan, u Šalomounových zahrad; sem kladou někteří úkryt Samsonův, ač nyní tu není žádné jeskyně. Samson se nevrátil do svého domova, snad proto, aby se Filištinští jeho rodnému místu nemstili. Schick (»Zeitschrift des Deutschen Palästinavereines«, X, 143—146) míní, že by jeskyně Etam byla jeskyně Marmita (v nynějším 'Arâq Isma'in), u nádraží Deir-Abân, východně od Šor'a; k té dlužno sestupovati, avšak nalézala by se skorem již ve filištinském území (Lagrange, Zapletal).

8. שׂוֹק עַל יָדָךְ, doslovně: lýtko nad stehno; aramejský překlad má: jezdce na pěši. Qimhi vykládá úsloví toto o útěku Filištinských. Jiní dle hebr. »zbil je i na lýtku i na stehně«, tedy prudce a mocně, což však vyjádřeno již slovy: *velikou ranou*. — כְּעֵיף přeloženo nazvíce: *jeskyně*; spojeno se slovem הַכָּעִיפִים ještě u Is 2²¹, 57⁵, u významu trhlina, rokлина skalní. V množném čísle כְּעֵיפִיָּה (u Is 17⁶, 27¹⁰), znamená větve. — Jiné 'Eṭam (1 Par 4³²), místo ve kmeni Simeonově, bylo by tuze vzdáleno, a neleželo v kmeni Judově (v knize Jos 19⁷ psáno též עֵתָר). Viz Strack, »Palästina und Syrien«, str. 57, Curtis, »Commentary on the Books of Chronicles«, str. 115 (105 k 4³).

V. 9—20. Lidé kmene Judova vydali Samsona svázaného Filištinům. Samson však přetrhal pouta, a zahnal nepřátele oslí čelistí, Bůh pak jej v žízni občerstvil. Samson soudil Israele dvacet let.

9. *Vystoupili tedy Filištiné do země Judovy a položili se na místě, které bylo později nazváno Lechi, to jest čelist; tam se jejich vojsko rozložilo.*

9. *A vystoupili P^elištīm a učinili ležení v J^ehūdā a vpadli do L^eḥî.*

9. Filištiné sešli se větším počtem, jako k boji připraveni (v. 10-11.), aby Samsona jali, a aby zabránili, by se mužové Judovi

se Samsonem nespojili. *A položili se na místě, které bylo později nazváno Lechi* —; parafrasticky vysvětleno tak stručné hebrejské znění: *a vpadli do Lechi*. Lechi jmenováno 15¹⁴⁻¹⁷⁻¹⁹ a v (LXX L a j.) 2 Kr 23¹¹. V LXX též: Σιαγών (čelist, skrář). Bylo to místo v kmeni Judově, kdež vyvěral i pramen Πηγή του επικαλουμενον, známý i sv. Jeronymu; leželo filištinským hranicím blíže než Etam. Stotožňují je s Hirbet eš-Šijjág, blíže nádraží Deir - Abân. Bertheau míní, že toto Lechi leželo severně od Eleutheropole, nyníjšího Beit-Žibrin; Guérin pak navrhoval Ramath Lehi severně od Ain-Ĥanijje, k čemuž však Lagrange připomíná, že se tato zřícenina nenazývala Lekí, nýbrž Ain-ʿAllek (keřový pramen). Viz Thomson, »Loca sancta«, str. 105, kdež uvedeno i z Joh. Moschos, »Pratum spiritale«, C. 170: μοναστήριον Σαμψων, asi 20 římských mil od Jerusalema vzdálené.

9. וַיִּפְּץ, v nifal o šíření se ratolestí: rozkládají se; zde může býti vykládáno o vojsku (jako 2 Kr 5¹⁸⁻²²), a dle řeckého znění: ἐξευφήσαν, znamenati: vytrhnouti se, učiniti v pád.

10. *A pravili jim (mužové) z kmene Judova: Proč jste vytáhli proti nám? A oni odpověděli: Přišli jsme, abychom svázali Samsona, a abychom mu oplatili, co nám (proti nám) učinil.*

11. *Sestoupilo tedy tři tisíce mužů z Judy k jeskyni skály Etam a řekli Samsonovi: Nevíš, že Filištinští námi vládnou? Pročjsi toto způsobil? Jimžto on pravil: Jak učinili mně, tak já jsem učinil jim.*

10. *A řekli muži J^ehūdā: Pročvytáhlijsteprotinám? A řekli:*

*Přišli jsme, abychom
Šimšóna svázali,
A učinili jemu, jak on
nám!*

11. *A sestoupilo tři tisíce mužů z J^ehūdā k roklině skály Etām a pravili Šimšónovi:*

*Což nevíš ty,
Že (P^elištim) nad námi
panují?*

*Co's tedy nám
To učinil?
A řekl jim:
Jak oni učinili mně,
Tak já též učinil i jim*

10. Mužové kmene Judova, ač byli dosti četní, byli naplněni strachem před Filištinskými nejspíše proto, že jim byli již dlouho poddáni a jimi sužováni. Filištiné jim oznamují, že chtějí Sam-

sona svázati a učiniti mu tak, jak on učinil jim (dle hebr.), totiž potrestati, zahubiti ho.

11. *Sestoupilo tedy tři tisíce mužů z Judy k jeskyni* —; takový počet Israeliťů jedná dle přání nepřátelských Filištinův! Samson pocházel z kmene Danova, nepožíval tedy ochrany ve kmeni Judově; tento kmen chce ho tedy vydati, aby se zbavil svých nepřátel. Vytáhlo k němu tři tisíce mužův, čímž poukázáno dostatečně na důležitost jeho osoby. *Proč jsi toto způsobil*, hebr.: *co's tedy nám to učinil* —, totiž: »Již jsme utrpěli dosti soužení od Filištinských (14¹⁹, 15⁴), a ty jsi nyní příčinou, že na nás znovu přišli!« Samson odpovídá, že vykonal toliko nutnou instu, k níž byl dle starých obyčejův oprávněn.

12. *Přišli jsme, pravili, svázati tebe a vydati do rukou Filištinův. A řekl jim Samson: Přisahejte, a slibte mi, že mne nezabijete.*

13. *Řekli: Nezabijeme tebe, ale svázaného tě vydáme. A svázali ho dvěma novými provazy, a vzali ho ze skály Etam.*

12. *A řekli jemu: Sestoupili jsme tě svázat A doruky tě vydat Filištinům. A řekl jim Šimšón:*

Přisahejte mi, Ženechcetemne(sami)zabít!

13. *A pravili mu řkouce: Nikoliv, jen svázat chceme A vydat tebe v jejich ruku; Ale zabit tebe nehodláme. A svázali ho dvěma novými provazy a vyvedli jej ze skály.*

12. *Přišli jsme svázati tebe* —; sdělují mu, že jej chtějí vydati v moc Filištinův. Samson je s tím srozuměn; žádá jedině, aby mu přísahali (dle hebr.), že ho nebudou *bíti* (doslovně), že ho totiž *nezabijí*, jak vykládá latinský překlad.

13. *Svázaného tě vydáme* —; chtěli ho vydati svázaného, t. j. bezpečně a živého odevzdati Filištinským. *A svázali ho dvěma novými provazy* —; Samson byl si jist, že se s pomocí Boží zase vyprostí, a věděl, že bude moci při té příležitosti proti svým nepřátelům něco podniknouti. Proto krajanům svým nekladl odporu.

12. פָּשַׁעְתִּי יְהִי; LXX A: μή ἀποκτεῖναι με ὑμεῖς, B: μή ποτε συναντήσητε ἐν ἐμοὶ ὑμεῖς; abyste se se mnou nesetkali, což není vhodným. פָּשַׁע má význam porazit, skoliti, (srov.: 8²¹, 1 Kr 22¹⁷, 2 Kr 1¹⁵, 3 Kr 2²⁵ a. j.).

14. *Když pak přišel k místu čelisti, k Lechi, a přišli mu Filištiné s křikem v ústrety, vpadl na něho duch Boží; a jako bývá len stráven zavanutím ohně, tak se pouta, jimiž byl svázán, rozpadla a rozvázala.*

15. *A naleznuv čelist, to jest skrání osličí, která tu ležela, uchopil (ji) a zabil jí tisíc mužův.*

14. *Přišel k L^ehî, a Pelištím křičeli naproti němu. A vpadl na něho duch Jahve, a učiněny jsou provazy, jež byly na jeho loktech, jako koudel, která shořela v ohni, a pouta jeho stekla s jeho rukou.*

15. *A našel osličí skrání vlhkou, a vztáhl ruku svou a vzal ji, a pobil jí tisíc mužův.*

14. *Když přišel k místu čelisti* —, do L^ehi, kde Filištinští tábořili, kde čekali. *A přišli mu Filištiné s křikem v ústrety*, hebr.: křičeli naproti němu —; s jásotem, vítězným křikem šli mu vstříc, aby ho od mužů kmene Judova převzali. Ale tu *vpadl na něho duch Boží* —; vysvětleno již 3¹⁰, 14⁶⁻¹⁹. *Jako len* (lněná vlákna, koudel) *bývá zavanutím* (doslovně *čichem*, jak jen přičichne k ohni, jak se dotkne ohně) *ohně stráven* — *tak se pouta jeho rozpadla a rozvázala* —; v hebr.: *jako koudel*, látka tolik hořlavá, která tak lehce chytá a v ohni se rozplyne.

15. *A naleznuv čelist* —; vzal, co mu právě do rukou přišlo, dle hebr.: *skrání osličí vlhkou*, ještě nevyschlou, tedy těžší, poněvadž vyschlou čelisti křehkou by byl nemohl takové rány dávat. *Zabil jí tisíc mužův* —; udáno okrouhlé číslo jež znamená: pobil jich velmi mnoho, totiž některé skutečně zabil ostatní pak strachem utekli. Podobně zvítězil nad Filištinskými i Samgar (3³¹) a Samma (2 Kr 23¹¹), i Jonathas se svým zbrojnošem (1 Kr 14¹⁴⁻¹⁹).

14. הרי"ה, o vítězném křiku, hluku; od toho: הרי"ה.

15. Vulgata vykládá úsloví maxillam ještě slovem »mandibulam«. טריה, čerstvý, zelený, vlhký; i v syrském jest na místě latinského: »která ležela«, pohozenou, ἐκρεσινμένην (dle aramejského טרי).

16. *A řekl: Čelistí osla, čelistí oslátko oslic shladil jsem je, a pobil tisíc mužův.*

16. *A řekl Šimšón: Čelistí oslí Dobře jsem je zmlátil,*

*Čelistí oslí**Tisíc pobil jsem mužův.**(LXX: Oslí čelistí barvou
jsem je zbarvil.)*

16. Samson oslavuje svůj nový čin verši, v nichž se objevuje slovní hříčka hebr. jménem *ḥamar*, kterou nelze nápodobiti. Překlady se od hebr. znění dosti různí. Hebrejský text zní doslova: *čelistí osla, jednu hromadu, dvě hromady*, jako v Ex 8¹⁴, nahromadil jsem je hromadou, nadělal jsem z nich hromad, stloukl jsem je, pobil jsem je; podobně má i překlad aramejský a syrský. LXX: *ἐν σαργόνι ὄνου ἐξαλείφων ἐξήλεψα αὐτούς*, skrání osla barvou jsem je zbarvil, totiž krvavě jsem je zkrvavil, dle hebrejského kořene *ḥamar* (rudým, červeným býti). Novější překládají (dle arabského významu slova *ḥamara*): já jsem je čistě, z hola sedřel, důkladně, *dobře zbil, zmlátil*.

16. בלדו ההמר המור המרתים vyloženo prostým infinitivem a osobním tvarem dle המור u významu: »hromada«; המר znamená »býti rudým, červeným«. LXX a Vulgata čtou zde na místě המרתים: המור ההמר, *ἐξαλείφων ἐξήλεψα αὐτούς*, což se shoduje s významem arabského המר, škřabati, kůži stahovati, dle podstatného jména i zbiti (XI. tvar: na kusy rozbiti).

17. *A když ta slova zpívá vaje dokončil, vyhodil čelist z ruky, a nazval jméno onoho místa Ramathlechi, což se vykládá: »zdvihnutí čelisti«.*

17. *A když dokončil řeč (tu), vyhodil čelist z ruky své, a nazvali ono místo Rāmath-L^eḥi.*

17. *A když ta slova zpívá vaje dokončil* —; v hebr. není o zpěvu zmínky, toliko: *když dokončil tu řeč*; netřeba tudíž pokládati verš ¹⁶ za úryvek nějaké písně. *Ramathlechi* vyloženo v latinském překladu: *zdvihnutí čelisti*; znamená však, jako v Ramoth Gil'ád, výšinu L^eḥi. Prolepticky toto místo, které snad mělo dříve jiné jméno, zváno Lechi již v předcházejících verších.

17. Dle místní pověsti, v níž oslí hlava značí »mrak«, vysvětluje Steinthal, že vyhození oslí čelisti značí »blesk«, a pramen, který z čelisti = blesku vyšel, byl by déšť. A z báje o Herkulovi potahuje k tomu boj s Anteem. — Poloostrov a předhoří Lakonie, na jižním pobřeží Peloponésu, mělo dle Strabona stejné jméno: ὄνου γράθος, t. j. čelist oslí.

18. *A žízně velice, volal k Hospodinu a pravil: Dal jsi do ruky svého služebníka tuto převelikou spásu a vítězství; hle, umru žízní a upadnu do rukou neobřezancův!*

18. *A když pak velice žíznul, volal k Jahve a pravil: Ty dal jsi v ruce svého služebníka Vítězství toto veliké; Mám-liž pak nyní zahynout žízní, Do rukou padnout neobřezancům?*

18. *A žízně velice* —; po namáhavém a těžkém dile pocítil velikou žízeň, a když nenalezl vody, aby se občerstvil, *volal k Hospodinu*. Samson uznává, že zvítězil a zahnal své nepřátele pomocí a silou Boží, jako to uznávali Israelité i jindy (1 Kr 19⁵, 2 Kr 23¹⁰⁻¹²): *Dal jsi do ruky svého služebníka tuto převelikou spásu a vítězství*, avšak síly moje jsou vyčerpány, *umru žízní*, nepomůžeš-li, *a upadnu do rukou neobřezancův*, Filištinských, jimž oslaben, vysílen, nebudu se moci více vytrhnouti.

18. V hebr. jest ku konci zvolací otázka: וַיִּשָּׁאֵל, *mám zemřítí, mám upadnouti?*

19. *Otevřel tedy Hospodin třenovní zub v oslí čelisti, a vyšly z něho vody. A on napiv se z nich, občerstvil ducha a nabyl znovu sil. Proto nazváno jest jméno onoho místa »pramen vzývajícího z čelisti« až do dnešního dne.*

19. *A rozevřel Bůh moždíř (důl), který jest v L^ehí, a vyšly z něho vody. A když se napil, vrátil se jeho duch, a ožil. Proto jmenoval jeho jméno ('En haqqōrê) »pramen vzývajícího«; ten jest v L^ehí až do tohoto dne.*

19. *Otevřel tedy Hospodin třenovní zub v oslí čelisti* —; jasněji řečeno v hebr.: *a rozevřel Bůh moždíř*, místo, jež se moždíři podobá, jámu, důl jakýsi, *který jest v L^ehí*, v Ramath Lechi, jež bylo právě tím jménem nazváno. Targum a Jos. Flavius vykládali, že vyšla voda z nějaké skály v Lechi; tak má i Clericus. *Vyšly z něho vody* —; vytryskl pramen, kterým se Samson občerstvil, a poněvadž tam pramen ten zůstal, byla jím také zachována a udržována vzpomínka na tuto podivuhodnou událost. *Pramen vzývajícího z čelisti* —; hebr.: 'En haqqōrê, »pramen

muže, který Boha v nouzi vzýval. Ještě v té době, kdy byla tato zpráva psána, nazývali tento pramen 'en haqqōrē.

19. המכתש jmenováno ještě u Sof 1¹¹, kde toto jméno značí nějaké místo jerusalemské, a v Přísl 27²². I jinde pojmenovány vrchy a části hor podle zvířat, jimž se více méně podobají: vrch ovčí, záda a pod.; tak i naše místo, ač mělo jméno po osličí čelisti Samsonově, mohlo se jí též podobati. Z dvojího významu řeckého jména ὄλμος (m o ž d í ř i z u b n í d ŭ t i n a) pochází výklad o třenovním zubu oně čelisti. רִיךְ; aramejský překlad dodává: »pramen, jenž byl popřán Samsonově modlitbě«. Někteří z novějších, srovnávajíc toto pojmenování s jménem poloostrova v Lakonii, ὄρου γνάθος zvaným, míní, že pojmenování jménem Lechi bylo již staré, a že z něho a pro ně teprve utvořena pověst a vyliče na tato událost; 'en-haqqōrē byl by dle nich »pramen koroptví« (srovn. 1 Kr 26²⁰, Jer 17¹¹). V době sv. Jeronyma ukazovali tento pramen blíže Eleutheropole; nynější jméno 'Ajun Qara, severozápadně od Šor'á, by se onomu jménu podobalo. Jméno zříceniny tamní, eš-Šemsánijjât, by ještě uchovávalo pamět Šimšónovu. Ti, kdož chtějí Samsona na roveň klásti Herkulovi, srovnávají tuto událost s teplými lázněmi, kterými občerstvily Herkula sicilské vily!

20. *A soudil Israele ve dnech Filištínů po dvacet let.* 20. *A soudil Israele ve dnech Pelištīm po dvacet let.*

20. *Ve dnech Filištínů po dvacet let* —; Filištinští utiskovali Israele dle 13¹ čtyřicet let; do těchto čtyřiceti let spadá činnost Samsonova a snad i též působení Heliovo. Samson stal se známým a pověstným pro vítězství svoje nad Filištíny, a *soudil lid* (viz 12⁷), byl totiž uznáván Israelem za náčelníka a osvoboditele od nepřátel.

20. Tento verš připisuje Lagrange i Zapletal a j. redaktorovi (srovn. i 16³¹). Poznámka tato byla by sem vložena proto, že nemohli dobře srovnati, že by bylo zajetí Samsonovo padlo do doby, když byl soudcem Israele.

Hlava 16.

V. 1—3. Samson přišel do nepřátelského města Gazy a vešel tam k jakés filištínské ženě. Obyvatelé Gazy, zvěděvše o tom, učinili opatření, aby Samsona druhého dne z rána polapili. Samson však vstal již o půlnoci, a vysadiv městskou bránu, odnesl ji až na blízký vrch.

Vulgata:

1. Odešel také do Gazy,
a spatřil tam ženu nevěstku
a vešel k ní.

Hebrejský text:

1. *A šel Šimšón do 'Azzâ,
a spatřil tam ženu nevěstku
a vešel k ní.*

1. *Odešel také do Gazy* —, v hebr. prostě: a šel. Bez obavy vyhledával Samson kraje Filištinův a odvážil se i do opevněného a důležitějšího jejich města. *ʿAzzá* (znamená Valentia, pevná, silná) bylo velmi staré město. Jest již v egyptském seznamu z doby Thotmesa III.; v listech Tell-el-Amarna (snad z doby kolem 1450 př. Kr.) uvádí je egyptský správce a dí, že odpadla od egyptského krále. Ve zprávě o cestě Moharově z doby Ramsesa II. jest Gaza zase v moci egyptské. Gn 10¹⁹ činí o tomto městě zmínku, že leží na hranicích země kanaanské. Israelité ho po Josuovi sice dobyli, ale ponechali tam ještě lid Enakim; nemohli je tedy zcela osaditi. Po té náleželo Filištinským i za dob Davidových. Bylo velmi důležitým městem proto, že jím vedly hlavní obchodní cesty podél moře do Egypta. Gaza čítá dosud 35.000 obyvatel, většinou ovšem mohamedánských, a jest hlavním městem provincie Gazy, která jest podřízena správci v Jerusalemě. *A spatřil tam ženu nevěstku* —; podobně jmenována žena Gn 38¹⁵, Jos 2¹ a j., i překlady ji stejně jmenují. Samson mohl vejíti do města zcela veřejně; vešel do domu nevěstky a mohl se tam cítiti bezpečnějším než jinde, kde ho snáze mohli pozorovati a poznati.

1. Řecký překlad A a jiné (též syrský) spojují tuto událost s předcházející; znít: καὶ ἐπορεύθη Σαμψών ἐκεῖθεν, »a šel odtud«, totiž z Lechi. אִשָּׁה זְנוּנָה, γυναῖκα πόρνην, aramejsky ܐܝܬܗ ܕܡܢ ܥܠܡܐ, nikoli významem: »hostinská«. O Gaze viz: Döllerer, »Geograph. Studien«, str. 98 nn., a Thomsen, »Loca sancta«, str. 48. Přístavem Gazy bylo Majuma, 7 stadií od města.

2. Když to uslyšeli Filištiné, a rozhlásilo se u nich, že vešel Samson do města, obklíčili ho, a postavivše strážné v bráně města, celou noc tam setrvali, aby ho, když by ráno vycházel, zabili.

2. (A bylo) 'Azzaitũm (zvěstováno):

Šimšôn sem prišel!

*A střežili a číhali na něho
(po celou noc) v bráně mě-
sta, ale byli po celou noc
v tichosti, pravíce:*

Až rozjasní se, ubijeme ho!

2. *Když to uslyšeli Filištiné, a rozhlásilo se u nich* —; není tu řečeno, kým byl Samson Filištinům prozrazen. V hebr. znění jest sloveso, které se však nachází ve všech překladech, vynecháno. *Obklíčili ho, postavivše strážné v bráně města* —; opatření, která učinili Filištiné, nejsou z tohoto verše dosti jasna. Obklíčili snad dům, v němž se Samson nacházel, a postavili i u městských bran stráže, po celou noc na něho číhající. V druhé části verše však dle hebrejského znění se praví: *A byli po celou noc v tichosti*, v mlčení; nepodnikli totiž proti Samsonovi ničeho, spolehajíce, že Samson v noci z města neujde, když byly i brány zavřeny, a pravili: *Až rozjasní se, ubijeme ho!* Dle této poslední poznámky nebylo jim třeba v noci Samsona střežiti, a nečíhali u městských bran, neboť by byl Samson nemohl vy-zvednouti brány a odnésti je. Snad by bylo možno srovnati výklad tohoto verše tímto způsobem: Filištiné střežili dům i brány a měli hlídky za dne, v noci však, nemajíce obav, že by jim Samson unikl, nedbali hlídky; domnívali se, že ho ráno lehce poplapí a zahubí.

2. Při לַחֲזוֹתֵיהֶם schází רִיבָד, ἀπηγγελῆν. překládá Lagrange: a měli hlídky, obcházel. רִירוּרֵיהֶם jest hithpael; sloveso to značí mlčeti (Žh 35²²), v hifil též mlčeti, býti nečin-ným (Ex 14¹⁴, 2 Kr 19¹¹). לֵאמֹר כֵּד אֵל; buď z řeckého Α a jiných doplníme: μείνωμεν, počkáme, anebo spíše: Ἀὐτὸς ἔσται ὁ ἥλιος, až se rozjasní, dle Vulgaty a jiných. Stejná souřadná vazba též v Gn 27⁴³, Ex 33²²ⁿⁿ, Sdc 6¹⁸, 1 Kr 10⁸. Moore míní, že tu zveličena pozdější rukou opatření Filištinů k větší oslavě Samsonově, a že druhá a třetí věta verše jsou vložkou, jež smysl ruší. Jiní chtějí udání času „po celou noc“ vynechati a tak nabyti lepšího smyslu (Lagrange, Zapletal).

3. *Samson spal až do půlnoci. Vstav pak odtud, uchopil oboje vrata brány s jejich veřejemi i se závorou, a vloživ je na ramena svá, odnesl je na vrchol hory, která vyhlíží k Hebronu.*

3. *A zůstal Šimšón ležeti až do půlnoci. O půlnoci pak vstal, a uchopil vrata městské brány a oboje veřeje, a vypáčil je i se závorou, a vloživ je na svá ramena, vynesl je na vrchol hory, která (jest) proti Hebronu.*

3. *Vstav pak odtud*, v hebr. *o půlnoci pak vstal* —; vyšel nepozorovaně za tmy z domu oné ženštiny, a prošel opuště-

nými ulicemi až k bráně. *Uchopil oboje vrata brány s jejich věžemi* – ; brány bývaly již za starých dob ze dvou částí či vrat, jež nebývala zavěšena, ale otáčela se nahoře i dole v páncích, jak lze z assyrských i egyptských obrazův a památek souditi. *Se závorou* —; bránu zavírali závorou, snad sochorem, kterým vrata na přlč založili. Samson zdvihl oboje věže *a vypálil je i se závorou* (hebr.). *Odnesl na vrchol hory, která vyhlíží k Hebronu*, hebr. *která* (jest) *proti Hebronu* —; nenesl vrat těch až k Hebronu (tak Jos. Flavius), neboť to bylo od Gazy příliš daleko (64 km). Text toho ani nepraví; udává nám jen směr, ve kterém ona hora ležela. Jižně od města Gazy nalézá se osamělý pahorek, zvaný el-Muntâr (strážní věž), o němž tvrdí podání, že tam Samson brány města Gazy zanechal. Tento pahorek jest jen čtvrt hodiny od města vzdálen a vypíná se pouze asi 70 metrů nad hladinu mořskou; neleží však na cestě k Hebronu.

3. **וַיִּחַד** řídí se zpravidla dle slabých sloves **חָפַץ**, zde však, jakož i 3 Kr 6¹⁰, Kaz 7¹⁸, jako sloveso prvé hrdelnice, **וַיִּחַד**. **בְּרִיחַ** *závora*, bývala buď kovová (3 Kr 4¹³) nebo dřevěná, **עַל פְּנֵי** (jako Gn 18¹⁶, Nm 21²⁰, 23²⁸), naproti, která vyhlíží, jak Vulgata správně dí; mohlo by též znamenati *východně*, poněvadž se jmenuje východ stranou přední, jež leží před tváří. Též o hoře Nebo, ač leží 4 míle od Jericha, praví Pismo, že byla **עַל-פְּנֵי**, proti Jerichu (Dt 32⁴⁹). — Z Herkulových bájí vztahují k této události sestoupení Herkulovo do Hadu, odkud vynesl psa Kerbera (**כְּלֶבֶת אֲרִי**, ohnivý pes); že tak učinil Samson v noci, ukazuje prý na temné podsvětí.

V. 4--22. Samson Dalilou zrazen, a zbaven své tělesné síly.

4. <i>Potom si zamiloval ženu, která bydlila v údolí Sorek, a slula Dalila.</i>	4. <i>A potom si zamiloval ženu v údolí Sôrêq, a její jméno (bylo) D^elîlâ.</i>

4. *Potom si zamiloval ženu* —; toto časové udání nevztahuje se vždy k předcházejícímu vypravování, nýbrž uvádí prostě pokračování dějův. *Která bydlila v údolí Sorek* —; Sôrêq označuje v hebrejském výbornou révu (Gn 49¹¹, Is 5², Jer 2²¹). Od těchto vinic snad obdrželo údolí, v němž Dalila bydlila,

své jméno. Sv. Jeronym praví, že ukazovali v jeho dobách severně od Eleutheropole vesnici Kafarsorek, podle (blíže) Saraa, odkud Samson pocházel, jako biblické Sorek. Západně od Šor'a jest zřícenina es-Sūrīq nad údolím Šurār, kteréž může býti někdejší údolí Soreq. *A slula Dalila* —; poněvadž jí knížata filištinská (dle následujícího) tolik důvěřovala, byla asi Dalila ženou filištinskou. Více o ní známo není.

4. דַּלִּילָה vykládají etymologicky: »slabá, hynoucí láskou«, dle arabského »která označuje, udává« (Lagrange); Jos. Flavius ji jmenuje γ. ἑταίριζομένην, ženou nevěstkou, שֹׁרֶק, někde též שֹׁרֶק. V podobném poměru, dí Steinthal, byli dle bájesloví Ninyas a Semiramis, Malkart a Dido-Ana, Sandon a Omfale.

5. *A přišla k ní knížata filištinská a pravila: Oklam ho, a vyzvěď na něm, v čem má takovou sílu a kterak bychom ho mohli přemoci a svázati a trápiti. Když tak učiníš, dáme ti každý po tisíci a stu stříbrných.*

5. *A přistoupila k ní knížata Pelištīm a pravila jí: Přelsti ho, ať vyzvíš na něm, V čem ta jeho velká síla, Čím ho bude možno zmoci, Nechť ho svážem, porobíme!*

Chceme tobě dáti za to každý

Tisíc a sto šiklův.

5. *A přišla k ní knížata filištinská* —; totiž z oněch pěti vladařův, o nichž jest řeč v 3^s a u Jos 13^s, 1 Kr 6¹⁶⁻¹⁸. *Oklam ho* —; jako v 14¹⁵, lichocením. *Vyzvěď na něm, v čem má takovou sílu* —; lépe v hebr. doslovně: *abys vyzvěděla, čím jest jeho síla (tak) velikou*, neboť se asi domnívali, že má nějaké tajemství, snad kouzlo neb amulet, jímž se mu takové síly dostává. *Kterak bychom ho mohli přemoci* —; chtěli ho zajati a pak se mu mstíti za to, co jim učinil. *Když tak učiníš* (schází v hebr.), *dáme ti každý po tisíci a stu stříbrných* —; každý z pěti knížat slibil tolikéž, tedy dohromady 5500 šiklů (po 2 K 75 h činí 15.125 K). Odměna tak značná ukazuje, jak na tom filištinským knížatům záleželo, aby Samsona do své moci dostali. Slíbili pak ještě, že ho nezabijí.

5. בְּמַה כְּחוֹ גִּדּוּל, čím (z čeho, proč) jest síla jeho velikou; גִּדּוּל jest přísudkem, jinak by mělo člen. גִּדּוּל; v ostatních tvarech imperfekta גִּדּוּל.

6. *Mluvila tedy Dalila k Samsonovi: Rci mi, prosím, v čem jest (spočívá) tvá preveliká síla a čím by tě mohli svázati, abysi se nemohl vytrhnouti?*

7. *Jižto odpověděl Samson: Kdybych byl svázán sedmi žilovými provazy, ještě nevyschlými a ještě vlhkými, budu slabý, a budu jako jiní lidé.*

6. *A pravila Delilâ Šimšónovi:*

*Prosím, pověz mi,
V čem ta tvoje velká síla,
Čím by tě kdo mohl
svázat,
Abys umdlel, přemožen
byl?*

7. *A odpověděl jí Šimšón:
Kdyby mne svázali,
Sedmerým (révovým)
prutem,
Jenž dosud nevysušen,
svěží,
Zemdlím, a budu
Jiný jak člověk.*

6. Řeči Daliliny uvádí v. 6e pouze krátce a stručně; Dalila touží po slíbené odměně a vyzvídá na Samsonovi, aby ji vyzradil svoje kouzlo. *Čím by tě mohli svázati, abysi se nemohl vytrhnouti* —; hebr. znění opisuje: »čím bys mohl býti svázán, aby tě bylo lze přemoci?«

7. Samson vyhovuje naléhání Dalily, ale prvou svou odpovědí ji klame: *Kdybych byl svázán sedmi provazy žilovými, ještě nevyschlými a ještě vlhkými*, —; v hebr. *sedmi révovými pruty*, čerstvými, (zelenými doslovně). Dle Vulgaty jsou tím míněny žíly, ze zvířecích vnitřností vzaté, které jsou silnější a pevnější, dokud jsou čerstvé, nevyschlé, a též pevněji uvažují. Uveden počet »sedm«, aby výkon nabyl větší tajemnosti a kouzla. *Budu jako jiní lidé* —, jako každý jiný člověk.

7. Řecké překlady mají: ἐν ἐπὶ νεύραϊς ὑγραῖς, nebo κλήμασιν ὑγραῖς, Jos. Flavius, Theodore a Lagrange, Zapletal: pruty (úponkami) révovými. Zapletal míní, že sem bylo כֶּחָל, zelený, vlhký (o dřevě Gn 30³⁷, Ez 17²⁴, 21³) vloženo z verše 8. Viz König, »Hebr. Wörterbuch«, kde יָתֵר dány významy: žíla, provaz, כֶּחָל čerstvý. הָאִדָּם značí i jednotlivého muže i lidi vůbec; zde ostatní lidi (Ž 72⁵, Jer 32²⁰). Samson nebyl proto ani bohem ani polobohem.

8. *A přinesla k ní knížata filištínská sedmero provazů, jak byla řekla, a ona ho jimi svázala.*

9. *A měla u sebe skryté zálohy, které očekávaly v komůrce konec věci. A zvolala na něho: Filištíné na tebe, Samsoné! On však přetrhal vazby, jako když někdo roztrhne nit, stočenou z odpadků koudelných, jak se k ohni jen přiblížila. A nepoznalo se, v čem by byla jeho síla.*

8. Poněvadž se zdála býti odpověď Samsonova pravděpodobnou, uvěřila jí i knížata filištínská a přinesla sedmero provazů, hebr. *prutů (žil) čerstvých*; a ona ho jimi svázala, totiž Dalila, asi když spal.

9. *A měla u sebe skryté zálohy, které očekávaly v komůrce konec věci* —; tu schování Filištíné očekávali výsledek a chvíli, kdy se budou moci Samsona zmocniti. Samson o nich asi nevěděl, a oni, když se přesvědčili, že Samson síly své nepozbyl, ničeho proti němu nepodnikli a nepozorovaně odešli. *Filištíné na tebe, Samsoné* —; toto ukazuje, že Samson nevěděl o nástrahách, jež mu Dalila nastrojila. *Jak se k ohni jen přiblížila*, hebr. obrazně: «když oheň jen ucítí». Tajemství síly Samsonovy zůstalo tudíž nepoznáno.

9. *הַאֲרָבָה, zálohy*, významem hromadným. Vulgata: *z odpadků koudelných*, de stuppaе putamine, LXX A: ἀποτρώγματος. הִירִיָּה, hif. ucítí, (podobně o vodě u Joba 14⁹); aramejsky: כִּיָּה נִירָה, když jí prochází oheň (koudelí).

10. *A řekla mu Dalila: Hle, podvedl jsi mne a klamně jsi mluvil: pověz mi aspoň teď, čím bys měl býti svázán.*

8. *A přinesla jí knížata Pelištím sedmero prutů (žil) čerstvých, které nebyly vyschlé, a svázala ho jimi.*

9. *A měla lidi v záloze v komnatě. A zvolala na něho:*

Šimšóne, Pelištím na tebe! Tu přetrhl pruty (žily), jako se přetrhne nit koudelná, když ucítí oheň. A nebyla poznána jeho síla.

10. *A řekla Delilá Šimšónovi:*

Hle, hle! Oklamal jsi mne, a Lživých (věci) napovídal's mi!

Nuž, pověz tedy nyní, Čím spoután býti můžeš

11. *A odpověděl jí: Kdyby mne svázali novými provazy, které nikdy nebyly při díle, budu sláb a jiným lidem podoben.*

12. *A Dalila ho tím opět svázala a zvolala: Filištině na tebe, Samsoně! připraveny (majíc) v komůrce zálohy. Ale on přetrhal svazy jako niti příze.*

10. *Hle podvedl jsi mne a klamně jsi mluvil* —, vytýká Dalila Samsonovi, a očekává proto nyní tím spíše, že jí řekne pravdu.

11. Jiní lidé mohou býti svázáni jakýmikoliv silnými provazy a nebudou se moci vyprostiti; Samson však vynikal nad ostatní, a proto dří: *Kdyby mne svázali novými provazy, které nikdy nebyly při díle*, (hebr. *jimiž žádná práce nebyla konána*), *budu sláb*. Již dle 15¹³ byl Filištinům vydán svázaný novými provazy; přetrhal je však velmi snadno (15¹⁴).

12. Podobně jako ve v. 8°, obdržela Dalila od Filištinů provazy a svázala ho; Filištinští pak byli v domě ukryti. *A přetrhal svazy jako niti příze* —; hebr. *a strhl je se svých loktův jako nitku*. V prvním případě (15¹⁴) *stekla* jeho pouta s rukou, ve v. 9° je *přetrhal*; nyní pak opět jiné sloveso: *strhl* je.

11. אָרױַן אַרױַן • *kdyby mne svázáním svázali* • t. j. velmi pevně. Provazy zde jmenovány עֲבָתִים, jako 15¹³, ve v. 7-8° pak: הַבָּתִּים, jinde יָתִירִים.

13. *A řekla mu opět Dalila: Dokavad budeš mne klamati a živě(mi) mluvit? Ukaž, čím bys měl býti svázán! A odpověděl jí Samson: Kdybys sedm kučer (ple-*

11. *A řekl jí: Kdyby mne svázali*
(přepevně)

*Novými provazy,
Kterými nebyla konána
Ještě žádná práce,
Zemdlím, a budu
Jiný jak člověk.*

12. *A vzala Delilá nové provazy, a svázala ho jimi a řekla jemu:*

*Šimšone, Pelištím na tebe!
A zálohy byly v komnatě.
A strhl je se svých loktův
jako nitku.*

13. *A pravila Delilá Šimšonovi:*

*Až dosud jsi mne šálil,
A lži mi napovídal!
Nuž, oznamíš mi přece,
Čím spoután býti můžeš!*

*tenců vlasových) mé hlavy
se tkanivem spletla a na-
vázala na hřeb, a ten k zemi
přibila, budu sláb.*

*A řekl jí:
Vpleteš-li sedm
Kadeří mé hlavy
V osnovu příze,
A vratidlem stužíš,
[A připevníš hřebem —
Zapletal]
(Zemdlím, a budu
Jiný jak člověk!)*

13. Po třetí vyzvídá Dalila tajemství Samsonovo, Samson pak udává nový způsob, jímž by mohl býti spoután tak, že by ztratil svou sílu. *Kdybys sedm kučer mé hlavy se tkanivem spletla* —; Samson tu snad ležel vedle stavu. Tkanivo, osnovu látky, totiž podélné niti zavěšené na tkalcovském stavu, upevňovali buď ve stěně, když tkali od zdola nahoru, aneb v zemi, když tkali směrem dolů. Příčné niti vsunovali teprve v pozdějších dobách člunkem do tkaniva (Job 7⁶). Zpočátku mívali k tomu hůlku se zahnutými konci (»vratidlo«), kterouž i vsunutou nit do tkaniva přiráželi. Příčné niti, jsouce ve tkanivo vetkány, drží v něm ovšem velmi pevně; vzhledem k tomu mluví Samson, kdyby vpletla jeho vlasy do osnovy a upevnila hřeb, který tkanivo drží (obyčejně vidáme na starých obrazech dva hřeby), do země nebo do stěny (dle LXX), že by oslábl. Hebrejské znění jest mezi v. 13. a 14. neúplné, ale můžeme je doplniti z řeckého v ten smysl: »Kdybys setkala sedm kadeří mé hlavy spolu se tkanivem a přirazila onou již zmíněnou hůlkou, kterou přiráželi k sobě příčné niti a činili tkanivo hustým a pevným, pak oslábnu atd.« Tento výklad jest vhodnější než latinské *clavus*; řecké *πασάλω* lze též o vratidle vyložit.

13. מַדְלִיטוֹת jest ἀπαξ λεγ. a znamená lat. *cinnas*, kadeře, pletence, copy (Králická bible: »prameny«). נֶכֶךְ od נֶכֶךְ plésti, tkáti, nikoli nástroj nějaký, ale tkanivo samo. V hebr. schází: καὶ ἐγκρούσης τῷ πασσάλῳ εἰς τὸν τοῖχον, καὶ (ἀσθενήσω) ἔσομαι ὡς εἰς τὸν ἀνθρώπων ἀσθενής; jsouť vynechána slova od בִּירֵד v. 13. až k témuž slovu verše 14.

14. *A Dalila tak učinila a
pravila jemu: Filištíně na
tebe, Samsoně! Ale on vstav*

14. (Dle LXX: *A nechala
ho usnouti* [B: *Když pak
usnul*] *a vzala Dalida sedm*

*ze spánku vytáhl hřeb s vlasů
i s tkanivem.*

*pletencův jeho hlavy a spleťla
se tkanivem. A přirazila je
hůlkou). A upevnila je ko-
líkem a pravila mu:*

*Šimšone, Pelištím na tebe!
A probudil se ze svého
spánku a vytrhl kolík tkal-
covský i s tkanivem (LXX:
A jeho síla poznána nebyla).*

14. Dalila nechala Samsona usnouti. Když pak usnul — tak má řecké znění — vzala Dalila sedm pletencův jeho hlavy a vpletla je do tkaniva blízkého tkalcovského stavu. Mohla tak učiniti prsty svými, měla-li Samsonovu hlavu blízko nedodělaného kusu na stavu. *A přirazila*, jako při obyčejném tkaní, *hůlkou* (hebr.) vlasy do tkaniva a upevnila kolíkem, a zbudila Samsona. Stav byl asi dobře k zemi upevněn, ale Samson *vstav ze spánku vytáhl hřeb i s vlasů i s tkanivem*. Dle hebr. probudiv se Samsou *vytrhl* svými vlasy, jež byly pevně vpleteny ve tkanivo, *kolík tkalcovského stavu* ze země, spíše snad celý stav, a ovšem i tkanivo.

14. הֵיטֵד הָאָרֶגּ prvé slovo má, ač jest v genitivním spojení, přece člen. Gesenius soudí, že zde patrně dlužno čísti הֵיטֵד; Moore považuje slovo to za přidanou vysvětlivku, poněvadž je mluvnický vyložiti nelze (tak i Lagrange, Zapletal). V hebr. schází na začátku tohoto verše dle LXX B: καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κοιμᾶσθαι αὐτὸν (jinde a LXX A: καὶ ἐκοίμωσεν αὐτὸν Δαλιδά) καὶ ἔλαβεν Δαλιδά τὰς ἐπτὰ σειράς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ὕφανεν ἐν τῷ διάσματι. Hebrejské znění by se doplnilo takto: וְהֵטֵד בְּיָדָהּ וְהֵלְכָהּ כְּאֶתְדֵּי הָאָדָם : וְהָיָה (וְהֵטֵד בְּיָדָהּ וְהֵלְכָהּ אֶת שְׁבַע טְחֵלְפוֹת רִאשׁוֹ וְהָאָרֶגּ בְּמִסְכָּתָהּ).

Již v těchto třech odpovědích Samsonových spatřují jako v hádankách pravou odpověď v. 17. Síla Samsonova byla v jeho vlasech, tyto byly upleteny v sedm pletenců, těmi mohl býti uvázán a oslaben; proto uvedl nejprve sedm nových, čerstvých (žilových provazů) prutů, po té uvedl provazy, jimiž žádná práce nebyla konána, a po třetí již jmenuje vlasy, ale neuvádí pravého způsobu, jakým by byl oslaben.

15. *A řekla mu Dalila:
Jak můžeš říci, že mne mi-*

15. *A řekla jemu:
Jakž můžeš říci: Miluji tě!*

*luješ, když není duch tvůj
se mnou? Třikrát jsi mne
obelhal a nechtěl jsi (mí)
říci, v čem by byla tvá pře-
veliká síla.*

*Když srdce tvoje není
se mnou?
Toto potřetí již,
Co jsi ošálil mne,
A nezjevil mi toho,
V čem ta tvoje velká síla.*

15. *Jak můžeš říci, že mne miluješ, když není duch tvůj se mnou* —; Dalila činí Samsonovi výtky, že není k ní upřímným. *Když srdce tvoje není se mnou* (hebr.) —; srdce jest sídlem citův a tajných myšlenek, jichž mi nedáváš poznati, jež přede mnou skrýváš, proto není srdce tvé se mnou!

16. *A když se mu stala
obtížnou a za mnoho dní
stále na něm lpěla, ne-
nechávajíc času k odpoči-
nutí, sešla jeho duše a až
k smrti zemdlela.*

16. *A když naň doléhala
stále svou řečí a trápila
ho tak, že stal se netrpě-
livým k smrti,*

17. *Tehdy odkryv pravdu
té věci řekl jí: Nikdy ne-
vstoupilo železo na hlavu
mou, neboť jsem nazarej-
ský, to jest zasvěceným
Bohu, od lůna matere své.
Kdyby byla hlava má oho-
lena, odstoupí ode mne síla
má, a zemdlím, a budu jako
jiní lidé.*

17. *tu vyjevil jí celé srdce
své a řekl jí:*

*Nikdy ještě nevstoupily
Nůžky na hlavu moji,
Neboť Bohu zasvěcený
Jsem od lůna matky své.
Kdybych ostříhán byl,
Odstoupí ode mne síla,
Zemdlím, a budu
Jiný jak člověk!*

16. Dalila neustala od svého záměru; puzena zvědavostí, ale snad více ještě slíbenou odměnou, doléhala *stále, každého dne* (hebr.) na Samsona, ano *nenechávala mu ani času k odpočinutí, trápila ho* (hebr.), až tím byl velice unaven a sklíčen: *sešla jeho duše a až k smrti zemdlela* —; nemohl již déle snést stále se opakujícího doléhání a otázek, neměl trpělivosti. Podobně událo se i při prvé ženě (14¹⁷).

16. כל הימים zde znamená: stále, ustavičně, jako Gn 43⁹, 1 Kr 18²⁹, 23¹⁴ i jinde. ויתאלצהו, tvar piel ku אלץ, synonyma slovesa הציק; v syrském 'elaz, tiskl, tla čil, v řeckém ἔστενοχώρησεν, sužovala (je), קצר נפשו, jako Nm 21⁴.

17. *Tehdy odkryv pravdu té věci* —; prostěji řečeno v hebrejském: *vyjevil jí celé své srdce*, totiž sdělil jí upřímně vše, zjevil jí vše, o čem myslel, že jest pramenem jeho síly, vše, co věděl. *Nikdy nevstoupilo železo na hlavu mou* (hebr.: *nůžky*), *neboť jsem nazirejský* —; nikdy nebyly vlasy mé stříhány ani holeny, protože jsem zasvěcený Bohu od svého dětství, jak posel Jahve v 13^b ustanovil. Protože byl Samson Bohu zasvěcen, obdařoval ho Bůh zvláštní milostí a neobyčejnou silou; znamením a jaksi i zárukou této milosti a síly byl vlas, dle nazirejského slibu chovaný. Kdyžby své tajemství lehkomyšlně vyzradil a proti slibu svému vlas ostříhal: *odstoupí ode mne síla má*. To Samson věděl, a proto řekl: *a zemdlím a budu jako jiní lidé*. Jiní Nazirejští tohoto daru nemívali, poněvadž nebyli prozřetelností Boží povoláni k tomu, k čemu byl Samson určen.

18. *A ona vidouc, že jí vyjevil celého svého ducha, poslala ke knížatům filištínským a vzkázala: Vystupte ještě jednou, neboť nyní mi otevřel srdce své. A oni vystoupili vzavše peníze, jež byli slíbili.*

18. *A tu viděla Delíla, že jí pověděl celé své srdce, a poslala a zavolala knížata Pelištím řkouc:*

*Vystuptež tentokrát,
Neboť mi projevil
Celé své srdce.*

A vystoupila k ní knížata Pelištím, a přinesli (ony) peníze v ruce své (s sebou).

18. Dalila poznala, že jí Samson nyní zjevil vše: *celého svého ducha (srdce)*. Poslala tudíž *ke knížatům filištínským* —; mezi posledním pokusem a touto událostí uplynulo zajisté více dní, a proto nebylo tam filištínských knížat ani potřebných záloh, aby Samsona jaly. *Vystupte ještě jednou* (v hebr.: *tentokrát*), *neboť nyní mi otevřel srdce své* —, t. j. nyní jsem vskutku vyzvěděla pravdu; proto přijďte jen, cesta vaše nebude marna, nebudete zklamáni, jako dosud. Knížata filištínská přišla a přinesla slíbené peníze (v. ⁶).

19. *Ona pak nechala ho usnouti na svých kolenech a položiti si hlavu svou na její klín, a zavolala stři-*

19. *Ona pak ho uspala na svých kolenech, a zavolala muže, a ustříhl (dala ustříhnouti) sedm pletencův*

hače, a ustříhl sedmerý jeho vlas (pletenec). A počala se ho zbavovati a od sebe ho odstrkovati, neboť ihned odstoupila od něho síla.

jeho hlavy. (A počala jej trápiti) a odstoupila od něho síla jeho.

19. *Ona pak nechala ho usnouti na svých kolenech*, (hebr. *uspala ho*) na svém klíně (jako v některých řeckých překladech i ve v. ¹⁴); Vulgata přidává: *a nechala mu položití si hlavu na její klín. Zavolala střihače, a ustříhl jeho sedmero vlasů* —; v hebr. doslovně: *a ustříhla* (ona sama) *sedm pletencův jeho hlavy*. Lépe však překládati dle Vulgaty, neboť i v hebr. jest poznamenáno, že *zavolala muže*, tedy dala jím ustříhnouti vlasy Samsonovy. *A počala se ho zbanovati a od sebe ho odstrkovati* —; v hebr.: *počala ho trápiti*, aniž jest bližší určeno, v čem toto trápení či týrání záleželo. (V řeckých překladech [vyj. B] *a počala se snižovati*.) Dalila ho nejspíše též svázala, neboť ve v. ²⁰ praví Samson: *Vyjdu . . . a setřesu* (se sebe). Že skutečně od něho jeho síla odešla, to poznala Dalila teprve, když Samson vstal; proto dlužno poslední slova v. ¹⁹ spojití smyslem s následujícím v. ²⁰.

19. עַל בְּרִיחַ, *avà méoon*, což by bylo בֵּין, *mezi*. — כָּאִישׁ, *muže*, za tím účelem již povolaného, připraveného; proto jest jméno toto se členem. V lat.: *tonsorem*, v řeck.: τὸν κορφέα, (králická bible: *holiče*). — וַתִּזְחַק לְעֵצָתָהּ, v LXX B: καὶ ἠρξάτο ταπεινῶσαι αὐτόν, v ostatních ταπεινοῦσθαι, jako by četly גָּעָה. A odstoupila od něho jeho síla nelze vhodně spojití s předešlými slovy, poněvadž Dalila teprve potom poznala, že jest Samson sláb, když se nemohl pout svých zbaviti.

Zde připomínají podobné vypravování o Nisovi z Megary, jemuž dcera Scylla ve spaní ustříhla purpurový vlas a zbavila ho tak i vlády i života. Pterelaus zase Neptunem dosáhl zlatého vlasu, ale když ho zrádná dcera o něj připravila, ztratil království i život.

20. *A řekla: Filištíné na tebe, Samsoné! Tu se probudil ze spánku a pravil v duchu svém: Vyjdu, jako*

20. *A zvolala: Šimšóne, Pelištím na tebe! A probudil se ze svého spánku a řekl:*

jsem před tím učinil, a setřesu (je) se sebe, nevěda, že od něho odstoupil Hospodin.

*Vyváznu, jako již tenkrát i tenkrát,
Setřesu se sebe!
Nevěděl totiž, že Jahve
od něho odstoupil.*

20. *Tu se probudil ze spánku a pravil v duchu svém (u sebe): Vyjdu jako jsem před tím učinil a setřesu (je, Filištinské) se sebe, v hebr. vyváznu jako již tenkrát i tenkrát, osvobodím se, zbavím se pout (jimiž ho snad Dalila svázala), anebo: zbavím se Filištínských. Nevěděl totiž, že Jahve od něho odstoupil* —; Jahve byl původcem a zachovatelem jeho síly. Podobně i v 1 Kr 18¹², 28¹⁵, duch Boží 1 Kr 16¹⁴.

20. **וַיֵּצֵא כַּפְּתוֹ כַּפְּתוֹ**; tak řečeno i 20³⁰⁻³¹, Nm 24¹, 1 Kr 3¹⁰, a neznamená prostě: „vyjdu jako jsem vycházel jindy“, nýbrž: vytrhnú se! **וַיִּתְּרֵם**, a setřesu zároveň; nifal jest zvrtné: setřesu se, osvobodím se, zbavím se (v Ž 108²³ jest trpného významu).

Steinthal vykládá vzrůst vlasů Samsonových o rodící síle přírody, ustřížení jejich pak o ztrátě sil přírodních zimou. Samson ztrácí zrak jako Orion, jest svázán, jako se to dle bájí dělo i bohům slunce. Orion však si rozsvítil světlo svých očí znovu na paprsku Heliově. — Bůh slunce nebo tyrský Herakles však zničil vlastně své vlastní dílo, nikoli jako Samson, který zbořil dům cizího boha.

21. *Jak se ho Filištíné chopili, ihned vyloupili mu oči, a odvedli ho do Gazy, řetězy svázaného, a zavřeli ho do žaláře, kde mu bylo točiti mlýnem.*

21. *A jali ho Filištín a vyloupili jeho oči, a odvedli ho do 'Azzá, a svázali ho kovovými řetězy, a točil ve vězenském domě mlýnem.*

21. *Jak se ho Filištíné chopili* (hebr. *a jali ho*) —; ve v. 5¹ slibili, že ho budou trápit, až ho sváží, proto *ihned vyloupili mu oči*. Týrání takové bylo obvyklým, neboť je uvedli též Dathan a Abiron v řeči proti Mojžíšovi (Nm 16¹⁴), a Naas Ammonitský hrozil také vyloupiti jedno oko mužům Jabesským (1 Kr 11²); i assyrské památky svědčí, že Assyrové zajatce oslepovali. *A odvedli ho do Gazy a svázali ho řetězy* —; v hebr. přidáno *kovovými*, t. j. měděnými — spíše bronzovými. *A zavřeli ho do žaláře, kde mu bylo točiti mlýnem* —; hebr.

a točil mlýnem ve vězenském domě. Mlýnem — totiž hořejším kamenem na dolejší, spodním pevném kameni — točily obyčejně ženy otrokyně (dle Ex 11⁵), někdy dvě proti sobě sedíce. Páčili to za práci potupnou a těžkou, (dle Is 47²), k níž i u jiných národův otroky a zajatce určovali. Zvláštním řízením bylo Samsonovi trpěti zajetí v Gaze, kde byl dle v. 1¹ hřešil.

21. בַּחֲרָתָיו jest ve dvojném čísle, snad proto, že byly jimi spoutány obě ruce nebo nohy. חֲרָן, *mlýn* (i טַחֲנָה), sestával ze spodního, שֶׁלָה תַחֲתִית, a z hořejšího kamene רֶכֶב, v němž byl otvor, kterým propadávalo obilí mezi oba kameny; kamen svrchní měl dvě rukojeti. — Že zajatci mleli, o tom zmiňuje se Odyssea (7¹⁰³), Suetonius, Theodoret a jini. Dle Jer 52¹¹ I.XX byl Zedekiaš Babyloňany oslepen. Herodot vypravuje, že Skytové oslepovali otroky, aby nedostávali závrati, když jim bylo točiti nádobami, naplněnými mlékem. Sv. Jeronym připomíná (in Is 47) nečistý výklad rabbinův o tomto místě (Lagrange, Zapletal k verši 21.). O mlýnku viz Sedláček, »Museum bibl. starožitností«, str. 57—59.

22. *Ale již počaly jeho vlasy poodrostati.*

22. *Ale vlas jeho hlavy počal odrostati (hned), jak byl ostříhán.*

22. *A již počaly jeho vlasy poodrostati*, hebr.: (hned) *jak byl ostříhán* —; od té doby zase rostly, a jejich délka byla Samsonovi znamením oné nadpřirozené síly, již od Boha očekával. Nevrátila se mu ovšem síla proto, že vyrostly jeho vlasy, ale zjisté proto, že se stal zase tohoto daru Božího hodným. Vulgata spojuje tento verš s následujícím v. 23¹, ač by spíše náležel k v. 20¹.

V. 23—30. Samson hubí při slavnosti Filištínských v chrámě Dagonově přítomné Filištiny i sebe.

23. *A sešla se knížata Filištinů spolu, aby obětovala velikolepé oběti Dagonovi, bohu svému, a hodovala řkouce: Bůh náš vydal našeho nepřitele Samsona do našich rukou.*

23. *A knížata Pelištim se sešla, aby obětovala obět velikou Dagonovi, svému bohu, a aby se veselila. (A pravila: Náš bůh dal do naší ruky Šimšóna, našeho nepřitele.)*

23. *A sešla se knížata Filištinů spolu* —; knížata pěti měst filištínských, *aby obětovala velikolepé oběti Dagonovi*,

bohu svému —; *Ádām* byl původně bůh národa akkado-sumerského v Chaldejsku. Jméno »Dagan« značí »vyvýšený, vysoký«. V nápisech nalézá se jeho jméno spolu se jmenem Anu, boha nebes; oba byli později u Babyloňanů ctěni jako Anu a Dagan v místě Kharran (bibl. Haran). Jména míst: Anah (Gn 36²⁻²⁴), Beth-Anoth (Jos 15⁵⁹), Beth-Dagon (Jos 15⁴¹) svědčí, že byla tato božstva známa i v zemi kananejské. Dle 1 Kr 5⁴ měl obraz boha Dagona podobu lidskou, hlavu i ruce. Hebr. jmenem Dagh (ryba) povstalo mínění, že obraz Dagonův měl z polovice tvar ryby; to však byl bůh vody Ea. Féníčané spojili jméno Dagonovo se jmenem Daghan, jež znamená žito, obilí; a proto je překládá Filo z Byblu slovem *Σίτων*, jiní pak Dagona kladou na roveň s řeckým *Ζεὺς ἀστέριος*, bohem orby. Ani sv. Jeronym, ani nejstarší překlady, ani Talmud neznali rybiho obrazu Dagonova; teprve rabíni Qimhi, Raši ho tak popisují. O Dagonovi viz: »Döller, »Geograph. Studien«, str. 96 nn. Lagrange, »Études sur les religions sémitiques«, str. 131 nn. Jahn, »Versuch einer Erklärung hebr. Eigennamen«, str. 207. — *A hodovali*, hebr. *a aby se veselili* —; hody bývaly spojovány s mnohými oběťmi, při nichž pak ovšem panovalo sváteční veselí. Oběti i hody tu připraveny na poděkování Dagonovi za to, že dal Samsona v jejich moc: *Bůh náš vydal našeho nepřítele Samsona do našich rukou* —; jednotlivé země i národové stáli pod ochranou svých hlavních bohů, jimž i vítězství a veškeren zdar pak byl přičítán. Podobně mluvili i Israelité o Jahve 11²¹, Dt 3² a jinde.

24. *Také lid, vida to, chválil svého boha a totéž mluvil: Náš bůh vydal našeho protivníka do rukou našich, který ničil zemi naši a zabil přemnohé.*

24. *A viděl ho i lid, a chválili svého boha, říkajíce: To náš bůh vydal v naši moc Nepřítele našeho, Ničitele naší země, Kterýž tolik našich pobil.*

24. *Také lid, vida to*, hebr. *a viděl ho i lid, a chválili svého boha* —; poněvadž dle tohoto uspořádání veršů Samsona ještě v chrámě nebylo, dlužno předmět hebr. slovesa »viděl« vyložiti středním rodem: »viděl to, slavnost, oběti, a chválil svého boha«, velebě ho proto, že jim dal zvítěziti nad Samsonem. V následujících slovech opakuje se v hebrejském znění pětkrát

stejný rým -enū, což ukazuje, že Filištinští velebili svého boha písní, hymnem a zpěvem. Kittel, Budde, Zapletal kladou po v. ²³. hned verš ²⁵. a pak teprve verš ²⁴. »Když ho postavili mezi sloupy, viděl ho (totiž Samsona, což se zajisté lépe hodí) lid, a chválili svého boha . . .«

24. יהללו (totéž jméno i v »Halleluja«); znamená v piel, הלל, chváliti, smyslem o liturgickém, bohoslužebném zpěvu boha Jahve i jiných bohův. Lid zpíval:

nāthan ʿlōhēnū bʾjadēnū
eth ōjēbēnū,
wʿeth maḥʾribh arzēnū,
waʿšer hīrbā eth-ḥʾlālēnū.

25. *A rozveselení hodováním, když se již najedli, poručili, aby byl zavolán Samson a aby hrál před nimi. Tu byl přiveden ze žaláře, a hrál před nimi. A postavili ho mezi dva sloupy.*

25. *A stalo se, když se rozveselilo srdce jejich, tu pravili:*

*Zavolejte Šimšóna,
Ať nás obveselí!
A zavolali Šimšóna z do-
mu vězňův, a byl jim pro
kratochvíli. A (když) ho po-
stavili mezi sloupy,*

26. *A řekl pacholeti, řídícímu jeho kroky: Pusť mne, abych se dotkl sloupů, na nichž celý dům spočívá, a spolehnul se na ně, a maličko odpočinul.*

26. *řekl Šimšón služeb-
níku, kterýž ho držel zaruku:
Provodiž mne,
Ať namakám těch sloupův,
Na nichž dům ten stojí,
Ať se opřu o ně!*

25. *A rozveselení hodováním, když se již najedli —*; v hebr. krátce: *když se rozveselilo srdce jejich*, hody totiž a vínem, když byli dobré mysli, jako 1 Kr 25 ³⁶, 2 Kr 13 ²⁸. Poručili, aby byl zavolán Samson, aby jim sloužil k zábavě, *aby hrál před nimi* (Vulg.), *rozesmál* (hebr.), žerty prováděl (targum), skákal (syrský); LXX má: παίζειν, což může znamenati všechno uvedené. V některých řeckých překladech též přidáno: καὶ ἐγάπιζον αὐτόν, a dávali mu políčky, ἐνέπαιζον αὐτῷ, posmívali se mu (LXX A). Byl jim zkrátka pro zábavu, a když se ho nabažili, *postavili ho mezi dva sloupy —*; hebr. pouze: *mezi sloupy*.

Samson byl zajisté v chrámové předsíni, která měla jakés otevřené nádvoří, kolem něhož šla krytá sloupová síň; mezi tyto sloupy, které držely střechu, byl Samson postaven.

26. *Řekl pacholeti, řídícímu jeho kroky* —; pachole (služebník) nebylo jeho hlídačem, ale vůdcem, protože byl slepý. *Pust mne, abych se dotkl sloupů* —; Samson znal asi způsob stavby pohanských chrámův, a nepochybně byl mu chrám v Gaze z dřívějších dob, kdy toto město navštěvoval, povědom. Nyní, při své smrti chtěl ještě mnohým svým nepřátelům připravit záhubu; proto si žádal, aby stál u těch prostředních sloupův (v. 26^a), na nichž celý dům spočíval. *Abych spolehnul se na ně, a maličko odpočinul*, hebr. *o ně se opřel* —; žádá o to, jakoby byl svrchovaně umdlen, slab, že ani státi nemůže, aby ovšem žádného podezření nevzbudil.

25. כִּי טָוֵב, q^eri: כָּטוֹב, složeno z טָוֵב — כי značí perfektum (jako טָוֵב s לֵב též 2 Kr 13²⁸) významem: býti vesel, rozveselen. יִצְחָק a יִצְחָקָא znamenají smáti se, žertovati, křepčiti i hráti. V עֲמֻדָּיִם udržuje dages forte krátkou samohlásku. *Dva sloupy mají LXX i Vulgata předběžně z v. 29.*

26. נָעַר značí na mnohých místech „služebníka“, zde snad služebníka z domu vězňů, který Samsona provázel. הִנִּיחָהּ, imperativ mívá při významu pustiti, dovoliti, předložku לֵ (Ex 32¹⁰, Os 4¹⁷, 2 Kr 16¹¹, 4 Kr 23¹⁸); zde jest akkusativ אֹרְרִי významem: dopravit, posadit, položit. LXX A má: ἐπαπαύσω με, nech mne odpočinouti. יִרְמְיָשָׁנִי „q“ jest imperativ hifil slovesa בָּרַשׁ; od slovesa מָשַׁשׁ by tento tvar zněl: יִרְמְיָשָׁנִי.

27. *Byl pak dům plný mužův a žen, a byla tam všechna knížata filištinská, a kolem tří tisícův obojího pohlaví, kteří přihlíželi se střechy a spavlače hrajícímu Samsonovi.*

27. *A dům byl plný mužův i žen, a (byla) tam všechna knížata P^elištím, a na střeše (bylo) kolem tří tisíc mužův a žen, dívajících se na hru Šimšónovu.*

27. *Byl pak dům plný mužův a žen* —; účastníci slavnosti i obětních hodů byli zajisté blízko chrámu, patrně v prostorách předsíně. V domě byla též *v všechna knížata filištinská* a velký počet diváků: *na střeše a na pavlači* (hebr.

toliko: *a na střeše), kolem tří tisíc obojího pohlaví.* Samson *hrál*, t. j. sloužil všem za terč posměchu, tropili si z něho šašky, an stál v otevřeném, vnitřním dvoře, takže ho mohli viděti i ti, kteří byli pod střechou, i na pavlači, i ti, kdož se dívali se střechy.

27. הָרַאִים člen tohoto participia ukazoval by spíše spojení s האנשים והנשים (lidmi, kteří se právě sešli); proto míní Moore, že vložená zmínka o knížatech Filištínských a o počtu diváků zde původně nebyla, ale že sem byla přidána z části dle v. 30. Počet udán zajisté jen přibližně; ani v následujícím není řečeno, že by byli všichni zahynuli.

28. *Ale on vzývaje Hospodina pravil: Hospodine Bože! Vzpomeň na mne a navrať mi nyní dřívější sílu, Bože můj, abych se pomstil na svých nepřítelích a vzal pomstu jednu za ztrátu dvou světél.*

28. *Avolal Šimšôn k Jahve a řekl: Jahve, Hospodine, rozpo-meň se na mne, A tentokrát mi jenom ještě sílu dej! Bože! Ať se pomstít smím na Pelištím, Jednou pomstou za své oči obě!*

28. Samson se modlí v pohanském chrámě a prosí svého Boha, by mu dal aspoň na okamžik bývalou sílu jeho. *Hospodine Bože*, (v hebr. doslovně: *Pane můj, Jahve!*) *vzpomeň na mne* —; prosba tato jeví kající pokoru a důvěru. *Navrať mi nyní dřívější sílu* (hebrejský: *dej mi sílu jenom ještě tentokrát*), *abych vzal pomstu jednu za ztrátu dvou světél* —; ztráta očí byla Samsonovi ovšem nejkřutější, neboť jsa slep, nemohl ničeho proti Filištínským podniknouti. Slovy, která se svou ironií s dřívějšími řečmi Samsonovými dobře shodují, praví: *•jednou pomstou za své oči obě!•*

28. הפסם znamená: v ten ráz, nyní, ihned, a jest ženského rodu, ač jest s ním spojeno zájmeno rodu mužského הוּה (Lagrange: הפסם אהת עיני —; tu spojují LXX a latinský překlad נקם אהת: ἐκδικήσω ἐκδικήσων μίαν, *•abych vzal pomstu jednu za ztrátu dvou světél•*. Předložky bývají při נקם buď ל (Nah 1²) neb על, pro (Ž. h. 99⁸). S מי značívá však *•pomstít se na někom•*; odtud výklad: *•abych se pomstil za jedno z obou svých očí•*, jak

rabbíni a Vatablus vykládají. Za jedno oko jediné chce vzíti pomstu (dí Bertheau), aby ukázal, že tou záhubou, kterou pak způsobí, pouze jedno oko je pomstěno.

29. *A uchopiv oba sloupy, na nichž dům spočíval, jeden z nich pravou rukou a druhý levicí (svou) drže,*

30. *řekl: Chci umřítí s Filištínskými! A když otrásl silně sloupy, spadl dům na všechna knížata a na ostatní množství, jež tam bylo; a zabil jich umíraje mnohem více, než (jich) byl prvě, živ jsa, usmrtil.*

29. *A uchopil Šimšón oba prostřední sloupy, na nichž dům spočíval, a vzepřel se proti nim, jeden po pravé ruce a druhý po levé ruce jeho.*

30. *A řekl Šimšón: Necht zemru spolu s Filištíními!*
A sklonil se (celou svou) silou, a dům padl na knížata a na veškeren lid, který (byl) v něm. A bylo zabitých, které usmrtil umíraje, více než oněch, které byl usmrtil za svého žití.

29. *A uchopiv oba sloupy* —; v hebr. přidáno prostřední, mezi něž se Samson za tím účelem postavil. — Hebr. *vzepřel se proti nim*, celou silou, svým tělem. *Jeden z nich pravou rukou a druhý levicí drže* —; bylyť sloupy ty zajisté tak blízko sebe, že je mohl najednou oba uchopiti.

30. *Chci umřítí s Filištínskými* —; doslovně: »Necht umře duše má s Filištíny!« Duše znamená zde, jako na mnoha jiných místech »život«, nebo zastupuje zájmeno »já, já sám«. Hebrejské »nefeš« značilo životní sílu, která smrtí zanikala. Po smrti žil člověk v š^o’olu, není však zvláštním jmenem pojmenován; Stade míní, že si tam Israelité představovali pouze stíny, *šdōla*, r^efā’im zvané, nikoli duše, n^efāšōth, *ψυχαί*. *A když otrásl silně sloupy*, hebr. *a sklonil se silou* —; dle v. 29. oba sloupy objal, zatřásl jimi, *ἐπαταξεν* (B), *ἐκλείνεν* (A), dle hebrejského a aramejského však roztáhnuv ramena, rukama sloupy od sebe odstrčil a tím je zlomil, porazil. *Spadl dům na všechna knížata a na ostatní množství* —; na ty, kteří stáli dole. O třech tisících, ani o těch, kteří dle verše 27. byli na střeše, neděje se tu zvláštní zmínka; nepraví se tedy, že všichni vesměs zahynuli.

A zabil jich umíraje mnohem více nežli jich byl prvé, živ jsa, usmrtil; při četném, hustém shromáždění směstná se i na malé prostora značný počet lidí, jak tomu bylo zajisté i v onom chrámě.

29. וַיִּכְּסֵתִי znamená dle překladů *uchopil*, v knize Ruth (3^a) v zchopil se; arab. lafata znamená obrátiti, otáčeti — i týrati (zvířata). Dle mašoretského znění překládali též: »na kterýchž dům spočíval a o něž se opíral« (dům), což by byla ovšem zbytečná tautologie. Při וַיִּכְּסֵתִי není podmětem dům (בֵּית), ale Šimšón, jenž se vši silou *proti nim opřel*, nebo vzepřel. Strabo vypravuje, že Pythagorův žák Milo pozoroval kdys, jak se stavení, v němž byli filosofové shromáždění, kloní a padá. Přiskočil a držel na místě sloupu, který nesl celé stavení a nyní padl, strop a střechu tak dlouho, až se všichni zachránili (Zapletal, »Der biblische Samson«, 33).

31. *Sestoupivše pak jeho bratři a veškeré příbuzenstvo vzali jeho tělo, a pochovali (je) mezi Saraa a Esthaol, v hrobě jeho otce Manue. A soudil Israele dvacet let.*

31. *A sestoupili jeho bratři a celý dům jeho otce, a vzali ho a vynesli, a pochovali ho mezi Zor'a a Eštā'ol v hrobě Manoa'h, jeho otce. A soudil Israele dvacet let.*

31. *Sestoupivše pak jeho bratři* —; nejspíše totožné s *celý dům jeho otce*, tedy u významu »příbuzní«, *oí οὐγενεῖς*. *Vzali jeho tělo a pochovali mezi Saraa a Esthaol* —; hebr. znění přidává: *a vynesli*, totiž do krajiny výše položené nežli Gaza. Saraa, hebr. Zor'a jmenováno již 13^a; Eštā'ol stálo tam, kde jest nyní vesnice Ešū'a, nedaleko Šor'a. *V hrobě jeho otce Manue* —; Samsonův hrob hledají v místě, zvaném Kefr Šamšun neb Weli Šejch Gherib, blíže Šor'a. Filištiné se o zřícenině buď nestarali, nebo se báli příbuzných Samsonových, jimž bylo tak lze mrtvolu Samsonovu odnésti. *A soudil Israele dvacet let* —; působil k osvobození jeho nebo k odvrácení vpádův a škod, Filištiny činěných. Opakován tu v. 15³⁰.

* * *

Ti, kdož srovnávají Samsona s Herkulem, snaží se vypočítati u Samsona též dvanáct činů či prací. Herkulovi připisováno dvanáct velkých, pověstných činů teprvé později; počet ten by

stanoven asi za Pisandra dle počtu hlavních bohův (později byl jim dáván vztah ku dvanáctému souhvězdí). V Theseionu v Athenách bylo naznačeno pouze deset jeho děl. — Aby byl i u Samsona tento počet dosažen, čítají čtvero přetržení pout za čtveru práci, ano i objevení se pramene u Lechi po modlitbě Samsonově jest jim Herkulovým činem! Písno však sděluje pouze osm větších, podivuhodných výkonů Samsonovy síly (po případě jedenáct): roztrhal a ubil lva (14⁶), pobil třicet Filištinů (14¹⁹), liškami neb šakaly zkazil úrodu (15⁴ⁿⁿ), pomstil se Filištinům za to, že spálili dům jeho tchána (15⁸), přetrhal vícekrát silná pouta (15¹⁴, 16⁹⁻¹²⁻¹⁴), pobil čelistí osličí tisíc mužův (15¹⁵), odnesl bránu města Gazy (16³), podvrátil sloupy chrámu Dagonova a zahubil tím mnoho nepřátel (16²⁹). Samson není podoben Herkulovi ani při smrti, neumřel jako Herkules, kterého Jalaos pak k novému životu vzkřísil, ale ukázal právě při smrti své neobyčejnou sílu. — Srov. Flückner, »Steinthals Hypothese über Simson«. Tübingen theol. Quartalschrift 1886—1887.

E. Stucken (»Astralmythen der Hebräer, Babylonier und Ägypter«, str. 4 nn.) shledává v Samsonových dějích báji Etanovu; není tu však podobností skutečných. E. Wietzke míní, že jest v Samsonovi představen egyptský bůh Ra, Völter zase, že to byl původně bůh Šu, který pak splynul s bohem Ra v jedno. Šu byl nejsilnějším z bohů, nazýval se Sems (starý), sluneční paprsky polední jsou jeho vlasem; znamení zvířetníka »lev« se zove slunečním domem, a když tam slunce vešlo, přemohlo lva. V té době se včely rojí. Jako Samson o půlnoci vstal a brány města Gazy vytrhl, tak prý prochází slunce v půlnoci poslední branou podsvětí a spěje k východu. Jeskyně v Etam by připomínala právě toto podsvětí. Jako byl Samson ženou obelstěn, tak obelstila Isis boha Ra. Z bahna připravila hada, který uštkl boha Ra; Isis se nabízí, že zařídá jeho bolesti, ale chce znáti jeho jméno. Isis vzala toto jméno, vyříznuvši je z těla Ra, a získala si tak božství. — Báje tyto jsou však vesměs příliš vzdálené a mají zcela jiný ráz, než hebrejské děje Samsonovy. (Srov. Zapletal, »Der biblische Samson«, str. 12—37.)

Dodatky k dějinám Soudcův.

XII. Michova modla a výprava Danitův.

(Hl. 17—18.)

Hlava 17.

V. 1—6. Muž, jmenem Michas, vrátil stříbro, jež byl vzal své matce. Matka dala udělati za část tohoto stříbra modlu a potřebné věci k ní. Modla jest v domě Michově, jeho syn pak ustanoven při ní knězem.

Vulgata:

Hebrejský text:

1. *V oné době byl muž jakýsi na horách Efraim, jménem Michas.*

1. *A byl (jakýs) muž z hor Efraim, a jméno jeho (bylo) Mikhájehū.*

1. Hory *Efraim*, neb hornatina efrainská zaujímala střední část země zaslíbené, a sáhala od roviny ezdrelonské k Bethelu, ano skorem až k Jerusalemu (3²⁷). Není tu udáno, v kterém místě se ličená událost přihodila. V téže krajině leželo i ono Bethel, kde stála modla po rozdělení říše. *Michas* (B *Μειχίας*, A *Μιχι*), v hebr. delší tvar *Mīkhājehū* (kdo jest jako Jahve?), jest pouze v tomto verši a ve v. 4; jindy kratší: *מִיכָאֵל*. Totéž jméno v 1 Par 8³⁴⁻³⁵, též o proroku Micheáši, synu Jemlovu 3 Kr 22⁹, o Micheáši, proroku z Morešeth (Mich 1¹), a jinde.

1. *יָדָהּ* značí prostě »a stalo se«; nelze proto následující vypravování chronologicky spojovati s hl. 16. Událost tato jest asi starší dějů Samsonových.

2. *Ten řekl matce své: Tisíc a jedno sto stříbrných, jež jsi si oddělila a o nichž jsi přísahala, a já jsem (to) slyšel, hle, já (je) mám a jsou u mne. A ona mu odpověděla: Požehnaný (jest) syn můj Hospodinu!*

2. *A řekl matce své: Tisíc a sto (šiklů) stříbrných, jež tobě byly vzaty, a ty jsi zlořečila a spolu mluvila v můj sluch — ejhle, (to) stříbro mám, já jsem je vzal! A řekla matka jeho: Požehnán buď, synu můj, od Jahve!*

(Syrský: *Jeden tisíc a sto stříbrných, jež tobě byly ukradeny . . . toto stříbro já jsem vzal.*)

2. Matka Michova byla již asi starší, neboť její vnuk mohl býti dle v. 5. již ustanoven knězem; byla zámožnou, když jí mohlo býti jedenáct set šiklů vzato. Byly jí *vzaty* (dle syrského a arabského a dle výkladů pozdějších: *ukradeny*); odňal jí je sám Micha. Jedenáct set šiklů bylo slíbeno Filištiny Dalile (16⁵). Pro tuto nahodilou shodu mínili někteří židovští učitelé, že byl Micha synem Daliliným. *A ty jsi zlořečila* —; matka pronesla zlořečení proti neznámému zloději. Micha, její syn, tato zlořečení slyšel, a věděl, že zlořečení přináší neštěstí (Lv 5¹), a proto se bál, a vyznal se, a podával matce peníze zpět. Ona mu za to prála požehnání Božího, kterým by se ono zlořečení od něho odvrátilo, řkouc: *Požehnaný buď, synu můj, od Jahve!* — Dle Vulgaty a dle řeckých překladů však byla by matka oněch jedenáct set stříbrných *sobě oddělila*, přísahavši o nich, že je věnuje božstvu. Obsah přísahy sice udán není, avšak dle verše 3. lze jej snadno doplniti: *Obětují, zasvěcují toto stříbro Jahve... aby učiněna byla za ně modla*. Micha onu přísahu slyšel, peníze vzal, chovaje je u sebe až do této doby. Když pak je matce vrátil, požehnala mu za to, řkouc: *Požehnaný jest syn můj Hospodínu!* Tím naň svolává štěstí a dobro od Boha; zdaž proto, že peníze věrně uchoval, nebo proto, že se upřímně vyznal, nelze rozhodnouti. Matka vzývá zde Boha Jahve, ač jest ctitelkou zobrazeného božstva. Když zasvětila neb obětovala peníze Bohu, učinila, že jich nemohl nikdo bez trestu k svému prospěchu použiti. I ukradené peníze mohla obětovati Bohu, aniž by se stala krádež svatokrádeží; potrestání bylo by tu vzneseno přímo na Boha.

2. לְקַח־לְךָ jest dativ incommodi: bylo vzato tobě, τοὺς ληφθέντας σοι, jako לְךָ מִן (od tebe); Symmachus má οὓς ἐξαίρετους εἶχες, jako LXX B: οὓς ἔλαβες, Vulgata: quos separaveras tibi. אֶתְּ (k'ṭhīb) jest starší tvar zájmena 2. osoby ženského rodu jedn. אַתְּ, který se sedmkrát zachoval. U sloves vyskytuje se feminální jodh častěji. יָגַם אֶמְרָתָּךְ; není řečeno, co mluvila. Sem klade Lagrange (dle Moore) slova z v. 3.: הִקְדַּשְׁתִּי הַקֹּדֶשֶׁתִּי אֶת הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי (לְבָרְךָ) לַעֲשׂוֹת — וְסָל. — לָעֵלְךָ lépe vykládati vokativem.

3. *Vrátil je tedy své matce, která mu řekla: Posvětila a zaslíbila jsem tyto peníze*

3. *A vrátil (těch) tisíc a sto (šiklů) stříbrných své matce. Apravila jeho matka:*

Hospodinu, aby (je) vzal můj syn z ruky mé a učinil rytinu a slitinu; a nyní ti to odevzdávám.

Svatě jsem posvětila toto stříbro Jahve ze své ruky, svému synu (LXX: z vlastní ruky), aby byl udělán obraz rytý a slitý. A nyní je tobě vracím.

3. Několikrát se opakuje, že syn »vrací« ony peníze své matce. Zdá se, že bylo znění těchto veršů poněkud porušeno, a že tím způsobena jejich nejasnost, která opakováním oněch slov odstraněna nebyla. Micha vracel peníze své matce, *která mu řekla* —; ve Vulgátě jest dixerat, jakoby již dříve, peníze tyto synovi k uschování odevzdávajíc, byla věnování své učinila. Po jiném mínění učinila věnování teprve, když ji Micha peníze vracel; radost z toho, že zase peníze obdržela, pohnula ji, aby je zasvětila Bohu a tím odvrátila od svého syna i zlořečení, které vyřkla proti neznámému zloději. *Aby je vzal můj syn z ruky mé* —; tím by byla odevzdala synovi peníze, aby za ně udělal modlu. Hebr.: *Ze své ruky, svému synu* (jsem je posvětila), znamenalo by: ve prospěch svého syna, na smíření jeho viny, odevzdávám je Bohu. V řeckých překladech (vyj. B a skupinu rukopisů N); v syro-hexaplárním a ethiopském překladu jest: ze své ruky sama, (κατὰ μόνας), sama jsem je zasvětila. *Aby učinil rytinu a slitinu*, hebr. *obraz rytý a slitý*, pešel a maššēkhā —; prvé značí obraz boha, sochu ze dřeva, z kamene nebo z kovu vyřezanou i vyrytou, druhé pak sochu z kovu slitou. »Pešel« znamená modlu vůbec, »maššēkhā« slitinu i ze zlata nebo ze stříbra. Ač jsou zde spojena dvě různá jména, přece jest patrné, že má býti uroben pouze jediný obraz. Také jediná jen modla stála v domě Michově, modla, kterou urobil stříbrník. Danité odnesli (dle 18³⁰) pouze »pešel«; i verš 31¹ uvádí pouze toto jméno. Druhé maššekha bylo snad teprve později připsáno (jako v řeckém překladu při 18^{30. 31}) tak, jak obě jména i v Dt 27¹⁵ vedle sebe stojí. *A nyní ti to odevzdávám* —; dle toho matka odevzdávala ony peníze opět synovi. Dle verše 4¹ však lépe vykládati tato slova jakožto pronesená z úst synových: *A nyní je tobě vracím* —: matka mu pak žehnala (viz v. 2¹).

3. Inf. הִקְדִּישׁ sesiluje: svatě jsem věnovala, jistojistě. Na místě כִּבְנִי mají některé řecké překlady, jako LXX A κατὰ

μῶν, מֹנֶה, já sama. *Mému synu* vykládáno bylo různě: z mé ruky ať vezme můj syn, aby učinil obraz. Lagrange má מֹנֶה — מֹנֶה jest považováno za pozdější přídavek. Ve verši ⁴ jsou též obě jména uvedena, avšak sloveso jest v jednotném čísle: יָדָה. Někteří hledí srovnati toto rčení takto: פֶּסֶל byla modla, מִסְכָּה pak její stříbrný obal, nebo ozdoba, nebo podstavec oné modly. O tom však nikde není řeči; socha mohla býti celá ze stříbra, neboť bylo k tomu dosti peněz. מֹנֶה jest v přestávce, kde může býti tvarem zájmena i mužského i ženského rodu.

4. *Vrátil je tedy své matce, a ona vzavši dvě stě stříbrných dala je stříbrníku, aby z nich urobil obraz rytý a litý. A ten byl v domě Michově.*

4. *A navrátil stříbro své matce. Jeho matka vzala však dvě stě (šiklů) stříbrných a dala je stříbrníku, a on z toho urobil obraz rytý a slitý, a byl (obraz ten) v domě Mikháj^ehū.*

4. *Vrátil je tedy své matce* —; tak již řečeno ve v. ³, a zde nejspíše pouze opakováno. Kdyby byl peníze dvakrát vracel své matce, mohlo se tak státi pouze z té příčiny, že nechtěl sám obstarati žádaný obraz Jahve; odevzdal tudíž peníze opět matce, aby ona sama věnování provedla. Snad se bál zlořečení, jež by lpělo na těch penězích, anebo chtěl teď projevit k matce tím větší uctivost. *Vzavši dvě stě stříbrných dala je stříbrníku* —, sama, anebo je po svém synu stříbrníku poslala. Jejím věnováním nebylo slíbeno, že dá všechny peníze na urobení obrazu; věnovala tedy pouze dvě stě šiklů na zhotovení obrazu, ostatních pak devíti set bylo snad užito k výzdobě domu, v němž obraz byl. *Aby z nich udělal obraz rytý a litý* —; obě jména jako ve v. ³. *A byl (ten obraz) v domě Michově (hebr.)* —; obraz, který měl představovati Boha Jahve, který byl Michovi božstvem.

4. Lagrange míní, že jsou prvá slova verše tohoto pouze přídavkem opisovačovým. Vynechává i מִסְכָּה, a vkládá mezi verš ⁴ a ⁵ slova יָדָה בֵּית מִיכָיְהוּ לִבֵּית אֱלֹהִים, a dům Michův byl (tomu obrazu) domem božím (svatyní). Slova tato jsou však Vulgatou vyložena ve v. ⁵ poněkud jinak.

5. *A on oddělil v něm též domeček Bohu, a učinil efod*

5. *A muž Mikhá měl schránku (dům Boží), a udělal*

a terafim, to jest kněžský šat a modly; a naplnil ruku jednoho ze svých synův, a (ten) stal se jeho knězem. *ēfōdh a t'ērāfīm, a naplnil ruku jednoho ze svých synův, a (ten) stal se mu knězem.*

5. Micha měl též dům Boží, chrámek pro onen obraz. Jako byla archa ve svatostánku, tak byl i obraz Michův postaven v »domě Božím«. Vulgata jej zove aediculam, domeček, chrámek, a vykládá, že jej Micha v domě svém Bohu »oddělil«. Micha byl patrně bohatší a tudíž vlivuplný muž; tací bývali v starých dobách rádi strážci svatých míst, jež byly na jejich půdě. Tak bylo i zde. Nelze se domnívati, že by byl Micha měl chrám již dříve vystavený, dokud ještě neměl žádného obrazu. Micha, maje obraz, postavil pro tento obraz dům při svém domě; k tomu také učinil efōdh a t'ērāfīm. T'ērāfīm značí modly; množného čísla jest užito, i když jest řeč pouze o jediné sošce. Laban je měl; i za Saula byly v královském domě, i v době Josiášově. Lze je přirovnávati s domácími bůžky nebo skřítky (penaty) Římanův. Někteří arcibí miní, že byli v terafim ctěni nebo zbožňováni předkové. Sv. Jeronym vykládá toto slovo (v překladu tohoto verše): *modly*. Někdy se jimi dotazovali po budoucích věcech tak, jako se to dalo efodem. Efod jest, jako zde, jmenováno vedle terafim i v Os 3⁴. Gedeon učinil efod ze 1700 zlatých šiklův, a postavil je ve svatyni v Ofra (?). Efod bylo jedno z rouch nejvyššího kněze, ozdobný šat, který kryl prsa a záda, a při němž byla zavěšena soudní schránka (hošenhamišpať) s urim a tummim. Sv. Jeronym vykládá tu efod slovy: *kněžský šat*. — Micha maje, čeho bylo ve svatyni třeba, potřeboval ještě kněze, jenž by pečoval o boží dům a vykládal věštby. *A naplnil ruku jednoho ze svých synův* —; tímto rčením »naplnil ruku« (Lv 8³³, 3 Kr 13³³ a j.) jest označováno ustanovení knězem. Bylyť kněžím při svěcení dávány do rukou obětní části zvířat; jejich ruka byla tím naplněna, a tak naznačeno, co jest neb bude jejich povinností — tím odevzdán jim a svěřen kněžský úřad. *A stal se (syn jeho) mu knězem* —; podobně ustanovil či posvětil Abinadab, když byla archa úmluvy v jeho domě (1 Kr 7¹), svého syna Eleazara, a ustanovil ho knězem při arše.

5. הַיִּשָּׁה jest zde podivně položeno; Lagrange je vynechává, a navrhuje s malými změnami znění: יְהִי בֵּית מִיכָה לְרֵךְ בֵּית יְהוָה, kde by לְרֵךְ značilo »pro obraz«, obrazu. אֱלֹהִים měli

kněží, avšak též David byl oděn efodem, když provázel archu do Jerusalema (2 Kr 6¹⁴, 1 Par 15²⁷). Samuel měl lněné efod אֵפֹד לְנָחַשׁ (1 Kr 2¹⁸; viz též 8²⁷). Arabské »wáfada«, přijít, dojít (jako posel, vyslanec) nepodává bližšího vysvětlení. O efodu viz bližší: Sedláček, »Biblické zprávy v různém světle«, str. 184—191 a Zapletal v »Časopise pro katolické duchovenstvo«, 1900, str. 459 nn. a v »Alttestamentliches«, str. 55—77. Též Karge, »Geschichte des Bundesgedankens im Alten Testament«, str. 396 nn. — Proti Spencerovi píše o obraze Michově jako obraze Jahvově Cherubini v »Bibliotheca criticae sacrae« II, str. 539 nn. חֶרֶבִּים překládáno εἰδωλα (v 1 Kr 19¹³ však κενοτάφια). Miněno, že to byla lidská hlava, z balsamovaného těla zachovaná. Kmen slova vysvětlován od רָפָה, zavlésti; spojován s רָפְאִים (obyvatelé podsvětí), avšak též s חֶרֶב, pudendum, nestoudnost. Vysvětlení ta však nevyhovují.

6. *V oněch dnech nebylo
v Israeli krále, ale každý,
co se mu za dobré vidělo,
to činil.*

6. *V oněch dnech nebylo
krále v Israeli; každý činil,
co se mu líbilo.*

6. V těchto slovech jest poznámka pisatelova, která se vyskytuje stejně v 21²⁴. Prvá slova jsou též na počátku hlavy 18. a před 19. Pisatel doporučuje těmito slovy zařízení království, kde by nemohl činiti každý, co by se mu líbilo, kde jest se řídití zákony a vůlí královou. Modloslužba dala se sice v Israeli i za králův, avšak nebylo tak snadno, aby jednotlivec si postavil Boží dům a modlu, a zařídil místo služby boží, jako se to stalo u Michy. Tato poznámka mohla býti napsána i v době, kdy se Israelité zařízení království domáhali, i za květu království judského. Slova této poznámky nesou se k celému vypravování a uvádějí vhodně zprávu o levitovi.

(V. 7—13.) K Michovi přišel levita Jonathan; Micho ho žádal, aby u něho zůstal, a ustanovil ho knězem svého božího obrazu.

7. *Byl také jiný mládenec
z Betlema Judova, z jeho
příbuzenstva; a byl levitou,
a bydlil tam.*

7. *Byl tu mládenec z Běth-
lehem J^ehūdā, a ten (byl)
levitou, a byl tam pohostinu.*
(Syrský překlad: z Betlema
Judova, a jméno jeho Levi.)

7. *Byl také jiný mládenec z Betlema Judova* —; slovo »jiný« jest v překladu přidáno. Mládenec byl levitou, pocházel tedy z kmene Levi, a nebyl tudíž z příbuzenstva Judova. Nepocházel ani narozením z Betlema, neboť *bydlil tam pohostinnu* (hebr.: byl tam »gêr«). Betlem jest označen přídavkem *Judův Betlem*, na rozdíl od jiného místa stejného jména, jež bylo v kraji kmene Zabulonova. Jméno tohoto levity jest uvedeno v 18³⁰: *Jonathan*. Syrský překladatel, poznáv ve znění jakousi nesrovnalost, že totiž nemůže býti levita spolu z příbuzenstva, z kmene Judova, proto vyložil: a jméno jeho bylo Levi, což však není správné. Poznámka z *příbuzenstva J^hūdā* může býti pouhou vysvětlivkou ke jménu Betlehem: »jenž (Betlem) jest v kraji příbuzenstva, kmene J^hūdā«. LXX B a syrský překlad těchto slov vůbec nemají. Levité měli sice vykázána zvláštní města, avšak v nepokojných dobách soudců nemohli se asi všech levitských měst zmocniti, aniž se mohli v nich před Kananejci udržeti; bylo jim proto bydlení i v jiných městech, nelevitských, kde byli ovšem pod ochranou kmene, jako byl tento levita chráněncem kmene Judova. Mohli bychom tudíž také prostě čísti: »z Betlema, v kmeni Judově«, a všecka obtíž by tím byla odstraněna.

Ti, kdož tvrdí, že jest ustanovení levitů k službě Boží pozdějšího původu, vykládají tento verš takto: Mladík z kmene Judova (rodem snad z Betlema), byl hadačem, vykonával, co kněží konali, dotazoval se osudí, byl levitou povoláním, nikoli původem, a bydlil tu (šám), blíže Michova domu, v horách Efraim. Při tomto výkladu předpokládáno též, že jest vypravování hl. 17. složeno ze dvou různých pramenů. Věc stává se tím však ještě jen spleťtější.

8. *A vyšel z města Betlema chtěl býti přistěhovalcem, kdekoli by sobě našel pohodlí. A když přišel na své cestě do hor Efraim, a uchýlil se maličko do domu Michova,*

9. *byl od něho otázan, odkud by přicházel. A on odpověděl: Levita jsem z Betlema Judova, a jdu, abych*

8. *A vyšel muž ten z města Bēth-lehema J^hūdā, aby se zdržoval pohostinnu tam, kdekoli by našel (misto). A přišel do hor Efraim k domu Mikhovu, jak se bral svou cestou.*

9. *A řekl mu Mikhā: Odkud přicházíš? A řekl mu: Jsem levita z Bēth-lehema J^hūdā, a jdu, abych se*

*bydlil, kde budu moci, a usadil pohostinu, kdekoli
kde bych sobě užitečným bych našel (místo).
shledal.*

8. Levita vyšel z Betlema, aby se usadil jinde, aby si u jiných usazených obyvatel vyhledal pohostinství, ochranu a živobytí: *kdekoli by sobě našel pohodlí, nebo dle v. 9. kde by sobě užitečným shledal.* Z celého vypravování o levitovi poznáváme, že to byl muž nestálý, u zbožnosti a horlivosti slabý. Cestou, hebr. *jak se svou cestou bral*, přišel do krajiny Efraim a *do domu Michova*. Nevěděl, bude-li zde přijat, zda zde ukončí svou cestu, nebo bude-li mu v cestě pokračovati.

9. Micha tázal se příchozího levity tak, jak bývá ve zvyku: kdo je a odkud přichází?

8. מְשִׁפָּהָה znamená přibuzenství, rod, nikoli kraj kmene; k מְשִׁפָּהָה bývají čítáni lidé, nikoli města. לְרִי jsou synové, potomci kmene Leviho, syna Jakubova z לָבָה, dcery Labanovy. Odvozováno bývá od kmene לְרִי, jenž značí přilnutí k někomu (k Bohu, k svatému místu), což by vedlo k významu kněz. גֵּר־שָׂם vykládáno též slovem גֵּר־שָׂם: „a byl synem Geršoma“, syna Mojžíšova, jak jest i v 18³⁰ udáno.

9. Hummelauer navrhuje změnu slov מִמְשִׁפָּהָת יְהוּדָה v וְשִׁמְרֵי יְהוֹנָתָן: a jeho jméno Jéhonathán. Lagrange navrhuje (dle Budde) změnu מְרִירָה v מְרִירָה, ze svého města, aneb radí vůbec vynechati מְרִירָה דֶּרֶךְ. לְעִשְׂתֵּי דֶּרֶךְ jest gerundivní: jak konal cestu, při tom, když cestu konal, nikoli: „aby konal odtud cestu“, neboť tu by bylo žádoucím מְרִירָה.

10. *A řekl Micha: Zůstaň u mne a buď mi otcem a knězem. A dám tobě každý rok deset stříbrných a dvojí šat, a čehokoli jest k žití potřebí.*

10. *A pravil mu Mikhâ: Zůstaň u mne a buď mi otcem a knězem. A dám ti deset (šiklů) stříbrných na rok a soupravu rouch a živobytí tvé; a šel levita.*

11. *Přivolil a zůstal u (toho) člověka, a byl mu jako jeden z jeho synův.*

11. *A svolil levita zůstat s (tím) mužem, a byl mu mládenec ten jako jeden z jeho synův.*

10. *Zůstaň u mne a buď mi otcem a knězem* —; název »otcem« jest pouze čestný (18¹⁹), který snad byl dáván kněžím, jako byl udělován prorokům (4 Kr 6²¹ a j.), v Gn 45⁸ i Josefovi. Tak mohl jmenovati levitu, kněze, i mladého, neboť byl mu rádcem a zástupcem u boha. Ve v. 11. jest ovšem řečeno, že byl levita Michovi jako *jeden ze synův*, t. j. náležel nyní k rodině Michově, byl u nich pohostinu, jak si byl přál, žil v jeho domě (18¹⁸). Nabídl mu: *Dám tobě na každý rok deset stříbrných*, totiž šiklův, a *dvoji šat* —; v hebr. *soupravu rouch*, ζεύγος ἱματίων, nějaký určitý počet rouch. Překlady mají většinou: *dvoji šat*; zdali snad spodní a svrchní, nebo dva pláště, nebo domácí roucho a roucho skvostnější, není jasno. *A šel levita* —; takto sice v hebr. znění, avšak ve Vulgátě vynecháno. Bývá spojováno s následujícím: *A šel levita (k Michovi) a svolil...*; změněno znělo by: A přenocoval (u Michy).

11. Levita hned po nabídce *svolil a zůstal* u Michy, a byl mu milým a důvěrným, jako by byl jeho *synem*; proto jmenuje ho zde spisovatel opět »mládencem«.

10. לִימִים značí období, a jako jinde rok (2 Kr 14²⁶); LXX má sice εἰς ἡμέραν, den ně, avšak to nelze připustiti. עֶרֶךְ značí úpravu, řadu, dle židovské tradice roucho zimní a letní; jiní vykládají: roucho, jehož potřeboval. יָלַךְ, změněno ve יָלַךְ, znamenalo by: a byl přes noc (Oettli, Lagrange); mohlo býti přidáno, dle následujícího יָרִיאֵל הַלֵּוִי.

12. *A naplnil Michas jeho ruku, a podržel mládence u sebe knězem.*

13. *Nyní vím, pravil, že mi bude Bůh dobře činiti, když mám kněze z levitského rodu.*

12. *A naplnil Mikhâ ruku levitovu, že byl mu ten mládenec knězem, a zdržoval se v domě Mikhově.*

13. *A řekl Mikhâ: Nyní vím, že mi bude Jahve dobře činiti, neboť se mi stal levita knězem.*

12. Tak jako dříve učinil svému synu (v. 5), tak učinil nyní i levitovi: *naplnil Michas jeho ruku, a podržel mládence u sebe knězem.*

13. Micha si liboval, že má *kněze z levitského rodu*, který věděl, jak bohu sloužiti, jak osudí se tázati, který byl i po zákonu k službě pravého Boha oprávněn. Doufal, že mu nyní Bůh (Jahve),

jehož ve svém obraze ctíti chtěl a ctil, požehná. Snad také i na to pomýšlel, že se sem bude obracet i lid, jakmile pozná, že jest tu levita knězem. Když byla opomíjena pravá služba Jahvova ve svatostánku, hleděla ji zbožná a horlivá mysl nahraditi někdy i nepravým způsobem. O dobré vůli Michově pochybovati není příčiny.

13. Levita ovšem chybil a hřešil, když konal před oním obrazem službu, která byla pouze pravému Bohu vyhrazena. Chybil i tím, že konal, co bylo pouze kněžím přikázáno a dovoleno. — Z tohoto místa jest patrné, že bylo vyvolení kmene Levi k službě Boží velmi staré. O volbě levitského kněžstva viz též: Sedláček, »Biblické zprávy v různém světle« str. 180 n.

Slova následující hl. 18¹: *V oněch dnech nebylo krále v Israeli*, jež se i v hl. 17⁶ opakují, náleží ještě k tomuto vypravování.

Hlava 18.

Šest set Danitů vydalo se na cestu, aby si hledali nových sídel; vyzvědači jejich našli v Michově domě levitu a žádali ho, aby se otázal věštby o jejich cestě (v. 1.—6.). Vyhlédli pak město Lais (v. 7.—10.), a Danité, táhnouce tam, vzali s sebou obrazy kněze Michova (v. 11.—26.). Zmocnivše se pak města Lais, postavili tam onen obraz (v. 27.—31.).

Vulgata :

1. *V oněch dnech nebylo v Israeli krále, a kmen Dan hledal sobě vlastního majetku (území), v němž by bydlil; neboť až do onoho dne neobdržel mezi ostatními kmeny žádného údělu.*

Hebrejský text :

1. *V oněch dnech nebylo v Israeli krále. A v těch dnech hledal si kmen Danův dědičného místa, aby (v něm) bydlil, neboť nepřipadlo mu až do toho dne mezi kmeny Israelovými žádného dědictví (území).*

1. *V oněch dnech nebylo v Israeli krále*, poznámka, která vysvětluje neb jaksí omlouvá uvedené nepořádky, jež se v těch dobách udály. Ve Vulgátě jest tato věta spojena s následujícím vypravováním. V ostatních zněních však následuje znovu :

A v těch dnech hledal si atd., kteréžto opakování ukazuje, že náleží prvá slova: »V oněch dnech nebylo krále v Israeli« k předcházejícímu vypravování a ovšem též k předcházející hlavě. *A kmen Dan hledal sobě vlastního majetku* —; spojka *a* byla sem za účelem spojení přidána. Kmen Dan obdržel svůj úděl jihozápadně od Efraima a Manasse; ještě v době Samsonově měli svůj kraj podrobený Filištinům. Dle 5¹⁷ dlel Dan u lodí, jeho lid byl tedy i na pobřeží Středoziemního moře. Byli však zatlačeni Amorrejskými do hor mezi Efraimem a Judou (1³⁴). Odtud se dle Jos 19⁴⁷ stěhovali na sever ku pramenům Jordánským. V této hlavě pak se vypravuje, kterak tam sídel hledali a je našli. Podle sčítání (Nm 1³⁹, 26⁴³) měl Dan pouze 60.000 bojovných mužů; byl tudíž slabším ostatních. Později splynul asi s kmenem Judovým. V rodokmenech 1 Par 2—12, ve Zjevení sv. Jana 7⁵⁻⁷ Dan jmenován již více není.

1. Dan jest zván שִׁבְטֵי דָן, k men (Dt 10⁸, 29⁷), též כְּנִזְּזֵי דָן (13², zde v. 2¹¹⁻¹⁹). K נִזְזָה bylo by podmětem první נִזְזָה (při tom jest נִזְזָה essentialie), anebo prostě אֶרֶץ. Lagrange míní, že jsou slova: »neboť nepřípadlo mu až do tohoto dne mezi kmeny israelskými žádného dědictví« přidanou vysvětlivkou, která jest v odporu se zprávou (Jos 19^{41 an}), dle níž i Dan obdržel svůj kraj, jako ostatní kmenové.

2. *Poslali tedy synové Dan pět nejsilnějších mužů ze svého kmene a rodu ze Sarraa a Esthaol, aby prozkoumali zemi a bedlivě prohlédli, a řekli jim: Jděte a shlédněte zemi! Když oni byli na cestě, přišli do hor Efraim, avstoupili do domu Michova a odpočinuli tam.*

2. *A vyslali synové Danovi ze svého příbuzenstva pět mužů, ze svých krajů, muže silné ze Zor'á a z Eš-tā'ól, aby prozkoumali zemi a prohlédli ji, a řekli jim: Jděte a prohlédněte zemi! A přišli do hor Efrajim k domu Mikhovu, a přenocovali tam.*

2. Danité, kteří chtěli nabytí nových sídel, vyslali nejprve pět mužův, aby prošli zemi a podali zprávu o tom, kde by bylo lze se usaditi. *Z pokolení a z rodu svého*, v hebr.: *ze svého příbuzenstva* (LXX má množné číslo: mišpachôth) —; »příbuzenstvo« značí zde rody, čeledi Danitův. *Ze svých krajů* (konců, ze svých posledních[?]) by mohlo znamenati, že poslové byli

vybrání buď ze všech částí kmene, anebo z posledních čeledí, kterým se žádného údělu nedostalo. Slova *mužů* (v hebr. dvakrát) a *ze svých krajů* nejsou v LXX B; do ostatních překladů se snad dostala z hexaply; mohla by býti tudíž v hebrejském znění pouhým přídavkem. *Pět nejsilnějších mužů* —; tak bývají jmenováni i lidé tělesnou silou vynikající, i lidé odvážliví, i lidé mocní, bohatí, i ctnostní. Zor'á a Eštā'ól byla střediska Danitů v Samsonově době (viz 13², 16³¹). Rozkaz podán tu přímo: *Jděte a shlédněte zemi! Odpočinuli tam*, (hebr. *přenocovali tam*) —, jak i z následujícího verše jest patrno, a jak již o levitovi v 17¹⁰ jsme shledali.

2. Dle řeckého by bylo množné číslo מִמִּשְׁפָּחָתָם — מִקְצֵיתָם, od končin jejich, mohlo by dle 3 Kr 12³¹, 4 Kr 17³² znamenati: z celého obvodu, ze všech Danitů vůbec. רָגַל v tomto smyslu i Dt 1²⁴, Jos 2¹, 1 Kr 26⁴ a j.

3. *A poznavše hlas mládence levity, a uchýlivše se do jeho příbytku, řekli jemu: Kdo tě sem přivedl? Co zde děláš? Proč jsi sem chtěl přijíti?*

3. *Oni (když) byli při domě Michově, tu poznali hlas mládence levity, a uchýlili se tam a řekli mu: Kdo tě sem přivedl? Co děláš na tomto místě? A co zde máš?*

3. *A poznavše hlas mládence levity* —; když byli u domu Michova, poznali mládence levitu po hlase, snad proto, že s ním byli již dříve známi. Shledavše se nyní s ním, uchýlili se do jeho příbytku. Též bývá vykládáno, že poznali ho levitou po řeči, — buď proto, že právě zpíval neb odříkával nějaké modliby, nebo dle toho, že měl na sobě roucho se zvonečky — o tom však zde ničeho zaznamenáno není. Prošel-li levita, než přišel do Efraim, sídly Danitů, jest nejisto. — Bylo jim asi divno, že zde bydlí levita, na místě, kde není žádného chrámu, žádného veřejného, známého místa bohoslužebného. Proto se ho tázali: *Co jest zde tobě* (zaměstnáním)? Úsloví toto může býti též vykládáno: *Co zde máš?* jaké máš zde výhody, příjmy? neboť levita udává po té, čeho mu Micha poskytuje.

3. *Poznali hlas* —; řečeno o osobní známosti, jako 1 Kr 26¹⁷. Také to, že s ním mluví důvěrně, dotazující se ho bez okolků, nasvědčovalo by tomu, že ho již dříve znali.

4. *A on jim odpověděl: Toto a toto učinil mi Micha, a najal mne na mzdu, abych mu byl knězem.*

5. *Prosili pak ho, aby se otázel Hospodina, aby mohli zvěděti, zdali jim cesta, kterou konají, bude šťastnou, a bude-li míti věc výsledek.*

4. *A řekl jim: Tak a tak mi učinil Mikha, a najal mne za mzdu, a stal jsem se jeho knězem.*

5. *A pravili mu: Vyzvěď, prosíme, na Bohu, abychom věděli, zdali se zdaří naše cesta, kterou nyní jdeme?*

4. Levita jim ochotně a prostě odpověděl. Uvedl, jak s ním jednal Micha, co mu dává a co za to koná: jest mu knězem (17¹⁰⁻¹²).

5. Danité hledí užiti příležitosti a otázení se levitou Boha, bude-li jejich cesta šťastna? »Poraditi se s Hospodinem«, otázení se Boha (totiž zde tʿrāīm) způsobem tam obvyklým, bylo ve zvyku říkati, i když se jednalo o pravý způsob dotazování se Boha Jahve. Měl-li levita též jakési osudí na způsob urím a tummím, není známo. Danité jmenují Boha elōhīm, levita jej zve Jahve (tak i 1 Kr 22¹³); minili zajisté pravého Boha.

4. כִּזֶּה וְכִזֶּה, *tak a tak*; זֶה jest na místě זאת ženského rodu, významem středního rodu a příslovky, ale pak následuje rod mužský. Totéž 2 Kr 11²⁵, 3 Kr 14⁵; někteří miní též, že jest zde זֶה na místě זֶה, ač by to na třech místech bylo velmi podivno.

5. Při הִתְצַלֶּה (qal) by bylo podmětem דִּרְכָּנוּ, při הִצַּלֶּה pak Bůh, אֱלֹהִים. V odpovědi jest jmenován Jahve, který vidí cestu Danitův — on jest tudíž podmětem. Massoretské znění má hifil v ženském rodu, jež se k דִּרְכָּנוּ nehodí. V řeckých překladech jest zastoupeno obojí.

6. *Jimž on odpověděl: Jděte v pokoji; Hospodin hledí na vaši cestu a stezku, kterou kráčíte.*

7. *Jdouc tedy přišlo oněch pět mužů do Lais, a spatřili, že tam bydlí lid beze vši bázně, podle obyčeje Sidonských, bezpečně a po-*

6. *A řekl jim kněz: Jděte v pokoji! Před Jahve jest vaše cesta, po níž jdete.*

7. *A šlo (těch) pět mužův, a přišli do Lajš a spatřili, že lid, který byl v něm (městě), bydlí v bezpečí, dle obyčeje Židōnīm, pokojný*

kojně, an se mu zcela nikdo neprotiví, a že má veliké bohatství, a jest oddělen daleko od Sidonu a ode všech lidí.

a bezpečný, a nebylo nikoho v zemi, kdo by, maje moc, jim v něčem obtíž činil; a byli vzdáleni od Židůnů, a neměli s nikým co činiti.

(V některých řeckých překladech: *neměli co činiti se Syrii.*)

6. Levita dal jim příznivou odpověď: *Před Jahve jest vaše cesta, po níž jdete* —; to znamená: cesta vaše jest v jeho vedení, v jeho prozřetelnosti a péči, bude tedy šťastnou. Slova: *Jděte v pokoji!* lze ovšem vykládati jako obyčejný pozdrav na rozloučenou. V ostatních slovech mohli bychom pak spatřovati pouhé tvrzení, že jest jejich cesta Bohu známa — kteréžto tvrzení by i při nezdaru bylo pravdivým. Danité považovali slova levitova za odpověď Boží.

7. *Přišli do Lais* —, kteréžto místo se jim líbilo a zdálo se býti kmeni jejich velmi vhodným. Krajina byla úrodná, obyvatelstvo pak pokojné, přebývající v bezpečí; mohlo býti snadno Danity překvapeno a v boji přemoženo. Město *Lajiš* neb *Léšem* (Jos 19⁴⁷), i *Lešem Dan* jmenované, bylo z nejsevernějších míst israelských, neboť bývají udávány hranice země israelské, že sahají »od Dan až k Be'eršeb'a«. Ležíť Lajiš u Libanonu, při pramenech jordánských (el-Leddán), a zove se nyní Tell-el Qādī, ³/₄ hodiny na západ od města Banias (»qādī« jako »dán« znamená soudce). O Dan viz: Joh. Döller, »Geographische Studien«, str. 101—102. — Následující slova ukazují, co Danité v Lais zvláště zpozorovali a proč se jim toto místo hodilo. Viděli, že tam panuje bezpečí, *že tam bydlí lid bez bázně*, jako Sidonští bydlívali. Snad tu byla osada, založená Sidonskými (neb Feničany); lid nebyl, jako tomu bylo u Kananejských, stále zabrán válkou a obranou, nýbrž hleděl si (jako Feničané vůbec) obchodu. Obchod kvete ovšem pouze pod záštitou míru a pokoje. Byl to lid *bezpečný a pokojný* (důvěřivý). Nikdo ze sousedů nestavěl se proti nim, nenapadal jich; vzdálených nepřátel se neobávali ani nenadáli. *Má veliké bohatství* —, jest výklad nejasného hebrejského znění, jak jej podává LXX B a Vulgata; v pokoji mohli ovšem nabyti bohatství a pokladův. Hebrejské znění bývá obyčejně

vykládáno: *Nebylo nikoho ... kdo by jim činil obtíž* (syřský: obtíž a úzkost). *Lid tento byl oddělen daleko od Sidonu* (od Feničanů), kteří by je mohli a měli chrániti; měli s nimi snad obchodní spojení, avšak neměli asi ochranných smluv ani s Feničany ani s ostatními národy a vladaři v okolí. Některé překlady řecké vykládají poslední slovo »ādām« jménem »ārām«: A neměli co činiti s Aramem t. j. se Syřii; Lajiš leželo totiž v údolí vedoucím k syřskému Beth-Rehob (v. 28), kde bývalo za doby Davidovy aramejské království. Mělo tedy Laiš sousedy syřské, s nimiž však též nemělo žádných svazků.

7. לַיִשׁ, לַאֲרָם, LXX B Λαχείς (Wellhausen: לַאֲרָם dle לַיִשׁ); jiné לַיִשׁ jest v kmeni Benjaminově. U יִשְׁבָּח by bylo podmětem město; dle řeckého bylo by יִשְׁבָּח spojeno s כֶּסֶם, lid, כלֶם, hanbou naplniti, škodu způsobiti; Lagrange navrhuje tu: וְאֵין מַחֲסִיר כָּל דָּבָר, a nic jim nescházelo. יִרְשָׁה, vykládáno dle arabského gađira, bohatým býti: jenž má bohatství, עֲשָׂר (עֲדָר, pomoc, אוֹצָר, poklad); aramejský překlad četl צֶרַח malí majitelé. Mnohé řecké rukopisy mají: μετὰ Συρίας, אֲרָם na místě אֲדָם.

8. *A navrátili se ke svým bratřím v Saraa av Esthaolu, a když se jich dotazovali, co vyřídili, odpovídali:*

8. *Přišli pak ke svým bratřím do Zor'a a Est'a'olu, a řekli jim jejich bratři: Což vy?*

(Dle řeckého: *A řekli svým bratřím: Což vy sedíte?*)

9. *Vstaňte, táhněme k nim! Neboť jsme spatřili zemi velmi bohatou a úrodnou, Nelenětež, nemeškejtež! Pojďte a zabeřme ji; nebude (tu) žádné námahy.*

9. *A řekli: Vzhůru a táhněme proti nim! Neboť jsme shlédli zemi, a hle, ona jest velice dobrá, a vy nečinnně sedíte! Neleněte jíti, abyste vešli a opanovali tu zemi!*

8. Vyzvědači se vrátili, a podavše svým soukmenovcům zprávu, vybídli je, aby šli a zmocnili se krásného místa toho. V těchto dvou verších se hebrejské znění od překladů různí. Dle hebrejského řekli vyzvědačům jejich bratři: *Což vy?* — doplniti lze buď: Co jste našli? nebo: Co jste viděli? Co nám můžete zvěstovati? Dle řeckého překladu (A, Lag.) by to však byla slova vyzvědačů, jimiž vytýkají svým bratřím nečinnost: *Co vy*

sedíte? Dle jiného řeckého znění řekli vyzvědači: »Šli jsme a prohlédli jsme zemi až k Laia, a spatřili jsme lid, jenž bydlí v bezpečí, podle obyčeje Sidonských . . .«

9. Vybízejí své soukmenovce důtklivě a živě: *Vzhůru, a táhněme proti nim!* t. j. proti obyvatelům Laisským, o nichž se asi právě zmínili. Ukazují, že jest tamní kraj bohatý a úrodný, a připojují (dle hebrejského a řeckého): *A vy mlčky*, t. j. *nečinně sedíte?* *Neleňte jíti, abyste vešli a opanovali tu zemi* —; k tomu v následujícím verši přidán i jiný důvod, že jim totiž Bůh pomůže, aby se místa toho zmocnili.

8. K מִדֵּי אֲרָם by bylo doplniti מְשִׁיבֵי: co vy odpovídáte, zvěstujete? Řecké τὴ δμῆς κάθησθε by značilo מְשִׁיבֵי, snad z מְשִׁיבֵי (Moore). V řeckém (Lag.) čteme: εἰσέλθαμεν . . . ἕως εἰς Λαία —; na místě toho jest v LXX A: εἰς σιγήσαι —.

9. קָרָה v jednotném čísle při následujícím množném čísle bylo by vykládati jako mezislovce; některé rukopisy mají však vhodněji množné číslo: קָרָה.

10. *Vejdeme (k lidem žijícím) v bezpečí do krajiny velmi rozsáhlé, a dá nám Hospodin místo, v kterém není nedostatku ničeho z toho, co se rodí na zemi.*

10. *Když vejdete (tam), přijdete k lidu, (jenž se cítí) bezpečným, a země (ta jest) rozsáhlá na obě strany; neboť dal ji Bůh do vaší ruky, místo, v němž není nedostatku ničeho (z toho), co lze míti na zemi.*

10. Zvědové představují svým druhům, jak snadno mohou se zmocniti oné výborné země. Tamní lid není na přepadení připraven, žije bestarostně, v bezpečí, cítí se bezpečným; zmocníme-li se města, dostane se nám tím *krajiny velmi rozsáhlé. Neboť dal (dal) ji Bůh do vaší ruky* —; mohli tak mluviti, neboť znali věštbu levitovu (v. 6), a důvěra v Boha, že jim pomůže, aby nabyli krásné země, je podporovala. *Není nedostatku ničeho z toho, co se rodí* (co roste) *na zemi* —; nejen v této zemi, ale na zemi vůbec.

10. כִּי neuvádí příčiny toho, proč by rozsáhlou krajinu zabrali, nýbrž vztahuje se spíše k následujícímu: »neboť Bůh dal vám místo, kde jest všeho hojnost«. Po masšoretském rozdělení náleží כִּי arcit k větě předcházející.

11. Šlo tedy z příbuzenstva Danova, to jest, ze Saraa a Esthaolu, šest set mužův, opatřených válečnými zbraněmi.

12. A vystupující zůstali v Kariathjarim Judově, kteréžto místo od té doby obdrželo jméno »ležení Danovo«, a jest za zády (západně) Kariathjarimu.

11. A vytáhlo odtamtud z příbuzenstva Danitů, ze Zorâ a z Eštâ'ôlu, šest set mužův opásaných válečnými zbraněmi.

12. A vystoupili a položili se v Qirjath-j^eârîm v Je-hūdâ. Proto nazvali ono místo Maḥanê-Dân (ležení Danovo) až do tohoto dne; (leží) západně od Qirjath-j^eârîm.

11. Na zprávu zvědů vytáhlo z příbuzenstva, t. j. z čeledi Danitů, ze Saraa a z Esthaolu, šest set ozbrojených mužův, s ženami, dětmi i se stády (v. 21), tedy i se vším majetkem svým a položili se táborem u Kariathjarim, v kmeni Judově, odkud pak přešli do hor Efraimských. Nebyli to tedy všichni Danité, nýbrž pouze část Danova kmene, která ležela táborem na jednom místě. Táhlí ve vojenském pořádku, připraveni k obraně.

12. Karjathjarim (město lesů) jest nejspíše nynější Qirjatel-'Enab neb Abu Góš, které leží při cestě vedoucí z Jerusalema do Jaffy. Dle Eusebia bylo 9 neb 10 římských mil od Jerusalema vzdáleno na cestě k Diospoli (Lyddě), jež by vedlo k Bêt-'anán, severozápadně od Jerusalema (Thomsen, »Loca sancta«, 78). Položili se táborem nikoli v Karjatjarim, nýbrž poblíž, západně od Karjathjarim. Toto Karjathjarim leželo ještě v kmeni Judově; bylo (dle 1 Kr 6²¹, 7^{1nn.}) v době Samuelově obýváno Judskými, jsouc vzdáleno dvě neb tři hodiny od Saraa a Esthaolu, nedaleko od hor Efraimských. Ze jmen rodokmenu v 1 Par 2³⁰⁻³²⁻³⁴ usuzuje Moore, že byla místa Saraa a Esthaol osazena z Karjathjarim lidem Kalebovým. Maḥane Dan jest totožné s oním v 13^{2b}; snad tam tábořili déle a čekali, až se všichni ze 600 sešli; snad tam byli pouze prvou noc.

11. מִשָּׁמָה, odtud, totiž z čeledi, z kmene מְשִׁפָּה, z příbuzenstva Danitů, tam usazeného; místo je dostatečně označeno, není třeba vykládati מִשָּׁמָה místně.

12. Qirjath-j^earim bylo dle Jos 9¹⁷ mezi městy Gabaonského spolčení. »Leží za Qirjath-j^earim« byla by (dle Moore) pozdější poznámka. Jména se však v lidu udržují i po nepatrné a krátké příhodě neb okolnosti, vejdu-li do lidu.

V. 13.—26. Danité, táhnoucí do Lais, vzali Michovu modlu i efod i kněze.

13. *Odtud přešli do hor Efraim. A když přišli k domu Michovu,*

14. *řeklo oněch pět mužů, kteří byli prve vysláni, aby shlédli zemi Lais, k ostatním svým bratřím: Víte, že jest v těchto domech efod a terafim a obraz rytý a litý? Vizte, co se vám líbí!*

15. *A když se maličko uchýlili (od cesty), vešli do domu mládence levity, který byl v domě Michově, a pozdravili ho pokorným slovem.*

13. *A odtud přešli do hor Efraim a přišli až k domu Michovu.*

14. *A pravilo oněch pět mužů, kteří vyšli prozkoumat zemi Lajiš, a řekli svým bratřím: Zdaž víte, že jest v těchto domech efodh a terafim a obraz rytý a litý? A nyní vizte, co byste měli činiti!*

15. *A uchýlili se tam a vešli do domu mládence, levity domu Michova, a pozdravili ho.*

14. Oni mužové vyzvědači oznámili Danitům, že jest tu modla a věšební předmět, a ti se ihned rozhodli, že je odnesou a s sebou do nových sídel vezmou. Smysl jest zcela jasný, ač jest znění na některých místech nejisté; možno, že sem byla přidána některá slova jako vysvětlivky. Pro tyto nepatrné nejasnosti soudí Moore a Budde, že tu byly pořadatelem zpracovány a spojeny dvě různé zprávy nebo dva prameny: Dle jednoho zůstalo 600 mužů před místem, a pouze pět vyzvědačů, kteří věc znali z dřívější cesty, tam vešlo; ti mluvili s knězem a nabídli mu, aby se stal knězem jejich kmene; ten pak sám vzal efod a terafim a šel s nimi. Dle druhé zprávy se obrátili, když byli blíže Michova domu, a vešli do domu mladého levity; ostatní by nebylo zachováno. Lagrange však míní, že tu dvojí zpráva dokázána není; vše se k sobě zcela dobře hodí. — Jméno místa *Lais* snad bylo přidáno, neboť »zemí« nebylo. V hebrejském znění není »země« ve vázaném stavu; jména tu tedy třeba není. Řecké rukopisy mnohé (P, V, M, O) a hexaplární tohoto jména nemají. *V domech* —; Micha měl svůj dům s jinými snad v jakési osadě, neboť měl dle v. ²² sousedy. *Obraz rytý a litý* znamená asi totéž, snad ono »terafim«, modlu; někde jsou čtyři pojmenování,

jinde jedno z nich schází. *Vizte, co se vám líbí* —, chcete-li to vzíti či ne. Snad se o tom již dříve radili, a tato slova znějí jako výzva, aby se nyní rozhodli.

15. Uchýlili se, zašli k domu Michovu, kde byl i dům levitův, ať oddělený ať přistavěný, *a pozdravili*, snad levitu; dle řeckého byl jimi pozdraven Micha. V řeckém (Lagarde) není dům levitův uveden.

16. *A těch šest set mužů zůstalo státi ve zbroji před vchodem.*

17. *Ale ti, kteří vkročili do domu mládencova, snažili se vzíti obraz rytý a efod a terafim a obraz litý; kněz pak stál před vchodem, ano těch šest set velmi silných mužů nedaleko čekalo.*

18. *Vzali tedy ti, kteří vešli, obraz rytý, efod a modly a obraz litý. A řekl jim kněz: Co činíte?*

16. *A šest set mužů, válečnými zbraněmi opásaných, kteří byli z Danitů, stáli u vchodu brány.*

17. *A vystoupilo (oněch) pět mužů, kteří byli vyšli shlédnouti zemi; vešli tam, vzali obraz rytý a efodh a terafim a obraz litý, zatím co stál kněz u vchodu brány, a (těch) šest set mužů, válečnými zbraněmi opásaných.*

18. *A vešli do domu Michova a vzali obraz rytý, efodh a terafim a obraz litý. A řekl jim kněz: Co (to) děláte?*

16. V těchto verších (17. a 18.) jest dvakrát řečeno, že oněch pět vyzvědačů vzalo ony posvátné věci. *A (těch) šest set mužů zůstalo státi před vchodem* —; snad jest tu míněn hlavní vchod ke dvoru Michovu. Tam byl též kněz, který s nimi mluvil a který s nimi pak odešel. Pět mužů, kteří se tu vyznali, vešlo *do domu mládencova* —; tak pouze ve Vulgatě, any ostatní překlady mají »do domu Michova«, a sice tam, kde ony předměty kultu byly (17⁵). Hebr. *zbraněmi opásání* verše 16. 17. (Vulg.: *ve zbroji*) jest nadbytečná vysvětlivka, tak jako rčení v. 17. (hebr.): »kteří vyšli shlédnouti zemi«.

17. *Snažili se vzíti* —; tím odstranila Vulgata stejné rčení: *přišli a vzali* (jako též ve v. 18.). V hebrejském nejsou ta slova mluvnický správně položena, a byla asi pozměněna.

18. *Vzali tedy ti, kteří vešli* —; dle hebr.: *pět oněch mužův*. Výraz *obraz litý* stojí tu na jiném místě; mohlo by tudíž býti přidáno.

16. שַׁעַר bývá řečeno o větších branách města. *Kteří byli z Danitův* jest přídavkem hebrejského znění.

17. כָּאֵי a לְקָרִי by měla míti po וַיַּעֲלֶה waw spojovací; Lagrange navrhuje, aby se slova tato vypustila. Hummelauer má: בֵּית מִיכָה na místě שֶׁמָּה, a pak לְקָרִי אֵת: «A vstoupilo pět mužů ... do domu Michova, aby vzali ...» Moore klade imperativ: «Pojďte vzíti ...!»

18. מִשְׁכֵּן הָאֵלֹהִים, modla efodu, oděná efodem; zvláštní rčení.

19. *A odpověděli mu: Mlč a polož prst na ústa svá, a pojď s námi, abychom tě měli otcem a knězem. Co jest tobě výhodnější, býti knězem v domě jediného muže, či v jednom kmeni a rodu v Israeli?*

20. *Když to uslyšel, přivolil k jejich řečem, a vzal efod a modly a rytý obraz a šel s nimi.*

19. *A řekli mu: Buď zticha, polož ruku svou na ústa svá, a pojď s námi, abys nám byl otcem a knězem. Co jest lepší tobě, býti knězem domu jediného muže, či býti knězem kmeni a rodu v Israeli?*

20. *A zradovalo se srdce knězovo, a vzal efôdh a tērāfîm a rytý obraz, a vstoupil mezi lid ten.*

19. *Polož prst na ústa svá* —, t. j. zadrž řeč svou, nemluv již (Job 29⁹, 39³⁴ a j.). *Otcem a knězem* měl jim býti (jako 17¹⁰). V rozlučovací otázce této jest již kladná odpověď: zajisté jest ti výhodnější sloužit celému kmeni. Mužové oni byli sice pouze částí kmene Danova, avšak jsouce tu silnými, jmenují se kmenem. Obyčejně se uvádí vážnější a větší věc na místě druhém vzestupně, aby tak byl způsoben větší dojem; zde však jest pořad sestupný. Jakoby se opravovali, přidávají ku «kmeni» *rod, čeled*, jež jsou pouze částí kmene. Mohlo by arcíť slovo mišpachâ míti i význam všeho příbuzenstva, čímž jest celý kmen (Jer 33²⁴; v LXX B: kmene a domu).

20. Kněz nahlédl v tom svůj prospěch, býti povýšenu, a zradoval se (1 Kr 25³⁶, 2 Kr 13²⁸). Po smyslu verše¹⁸ se asi bál, že mu vezmou to, čím si získává živobytí; nyní však mění se

jeho bázeň v radost, jakmile slyší, že mu kyne s nimi větší blahobyt. Ani se nerozloučiv, vzal sám vše, co tu bylo posvátným, a odešel. Pořad věcí jest týž, jako ve v. ¹⁴. ¹⁸, toliko »litý« obraz tu není jmenován (pouze v řeckém). Jako bývala archa nošena uprostřed lidu (Nm 10²¹), tak jest i zde kněz s posvátnými věcmi ve středu Danitův.

19. Vazba podobná, jako Gn 2¹⁸: Není dobře člověku býti samu (infinitiv). Při rozlučovací otázce bývá נָא, zde mimořádně יִנֵּה (4 Kr 6²⁷).

20. לָכֵן by mohlo býti vysvětlivkou.

21. *Když pak táhli, tu pustili před sebou děti a dobytek a vše, co bylo drahého.*

22. *A když byli již vzdáleni od Michova domu, (tu) mužové, kteří bydlili v domech Michových, svolavše se, pustili se za nimi.*

21. *A dali se svou cestou a šli, a pustili před sebou děti a stádo a (to, co bylo) vzácného.*

22. *Když byli již vzdáleni od domu Mikhova, tu svolali se mužové, kteří (byli) v domech, jež (byly) při domu Mikhově, a pronásledovali syny Danovy.*

21. Danité předvídali neb očekávali, že budou pronásledováni. Proto dali děti a dobytek a vzácnější věci svoje do předu, a tak se brali zase svou cestou, se které dle v. ¹⁵ sešli, a táhli dále. Při dětech měly by býti i ženy jmenovány, jako Dt 2³⁴, 3⁶. Měli tedy s sebou rodiny a veškeren majetek.

22. Micha svolal snad sám své sousedy z domů, které byly při jeho domu, a byl s nimi (dle v. ²³) též, když Danity pronásledovali. Stejně pronásledoval i Laban Jakuba, protože mu vzal a odnesl terafim (Gn 31^{22 nn.}).

21. הַבְּרִידָה stojí zde ve smyslu středního jména: »to« vážné, vzácné, drahé; těžký náklad, impedimenta, slovo to znamenati nemusí. Budde míní, že tu byla slova הַנְּשִׁים רֵאִתָּה (ženy a) vynechána pro předcházející podobné אֶת יִשְׁמֵר, a pustili.

22. Jako zde, tak i Gn 31²³, znamená הַדְּרִיבִּיק pronásledovati, honiti. Conclamantes, křičíce, volající; v hebrejském nifal, spíše svolání, totiž Michou.

23. *A počali za jejich zády křičeti. Oni se pak ohlédli a pravili Michovi: Co si přeješ? proč křičíš?*

24. *A on odpověděl: Bohy mé, jež jsem si udělal, jste mi vzali, i kněze, a vše, co mám, a vy pravíte: Co jest ti?*

23. Volali na Danity, aby se zastavili. Ti pak pouze otočili své hlavy, obrátili se na pochodu tváří, a pravili: *Co křičíš?* dle hebr. *co tobě, že jsi se shromáždil?* že se zástupem svých za námi se ženeš?

24. Dle hebrejského má Vulgata množné číslo: *bohy mé* jste vzali. Mohlo by se však též vykládati jednotným číslem: *boha mého*, jako v aramejském a LXX, neboť Micha ctil v terafim Jahve. — Ličení tu velmi dobře a živě vystihuje situaci obou stran (srovnej Gn 31^{30.32}). Vzalit Michovi to, čeho si vážil, co působilo jeho blahobyť; nyní jest ochuzen, obrán o nejmilejší věc, a tu se ho ještě táží, jakoby s posměchem: *Co jest ti?*

24. אֱלֹהֵי —; LXX má: τὸ γλυπτόν μου, v jednotném čísle. אֱלֹהֵי však jest číslo množné.

25. *A řekli mu synové Danovi: Varuj se, ať k nám již nemluvíš, aby nepřišli na tebe mužové duchem rozhořčení, a abys nezahynul i sám, se vším domem svým.*

26. *A tak šli započatou cestou dále. Vida pak Micha, že by byli silnější jeho, navrátil se do domu svého.*

23. *A volali na syny Danovy, a ti se obrátili a řekli Mikhovi: Co (jest) tobě, že jsi se shromáždil? (že křičíš?)*

24. *A řekl: Bohy moje, které jsem si udělal, jste vzali, i kněze, a odcházíte, a co více mám? Jak se mne můžete tázati: Co (jest) ti?*

25. *A řekli mu synové Danovi: Nedej již slyšeti svého hlasu u nás, aby se na vás nevyřítili mužové ostré duše, a zahodil bys život svůj (odstranili by tě) i život svého domu!*

26. *A šli synové Danovi svou cestou, a viděl Mikha, že jsou silnější než on, a obrátil se, a navrátil se do domu svého.*

25. *Mužové duchem rozhořčení*, hebr. *ostré duše* —; byli rozhořčeni, protože neměli své země. K tomu byli to mužové

silní a ozbrojení, takže mohli snadno provést svou hrozbu. Zdálo se jim, že si onu posvátnou věc vzali právem; vždyť bude u nich ctěna celým kmenem, lépe, než se tak díti mohlo u jednotlivce. A při tom nevzali Michovi ničeho, než efod a terafim; nesáhli na jeho jmění, nežádali od něho ovčí nebo podobného. On pak jim vytýká odcizení a krádež. Proto se horší a odpovídají ostře, rozhořčeně, hrozíce mu, že by „zahodili jeho život“, odstranili, zabili ho i celý jeho dům.

26. Danité nedbají Michy a jeho lidu a odcházejí s knězem svou cestou. Micha poznav, že by proti nim ničeho nepořídil, poněvadž jsou silnější jeho, vrátil se.

25. מִרִּי נָפֵשׁ, hořké duše; tak i u Davida, jehož (i s jeho druhy) líčí Hušaj 2 Kr 17⁹ jako „si ursae raptis catulis in saltu saeviat“, וַחֲסִפְיָהּ, *zahodil bys život svůj*, a odstranil bys (Ž. h. 26⁹, 1 Kr 15⁶); חָסַח nebývá však řečeno o podmětu. Proto navrhuje Lagrange (dle LXX B προσθήσουσι): וַחֲסִפְיָהּ v množném čísle, a oni by odstranili život tvůj (tebe).

27. *Šest set mužů vzali pak kněze a to, co jsme právě řekli, a přišli do Lais k pokojnému a bezpečnému lidu, a pobili je ústy meče, a vydali město v požár,*

28. *když nikdo nepřinesl pomoci, protože bydlili od Sidonu daleko a neměli se žádným člověkem žádného společenství ani jednání. Bylo pak město položeno v krajině Rohob; a oni je opět vystavěli a bydlili v něm,*

29. *nazvavše jméno města Dan podle jména otce svého, jehož zrodil Israel; slulo totiž dříve Lais.*

27. *A vzali to, co udělal Mikhâ, a kněze, který býval u něho, a přišli do Lajiš na lid pokojný a bezpečný, a pobili je ústy meče, a město spálili ohněm.*

28. *A nebylo nikoho, kdo by je vytrhl, neboť bylo (město) ono vzdáleno od Ziddônu, a neměli ničeho (společného) s nikým. A bylo (to) v údolí při Bêth-Rêhòb. A postavili město a bydlili v něm.*

29. *A nazvali jméno města Dan dle jména otce svého Dana, který se narodil Israeli; ale Lajiš (bylo) prvotně jméno (toho) města.*

27. Město Lais nebylo chráněno. Danité je vzali, lid pobili a město, za boje spálené, znovu vystavěli. Dali mu pak nové jméno Dan. Sidonité v Lais byli pobiti, jak předepsáno v Dt 7^{2 nn.}, Jos 6^{21 nn.} o Kananejských. Ostatní jako ve v. 7.

28. *Neměli žádného společenství* —; Lagrange navrhuje דַּנַּי na místě דַּדַּי: neměli spojení, vztahů se »Syrii«; Lais, místo Tell el-Qadi, jest na začátku Coelesyrie. V *krajině Rohob* —; hebr. *Bēth-Rēhōb* není známo. V Nm 13²² jest tak jmenováno severní místo, k němuž došli vyzvědači Mojžíšovi; jest také uvedeno v 1 Kr 14⁴⁷, v LXX v řadě míst Saulem dobytých. Lagrange se domnívá, že je lze hledati v Hibbarijje. Dle 2 Kr 10⁶⁻⁸ byl tam v X. století př. Kr. aramejský vladař, jako v Soba. Moore míní, že by toto místo mohlo býti i tam, kde stálo později Paneas; Robinson je kladl na vrch Hūnīn, jiní do Qal'at Bušra, hodinu severně od Danu.

29. O narození Danově jest v Gn 30^{5 nn.}; Israel jest arcíř Jakob. Lajiš bylo jméno města původně (jako i 1^{10. 11. 23}). Jediné toto místo nazváno bylo dle kmene.

29. יַרְבֵּד, jako 13⁸ pual aneb trpné qal; dlouhé waw šureq jest tu položeno na rozdíl od jiného, stejně znějícího tvaru.

30. *A postavili si rytý obraz, a Jonathana, syna Gersama, syna Mojžíšova, a jeho syny (učinili si) kněžími v kmeni Danově až do dne svého zajetí.*

31. *A zůstala u nich modla Michova po celou dobu, pokud byl dům Boží v Silo. Voněch dnech nebylo v Izraeli krále.*

30. *A postavili si synové Danovi rytý obraz; a Je-hōnāthān, syn Geršōma, syna Mōšē, on i jeho synové byli kněžími kmeni Danitův až do dne zbavení země (ostatní překlady: odlidnění země, zajetí).*

31. *A měli postavený u sebe rytý obraz Mikhův, který on udělal, po všechny dny, pokud byl dům Boží v Šiló.*

30. Oba tyto verše udávají dobu, po kterou byla Michova modla v Danu. Verš 30° ukazuje, že onen levita pocházel z Mojžíšova rodu, a že mu náleželo sloužiti Jahvovi. Verš 31° vzpomíná domu pravého Boha Jahve, který byl po celou tu dobu v Silo.

Druhý verš jest zajisté doplněním neb objasněním časového údaje verše předcházejícího. — Zde se uvádí jméno onoho levity, *Jonathan*; v 17° jmenován není. *Geršom*, nejstarší syn Mojžíšův, viz Ex 2²², 18³. V hebrejském znění jest vsunuto do slova Moše nad řádkem písmeno nūn, aby se mohlo čísti: »Geršoma, syna Mⁿnašše«, jakoby byl onen levita synem či vnukem bezbožného krále Manassa, a modlářem jako tento. Vypravovali, že ani Geršom toho nezasloužil, aby se nazýval synem Mojžíšovým, a proto byl prý nazýván synem Manassovým. *Až do dne svého zajetí* —, dle hebr. *do dne zbavení země, stěhování se ze země* —; tím může býti míněno zajetí či odvedení části lidu israelského ze severní říše, jež se událo za Tiglathpilesara r. 733 př. Kr., nebo zajetí po vzetí Samari r. 721 př. Kr. »Zajetí« pojato ve Vulgátě jako zajetí země Dan, »captivitatis suae«.

31. *Pokud byl dům Boží v Silo* —; Silo jest nynější Seilūm, východně od cesty z Bethelu do Sichemu, severně od Jerusalema (21¹⁹). Dům Boží značí chrám (1 Kr 1⁷⁻²⁴, 3¹⁵) nebo nově upravený svatostánek, který tam byl zničen za Jeremiáše (Jer 7¹²⁻¹⁴, 26⁹), aneb již za Saula, když se kněží, potomci Heliho, odstěhovali ze Silo do Nobu (1 Kr 21²ⁿⁿ). Stánek v Silo ztratil zajisté velmi mnoho, když neměl archy; ta byla zajata ve válce s Filištiny (1 Kr 4²¹ⁿⁿ). Když postavil Jeroboam v Bethelu a Danu modlu telete (3 Kr 12²⁸⁻³¹), ustanovil tam kněze z nejnižších lidu, ne levity; levité z Israele odešli do Judska (2 Par 11¹³). Tehdy již nebylo v Silo chrámu, a modla Michova nebyla v Danu; neníť o ní ani za zbožného Davida ani za Šalomouna řeči. — Houbigant navrhl, aby se četlo הארץ (na místě הארץ, z e m ě): až do zajetí neb vystěhování, zbavení archy; slovesa גלה jest užito i o vzetí a odnesení archy Filištiny, tak jako zde: גלות (1 Kr 4²¹: Odnesena jest sláva od Israele). V Ž. 77⁶¹ dí se básnický: Vydal v zajetí jejich sílu a ozdobu jejich v ruce nepřítel. Lagrange k tomu připomíná, že by bylo podivno, proč by časový údaj byl dvakrát stejně uváděn? Po té době modly tam již nebylo. — V LXX A jest: ὡς τῆς μετοικεσίας τοῦ Δάν, až do stěhování Danitův. Danité by byli měli doma kněze Jonathana a jeho syny z rodu Mojžíšova; když se ona část Danitů stěhovala, nešel s nimi žádný danitský kněz, proto si opatřili kněze na cestě, a tu by pak byl u nich, v kmeni Dan, býval kněz cizí. — Dům Boží byl v Silo, pokud tam byla svatyně; ztrátou archy (1 Kr 4)

kteřá se tam již nevrátila, zanikla i svatyně. Zda v téže době zaniklo také modlářství v Dan, nevíme, neboť i Amos ještě je vytýká (Am 8¹⁴). Pořadatel chtěl snad tím učiniti výtku, že, když byla svatyně pravá v Silo, Danité si postavili modlu. Snad, dle Lagrange, chtěl tím učiniti přechod k vypravování o Helim a Samuelovi a o svatyni v Silo (1 Kr 1^{3nn.}).

30. 31. V těchto verších spatřují někteří vykladatelové zbytky dvojího pramene; v. ³¹ by náležel prameni prvému. Mní, že není Jonathan tím knězem, jehož Michovi vzali, neboť prý by ho byl již 17⁸ jmenoval; byl by to kněz, jehož si v Dan ustanovili, anebo kněz, který v kmeni Danově dříve Bohu Jahve sloužil. Manasse mají vedle massoretského znění i řecké A, B, L, O, syrský (sv. Efrém: Mojžiš); hexaplární M, Theodotion, Bar Hebraeus mají obě; N, Vulgata mají: Mojžiš. V Talmudu, Baba bathra 109 b, jest: »Gersom byl synem Mojžišovým, avšak poněvadž (Jonathan) jednal jako Manasses, znění ho uvedlo ve spojení s Manassem. Podobné vysvětlení jest dáno při v. 17¹, které ho spojuje s Judou z kmene Manassova«. I onen kněz, jenž se stal prvním nejvyšším knězem u Samaritánů na Garizim, nazýval se dle Jos. Flavia Manasses (Starožitnosti židovské XI, 8²). Dle jiných bylo tímto massoretským zavěšeným גֶרְשֹׁם nún naznačeno dvoji podání: Moše a Mnaše. — Geršom neb Geršom byl prvorozencem Leviho; jeho potomci měli města levitská na severu (ve východním díle Manassově, Issacharově, Ašerově a Neftali). — גָּלִית, obnažiti, má ještě druhý význam: stěhovati (v hifil), do zajetí vésti; země nebývá podmětem (v syrském jest), ač, když se říká o městech, že se stěhovala, lze tak říci i o zemi. Někteří mínili, že údaje o tom, jak dlouho tam modla stála, zastupují pouze rčení: »až do tohoto dne«, které snad bylo tam již před tím. — O zajetí assyrským neb babylonským nelze toto místo vhodně vykládati, neboť pak by poznámka ta byla pozdní a nesouhlasila by s poznámkou: *V oněch dnech nebylo v Israeli krále*, jež se tu čtyřikrát opakuje, a mohla býti psána pouze v době, kdy nebyla bezbožnost králův israelských dosud známa. Poznámka ta jest v hebrejském znění až v 19¹.

XIII. Hřích a potrestání Benjaminitův.

(Hlava 19—21.)

V dobách, kdy nebylo ještě v Israeli krále, vznikl též bratrovražedný boj mezi kmenem Benjaminovým a ostatními kmeny israelskými, jehož výsledkem bylo by málem bývalo úplné vyhlá-

zeni a záhuba jedné z haluzí Jakubových. Příčiny a děje tohoto boje líčí v hlavě 19—21. druhý přídavek knihy Soudcův.

Hlava 19.

V. 1.—9. Levita z Efraim přišel do Betlema k své manželce, která ho opustila, a zdržel se déle v domě svého tchána, odkládaje na prosby jeho svůj odchod.

Vulgata:

1. *Byl jakýs muž levita, který bydlil při straně hor Efraimských, a pojal manželku z Betlema Judova.*

Hebrejský text:

1. *A v oněch dnech nebylo v Israeli krále. A zdržoval se muž levita pohostinu v zadních krajích hor Efrajim, a vzal sobě ženu nevěstku z Beth-lehema Jehudá.*

1. *V oněch dnech*, jest v hebr. textu určeno blíže i následujícími slovy: *nebylo v Israeli krále* (srovn. 17⁶, 18¹, 21²⁴); událo se tak v době před zřízením království. Nelze tedy událost tuto klásti do doby předcházejícího vypravování o stěhování Danitův. *A zdržoval se muž levita pohostinu* —; neměl tudíž stálého sídla, nebydlil asi v levitském městě (17⁷ řečeno podobně). *V zadních krajích hor Efraimských* —; prozrazuje, že jest tak označeno pisatelem, který byl v kmeni Judově. Mínil tím asi severní část Efraimu, neboť levita vracel se cestou z Jerusalema, Galaad a Rama. *A vzal si ženu nevěstku* —; značí při mnohoženství manželku druhého řádu (jako 2 Kr 15¹⁶, 20³). Otec manželčin i celý jeho dům vchází takovýmto manželstvím ve stejné přibuzenství s domem manželovým, jako kdyby to byla manželka první (15⁶, 8³¹). I předešlý levita v hl. 17., 18. jest uveden ve spojení s Judou; tento má ženu z Betlema Judova.

1. יְרֵכָה má waw, které uvádí podřadnou větu. יְרֵכָה značí stranu, pak snad i návrší, svah. »Zadní« by značilo »západ«, zde však souditi lze z toho, jak se vracel, že jest naznačen sever neb i střed hor Efraimských.

2. *A ona ho opustila, a vrátila se do domu svého*

2. *A jeho souložnice smilnila proti němu (LXX A a*

otce v Betlemě, a zůstala u něho čtyři měsíce.

3. *A její muž šel za ní, chtěje si ji usmířiti a nakloniti a sebou zpět odvésti, a měl v průvodu služebníka a dva osly. A ona ho přijala a uvedla do domu svého otce. A když to slyšel jeho tchán a spatřil ho, šel mu s radostí vstříc,*

4. *a objal muže toho. A zůstal zeť v domě tchánově tři dny, pojidaje s ním a přátelsky pije.*

2. *Opustila ho* — jest eufemisticky řečeno v LXX B a Vulgatě. V hebrejském: *smilnila proti němu*, dopustila se cizoložství. Snad by bylo lépe dle LXX A: *rozhněvala se na něho*. Ukazují k tomu, že odešla do domu svého otce sama, že muž její šel za ní, a že to bylo pouhé rozhněvání, které je rozdělilo, nikoliv cizoložství; proto také šel za ní, aby ji udobřil, usmířil. Rabbíni připomínají, že se nevěstka cizoložství nedopouští.

3. On jí nezapudil, a proto ji mohl zase uvést zpět. Lv 21⁷ praví, že »zapuzenou si za manželku nevezme«, to však jest řečeno o kněžích. Manžel snad litoval, že odešla, a ač sám nebyl snad vinen, šel, aby ji udobřil lichocením, domluvil jí k srdci, aby si ji přivedl zpět. *Vzal sebou služebníka a dva osly* —, k tomu, aby nesli potravu na cestu tam i zpět; jedno zvíře bylo asi určeno pro ni, aby mohla jeti. *Kterážto ho přijala a uvedla* —; snad ho sama nejdříve spatřila, a uvedla ho do svého rodného domu. V řeckém jest prostě řečeno: přišel do domu jejího otce. Změna tato by se byla mohla v textu státi za tou příčinou, aby bylo naznačeno, že žena, poněvadž byla vinnic,

jiné: *rozhněvala se na něho* — B: *opustila ho*) a odešla od něho do domu svého otce, do Bethlehema J^ehūdā, a byla tam nějaký čas, čtyři měsíce.

3. *A její muž vstal a šel za ní, aby mluvil k jejímu srdci, aby* (LXX: si) *ji přivedl nazpět; a s ním* (byl) *jeho služebník a dvě osly.* *A přivedla ho do domu svého otce; když otec dívčin ho spatřil, vyšel mu s radostí vstříc.*

4. *A zdržel ho jeho tchán, otec dívčin, a zůstal u něho tři dny, a jedli a pili a přenocovali tam.*

sama mu přišla vstříc a uvedla ho do svého rodného domu. Tchán se radoval, neboť mu bylo oddělení manželů zajisté nemilo, a přál si, aby spolu žili; také snad pomýšlel při tom, že by mu bylo vrátiti věno, které dával manžel otci nevěstině (Ex 22¹⁷).

4. V tomto vypravování jsou mnohá opakování a stejná rčení nápadnými, jako tchán a otec dívčín. Moore z toho soudí, že jest to skladba dvojího vypravování, ač doznává, že jest nesnadno, ba nemožno je rozdělití, analysovatí. Dle prvního by byl zůstal levita u svého tchána po tři dny k naléhání tchánovu; čtvrtého dne připraveno jídlo, aby se posilnili na cestu. Dle druhého vypravování by byla zdržela levitu jeho žena sama; čtvrtého dne pak jej zdržela hostina, čímž se jeho odchod opozdil. Lagrange míní, že se snad pozdějšímu vykladači zdál název »tchána« pro onen poměr příliš dobrým, a že proto přidal »otec dívčín« jako vysvětlivku (v. 7. má pouze »tchán«).

2. רתונה jest zvláštní, očekávalo by se רַחֲוֹן pro waw sousledné; na místě předložky על by se lépe hodila předložka מעל nebo מתחת. LXX B má ἐπορεύθη, což by dle hebr. mělo zníti ἐπορεύεσθαι. LXX A a hexaplární mají καὶ ὡγεῖσθαι αὐτῶν, רַחֲוֹן, z čehož mohlo povstati רַחֲוֹן, a dopustila se cizoložství, z toho pak רתונה.

3. לדבר על לבה, mluvití k srdci, aby si získal náklonnost (Gn 34^a, 50⁹¹, Os 2¹⁶). Q^{re} להשיבה jest přirozenější, a by ji přivedl zpět (LXX לוֹ sobě); Vulgata dle k^{ti}b להשיבו, aby navrátil (srdce), aneb »aby ona ho vrátila«, získala. Změna podmětu se zdá býti i v רתביאהו, a uvedla ho, ač se snad před tím nesešli; dle řeckého καὶ ἐπορεύθη (A, P, V, L, M, O, hexaplární a ethiopský překlad) by bylo ריבא, a přišel (on) do domu jejího otce (tak Lagrange)

5. Čtvrtého pak dne v noci vstav chtěl jíti. A zadržel ho tchán a řekl mu: Ochutnej dříve malíčko chleba a posilni si žaludek, a tak půjdeš!

5. A čtvrtého dne vstali časně z rána, a on vstal (hotovil se), aby šel. A řekl otec dívčín k svému zeti: Podepři své srdce (posilni se) kouskem chleba, a potom půjdete.

5. Zde se střídá jednotné číslo s množným: všichni vstali, levita chtěl se ženou odejti; tchán vstal, aby se s nimi rozloučil.

Když se pak levita měl k odchodu, tu k němu promluvil tchán: *posilni se* (stejně Gn 18⁵) . . . v jednotném čísle, ač se pak zmiňuje o cestě ubou v čísle množném: *půjdete*.

5. *לֶחֶם לֶחֶם*, jako ve *לֶחֶם לֶחֶם*, má qamez hatûf tedy o před maqqôf a při darga, které tu spojuje jako maqqôf; jindy má toto sloveso *a* i v imperfektu i imperativu. Snad tu pouze pro analogii s jinými slovesy napsáno o. *לֶחֶם* (kouskem chleba) jest druhý akkusativ, jako bývá u sloves plnosti, nasycení a pod.

6. *A usedli si spolu a jedli a pili. A řekl otec dívčin k svému zeti: Prosím tě, abys dnes zde zůstal, abychom se spolu veselili.*

6. *A usedli a jedli oni oba dva spolu a pili. A řekl otec (té) dívky muži: Svol přece (prosím), a přenocuj, a nechť se veselí tvé srdce!*

7. *Ale on vstal a počal hotoviti se na cestu. Nicméně tchán ho úsilovně zdržel, a učinil, že zůstal u něho.*

7. *A vstal muž, aby šel, ale nutil ho jeho tchán, a přenocoval tam opět (LXX: a zůstal a přenocoval tam).*

6. O ženě není zde žádné zmínky, tedy s nimi nejedla. *Svol přece*, jako 17¹¹ (18²⁰). Veseliti se bývá řečeno o hodech a veselosti při hodech.

7. Opětovně projevil levita přání a vůli vydati se na cestu; tchán ho opětovně zdržoval. *A vstal muž* (3., 7., 9., 10.) —; snad druhého rána po prvé noci, kterou tam zůstal. Tchán ho *nutil*, úsilovně zdržoval, *a přenocoval tam opět* (aneb: a zůstal a přenocoval).

6. *וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּאָכְלוּ* překládá Vulgata pouze na tomto místě *quae* *se* te; na ostatních 19 místech jest kmen *יָשַׁב* vykládán *počinati, přísahati*. Rahmer poznamenává, že se dostalo *יָשַׁב* významu *prosit* dle výkladu R. Neḥemja (Rahmer, *«Hieronymus' Commentar zu Joël»*, strana 2., pozn. 1.) König má v *«Hebräisches Wörterbuch»*, 138, významy: *umíniti si, počítati, ustanoviti, ráčiti* a pod. Spojka *a* po tomto slovese jest starobylého a lidového způsobu; jindy spojky té není anebo následuje infinitiv s *ל*.

7. *וַיֵּשְׁבֵר*, jako Gn 19^{3.9}. *וַיֵּשְׁבֵר*, a opět, znovu (1 Kr 1¹⁹), bylo v některých rukopisech vhodněji čteno *וַיֵּשְׁבֵר*, a zůstal.

8. *Když pak nastalo ráno, hotovil se levita na cestu. Tu řekl mu tchán opět: Prosím tě, abys vzal maličko jídla, a nabuda sil, potom šel, až den postoupí. Jedli tedy spolu.*

9. *A vstul mládenec, aby šel se svou ženou a se služebníkem. Ale opět mu řekl tchán: Považ, že jest den více k západu nachýlen, a že se blíží k večeru; zůstaň u mne ještě dnes, a žij veselý den, a zítra půjdeš, abys šel do domu svého.*

8. *A vstal z rána pátého dne, aby šel. A řekl otec dívčín: Podepři své srdce (posilni se), prosím. A prodleli (mass.: a zdržte se!), až se nachýlil den, a jedli oba dva.*

9. *A vstal muž, aby šel se svou souložnicí a se svým služebníkem. A řekl mu jeho tchán, otec dívčín: Hledíš, den se sklonil k západu, přenocujtež; hle naklonění dne, přenocuj zde a nechť se veselí srdce tvé, a zítra vstanete časně na svou cestu, a půjdeš do svého stanu.*

8. Na Východě bývá zvykem, hosti vícekrátě zváti a pak je opětovně vybízeti a nutiti. I tchán doléhá na muže, aby ho zdržel u sebe, a uvádí proto důvody. Cesta z Betlema do Silo trvala by asi sedm hodin, proto ji mohl ráno odložit až k polednímu. K večeru ovšem nemohl se vydati na cestu, neboť by přede tmou do Silo již byl nedorazil. *Pátého dne* není ve Vulgátě, která vše podává poněkud volněji. »A zdržte se« snad dlužno opravit dle LXX: *a prodleli*, a zdrželi se.

9. Nyní užívá důvodu, že se den nachýlil: jakmile slunce přešlo poledne, již se den nachyluje a blíží se k večeru. Dle řeckých rukopisů lze opravit hebrejské znění takto: Hle, den se sklonil k večeru; zůstaň tu v noci ještě dnes a vesel se. A zítra vstanete časně na svou cestu, a půjdeš do svého stanu, t. j. domů.

8. יהתמהמה byl by, jak i LXX svědčí, imperativ množného čísla; v řeckém jest jednotné číslo. Aquila: *ῥωθρεύτη, A P V L O σιγαρεύτη*, zdrž se, ztrať čas. Lépe klásti imperfektum sousledné: *יירזמהמה*, a prodleli. Některé řecké rukopisy mají *διεπλάνα* neb *διεπλάτνε αὐτόν*, což by bylo *יפסחה*, a sváděl ho, což se však méně hodí.

9. רפה seslábnouti, přestati, ustati; dle LXX by tu bylo נטה, sklonil se, a na místě כרע, položití se, by stálo לָעֶרֶב, k večeru. — חנרת, sklonění, spočinutí (dne), jest neobyčejné; dle latinského: שד היום, ještě dnes (כין פה, přenocuj tu), nebo הנה. Syrské znění jest kratší: Hle, den se nachýlil, zůstaň tu a vesel se...

V. 10.—21. Cesta a příchod do Gabaa. Levita nedbá opětovného zvaní, nýbrž vychází z Betlema a jde kol Jerusalema, až ho překvapí v Gabaa noc. Tam dostane se mu přijetí v domě jakéhos cizince.

10. *Zeť nechtěl přivoliti k jeho řečem, ale hned odešel a přišel proti Jebus, jež slove druhým jmenem Jerusalema, veda sebou dva osly s břemeny a ženštinu.*

11. *A již byli u Jebus, když přecházel den v noc. A řekl služebník svému pánu: Pojď, prosím, za-bočme k městu Jebusejských, a zůstaňmež v něm.*

10. *A muž nechtěl přenocovati, a vstal a šel, a přišel naproti Jebûs, to jest Jerûšálajim, a měl sebou dva osedlané osly, a ženština jeho (byla) s ním.*

11. *Oni (byli) při Jebûs, a den se velmi nachýlil. A řekl služebník k pánu svému: Pojď, prosím, a uchylme se do tohoto města Jebusejských, a přenocujme tam.*

10. Zůstal tedy v Betlemě u tchána tři dni. Ale pak nepřivolil k novému odkladu a odešel z Betlema, snad asi tři hodiny před západem slunce. *A přišel naproti Jebûs, to jest Jerušalajim* —; cestou od Betlema k severu přišli asi za malé dvě hodiny (1¼) k Jerusalemu, a sice ze západní strany. Jerusalema jmenuje dle starého obyvatelstva *Jebus* (1 Par 11 4. 5 též Jebus, jindy „místo Jebusejského“). Jméno Jebus se ve starých památkách nenalézá, Urusalim se však vyskytuje i v deskách nalezených v Tell el-Amarna (ze 1400 př. Kr.). Slovo Jebus považují zde za přidanou vysvětlivku, aby se celé vypravování zdálo býti starším (Moore; Lagrange je též vylučuje). *Dva osly s břemeny a ženštinu* —; lépe *dva osedlané osly*, neboť nepotřeboval bráti sebou mnoho zásob, i neměl tedy tolik břemen; a zvířata vzal sebou, aby mohla jeho žena jeti. *Ženštinu* (nevěstku) —; některé řecké rukopisy přidávají z v. 8. ještě i: „služebník jeho“.

11. Služebník radil, aby tu přenocovali, neboť bylo již pozdě navečer. רד I.XX B προσβήκει, A a j. καλυκῖα, lépe ירד, perfektum; Oettli míní, že by tu snad mělo být ירד, tenk ý, mal ý (?).

12. *A odpověděl mu pán: Nevstoupím do města cizího národu, jenž není ze synův Israelových, nýbrž přejdu ke Gabaa;*

13. *a když tam dojdu, zůstaneme v něm, anebo jistě v městě Rama.*

12. *A řekl mu pán jeho: Neuchýlíme se do města cizinců, kteří nejsou ze synův Isra'elových, nýbrž přejdeme ke Gib'á.*

13. *A řekl služebníkovi svému: Pojď, abychom se přiblížili jednomu z míst, a přenocovali v Gib'á nebo v Rāmá.*

12. Levita nechce přenocovat v městě cizím, kde není Israelitův. Ustanovuje tedy, že půjdou do Gabaa.

13. Toto řekl snad později; Rāmá (er-Ram) bylo o něco dále, asi za 6. milníkem od Jerusalema. Gabaa jest snad nynější Tell-el-Ful při čtvrtém milníku od Jerusalema. Gabaa náleželo kmeni Benjaminovu; jiná Gabaa (Žeb'a) jsou v kmeni Judově (Jos 15⁵⁷) a v Efraim (Jos 24⁵⁸).

12. V עיר נכרי jest נכרי jméno hromadné; הָקָה jest ženského rodu pro עיר, ač jest řeč o mužských.

13. לָכָה bývá častěji psáno než לָךְ. — בְּאֶחָד jest mužského rodu; některé rukopisy mají ve shodě בְּאֶחָת.

14. *Minuli tedy Jebus a pokračovali v započaté cestě, a zapadlo jim slunce při Gabaa, jež jest ve kmeni Benjaminově.*

14. *A minuli, a šli dále, a zapadlo jim slunce při Gib'á, které (náleží) Binjāmīnu.*

14. *Minuli* —, totiž Jebus, přidává Vulgata; tu bylo slunce již skloněno k západu, při Gabaa pak již zašlo. Po západu slunce nastává na Východě rychle tma. Gabaa označeno a od jiných míst téhož jména odlišeno tím, že *jest ve kmeni Benjaminově* —; snad jest to Gabaa Saulovo (1 Kr 11⁴, Is 10²⁹ a j.). Jiné Geba (1 Kr 14⁶), Žeb'a, se jmenuje proti Mahmás. Spisovatel chce též

ukázati na rozdíl od Jebus, kde není Israelitů; proto výslovně připomíná, že tu Israelité jsou. Toto Gabaa, (»pahorek, vrch«, dle významu slova) bylo asi na poloviční cestě mezi Jerusalemem a Rama.

14. Jos. Flavius klade Gabath Saulovo na cestu z Gofna (Žifna) do Jerusalema, 30 stadií od Jerusalema. Tak Thomsen, »Loca sancta«, str. 46. O Gabaa Benjaminově dle Flavius, že jest 20 stadií (1½ hod.) vzdáleno od Jerusalema; Tell-el-Fûl (telâl) leží asi hodinu severně od Jerusalema. Že byla v Benjaminu dvě místa zvána Gaba, ukazuje Nagl, »Die nachdavidische Königsgeschichte Israels«, str. 207. 8. Srov. též Starck, »Palaestina und Syrien«, »Gaba« str. 58, »Gibea Saulovo« 65.

15. *A obrátili se k němu, aby tam zůstali. Když tam vešli, usedli na náměstí města, a nechtěl jich nikdo pohostinu přijati.*

16. *A hle, nahodil se starý muž, který se vracel z pole a z díla svého za večera, kterýž sám byl z hor efraimských, a bydlil pohostinu v Gabaa. Ale lidé oně krajiny byli synové Jemini.*

15. *A obrátili se tam, aby vešli a přenocovali v Gib'a; a vešel a posadil se na náměstí místa, a nebylo nikoho, kdo by je byl vzal do domu, aby (jim) poskytl nocleh.*

16. *A hle, muž stařec přišel ze svého díla, z pole, k večeru, a muž ten (byl) z hor Efrajim a dlel pohostinu v Gib'a. A mužové místa (byli) synové Jemini.*

15. Gabaa leželo stranou od cesty; opustili tedy cestu a obrátili se ke Gebaa. *Usedli na náměstí* —, tedy již v městě, asi u brány nebo v bráně, kde mohli býti ode všech spatřeni a někým do domu uvedeni (srovnej Gn 19², Dt 13¹⁶). Levita očekával, že ho někdo do domu pozve a přijme, neboť si ve v. 18. do toho stěžuje, »že jich nikdo hostině přijati nechtěl«. Lásku k pocestným předpisuje Dt 10¹⁹.

16. Domácí lidé, Benjaminité, nenabídli levitovi pohostinství, ale cizinec, Efraimita, který tu pohostinu žil, šel náhodou z pole, z práce, a spatřiv levitu, šel k němu. Již ve v. 14. bylo poznamenáno, že bylo Gabaa v kmeni Benjaminově; zde jest to znovu připomenuto, aby se tím ošklivěji jevila nehostinnost Benjaminitů; podobně v Sodomě (Gn 19). Moore míní, že sem byla tato okolnost později dle Gn 19 přidána.

15. Opět se tu střídá množné číslo s číslem jednotným. V hebrejských rukopisech mohlo se 7, jímž jest značeno množné číslo, na konci slova velmi snadno ztratiti. Řecký překlad LXX má číslo množné.

17. *A pozdvihnuv stařec oči spatřil člověka se svými věcmi seděti na náměstí místa, a pravil mu: Odkud přicházíš a kam se ubíráš?*

17. *A pozdvihl oči svých a spatřil muže pocestného na náměstí místa, a řekl muž stařec: Kam jdeš a odkud přicházíš?*

18. *Kterýž mu odpověděl: Vyšlijsme z Betlema Judova a jdeme do svého místa, které jest po straně hor efraimských, odkudž jsme šli do Betlema; a nyní jdeme k domu Božímu, a nikdo nás nechce pod svoji střechu přijati.*

18. *A řekl mu: Jdeme z Beth-lehema J^hūdova až ke straně hor Efrajim; já jsem odtud, a šel jsem k Beth-lehemu J^hūdovu a vracím se k domu Jahve (LXX: a já jdu do svého domu). A není nikoho, kdo by mne přijal do domu.*

17. Lot přijal pocestné v Sodomě ihned (Gn 19²); tento stařec klade levitovi otázky, jež se pocestnému obvykle při setkání kladly. Levita mu upřímně podává zprávu. Že je pocestným, to poznal stařec dle zavazadel a soumarů, jež levita měl.

18. Levita uvádí, že přichází z Betlema a jde domů do hor efraimských. Tím seznává v něm stařec svého krajana. Znění tu není asi dobře zachováno, ač je jasno, jakou odpověď levita dal. *Jdu k domu Jahve* —; tak se překládá mašoretské znění (též aram. a syrský překlad) a vykládá tím způsobem, že by byl levita naznačil směr své cesty do Silo, kde byl dům Boží, aneb do Bethel (20^{18-26 ann.}), jež znamená: dům Boží. Poněvadž však před tím řekl, že jde domů, jest lépe vykládati se LXX: *jdu do svého domu*, jdu domů. Snad bylo v hebrejském: *bēti*, a koncové jod bylo považováno za zkratku jména Jahve; odtud: *»dům Jahve«*.

18. בית יהוה אני הֵלֵךְ značí: *a s domem (při domu) Jahve já obcuji*; tak vykládal Schmid (Moore) významem: *jsem levitou*. To by však nebylo ani odpovědí na položené otázky, a mluvnicky by nebylo to dosti objasněno. אֲנִי jako akkusativní značka ve smyslu pohybu, snad i směru: *»jdu k domu Božímu«* (Vulgata), je neobyčejno. Dle řeckého: καὶ εἰς τὴν οἰκὴν μου ἐγὼ πορεύομαι (ἀποτρέχω), znělo by toto

místo: וְאֵל בֵּיתִי אֲנִי הַכֹּהֵן; וְאֵל mohlo býti zaměněno s אֵת, a בֵּיתִי s בֵּית יְיָ, kde יְיָ čteno יהוה. Bethel tu ničím odůvodněno není, Silo pak pouze tím, že jest jmenováno v hl. 20¹⁸. הַכֹּהֵן by mohlo znamenati obcují; avšak v téže větě nelze mu dávatí dva různé významy.

19. *Ježto máme plevy i seno i obrok oslí, i chléb a víno pro sebe a pro tvou služebníci i pro služebníka, jenž jest se mnou, žádné věci nepotřebujeme, jedině hostinství.*

20. *A stařec mu odpověděl: Pokoj buď s tebou! Já ti poskytnu vše, čeho jest třeba; toliko prosím, abys nezůstával na náměstí.*

21. *A uvedl ho do domu svého, a dal obroku oslům; a když umyli nohy své, pojal je k hodování.*

19. *A též slámu i obrok máme pro své osly, a též chleba a vína mám pro sebe i pro tvou služebníci i pro mládence, jenž jest s tvým služebníkem; není žádné věci nedostatek.*

20. *A řekl muž stařec: Pokoj tobě! najisto vše tobě potřebné (jest) mou věcí, toliko nebuď na náměstí noclehem.*

21. *A uvedl ho do domu svého, a připravil oslům obroku; a umyli si nohy a jedli a pili.*

19. Levita si nežádá leč noclehu; jest zaopatřen vším, čeho potřebuje (18¹⁰). *Slámu i obrok* --; toto značívá zrní (Gn 42²⁷; obé spolu i Gn 24²⁵).

20. Stařec ukázal se tu velmi laskavým, neboť ač přicházel z dila, zastavil se u pocestných a měl o ně péči; byl šlechetným a štědrým, neboť slibuje jim poskytnouti všeho, čeho jest hostům třeba.

21. Tak pečovali u Labana o příchozího Eliezera (Gn 24³²) a Abraham o tři pocestné (Gn 18⁴).

19. Levita zove manželku svou ze zdvořilosti služebnicí starcovou; jmenuje i svého služebníka, mládence, *kteřý jest s tvým služebníkem*. Vulgata, aramejský a syrský překlad a část hebrejských rukopisů mají jednotné číslo; jiné pak mají číslo množné: s tvými služebníky. — הַכֹּהֵן značí vymáčenou slámu, tedy jakousi řezanku.

20. אֶל-הַכֹּהֵן jest v přestávce na místě הַכֹּהֵן (2 Kr 17¹⁶).

21. **בְּלִיָּא**, qere od **בָּלָל**, které jest denominativem od **בָּלַל**, jež značí smíšené krmivo, farrago (Is 30²⁴, Job 6⁵, 24⁶), snad i zelené krmivo.

22. *Když pak hodovali a posilňovali těla po námaze cesty pokrmem a nápojem, přišli mužové onoho města, synové Belialovi (to jest »beze jha«), a obklíčivše dům starcův, počali tlouci na dvěře, volajíce na pána domu a pravíce: Vyved muže, který vešel do domu tvého, abychom ho zneužili!*

22. *Když se veselili, hle, mužové toho města, lid B^e-lijjá'alův, obklíčili dům, a tlačíce se tloukli na dvěře a řekli muži, pánu domu, starci, řkouce: Vydej nám muže, jenž přišel do domu tvého, abychom ho poznali.*

22. Hřích Benjaminitů jest tu líčen jako hřích Sodomských, a užito i podobných slov (Gn 19⁴⁻⁸). Mužové místa Gabaa asi spatřili, že vešel levita se starcem do domu, a obklíčili dům a žádali, aby jim byl host vydán, *aby ho zneužili* (tělesně poznali). Povahu těchto mužův označuje spisovatel slovy: *synové Belialovi*, což značí lidi nejhorší zloby, zavilé a nízké (1 Kr 2¹², 2 Kr 16⁷, 3 Kr 21¹⁰⁻¹³). Sv. Jeronym přidal vysvětlivkou: *beze jha*, lid nevázaný, jak se vykládá i v Talmudu: »kteří svrhli jho nebeské se svých šíjí« (Sanhedrin 111¹¹). Jinak se vykládá též: ničemní lidé, lidé podsvětí, pekla. — Jos. Flavius zmenšuje jaksi zlobu mužů Gabaa tím, že uvádí, jakoby byli žádali, aby jim byla vydána levitova žena (Starožitnosti žid. V 2⁸), nikoli muž, levita. Levita di 20⁵, že ho chtěli usmrtni; kdyby si byli žádali jeho ženy, nemohl to považovati za útok na svůj život; protože si však žádali jeho, bál se o svůj život.

22. *Mužové města* jest přístavkem, a nikoli vázaným stavem k **בְּנֵי בְלִיָּא**, tedy nikoliv mužové synů Belialových, nýbrž **בְּנֵי בְלִיָּא** (20¹³, Dt 13¹⁴, 3 Kr 21¹⁰). Jeronymovo *beze jha* by bylo **בְּנֵי עֵל**. Jiný výklad **בְּנֵי יָעַל**: bez užitku, ničemní lidé, lidé k ničemu, bez ceny; i od **עָלָה**: nízcí lidé, bidní. V řeckém jest *ἀνόμημα*, *ἀνομία*, *ἀποστασία*, LXX A *ῥοί ἀποστασίας*, Beliam. V Novém zákoně (2 Kor 6¹⁵) jest Belial postaven proti Kristu, jakýsi antikrist. Dle Ž h. 18⁵ jest B^e-lijjá'al propast, odkud není vystoupení **בְּנֵי עָלָה**, jako

babylonské »mat lá tarat«, země bez návratu, což značí zosobnění zlé moci (Lagrange).

23. *A vyšel stařec k nim a pravil: Nečiňte bratři, nečiňte toho zla, neboť vešel muž ten do mého domu jako host; a ustupte od té pošetilosti.*

24. *Mám dceru, pannu, a ten muž má souložnici, vyvedu vám je, abyste jich ponížili a vyhověli své choutce; toliko prosím, abyste takový zločin proti přirozenosti nevykonali na muži.*

23. *A muž, pán domu, vyšel k nim a pravil: Nikterak, bratři moji, nečiňte zla; když ten muž vešel do mého domu, nedopouštějte se této hanebnosti.*

24. *Hle, tu moje dcera panna, a jeho souložnice, já vám je vydám, zneužijte jich a učiňte jim, co jest dobrým v očích vašich; avšak tomuto muži nečiňte nic tak hanebného.*

23. Stařec chrání pohostinství: *neboť vešel do domu mého jako host* —, a jakmile vešel do meho domu, jest hostem; nečiňte toho zla, ustupte od té pošetilosti, hanebnosti. Tak zovou provinění podobná i Gn 34⁷, 2 Kr 13¹², Dt 22²¹.

24. V Gn 19⁸ činí Lot Sodomitům podobnou nabídku skorem týmiž slovy. Stařec chce přinést obět, aby zachránil posvátné právo a povinnost pohostinské ochrany. Chce jim vydati svou dceru, a nabízí i manželku levitovu, což jest arcí podivno, neboť i ta byla pohostinu přijata. Že tak učinil, vykládá neb omlouvá se tím, že chtěl zabrániti zločinu proti přírodě; nabídkou tou ovšem chybil. Zájmenné přípony, jež se nesou k jmenovaným ženám, jsou mužského rodu (v Gn 19⁸ ženského rodu), což jest nepravdělné. Někteří (i Lagrange) vynechávají zmínku o souložnici, a mní, že nabídl pouze svou dceru.

24. פִּיכָרְשָׁהּ jest neobvyklá přípona; jindy jest פִּיכָרְשָׁהּ (ve v. 2⁸ a 1⁹). Lagrange ji vynechává, a mění אִתָּם dvakrát v אִתָּהּ (ji), לָהּ v לָהּ (ji), tedy v jednotné číslo ženského rodu. Moore míní, že jest tato nepravdivost známkou pozdního přidání. — וְכֵן učiňte násilí (Gn 34²).

A. Havlík podává v »Listech filologických a paedagogických« roč. 1891, str. 355 nn. zprávu o »Staročeském zlomku knihy Soudců« a sice 19²⁴⁻³⁰, 20^{1-3 11-22 30-37 45}.

25. *Nechtěli však souhlasiť s jeho slovy. A vida to muž, vyvedl k nim svou souložnici a vydal jim ji k zlému užívání; oni ji pak po celou noc zle užili a ráno ji propustili.*

26. *Když pak ustoupila tma, přišla žena ku vchodu domu, kde zůstával její muž, a tam klesla.*

25. *A mužové nechtěli k tomu svoliti; tu vzal ten muž svou souložnici a vydal jim ji za dvěře, a zneužívali ji a seznávali ji po celou noc až do rána, a zanechali ji, když vystupovala jitřenka.*

26. *Žena pak přišla kránu a sklesla u dveří mužova domu, kde její pán byl, a ležela až do dne.*

25. 26. Když nechtěli od svého upustiti, vydal jim levita sám svou ženu, aby zachránil sebe. Z toho, a z děje Lotova (srov. Gn 19⁸) a Abrahamova (který vydal Saru) lze pozorovati, že nebylo u Židů původně té úcty k ženě, jako prý ji měli i staří Arabové. Pisatel tu prostě věc vypravuje a nepřidává žádného úsudku. Lid z Gabaa zle týral ženu až do jitřenky. Pak ji zanechali, a ona klesla u dveří domu Efraimitova, kde její pán byl hostem (srov. Gn 18¹⁹). Marně asi tloukla poslední silou na dvěře, pak klesla a zůstala tam ležeti.

25. רִיתָעֵלָר točiti, prováděti, konati (mstu), zneužívat i כַּעֲלֹת הַשֹּׁהַר zde má כ význam v k'ulb, současně, zároveň s činností slovesa. אֲדִנִּיה o manželu jest znamením, že byl jejím pánem, vyšším.

27. *Když pak vstal ráno onen muž a otevřel dvěře, aby dokonat započatou cestu: hle, jeho souložnice ležela před vchodem s rukama rozloženýma na prahu.*

28. *A on k ní mluvil, domnívaje se, že odpočívá: Vstaň a pojďme! Když ničeho neodpovídala, poznal, že byla mrtva, a vzal ji a položil na osla, a navrátil se do domu svého.*

27. *A vstal její pán ráno a otevřel dvěře domu, a vyšel, aby pokračoval ve své cestě. a hle, jeho žena souložnice ležela na domovním vchodu s rukama na prahu.*

28. *A řekl jí: Vstaň, abychom vyšli! A nikdo neodpovídal. Tu vzal ji muž ten na svého osla, a vstal a odešel do domu svého.*

27. Hledala útočiště v domě, kde byl její muž. Ležela u vchodu, jakoby spala.

28. Proto k ní ještě promluvil, a když se mu nedostalo odpovědi (LXX: neboť byla mrtva), poznal, že je mrtva (sv. Jeronym ve Vulgátě), naložil její tělo na osla a šel domů. Jakoby se byl lidu v Gabaa bál, rychle odešel, ani se netázal po příčině smrti, ani nežaloval.

29. *Když do něho (domu) vešel, uchopil meč a rozsekal mrtvé tělo ženy i s kostmi jehona dvanáct částí a kusů, rozestl je po všech končinách Israelových.*

29. *A přišel do domu svého vzal nůž, a uchopil svou souložnici rozřezal její údy ve dvanáct kusův; a poslal to po celé zemi Israelově.*

29. Rozsekal mrtvé tělo její na dvanáct kusův, odděliv snad větší údy těla v kloubech. Podobně učinil i Saul (1 Kr 11⁷) se dvěma býky, a vzbudil tím a hrozbou svojí strach. I levita chtěl vzbuditi v Israeli hrůzu; proto vyslal s těmi kusy posly po celém Israeli, ke dvanácti kmenům; poslové ukazující kusy mrtvol, vypravovali, jakým způsobem žena ona zahynula, a budili tak odpor kmenů proti kmeni Benjaminovu. — Wellhausen mnil, že je tento verš pouze nápodobením 1 Kr 11⁷; jsou však zde i rozdíly. Dvanáct bylo již tehdy číslem zvláštním, jehož dle možnosti dbali.

29. Vulgata má meč, v hebrejském však stojí דְּמֵאֲבָכָה, nůž, dle Gn 22⁶⁻¹⁰ (Př 30¹⁴) snad nůž, kterým se zabíjela zvířata (אֲבָכָה, jísti). Kostí snad nerozsekal. Pohled na mrtvolu zřejmě více dojmál a působil, nežli vzkaz a slova. Kusy snad dali na místo, kde mohly býti obyvatelstvem spatřeny; snad ohlašovali poselství své ve branách míst.

30. *Tu volali všichni a každý, kdo to spatřil: Nikdy setaková věc neudála v Israeli od onoho dne, kdy vyšli otcové naši z Egypta, až po nynější dobu. Vydejte úsudek a obecně ustanovte, čeho činiti třeba.*

30. *A všichni, kdož to viděli, říkali: Nestala se a nebyla spatřena taková věc od té doby, kdy vyšli synové israelští z Mizrajim až do tohoto dne. Přemýšlejte o tom, poraďte a mluvejte!*

(V LXX A a j. 30: *A uložil mužům, jež vyslal, řka: Tak řeknete všem mužům Israelovým: Stala se někdy taková věc ode dne, když vyšli Israelité z Egypta, až do tohoto dne? Poradte se o tom a vyslovte!*

30. Každý, kdo to viděl, se zhrozil, a vyjadřoval svůj údiv a rozhořčení uvedenými slovy. *Vydejte úsudek a ustanovte, čeho činiti třeba!* jsou patrně slova levity nebo jeho poslů, nikoli jednotlivých Israelitův. Neposlal poslův a částí mrtvolý pouze na podívanou; chtěl zajisté pohnouti Israelity ke společnému činu proti Gabaa a proti Benjaminitům. LXX má zřejmě, že uložil, aby poslové mluvili k synům israelským, a na konci poselství jejich jest výzva, aby se poradili a vyslovili o tom, co by bylo činiti.

30. Zde jest waw sousledné s perfektem významu opakovacího; stávalo se, říkával každý, kdo to spatřil. Řecké znění jest vhodnější a jasnější (A, P, M, O, ethiopský s obelem i hexaplární): *καὶ ἐνετείλατο τοῖς ἀνδράσιν οἷς ἐξῆλπε στείλειν λέγων· Τὰ δε ἐρεῖτε πρὸς πάντα ἄνδρα Ἰσραήλ. Εἰ γέγονε κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο κ. τ. έ.* Lagrange klade tato slova po verši 29., přidává pak k nim 30 b: «*Přemýšlejte o tom, poradte a mluvte*» a pak teprve 30 a. *שִׁמְרוּ לֵבְכֶם* značí «*přemýšleti*», aniž třeba přidávati *לֵב*, srdce (přiložiti) nebo *לְבַבְכֶם*. — *עֲצִי*, imperativ, od *עִץ* (? — vedlejšího tvaru k *יָעַץ*), raditi; Moore by sem položil dle řeckého radu, *עֲצִי* totiž *שִׁמְרוּ*, ač toho rčení není (Is 8¹⁰; od *יָעַץ* by byl imperativ *עֲצִי*).

Hlava 20.

Israelité se sešli a vyslechli líčení levitovo o bezpráví, jaké se mu v Gabaa stalo. Lid se usnesl, že dlužno Gabaa zničiti. Po dotazu věštby Jahvovy udeřili Israelité na město, avšak bez úspěchu. I druhého dne po nové věštbě neměli zdaru. Konečně však přece vzali město a spálili je, Benjaminity pobili, z nichž pouze 600 mužů se uchovalo na skále Remmon.

Vulgata:

1. *Vyšli tedy všichni synové israelští a spolu se shromáždili jako jeden muž, od Dan až k Bersabee, i země Galaad, k Hospodinu v Masfa.*

Hebrejský text:

1. *A vyšli všichni synové Israelovi a shromáždění se sešlo jako jeden muž, od Dan do Be'êr-Šeba' i země Gil'ád, k Jahve v Mizpa.*

1. Jak si levita přál (19³⁰), aby se Israel uradil, tak se stalo. *Vyšli všichni synové israelští* —, aby učinili společnou úradu. Přišli pouze mužové, sešli se na posvátném místě, a tvořili tam shromáždění, náboženskou obec, která zastupovala veškeren lid a mohla činiti rozhodnutí, závazná pro celý Israel. Shromáždění takové má již stálé jméno *hā'ēdā* (Lv 8⁴, Nm 17⁷, Jos 18¹, 22¹² a j.; Sdc 14⁸ i o roji včel) a *qāhāl*. Kritikové dovozují, že tato jména, která by byla vzata z kněžské knihy Pentateuchu, prozrazují prý kněžský původ anebo pisatele doby po babylonském vyhnanství. *Shromáždili se jako jeden muž* (Ezd 3¹ o lidu, Neh 8¹), což jest Vulgatou vyloženo ve v. 11: »téže myslí a za jedním úmyslem«. Tím naznačena jednota a svornost, která mezi nimi tehdy panovala. V dobách Soudců nebyli Israelité politicky sjednoceni; zde by se jevila náboženská jednota, v níž měli »starší« lidu rozhodné a vůdčí slovo. *Od Dan až k Bersabee* —; veškeren lid země Kanaan, země předjordánské. Dan značilo severní hranici, a Bersabee poslední místo na hranici jižní (užito též 1 Kr 3²⁰, 2 Kr 3¹⁰, 17¹¹, 24²⁻¹⁵; z Bersabee do Dan 1 Par 21²). *Bersabee* bylo 20 římských mil jižně od Hebronu; nynější *hirbet bîr eš-Šeba'*. *I země Galaad* (5¹⁷, 11⁵), čímž naznačen kraj zajordánský, z něhož nedostavili se pouze mužové Jabes (21⁸). Tímto určením jest ještě jednou ukázáno, že přišel »veškeren Israel«. *K Jahve v Mizpa* —; Masfa toto bylo v kmeni Benjaminově (Jos 18²⁶), a bývalo posvátným místem (1 Kr 7⁵⁻¹², 10^{17 a d.}) a shromážděním lidu. Po zboření Jerusalema (586) bylo Masfa střediskem pozůstalých a sídlem správce Godoliasa (Jer 40^{6, 41}; 4 Kr 25²³). Zde shromáždili se za Antiocha Epifana (r. 168 př. Kr.) zbožní Židé (1 Makk 3^{44 nn.}). Domnívají se, že tam byl i oltář a že tam stála po nějaký čas i archa; to by bylo pouze tehdy, kdyby byla archa přenášena ke shromážděním, čehož však nelze dokázati. Obvykle stotožňují Mizpa s Nebi Samwil, 2 hodiny severozápadně od Jerusalema (895 m.); avšak Nebi Samwil bylo blízko

u Tell el-Fül, kde snad bylo Gib'a Benjaminitův, od něhož by bylo odděleno hlubokým údolím. Lagrange míní, že toto Mizpa bylo v nynějším Tell Našbeh, blíže el-Bireh na hranicích Efraimových.

1. מִצְפָּה a קָדֶשׁ bývají pohromadě. Jiné Mizpa bylo v kraji Judově (Jos 15³⁸), jež se však pro jižní polohu ke shromáždění celého Israele nehodilo. Mizpa v Galaadu 11¹¹ psáno i Mizpe מִצְפֵּה. Mizpá značí asi: vyhlídka, tedy povýšené místo. O Mizpá viz též Döller, »Geographische und ethnographische Studien«, str. 221. O hranicích (Dan k Bersabee) viz Nagl: »Die nachdavidische Königsgeschichte Israels«, str. 10 n.

2. *A všechna knížata lidu a všechny kmeny Israelovy sešly se ve shromáždění lidu Božího, čtyři sta tisíc pěších bojovníkův.*

2. *A sloupové veškerého národa se dostavili, všechny kmeny israelské veshromáždění lidu Božího, čtyři sta tisíc pěších, tasících meč.*

2. *A všechna knížata lidu* —, úhlové, sloupové, přední mužové, hlavy kmenův. Obrazné rčení »úhelného kamene, podpory« jest i v 1 Kr 14³⁸, Is 19¹³ (též v množném čísle jako zde ve Vulgátě). *Dostavili se*, připraveni ke všemu, čeho bude třeba, i k boji. *Všechny kmeny israelské v shromáždění lidu Božího* —; shromáždění, qāhāl, jako u Mi 2⁵, má ráz náboženský, jest Jahvovo, Boží. Nejsou tu jmenování pouze přední mužové a sloupové kmenů, nýbrž i bojovní mužové ze všech kmenův; jejich počet jest uveden: *čtyři sta tisíc pěších, tasících meč*, jako ve verši¹⁷. Předních mužů tolik býti nemohlo, proto byla v LXX a Vulgátě přidána spojka *a všechny kmeny*. Zdá se, že jsou tato slova i s počtem přidána glossou. Počet čtyř set tisíc udán jako jinde 600.000 Ex 12³⁷ (Sdc 8¹⁰) a ve sčítání 1 Kr 11⁸ a j.; jest okrouhlý a veliký.

2. LXX B má לְפָנֵי יְהוָה, před Jahve, na místě כָּל־הָעָם; mohlo by tu státi i לְפָנֵי אֱלֹהִים, což by se chybným přepisem snáze vysvětlilo. Avšak ostatní překlady se shodují se zněním massoretským. Metaforu »rohové«, »uhly«, vysvětlují též v tomto smyslu: přední mužové jsou jako rohové věže u městských hradeb. — Lagrange připisuje tuto větu Elohistovi (1 Kr 14³⁸), ostatní pak pro קָדֶשׁ přiděluje knize kněžské neb kněžskému pisateli.

3. *A nebylo tajno synů Benjaminových, že vytáhli synové israelští do Masfa. A otázan by levita, manžel zabitě ženy, jakým způsobem taková ohavnost byla spáchána,*

4. *odpověděl: Přišel jsem do Gabaa Benjaminova se svou ženou, a uchýlil jsem se tam.*

3. *A uslyšeli Benjaminité, že vystoupili synové Israelovi do Mizpa. Synové Israelovi řekli: Povězte, jak se udála ta nepravost?*

4. *Tu ten muž levita, manžel ženy, jež byla zabita, odpověděl a řekl: Šel jsem já se svou souložnicí do Gib'á v Binjāmínu, abych tam přenocoval.*

3. O Benjaminitech jest řeč teprve ve verši ¹²; o jejich shromáždění ve verši ¹⁴. Zde jest tato věta vedlejší poznámkou. Mizpa, kde se ostatní Israelité shromáždili, bylo skorem ve středu kraje Benjaminitů, vzdáleno od Gabaa asi 9 km. Israelité se dotazovali přítomného levity, jak se věc přihodila, neboť poselstvím jim to asi blíže vylíčeno nebylo. Nepravostí to zváno již 19 ³⁰.

4. Levita nazván *mužem*, což může značiti i řádného manžela, i muže, žijícího s ženou souložnicí. Levita vypravoval událost, která jest líčena v 19 ²²⁻³⁰. Poněvadž bylo více míst téhož jména, proto uvedeno jest určení: Gib'á v Binjāmínu (19 ¹⁴).

3. „Povězte“ jest v množném čísle, nikoli, že byli tázáni i Benjaminité, nýbrž levita a ostatní žalobci, tedy snad levité vůbec.

4. הנשֶׁה הַנִּזְכָּרָה (nifal, Př 22 ¹³) podobně (הַנִּזְכָּרָה) nalézají se 1 Kr 1 ²⁶, Ez 16 ³².

5. *A hle, lidé onoho města obklíčili v noci dům, v němž jsem byl, chtěje mne zabiti, a trápili moji ženu neuvěřitelným vztekem vášně, že konečně umřela.*

5. *A občané z Gib'á povstali proti mně a obléhali proti mně dům po (celou) noc; chtěli mne zabiti a zneužívali mě souložnicí tak, že zemřela.*

5. *Chtěli mne zabiti* —; to nebylo uvedeno v 19 ²², avšak levita pozoroval, že by si mužové onoho města přáli zneužiti ho. Kdyby se jim byl vydal, byl by zemřel, jako zemřela jeho žena. Kdyby ji byl odepřel, byli by ho usmrtili (jako v Egyptě Gn 12 ¹²);

aby zachránil svůj život, vydal jim ženu. Jednalo se tedy o jeho život, a není tu odporu mezi tímto líčením a 19²⁹ nn. Nemluví ani tak o oné nepravosti, jako spíše o vraždě, neboť ví, že vražda a úmrtí ženy posluchače více pohne a rozhořčí, než kdyby jim představoval nemravnost na ženě spáchanou.

5. וַיִּמְדּוּ, zamýšleli, jako Nm 33⁵⁶.

6. *Uchopiv ji pak rozsekal jsem ji na kusy, a rozeslal po částech do všech končin vašeho osazení, neboť se nikdy taková ohavnost a tak veliký hřích v Israeli nestal.*

7. *Jste tu přítomni, všichni synové Israelští: ustanovte, co máte činiti!*

8. *Povstav pak veškeren lid jako (řečí) jednoho muže odpověděl: Neodeběřeme se do svých stanův a nikdo se nevrátí do svého domu,*

9. *ale toto proti Gabaa společně učiníme:*

6. *A vzal jsem svou souložnici a rozřezal jsem ji na kusy, a rozeslal jsem ji po všech krajích majetku Israelova; neboť učinili hanebnost a ohavnost v Israeli.*

7. *Vy jste tu všichni, synové Israelovi, dejte si tu slovo a radu.*

8. *A veškeren lid povstal jako jeden muž řka: Žádný znás nepůjde do svého stanu a nikdo se neodeběře do svého domu!*

9. *A nyní hle, co učiníme proti Gib'á losem:*

6. O tom pověděno 19²⁹. Učinili největší ohavnost v Israeli, a proto svolal také celý Israel a všechny jeho kmeny, aby tuto vinu ztrestali.

7. *Dejte si tu slovo a radu*, jako 19³⁰ (2 Kr 16²⁰); *tu*, na místě, kde jste, mohlo by též značiti povzbuzení, aby se tak stalo »ihned«.

8. Výsledek slov levitových byl, že se lid ustanovil na tom, vykonati na provinilých Benjaminitech z Gabaa pomstu. Nevrtáme se do svých stanův a domů, neboť někteří žili ve stanech, jiní v domech, dokud jsme neztrestali Gabaa —; toto poslední jest zde vynecháno.

9. Tu jest vysvětlení úřady: *Toto proti Gabaa společně učiníme*, podnikneme. Poslední dvě hebrejská slova jsou nejasná; doplní-li se však ze LXX: »vytáhneme«, pak shledáváme tento

smysl: potáhneme proti němu (Gabaa) losem (podle losu), anebo: vytáhneme los, jak se až ve v. 18. sděluje; rozhodli se totiž otázati se Jahve losem, kdo má počítí tažením proti Benjaminecům, a los padl na Judu.

6. נחלת ישראל jest Kanaan, שדה pole, i kraj, jako 5⁴. — זמה וינבלה, dva výrazy jsou jen v několika (málo) řeckých rukopisech; LXX B má ζέμα, z Theodotiona vzato ζεμμα. Pro stejný hřích i v Lv 18¹⁷, Ez 16²⁷, 22⁹.

7. *Dejte si slovo* —, jako 2 Kr 16²⁰. — הִלַּכְם (18³) sem, tu, v tomto případě; i „proti těmto nepravostem“, jak syrský překlad vykládá.

9. כָּלִיה בְּגִירָה vykládáno, že by chtěli postupovati proti Gib'á tak, jako proti Kananejcům, jimž bylo vše vzíti a rozdati to losem ostatnímu lidu. Dle LXX (ἀναβησόμεθα) by tu bylo נַכְלָה. Rosenmüller a Budde navrhovali: נִפְיִלָה v r h n e m e los, ač by tu pak nebyla předložka בִּי, nýbrž akkusativ הַגִּירָה.

10. *Nechť se zvolí deset mužů ze sta ze všech kmenův israelských, a sto z tisíce, a tisíc z deseti tisíc, aby snášeli vojsku potraviny, abychom mohli bojovati proti Gabaa Benjaminovu, a odplatiti mu za ohavnost, čeho zaslужuje.*

11. *A shromáždil se veškeren Israel k městu jako jeden muž za toutéž myslí a za jedním úmyslem.*

10. *A vezmeme deset mužů ze sta, ze všech kmenův Israelových, a sto z tisíce, a tisíc z deseti tisíc, aby obstarali zásoby pro lid, kteří půjdou proti Géba' (Gib'á) Binjaminovu, aby učinili jim podle celé ohavnosti, kterou způsobili v Israeli.*

11. *A shromáždili se veškeren lid Israelův k městu jako jeden muž, spolčení.*

10. *A vezmeme deset mužů ze sta* —; tedy desetina všeho mužstva byla ustanovena k zásobování ostatních. Dohromady by jich bylo při onom množství čtyřicet tisíc. Ostatních tři sta a šedesát tisíc by se bylo hnulo ke Gib'á. Zásoby byly určeny pro ty, kteří šli, aby odplatili městu za spáchanou ohavnost. Hebrejské znění druhé části verše nepodáno tu asi správně; překlady dávají smysl jasnější.

11. *A shromáždil se veškeren lid k městu* —; není tu jmenováno, u kterého města se shromáždili. Dle syrského »proti městu«, by tím bylo míněno Gabaa. Ale Israelité byli v Masfa nebo na blízku, a v Gabaa se dle v. 14. shromáždili Benjaminité. Dle verše 18^{ann}. by se byli Israelité sešli v Bethelu, a od Bethelu postupovali pak ke Gabaa. Buď se mní tedy tímto veršem shromáždění v Masfa, o němž byla již řeč, anebo se zmínka tato vztahuje na shromáždění, o němž se mluví ve v. 18^{ann}. Tam by se byli sešli mužové, kteří vyšli za zásobováním s ostatním mužstvem. *Jako jeden muž spolčení* —, jest v latinském vyloženo úslovím: *za toutéž myslí a za jedním úmyslem*.

10. Z velikého čísla usuzují (Lagrange), že jest původcem tohoto vypravování kněžský spisovatel. Na místě massoretského כָּבֵד jest tu čisti גָּבֵר. Infinitiv לְכַבֵּד po לְעִשְׂרָה se nehodí; LXX B má לְכַבֵּד, těm, kteří jdou, LXX A, L, syrohexaplární mají toto participium před לְעִשְׂרָה. Podmětem כָּבֵד by bylo »město« (ženského rodu); v LXX A, syrském a syrohexaplárním jest však עָשָׂר, učinili.

11. Lagrange má עַל, proti městu, na místě אֶל. — חֲבֵרִים, spolčení; v LXX ἐρχόμενοι, jež bylo snad čtěno ἐχόμενοι, v B pak vynecháno.

12. *A vyslali posly k celému kmeni Benjaminovu, kteří by mluvili: Proč se vyskytla taková ohavnost mezi vámi?*

13. *Vydejte muže z Gabaa, kteří provedli ohavnost tu, aby zemřeli a odstranilo se zlo z Israele. Ale oni nechtěli poslechnouti vzkazu svých bratří, synův israelských,*

14. *nýbrž shromáždili se ze všech měst, která byla*

12. *A kmenové israelští vyslali muže po celém kmeni Benjaminovu se slovy: Jaký jest to zločin, který byl mezi vámi spáchán?*

13. *A teď vydejte muže, syny B^elijjá'alogy, kteří jsou v Gib'a, abychom je vydali na smrt a vyhladili zlo z Israele. Ale Benjaminité nechtěli poslechnouti hlasu svých bratří, synův israelských.*

14. *A shromáždili se Benjaminité z měst (LXX: svých)*

jejich údělu, v Gabaa, aby jim pomáhali a bojovali proti veškerému lidu israelskému. *do Gib'á, aby vytáhli do boje proti synům israelským.*

12. Israelité žádají ode všech Benjaminitův, aby vydali muže z Gabaa, kteří onu nepravost spáchali; Benjaminité však to odpřeli. Verše 12-17 líčí, co se dalo před obléháním města Gabaa. — *Vyslali muže k celému kmeni Benjaminovu* —; v hebr. jest množné číslo: »kmeny«, ač jest míněn pouze Benjamin, jako v LXX, Vulgátě a j. Množné číslo by mohlo značiti jeho čeledi, jichž bylo (dle Gn 46²¹) deset.

13. Israelité žádají nejprve vydání vinníkův. Způsob tento jest naznačen i v Dt 13¹² nn. Msta za vraždu by mohla stihnouti celou čeleď, kmen i národ, kdyby nebyla vražda pomstěna, proto žádají vydání oněch mužů, kteří jsou v 19²² uvedeni. *Abý se odstranilo zlo z Israele* —; tak jest psáno častěji, jako Dt 13², 17⁷⁻¹², 22²². Na posledním místě stanoven na takovouto nepravost i trest smrti. Benjaminité však odepřeli vydati svých bratří.

14. *Shromáždili se ze všech měst* —; z měst a míst, která byla v kraji Benjaminově. Vesnice a malá místa se zahrnují spolu s městy, k nimž náležela. K tomu kmeni náležel též Jerusalems, kde však dosud v pevné tvrzi sídlili Jebusité (1²¹). — Tento verš považuje Moore za původní, poněvadž jest ho k vypravování nezbytně třeba; jiní (i Lagrange) ho připisují kněžskému autorovi.

13. lépe přiděliti k jménu tedy: וַנִּבְכַּר הָרָעָה; massoretsky וַנִּבְכַּרָהּ. Dle LXX, syrského a aramejského jest גִּבְעָה: »בני ב«, synové Binjāminovi. Starý český překlad z XV. stol. jmenuje čin ten »nelepotou«; »..... vynesena bude zlost z izrahele« (Listy filolog. a paedag. 1891, 356). Žena ona zvána tam »ženina«.

15. *A shledalo se dvacet pět tisíců z Benjaminu, tasících meč, kromě obyvatelů Gabaa,*

15. *A byli sečteni Benjaminité onoho dne, z měst dvacet šest tisíců tasících meč, nečítajíc obyvatele Gib'á; (shledalo se sedm set mužů vybraných).*

16. *jichž bylo sedm set, mužové přesilní, levicí stejně jako pravicí bojující, a tak praky kamení s jistotou házeli, že dovedli i vlas prostřeliti, aniž by se vrh kamene na jinou stranu odchýlil.*

17. *Mužů pak israelských, bez synů Benjaminových, shledalo se čtyřista tisíců, tasících meč a připravených k boji.*

16. *Mezi veškerým tím lidem bylo sedm set vybraných mužů levičákův, každý z toho počtu dovedl mrštíti kamenem na vlas a nechybiti.*

17. *A shledalo se Israelitů, nečítajíc Binjamina, čtyři sta tisíc mužů, tasících meč, všichni bojovní mužové.*

15. Benjaminité se sčetli onoho dne: *dvacet šest tisíců tasících meč, nečítajíc obyvatele Gabaa* —; těchto bylo sedm set. V čísle není úplné shody. Hebrejské massoretské znění uvádí počet o sto vyšší 26000, jako český překlad z XV. století. Syrský překlad a aramejský, LXX A, Vulgata mají 25000, LXX B 23000, Jos. Flavius 25600 (Star. Židov. V 2¹⁰). Dle v. 44-46 ztratili Benjaminité 25000 mužů, verš 35[•] čítá však téhož dne 25100, tak že pak zbývá ve v. 47[•] mužů 600. Zráty prvních dvou dní nejsou sice zřejmě udány, avšak jsou nejspíše v čísle 25000 již zahrnuty, sice by zbývalo dle hebrejského znění (26700—25600) ještě 1100 mužů, o nichž by nebylo uvedeno, kdy zahynuli. Číslo LXX by se zdálo býti spolehlivějším, že se přibližuje údajům v. 44-47. — V Nm 2^{23. 32} jest udán počet Benjaminitů číslem 35400; ostatních pak bylo 568.150.

16. Mužů z Gabaa bylo *sedm set, mužové přesilní, levicí stejně jako pravicí bojující*. V hebrejském znění jest toto uvedeno již ve v. 15. Lagrange míní, že tu nebyl počet mužů z Gabaa vůbec udán, jelikož dle v. 47[•] obnášel mužů 600. Těchto sedm set výborných mužů v. 16[•] by bylo sedm set zvláště znamenitých bojovníků z celého kmene Benjaminova. Nebyli to levičáci (tak u Aoda 3¹⁵), nýbrž muži, kteří dovedli bojovati a mávati mečem levicí i pravicí (ambidexter), a kteří (jako 1 Par 12²) znali zručně házeti prakem, a dovedli metati kamení tak, že se i vlasu bezpečně dostřelili, dle hebr. *•že se ani o vlas nechybili•*. Moore míní, že se toto poslední rčení vztahuje na všechny Benjaminity

jejichž zručnost a dovednost v házení prakem byla známa. Český překlad XV. století má: »A takže levicí jako pravici bojovachu. A takže kamením z praku tak smiernie lučiechu, že sú mohli na jeden vlas vhoditi« (Listy filolog. a paedag. 1891, 356).

17. Ještě jednou zde uveden úhrnný počet Israelitů, jako ve v. ², a připomenuto, že v něm nejsou zahrnuti Benjaminité. Gabaa bylo tedy menším místem, když tam bylo pouze 700 bojovných mužův.

15. Zvláštní tvar **וַיִּפְקֹד**, na místě **וַיִּסְפֹּד**, jest i ve v. ¹⁷, ²¹ ⁹, Nm 1 ⁴⁷, 2 ³³, 26 ⁶², a 3 Kr 20 ²⁷. Byl vykládán jako zvrtné qal: dáti se přehlížeti, může to však býti nepravdivé hithpael (Gesenius, König a j.); správně dle Kittela by znělo: **וַיִּתְפַּקֵּד**. Lagrange vynechává poslední větu. Český překlad XV. století: »šestmedcietma tisícov« (Listy filolog. a paedag. 1891, str. 356).

16. Jos. Flavius uvádí z 25.600 pouze 500 vybraných. Moore míní, že jest **וַיִּמְנוּ יָד יְמִינָם** vysvětlivkou z 3 ¹⁵. — **וַיִּשְׁעָרָה** by tu bylo s koncovkou směrovou: k vlasu, LXX **πρὸς ῥίζα**; obvykle však bývá vykládáno **וַיִּשְׁעָרָה**, jménem jednotníka s koncovkou ženského rodu.

18. *Tito pak vstavše přišli do domu Božího, to jest do Silo, a vzali radu s Bohem a řekli: Kdo má býti v našem vojstě první v boji proti synům Benjaminovým? Jimž odpověděl Pán: Juda budiž vaším vůdcem!*

19. *Asynové israelští ihned ráno vstavše, tábořili podle Gabaa;*

20. *a vypravivše se odtud do boje proti Benjaminovi, počali válčiti proti městu.*

21. *Vyšedše pak Benjaminité z Gabaa zabili onoho*

18. *A vstali a vystoupili do Běth'elu a tázali se Boha o radu, a řekli synové Israelovi: Kdo z nás má vystoupiti první do boje proti Binjaminitům? A Jahve řekl: J'hūdā první (vystoupí).*

19. *Asynové israelští vstali ráno a tábořili proti Gib'á.*

20. *A vyšli mužové israelští do boje proti Benjaminovi. A seřadili se Israelité v šik s nimi k boji proti Gib'á.*

21. *A vyšli Benjaminité z Gib'á a zahubili toho dne*

dne ze synův israelských dvacet dva tisíce mužův
dvacet dva tisíce mužův. Israelových na zemi.

18. Israelité se tázali Boha o radu, aby seznali jeho vůli, který kmen by měl počítí bojem, a vytáhli pak proti Gabaa; tedy nestáli ještě před Gabaa. Benjaminité vytrhli z města s velikou prudkostí a učinili na Israelské takový útok, že jich padlo dvacet dva tisíce, kdežto Benjaminité žádného muže neztratili. *Vstavše pak přišli do domu Božího, to jest do Silo* —; v hebr. však: *vystoupili do Bethelu*, a Silo jmenováno není. Šli otázkati se Boha, jako se dotazovali Jahve 1¹⁻³. Z Masfa bylo Bethel pouze asi hodinu cesty vzdáleno; z Gabaa tam byly tři až čtyři hodiny cesty k severu. Bethel bylo posvátným místem dle Gn 28 a 35, Jos 7²; verš tento pak by snad mohl ukazovati, že tam v oné době byla archa úmluvy. Dle v. 28. byl tam také nejvyšší kněz. Dotazovali se skrze urím a tummím: *Kdo má býti v našem vojstě první v boji proti synům Benjaminovým* —? tak se tázali i 1¹. Dotazem tím nebyl hledán neb ustanovován náčelník, nýbrž stanoveno pouze, který kmen má býti v čele a vésti boj. Hospodin odpověděl: *Juda budiž vašim vůdcem!* V následujícím se vypravování k této okolnosti nevrací a nepřihlíží již k ní.

19. *Tábořili podle Gabaa* —; o shromáždění Israelitů byla již řeč ve v. 1¹⁻¹¹. Jak bylo stanoveno v Masfa, přitáhli ke Gabaa, aby ztrestali obyvatele za onu nepravost.

20. 21. Israelité se rozestavili k boji proti městu (podobně Gn 14⁸). Benjaminité vyrazili a *zahubili toho dne dvacet dva tisíce mužův Israelových na zemi* —; nechali je totiž zabité ležeti na zemi.

18. Židé vykládali בית אל jako dvě slova: dům Boží, snad proto, poněvadž se jim zdálo nevhodným, že by byli Israelité nešli do Silo; Vulgata je spojila se Silo. V českém starém překladu: „Kto bude... knížetem bojuje proti nim bojern? Judas wéwoda...“ (Listy fil. a paed. 1891, 356).

22. *A synové israelští seřadili se znovu k boji, důvěřující i statečnosti a počtu, v téměř místě, kde první bojovali;*

22. *Lid, Israelité, se znovu odhodlali a sešikovali se k boji na téměř místě, kde se seřadili prvního dne.*

23. *však tím způsobem, že šli dříve a plakali před Pánem až do noci, a dotazovali se ho řkouce: Mám ještě znovu bojovati proti synům Benjaminovým, bratřím svým, či nikoliv? Jimž on odpověděl: Vystupte k nim a vejděte v boj!*

24. *A když postoupili synové israelští druhého dne proti synům Benjaminovým v boj,*

25. *vytrhli Benjaminité z bran Gabaa, a narazivše na ně takovým vražděním v nich zuřili, že položili osmnáct tisíc mužů, tasících meč.*

23. *A synové israelští vystoupili a plakali před Jahve až do večera, a tázali se Jahve řkouce: Mám ještě postoupiti k boji proti synům Binjamina, bratra svého? A Jahve řekl: Vystupte proti němu!*

24. *A přiblížili se synové israelští Binjaminitům druhého dne.*

25. *A Benjamin vyšel z Gib'á proti nim druhého dne, a zahubili ještě osmnáct tisíc mužův Israelitů na zemi, všechny tasící meč.*

22. 23. Israelité pozorovali, že jest něco vinno jejich porážkou, připravili se k novému boji, neboť znali svou převahu (dle Vulgaty), avšak pokořili se před Bohem, a tázali se znovu po jeho vůli. Dle výkladu Vulgaty šli dříve, než se seřadili k boji, *a plakali před Pánem* —; verš²³ by tedy měl předcházeti verši²². (Kittel). Není však třeba vykládati, že se odebralo celé vojsko israelské k veleknězi a k domu Božimu nebo do Bethelu, mohli tam jíti vyslaní mužové, část Israelitův, ostatní pak zůstali na svém místě. Na otázku jejich dostalo se jim od Boha věštbou kladné odpovědi.

24. 25. *A když postoupili synové israelští druhého dne* —; druhý den učinili Israelité sami útok, kdežto prvého dne vyrazili Benjaminité. Druhého dne usmrtili a pobité na bojišti zůstavili Benjaminité 18.000 Israelských. V odpovědi Boží v.²³ nebylo sice přislíbeno, že dobudou vítězství; avšak Israelité právě proto otázku položili, a když jim bylo řečeno, aby bojovali dále, doufali, že zvítězí. Porážka tato byla jim snad (dle výkladu mnohých) trestem za modlářství, jehož se tehdy v Israeli množí

dopouštěli. Hummelauer míní, že jim bylo vítězství slíbeno až na pozdější dni. Menochius zase dokládá, že tu zamlčel Bůh jejich porážku, když odpověděl, aby táhli proti Gabaa.

26. *Proto přišli všichni synové Israelovi do domu Božího, a sedíce plakali před Pánem, a postili se onoho dne až do večera, a obětovali mu celotné oběti a oběti pokojné,*

27. *a dotazovali se Pána o svém stavu. Tě doby tam byla archa úmluvy Boží,*

28. *a Fíneas, syn Eleazara, syna Aronova, byl náčelníkem domu. Tázali se tedy o radu Pána a řekli: Máme ještě vyjítí do boje proti synům Benjaminovým, bratřím svým, či nechati (toho)? Jimž řekl Pán: Vytáhněte, neboť zítra je vydám do rukou vašich.*

26. *A všichni synové israelští a veškeren lid vytáhli a přišli do Běth'ěl, a plakali a stáli před Jahve, a postili se toho dne až do večera, a obětovali celotné oběti i pokojné před Jahve.*

27. *A synové israelští dotazovali se Jahve o radu, neboť byla tam v oné době archa úmluvy,*

28. *a Fínehas, syn El'ázara, syna Aharónova, stál před ní v oné době řka: Mám ještě vyjítí, abych bojoval proti synům Binjamina, svého bratra, aneb se má toho zanechati? A Jahve řekl: Vystupte, neboť zítra ho vydám do rukou tvých!*

26. *Všichni synové israelští a veškeren lid* —; tedy bojovníci i lid, který nebojoval, šli do Bethelu, a tam až do večera všichni seděli a plakali a postili se. Řečeno zde úplněji nežli ve v. 23. Posty Israelitů trvaly vůbec do večera; kdo nebyli bojovníky, mohli se postiti a účastniti se i obětí. Israelité horlivěji snad než dříve hleděli Boha usmířiti a pomoci jeho k boji si získati. Snad obětovali i při dřívějších návštěvách v Bethelu nějaké oběti, ač to není poznamenáno. Nyní obětovali oběti celotné i pokojné před Jahve; tak to bývá spojováno často (21⁴, 1 Kr 10⁸ a j.). Celotná obět se spalovala celá na oltáři. Z obětí pokojných, které snad tu byly záslibnými, spalovaly se na oltáři pouze tučné částky, ostatní maso bylo vzato k obětní hostině, kterou si obětující připravili; z toho masa pak po postu jedli.

27. 28. *Té doby tam byla archa úmluvy Boží* —; z toho lze souditi, že jest zde uvedeno vlastní jméno místa *Bethel*, a že nelze tudíž překládati »dům Boží«. Archa se tam snad nalézala pouze po dobu bojů; jindy bývala (od dob Josuových, Jos 18¹⁰) v Silo. Archy bylo třeba, když chtěli vyzvídati vůli Boží; proto činí zde spisovatel o ní zmínku, a vkládá to do vypravování. Archa se zove obyčejně »archou úmluvy Jahve«, zde však *úmluvy Boží*, jako 1 Kr 4⁴, 2 Kr 15²⁴. *A Fineas, syn Eleazara, syna Aronova byl představeným domu*; rodokmen Fineasův zde připomenut zajisté proto, aby tím byl určen vnuk Aronův (Ex 6⁵², Nm 25⁷). Dle toho by bylo položití celou tuto událost do doby, krátce po smrti Josuově následující, za prvního kolena po obsazení země Kanaanu. Jos. Flavius a Židé ji také do té doby kladou, ano, když by měli klásti tuto věc do posledních dob soudců, tvrdí, že byl Fineas živ tři sta let, a že Heli a Eliáš jsou pouze jiná jména jeho. *Stál před ním* —, totiž před Jahve, snad nikoli pouze »před archou«, jako Dt 10⁸, Ez 44¹⁵; byl tedy tehdy nejvyšším knězem, mluvil za ostatní lid a v jejich jméně zove Benjaminity »naši bratři«. Bůh tentokráte výslovně slibuje vítězství.

29. *A položili synové israelští zálohy kolkolet města Gabaa;*

30. *a vyvedli potřetí, jako poprvé a podruhé, vojsko proti Benjaminovi.*

31. *Avšak i Benjaminité vyrazili odvážně z města a pronásledovali daleko utíkající nepřátele, takže poranili z nich jako prvního a druhého dne, a zabili ty, kteří prchali po dvou cestách, z nichž jedna vedla do Bethelu a druhá do Gabaa, a skolili asi třicet mužův.*

29. *A Israel položil zálohy kolkolet Gib'á.*

30. *A synové israelští vytáhli třetího dne proti Benjaminitům, a postavili se do boje proti Gib'á jako jindy.*

31. *I Benjaminité vyšli proti lidu, odtáhli se od města, a počali porážeti zabité mezi lidem jako jindy, na cestách, z nichž jedna vystupuje k Běth'ělu a druhá ke Gib'á, na poli, asi třicet mužův israelských.*

29. *A položili synové israelští zálohy kol kolem města Gabaa* —; postavili tam mužstvo na číhání, po severní straně (v. ³¹), a na místo, jmenované ve v. ³³.

30. Jest to třetí den boje; dni ty nenásledovaly hned za sebou. Postavili se k boji tak, jako bylo řečeno o prvních dvou dnech.

31. *Avšak i Benjaminité vyrazili odvážně z města a pronásledovali daleko utíkající nepřátele* —; v hebr. jest vyjádřeno jasněji: *vzdálili (oddělili) se od města*. Benjaminité počali tedy vítěziti a zabíjeti jako v předešlých dnech. Israelité se však dali ihned, dle smluveného plánu napřed (v. ³²), na útěk k severu, odkud přišli, a snad také po východním svahu k Jordánu. *Na cestách, z nichž jedna vystupuje k Bethelu a druhá ke Gib'á* —; o těchto cestách mluví se také ve v. ³² a ⁴⁵. Cesta neb výstup k Bethelu by nebyl nejasným; polní cesty však vedou k městu a nikoliv od města. Gabaa vykládáno tu proto o nějakém návrší poblíž města; navrhováno čisti i Geba i Gibeon, jež hledáno na východní straně, k Jordánu. Jiní věc vykládají o jedné cestě do Bethelu, na niž bylo dvakrát vystupovati. Benjaminité se pustili za Israelskými, a honili je *na poli*, t. j. v otevřené krajině; zálohy Israelitů pak byly skryty v lesích.

31. V הִתְקַדְּפוּ = הִתְקַדְּפוּ zůstalo nūn nespodobeno, jak se častěji stává v aramejském. Asyndeton by mohlo značiti rychlost, s jakou se honění, bojování dělo.

32. *Domnívali se totiž, že oni jako obyčejně ustupují. Ti však, předstírajíce strojený útěk, uradili se na tom, aby je odtáhli od města a zdánlivým útekem svým odvedli k zmíněným stezkám.*

33. *Povstali tedy všichni synové israelští ze svých míst a rozložili se v šik v místě, jež se zove Baal-thamar. I zálohy, které byly*

32. *A Benjaminité pravili: Jsou poraženi a utíkají před námi jako poprvé! Ale synové israelští si řekli: Utíkejme a odtrhneme je od města k cestám!*

33. *A zvedli se všichni mužové israelští ze svého místa a rozložili se k boji v Ba'al Tāmār, v tom, jak vytrhly i zálohy Israele ze*

kolem města, se počaly zvolna vyvíjeti

34. *a od západní strany města postupovati. Ale i jiných deset tisíc mužů nejvdatnějších z celého Israele vyzývali obyvatele města k bojům. A dolehl těžký boj proti Benjaminitům a nepoznali, že jim nastává se všech stran záhuba.*

32. Israelité předstírali útěk, aby odvedli Benjaminity dále od města, by je pak mohly skryté zálohy zaskočiti.

33. *A zvedli se všichni mužové israelští ze svého místa* —; nyní nebyli již na svém místě, kde tábořili, byli na útěku. Snad se tedy obrátili a šli do Baal-tamar, kde se zase postavili do šiku. *Baal-tamar* jmenuje Eusebius Beth-Thamar, jež by bývalo blíže (severovýchodně) Gabaa. Místo to jest neznámo. Slovo »Thamar« (palma) způsobilo výklad, že tam byla posvátná palma, snad ona, pod níž i Debora soudívala, aneb že bylo stotožňováno s městem palem, Jerichem. Palma Debořina byla mezi Rama a Bethelem, tedy dále odtud. *Jak zálohy Israele vytrhly ze svého místa, z Ma'arē-Geba'* —; LXX A i Vulgata překládají: *od západu*, tedy od strany skorem opácně, než jak se dál útěk. Dle targumu by značilo: »z luk Gibeaa, z plání Gibeaa; avšak tam by se byly asi sotva mohly zálohy schovati. Syrský překlad má »jeskyně«; avšak ta by deseti tisícům nestačila. *Západ* může značiti třebas i jihozápad. Sloveso »vytrhli, útočili«, jest tu ve významu aramejském.

34. Mužové, kteří byli v záloze, *deset tisíc výborných* (mladých) *z Israele*, přišli a zaujali místo proti Gabaa. Aramejský targum a některé rukopisy hebrejské mají: »z jihu od Gibeaa«, což asi není správným. Mužové, kteří byli v zálohách, bojovali nyní mezi Benjaminity, kteří se vzdálili od města, a mezi těmi, kteří byli v městě. Benjaminité, kteří byli v púťce s hlavní silou Israelitů, nepozorovali toho postavení, ve kterém se ocitli, a které jim mělo připravit záhubu; nevěděli, co se stalo za jejich zády.

svého místa z Ma'arē-Geba' (prázdného místa), [LXX A hexaplánní: *ze západu Geba'*],

34. *a přišlo proti* (aramejský: *z jihu*) *Gib'a deset tisíc mužů výborných z celého Israele, a boj se stal krvavým, a nevěděli* (Benjaminité), *že je dostihlo neštěstí.*

33. מִמְּדֵרָה גִבְעָה, ἀπὸ θυσμῶν τῆς Γ' αββ; LXX A, syrohexaplární, ethiopský tedy מִמְּדֵרָה, od západu. Syrský překládal מִמְּדֵרָה, jeskyně (Gib'á), aramejský מִמְּדֵרָה, od pláň, otevřeného místa na východě, kde však se nemohli ukrývat.

35. *A porazil je Hospodin před syny israelskými, a zabili z nich onoho dne dvacet pět tisícův a sto mužů, samé bojovníky, tasící meč.*

36. *Synové pak Benjamini pozorující, že podléhají, počali utíkat. Vidouce to synové israelští, dali jim k úniku příležitost, aby se dostali k připraveným zálohám, jež postavili při městě.*

35. *A Juhve porazil Binjāmína před Israelelem, a zahubili synové israelští onoho dne dvacet pět tisícův a sto mužů z Binjāmína, samé muže tasící meč.*

36. *A Binjaminité viděli, že jsou poraženi. Tu lidé israelští ponechali místo Binjāmínovi, neboť spoléhali na zálohu, kterou položili proti Gib'ú.*

35. *A Jahve porazil Benjamína* —; Jahve tu bojoval. *A zabili ... dvacet pět tisícův a sto mužův* —; poražené nutno odečísti od počtu bojovníků, z nichž se 600 pak zachránilo, což by ukazovalo na úhrnný počet 25.700, jak jej udává LXX ve v. 15. Verše 44-47. udávají ztráty počtem 25.000; oněch sto by snad mohlo značiti „něco přes 25.000“. Dle toho by byli Benjaminité v předešlých dvou dnech bojů neměli žádných ztrát, aneb jsou ony ztráty již v tomto počtu zahrnuty. V. 44. zase to ještě jednotlivě udává. *Vidouce to synové israelští, dali jim k úniku příležitost*; to lze spojití a navázati na v. 29.

36. Veršem tímto počíná vložka, jež líčí podrobněji porážku Benjaminitův a spálení města Gabaa; vlastní vypravování pokračuje teprve ve v. 47. Vložku tu připisuje Lagrange Elohistovi, tedy nejstaršímu prameni; i Moore míní, že jest tu starší pramen než ve v. 21-36. *A Binjaminité viděli, že jsou poraženi* —; hlukem boje za svými zády byli pronásledující Benjaminité upozorněni na nebezpečí, v němž se sami ocitli, a poznali, že tentokráte jim vítězství nekyne, *že sami podléhají* (Vulg.), *že jsou poraženi* (hebr.). Možno však vykládati též, jako by příslušelo ještě k vypravování v. 35, o těch, kteří vůbec po porážce zbyli (oněch 600 mužů); tu

by vložka počínala teprve v. ^{36b}. — *Vidouce to synové israelští* —, totiž, že Benjaminité ustali v pronásledování, a že sami se dali na útěk, zastavili se, zanechali svého strojeného utíkání. *Dali jim k útěku příležitost* —, hebr.: *ponechali jim místo*, totiž nezačali je sami ihned pronásledovati, nýbrž zastavivše se čekali, až nazpět utíkající Benjaminité přijdou k těm místům, kde byly zálohy ukryty. *Neboť spoléhali na zálohy* —, jež dle v. ²⁹. kolkolem města, tedy na různých místech, kde se bylo možno ukrýti, položili; čekali také na umluvené znamení, že se zálohám podařilo města se zmocniti.

37. *Tipak, kteří byli v zálohách, náhle vyrazili, a když Benjamin před těmi, kdož ho zabíjeli, utíkal, vešli do města a pobili je ostrostí meče.*

38. *Smluvili pak synové israelští s těmi, jež položili do záloh, znamení: aby, jakmile by se zmocnili města, zapálili oheň, a ukázali kouřem do výše vystupujícím, že jest město vzato.*

39. *Když to spatřili synové israelští, kteří se nacházeli v samém boji, (domnívali se totiž Benjaminité, že utíkají, a pronásledovali je naléhavěji, zabivše z vojska jejich třicet mužů),*

40. *a když viděli vystupovati sloup kouře z města, i Benjamin se ohlédl zpět a seznal, že jest město vzato a že jdou plameny do výše;*

37. *A záloha rychle se roztáhla proti Giďá, a záloha se zdvihla a pobila celé město ústy meče.*

38. *A umluveno bylo znamení mezi muži israelskými a mezi zálohou: Nechte vystoupiti z města (veliké) znamení kouře!*

39. *Mužové israelští se obrátili v boji a tu počal Binjāmín zabíjetí mezi muži israelskými, kolem třiceti mužů, neboť se domnívali: Zajisté hle, oni jsou poraženi před námi jako v prvním boji!*

40. *A znamení počalo vystupovati z města, sloup kouře, a Binjāmín se obrátil a hle, celé město vystupovalo k nebi.*

41. *tu oni, kteří dříve předstírali útěk, obrátivše se tváří silněji odolávali. Když to spatřili Benjaminité, obrátili se na útěk,*

42. *a dali se cestou k poušti; ale i tam je nepřátelé pronásledovali, a ti také, kteří zapálili město, vrazili na ně.*

43. *A tak se stalo, že byli s obojí strany od nepřátel pobíjení a nebylo konce umírání. Padli a byli skoleni na východní straně města Gabaa.*

44. *A bylo těch, kteří byli na tom místě zabiti, osmáct tisíc mužů, vesměs přesilných bojovníkův.*

41. *Jak se obrátili mužové Israelovi, zůstal lid Binjāmínův zděšen, neboť viděli, že je stihlo neštěstí.*

42. *A obrátili se, aby utekli před syny israelskými směrem k poušti; ale boj se naň zavěsil, a ti, kteří přišli z měst, rozsekali Binjāmína ve svém středu;*

43. *obklíčili Binjāmína a pronásledovali ho (LXX B: od Nuhá), sledovali ho až proti Gíb'á (snad: Geba) na východě.*

44. *A padlo z Binjāmína osmnáct tisíc mužů, vesměs silných válečníkův.*

37. Zálohy vyrazily a rozvinuly se náhle, když Benjaminité před Israelity přechali, a vtrhly do města (Gabaa) a pobíly je ostrým mečem.

38. Již dříve, nežli boj započal, ujednali si synové israelští s těmi, kteří byli v zálohách, znamení, že, až zálohy města dobudou, zapálí je ohněm, aby kouřem, vystupujícím do výše, prokázali, že jest město vzato. Benjaminité, kteří zůstali k ochraně města, byli tam přepadeni a zabíjeni (v. 33.), o čemž dříve se spisovatel nezmínil.

39. Když spatřili Israelité ono znamení kouře z hořícího města vystupující, obrátili se k boji (před tím předstírali útěk před Benjaminity). Benjaminité počali je zabíjeti a zabivše jich 30, jako jest přidáno ve v. 31, těšili se, že se jim vítězství daří, jako v prvních dnech boje.

40. Když město hořelo, bylo znamení to viděti. Spatřili je i Benjaminité; *ohlédli se a viděli*, že celotná oběť, holocaustum celého města, *vystupuje k nebesům*. Tak i Jos 8²⁰, o městě pak, které stiženo bylo kletbou a mělo býti spáleno, Dt 13¹⁶.

41. Tu se Israelité tím statečněji obrátili proti Benjaminitům a počali na ně dorážeti, ti pak se dali na útěk (jako v. ³⁴ b).

42. *A dali se cestou k poušti* —; poušť byla východně a severovýchodně od Gabaa, totiž poušť Beth'áwen. Israelité je napadli od severu a k tomu přišli ještě oni, kteří se zmocnili města, a nyní z města se pustili za Benjaminity. Dle hebr. byli Benjaminité potřeni v městech, aneb těmi, *kteří přišli z měst*. Města ta náležela však Benjaminitům, a kdyby byla bývala osazena Efraimity, neměla mužů, neboť ti byli s ostatními ve vojště israelském. Bylo by tu tedy vykládati, že dali Israelité i do těchto měst zálohy, které pak prchající Benjaminity potíraly. Snažší jest však výklad, že se dostali prchající Benjaminité mezi hlavní vojsko israelské a mezi Israelity, kteří vyšli z hořícího Gabaa, a byli tak potřeni.

43. *A tak se stalo, že byli ze dvou stran od nepřátel pobíjeni a nebylo konce umírání*. Padli a zůstali ležeti při výhodní bráně města Gabaa. Tak podává věc volněji latinský překlad. Původní znění není dosti dobře zachováno. *Obklíčili Benjamina*, dle starého řeckého překladu: potřeli neb i rozřezali Benjamina na kusy, a pronásledovali jej bez ustání (od Nuḥa) až proti Geba', na východě slunce. Geba' by bylo místo, jež leželo na cestě do Remmon; mezi Geba a Makhmas jest údolí Wadi-es-Suweinit, kteréž asi pronásledování zadrželo.

44. Ztráta Benjaminitův obnášela v tomto boji 18.000 mužů; s 5000 a druhými 2000 z v. ⁴⁵ činí opět součet 25.000, jako ve v. ³⁵ udáno.

38. *רַבּוּ* jest imperativ hifil: rozmnož! Bývá vykládáno jako v aramejském s následujícím infinitivem (bez přěpony): rozmnožiti vystupování kouře, dáti vystupovati velikému kouři; LXX A, hexaplární a j. četly a překládaly *רַבּוּ*, meč. Snad jest to pouhé dvojí psaní předcházejícího *הָאֵשׁ*.

39. Počátek byl považován jako pokračování umluvených slov: aby vypustili kouř a aby se obrátili k boji; proto měněno sousledné imperfektum v perfektum souslednosti *יָרָקוּ*. Avšak

v. ⁴¹ leprve pokračuje a ukazuje, že הפך v. ³⁹ značí obrat jaksi k útěku, ve v. ⁴¹ pak obrat k boji. Nejsou to tedy umluvená slova mezi zálohou a Israelity. Ostatní slova v. ³⁹ a ⁴⁰ jsou vložkou o Benjaminitech.

42. Dle LXX M a výkladu Vulgaty jest měniti מִהֶעֱרִיר v jednotné číslo בֶּן הָעִיר, z města; pak arcif též בִּנְיָן na místě בְּתוֹרֵי, Jos 8²³, neboť přípona se nehodí ani k דָּרֶךְ, ani k בְּנֵיכֵן. (Dle LXX mohlo by snad býti i בְּתוֹרֵם, ve středů jejich.)

43. Lagrange opravuje hifil slovesa יִרְדְּפוּהוּ v qal יִרְדְּפוּהוּ, pak klade dle LXX ἀπό Nova, מִנְּהִיָּה, z Nūhā, na místě מִנְּהִיָּה (pokoř, Nm 10³³ místo odpočinku); tak se zove Benjaminův syn 1 Par 8². Na místě בְּתוֹרֵי překládali LXX snad בְּתוֹרֵי, rozdrtili, ἐξοργαν. Kittel vynechává הִדְרִיכוּהוּ (sledovali ho, šlapali ho), a čte גִּבָּעַת. O Gēbā viz Döller, „Geograph. Studien“, str. 220.

45. Když to spatřili ti, kdož z Benjaminu pozůstali, utekli do pustiny, a šli až ke skále, jejíž jméno jest Remmon. Když i při tomto útěku sem tam pobíhali a na rozličná místa se rozcházeli, zabili jich pět tisíc mužův. A když přechali dále, pronásledovali je, a zabili ještě jiné dva tisíce.

46. A tak se stalo, že bylo všech, kteří z Benjaminu na různých místech padli, dvacet pět tisíců, válečníků k bojům odhodlaných.

47. Zůstalo tedy z celého počtu Benjaminova těch, kteří mohli uniknouti a utéci do pustiny, šest set mužův; a zůstali na skále Remmon po čtyři měsíce.

45. A obrátili se a utekli směrem k poušti, ke skále Rimmôn, a paběrovali z nich na cestách pět tisíc mužův, a pronásledovali je úsilně tak daleko, až do Gid'ôm, a zabili z něho dva tisíce.

46. A všech, kteří z Bin-jāmīna toho dne padli, bylo počtem dvacet pět tisíc mužů, tisícůch meč, vesměs udatných bojovníkův.

47. A obrátili se a utekli na pustinu ke skále Rimmôn, počtem šesti set mužův, a zůstali na skále Rimmôn po čtyři měsíce.

48. *Obrátivše se pak synové israelští k synům Benjaminovým, pobili mečem všechny zbytky města od mužů do dobytka, a všechna města a vesnice Benjaminy ztrávil hltavý plamen.*

48. *A mužové Israelovi vrátili se k Binjāmínitům a pobili je ústy meče, od města mužův až do dobytka, a vše, cokoliv tu bylo; ano všechna města, která tu byla, zapálili plamenem.*

45. Totéž, co líčil již v. 42^a: *Kdož z Benjaminů pozůstali, utekli do pouště a šli ke skále, jejíž jméno jest Remmon* —; tak udává i v. 47. Rammon, s kterým se Rimmôn stotožňuje, bylo by šest kilometrů východně od Bethelu, na vrcholu pahorku 762 m vysokého, 3 km jižně od eṭ-Ṭajjibe. Eusebius znal Rimón jako vesnici, ležící 15 římských mil severním směrem od Jerusalema. Bylo to místo v rohu kraje Benjaminova, v poušti Beth'awen. *A paběrovali z nich na cestách pět tisíc mužův* —; tak i ve Vulgátě: když Benjaminité na onom útěku na různé cesty sem a tam zabíhali, zabili jich pět tisícův. Obraz vzat tu z vinobraní a z česání ovoce, jako 8². A když dále postupovali, pronásledovali je a zabili ještě jiné dva tisíce. Dle hebrejského pronásledovali je až *ke Gid'ômu* —; Gid'ôm, neb jak v jednom řeckém jest »Gibeah«, není známo. Jak Lagrange to vykládá (infinitivem), značilo by: až je rozřezali. Gib'a to býti nemůže, Gib'ôn leží jinde, a Galaad jest vzdálen. Moore navrhuje též: »až je odřízli«, totiž od ostatních kmenův, od národů, což si potom vytýkali 21⁶.

46. Uvádí součet všech padlých Benjaminitů číslem 25.000, čímž se liší od verše 35^a o 100. Muže ony velebí slovy jako ve v. 44^a.

47. Opakuje to, co praveno již ve verši 45. Záhubě uniklo 600 mužů Benjaminitů, kteří s oněmi padlými v. 35^a dávají číslo 1.XX A a Vulgaty: 25.700. Kdyby se přijalo číslo hebr. znění, pak by zbývalo ještě 1000 mužů, kteří ovšem mohli padnouti v předcházejících bojích.

48. Israelité se ještě obrátili od pronásledování, a pobíjeli ostatní obyvatelstvo Benjaminovo, které se války nesúčastnilo. Vylubili všechny jejich osady a místa tak, jak to dělávali v městech, která podlehla klatbě cherem: zabili muže i zvířata, a města spálili ohněm (Dt 2³⁴, 3⁶, Jos 6¹⁷ nn.).

48. מִצִּיר מִתּוֹם, z města Mtóm (neporušenosti, celého), se sem nehodí; assyrské: mutum, „muž“, je vzdáleno. עִיר מִתּוֹם, město mužů (obydlené) by bylo lépe, jako Dt 2³⁴, 3⁶, Job 24¹², pevná místa o malých posádkách. Viz: König, „Hebr. Wörterbuch“, 257. — Tento verš připisuje Lagrange pro způsob novějšího slohu kněžskému pisateli.

Hlava 21.

V. 1.—25. Israelité počínají litovati toho, že by měl Benjaminův kmen zhynouti, a pečují o to, aby se dostalo zbytkům jeho žen z Jabes. Za tou příčinou pobili muže jableské. Po té radí, aby si Benjaminité uloupili dívky ze Silo. Když se tak stalo, navrátili se do svých sídel.

Kmen Benjaminův byl bratrem ostatních kmenův, neměl tedy zahynouti. Poněvadž však v něm nebylo nyní ani žen ani dívek, a Israelité se společnou přísahou zavázali, že nedají Benjaminitům svých dcer v manželství, nevědělo se, jak oněm 600 Benjaminitů zaopatřiti manželky. Jabes z Galaadu neposlal proti Benjaminu žádných bojovníkův a nebyl ve shromáždění zastoupen. Bylo tedy posláno do Jabes 12.000 mužův, aby vyhladili Jabes, a ušetřili pouze tamních dívek pro Benjaminity. Tak bylo opatřeno 400 dívek Benjaminitům za manželky (v. 1.—14.). Israelité vykonali tak trest na Benjaminu, vyhladili Benjaminity, kteří byli v městech; postarali se však, aby nebyl kmen Benjaminův úplně vyhlazen. Zachovali také svou přísahu, nedavše jim dcer svých v manželství, zachovali i zákon, nedavše jim ani cizinek v manželství.

Vulgata:

1. *Zapřísáhli se též synové israelští v Masfa a řekli: Žádný z nás nedá synům Benjaminovým manželky ze svých dcer.*

2. *A přišli všichni k domu Božímu (v Silo), a sedíce před ním až do večera, po-*

Hebrejský text:

1. *Tu přísahali Israelité v Mizpâ řkouce: Žádný z nás nedá Binjāmínovi své dcery za manželku.*

2. *A přišel lid do Běth'ělu, a usedli si až do večera před Bohem, a pozdvihli*

zdvihli hlasu svého a počali velikým nářkem plakati řkouce :

3. Proč, Pane Bože Israelův, stalo se toto neštěstí v lidu tvém, že má býti z nás jeden kmen odstraněn?

1. Jest to druhá přísaha, kterou se Israelité proti Benjamínovi zavázali. I tato čelila k tomu, aby Benjamin zanikl, vyhynul a vymřel. Neboť cizinek si bráti nesměli, domácích nedostali, a tak by byl onen zbytek 600 mužů zanikl.

2. *A přišel lid do Bethelu*, nikoli do domu Božího v Silo (jako 20¹⁸⁻¹⁹). Šli tam, aby se použili před Bohem a vyžádali si jeho rozhodnutí (20²³⁻²⁶). Plakali před Jahve (Nm 25⁶, 2 Kr 13³⁰, Is 38³) a stěžovali si do svého neštěstí. Stížnost obsažena jest v otázce.

3. *Proč pak, Jahve, Bože Israelův* (4⁶), *stalo se toto v Israeli, že schází dnes Israeli jeden kmen* — ? Bůh ví o všem, co stvořil, volá i hvězdy jménem, a každá se dostaví, žádná neschází na svém místě, mívá shromáždění s anděly, a všichni jsou tu. Tak mají býti při velikém shromáždění u Boha všichni kmenové, a nyní tam jednoho nebude. Jakou vinu měli bratři, když chtěli Josefa zahubit, a nyní by jejich potomci zahubili Benjamina, jenž byl oporou stáří Jakubova a miláčkem jeho! A když se kmenové israelští před Jahve ve svatostánku představují, nebude tu celého Israele! Vyzvídali na Bohu, proč v prozřetelnosti své dopustil i zločin Benjaminitův i provedení přísahy jejich? Zatím snad, radíce se, vzpomenu-li také toho, že mají býti usmrceni ti, kdož se k boji proti Benjaminitům nedostavili. Shledali, že scházeli mužové z Jabes Galaadského.

4. Druhého pak dne vstavše na úsvitě postavili oltář a obětovali tam oběti celotné a pokojné oběti, a řekli :

5. Kdo netáhl ve vojště Hospodinově ze všech kmenův Israelových? Zavázaliť

hlasu a prolévali hojně slzy.

3. A pravili: Proč pak, Jahve, Bože Israelův, stalo se toto v Israeli, že schází dnes Israeli jeden kmen?

4. A na zítří vstal lid časné, a postavili tam oltář a obětovali celotné a pokojné oběti.

5. A synové Israelovi pravili: Kdo nedostavil se ze všech kmenův israelských

se totiž velikou přísahou, když byli v Masfa, že zabíjí ty, kdo by scházeli.

6. *A vedeni synové israelští lítostí nad svým bratrem Benjamínem, počali mluvit: Vzat jest jeden kmen z Israele!*

7. *Odkud vezmou manželky? Vždyť jsme všichni společně přísahali, že jim svých dcer nedáme!*

8. *Proto pravili: Kdo jest ze všech kmenův Israelových, který nevytáhl k Hospodinu v Masfa? A hle shledáno, že obyvatelé Jabes Galaadského v onom vojstě nebyli.*

9. *I v oné době, když byli v Sílo, žádný z nich tam nebyl nalezen.*

ke shromáždění, k Jahve? Neboť učinili velikou přísahu o každém, kdo by nepřišel k Jahve do Mizpá, řkouce: Jistě bude dán na smrt!

6. *Tu byli synové Israelovi jati lítostí nad Binjāmímem, svým bratrem, a řekli: Vyříznut jest dnes jeden kmen z Israele!*

7. *Co učiníme pro ně, pro ty, kteří zůstali na živu, abychom (jim dali) ženy? Vždyť jsme přísahali Jahve, že jim nedáme svých dcer za manželky!*

8. *A řekli: Kdo z kmenův Israelových nevystoupil k Jahve do Mizpá? Hle, z Jabeš Gil'ádu do ležení, do shromáždění nedostavil se nikdo.*

9. *A lid se přehlížel a hle, nebylo tu nikoho z Jabeš Gil'ádu.*

4. V Bethelu byla archa (20²⁷), tam se obecně obětovalo (20²⁶); stál tam tedy již dříve oltář. Zde však se praví: *Druhého pak dne vstavše na úsvitě postavili oltář* —; tedy nový jakýsi oltář, který snad měl býti památkou na vítězství, jako za Josue (22^{23nn.}). Možno též, že by byl onen starý oltář nestačil pro četné oběti celotné i pokojné, jež chtěli přinést, a že postavili proto oltář nový. Vždyť se na místech starých kultů, jako u Petry, našlo více oltářův a míst, kam se asi vylévala neb kde se potírala krev obětních zvířat. A Israelité nápodobili v ledačem kananejský kult i při účtě pravého Boha Jahve. Verš⁴ arcit ani nepraví, že byl tento oltář »novým« aneb »druhým« oltářem; také není jisto,

býval-li tam oltář stálý, a neměli-li i tehdy něco, co se přenášelo a na obětní místo teprve stavělo, jak líčí Pentateuch přenosné oltáře starého Israele. O oltáři, o obětech podobně viz 2 Kr 24²⁵. Když přinášeli mírové nebo pokojné oběti, domnívali se, že jsou s Jahve v míru.

5. *Kdo nedostavil se ze všech kmenův israelských ke shromáždění k Jahve?* — ke shromáždění 20³, kde se shromáždili bojovníci. Otázka tato předbíhá, a jest pak opakována ve v. 8; verše 4^a a 5^a přetrhují poněkud souvislost mezi veršem 3^a a 6^a. Přísaha, kterou učinili: *Jistě bude dán, kdo nepřijde, na smrt*, byla prokletím, zlořečením zlým a velikým. Jako byli dáni Bohem Jahve nepřátelé Israelovi pod cherem a určení ke zničení, tak ustanovili Israelité (srovnej: 1 Kr 14²⁴⁻²⁶⁻²⁸⁻³⁹⁻⁴⁴) nejprve místu Gabaa za zločin, pak Benjaminitům, kteří Gabaa pomáhali, pak Jabesitům, kteří se nepřidali k Israeli.

6. Lítost naznačena i ve verši 15^a jako ve v. 3. Benjamin byl *bratrem*, jako 20³³⁻²⁸. Jakob byl stromem, kořenem, z něhož vyšlo 12 synův jako ratolesti; každá ratolest byla kmenem, který měl příslibení, daná Abrahamovi a patriarchům, a nyní jest jeden z těchto kmenů vyříznut! (Obraz jako u Is 10³³, 14¹⁹).

7. *Vždyť jsme všichni společně přísahali* (hebrejský: *Jahve*) —; všichni shromáždění, v. 1^a 16-18, zavázali se přísahou před Jahve, že jim nedají *svých dcer* (zlořečený, kdo by dal ženy Benjaminitům!), nepřísahali však, že jim nedají dcer j in ý ch Israelitův, a to bude záchranou kmene Benjaminova.

8. Hledají, kdo by z Israele nebyl vázán přísahou, koho by nestihlo zlořečení v. 18. Seznali to z přehlídky těch, kdo byli ve vojště. *Nikdo z Jabeš Galaadu nedostavil se do ležení*, do shromáždění (v. 5^a).

9. Sv. Jeronym přidal: *I v oné době, když byli v Silo* —; byloť to v Bethelu, kde se nyní též sešli tak, jako se byli poprvé před výpravou (v. 2^a) shromáždili. Nebylo třeba druhé přehlídky. Město *Jabeš* (suchý) v Galaadu jest uvedeno v dějích Saulových (1 Kr 11, 31¹¹⁻¹³, 2 Kr 2⁵, 21¹⁸). Leželo dle toho den cesty od Bethsan. Eusebius uvádí vesnici toho jména na cestě do Gerasa (Žerach), 6 mil od Pelly (ṭabaqat Fahel); dosud se udrželo jméno to ve Wadi J.ĕbis, údolí vedoucím k Jordánu naproti Ibzlq

(Bezek 1 Kr 11⁸). Tak asi i Lagrange (žubéha); Robinson a někteří jiní určují je v ed-Deir, 3 hodiny od Jordánu vzdáleném.

5. *בְּמִית יָמֶיהָ*, jistě zemře, má zemřít, jest časté i o trestu smrti (Ex 19¹², 21¹²⁻¹⁵ a j.).

7. *בְּיָדָהּ*, společně přísahali; v hebr. *בְּיָדָהּ*.

10. *Poslali tedy (shromáždění) tam deset tisíc přesilných mužův a nařídili jim: Jděte a pobijte obyvatele Jabes Galaadského ústy meče, jak manželky tak i jejich děti.*

11. *A tohoto budete šetřit: Vše, co jest mužské, a ženy, které poznaly muže, usmrťte, panny však zachovejte.*

12. *Ashledána z Jabes Galaadského čtyři sta panen, které nepoznaly lože mužova, a přivedli je do ležení v Silo, do země Kanaan.*

13. *A poslalo veškeré shromáždění posly k synům Benjamínovým, kteří byli na skále Remmon, a přikázali jim, aby je přijali v pokoji.*

14. *A přišli synové Benjamínovi v oné době, a byly jim dány manželky, které na živu zachovali z dcer Jabes Galaadského; jiných pak nenalezli, jež by mohli podobným způsobem vydati.*

10. *A poslali (shromáždění) tam dvanáct tisíc mužů, nejsilnějších bojovníkův, a dali jim nařízení rkouce: Jděte a pobijte mečem obyvatele Jabeš Gil'ádu, i manželky i dívky.*

11. *A hle, co učiníte: Vyhledáte všechny mužské a všechny ženy, které měly s nimi spojení (LXX B: panny však zachovejte; a učinili tak).*

12. *A našli mezi obyvatelem Jabeš Gil'ádu čtyři sta dívek panen, které nepoznaly muže tělesně, a přivedli je do tábora v Šilo, jež jest v zemi K'na'an.*

13. *A veškeré shromáždění poslalo zvěst Benjamínitům, kteří byli na skále Rimmón, a uzavřeli mír.*

14. *A Binjamín se vrátil v oné době, a dali mu ženy, které zachovali na živu ze žen Jabeš Gil'ádu, a nestaly jim (LXX B: a tak se jim líbilo).*

10. Když měla býti konána pomsta (Nm 31⁹) na Madianitech, vybráno též z každého kmene po 1000 mužů (Nm 31⁴). Vulgata má 10.000. I zde posílá shromáždění 12.000 mužů (čítán tedy Benjamin aneb Manasse dvakrát), aby zničili obyvatelstvo t. j. muže, i ženy a děti, mužské i ženské, aby je pobili.

11. Zkáza měla se diti dle předpisů pro cherem (Nm 31¹⁷). Zde však bylo vyhlazení neúplné, jež mohlo ušetřiti snad stavby města, ušetřiti i panen (Nm 31¹⁸), aby mohly býti dány Benjaminitům za manželky.

12. *A našli čtyři sta dívek panen* —; pozůstaly po zabiti všeho lidu v Jabes. *A přivedli je do tábora v Silo, jež jest v zemi Kanaan* —; tak i Jos 21², 22⁹ o Silo. Poznámka tato jest tu asi proto, že leželo Jabes za Jordánem, a zajordánský kraj zemí Kanaan již nebyl. Z té okolnosti, že jest zde Silo tak určováno (ve v. 19³ zevrubněji), soudí mnozí, že záleželo pisateli na tom, aby toto místo svatostánku určitě označil, buď proto, že sám v zemi nežil, anebo že psal pro čtenáře, kteří dleli v zemi cizí. Israelité by byli tedy odešli z Bethelu (v. 2²) do Silo; tam měli pak i své ležení, a snad tam přenesli i archu. Nevysvětleno pak zůstává, jak mohli tam míti ležení a raditi únos dívek ze Silo (v. 19³⁻²¹)? I Hummelauer míní, že byla bližší určení místa Silo, jak jsou ve v. 10³, později, snad za doby stěhování babylonského, k znění přidána proto, že lid místa toho již neznal. Za Jeremiáše bylo toto místo ještě známo; byloť rodištěm proroka Ahiáše (3 Kr 11²⁹, 14²⁻⁴, Jer 7¹², 41⁵). Snad je znali ještě za Eštráše (Neh 11⁵).

13. Posílají k 600 Benjaminitů, kteří zůstali v Rammon, žádajíce, aby Benjaminité posly v pokoji přijali a aby uzavřeli mír.

14. Benjaminité se vrátili do svého údělu, nikoliv do Bethelu ani do Silo, a dáno jim bylo oněch 400 panen. Dvě stě mužů zůstalo bez žen a těm opatřeny byly manželky způsobem v následujících verších vypsáným. Hebr. znění též: A nenalezli pro ně dosti.

11. *אשה ירדת שכב זכר* v Nm 31^{17-18.35} (srov. Lv 18²², 20¹⁴, Ez 23¹⁷).

12. U Madianských (Nm 31³⁵) bylo 32.000 panen. Lagrange shledává, že by spojení s 10³ veršem bylo prostší takto: Poslali tam a našli u obyvatelů Jabesu 400 panen a přivedli je do ležení. *אִיִּם* jako jinde přípona mužského rodu na místě ženského.

13. Lagrange klade k שלים předložku ׀.

14. וְלֹא בִצְרָא לָהֶם כֵּן, a nestačilo jim tak, má význam tentýž i v Nm 11²², Jos 17¹⁶, nifal Zach 10¹⁰. Řecké A, B: καὶ ἤρρεον αὐτοῖς οὕτως.

15. *Veškeren pak Israel velice se rmoutil a činil pokání za zavraždění jednoho kmene z Israele.*

16. *A řekli starší shromáždění: Co učiníme ostatním, kteří neobdrželi manželky, neboť všechny ženy Benjaminovy zhytnuly?*

17. *A velikou jest nám péčí a nesmírnou pílí se postarati, aby nezhytnul žádný kmen z Israele!*

18. *Neboť svých dcer jim dáti nemůžeme, vázání jsouce přísahou a zlořečením, jímž jsme vyjádřili: Zlořečený ten, kdo by dal ze svých dcer Benjaminovi manželky!*

15. *A lid cítil lítost nad Benjaminem, neboť učinil Jahve trhlinu v kmenech Israelových.*

16. *A starší ze shromáždění pravili: Co učiníme, abychom (dali) manželky těm, kteří pozůstali? neboť není žen v Benjaminu.*

17. *A řekli: (Majetek zachráněný Benjaminovi). Jak zachovati zbytky Benjaminu, aby nezanikl žádný kmen z Israele?*

18. *Neboť my jim nemůžeme dáti manželky ze svých dcer, poněvadž přísahali synové israelští: Zlořečen buď ten, kdo by dal Benjaminovi ženu!*

15. Další vypravování o tom, jak se dostalo Benjaminitům žen. Jako v prvním opakuje spisovatel zmínku o lítosti a nesnázi, v jaké se Israel nalézal (v. 15-18. jako v. 6-7), načež dostává se Benjaminitům rady, aby uloupili dívky ze Silo, což se jim též zdařilo. Silo, které ve v. 14. již bylo jmenováno, značí jaksi přechod k tomuto vypravování druhému. *Neboť učinil Jahve trhlinu v kmenech Israelových* —; Israel tvoří celek, z něhož je-li vytržen nebo vyříznut jeden kmen (v. 6.), stala se trhlinka (Ex 19²³⁻²⁴, Par 13¹¹). Jako je bolelo, kdyby byl měl vyhynouti nějaký rod (rodina) v Israeli, a hleděli jméno rodu zachrániti, takovou, ano větší lítost měli uad záhubou celého kmene, a starali se, aby jeho zbytky kmen ten udrželi. Bohu samému na zachování celého

Israele záleželo; vždyť by pak trpěla i jeho úcta! Jahve byl ctěn pouze Israelem, jiní národové ho neznali; kdyby Israel nebyl celý, i úcta Jahve by byla kusou.

16. V první části opakován tu v. 7, avšak uvedeni jsou pouze *starší ze shromáždění* (Lv 4¹⁵). *Co učiníme, bychom dali manželky těm, kteří pozůstali?* kteří neobdrželi žen z dívek jableských —; jedná se tedy o 200 mužův. *Není žen v Benjaminu* —, což řečeno již 20⁴⁸. Dosud se obávají, že kmen vyhyne.

17. Benjamine, kteří pozůstali, mají býti zachováni; jedná se tudíž o to, aby mohli mít potomstvo. O to měl Israel velikou péči; tak vykládá sv. Jeronym při tomto verši. Hebr. znění není však v první části jasno: *Majetek zachráněný Benjaminovi* —; toto rčení nelze vykládati o pozemcích na údělu, který náležel Benjaminovi, neboť by to rušilo souvislost. Lépe překládati dle řeckého (M, O): Jak se zachrání díl (zbytek) Benjaminovi, aby nezanikl jeden kmen z Israele? V obou větách jest vyjádřeno totéž: v první kladně, v druhé pak záporně. Jedná se o zachování kmene potomstvem.

18. Ukazuje k v. 1^a a ku přísaze přidává kletbu.

16. Lagrange míní, že otázka jest vysvětlivkou později přidanou.

17. יִרְשֶׁת פְּלִיטָה לְבִנְיָמִין, dědictví zachráněno Benjaminovi —, vykládáno též: jež se má zachrániti, zachovati Benjaminovi, majetkem zachráněných ať je Benjamin! Budde navrhuje na místě יִרְשֶׁת sloveso נִשְׁאַרָה, ponecháme, nebo נִשְׁאַרָה, zbude. Lépe však: אֵיךְ יִנָּשְׂאָרָה, jak se zachová? πῶς ἔσται ἀληθὸς διασωζόμενος τῷ Benjamin (אֵין נִשְׁאַרָה).

18. Lagrange soudí, že se tu jeví pisatel verše 1. Moore zase míní, že jest 18^b opakováním vydavatelovým.

19. *A radili se a řekli: Hle, jest výroční slavnost v Silo, které jest k severu od města Bethelu, a na východní straně cesty, která směřuje od Bethelu k Sichemu, a jest k jihu města Lebona.*

19. *A řekli: Hle nastává roční slavnost Jahve v Šiló, které jest severně od Běth'ělu, na východu slunce od cesty, která jde z Běth'ělu do Šek-hemu, a jižně od L^obōnā.*

20. *A přikázali Benjaminitům a řekli: Jděte a ukryjte se ve vinicích;*

21. *a když spatříte, jak kráčeji dcery ze Silo vedouce dle zvyku sbory, vyjděte rychle z vinic a uloupíte si z nich každý svou manželku, a jděte do země Benjamin.*

22. *A kdyby přišli jejich otcové a bratři a počali proti vám vésti stížnost a při, řekneme jim: Smilujte se nad nimi, vždyť jich neuloupili po způsobu válečníkův a vítězův, ale když prosili, aby obdrželi, tu jste jim nedali, a to bylo od vás hříchem.*

20. *A nakázali Binjaminitům řkouce: Jděte a ukryjte se ve vinicích!*

21. *A budete dávatí pozor, a když vyjdou dcery Šilô, aby konaly své taneční sbory, vyjdete z vinic, a každý uchopíte svou ženu z dívek Šilô, a navrátíte se do země Binjamínovy.*

22. *A kdyby přišli jejich otcové a jejich bratři, aby proti nám (vám) vedli stížnost, řekneme jim: Darujte nám je, neboť nevzali jsme žádný svou manželku v boji; poněvadž jste jim nedali, proto nyní neseťe trest.*

19. *Hle, jest výroční slavnost (Jahve) v Silo* —; slavnost tu není sice jmenována, byla však v městě, kde byla archa; byla to tedy slavnost Jahvova. Slavila se ročně (11⁴⁰) — a z toho lze tedy souditi, že to byla jedna z velikých výročních slavností neb svátků (Ex 34^{18 nn.}). Byla-li to slavnost poslední, slavnost pod zelenou, při vinobraní, kdy se konávaly i tance, nelze určitě tvrditi. *Silo* jest zde blíže určeno, a určení to jest považováno jako vysvětlivka, přidaná později opisovačem, který by nebyl býval již v zemi. Jest to Seilûn, *severně od Bethelu* (Beitln) 3 hod. cesty, od Sichemu 5 hod. vzdáleno. *Jižně od Lebona* —; toto el-Lubban leží hodinu cesty severozápadně od Seilûn (Sichem v. 9¹). — Po ztrátě archy a svatostánku Silo zaniklo, a bylo tedy ovšem třeba určití jeho polohu pozdějším čtenářům.

20. *A řekli Benjaminitům* —; snad k nim byla promluvena již prvá slova verše 19. o svátku, který se u Silo slaví, a nyní dána jim rada, aby se skryli ve vinicích.

21. Tance se konávaly i při náboženských svátcích (Ex 32¹⁹). *Vyjdete z vinic, a každý uchopíte svou ženu z dívek Šilô* —;

při tom vzpomínáno vykladateli arcif únosu Sabine, jež bylo způsobeno proto, že odmítaly sňatky. Benjaminité neměli odtud k hranicím svého domova více, než asi 2 hod. cesty.

22. *A kdyby přišli jejich otcové . . . , aby proti nám vedli stížnost* — ; Israelité slibují prostřednictví a zastání Benjaminitům, neboť ti mohli se obávat nové pomsty a nového trestu od obyvatelů Silo a jejich pomocníkův. Starší lidu neb Israelité přiznávají zde, že jsou s Benjaminity únosem spoluvinní, a obyvatelé Silo to ihned poznají a proto přijdou si stěžovati, žalovati starším Israele. *Darujte nám je* — ; zájmeno »je« (mužského rodu) znamená Benjaminity, jež si jako vinníky starší lidu vyprošují, 'aby jich Silonští netrestali, na nich pomsty nekonali. Poněvadž však i ve v. 12^a a 19²⁴ jest též tvar zájmena mužského o ženách, lze toto místo vykládati: Darujte ty dívky nám, ponechte nám je, a my ovšem je ponecháme Benjaminitům. Pro nás jim odpusťte, nebo, jak Vulgata, aramejský a syrský: Mějte s nimi slitování! Lépe by bylo: Darujte, ponechte jim Benjaminitům, je (dívky jako zajaté). Co jim měli prominouti? Že je uloupili mocí! Kdyby jich od vás byli žádali, nemohli jste je dáti pro přísahu; kdybyste je byli přece dali, byli byste hřešili proti přísaze a byli byste na sebe uvalili kletbu. Kdyby si je byli nevzali způsobem či právem válečnicích a vítězů, byli by jich neobdrželi! Znění hebrejské dává tento smysl: Neboť my jsme nevzali každý své ženy v boji (každému z nás, jednotlivcům, nedostalo se ženy); poukazují na boj s Jabes, kde nevzali tolik dívek, aby mohli všem Benjaminitům dáti ženy. Když jste vy jich nedali dobrovolně, ale byly vám mocí vzaty, nehřešili jste; nemáte viny ani, když jim je ponecháte. O boji s Jabes a o 400 ženách prvních v tomto vypravování se však výslovné zmínky nečiní.

19. *הן יהודה* jest o svátcích řečeno Ex 10⁸, Lv 23³⁹, Os 9⁵. *והן*; o svátku v Silo viz též Karge, »Geschichte des Bundesgedankens im Alten Testament«, I., str. 168—169 a 173.

20. *רבים* jest množné číslo. O Silo viz Döller, »Geographische Studien«, 23—25.

22. Přípony mužského rodu v *אבותם* i *אחיהם* o ženách, jako *אוחם* ve 12^b. Q^ré *רוב* na místě *רוב*, a dle Vulgaty a LXX: *אליכם*, nikoli *אלינו* (pouze B a aramejský: *נני*). Na místě *הננו*, smilujte se nad námi! odpusťte nám, lépe *הננו*,

ἐλείψατε αὐτούς, ὅτι οὐκ ἔλαβεν ἀνὴρ γυναῖκα αὐτοῦ ἐν τῷ πολέμῳ (s hexaplarism, syrským a ethiopským). שָׁלַח vynecháno v L, M. לְקַח na místě לָקַח. Na místě druhého záporného לֹא neb שֵׁן, a pak i כִּי עָתָה na místě עַתָּה.

23. A učinili synové Benjamínovi, jak jim bylo přikázáno, a uloupili si dle svého počtu z těch, jež vedly sbory, jednotlivé manželky, a odešli do svého majetku, a postavili si města a přebývali v nich.

24. A i synové Israelovi se navrátili po kmenech a rodech do svých stanův.

25. V oněch dnech nebylo v Israeli krále, ale každý činil to, co se mu pravým býti zdálo.

23. Benjaminité tak učinili a uloupili si tolik dívek, kolik žen ještě potřebovali. Byly to dívky ze Silo, a nelze dokázat, že pocházely z různých kmenův. Israelité či starší se nemusili báti obecné stíznosti; únos poškodil pouze jedno místo, lidi města Silo, a ti byli asi staršími lidu uspokojeni. Benjaminité šli do svého kraje, postavili si města svá a bydlili v nich.

24. Israelité by byli tedy zůstali shromážděni, až bylo o Benjaminity postaráno. Pak se navrátili do svých krajův a odtud k svým rodinám. Toto však považují mnozí za přídavek.

25. Závěrečná slova jsou jako 17⁶, 18¹⁻³¹ (19¹), a tvoří dobrý přechod k líčení doby králů, která byla aspoň v začátcích šťastnější a pokojnější (za Davida a Šalomouna).

24. וַיָּחֲזְרוּ בִּנְיָמִין značívá procházeti se, zde rozejíti se na různé strany. וְשָׁלַח znamená ze Šilo, a pak z místa kraje do domovů.

32. Učinili tedy synové Binjamínovi tak, a vzali počet žen, jehož jim bylo třeba, mezi tančícími, které uloupili, a odešli a vrátili se do svého majetku, a postavili si města svá a zůstávali tam.

24. V oné době i synové Israelovi odtamtud odešli, každý do svého kmene a své čeledi, a vyšli odtamtud, každý, aby šel do svého majetku.

25. V oné době nebylo v Israeli krále; každý činil to, co se mu líbilo.

Ukazatel jmen i věcí.

Abdon ('Abdôn) 12¹³⁻¹⁵ 276
 Abel vinic (Abēl-Kerāmīm) 11³³ 263
 Abel Mehula (Abel-Meholā) 7²³ 177
 Abesan (Ibzān) 12²⁴ 274
 Abiezer 6¹¹⁻³⁴ 8² 181
 Abimelech (Abimelekh) 8³¹, 9^{1 nn.} 199,
 201—233
 — zabil své bratry 9⁵ 207
 — ustanoven králem 9⁶ 207
 — odpor proti němu 9²³ 216 nn.
 — bojuje se Sichemity 9⁴³⁻⁴⁵ 227 n.
 — obléhal věž 9⁵¹⁻⁵² 231—232
 — zabít 9⁵³ 232
 Abinoem (Abino'am) 4⁶ 92
 Adonibezek 1⁶⁻⁷ 27—29
 Afek (Afiq) 1³¹ 47
 Ahalab (Ahalāb) 1³¹ 47
 Ahialon (Elōn) 12¹¹ 275
 Ahiman 1¹⁰ 32
 Achazib (Akhzib) 1³¹ 47
 Ajalon 1³⁵ 49
 Akkaron ('Eqrōn) 1¹⁸ 38, 39
 Akko ('Akkō) 1³¹ 47
 Amalek 3¹³, 5¹⁴, 6³⁻³³, 12¹⁵, 36, 37,
 74, 117, 140, 159, 242, 276
 Aminadab, archa u Am. 16
 Ammon 10⁶⁻⁷⁻⁹ 239—241
 Ammonité 11^{4 nn. 30-33} 248 nn.
 Amorrhéjští (Emorejští) 1³⁴, 3⁶,
 6¹⁰, 10¹¹, 11^{19 nn.} 48, 68, 142,
 240, 242, 255
 — jejich hranice 1³⁶ 49
 Anath ('Anath) 3³¹, 5⁶ 85
 Anděl, zjevení jeho 2¹, 5²³, 6^{11 nn.},
 13^{3 nn.} 50 nn., 143 nn., 281 nn.
 Aod (Ehūd) 3¹⁵⁻²⁶ 75 nn.
 Aqrabim 1³⁶ 49
 Arad 1¹⁶ 36
 Aram 3¹⁰, 10⁶, 18⁷ 239, 355
 Aram Naharaim 70, 71
 Archa úmluvy 18³⁰, 20²⁷ 365, 394
 Arnōn 11¹³⁻¹⁵ 252, 254
 Aroer ('Ar'ôr) 11²⁶ 257
 Aser, kmen 1³¹, 5¹⁷⁻³⁵, 7²³ 46,
 47, 122, 160, 178

Askalon (Ašqelōn) 1¹⁸, 14¹⁹ 38, 39, 307
 Astaroth (Ašeroth) 1¹³, 10⁶ 59, 70,
 (6²⁵ 153) 239
 Axa ('Akhsa) 1¹²⁻¹³ 34
 Azor (Hāzôr) 4²⁻¹⁷ 88, 89
 Baal a Baalim 1¹¹⁻¹³, 8³³, 10⁶ 58,
 59, 70, 200, 239
 — různé Baalové 11¹¹ 59
 — oltář Baalův 6²⁵⁻³¹ 153 nn.
 Baal-Berith 8³³, 9⁴⁻⁴⁶ 200, 205 nn., 229
 Baal-Hermon, hora 3⁴ 67
 Baal-Thamar 20³³ 396
 Balak 11²⁵ 257
 Barak 4⁶, 8⁹, 14⁵, 5¹⁻¹³ 86, 87, 92,
 93, 105
 Belial (Belijja'al) 19²² 377
 Benjamin 5¹⁴, 10⁹, 19¹⁴, 20^{13 nn.} 118,
 241, 388 nn.
 Bera (Be'ērā) 9²¹ 215
 Berith (Baal-berith) 9⁴⁶ 229
 Bethanath (Beth'anath) 1³³ 48
 Bethbera 7²⁴ 178
 Bethel 1²², 4⁵, 19¹⁸, 20¹⁸, 21²⁻¹⁹ 41,
 91, 375, 391, 404
 Bethsames (Bethsēmeš) 1³³ 48
 Bethsan (Beth-še'an) 1²⁷ 43, 44
 Bethsetta (Bethšaittā) 7²³ 176—177
 Betlem 12⁸⁻¹⁰, 17⁷, 19^{1 nn.} 274 n.,
 347, 367 nn.
 Bezek, místo 1⁴ 27, 29
 Bodlák 9¹⁴⁻¹⁵ 211—12
 Bokhim (místo plačících) 2¹ 51, 52, 54
 Brody jordanéské 3³⁸ 83
 Cetron (Qitrōn) 1⁸⁰ 46
 Dabir (Debīr) 1¹¹ 33
 Dagon 16²³ 333 n.
 Dalila (Delilā) 16^{4 nn.} 323 nn.
 Dan, kmen 1^{34 nn.}, 5¹⁷, 13², 18¹ 48,
 121, 281, 351 nn.
 — výprava Danitů 18^{1 nn.} 351 nn.
 — město 18²⁹ 363

Dary, Eglonovi podávané 3¹⁷⁻¹⁸ 76, 77
 Dativ incommodi 35
 Debora 4⁴⁻⁹⁻¹⁰, 5¹⁻⁷⁻¹² 86, 87,
 90, 93, 105
 — píseň Debořina 5²⁻³² 101—135
 Dodo, hebr. 10¹ 235
 Dor 1²⁷ 43, 44
 Dub sichemský (Muzzáb) 9⁶ 207—8
 — věštců, (me'onenim) 9³⁷ 224—5
 Duch Hospodinův 3¹⁰, 6³⁴, 13²⁵ 72,
 159, 292
 Dům Eglonův; letní večeřadlo jeho
 3²⁰⁻³³ 78, 79, 81
 — jeho síň (misderon) 3²³ 81
 Duše v ruku 12³ 270

Edom 5⁴, 11¹⁷ 108, 254
 Efod (efódh) 17^{5nn.}, 18¹⁴⁻¹⁷ 345 nn.,
 358
 Efra ('Ofrá) 6¹¹, 8²⁷⁻³², 9⁵ 144,
 196 7, 199, 206
 Efraim, kmen 1²⁹, 5¹⁴, 8^{1nn.} 12 45,
 117, 180 nn., 268 nn.
 — hora 3²⁷, 4⁵, 7²⁴, 10¹, 17¹, 19¹ 57,
 83, 91, 178, 235, 341, 367
 Efratejský 12⁵ 272
 Egion 3¹² 74
 Egypt, Hospodin vyvedl z E. 2¹⁸,
 4¹³, 6⁸⁻⁹⁻¹³, 10¹², 11^{13nn.} (15),
 142, 252 nn.
 Elohista 11, 143, 179, 228, 245
 Emath (Hamath) 3³ 67
 Emor (Hamôr) 9²⁸ 219
 Enakim (Ena'ím) 1¹⁰⁻²⁰ 31, 32, 40
 Esthaol (Ešt'ôl) 13²⁵, 16³¹, 18²⁻⁸ 292,
 339, 352
 Etam ('Etâm) 15⁸ 313
 Ezri (Abi'ezri) 6¹¹⁻³⁴, 8³² 144,
 159, 199

Fanuel (Penu'el) 8⁴⁻¹⁷ 185, 190
 Fara (Furá) 7¹⁰⁻¹¹ 169
 Faraton (Pir'athôn) 12¹³⁻¹⁵ 276—7
 Ferezejští (Perizzi) 1⁴⁻⁵, 3⁵ 26, 27,
 68, 69
 Fik 9¹⁰⁻¹¹ 210—211
 Filištiné (Pelištim) 3³⁻³¹, 10⁶⁻⁷⁻¹¹,
 13¹, 14^{1nn.}, 15³, 16^{2nn.} 66,
 67, 85, 239—240, 242, 279, 280,
 293 nn., 309, 321 nn.
 — neobřezaní 14³, 15¹⁸ 295, 318
 Fínees (Pínehas) 20²⁸ 394
 Fua (Pu'á) 10¹ 235

Gaal (Ga'al) 9^{28-28-30-35nn.} 218—219,
 222 nn.
 Gaas (Ga'aš) 2⁹ 57

Gabaa (Gib'á) 19^{12nn.}, 20^{4nn.} 373 nn.,
 384 nn.
 Galaad (Gil'ád), Jeftův otec 11¹⁻² 246
 — země 5¹⁷, 7³, 10³⁻⁸⁻¹¹, 11⁵⁻⁹,
 12⁴⁻⁷, 20¹ 121, 165, 236, 240,
 244, 248, 259, 271, 273, 382
 Galgala (Gilgal) 2¹⁹, 3¹⁹ 51, 52, 77
 Garizim (Gerizzim) 9⁷ 208
 Gaza ('Azzá) 1¹⁸, 6⁴, 16¹⁻²¹ 38, 140,
 320, 332
 Gazer (Gezer) 1²⁹ 45, 46
 Gedeon (Gid'on) 6^{11nn.}, 7^{1nn.} 135 nn.,
 144 nn.
 — objal ho duch Hospodinův 6³⁴ 159
 — jeho rouno 6^{37nn.} 161—162
 — zabil Zebée a Salmana 8²¹ 192
 — odmítl vládu 8^{22nn.} 192 nn.
 — učinil efod 8²⁷ 196
 — jeho manželky a synové 8³⁰ 198
 — jeho souložnice 8³¹ 199
 — jeho smrt a hrob 8³² 199
 Gersam (Geršôm) 18³⁰ 365 n.
 Gulloth hořejší a dolejší 35

Haber (Heber) 4¹¹⁻¹⁷, 5²⁴ 95, 97
 Háj posvátný (ašera, sloup) 6²⁵ 153 n.
 Harad (Harôdh) 7¹ 163
 Hares (Heres) hora 1³⁵ 49
 Haroseth (Harôseth) 4²⁻¹⁶ 89
 Havoth Jair (Hawwôth) 10⁴ 236
 Hebron 1¹⁰ 31, 32, 40
 Helba 47
 Hemanův rodokmen 16
 Heres (hebr.) 8¹³ 188
 Herkulovy báje 278, 298, 319,
 322, 339
 Hermon, Baal hora 67
 Hesebon (Hešbôn) 11¹⁹⁻²⁶ 255, 257
 Hethim (Hittim) 1²⁶ 40, 42, 43, 68
 Hevejští (Hiwwim) 3⁵ 67
 Hněv Hospodinův 2²⁰ 62
 Hobab 4¹¹ 95
 Horma (Hormâ) 1¹⁷ 37, 38
 Hospodin (Jahve) 4⁶, 6¹⁰ 93, 142
 Hospodinův Pokoj (oltáf) 6²⁴ 151 n.

Chamos (Kemôš) 11²⁴ 256
 Chusan Rasathaim (Kušan Riš.)
 3⁸⁻¹⁰ 70, 71

Ifigenie 267
 Illel (Hillel) 12¹³ 276
 Imperfektum 52, 62, 283
 — sousledné 30, 63
 Infinitiv 11, 45, 101, 175, 195, 205, 300
 Ismaelité 8²⁴ 11, 194
 Israel hřeší modlářstvím 2¹¹⁻¹⁷,
 3⁷, 4¹, 6¹, 10⁶, 13¹

Israel čini zlé před očima Hospo-
dinovým 3¹², 4¹, 6¹, 10⁶ . . . 73
— vůdcové Israelovi 5²⁻⁷, 9, 21¹⁰ . . . 106,
110, 112, 410
Isachar 5¹⁶, 10¹ . . . 119, 235
Jabbok 11¹³ . . . 252
Jabes-Galaad (Jābeš-Gil'ād) 21^{8 nn.} . . . 406 nn.
Jabin 4²⁻⁷, 17-23 . . . 88, 93, 101
Jahel 4¹⁷ nn., 5⁶⁻²⁴ nn. . . 97 nn., 111,
127 nn.
— zabila Sisaru 4²¹, 5²⁶⁻²⁷ . . . 99, 128
Jahviata . . . 11, 179, 228, 245
Jair (Jā'ir) 10³⁻⁵ . . . 235—237
Jasa (Jahaz) 11²⁰ . . . 255
Jebelaam (Jible'am) 1²⁷ . . . 43, 44
Jebusejšti (Jebus) 1²¹, 3⁵, 19¹⁰ . . . 30,
40, 68, 372
Jegbaa (Jogbehā) 8¹¹ . . . 187
Jeffe 10⁶⁻¹² . . . 237—274
— jeho rodiče 11¹⁻² . . . 246 n.
— stal se knížetem 11¹¹ . . . 251
— přišel naň duch Jahvův 11²⁹ . . . 259
— slíbil Bohu obět 11³⁰ nn. . . 259
— vykládáno metaforicky . . . 262
— jeho hřích . . . 262
— jeho dcera 11³⁴ nn. . . 264 nn.
— jeho úmrtí a hrob 12⁷ . . . 273
Jemini 3¹⁵, 19¹⁶ . . . 75, 374
Jericho (město palem) 3¹³ . . . 74, 75
Jerobaal (Gedeon) 6³², 7¹, 8²⁹⁻³⁵ . . . 157,
158, 198, 200
— syn Jerobaalův 9¹ . . . 203
Jerusalem 1⁷⁻⁸, 21, 19¹⁰, 29, 30, 40, 372
Jether 8²⁰ . . . 191
Jezrael (Jizre'el) 6³³ . . . 159
Joas (Jo'áš) 6¹¹⁻³⁰, 8³² . . . 144, 199
Joatham (Jōthām) 9⁵ . . . 207
— bajka Joathamova 9⁷⁻²¹ . . . 208—215
Jonathan (Jehōnāthān) 18⁸⁰ . . . 365
Jordán (Jardēn) 5¹⁷, 7²⁴, 11¹³ . . . 252
— brody jordánské 12⁵⁻⁶ . . . 272
Josef v egyptských nápisích . . . 41
Josefova čeleď, kmen J. 1³² . . . 41, 49
Josuovo dílo . . . 56
— smrt a hrob . . . 57
— kniha obsahuje věci knihy
Soudcův . . . 22
— nesrovnalost knihy Josuovy
s úvodem knihy Soudcův . . . 23 nn.
Juda (Jehūdā), kmen 1²⁻⁴, 10⁹ . . . 25,
26, 38, 39, 241
— poušť . . . 36
Kades 11¹⁷ . . . 254
Kadumim (Qedumim) 5²¹ . . . 124, 125
Kaleb 1¹²⁻¹⁴, 15 . . . 34 nn., 40

Kamon (Qāmōn) 10⁵ . . . 237
Kanaau 4², 5¹⁹, 11¹¹ . . . 88, 242
Kananejšti (Ken'ān) 1¹⁻⁴ nn. . . 24, 44,
45, 66, 67
Kariath Arbe (Qirjatharba') 1¹⁰ 31, 32
Karjathaiim (Qirjath-je'arim) 18¹⁹ 357
Kariath Sefer (Qirjath Sefer) 1¹¹⁻¹² 33
Kedeš Neftali 4⁶⁻⁹⁻¹¹ . . . 92, 94
Keuez (Qenaz) 1¹³ . . . 34
Kinejšti (Kenitē) 1¹⁶, 4¹¹⁻¹⁷, 5²¹ . . . 36, 95
Kison (Qišōn) 4⁷⁻¹³, 5²¹ . . . 93, 124
Kněží, rodokmen do Davida . . . 16
Knížata Galaadu 11¹⁸ . . . 244 nn.
Kofist válečná 5³⁰, 8²¹⁻²⁴⁻²⁶ . . . 131,
192—195
Lais (Lajiš) 18⁷⁻¹¹⁻²⁷ . . . 354, 364
Lapidoth 4⁴ . . . 90
Lebona 21¹⁹ . . . 4
Lechi (Leht) 15⁹⁻¹⁷⁻¹⁹ . . . 314, 317—319
Letopočet knihy Soudcův . . . 12 nn.
Levita 17⁷⁻¹³, 18³ nn., 19¹ nn., 20³ nn.
— 347 nn., 352 nn., 394 nn.
Ležení Dan (Mahanā) 18¹² . . . 357
Libanon 3³ . . . 67
Luza (Lūz), jméno Bethelu 1²³ . . . 41
Mā'arēz-Geba' 20³³ . . . 396
Madian, Madianité (Midjān) 6¹⁻³,
6⁶⁻⁷⁻¹¹⁻²³, 7¹ nn. . . 11, 138, 139,
159, 165
— poražení a zahrnutí Gedeonem
7²¹ nn., 8²⁸ . . . 175 nn., 198
Machir 5¹⁴ . . . 118
Mageddo (Megiddō) 1²⁷, 5¹⁹ . . . 43,
44, 123
Mauasses (Menašše), kmen 1²⁷,
6¹⁶⁻³⁵, 7²³, 11²⁹ . . . 43, 146, 160,
178, 259
Manue (Manoah) 13² nn. . . 281 nn.
Mā'ōn 10¹¹ . . . 242
Masfa (Mizpā) 10¹⁷, 11¹¹⁻²⁹⁻³⁴,
20¹, 21¹⁻⁵⁻⁸ . . . 244, 251, 259, 264,
382, 403 nn.
Meč, ústa meče⁴ 1²⁵, 4¹⁵, 18²⁷,
20³⁷, 21¹⁰ . . . 29, 42, 96, 364,
399, 407
— dvojsečný, Aodův 3¹⁶⁻²¹⁻²² . . . 76,
79, 80
Mello (Millō) 8⁶⁻²⁰ . . . 207, 215
Mennith (Minuth) 11³³ . . . 263
Merome (výšiny?) 5¹⁸ . . . 122
Meroz 5²³ . . . 126
Mesopotamie 3⁸ . . . 71
Michas (Mikhājehā) 17¹ nn., 18² nn.
— 341 nn., 351 nn.
Mlýnek obilní 16²¹ . . . 333

Moab 3¹²⁻¹⁴⁻³⁰, 10⁴, 11¹⁵ . . . 74, 84,
239, 253
— porážka Moabitů 3²⁹ . . . 83, 84
Modly (hap-pesilim) 3¹⁹⁻²⁶, 11¹⁶,
18³⁰ . . . 77, 78, 82, 243
Mojžíš 4¹¹, 18³⁰ . . . 95, 365
More (ham-Môrê, vysoký) pahorek
7¹ . . . 164

Naalol (Nahalôl) 1³⁰ . . . 46
Nazarejský (nazirejský) 13⁶ nn. 282 nn.
Nečisté 13⁴ . . . 282
Neftali, kmen 1³³, 4⁶⁻¹⁰⁻¹⁸⁻³⁵, 7²³ 47,
48, 92, 122, 160, 178
Negeb 1⁹⁻¹⁶ . . . 31, 36
Nepřátelé Israelitů vyjmenování
3¹⁵ . . . 64-69
Nobe (Nobah) 8¹¹ . . . 187

Obed ('Ebed) 9²⁶⁻²⁸ . . . 218
Obět Gedeonova 6¹⁸ nn. . . 148, 154
— Jeftova . . . 266 n.
— Manuova 13¹⁹ . . . 289
— zápalná 11³¹, 20²⁶, 21⁴ . . . 260,
393, 405

Oběti lidské u Israele . . . 260
Obraz rytý a slitý 17³⁻⁴, 18¹⁴⁻¹⁷
343 n., 358-360
Odpočinek země (pokoj) 3¹²⁻³⁰, 5³²,
8²⁸ . . . 73, 84, 131, 198

Oliva 9⁸⁻⁹ . . . 209
Oltář Baalův 6²⁵⁻²⁸ . . . 153 nn.
— Gedeonův 6²⁴⁻²⁶ . . . 151, 154
— lidu 21⁴ . . . 405
— Manuův 13¹⁹ . . . 289
Oreba, kníže madianský 7²⁶, 8⁸ . . . 179
Oslice 5¹⁰, (oslátka) 10⁴ . . . 114, 115,
236

Othoniel 1¹³, 3⁹⁻¹¹ . . . 34, 72
— byl v něm duch Hospodinův
3¹⁰ . . . 72
— zemfel 3¹¹ . . . 72

Palem město . . . 36
Participium . . . 29, 82, 187
Perfektum . . . 26, 210, 381
Petra (Sela') 1³⁶ . . . 49, 50
Pohostinství 19¹⁵ nn. . . 374 nn.
Přísaha lidu 21¹⁻¹⁸ . . . 404, 410
Příslovkové sloveso . . . 61, 230, 285

Qarqôr (hebr.) 8¹⁰ . . . 186

Rama 4⁵, 19¹³ . . . 91, 373
Ramath-Lechi 15¹⁷ . . . 317
Rasathaim (Riś'athajim) 3⁸⁻¹⁰ . . . 70, 71
Remmon (Rimmôn) 20⁴⁵⁻⁴⁷, 21¹³ 402,
408

Réva 9¹²⁻¹³ . . . 211
Rohob (Rehob) 1³¹, 18²⁸ . . . 47, 364
Ruben (Re'ûbên) 5¹⁶⁻¹⁸ . . . 119, 120
Ruma (Arâmâ) 9⁴¹ . . . 226
Rut, kniha ta přidavkem knihy
Soucův . . . 2, 5

Samson (Šimšôn) hl. 13-16. 277-340
— přehled dějů S. . . 277-279
— jeho narození a mládí hl. 13. 279-
292

— jeho jméno 13²⁴ . . . 278, 291
— měl ducha Hospodinova 13²⁵ . . . 292
— jeho činy hl. 14-16. . . 292-340
— jeho manželství 14²⁻⁵, 14¹⁰ . . . 293,
297, 300 nn.

— roztrhal lva 14⁵, 14⁶ . . . 296 nn.
— jeho svatební hody 14¹⁰ nn. . . 300
— jeho hádanka při hodech
14¹² nn. . . 302 nn.

— zkazil Filištinům osení 15¹ nn. . . 309 nn.

— Dalila 16⁴⁻³¹ . . . 322-339
— jeho smrt a hrob 16²²⁻³¹ 334-339
— mythologické paralely 16³⁻⁴,
16²⁰⁻³¹ . . . 322-533, 340

Salebim (Ša'alebim) 1³⁵ . . . 49

Salmana (Zalmunnâ) 8⁵ nn. 21 183 nn.,
192

Saraa (Zor'â) 13²⁻²⁵, 16³¹, 18²,
18⁸ . . . 280, 292, 339, 352, 355

Samgar 3³¹, 5⁶ . . . 85

Samir 10¹⁻² . . . 235

Sareda (Zerērâ) 7²³ . . . 177

Sefaath (Zefath) 1¹⁷ . . . 37

Sefora 11²⁵ . . . 257

Sehon 11¹⁹ . . . 255

Seir (Se'ir) 5⁴ . . . 108, 109

Seirath (Se'irah) 3²⁶ . . . 82

Selmon (Zalmôn) 9⁴⁸ . . . 230

Sen muž Madianského 7¹³ . . . 171 n.

Senním (elon Beza'annim), údolí
(strom) 4¹¹ . . . 95

Sesaj 1¹⁰ . . . 32

Shromáždění Israele 20¹ nn. . . 382 nn.

Sibboleth 12⁶ . . . 272

Sidon (Zidôn) 10⁶ . . . 46, 47, 239

Sidonšti (Zidonim) 3³, 18⁷ 67, 354 n.

Sichem (Šekhem) 9¹ nn. 23-28, 21¹⁹
203 n., 216 nn., 220, 410

— věž Sichemu 9⁴⁶⁻⁴⁷ . . . 229

Silo 18³¹, 20¹⁸, 21²⁻¹²⁻¹⁹ . . . 365 n.,
391, 404 nn.

Simeon (Šim'ôn) 1³⁻¹⁷ . . . 25, 37

Sinai 5⁶ . . . 108-109

Sisara (Siserâ) 4²⁻⁷⁻⁹ nn., 5²⁰ . . . 89,
93, 124

— jeho smrt 4²¹, 5²⁶ . . . 99, 100, 128

Sisara matka jeho ^{5 29 nn.}	130
Slib (nazirejský) 13 ⁵⁻¹⁴	283
Smilnutí modlářstvím, s Baalim 2 ¹⁷ , 8 ³³	200
— efodem Gedeonovým 8 ²⁷	196
Smlouvy Boží a Israele	52, 53, 63
Sokkoth (Sukkot) 8 ⁵⁻⁶⁻⁸⁻¹⁴⁻¹⁸	183 n., 188 n.
Soreq 16 ⁴	322 n.
Soudce	1
— význam toho slova 2 ¹⁶⁻¹⁸	61
Soudcové větši a menší, počet jejich	3
Soudcův, kniha	2
— její jména	1
— obsah a rozdělení	2, 3
— účel	4
— úvodní část její a přídavky	4, 5, 21, 22
— povaha tehdejší doby	5
— kde působili Soudcové	6, 7
— skladatel knihy té	7
— Samuel jejím skladatelem 7, 8, 22	
— doba jejího složení	8
— různé prameny dle kritiků	9-12
— jednotnost knihy	8, 10
— letopočet Soudcův (5)	12-16
— počet let od vyjití z Egypta	15, 16
— původní znění a překlady	16, 17
— výklady její	17, 18
Strom posvátný 6 ¹¹	143
Stromové volí krále 9 ⁷⁻²¹	208-213
Stříbrné (šikle) 16 ⁵ , 17 ²	323, 342
Stůl 1 ⁷	29
Syrie (Aram) 3 ¹⁰ , 10 ⁶	(71), 239
Tabor 4 ⁶ , 8 ¹⁸	92, 190

Talmaj	32
Tebbath (Tabbāth) 7 ²³	177
Terafim 17 ^{5 nn.} , 18 ¹⁴⁻¹⁷	345 nn., 358
Thamnatba (Timna) 14 ²⁻⁵	293
Thamnatbsare (Tibne)	57
Thanak (Ta'anākh) 1 ²⁷ , 5 ¹⁸	43, 44, 123
Thebes (Tēbēz) 9 ⁶⁰	231
Thola (Tolā') 10 ¹⁻²	233-235
Tob 11 ⁸	247
Trub znění 3 ²⁷ , 6 ³⁴ , 7 ²⁰	83, 159, 175
Věchy v ústech lvových 14 ⁸	298
Věštba, dotaz a rada s Hospo- dinem 20 ²⁷ , 21 ³	24, 393, 404
Vino (opojný nápoj šekhar) 13 ⁴	282
Vlas 13 ⁵ , 16 ¹⁷	282, 320
Vody, kde rozdělil Gedeon lid 6 ^{4 nn.}	166 nn.
Vozy železné ve válce, okosené 4 ³⁻⁷⁻¹³	39, 89, 93
Východní (synové Východu) 6 ³⁻³³ , 8 ¹⁰	140, 159, 186
Zabulon (Zebūlūn), kmen 1 ³⁰ , 4 ⁶⁻¹⁰ , 5 ¹⁴⁻¹⁸⁻³⁶ , 12 ¹¹⁻¹²	46, 92, 118, 122, 160, 275
Zafōn 12 ¹	269
Zajatci, jednání se zajatými	28, 29
Zeb, lis 7 ²⁵	179
Zeba, kníže madianský 7 ²⁵ , 8 ³	179
Zebee (Zebah) 8 ^{5 nn. 21}	183 nn., 192
Zebul 9 ²⁸⁻³⁰⁻³⁶⁻³⁸⁻⁴¹	220-2, 224, 225 n.
Znamení, zázrak andělův 6 ¹⁷	147
— na rouně Gedeonově 6 ³⁷⁻⁴⁰	161 n.

Obsah.

Některá příslušná díla	Str. V.
Vysvětlení zkratk	VIII.

Úvod.

1. Jméno knihy	1
2. Obsah a rozdělení	2
3. Povaha doby	5
4. Původ knihy a její skladatel	7
5. Letopočet doby Soudcův	12
6. Povaha původního znění a překladův	16
7. Výklady knihy Soudcův	17

Překlad z Vulgaty i z původního znění. Rozbor:

I. Izraelští kmenové v Kanaanu (1—2 ⁵)	21
Hlava 1.	23
Hlava 2.	50
II. Božská prozřetelnost v dějinách soudcův (2 ⁶ —3 ⁶)	55
Hlava 3.	64
III. Othoniel, Aod, Samgar (3 ⁷⁻³¹)	69
IV. Barak a Debora	86
Hlava 4.	86
V. Debořina píseň	101
Hlava 5.	101
VI. Gedeon (Hl. 6.—8.)	135
Hlava 6.	138
Hlava 7.	163
Hlava 8.	180
VII. Abimelech	201
Hlava 9.	201
VIII. Thola a Jair (10 ¹⁻⁵)	233
Hlava 10.	234
IX. Jefte (10 ⁶ —12 ⁷)	237
Hlava 11.	245
Hlava 12.	268
X. Abesan, Ahialon a Abdon (12 ⁸⁻¹⁶)	274
XI. Samson (Hl. 13.—16.)	277
Hlava 13.	279
Hlava 14.	292
Hlava 15.	308
Hlava 16.	319

Dodatky k dějinám Soudcův.

XII. Michova modla a výprava Danitův (Hl. 17.—18.)	341
Hlava 17.	341
Hlava 18.	350
XIII. Hřích a potrestání Benjaminitův (Hl. 19.—21.)	366
Hlava 19.	366
Hlava 20.	381
Hlava 21.	403
Ukazatel jmen a věcí	415

SPISY

nákladem **Dědictví sv. Prokopa** vydané:

(Označují se zde původní ceny.)

- Jenerální rejstřík věcný** Časopisu katol. duchov. od r. 1828–1878. Cena 1 K.
Evangelium sv. Matouše. S výkladem Fr. Sušila. Cena 4 K.
 " " **Marka.** " " " 1 K 20 h.
 " " **Lukáše.** " " " 1 K 80 h.
 " " **Jana.** " " " 4 K.
Katechismus snému Tridentského. Cena 3 K 20 h.
Skutky apoštolské. S výkladem Fr. Sušila. Cena 3 K 20 h.
Listové sv. Pavla apoštola. S výkladem Fr. Sušila. I. díl za 5 K, II. díl za 5 K 60 h.
Pismo sv. Nového Zákona S výkladem Fr. Sušila. Cena 6 K.
Antonín Brus z Mohelnice. Sepsal Dr. Klem. Borový. Cena 4 K.
Spisy sv. Otcův apošt. a Justina Mučenníka. Cena 4 K.
Učení mistra Jana Husí Sepsal Dr. Ant. Lonz. Cena 4 K.
Sv. Otce Ireneae Patero knih proti kacířství. Cena 5 K.
Apologetikum Q. Sept. Fl. Tertulliana. Cena 1 K 60 h.
Padesát homilií duchovních sv. Makaria Egypt. Cena 2 K 40 h.
Martin Medek, arcibiskup Pražský. Cena 2 K 40 h.
Poselkyně starých příběhů českých Sepsal Jan Beckovský. Sv. I. a II po 5 K, sv. III. 5 K 60 h.
Anthropologie katolická. Sepsal Dr. Ant. Lenz. Cena 6 K 40 h.
Všeobecný církevní dějepis. Sepsal Dr. Fr. Kryštůfek. Díl I. Starý věk. Cena 6 K. Rozebrán. Díl II. Středověk. Část I. Cena 6 K. Část II. Cena 6 K. — Díl III. Nový věk. Cena 8 K.
Katolická mravověda. Sepsal Jan Nep. Stárek. Cena 5 K.
Rozbor filosofie sv. Tomáše Akv. Napsal Dr. Václav Hlavatý.
Výbor ze spisů sv. Otce Jana Zlatoústého. Přeložil Jan Nep. Desolda. Cena 5 K.
Arnošt hrabě Harrach, kníže-arcibiskup Pražský. Napsal Dr. Fr. Krásl. Cena 5 K.
Sv. Tomáše Akv. O bytí a bytnosti a kardinála J. Pecciho **Výklad vlásky.** Přeložil J. K. Votka a V. Vojáček. — **Logika formální** Od Dra. fil. Eug. Kadeřávka. Cena 4 K.
Starověda biblická. Vzdělat Dr. Melichar Mlčoch. Cena 5 K.
Kláster bl. Anežky v Praze. Sepsali V. V. Tomek a J. Mocker. Cena 2 K.
Dějiny posvátného zpěvu staročeského. Sepsal K. Konrád. Cena 10 K.
Psychologie Od Dra. Eug. Kadeřávka. Cena 4 K.
Svatý Prokop. Sepsal Dr. Frant. Krásl. Cena 6 K.
Zpovědnice. Sepsal Dr. Gabriel Pecháček. Cena 4 K. (Tiskne se 2. vyd.)
Pedagogika. Sepsal prof. Josef Sauer z Angenburku. Cena 4 K 60 h.
Sv. Vojtěch. Sepsali Dr. Fr. Krásl a prof. J. Ježek. Cena 8 K.
O mši svaté. Pojednává theol. a fil. Dr. Josef Kupka. Cena 8 K.
Výklad žalmů. Napsal Dr. Jar. Sedláček. Díl I. Cena 6 K 60 h. Díl II. Cena 7 K 40 h.
Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Napsali Dr. A. Podlaha a Ed. Šittler. Cena 5 K.
Úvod do Pisma sv. Nového Zákona. Sepsal Dr. Jan Lad. Sýkora. Cena 7 K. Dílu II. část I. Cena 10 K.
Morálka filosofická. Část I. a II. Napsal Dr. Eugen Kadeřávek. Cena 6 K.
Protestantství v Čechách. Sepsal Dr. Fr. Kryštůfek. Cena 7 K 50 h.
P. Bohuslav Balbin S. J. Napsal P. A. Rejzek S. J. Cena 7 K 50 h.
Katolická mravouka. Napsal Dr. Ant. Vřešťál. Díl I. povšechný. Cena 6 K 50 h.
Sv. Otce Řehoře Vel. Kniha o správě pastýřské, jakož i Pavla Diakona, mnicha Cassinského, **Život sv. Řehoře Vel.** Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil Klement Kuffner, farář u sv. Víta v Praze. Cena 4 K.